

651 श्रीमन्मन्त्रमुखाय मंत्रिधरं
ः प्रणम्य करिष्ये, पात्रं नमः

आ (पाषाण) वांसी मन्त्रे धारो
आनंद धियो धे. मूल साधे में कटे-
लोके पात्र मेसी जेयो छे. पाषा-
णार शुद्ध अर्धे नारण छे अर्धे अर्धे
धारावा लाय पुष्पी छे आ महा
काव्यमांसी वांकेने आनंदनी साधे
धारो नीतिजो मन्त्र अर्धे छे पाषा-
णारकारे न. मोरीसंद आर्धवलयमे पाषा-
णार अर्धे आर्धवलयमे पाषा-
णार साधारण न. पाषाणारो द्विष्ट होय
छे तेहुं आ न. अ. अर्धो न. अ. अ. अ.
छे. पुष्पिपात्रो तंजण प्रोक्षितो
पाषाणारकारे साधारण वांकेकारे मन्त्र
उपयोगी न. आर्धो छे. मूल अर्धकारे
श्रीमन्त्र संक्षिप्तं महाकाव्ये सुंदर छे.
ते नारण छे मन्त्रे तेने उपेक्षा न. अर्ध-
नारण्यार न. अ. अ. अ. अ. अ. अ. अ.
आर्ध सुंदर साधारण नारण पुष्पिपात्रो
(पाषाण) वांकेने न. अ. म. मोरीसंद
गुणर साधित, सारी संधा अ. अ. अ.
पुष्पिपात्रो उपेक्षा न. अ. अ. अ.
सुंदर, अ. अ. अ. अ. अ. अ. अ.
२३-१-२५

In all times and places, the hero has been worshipped. It will ever be so. We all love great men: love, venerate and bow submissive before great men. Ah, does not every true man feel that he is himself made bigger by doing reverence to what is really above him? No nobler or more blessed felicitations in man's heart.

સર્વ સ્થળે અને સર્વ કાળે વીર :યો પૂજાયા છે. હુમ્મેશાં બન્યા કરશે પણ એમજ. આપણે સર્વેએ વીરપુરૂષોને ઝુકાઈએ છીએ, એટલુંજ નહિ પણ એમના તરફ અન્યથા દર્શાવીએ છીએ અને એમને સવિનય નમન કરીએ છી (કારણકે) શું પ્રત્યેક મનુષ્યને એમ નથી લાગતું કે જે પુરૂષાતાના કરતાં નિઃસંશય શ્રેષ્ઠ છે તેનો સત્કાર કરવાથી પોતેજ કંઈ બને છે? આવા ઉત્તમ પુરૂષોના સત્કાર કરતાં કોઈ વિશેષ મુશ્કેલી ઉદ્ધાર લાગણી મનુષ્યના અન્તઃકરણમાં હોઈ શકે નહીં.

૬૧ શ્રીમદ્ભગવાદ ગોપીવલ્લભ
અવતરણકથા, ભાગ ૧

આ ભાષાના વાંચી મને ધણા
આનંદ થયો છે. મૂળ સાથે મેં કટ-
લોક ભાગ મેળવી લેયો છે. ભાષા-
જ્ઞાન હું જુએ નહીં. છે એ એવી
વખાણવા લાયક પુસ્તકો આ મહા
કાવ્યમાંથી વાંચકને આનંદની સાથે
ધણા નીલિયા. મને એમ છે ભાષા-
જ્ઞાનકારે ના. મોતીચંદ આદ્યવલ્લભે ભાષા
જ્ઞાન એવી પ્રામાણિક ભાષામાં કર્યું છે
કે સાધારણ ને ભાષાજ્ઞાને ક્ષિપ્ત હોય
છે તેમ આ ની એ એનો નવરસ ગુણ
છે. પુષ્ટિરૂપમાં તેમજ પરિશિષ્ટમાં
ભાષાજ્ઞાનકારે સાધારણ વાચકવાળે માટે
ઉપયોગી નોંધ આપી છે. મૂળ ગ્રંથકાર
શ્રીમદ્ ભગવાદ ગોપીવલ્લભે મહાકાવ્યે સુંદર છે.
તે નારાયણ છે મને તેમ ઉપમા ને અર્થ-
જ્ઞાનવાળા ને તેમ ને તેમ બોધમાં આવે છે
આવા સુંદર મહાકાવ્યને નારાયણ ગુણથી
ભાષામાં વાંચકને મૂકી ના. મોતીચંદ
ગુણે સાદી, સારી સેવા બાળકો છે
પુસ્તક ઉપજાવે પામ છે
સુરત રેકમળાશંકર શાસ્ત્રીશંકર ગિ
૨૩-૧-૨૬ વડો

श्री सागरानन्दगुरुपदेशाद्, यो जैन साहित्य विकासनाथ ।
तदीयकोशेऽर्पितवान् धनस्य, सोऽथ सुधीः श्रेष्ठि नगीनचन्द्रः ॥१॥

शेठ नगीनबाई भंछुबाई अवेरी सुरत

जन्म विक्रम १८१४

वैशाख कृष्ण ३

स्वर्गवास विक्रम १८७७

कार्तिक शुक्ल १०

નયો નિર્દોષ આનન્દે હૃદય મુજ ઝીલતું છે, મહારાજા તણાં રાજ્યો સમું સુખ કે' તું શાને
ધરા નિજ ખાળને અર્પે સરવ સંસારના સુખ જે-
તથા સે'જે વિના યત્ને મળ્યાં સંસારનાં સુખ જે- ૧

ખધાં છેને દીલે લાવો, દીલે ધ્યાવો તથાપિ ના
શકે મારાં મને જાયા-મુખોથી તુલના કેા લાં;
અધિકારી જનોનાં વિલવોથી હીન છું, તો યે
કદિ અવ્યર્થના ઇચ્છે ન શાણું ચિત્ત મારું એ. ૨

અહું હું નિરુપ્તહી વૃત્તિ, મને હમ્મેશ છે તુમિ;
નથી ખીલે કદિ આલમ્બ, મહારા માનસે ના દમ્બ;
ત્યજી મર્યાદ ના કેા હિ ઉચિતતાને ફરે મૂકી;
(છું) જીવનનિર્વાહને અર્થે અપેક્ષિત વસ્તુનો યોગી. ૩

નહિ ગર્વિષ્ટ શાસનને સહું મેં હીનતા ઠાળી;
કશું જો ન્યૂન છે મુજને, પૂરે મન તેહ વેગેથી;
આહા ! આવા મને ગ્રેયોં સુખે ઘેર્યોં વિચારું છું-
“ મહારાજા તણાં રાજ્યો સમું સુખ શું ન પામું હું ” ? ૪

ખડોળી છે સમૃદ્ધિ-તે અતિ ઉદ્દેગકારી જો;
ત્વરાએ જે ચઢે છે તે પડે છે શીઘ્ર ધારી જો;
નિરાહારે ખીડાતા તે દુઃખી જેવાં દુઃખી તેવાં
અતિ આહાર લેનારાં; સમજ દષ્ટાન્ત આ લેવાં. ૫

દિપાવ્યો આસનો ઉચો, અળત્યારો હજારોશા;
દબાવ્યા દુષ્ટ દૈવે તોય, નીહાળે નેત્ર મારાં ના ?
ઉપાન્યાં દ્રવ્ય આપાસે, વળી રક્ષા ભયે આશે-
રક્ષા જન એહ અવ્યાસે; નહિં મુજ દીલ તે મ્હાશે. ૬

ખીજનાં દુઃખને દેખી હસું ના, ના કરું શેખી;
 ખીજનાં મુખને દેખી ગ્રહાઉ ના અસૂચાથી.
 સમુદ્રે નાવને જળનાં તરંગો તો ઉછાળે છે,
 ન માનસનાવને મારાં ઉપાધિ કોઈ કાળે છે. ૭

નથી દુરમન મારે કો, પછી શી'લીતિ મારે કો';
 નથી કો મિત્ર મારે તો, જશું ક્યાં ગીત ત્યારે સી;
 ન ગર્હું જીન્દગાની આ, ભરીને દુઃખના ભરથી;
 ન સ્પર્હું જીન્દગાની આ, ડરીને મૃત્યુના ડરથી. ૮

સમૃદ્ધિશાળી યાચે જો ! અર્કિચન-હું ન યાચું કો;
 છતે દ્રવ્યે દ્રશિદ્રી'ઓ, વિના જો હું ધનેશ અહો !
 જુઓ જો દીન, હું અર્થેશ; કો' માગે ભલે; આપું,
 નથી ત્યાં કાંઈ, મારે ત્યાં બધું; તે મ્હાનિ હું કાપું. ૯

કશું માઈ હવે તે રહો, નથી શોધે ખીજે જાવું,
 ચહું સન્તોષની ભૂમિ, નથી લોભાદ્રિએ જાવું.

દુઃખે ચે ધૈર્યને ધારી વૃથા શ્રમ હું ન કરનારો,

ગણું આ શાન્ત માનસનો ખજાનો ક્યાં ન મળનારો. ૧૦

(એક અંગ્રેજ કવિ ' સર એડવર્ડ કાયરના ' ના
 એક કાવ્યપરથી અનુવાદિત)

પ્રસ્તાવના-બીજી આવૃત્તિની

LIBRARY

વાચકવર્ગ સમક્ષ આ ભાષાન્તરની બીજી આવૃત્તિ મૂકતા નિવેદન કરવાની રજા લઉં છું કે પ્રથમ આવૃત્તિ પછી ઘણું કાળે પણ આ બીજી આવૃત્તિ તૈયાર કરવામા પ્રથમની ભાષા આદિકમા કહિક કહિક અધિક સરલતાવાળી શૈલી અને અન્ય અન્યેમાથી મળી આવેલા સામાન્ય વિચાર દર્શક ટીકાઓની લગભગ આઠ ફારમ જેટલા પરિશિષ્ટકય વૃદ્ધિ થયેલી જોઇ મને અવિશેષ આનન્દ થયો છે

આ ભાષાન્તર માટે અનેક વિકાનોએ દર્શાવેલા અપૂર્વ સતોષ અને સહવિચારોથી હું અતુગૃહીત થયો છું અને વર્તમાનપત્રો આદિકના માનવતા સમ્પાદકોએ એનું અનુકૂળ વિવેચન કીધું છે તે માટે એમનો આભાર માનું છું

આ ભાષાન્તરની પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રસિદ્ધ થતા સર પ્રભાશ કર દલપત્તગમ પટ્ટણી, ડે સી આઇ ઇ, જેઓશ્રી વિદ્યાવિલાસી હોઇ અન્યકારોને ઉત્તેજન આપતા આવેલા છે—એમના તરફથી મળેલા આશ્રય માટે એમનો માનપૂર્વક ઉપગ્રહ માનું છું અને શ્રીયુત કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, એમ એ, એલએલ બી—એમણે આપેલી કિમતી સલાહ માટે અને પ્રોફેસર રા બ કમળાશ કર પ્રાણર કર ત્રિવેદી—એમણે કૃપા કરીને ભાષાન્તર મૂળ સાથે સરખાવી એને માટે પોતાનો સન્તોષ જણાવી મને કૃતાર્થ કર્યો છે તે માટે તેમનો પણ અતિશય આભારી છું

ભાવનગર.

વિ. સ. ૧૯૨૫ ની ચૈત્રી પૂર્ણિમા.

}

મોતીચંદ ઝોધવજી.

પ્રસ્તાવના—પ્રથમ આવૃત્તિની.

શિશુ ! જગતમાં જન્મી, તત્ક્ષણ રહતું વસ્ત્ર વિનાનું તું,
માતાપિતા—ઉત્સર્ગે બેઠું—દેખી સર્વ કોઈ હસતું. ૧
જીવ જીવન તું એવું, ક્ષીર્ણ મૃત્યુ—નિદ્રાને વશ થાતાં
તું પોતે જ હસતું, મેલી તુજનો સાથ સકળ રહતો. ૨
(એક અંગ્રેજ કવિ.)

એક સંસ્કૃત વિદ્વાને

“ ધર્મે તત્પરતા મુખે મધુરતા દાને સમુત્સાહિતા
મિત્રેષ્વંચકતા ગુરૌ વિનયિતા ચિત્તેઽતિગમ્भीરતા ।
આચારે શુચિતા ગુણે રસિકતા શાસ્ત્રેઽતિવિજ્ઞાનિતા
રુપે સુન્દરતા પ્રભૌ મજનિતા સત્સ્વેવ સંદૃશ્યતે ॥ ”

આ શ્લોકમાં ગણ્યાબેઠાં લક્ષણોથી ઉપયુક્ત એવા ઉત્તમ પુરુષોનાં સમગ્ર જીવન અત્યન્ત ઉપયોગી છે. એઓ વિદ્યમાન છતે એમના પ્રત્યક્ષ નિરૂપણથી, અને એઓ નામશેષ થયે, એમનાં શ્રવણ—મનનથી વ્યવહાર અને પરમાર્થ—ઉભયના આદર્શરૂપ બની, આપણું જીવન ઉચ્ચતર કરવામાં એ સહાયબૂત થાય છે. કારણ કે, પૂર્વાવસ્થામાં, (કદાચિત) પ્રતિકુળતારૂપી સરિતાને ઓળંગવા માટે સ્વાશ્રયરૂપી પૂલ જાંધી. ઉત્તરાવસ્થામાં, શુદ્ધ છુદ્ધ અને ઉદાર અન્તઃકરણને સહાયક બનાવી, રાગ અને દ્વેષને કટ્ટા શત્રુ ગણી, દૂરતઃ ત્યજી દઈ, જન મંડળના કલ્યાણને અર્થે અને શુણ્યસંતર્પિતની ઉત્પત્તિને અર્થે, પૂર્વાનુભવનો ઉપયોગ એઓ કેવી રીતે કરે છે—એ સર્વનું એમાં નિરૂપણ કરેલું હોય છે.

૧ નિર્ગમન કર.

૨ ધર્મને વિશે તત્પરતા, વાણીને વિશે મધુરતા, દાન દેવામાં ઉત્સાહ, મિત્ર પ્રતિ નિઃકંપતા, શુદ્ધિ પ્રતિ વિનય, ચિત્તની અતિ ગંભીરતા, આચારને વિશે પવિત્રતા, શુણીજનપર અનુરાગ, શાસ્ત્રનું પરિપૂર્ણ - જ્ઞાન, રૂપને વિશે ઓન્ન્ય અને પરમાત્મા ઠી લાકિન—આ સર્વ ઉત્તમ પુરુષોમાં દ્રષ્ટિગોચર થાય છે

પૂર્વે ગ્રીસ- રોમ આદિ પાશ્વરમાત્ર દેશોના ઇતિહાસકારાએ પોતાના સમકાલીન કે પૂર્વકાલીન મહાપુરુષોના વૃત્તાન્ત લખી એમના નામ અમર કરવાનો યોગ્ય પ્રયાસ કર્યો છે, તેમ વર્તમાન સમયના ચરિત્ર નિરૂપકો પણ પોતાની ઇષ્ટ વ્યક્તિને અમર કરવાની અન્તઃકરણની લાગણી, અને મુખ્યત્વે કરીને એ વ્યક્તિના કીર્તિકથનદ્વારા સમુદાયની ઉન્નતિનો પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ-એ ઉભય વિચારથી નામાર્જિત પુરુષોને જગ પ્રસિદ્ધ કરે છે

ન્યારે આમ છે ત્યારે જે મહાપુરુષે એક વખતે (૧) પોતાની વક્તૃત્વશક્તિથી, (૨) અત્યન્ત ગદુન સિદ્ધાન્તોને વિકસિત કરનારા પોતાના સામર્થ્યથી, (૩) મનોર, હૃષ્પ્રેક્ષ્ય (daḍḍoṃḍ) અને સર્વાંશે મુક્તિમત્ પ્રમાણોને ગૃહણ કરી લેનારા પોતાના વિચારણાથી અને (૪) વિશાળ આશયો તથા અન્બલિત પુરુષાર્થથી, અત્યન્ત વ્યગ્રતાએ આકુળ છતાં પણ નિઃકલક અને બહુદેશી દક્ષતાએ પૂર્ણ-કાર્યભાર વહન કરનારા જાન્યનીતિન અમાત્ય તરીકે, કવચિત્ નમીને તો કવચિત્ નમાવાને દીર્ઘ દષ્ટિ પહોંચાડી દરક કાર્ય કર્યું છે વળી સ્વતઃ સત્તા વિના પણ પ્રધાનપદનું નિર્વાહણ કરી, શાસન અને સાધુતાના મમીવનમાં પોતાના પૂર્ણ મક્તવનાં છાપ પાડી ઉત્તમ પ્રજારની નિપુણતા મિદ્ધ કરી આપી છે, તથા રાજકુળમાં બનના અનેક વિરોધવાગા પ્રસંગો ગમાવવારૂપ આયામમય દરજે યગ્યવતા, પ્રપચ કરવામાં પ્રવીણ અને કાવતરા કરવામાં કુશળ કહેવાતા પોલીસ ખાતાની અગભૂત માગફાડ કર્યા વિના પણ વિનયપ પરાઓ મેળવી અત્યન્ત અગિનન્નીય આતુર્ય દર્શાવ્યું છે, એનું જ નહીં પણ ઉત્તમ પ્રજારની કાર્યશક્તિ, અગાં ત કાર્યમાં અખંડિત ઉત્સાહ અને દેરાધાનને અનુસરતા વર્તનવે, પોતાની કીર્તિને અપા અને અજગ્રહ પ્રાપ્ત કરાવ્યું છે - એવા એ શાસ્ત્રપ્રસિદ્ધ નરત્નનું જીવનચરિત્ર જનમમાંની અદિક તેમજ આધુનિક ઉત્તતિનું ઉત્તમ સાધન રૂપ લશે - એવી ધારણામાં આ અભયકુમાર

૧. અગ્રયકુમાર ગ્રીસની પુરિ દરજે ૧૫૧૨ નવા વર્ષના ફરમામાં માર્ગદિશા આપવાના અનક ઉત્કૃષ્ટ રાકેશમાં એ ૭ માર્ચના ૧૧ મમનય કે ૨૦૧૬માંની મિતિ આ મમનય ૧૯૧૪ નાના ૫ થી ૧૫ ૧ ૧ ૧

મત્રીધરનુ જીવનચરિત્ર મૂળ મસ્તકમાથી ગુજરાતીમા લખી પ્રસિદ્ધિમા મૂકવાનો યોગ આપ્યો છે

ખીન્તુ આ કાવ્યને વિશે કર્તા —કવિ ઉપાધ્યાયે અનેક અતિ ઉપયોગી વિષયોનો અનુપમ સંગ્રહ કર્યો છે ધર્મનુ યથાર્થ સ્વરૂપ, તત્વનો મતપૂર્વક નિર્ણય, સ્વર્ગનરકાદિકના સુખદુઃખનો તાદૃશ ચિતાર, પ્રાસગિક ઉત્તમ સ્ત્રીપુરુષોની ન્હાની મ્હોટી ઉપક્રમાઓ તથા સર્વથા અધિક ડેવગી ભગવતનો, સસારી જીવને ઉપકાર કરનારો ઉપદેશ—ઈત્યાદિ પ્રકરણોના પ્રસ્ફોટનને યોગે જાણે પૈરાગરસના પ્રવાહની નહીંઓ વહેતી કરી છે, તો એવા અમૂલ્ય અમૃતમય જરણામાલી સર્વ વિવેકે જનો યથાઠચિ પાત કરે એ પણ આ પ્રયાસનો એક હેતુ છે

વળી અધિકારે આ ગ્રંથમા ધર્મના અધિકારની સાથે પ્રસ્તુત મત્રી ધરની બુદ્ધિકાના દ્વારો અને ચમત્કારી કાર્યોની નોંધ લેતા, ઉત્તમ કવિન્વશક્તિદર્શક ઉચ્ચ કાવ્યનાઓ તમા પ્રોત્તમ પણ સરલ ગાંધારી સ્થિત સ્થિત સિત સિત ન્તુઓના વર્ણન, આમ નગર-પર્વતાદિ પૃથ્વીના વિભાગોના આજેહુબ ચિત્રો, અદ્વિતીય દર્શક સ્થળોનો મનહર આલેખ—વગેરે અત્યુત્તમ સમય ના યજ્ઞના ચિત્તને આલેખાદ ઉપજાવનારા વિષયો ઉપી પુષ્પોને અનેક અર્થ —અમરુતિ વિવિધે વૃક્ષ અને નવનવીન અલંકારો કપી દોડીઓ વડે કૃત્રીન, આ અર્થઉપી પુષ્પહારની એવી મનપસંદ ગીતે રચના કરી છે કે એ મરકૂત હારનો સમકૂતના અધિકારીઓ એકવાર ઉપભોગ ન લે પણ શુર્મગી ભાપાનો વિદ્વદ્ગર્વ સુદ્ધા એ જુએ—નિરખે—હતને વિષે ગડલુ કરે અને હોશે હોશે એના પરિમગથી આકર્ષાઈ એને મહાકાળ પોતાના કષ્ટપ્રદેશને વિષે આશપણ કરી રાખે—એવી પણ એક પ્રમળ ઇચ્છાને લીધે ભાભાતર કર્તા એ પુષ્પહારને—એ મનહર અને નિત્યસુવાસિત હારને શુર્મર જનમડાને અર્પણ કરે છે તો સર્વ ગુણુશ અને મહાનુભાવ આર્યજનો એને સાદર પગિધાન કરશે એવી અભિપ્રાય ગળનામા આવે છે

અભયકુમાર મગધદેશના ગત્યકર્તા શ્રેણિક મહીપાળનો પુત્ર હતો ગુવરાજ શ્રેણિક પોતાના પિતાની હાતીમા એક વખતે પિતાથા ગીમાઈને દૂર દેખાતો જતો ગ્હે કે ત્યાં દેવિ બદ્રશ્રીની નન્દા નામે પુત્રી

સાથે એનાં લગ્ન થાય છે. નન્દાને ગર્ભ રહે છે. એવામાં એના પિતા પ્રસેનજિત રાજાને પ્રાણહાર વ્યાધિ થાય છે અને શ્રેણિક ક્યાં છે એના ઉડતા સમાચાર મળે છે. પિતા પુત્રને જોલાવી લે છે. આજ્ઞાકિત પુત્ર પણ વૃદ્ધ પિતાનો આદેશ શીરપર ચડાવી એમની સેવામાં હાજર રહેવાને ચાહી નીકળે છે. નન્દાને પોતે કોણ છે એ વિષે એક સમસ્યા આપી જાય છે. તે પણ અભણ નન્દા તો સમજતીજ નથી.

અહીં પ્રસેનજિત રાજાનો વ્યાધિ વધી પડવાથી એતું મૃત્યુ નીપજે છે અને યુવરાજ ગાદીનશીન થાય છે.

પાછળ નન્દાને પુત્ર પ્રસવે છે. તે મ્હોટો થાય છે અને પોતાનો પિતા ક્યાં છે એ સ્વાભાવિક પ્રશ્ન માતાને પુછે છે. માતા પણ શ્રેણિકે જતી વખતે એ આપેલી નિશાની પુત્રને બતાવે છે. વિદ્વાન પુત્ર તુરત સમજી જાય છે. પોતે એક રાજપુત્ર છે અને એની માતા એક રાજપત્ની છે એમ જાહેર કરે છે. પછી માતામહ્મની આજ્ઞા લઈ માતાની સાથે પિતાને નગર જવા નીકળે છે.

તે વખતે શ્રેણિકરાજ પોતાના અનેક મંત્રીઓમાંના એકને મંત્રીશ્વર—સર્વથી શ્રેષ્ઠ મંત્રી—Prime Minister—ની પદવી આપવાને માટે પરીક્ષા લે છે. તે પરીક્ષા સર્વ કોઈને માટે—બ્રમ્મ જનને માટે—ફાઈ પણ દેશાન્તરથી આવેલા પ્રવાસીને માટે પણ ખુલ્લી હતી. વય મુક્યાંતું પ્રમાણ બાધ્યું નહોતું. પણ એ પરીક્ષામાં ફાઈ ઉતીર્ણ (વિજયી) થતું નથી. આખાજ વૃદ્ધ સર્વ—અધિકારી વર્ગ પણ સર્વ નામીપાસ થાય છે.

એવામાં મોસાળમાં રહી જે પોતાના અતુલ બુદ્ધિભળ વડે સકળ વિદ્યાનો અભ્યાસ કરી પારંગત થયો છે એવો વિદ્વાન અભય ત્યાં આવી પહોંચે છે. રાજાની પરીક્ષા વિષે સાંભળી પોતે એક ઉમેદવાર તરીકે બહાર પડે છે અને વયે ન્હાનો પણ ચતુર અભય વિજયી નીવડે છે.

રાજા વિજયી અભયને પોતાની પાસે જોલાવે છે, અને ઓળખાણ નીકળે છે. પિતા પુત્રને ભેટ્ટે છે અને મુખ્ય અમાત્યની મુદ્રિકા અર્પણ કરે છે. આમ પુત્ર-અભય પિતા-શ્રેણિકરાજાનો મંત્રી થાય છે.

(અહિં પહેલા સર્ગની સમાપ્તિ થાય છે).

આ પ્રમાણે અમાત્યની પદવી પ્રાપ્ત કરીને અભયકુમાર રાગ્ન, પ્રગ્ન, ઉભયનાં હિતનાં કાર્યો કેવી કુશળતાથી બજાવી આપે છે એ વગેરે પછીના સર્ગોમાં વર્ણવેલું છે.

અભયકુમાર મંત્રીની ખરેખરી રાજનીતિજ્ઞતા તો એજ છે કે પોતે જેનો પુત્ર છે એનો પાછો અમાત્ય પણ પોતેજ છતાં, એકે તરફ સ્વાર્થવૃત્તિથી ન દોરાતાં રાગ્ન—પોતાના પિતા—નું હિત સાચવી જાણે છે અને એજ સમયે પાછો પરમાર્થી એવો એ પ્રગ્નનાં મન પણ રંજન કરી જાણે છે.

આવા એક નમુનેદાર મંત્રીનું જીવનચરિત્ર પ્રગ્નને લેશ પણ બોધપ્રદ જણાઈને આવકારદાયક યર્ષ પડશે તો હું આ મારા પ્રયાસ દુર્બળૂત થયેલો સમજીશ; અને આ ચરિત્રનો ઉત્તર ભાગ, જે વિશેષ ચમત્કારી અને ઉપદેશાત્મક હોઈને ઉત્તરવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા મનુષ્યોના સ્વભાવનાં શંકાશોભ હ્રાસ્યેના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપી સમાધાન કરવામાં એક ગુરૂ કે મહાત્મા યોગી સમાન છે તે પણ,—પ્રગ્ન સન્મુખ મુકવાને ભાગ્યશાળી યદ્યપ.

હેવટ; આ સંસ્કૃત મહાકાવ્યનું ગુજરાતી ભાષાન્તર મેં મારાથી બન્યું તેટલું શુદ્ધ કર્યું છે, જરૂર જણાઈ ત્યાં ત્યાં ફેરવેલો આપી છે, અને વળી રહી ગયેલી પુટનોટ, ટીકા વગેરે માટે અંધને દેવદે પરિશિષ્ટ સુદાં મુકવા ભૂલ્યો નથી—છતાં “મનુષ્ય માત્ર દોષને પાત્ર છે” તો હું આ મારા પ્રયાસમાં રહી ગયેલી હરકેઈ ભૂલો માટે વાચક વર્ગની ક્ષમા આહું છું.

વળી ભાષાન્તર કરતાં શંકા પડેલી ત્યાં, મને સદા શિષ્યશ્રિથી નીહાળનાર મારા ગુરુવર્ચ પન્થાસજી શ્રીમદ્ગંધીરવિજયજી મહારાજે, અને મુનિરાજ શ્રી ચારિત્રવિજયજી સમાધાન કરેલું છે એ જાણતમાં એજોત્રીનો અંતઃકરણપૂર્વક ઉપકાર માની આ પ્રસ્તાવના સમાપ્ત કરું છું.

ભાવનગર.

લી.

આપત્તી બીજ.

ભાષાન્તર કર્તા.

વિ. સં. ૧૯૬૬.

અનુક્રમણિકા.

સર્ગ પહેલો: મગળાચરણ જળદ્રીપ ભરતખડનુ વર્ણન
મગધદેશ-કુસામપુરનુ વર્ણન પ્રસેનજિત રાજા—એનું અતપુર પુત્ર-
જન્મ પરીક્ષા શ્રેણિકુમારનુ અનુપમ બુદ્ધિજાગ “ભભામાર”
શ્રેણિક, શ્રેણિકનુ વિદેશગમન, ભદ્રગેડનુ આતિથ્ય વિવાહ—પ્રાર્થના
સ્વીકાર નંદાનુ વર્ણન નંદા ગર્ભવતી પ્રસેનજિત રાજાની માફગી
પિતા પુત્રનો મેળાપ રાજ્યાભિષેક શ્રેણિકરાજાના કાર્યોનું જાન નંદાના
દોડકદ અભયકુમારનો જન્મ જન્મ મહોત્સવ નિશાળગરણુ અભયકુમારની
વિદ્યતા માદીંગની વિદ્યાયજિરિ અભયકુમારનો બુદ્ધિમત્ત મમાગમ
ઓળખાણ

૫૪૮ ૩ થી ૪૮ સુધી

સર્ગ બીજો પ્રવેશ મહોત્સવ નંદા પટ્ટરાણીપદે નપત્નીનું
વિષમચરિત્ર અભયકુમારનો વિવાહમહાપ વધૂના વચ્ચાલ માર અમરકુમાર
વરરાજા પાણિનકણુ મત્રીશ્વરની પત્ની નાગમારથિ—મત્રી સુનસા
પ્રશસા પરીક્ષા પુત્ર પ્રાર્થના જત્રીશ પુત્રનો જ મ એકરાજા એની
સાત પુત્રીઓ ધર્મ પાત્ર પ્રકારની શુદ્ધિ સુત્ર્યેગ એનો પટ્ટપદ આવેળ
પિતાની નિરાશા પુત્રનો પ્રયામ સુત્ર્યેગની તીવ્ર અભિનાસ કાયસિદ્ધિ
‘રામનુ સ્વપ્ન ભરતને જુલુ’ । હર્ષ અને ખેદ—લામ અને હાનિ
સુવસાનો વિલાપ અભયકુમારના શિક્ષાવચન રાજકુમાર અને મત્રી
પુત્ર તપસ્વી શુરનો ભક્તિમાન શિષ્ય । તપસ્વીનો પરભવ સપ્ત પ
નિયાણુ એ નણાનો ભયકર દોડકદ અશોકચંદ્ર ઉર્દ્ધ્વ ‘કુણિત’ નો જન્મ
૫૪૮ ૫૦ થી ૧૦૧ સુધી

સર્ગ ત્રીજો શાસ્ત્ર પારગામી સ્વપ્નપાડો નવી રાણીનો નવો
દોડકદ અભયકુમારનો મિત્ર દેવતા અકાળે વર્ષા એનું વર્ણન મેવકુમારનો
જન્મ દામીનો હર્ષાવેશ યૌવનાવસ્થા પાણિનકણુ દયતીનો ગોપીવિનોદ
સમસ્થાપૂર્તિ સમસ્થાપૂર્તિ (૨૩) શ્રી વીંગલગવાનનુ સમવસરણુ

દેવ-મનુષ્ય-તિર્યચની પર્યાય. ઉદ્યાનપાળકની વધામણી. પ્રભુના અતિ-
શય-ત્રેણિકરાજની સ્તુતિ. પ્રભુની દેશના-નારકીનું સ્વરૂપ. મનુષ્યભ-
વનાં દુઃખ. “ઘેર ઘેર માટીના ચૂલા.” શ્રાદ્ધધર્મ-એના અતિચાર.
શ્રાદ્ધધર્મ-એના અતિચાર (શરૂ). સમવસરણને વિષે બળિ-એનો
પ્રભાવ. મેઘકુમારનો વિરક્તભાવ. વત્સલ માતાનો સત્વવંત પુત્ર.
દીક્ષામહોત્સવ. નવદીક્ષિતનું સંકલ્પિત ચિત્ત. પૂર્વભવ-શ્રીમન્નતુનું વર્ણન.
વનને વિષે મહાન દાવાસિ. તિર્યચ છતાં પણ દયાની બાળબાળ.
કુંકર તપશ્ચર્યા. અભયકુમારનું “ટાઈમ ટેબલ”. બુદ્ધિશાળી મંત્રી-
શ્વરની ઉત્તમ ભાવના.....પૃષ્ઠ ૧૦૫ થી ૧૫૬ સુધી.

સર્ગ ચોથો: શિશિર ઋતુના સંતાપ ત્રેણિક રાજની શંકા. “મુંડાબ્યા
પછી વાર શો પૂછવો?” એકઠંડીઓ મહેલ. રાજરાણી કે દેવદેવી? ચોર પકડ-
વાની શુક્રિત. કરિયાણું સાડું અવસ્ય ખપનાડું. પતિવતા પમિનીની પૂછું
પ્રતિજ્ઞા. પ્રભાતનો સમય. ચોરનું પકડાવું. શ્રી વીરપ્રભુનું પુનઃ આગ-
મન. “ઘેર બેઠાં ગંગા.” કોમુદી મહોત્સવ. મન અને મુદ્રા ચોરનાર
તસ્કરરાજ. રાજને રાજ—રાણીને વૈરાગ્ય. લોહપુર ચોર. ચોરપિતાનો
ચોરપુત્ર શેહિભૈય. પ્રજાની ફરિયાદ—રાજનો કોપ. શેહિભૈય પકડાય
છે. અભયકુમારની બુદ્ધિનો ઉડાવ—ધન્દ્રજાળ કે સ્વપ્ન? ઠગબાજ ચો-
રનો છેવટ પશ્ચાત્તાપ. વૈરાગ્ય—શુદ્ધિપૃષ્ઠ ૧૬૧ થી ૨૦૩ સુધી.

સર્ગ પાંચમો: અભયકુમાર—એનો મિત્ર આર્દ્રકુમાર. અનુપમ
લેટ. પૂર્વભવનું સ્મરણ. મિત્રદર્શનની ઉત્કંઠા. આર્દ્રકુમાર પ્રત્યેકબુદ્ધ
સાધુને વરનારી શ્રીમતીની યોવનાવસ્થા. પિતાનો આચ્છન્ન—પુત્રની દલીલ.
ભાવની પ્રબળતા—આર્દ્રક મુનિ સંસારી. ગૃહસ્થાશ્રમનાં બાર વર્ષ. “ધર્મ
ની” વ્યાખ્યા. ગોશાળા સાથે વાદવિવાદ. હસ્તીનો “મોક્ષ.” આર્દ્રક
મુનિનું મોક્ષગમન. જિનદત્ત શેઠ અને એનું કુટુંબ. લક્ષ્મીનો નાશ—
દારિદ્ર્ય. ચોગી બેવો જણાતો પુરૂષ. ભૂતનું સ્મરણ—વર્તમાનનું અવ-
લોકન. ધર્મનો પ્રભાવ—પુનઃવ્યાખ્યાનો ઉદય. આનંદમાં વિદ્ય—અમૃ-
તમાં વિષ. દારૂગિરિમણિ વિષ સેહુબક. મૂર્ખશિવમણિની વાર્તા.
દ્વાદશ પુત્રોનો પ્રપચી પિતા વિધાતાની અનુકુળતા—દેક જ સ્વર્ગ.

સેકુન્ડના ઉત્તર સ્વ. કટપદ્મ છતાં ફરિદ્દા ? સત્વર્ત રાજા—દેવ-
તાની અનુપમ લેટ. આપે તેવું મળે—વાવે તેવું લણે. ગાડરીઓ પ્રવાહ
તો મૂર્ખોનેજ શોષે. વિષનો પરિત્યાગ—અમૃતનું ગ્રહણ.

પૃષ્ઠ ૧૦૭ થી ૧૬૩ સુધી,

પરિશિષ્ટ દિવ્યણીપૃષ્ઠ ૧૬૪ થી ૩૨૦ સુધી.

ઓત્તમઃ શ્રીસર્વજ્ઞાય ।

અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું

જીવન ચરિત્ર.

સર્ગ પહેલો.

આદૌ ધર્મોપદેષારં કેવલાલોકભાસ્કરમ્ ।
સુરાસુરનતં વન્દે શ્રીનાભેયજિનેશ્વરમ્ ॥૧॥[†]
હરયોઽપિ નમસ્યન્તિ ચેપાં પાદાન્ વતાનિશમ્ ।
તેઽન્યેપ્યજિતનાથાદ્યા ઋયન્તિ મિનકુંજરાઃ ॥ ૨ ॥
યસ્ય કાન્તિઃ સ્વર્ણવર્ણોલ્લસન્તી ચૈત્યપાદપે ।
સ્થિતાઽધ્યાદુગરુહસ્થાભાં સ વીરઃ શ્રેયસેઽસ્તુ મે ॥ ૩ ॥
સ્વસ્પાસદપિ યો વસ્તુ સ્વશિષ્યેભ્યઃ કિમપ્યદાત્ ।
શ્રીગોતમગણેન્દ્રાય તસ્મૈ લઙ્ઘિમતે નમઃ ॥ ૪ ॥
શ્રીસુધર્મગણાર્ધાશ્રમુલ્યા દુઃપ્રસભાન્તિમાઃ ।
નિવસન્તુ મમ સ્વાન્તે શ્રીયુંગમવરાગમાઃ ॥ ૫ ॥

+ આ “અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું જીવન ચરિત્ર” એક મહા કાવ્ય છે. કારણ કે “મહાકાવ્ય” નાં કહેલા સર્વ લક્ષણોથી એ સમેત છે. કર્તા કવિ શ્રીચંદ્રતિલક વિપા-
ખ્યાય વાણીનિમસ્કિયા વસ્તુનિર્દેશો વાઽપિ તન્મુદ્રમ્ (આશીર્વાદ, નમસ્કાર
કે વસ્તુનિર્દેશથી કાવ્યનો આરભ કરવો જોઈએ) એ વચન પ્રમાણે (એ તથુ-
માંથી એક) મમસ્કાર રૂપી મંગળથી કાવ્યનો આરભ કરે છે.

પ્રથમધર્મોપદેશક, 'કેવળજ્ઞાનરૂપીપ્રકાશવાળા સૂર્ય', અને સુર તેમજ અસુરો જેમને નમન કરે છે એવા શ્રીનકપબદ્ધે વાગવાનને હું વદન કરું છું ૧

અંદ્રો પણ જેમના ચરણને અહ્નિનિશ નમે છે એવા અજિત નામ આદિ બીજા જિનવરો પણ જ્યથાળી વર્તે છે ૨

જેમની દૈદિધ્યમાન હેમવર્ણી કાન્તિ અશોકવૃક્ષને વિષે રહી છતી ગરૂડની કાન્તિને ધારણ કરતી 'હુવી એ શ્રીવીરમણુ મારા કથ્યાણુને અર્થે' હો ૩

જેમણે પોતાની 'પાસે નહોતી એવી પણ કાંઈ અવધર્મ વસ્તુ પોતાના શિષ્યોને આપી હતી એવા 'સખિધવાળા' 'શ્રીગોતમગણધરને નમસ્કાર ૪

૧ સાધુધર્મ અને શ્રાવકધર્મ એ બેવળ પ્રકારનો ધર્મ સોંપાને પડ્યો. આદિ પ્રભુ શ્રીનકપબદ્ધેજ ખતાગો હોતો ૨ આપણા જૈનસાજના મનિગાન શ્રુતગ્રાન અવધિજ્ઞાન મનપર્વગાન અને કેવળગાન (કેવલ્ય) એમ ઉત્તરોત્તર પાંચ પ્રચારના યાન કર્યા છે તેમા કેવળગાન-સર્વજ્ઞતા એ સર્વથી ઉન્નુ છે ૩ બહુ વચન કારણ કે એમની સખ્યા ૬૪ છે

૪ અશોકવૃક્ષ જિનેશ્વર ભગવતના આઠ પ્રાતિહાર્યો (માથેને સાથે રહે નાગ attendants) માનુ એક છે અન્નોકવૃક્ષ ' સુરપુષ્પવૃષ્ટિ ' લીલ્ય ધ્વનિ' ચામર' માસન' જ. ભામહલ' કુન્દુભિ' રાતપત્ર સ્યુ પ્રાતિ હાયાણિ જિનેશ્વરણામ્ ॥ ૫ સમવસરણુને વિરે શ્રી વીરપ્રભુ દેરાનાં (ઉપદેશ-પ્રતિબોધ) આપના હોમ ત્યાગે ઉપર રહેલા અશોકવૃક્ષને વિરે એમના રાગીરની સુવર્ણવર્ણી કાન્તિ તેજ-પ્રકાશ પડે માટે વૃક્ષવાસી અને પીતલ પૂના ગરૂડની કાન્તિ સાથે એ (શ્રીગદાવીરની કાન્તિ) ને સરખાવી છે ૬ જોગની પાને ન હોતી એવી અવધર્મ વસ્તુ તે કેવળગાન એમના નવજિનિ જિ ૧૦ એમનાથી હેતુ કેવળગા. પ્રાપ્ત થયું હતું જેમને પછી પ્રાપ્ત થયું હતું ૭ અગમ્ય રક્તિ ગમ કાર high attainments એતમગણધરની સખિ માટે કહ્યું છે કે —

અખને પારણે તાપસકારણે દીર લખ્યે (સખિએ) કરી અખુ કાંધી લગણ-સખદ-શિષ્યોનો સખદ ગુણ એને ગેરિગોનેવિરે મુખ્ય મહાહિરતા મુ પિંચ

જેમને વિષે શ્રી સુધર્માગણધર પ્રથમ ચર્ચ ગયા છે અને દુઃસપ્તલ એ નામના છેલા ધર્મે એવા યુગપ્રધાનો મારા હૃદયને વિષે વાસ કરેા ૫

જ્ઞાન અને ક્રિયાને અઠવાને વાસ્તે યડરૂપ ચરણ છે જેમને એવા, વળી જેમને હસ્ત એ શાખાઓ છે, આગળીઓ પ્રશાખા છે, નખરૂપ પક્ષવો છે, હંતપક્ષિતરૂપ પુષ્પો છે; ઓષ્ઠરૂપી મકરંદ છે, ચક્ષુરૂપી ભ્રમરો છે, કર્ણલનારૂપ સરસ્વતી અને સયમગ્રીને હિચકવાના હિચકા છે, મોક્ષરૂપી ઉત્કૃષ્ટ ફળ છે, અને ભાળ અને નાસિકાવશ રૂપી, સરસ્વતી દેવીએ હિચકતી વખતે (તે વૃક્ષ ઉપર) સ્થાપન કરેલા અલાયુ અને વીણાદંડ છે,—એવા, વિશ્વધોધી સેવાતા, જગમ કંપવૃક્ષરૂપ શ્રી જિનેશ્વરસૂરીન્દ્ર મનવાંછિતને પૂર્ણ કરેા ૪

૧ પોતપોતાના યુગ એટલે કાળને વિરે પ્રધાન એટલે શ્રેષ્ઠ-શ્રેષ્ઠ આચાર્યો એવા યુગપ્રધાનોની કુલ સખ્યા ૨૦૦૪ ની કહી છે

૨ વિશ્વધો (૧) વિદ્વાન્ યોગે (૨) દેવતાઓ ૩ કંપવૃક્ષ સ્થાવર હોય માટે જગમ મુનિની સાથે સાત્ત્વ ન ગમે—એ વિસવાદિપણ દૂર કરવાને માટે કંપવૃક્ષને 'જગમ' એ વિરોધણુ આપ્યું છે ૪ અહિં જિનેશ્વરસૂરિને કંપવૃક્ષની સાથે સરખાવ્યા છે કંપવૃક્ષને ત્રણ શાખાઓ-પ્રશાખાઓ-પક્ષવો-પુષ્પો-મરકદ (રસ) અને ભ્રમરો,—તેવાજ સૂરિને ચરણ-હસ્ત-આગળીઓ નખ હતાવળી (હંત-તની હાર)—ઓષ્ઠ અને ચક્ષુ કંપવૃક્ષને દેવીઓને હિચકવાની લતા હોય તેમ અહિં સૂરિને, સરસ્વતીદેવીને અને ચારિત્ર્યદેવીને હિચકવાને બે કર્ણરૂપી લતાઓ, કંપવૃક્ષ ફળ આપે છે એમ મુનિથી-મુનિની દેશના (ધર્મોપદેશ) થી- દેશનાના અવળ-ધારણ-નિદ્રાપાસથી મોક્ષરૂપી ઉત્કૃષ્ટ ફળ પ્રાપ્ત થાય છે આટલા સાત્ત્વથી ખસ ન હોય તેમ મયકર્તા હજી વિશેષ સાત્ત્વ કહે છે સરસ્વતીદેવી વૃક્ષપર ચઢીને હિચકે ત્યારે પોતાના અવાણુ અને વીણાદંડ (વીણા અને ગજ) વૃક્ષપર ચડે એવું અહિં મુનિના સળંધમાં શુ ? તો કહે છે કે—એમનું ભાળ-કપાળ (જે અનાયુક્તમાન વિસ્તીર્ણ છે) અને નાસિકા વશ-નાકની દાડી (જે વીણાદંડ-ગજ જેવી સીધી પાતળી અને અણીદાર છે)

સર્વ વિશારતના સાગર, ઉદ્ધર તથા નિર્મળ ચિત્તવાળા અને સર્વ સાધુઓના શિરોમણિ શ્રીવિજયદેવસૂરિને હું નમસ્કાર કરું છું, - કે જેમની પાસેથી અર્થ પ્રાપ્ત કરીને, મહાપુત્રિ એવો પણ હું, વણિકપુત્રની પેઠે જ્ઞાનરૂપી ઋદ્ધિવાળો થાઉં

જેની કૃપારૂપ નિસર્ણુનિ પ્રાપ્ત કરીને જડપુરૂપ પણ કવિ પ્રબધરૂપ મહેલપર સુખેથી ચઢી શકે છે એવી, જિનેશ્વર ભગવાનના મુખકમળને વિષે વસનારી, અને ચિતામણિની પેઠે ધ્વજિત રૂપ આપનારી સરસ્વતીદેવીને હું સ્તવુ છું

અનેક અદ્ભુત, શાત આદિ રસરૂપી નીરના સરાવર તુલ્ય એવું અભયકુમારનું ચરિત્ર હું કહું છું

ચરિત્રારંભ.

જેમ વિમાનોને વિષે ઉડું વિમાન અને નક્ષત્રોને વિષે ચંદ્રમા પ્રસિદ્ધ છે તેમ દ્વીપોને વિષે ગ્રેષ્ઠ જલુદ્રોપ નામે પ્રસિદ્ધ દ્વીપ છે એમા સીમાપરંતથી મિત્ર થયેલ ભારતાદિ પોળા, વિદેહરૂપી ઝાંગ, સુદૃઢ ઉંચા સૂરાવલો પવિત્ર્યાદિ ચાર દ્વારવાળા કિલ્લો અને સમુદ્રરૂપ ખાણ હોવાથી એ જાણે એક

૧ અર્થપ્રાપ્તિ (૧) અર્થની મુશ્કેલી રચના (૨) અર્થ=દ્રવ્ય-ની થેની

૨ (કાવ્યપ્રયોગ) રસ-ભાવ. એ રસ આઠ છે શૂંગાર હાસ્ય મૃદુ-રોદ-વીર-ભાપાનક-ખીમસ-અનુલ કેટલાક સાવરસને પણ એક રસ ગણે છે વળી કેટલાએક વાતસલ્પરસને એમા ઉમેરીને બધા મળી દસ રસ ગણાવે છે કાવ્યમા રસ ઝોટે વસ્તુ કે પૂર્ણ આગે આવેજ (કાવ્યં રસાત્મકં કાવ્યમ્)

૩ સીમાપરંત-વર્ષધર પવતો ગે માત છે હેમવત મહાહેમવત નિધ, શિખરી, રૂપી, નીલવત અને મેર ૪ ભારતાદિ ભરત વગેરે અર્થાત ભરત, હેમવત હરિવાસ ઐરાત એ વવવત રમ્ય અને મહાવિદેહ (જે સાત વા. વર સેત્રો છે) ૫ જલુદ્રોપને વિજય આદિ ચાર દરવાજા છે (૧) વિજય (૨) વિજયત (૩) જયત અને (૪) અપરાજિત

નગરની શોભાને ધારણ કરે છે. વળી સર્વ દ્વીપોનો એ સ્વામી હોયની એવો છે; કારણ કે મેરુપર્વતરૂપ એનો અતિ ઉચ્ચ કીર્તિસ્તંભ જણાય છે. વિજયે રૂપ આભૂષણવાળો એવો એ વળી વિજયી નૃપની લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે, કારણ કે અન્ય દ્વીપરૂપી સભ્યો એને પોતાની વચ્ચે સર્પિણિ રહેલા છે. અથવા તો તીર્થ કરની જન્મભૂમિ એવો એ (દ્વીપ) વાણીને મધ્ય જ નથી, કારણ કે હસ્તીના પગલાંને વિષે સર્વ (ના) પગલાં સમાઈ જાય છે.^૧

એ જાબુદ્દીપને વિષે ધર્મરૂપી ઝકલુલક્ષ્મીને મેઘસમાન ભરતખંડ નામનો ખંડ છે, તે, માધુનો ધર્મ જેમ ૧૭ વ્રતમાં જોડાયેલો છે તેમ ૧૭ ભાગમાં જોડાયેલો છે. ૧એ, લવણ જળના પૂરના આગમનને રૂંધનારા અને (તેથી) વૈતાલ્યરૂપી સ્થિર પડેલા બાણને સધાન કરવાને ઇચ્છાતુર એવા જાબુદ્દીપે, એ લવણસમુદ્રના ઉચ્છેદને અર્થે ૧એ ચેલું જગતીના કાટરૂપી પીડવાળું અને હિમાદ્રિરૂપી પશુછવાળું જાણે એક ધનુષ્ય હોયની એવો રૂખાય છે. વળી એ નિસંશય વસુધરારૂપી બીનું લલાટ

૧ જાબુદ્દીપને નગરની ઉપમા આપી ત્યારે જે જે નગરમાં હોય તે બધું જાબુદ્દીપમાં પણ જોએ (જુઓ) નગરને આસપાસ ખાડ હોય તેમ જાબુદ્દીપને આસપાસ ગીટાયથો સમુદ્ર એજ ખાડ, નગરને પોળા હોય તેમ જાબુદ્દીપને ભારતાદિ પોળા નગરને બજારો હોય તેમ જાબુદ્દીપને મહાવિદેહના ૩૨ વિજયો-રૂપી બજાર, નગરને કાટ હોય તેમ જાબુદ્દીપને વજ્રમય જગતીનો કાટ, અને નગરમાં દેવમંદિરો (દેરાસરો) હોય તેમ જાબુદ્દીપમાં દેવમંદિરો (દેવતાઓને રહેવાના સુર આવાસ) આવી રહ્યા છે

૨ પથમામાં મ્હોટામાં મ્હોટું પગતુ હસ્તીનું, તેમ શૂભિમાં ઉત્તમમાં ઉત્તમ તીર્થ કરની જન્મભૂમિ, માટે એ શૂભિનું વિશેષ વર્ણન શુ કરતુ ૧ ૩ ધાન્ય ૪ સાધુના છ નત પ્રાણાતિપાતવિરમણ (હવડિસા ન કરતી તે), મૃધાવાદ-વિરમણ (અસત્ય ન બોલતુ તે), અદ્વતાદર્શવિરમણ (ચિરી ન કરતી તે), બલયર્થ, પરિ-મહત્વાગ, (પામે દ્રવ્ય ન રાખતુ તે), રત્નજોજનન્યાગ ૫ વૈતાલ્ય અને હિમાદ્રિ પર્વતોથી તથા ગંગા અને સિન્ધુ નદીઓથી ભરતક્ષેત્રના છ ભાગ પડેલા છે તે આ પ્રમાણે બે સિન્ધુખંડ, બે મધ્યખંડ, બે ગંગાખંડ, એ (ભરતખંડ). ... જાણે એક ધનુષ્ય હોયની.....(આમ સળધ છે)

છે, કારણ કે એને પણ ગંગા એજ જાણે તિલક. 'આમ છતાં પણ એને અષ્ટમીના ચંદ્રમાનું સાદૃશ્ય અપાય નહિ', કારણ કે એ ચંદ્રમા તો એના હૃદયમાં ભાગની કળાનો એ ધારણ કરનારો નથી."

આ ભરતખંડમાં મગધ નામનો એક દેશ છે. એ નિશ્ચયે સ્વર્ગનોજ એક વિભાગ હોયની એવો છે કાવ્ય કે એને પામીને પડિતો અમર થયા છે ત્યાંના નરોવરો માનસસરોવર જેવા છે, નદીઓ સ્વર્ગગંગા સુખ્ય છે, વાનો દેવતાઓની વાવ સમાન છે, અને ડહુ પક્ષડહુ મરખા છે ત્યાં ધાન્યોને (એક વાર) લહી લીધા છતાં પણ, પાપી અને ખજ પુરુષોએ હરી લીધેલી ભાગ્યવત પુરુષોની લક્ષ્મીની પેઠે, પુનઃ પુન ઉત્પન્ન થાય છે શંખની ઉત્પત્તિવાળી એની ભૂમિ લીલા અને વિચિત્ર હરિત નામના સ્વાદિષ્ટ ઘાસને લીધે, ગેરુપર્વતની સુવર્ણના તૃણવર્ણી ભૂમિકાજ હોયની શુ એવી શોભી ઝડી છે ત્યાં 'ધટપૂર કુધ આપનારી હનુરો ઉદ્ધત ગાયો જાણે વિધ્યાવળની પ્રાચીણીઓ હોયની એમ સ્વેચ્છાએ કૃપા કરે ૮. નારગ, કદલી, આમ્ર, ખીજપૂર' આદિથી પૂર્ણ એવા એના વનમાં કૃપા કરતો માણસ જાણે એક નગરમાં કરતો હેય તેમ કદિ પણ શ્રમિત

૧ લનાટને વિશે તિલક જોડો તો ભરતચરિત્રની વનાટને વિશે (લનાટકારે વહેલી) ગંગાનદી-એજ (જાણે) તિલક ૨ ભરતચરિત્રને લનાટ દ્વારા યુ ત્યારે સર્વ લનાટને અષ્ટમીના ચંદ્રની ઉપમા અપાય છે તેમ એને પણ એ સાદૃશ્ય અપાયુ જોઈએ પણ કવિ કહે છે કે એને એ સાદૃશ્ય અપાય નહિ ૩ કવિની આ ઉત્પ્રેક્ષા કળા સમ્મતા એ અર્થ ઉપર છે કળા=(૧) ચંદ્રમાની કળા ટાંછાટ (૨) એક જાતનું માષ ભરતખંડ ૧૯ કળાનો એ ચોજન એવા ૧૨૬ ચોજન અને ૬ કળાનો છે એટલે કે $(૧૨૬ \times ૧૮) + ૬ = ૧૦૦૦૦$ કળાનો છે અને અષ્ટમીના ચંદ્રમાની તો ૮ જ કળા છે તે ૧૦૦૦૦ કળાનો ૧૦૦૦ થો ભાગ પણ ન થયો ૪ ધટપૂર=ધટપટ=ધટપટો ૫ વનમાં એ બધા નામના વૃક્ષો, નગરમાં એ વૃક્ષોના ફળ ખીજપૂર=ખીજોર

થતો નથી. ઉત્તમ રાજ્ય, આરોગ્યતા, સૌભાગ્ય, નિર્ભયતા અને નિરીતત્વ-એ સર્વ સુખના કારણો, ઉત્સુક સ્ત્રી જેમ સુલગ જનને લગ્ને (છત્તે) તેમ, નિરન્તર એ દેશને ભજતા રહતા. પોતપોતાના કળને આપનારી સર્વે (છત્તે) ઋતુઓ, સંધિ આદિ ગુણો જેમ ઉત્તમ મહિપતિને લગ્ને છે તેમ યથાકાળ એને (મગધદેશને) ભજતી હતી.^૩

એ દેશમાં, આકાશને વિષે સૂર્ય અને સરોવરને વિષે કમળની જેવું (શોભી રહેલું) જગવિખ્યાત કુશાગ્રપુર નામનું નગર હતું. ત્યાં સમયમ, શુભિ, સમિતિ અને

૧ (૧) અતિવૃષ્ટિ (બહુજ વર્ષાદ) (૨) અનાવૃષ્ટિ (બીસકુલ વર્ષાદ નહિ-દુઃકાળ) (૩) તીકનો ભય (૪) ઉદરનો ભય (૫) પોપટનો ભય અને (૬) પરરાજ્યનો ભય એ છ 'ઈતિ' કહેવાય છે. (મતિવૃષ્ટિરનાવૃષ્ટિઃ શાલમાઃ મૂલ્કા શુક્રાઃ । પ્રત્યાસન્નાસ્થ રાજાનઃ પહેતા રૂતયઃ સ્મૃતાઃ ॥) એ ન હોવાપણું એ નિરીતત્વ' ૨ એટલે કે એ પાચેનાના એ દેશમાં હતા.

૩ સધિ આદિ (૭) ગુણો (૧) સધિ (મૈત્રી), (૨) વિમ્બ (ધુલ), (૩) યાન (સડવા મારે કુચ કચી ને), (૪) આસન (પડાવ નાખીને રહેવું તે), (૫) દ્વેષીભાવ (શત્રુને બહારથી મૈત્રીભાવ દર્શાવે તે-છેતરપોડી) અને (૬) આશ્રય (સહન ન હોય તો બળવંત ધાર્મિક વૃષ્ટનો આશ્રય લેવો તે)-આ છ રાજ્યના ગુણો કયા છે એ છ ચે ગુણોથી શોભના રાજ્યની જેમ મગધ દેશ પણ છ ચે ઋતુના અનુક્રમણથી ઘીપી રહ્યો હતો.

૪ સમય (૧) સજ્જ-દીક્ષા, જે મુનિઓનેજ હતી, (૨) બધન-એ કોઈને ન હતું.

૫ શુભિ (૧) નિમક, ઘણ (એ તથા પ્રકારે છે-મનશુભિ વચનશુભિ, અને કામશુભિ)-એ મુનિઓનેજ હતો, (૨) કારાગ્રહ, કારાગ્રહ એટલે બધીખાનામાં કોઈને જલું પડતું નહિ (ચુંદાઈત કૃત્યો કોઈ કરતું ન હતું તેથી).

૬ સમિતિ=સમ્યક્ પ્રવૃત્તિ moderation. એના પાંચ પ્રકાર છે (૧) ઈર્ષ્ય-સમિતિ એટલે આત્મામાં સમ્યક્ પ્રકારે એઈને આલુ, (૨) લાપાસમિતિ એટલે વિચારીને ગોલુ, (૩) એપશુભમિતિ એટલે આહારાદિ શુદ્ધ પ્રહલુ કરવો, (૪) આદાનનિગ્રેપસમિતિ એટલે વસ્તુઓ લેતાં મૂકના જવજંતુની વિરાધના ન થાય તેમ વર્તવું, (૫) પરિદાખનિગ્રસમિતિ એટલે શરીરના અનુપકારી મળમળાદિ જવગ્રહિત ભૂમિકાએ પરદવવા-સ્થાપવા એ સમિતિ સાધુઓનેજ હતી 'સમિતિ' શબ્દનો ખીન્ને અર્થ 'વરભાવ' ૩ (પ્રજામાં) કરાવ્ય પગ નહોતો

નિરગાસ્તા મુનિઓનેજ હતી. ૧૬૩ પણ કેવળ એમના હસ્તમાં જ રહેખાતો. અપત્યપ્રત્યયાભાવ, વિકાર રૂઢિ, વિમલ, ક્રિયાતિપત્તિ, વિશ્લેષ, વર્ણનાશ, વિપર્યય, નિપાત, આગમબ્રાધ, સોપસર્ગકે વિકરણ, ગુરુ પર અને લઘુ પૂર્વ એ સર્વ વ્યાકરણમાંજ હતાં. ત્યાં નિશ્ચયે નિરન્તર વરણદેવની પૂજા થયા કરતી હતી કારણ કે અન્યથા ત્યાં સ્વાદિષ્ટ અને નિર્મળ જળવાળી તળાવડી, વાવ અને કુવાઓ પુષ્કળ ન રહેાય. તે નગરમાં સર્વ શ્રેષ્ઠિજનો રાજાઓ (જેવા) જ હતા એમાં કંઈ પણ સંશય નથી કારણ કે એઓ પણ દાનમંડપને વિષે દાન આપતા હતા; અન્ય રીતે (એટલે પોતાને ઘેર) નહિ. ત્યાંના લોકો યુગલીઆની પેઠે સ્વદારાસંતુષ્ટ અને અલ્પકોષવાળા હતા; અને એમને પુણ્યરૂપી કલ્પ-કૃમથી સર્વ મનવાંછિત પ્રાપ્ત થતાં હતાં. તે (નગર) નાં પુણ્ડરીક કમળ સમાન સ્વેત મહેલો ઉપરની સુવર્ણના કુંભોની પંક્તિ, જાણે એ કમળની અંદરથી બહાર આવી રહેલો સાક્ષાત

૧ મુનિઓજ નિરગાર-અગાર સંહિત-ધર સંહિત હતા (કારણકે યોગી જનને પોતાનાં રહેવાનાં ધર હોતાં નથી); પ્રજાજનમાં કોઈ નિરગાર-ધર વગરના-આ-ધના-રખકુ નહોતા. ૨ ૬૩. (૧) કાંઈનો ૬૩-એ રહત મુનિઓનેજ હતો; (૨) શિક્ષા, પ્રજામાં કોઈને શિક્ષા કરવી પડતી નહિં.

૩ અર્થાત્ લોકોમાં-પ્રજાજનમાં, એમાંનું કંઈ પણ હતું નહિં: અપત્ય એટલે પુત્રપુત્ર્યાદિક એનો આધાર-એનો અભાવ નહોતો (સૌ સંતતિવાળાં હતાં); સૌ વિકાર-સંહિત હતાં; ૬૬-૬૬યુદ્ધ એમને કરવું પડ્યું નહિં; વિમલ-કપેશ એમનામાં નહોતો; ક્રિયા-નિત્ય કર્મ-નું ઉદ્ધાન તેઓ કદિ ન કરતા; વિશ્લેષ-વિભાગ-એમનામાં કદિ યતો નહિ; વર્ણ-એક બીજાની માનપ્રતિષ્ઠા-નો ભંગ એઓ કદાપિ કરતા નહિં; વિપર્યય-દુર્લાભ-વાળું એમનામાં કોઈ ન હતું; નિપાત-અ-કાળનારા-કોઈનો યતો નહિ; આગમબ્રાધ એટલે સાત્ત્વ ઉદ્ધાન કોઈ કરતું નહિં; ઉપસર્ગ-કુખ-દેનારા વિકરણ-આધિ ત્યાં હતા નહિં; ગુરુજન-વડીલ વર્ગ પૂર્વ એટલે પ્રથમ ચાલના, અને લઘુજન પર એટલે પાછળ રહેતા (ન્હાના મ્હો-ટાની આમન્યા રાખતા, લોકો વિવેકી હતા). ૪ વરણદેવ જળના અધિષ્ઠાત્રક દેવ હોવાથી એમની પૂજના બલમાં લોકોને જળમાં હરેક પ્રકારનું સુખ મળેજ.

૧ કિંબલકનો સમૂહ હોયની એવી શોભી રહી હતી. ત્યાં હરિના ઉદરને વિષે જેમ સર્વ ભુવનો તેમ, પ્રત્યેક દુકાને કપુર આદિ સર્વ કસિયાણાં હતાં. ત્યાં ઉંચી ફરકી રહેલી. ધ્વજાઓવાળી ચુનાથી ધોળેલી મનકર હવેલીઓ દેવતાઓના વિમાન જેવી દીપી રહી હતી.

એ નગરને વિષે, જગતને આનંદ આપનાર, ત્રાસરહિત, અને હારના મુખ્ય મણિ (ચક્રા) જેવો પ્રસેનજિત રાજા રાંચ્ય કરતો હતો. તેણે વનહસ્તી જેવા ઉન્નત અને અત્યંત બાંધેલી શોભતા એવા પોતાના શત્રુઓ પર વિજય મેળવીને પોતાના નામને સાર્થક કર્યું હતું. તેના કરને વિષે, જાણે આકાશ ગંગાને પોતાના સંગ થકી પવિત્ર કરવાને (આકાશમાં) જતી યમુના નદીજ હોયની એવી ઉંચુ મુખ કરી રહેલી ખડ્ગલતા બળહુની રહેલી હતી. તેનો હસ્તકમળ અનેક અર્થો જનોના મુખચંદ્રને જોતો છતો પણ કદાપિ સંકોચ પામતો નહીં. આ રાજા વળી સાક્ષાત્ કામદેવજ હતો-કે જેણે વૈરિઓની સ્પર્ધાને લીધે પોતાની વક્ત્રલા સતિ અને પ્રીતિને સર્વોગે આલેષ કરીને રાખી હતી. મુંદર આકૃતિને લીધે શોભી રહેલા અને પરચીના સહોદર એવા તે

૧ કિંબલક=કમળાતી અંદરના સૂતવંતુ જેવા રેસા (જેમનો રંગ પણ પીળો હોયકે.)

૨ હસ્તકમળ, ચરણકમળ, નયનકમળ આવા આવા કવિજનોના રાખેા શરીરના તે તે અવયવોનું કમળ સમાન ગોન્ધર્મ-કામળાત્વ આદિ લાખવે છે; જો કે એ સમાન લાવમાં, એએ અવયવો જે ઉપમેય છે, તે, કમળ જે ઉપમાન છે તેના કરતાં, ચઢીચાતાં નથી, બધું ઉતરતાં છે અને કવિજનો તેમને વર્ણનને ખાતરજ માત્ર, સમાન લાવમાં મૂકે છે. પણ અહિંતો આ કવિ, એવા એક અવયવ-હસ્ત ને સમાન લાવમાંજ નહિ પરંતુ અધિકતા-શ્રેષ્ઠતામાં લાવી મૂકે છે. હસ્તને કમળ કરતાં અધિક બતાવ્યો છે: એમ કહીને કે, સાધારણ કમળ છે તે ચંદ્રમાને જોઈને, અર્થાત્ ચંદ્રમા ઉદય થયે છતે એટલે કે રાત્રીએ, સંકેતાર્થ બાધ છે, પણ આ (રાજાનો હસ્ત) કમળ તો અનેક (અર્થોજનોનાં મુખ-) ચંદ્ર જોતાં છતાં પણ, અર્થાત્ ગમે તેટલા પાપકો એની પાસે દાન લેવા આવે તોપણ, કદી દાન આપવાથી સંકેતાર્થો નહીં-પાછો હલતો નથી.

રાજાએ યજ્ઞોક્તિસ્ત્ર ગુણાઃ એ વચનને સત્ય કરી બતાવ્યું હતું. જેમ ચંદ્રમાએ શુદ્ધ ક્ષયપુત્રીઓને વરીને ઉત્તવળ અંતઃપુર બનાવ્યું હતું તેમ આ મહીપતિએ પણ ધીબ રાજાઓની કન્યાઓનું પાણિગ્રહણ કરીને પોતાનું ઉત્તમ અંતઃપુર કર્યું હતું. પાર્શ્વનાથ લગવાનના શાસનરૂપી આમૃતકેને વિષે શુકસમાન અને સમ્યક્ત્વ અણુમતનો ધારણદાર એવો એ નરેશ ઉત્તમ દ્વિવાળા તરૂવર જેવો યોગ્યતા હતા.

એ રાજાને, જેમ ઇંદ્રને રાણી-ચંદ્રમાને શાહિણી-અને હરિને લક્ષ્મી, તેમ, ધારણી નામે પટ્ટરાણી હતી. અનેક રાજાઓથી ભોગવાતી, જડ (જ) ના સંબધવાળી, હિંદુબુક્ત અને પંકિલ, એવી કસ્યપામળ-ધરણીની સાથે, એનાથી વિપરીત શુણ્વણી ધારણીની તુલના થાયજી શી રીતે? બીજું તો એક બાજુએ રહ્યું, માત્ર અધિક માત્રાવાળા પોતાના નામે કરીને પણ તેણે (ધારણીએ) તેને (ધરણીને) છૂતી લીધી હતી. શીલરૂપી રત્નાલંકારથી અલંકૃત છે શરીર જેનું એવી એ રાણીના શેષ ગુણો એના સૌભાગ્યની ઉપર મંજરીરૂપ હતા. આમ શુદ્ધ ધર્મને વિષે લીન, એવી એ રાજપત્નીના સર્વ ગુણો, જેમ મૂળ સજીવન હોય તો લતાના પત્ર-પુષ્પ-દ્રવ્ય ખીલી રહે છે તેમ, સવિશેષ ખીલી રહ્યા હતા.

૧-ધરણી એટલે પૃથ્વી થે આ રાજાની બી (કાસ્યપે રાજાઓ પૃથ્વીપતિ કહેવાય છે) અને આ ધારણી, થે આ રાજા (એણિકા)ની બી; પરંતુ ધારણી, ધરણી કરતાં સર્વ વાતે અસમાન હતી. ધરણીને અનેક રાજાઓ પતિ, ધારણીને આ એકજ પતિ; ધરણી જડ-જા ના સંબધવાળી એટલે કે અને અનેક જડ વસ્તુઓ-પાયાણુ-પર્વતાદિની સાથે અને, જળની સાથે સંબધ, પણ, આ ધારણીને તો ફક્ત ચૈતન્ય સાથેજ સંબધ; ધરણી હિંદુબુક્ત એટલે અનેક ગુહ્ય-કૃત્રા-ખીણ વગેરે હિંદુવાળી, પણ, ધારણી હિંદુસંહિત એટલે ગમે, તેવા ગુપ્તમંત્રને સાચવવાવાળી-ગોપવનાગી; ધરણી-પંકિલ-કચરા કાલવવાળી-અશુદ્ધ, અને ધારણી અપંકિલ-વિશુદ્ધ; આમ સર્વ ગુણોમાં વિપરીતતા.

આવા નિરન્તર ઉત્તમ લોગોને લોગવતા દંપતીને, ઇન્દ્ર-ઇન્દ્રાણીને જેમ જયન્ત તેમ, કુલનન્દન શ્રેષ્ઠિક નામનો પુત્ર થયો. તે દુઃખીજનોની શ્રેષ્ઠિને રક્ષણને અર્થે, સુહૃદોની શ્રેષ્ઠિને યુદ્ધને અર્થે, અને અર્થાજનોની શ્રેષ્ઠિને દાનને અર્થે બોલાવશે એમ જાણીનેજ જાણે એના માતપિતાએ એ પુત્રનું પ્રકારે વીરના અન્વયવાળું શ્રેષ્ઠિક નામ પાડ્યું હોયની ! આ શ્રેષ્ઠિક કુમાર અખિલ જ્યોતિઃશાસ્ત્રનો પારંગત છતાં પણ નિરન્તર તિથિની બ્રાન્તિરૂપ મહોદયી બૂલ કર્યા કરતો હતો; કારણ કે પારકાના પર્વત સમાન મહોદા દોષોને જોતાં છતાં પણ એની જીજ્ઞાસા હંમેશાં મોન એકાદશીનું વ્રત આચરતી હતી.^૧ શ્રેષ્ઠિકની પછી બીજા પણ શૂર-ઉદાર-સ્થિર-ધીર-મંજીર અને રૂપવંત પુત્રો પ્રસેનજિત રાજાને થયા, શેષજીવજાથી મહિષો ઉત્પન્ન થાય તેમ.

એકદા આ પ્રસેનજિત રાજાને વિચાર થયો કે “ [મારે ઘણાં પુત્રો છે પરંતુ એમાંના] કયા કુમારમાં રોપનાગની પેઠે પૃથ્વીને ધારણ કરી રાખવાનું ખરું સામર્થ્ય છે એ નક્કી કરવાને મારે એમની પરીક્ષા લેવી જોઈએ; અને તે પણ પ્રથમથીજ લઈ મૂકવી જોઈએ, કારણ કે યુદ્ધ સમય આવે ત્યારેજ અશ્વોને ખેલાવીને આધીન કરાતા નથી. (પરંતુ એમને પહેલાંથીજ તૈયાર રાખવા જોઈએ છીએ.) આવો વિચાર કરીને એણે શ્રાવણના શ્રાદ્ધમાં અપાય છે તેવી રીતે ધી, ખાંડ અને ખીર પીરસેલી

૧ શ્રી વીરમજુની પેઠે ધર્મવીર, મુદ્ધવીર અને દાનવીર. ૨ ‘ મોન એકાદશી વ્રત આચરવું ’ એ વાક્યના (૧) સાબ્દિક અને (૨) પારમાર્થિક અર્થ ઉપર અહિં ઠવિની ઉત્પ્રેક્ષા છે. પારકાના દોષ જોતાં છતાં પણ એ નિરન્તર મોન એકાદશીનું વ્રત આચરતો હતો એટલે કે મોન રહેતો હતો, એ દોષોને પ્રગટ કરતો નહિ—એ પારમાર્થિક અર્થ. મારે નિરન્તર મોન એકાદશીનું વ્રત આચરવું એટલે નિત્ય નિત્ય એકાદશીજ સમજીને એનું વ્રત કરવું. હંમેશાં એકાદશીજ, જાણે બીજી તિથિઓજ નથી એમ જ્યોતિઃશાસ્ત્રનો પારંગત એવો છતાં પણ શ્રેષ્ઠિક સમજતો હોયની એ ઉત્પ્રેક્ષા.

યાજીઓ કુમારને બોલાવીને જમવા આપી કુમારે સ્વાદેથી જમવા લાગ્યા એટલે રાજાએ તેમના તરફ ભૂડેના ટેળાની માફક, અનેક પહોળામુખવાળા ડ્રતરા છેડી મૂક્યા એ જોઈને બધા લયભીત થઈને અર્ધા જમ્યા ઉચ્છિષ્ટ મુખે અને ઉચ્છિષ્ટ હાથે ઉડીને નાસી ગયા ફક્ત એણેક કુમાર એકલોજ, ભૂતને જેમ બળિના શરાવ આપે તેમ, તેમને ખીરની યાજીઓ આપતો ગયો, અને એ યાજીઓમાંથી એ ચાખવા મળ્યા એટલામા પોતે પણ જમી લીધું

આ જોઈને તો રાજા પોતાને જાણે એક નિધાન હાથ લાગ્યો હોય તેમ હુપ્પેલો થઈ ગયો અને વિચારવા લાગ્યો “ જેમ ગાંડડી લોકો સર્પને થલાવે છે તેમ નિશ્ચયે આ કુમાર શત્રુ જોને સ્તામ્ભ કરશે, અને પોતાની વફાલી પ્રાણવંશની પેઠે પૃથ્વીનો ઉપભોગ કરશે પણ આ એક પરીક્ષામા પસાર થયો તોયે એની પુનઃ પણ પરીક્ષા કરવાની આવશ્યકતા છે કારણ કે આ થયું છે એ કલ્પ્ય કાકતાલીય ન્યાયથી થયું હોય એમ ધારીને એણે બળી સર્વ કુમારને મુખ બંધ કરેલા મીઠાઈના કડીઆ અને સાક્ષાત્ કામદેવના કુલજ હોયની એવા જળના કુલ (ઘડા) આપ્યા માથે મર્વને જણાવ્યું કે-વિદ્યાસિદ્ધ પુરૂષોની પેઠે, કડીઆ કે જળકુલની મુદ્રા ઉખેડ્યા શિવાય એ મોઢક જમો અને એ જળનું પાન કરો પણ એણે શિવાય ખીજ સર્વ મજબુદિવાળા હોવાથી નહિ જમી શક્યા ને નહિ પાણી પી શક્યા, કારણ કે ઉપાયને નહિ જાણનારા એવા પુરૂષોની કાર્યસિદ્ધિ કેવી રીતે વાય ? શ્રલિકે તો પોતાનો કડીઓ હલાવી હલાવીને તેમાંથી નીકળેલા મોઢકનો ભૂકો ખાવા માડ્યો કારણ કે નિર્મળ બુદ્ધિ કામમેનુ સમાન સર્વ મનવાહિત પૂર્ણ કરનારી છે વગી એણે કુલની ચોતરફ જવવા લાગેલું પાણી પણ કચાળામા એકઠું કરી પીધું બુદ્ધિમાનને વાર શી ?

ત્રેણિક કુમારનું આવું અનુપમ બુદ્ધિબળ જોઇને તો રાજના અન્તઃકરણમાં જે આનન્દ થયો તે તેમાં સમાયો પણ નહીં. કારણ કે ચંદ્રમાના ઉદયથી સાગર ઉભરાઈ ઉભરાઈ જાય છે. પુનઃ તે વિચારવા લાગ્યો—આ તો આ પરીક્ષામાયે પૂર્ણ કૃતેહમંદ નીવડ્યો, નિશ્ચયે કસોટીથી કસો કે અગ્નિને વિષે આંચ દો પણ સુવર્ણ તો સુવર્ણજ રહેવાનું. (ત્યારે હવે એક છેલ્લામાં છેલ્લું કરવાનું છે તે કરી લઉં.) કર્મશાસ્ત્રને વિષે નિપુણ એવો પુરુષ જેમ કર્મબંધાદિકને વિચારે તેમ સર્વને વિષે શ્રદ્ધ એવું જે મહત્ત્વ-શત્યલક્ષણ તે સંબંધી વિચાર મારે કરવો જોઈએ. એમ ધારીને તેણે કુમારને કહ્યું—જેમ શિષ્યો પોતાના શુરના ચરણ પ્રક્ષાલે તેમ તમે પણ હેમકુલમાં જળ લરી લાવીને મારા ચરણનું પ્રક્ષાલન કરો. એ સાંભળીને અન્ય સર્વ કુમારોએ બાર વહુન કરનાર [મચ્ચુર] ની પેઠે પોતપોતાને સ્કંધે કળશ મૂકી લઈ આવીને પિતાના ચરણનું પ્રક્ષાલન કર્યું. પણ ત્રેણિકે તો પોતાના મિત્ર મંત્રીપુત્રને ખમ્મે કળશ મૂકીને આપ્યો. કારણ કે બહુજહિત એવા પણ બહિઃશિશુની એટલા તો બાડિં જેવીજ હોય. તેણે રાજમાળિયેક સમયે આવીધરમ્બુના લક્ષ્મીવત અને વિષ્ણુધાર્મિત^૧ ચરણને યુગેલીઆ જે રીતે પ્રક્ષાલન કરે તેવી રીતે પિતાના લક્ષ્મીવત અને વિષ્ણુધાર્મિત^૨ ચરણને પ્રક્ષાલન કર્યા ત્રેણિકનું આવું આચરિત જોઇને રાજએ, અંગને વિષે હર્ષ ઉભરાઈ જવાથી, શીવ હલાગ્યું, તે જાણે એ હર્ષને પૂરેપૂરું સ્થાન આપવાને [સમાવી દેવાને] જ હોય ની ! વળી તે વિચારવા લાગ્યો “ અહો ! ધન્ય છે એના શૈશ્યને, એની બુદ્ધિને, અને એના નૈતૃત્વને ! એ સર્વ એના અપૂર્વ છે. ત્રણત્રણ વારની પરીક્ષાથી એની યોગ્યતા નિશ્ચયે કરી ચુકી છે. ખરેખર ત્રણત્રણ જોલીને કરેલું સર્વ નિશ્ચય થાય છે સર્વ કુમારોમાં આ જ શત્યલક્ષ્મીને નીચાવનાર થશે, સિન્ધુને

૧ બહિઃ=(૧) પિતૃ, કલાપ, (૨) પરિજન, મેવક વર્ગ બહિઃશિશુ= મોરનું બચ્ચુ ૨ વિષ્ણુ (૧) દેવ- (એમણે પૂજન કરેલા) ૩ વિદ્વાન લોકો-એમનાથી મેવાતા)

યાજ્ઞીઓ કુમારને જોલાવીને જમવા આપી. કુમારે સ્વાદેથી જમવા લાગ્યા એટલે રાજ્યએ તેમના તરફ ભૂડેના ટોળાની માફક, અનેક પહોળામુખવાળા કૃતરા છોડી મૂક્યા. એ જોઈને બધા લયલીત થઈને અર્ધા જમોલા ઉચ્છિષ્ટ મુખે અને ઉચ્છિષ્ટ હાથે ઉઠીને નાસી ગયા. ફક્ત ઐશ્વિક કુમાર એકલોજ, ભૂતને જેમ બળિના શસવ આપે તેમ, તેમને ખીરની યાજ્ઞીઓ આપતો ગયો, અને એ યાજ્ઞીઓમાંથી એ ચાટવા મંડ્યા એટલામાં પોતે પણ જમી લીધું.

આ જોઈને તો રાજા પોતાને જનલે એક નિધાન હાથ લાગ્યે હોય તેમ હર્ષયેલો થઈ ગયો અને વિચારવા લાગ્યો “ જેમ ગારૂડી લોકો સર્પને થંભાવે છે તેમ નિશ્ચયે આ કુમાર શત્રુઓને સ્તબ્ધ કરશે, અને પોતાની વફાલી પ્રાણવંશલાની પેઠે પૃથ્વીને ઉપભોગ કરશે. પણ, આ એક પરીક્ષામાં પસાર થયે તોયે એની પુનઃ પણ પરીક્ષા કરવાની આવશ્યકતા છે કારણ કે આ થયું છે એ કદાચ કાકતાલીય ન્યાયથી થયું હોય એમ ધારીને એણે વળી સર્વ કુમારને મુખ બંધ કરેલા મીઠાંઘના કંડીઆ અને સાક્ષાત્ કામદેવના કુંલજ હોયની એવા જળના કુંલ (ધડા) આપ્યા માથે ભરવેને જણાવ્યું કે-વિદ્યાસિદ્ધ પુરુષોની પેઠે, કંડીઆ કે જળકુંલની મુદ્રા ઉમેળ્યા શિવાય એ મોઢક જમો અને એ જળનું પાન કરે. પણ ઐશ્વિક શિવાય બીજા સર્વ મંત્ર્યુદ્ધિવાળા હોવાથી નહિ જમી શક્યા ને નહિ પાણી પી શક્યા, કારણ કે ઉપાયને નહિ જણનારા એવા પુરુષોની કાર્યસિદ્ધિ કેવી રીતે થાય ? ઐશ્વિકે તો પોતાનો કંડીઆ હુલાવી હુલાવીને તેમાંથી નીકળેલા મોઢકનો ભૂકો ખાવા મંડ્યો કારણ કે નિર્ભજ શુદ્ધિ કામધેનુ સમાન સર્વ મનવાંછિત પૂર્ણ કરનારી છે. વળી એણે કુંલની ચોતરફ જવવા લાગેલું પાણી પણ કથોળામાં એકઠું કરી પીધું. શુદ્ધિમાનને વાર શી ?

શ્રેણિક કુમારનું આવું અનુપમ બુદ્ધિબળ જોઇને : તો રાગના અન્તઃકરણમાં જે આનન્દ થયો તે તેમાં સમાયો. પણ નહીં. કારણ કે ચંદ્રમાના ઉદયથી સાગર ઉલરાઈ ઉલરાઈ જ નથી છે. પુનઃ તે વિચારવા લાગ્યો—આ તો આ પરીક્ષામાંયે પૂર્ણ ફતેહમાં નીવડ્યો; નિશ્ચયે કસોટીથી કસો કે અગ્નિને વિષે આંધ ઘો પણ સુવર્ણ તો સુવર્ણ જ રહેવાનું. (ત્યારે હવે એક છેલ્લામાં છેલ્લું કરવાનું છે તે કરી લઉં). કર્મશાસ્ત્રને વિષે નિપુણ એવો યુદ્ધ જેમ કર્મબંધાદિકને વિચારે તેમ સર્વને વિષે શ્રેષ્ઠ એવું જે મહત્વ-રાજ્યલક્ષણ તે સંબંધી વિચાર મારે કરવો જોઈએ. એમ ધારીને તેણે કુમારને કહ્યું—જેમ શિષ્યો પોતાના ગુરૂના ચરણ પ્રક્ષાલે તેમ તમે પણ હેમકુંભમાં જળ ભરી લાવીને મારા ચરણનું પ્રક્ષાલન કરો. એ સાંભળીને અન્ય સર્વ કુમારોએ ભાર વહન કરનાર [મગુર] ની પેઠે પોતપોતાને સ્કપે કળશ મૂકી લઈ આવીને પિતાના ચરણનું પ્રક્ષાલન કર્યું. પણ શ્રેણિકે તો પોતાના મિત્ર મંત્રીપુત્રને ખભે કળશ મૂકીને આણ્યો. કારણ કે બહારકિત એવા પણ બહિર્ગિશુની એટા તો બહિર્ જોવી જ હોય. તેણે રાજ્યાભિષેક સમયે આદીત્યમુનિના લક્ષ્મીવંત અને વિષ્ણુધાર્મિત^૧ ચરણને યુગંલીઆ જેની રીતે પ્રક્ષાલન કરે તેવી રીતે પિતાના લક્ષ્મીવંત અને વિષ્ણુધાર્મિત^૨ ચરણને પ્રક્ષાલન કર્યાં. શ્રેણિકનું આવું આચરિત જોઇને રાજાએ, અંગને વિષે હર્ષ ઉત્તરાઈ જવાથી, શીષ હલાવ્યું; તે જાણે એ હર્ષને પૂરેપૂરું સ્થાન આપવાને [સમાવી દેવાને] જ હોયની ! વળી તે વિચારવા લાગ્યો “ અહો ! ધન્ય છે એના શાશ્વતે, એની બુદ્ધિને, અને એના નેતૃત્વને ! એ સર્વ એનાં અપૂર્વ છે. ત્રણત્રણ વારની પરીક્ષાથી એની ચેત્વણતા નિશ્ચયે ઠરી સુકી છે. ખરેખર ત્રણવાર ગોલીને કદેકું સર્વ નિશ્ચળ થાય છે. સર્વ કુમારોમાં આ જ રાજ્યલક્ષ્મીને દીપાવનાર થશે; સિન્ધુને

૧. બહિર્=(૧) પિતૃ, કલાપ; (૨) પરિગ્રહ, સેવક વગે. બહિર્ગિશુ= મોરનું અન્યુ. ૨. વિષ્ણુ (૧) દેવ- (એમણે પૂજન કરેલા) ૩. વિદ્વાન લોકો-એમનાથી સેવાતા).

વિષે મણિ તો પુષ્કળ છે પણ હસ્તિ^૧ જૂથણ તો કૌસ્તુભમણિ-
જ થયું છે.

હવે એ નગરને વિષે, સીના અંતઃકરણથી શુદ્ધ વાતની જેમ, લોકોના ઘર થકી, સાધારણ રીતે અગ્નિ શીખપણે પ્રગટી ઉઠતો. તે પરથી રાજ્યએ પટલ વજડાવીને અમારીઘોપણાની પેઠે સાદ પડાવ્યો કે જેના ઘરમાંથી, રાક્ષસમાંથી સર્પ નીકળે તેમ અગ્નિ સળગી ઉઠે તેને સલામાંથી કુષિની જેમ, નગરમાંથી બહાર કાઢવામાં આવશે. આમ વાત થયા પછી એક માણસના ઘરમાં એ નિરંકુશ અગ્નિ પ્રદીપ થયાથી એને, સ્વર્ગમાંથી સંગમક દેવની જેમ, નગર બહાર કાઢી મૂકવામાં આવ્યો.

અન્યદા રાજના પોતાના મહેલને વિષે, રસોઈ કરનારાઓના પ્રમાદને લીધે અગ્નિ લાગ્યો. (અહો આ વિધને વિષે દુર્જન અને અગ્નિ બન્ને સરખા છે.) શત્રુઓના યુદ્ધની જેમ અગ્નિ વૃદ્ધિ પામ્યે છતે રાજ્યએ મુશ્કેલીની જેમ, કુમારોને આરા કરી કે 'હે વસો, આમાંથી હસ્તિ આદિ ગમે તે વસ્તુ જે લઈ લેશે તે તેની છે કારણ કે ખુડતામાંથી ગમે તે પ્રકારે ઉદ્ધાર કરવો સારો છે. એ સાંભળીને કોઈએ અશ્વ, તો કોઈએ હસ્તી; કોઈએ મોતીનો સમૂહ તો કોઈએ કુંડળો; કોઈએ કંઠના આભૂષણો, તો કોઈએ એકાવળી હાર; કોઈએ બાબુળધ, તો કોઈએ મુંદર સુકુદ; કોઈએ અકઅકતા કંકણ, તો કોઈએ માણિક્યનો સમૂહ; કોઈએ સુવર્ણ તો કોઈએ સોનેયા; કોઈએ રૂપાના દગલા તો કોઈએ નેપાળની કસ્તુરી, [એમ સૌ કોઈએ પોતપોતાને મનગમતી વસ્તુઓ] લીધી. વળી કોઈએ કેસર કુંકુમ તો અન્યે ચંદનના કટકા; કોઈએ કૃષ્ણાશુર તો અન્યોએ અપકવ દુર; કોઈએ યક્ષકર્દમ^૨ તો

૧. શ્રી મહાવીરજીને હજારથી અવસ્થામાં ઉપસર્ગ કરનાર દેવ.

૨. કુંકુમ, અગુર, કસ્તુરી, કપુર અને ચંદન-એટલા સુગંધી પદાર્થોનો મક્ષકર્દમ બને છે.

કોઈએ ઉત્તમ શુલાલ, તો કોઈએ ઉંચું એવું નિર્દાન [સુખ્ય
ધ્વજ] એમ લોકને લીધે સૌએ જે જે હાથમાં આપ્યું એ લીધું.
કારણ કે ઇચ્છા પ્રમાણે લેવાનું ક્યાં પછી કોણ પાછું વાંજીને
જુએ ? પણ શ્રેણિકે તો, પોતાને પ્રાપ્ત થનારી રાજ્યલક્ષ્મીનું
સત્યકાર^૧ હોયની એવી રાજ્યોના ચિહ્નરૂપ ઢંકા^૨ શ્રદ્ધા કરી.
એ જોઈ અન્ય કુમારો તો સામસામા તાળી ઇંઈ હસવા લાગ્યા
“ અરે ! જુઓ તો ખરા, આણે આ લાંબિકને^૩ ઉચિત શું
શ્રદ્ધા કર્યું ? ” પિતાએ પણ પૂછ્યું—આ તે શું કર્યું ? આવે વખતે
એક બાળક પણ પુષ્કળ દ્રવ્ય લઈ લે. પણ શ્રેણિકે અંજલિ
જેડી ઉત્તર આપ્યો—પિતાજી, આ જે મેં લીધું છે તે વિજયનું
ચિહ્ન છે; અને રાજાને, વિજય એજ સર્વસ્વ છે; માટે એ [ઢંકા]
મહાધન [પુષ્કળ દ્રવ્ય] કેમ ન કહેવાય ? હું સ્વામી, રાજ્યોને
દિગ્વ્યાપના આરંભમાં શંખના ધ્વનિની પેઠે આના જ શબ્દથી
મંગલિક થાય છે. જેણે રણક્ષેત્રને વિષે એનું રક્ષણ કર્યું તે
વિજયી થયો. સમજવો, અને જેણે એ શુભાવી તે પરાજય પામ્યો
સમજ લેવો. માટે આ ઢંકાનું તો રાજ્યોએ પિતાની પત્ની
અને દીર્ઘિની પેઠે સર્વ પ્રયત્નથી રક્ષણ કરવું જોઈએ.

શ્રેણિકનાં આવાં વચન સાંભળીને, મેઘની ચોર ગર્જનાથી
વિદ્વરપર્વતની ભૂમિ સ્તાંકુરોથી છવાઈ જાય તેમ, રાજા રોમાંચથી
ભરાઈ ગયો; ને વિચારવા લાગ્યો—અહો ! આનું વાદ્યવાતુય^૪
અપૂર્વ છે; હું માનું છું કે દેવગુરૂ-ગૃહસ્થિનીની પણ એવા પ્રકારની
વાણી નહિ હોય. અહો ! એ બાળક છતાં પણ એનો કોઈ
અવધ્ય ઉદ્વર આશય જણાય છે; કારણ કે સિંહના બચ્ચાંને
હસ્તીને છતવાનો જ મનોરથ હોય છે; લઘુ એવા પણ દીપકને
અધકારના સમૂહનું પ્રાશન^૫ કરવાની રૂચિ થાય છે; અમૃતના

૧. ખડાનું advance payment. ૨. ઢંકા-લાંલા ૩. બલાવાળો.

૪. વાણ જવાની—અર્થાત્-નાશ કરવાની.

એક ણિંદુને પણ સર્વ વ્યાધિઓનો નાશ કરવાની ઇચ્છા હોય છે. આમ વિચારી રાજાએ શ્રેણિકને, અદ્ભુત પરાક્રમ કરી આવેલા સુભટને ણિંદુ^૧ આપે તેમ, લંલાસાર^૨ એવું નામ આપ્યું.

પછી એકદા રાજાને “ જેના ઘરમાંથી અગ્નિ પ્રકટી નીકળશે તેને નગર બહાર કાઢી મુકવામાં આવશે ” એવી પોતાની કરાવેલી ઉદ્ઘોષણા^૩ થાઠ આવી. કારણ કે સત્પુરુષોને સ્મૃતિ સમીપ રહેલી હોય છે. એને વિચાર થયો કે જો હું મારા જોડ્યાનો અમલ મારા ઉપર નહિ કરું તો પછી “ પારકાનેજ શિખામણુ દેવાય ” એમ કહેવાશે; કારણ કે જે વેધ પોતાનાંની ચિકિત્સા નથી કરી શકતો, તે પારકાની તો ક્યાંથીજ કરી શકે? માટે આ નગરની બહાર આવાસ લઇને^૪ હું મારી પ્રતિજ્ઞાને સત્ય કરું, કારણ કે સજ્જનોની પ્રતિષ્ઠા મિથ્યા હોય નહિ. રામચરિત્રને વિષે પણ સંભળાય છે કે રામ પિતાની પ્રતિજ્ઞાને સત્ય કરવાને રાજ્યનો ત્યાગ કરીને વનમાં ગયા હતા. પણ અહો ! બહાર રહેવા જવાની પ્રતિજ્ઞાવાળા મારામાં અને એમનામાં મેડ અને સરસવ જેટલું અન્તર છે. આ પ્રમાણે સદ્ગુણદ્વિતી વિચાર કરીને બૃહસ્પતિની વિદ્રત્તાવાળા રાજાએ દિગ્વિજયને વિષેજ હોયની એમ નગરની બહાર પડાવ નાખ્યો. તે વખતે છાવણીમાં ફરતા લોકો માહોમાહે સંલાપ કરવા લાગ્યા-અરે ! તું ક્યાં ગય છે ? [ઉત્તર] મિત્ર, હું રાજનૃહે | રાજાને આવડે | મઉં છું, એ પરથી મહીપતિએ ત્યાં નગર વસાવી એનું નામ રાજનૃહ પાડ્યું. એની આસપાસ વળી એક કિલ્લો ચણાવ્યો અને ખાઈ ખેદાવી. વળી સુંદર દેવમંદિરો, ઉત્તમ બજારો તથા બાળકોને માટે પાઠશાળાઓ, રમ્ય હવેલીઓ, કુવા, તળાવ, વાવ અને બગીચા વગેરે પણ તેમાં કરાવ્યા. રાજા પોતે સુદાં ત્યાં રહેવા ગયો તેથી અનુક્રમે એ નગર પણ કુશાગ્રપુરની જેવું થઈ પડ્યું; કારણ કે ત્યાં સૂર્ય ત્યાં દિવસ.

આ વખતે રાબીને વર્ણી ચિન્તા થઈ કે ‘જો હું વસાલેકાર વગેરેથી શ્રીલિંગનું સન્માન કરીશ તો અન્ય સર્વે કુમારા એને રાજ્યપોથી માનીને એનું અશુભ કરશે; કારણ કે શુભચંદ્ર [પણ] વખતે ઘણા દૂર ગ્રહ થકી પરાલવ પામે છે. માટે હું એના પ્રતિ અનાદર અને બીજાઓ પ્રતિ આદર બતાવું; કારણ કે શુદ્ધિમાન પુરુષોએ કાળને યોગ્ય કાર્ય કરવું જોઈએ.’ એમ વિચારીને એણે સર્વ કુમારાને, પોતાની માનીતી રાણીઓના પુત્રો હોયની તેમ પૃથક્ પૃથક્ દેશો બંધેથી આપ્યા. પણ શ્રીલિંગને અણમાનીતીના પુત્રની જેમ કંઈ પણ આશુ નહિ—એમ ધારીને કે એને તો [આપું] રાજ્ય મળવાનું છે. નિઃસંશય સંત પુરુષો દીર્ઘદર્શી હોય છે. આવું જોઈને શ્રીલિંગ વિચાર કરવા લાગ્યો—‘હું નિત્ય વિનયી રહ્યા છતાં મારા પિતા પણ આમ વર્તે છે તો શું હું એમનો પુત્ર નથી? જો અન્ય કોઈ ગમે તેવો સામર્થ્યવાન પુરુષ મારે પરાલવ કરે તો, એને તો હું (ધીજે) કિવસે તારા દેખાડી દઉં. પણ આ તો મને જન્મ આપી મોટો કરનાર મારા ગુરુજન હયાં એટલે મારે શું કરવું? કારણ કે જેઓ આપણા પૂજ્ય હોય એમને કોપાવવા નહિં એવી નીતિ છે. મારા જેવા-તાતનો પરાલવ પામેલાને લોકોને વિષે પ્રતિક્ષા હુલ્લ છે; કારણ કે જે ઘરને વિષે હલકો પડ્યો એને વાચુ પણ બહાર કાઢી મૂકે છે. આધિ, વ્યાધિ, તૃષ્ણા, ક્રુધા, વનવાસ, ધનહીનતા, લિક્ષા, જરા, અન્ધત્વ, વન્ધ્યત્વ, દુઃખ અને શત્રુ એ સારાં; પણ અપમાન સહન કરવું એ વિષકન્યાની પેઠે બીલકલ સાડ નથી માની પુરુષોને સામાન્ય પરાલવ પણ દુઃસહ હોય છે માટે મારા જેવા પરાલવ પામેલાએ વિદેશગમન કરવું અથ છે; સંધ્યાકાળે મંદપ્રતાપવાળા સૂર્યની જેમ.

એમ વિચારીને માન એજ જેતું સર્વસ્વ છે એવો તે (શ્રીલિંગકુમાર) વનમાંથી સિંહ નીકળે તેમ, નગરમાંથી નીસરીજીને વેણાતટ નગર ગયો. ત્યાં એણે જંગમ લક્ષ્મીજી હોયની એવા ઉત્તમ વસ્ત્રાલસ્ય અને સુગંધી વિલેપત યુગ્મ સ્વરૂપવંત જનોને

આનન્દ પામ્યો; કારણ કે સુંદર વસ્તુઓ જોવાથી કોને પ્રમોદ ન થાય ? (કરતાં કરતાં) શ્રેષ્ઠિકે એક દુકાને વિશાળ ઉચી બેઠકપર બેઠેલા તે નગરના અધિષ્ઠાયક દેવતા હોયની એવા ભદ્ર નામના શ્રેષ્ઠિને દીકા. એ શેઠ આકૃતિએ સૌમ્ય હતા; અવસ્થાએ વૃદ્ધ હતા; અને શરીરે સુંદર અને લાઘ્યશાળી હતા; તથા એમની મૂઠ અને શીષના વાગ લાંબા વધેલા હતા. ભદ્રમૂર્તિ શ્રેષ્ઠિકે તે એમને ઉદયશીલ પુત્ર હોયની તેમ એ શેઠની કરિયાણાથી ભરેલી દુકાન ઉપર જઈને બેઠો.

એ દિવસે નગરને વિષે ઉત્સવ હોવાથી, શિષ્યોથી શુદ્ધ વ્યાકુળ થઈ જાય તેમ, શેઠ ઘસકેથી વ્યાકુળ થઈ ગયા હતા. કોઈ ઉત્તમ વર્ણવાળા^૧ લક્ષણની જેવું કપુર માગતા હતા, તે કોઈ તાપને નાશ કરવાવાળું સદાગમ^૨ જેવું ચંદન માગતા હતા. કોઈ અર્થનીતિ જેવી અર્થસાર^૩ કસ્તુરી, તે કોઈ રંગને^૪ આપનારું, તર્કશાસ્ત્ર જેવું તીક્ષ્ણ કુકુમ માગતા હતા. કોઈ દુકુરાયમાન વાસવાળા,^૫ નિર્દોષ^૬ ધર્મશ્રેય જેવા સુગંધી પદાર્થો માગતા હતા, તે કોઈ સવેગના^૭ શ્રેયોની જેમ દ્રવ્યયોગથી^૮ યનાવેલું દ્રવ્ય માગતા હતા. કોઈ મહાકાવ્યની જેવી રમ્ય^૯ અને શુભ^{૧૦} થઈ ગઈ તેવી ખાંડ માગતા હતા, તે કોઈ અલંકારની પકિત જેવી સરસ^{૧૧} સાકર માગતા હતા (આ અવસરે)

૧. ઉત્તમ વર્ણવાળા = ઉત્તમ રંગવાળા (કપુર), અર્થાત્ બહુજ સ્વેત કપુર, ઉત્તમ વર્ણવાળા (લક્ષણ) = ઉત્તમ અક્ષરોએ લુકત એવું લક્ષણ ૨. સદા આગમ = શ્રેષ્ઠશાળ (બાલ) તાપનો નાશ કરનાર ચંદન, અને (અન્તઃ) તાપનો નાશ કરનાર સદાગમ ૩. (૧) મનહર (કસ્તુરી), (૨) અર્થ-દ્રવ્ય-ની સારમૂલ (અર્થનીતિ) ૪. રંગ (૧) રંગ color (૨) આનન્દ. ૫. વાસ (૧) ગંધ (૨) સરકાર ૬. નિર્દોષ (૧) દોષ વિનાના (શ્રેયો), (૨) દોષ = જીવજંતુ આદિ દોષ-રહિત (પદાર્થો) ૭. સવેગ-વંશસ્થ-ના શ્રેયો ૮. દ્રવ્ય યોગથી [૧] દ્રવ્યાનુયોગના વિચારથી (ઉત્પન્ન થતા સવેગના શ્રેયો), (૨) અમુક અમુક દ્રવ્યો (ચીજો) ના યોગ-મેળવણી-થી (તૈયાર કરવામાં આવેલું રૂપ-દ્રવ્યવિશેષ). ૯. (૧) શીઘ્ર સમજાય તેવું (૨) સ્વેત ૧૦. (૧) પદ-બેઠે થઈ શકે તેવું (૨) ભાગી શકે તેવી. ૧૧ [૧] રસ-મીઠાશ-વાળી (સાકર), (૨) શબ્દમાં શુદ્ધિ આદિ રસ આવે છે તે રસ-વાળા અલંકાર-કાવ્યલંકાર

જેમ વિકરણ, પ્રત્યક્ષ અને પ્રકૃતિના વાચ્ય અર્થને વિષે સહાય કરે છે તેમ ઐશ્વિક પડિકા વાગી આપવામાં શેઠને સહાય આપવા લાગ્યો. એટલે બહુ દ્રવ્ય કમાવાથી શેઠને ઘણો હર્ષ થયો; કારણ કે વણિકજન, હુકમનપર જે લાલ યાય છે તેને પુત્રલાલ કરતાં પણ વિશેષ ગણે છે. એ બાલ્યો-આજે મને આ (ઐશ્વિક) ના પ્રભાવથી અલ્પકાળમાં આખા વર્ષ જેટલો લાભ થયો છે. વળી બાણે આજે પ્રભાતે મારી પુત્રીનું પાણિત્રહણ કરતો જે સ્નાત્કર સમાન પુરુષ મેં સ્વપ્નને વિષે જાણ્યો હતો તે નિઃસંશય આ જ છે. કારણ કે પ્રભાતનું સ્વપ્ન, પ્રભાતની મેઘગર્જના અને પ્રભાતની સ્મૃતિ એ સર્વ સર્વદા ફળદાયી હોય છે. આવા રામ જેવા નરમણિ અને ઉત્તમ સ્વામીને પામનારી મારી પુત્રી નંદાનાં પણ જનકનંદના સીતા જેવાં ધન્યભાગ્ય સમજવાં. વળી અમારા જેવા સંબંધીઓ પણ બાલ્યશાળી ધ્યાં કે પુત્રીને આવો પતિ મેળ્યો; કારણ કે રૂપ અને શીલ ગુણોએ યુક્ત જમાઈ મળવો ખરેખર દુર્લભ છે. પુત્રીને અર્થે સ્વામીની શોધમાં ઘરઘર ભ્રમતા પિતાને, રાત્રીને સમયે શેઠીઆઓના ચરણનું મર્દન કરતા વણિકપુત્રની જેમ, બહુ દુઃખ સહન કરવું પડે છે. પાત્રને વિષે સદ્ગુણની વિદ્યાની જેમ, કોઈ ઘણા લાલ્યશાળીનીજ કન્યા ઉત્તમ ગુણયુક્ત સ્વામીને વિષે પ્રતિષ્ઠિત થાય છે.

આવો વિચાર કરીને તે ઉદાર આરાયવાળો શેઠ કુમારને પુછવા લાગ્યો (કારણ કે કૃષણતાના ગુણવાળાઓને આવી સ્તુતિ કરવી બહુ ગમે છે)-જેવી રીતે દેવતાઓનેજ સેવ્ય એવું પારિજાત ઋક્ષિમણીને પ્રાપ્ત થયું હતું તેવી રીતે તું કયા લાલ્યશાળીને ત્યાં અતિથિ થયો છે ? કુમારે કહ્યું-હું તાત, લક્ષ્મીવંત પિતાનો પુત્ર પિતાના ઘર શિવાય બીજે ક્યાંય જાય ખરા ?

કુમારનાં આવાં વ્યન સાંભળીને, અશોકવૃક્ષપર જેમ પુષ્પો જાડી નીકળે તે પ્રમાણે, શેઠને શરીરે હર્ષનાં શામાંય ખડાં થયાં. એણે કહ્યું-મારાં મહુડલાલ્ય ! મેં પૂર્વે પૂણ્ય કર્યો હશે ! કે તમે મારા અતિથિ થયા; કારણ કે પુણ્યરહિત પ્રાણીઓને

કૃષ્ણ^૧ ચિત્રાવેલની આસિ હોયજ નહિ. જે તમે મારે ઘેર પધાર્યો તો હું સમજીશ જે હું પૂરી પુણ્યશાળી છું કારણ કે પુણ્યનો ઉદય થાય છે ત્યારેજ ગુરુ^૨ લભને^૩ પૂર્ણ દૃષ્ટિથી જુએ છે. તમે મારે ત્યાં પગલાં કર્યો તો હું પવિત્ર થઈશ, કારણ કે સસ્વતી નદી પોતાના નીરથી સર્વ પાપપ્રદેશને પવિત્ર કરે છે.

આમ કહી શેઠે ઐલિકકુમારને પોતાની સાથે ઘેર તેડી ગયો. શેઠના ઘરને નાના પ્રકારની શાળા-ઔરડા-પ્રશાળ વગેરે હતાં; સેંકડો સાદા સ્તંભ હતા; ચુનાએ ઘોળેલી ભીતો હતી; અને નગરને જોવાના એના અધુઓ હોયની એવા, ચારે દિશામાં ગવાક્ષો આવી રહ્યા હતા. ત્યાં કેઈ સ્થાને ખાંડ તો કેઈ સ્થાને સોપારીના^૧ ઢગલા પડેલા હતા. કેઈ જગ્યાએ ઉત્તમ મજાક તો અન્યત્ર નાજિયેરના સમૂહ દેખાતા હતા. એક સ્થળે એલચી, લવીંગ, કક્કોલ અને જાયફળ હતાં તો બીજે સ્થળે ચંદન, કપુર, કેસર, કસ્તુરી વગેરે હતાં. કેઈ સ્થળે સુંદર વર્ણવાળું, સુવર્ણ, તો કેઈ સ્થળે કંઈક રક્ત એવું તાઝ પડ્યું હતું. એક ઔરડામાં મુક્તાક્ષ-પ્રવરણા ઇત્યાદિ હતાં તો બીજામાં રૂપાના પાટ દ્રષ્ટિએ પડતા હતા. કયાંઈક રેશમી વસ્ત્રોના ગંજને ગંજ તો કયાંઈક કલમ-શાલ આદિ ધાન્યોના ઢગલા પડ્યા હતા.

ઘેર લઇ જઈને શેઠે કુમારને શૌભ-ત્વચ્ચા-માંસ-અસ્થિ આદિને સુખ ઉપજાવવામાં કુશળ એવા પોતાના મર્દન કરનારાં સેવકો પાસે શાતપાક તેલતું મર્દન કરાવ્યું. પછી એક જણે એને ઉણ્ણજળથી સ્નાન કરાવી વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં; કારણ કે કયો વિચક્ષણ ગુરુષ ચિન્તારત્નને પ્રાપ્ત કરીને એનો આદર ન કરે? ત્યાર પછી એને સન્માન સહિત સર્વકામગુણવાળું લોજન કરાવ્યું અને સ્નેહથીજ હોયની એમ ચંદન તથા કપુરનું વિલેપન કરાવી શેઠે પોતાને હાથે પાંચસુગંધિયુક્ત એવું તાંબુલ આપ્યું.

૧. કાળી ચિત્રાવેલી નામની વેલ (વદ્ની) આવતી કહેવાય છે તેના ઉપર જે કેઈ ખાલી વાસણુ આદિ મુકવામાં આવે તો તે વાસણુ જે પદાર્થનું હોય તે પદાર્થ સર્ખા જતાં જતાં જળ કે એમ થેલકાદિ કહેકે. ૨. ગુરુ (૧) બૃહસ્પતિ (૨) મ્હેટા પુરુષ. ૩. લગ્ન (૧) (જ્યોતિષમાં) લગ્ન કુંડળી (૨) સંસર્ગમાં આવેલા.

ખરેખર લોગી પુરૂષોને સર્વ અવસ્થાને વિષે લોગ પાસે જ હોય છે. આ પ્રમાણે શેકના ઘરમાં શ્રેણિકે પોતાનાજ ઘરની જેમ રહેતાં ઘણા દિવસ સુખમાં નિર્ગમન કર્યા.

એક દિવસે શેકે લાગ્યના લાગત એવા શ્રેણિકને કહ્યું-જેમ નળરાજા દમયન્તીને વ્યા હતા તેમ તમે પણ મારી પુત્રીનું પાણિચહણ કરો. એ સાંભળી નિસ્પૃહશિરોમણિ એવા શ્રેણિકે ઉત્તર આપ્યો-હે તાત, તમે માફ કુળ જાણ્યા શિવાય મને કેવી રીતે કન્યા આપશો? એક નિર્ધન માણસ પણ વરનું કુળ જાણ્યા પછીજ એને કન્યા આપે છે, તો તમારા જેવા યુક્તાયુક્તનો વિચાર કરવાવાળા સમૃદ્ધિવંતની તો વાતજ શી? તમે એક વત્સળ પિતા થઈને તમારી સગી પુત્રીને આ પ્રમાણે શા માટે કુવામાં નાખવાનું કરાછો? શેકે એ પશ્ચી કહ્યું-હે શ્રેણિક, મુનિને વિષે જેમ જ્ઞાનાદિક તેમ વરને વિષે કુળ-રૂપ તથા વિભૂતિ જોવાયજ છે. દક્ષમ ગાયનું દુધ અને ચંદ્રમાના કિરણો સમાન નિર્મળ એવા તમારા ગુણોથી મેં તમારું કુળ પ્રથમથીજ જાણ્યું છે; કારણ કે રૂપ પ્રમાણેજ રૂપમાં રસ હોય છે. તમારી વિભૂતિ પણ મેં આ તમારા શરીરની કાંતિથી જાણી લીધી છે; કારણ કે મૂળને વિષે સરસતા વિના તરૂમાં લીલાશ હોયજ નહિં. વળી તમારું રૂપ તો મહર્ષવજને પણ છોતે એવું છે એ તો પ્રત્યક્ષજ છે. માટે લક્ષ્મીને જેમ શ્રીકૃષ્ણ, તેમ મારી પુત્રીને તમે જ ચોચા લર્તા છો. હે કુમાર, જગતને વિષે ચંદ્રમા જેવા જે તમે-એમને હું આ નિર્મળ જ્યોત્સનાની સાથે સંબંધ કરાવું છું તેમાં તમે શાનો ઉપાલંભ આપોછો? વળી તમે અહીં આગ્યા તેની આગલી સત્રીએ સ્વમને વિષે મેં કેઈ રત્નાકર સદૃશ પુરૂષને મારી પુત્રીનું પાણિચહણ કરતા જોયે છે. માટે આ તમને કેવજ આપે છે; એમાં હું તો માત્ર સાક્ષીભૂત છું-જેવી રીતે હવે પછી પાણિચહણ સમયે અગ્નિ સાક્ષીભૂત થશે તેમ.

આ બધું સાંભળી, નમી જવાનો છે સ્વભાવ જેનો એવા શ્રેણિકકુમારે ભદ્રશ્રેણીનું વચન સ્વીકાર્યું. કારણ કે મહોટા પુરૂષો પોતાના મતની જેમ, પરની પ્રાર્થનાનો, ભંગ કરતા નથી.

ત્રિણિકુમારે હા કહી એટલે ભદ્રશેઠે દાયકામાં વિવાહની સામગ્રી તૈયાર કરાવી; કારણ કે મહોત્સ લોકોનાં કાર્ય એમના જોડ્યા પહેલાંજ થાય છે. સર્વ સ્વજન સંબંધીઓએ એકત્ર મળીને લોજનમંડપ નાંખ્યો કારણ કે ઉદ્યમીના મનને લોજનની સામગ્રી કરી ગણતરીમાં નથી. પછી 'વેતશાળ, ઘીના બનાવેલાં નવીન વડાં, ખાંડના ખાખ', તળેલી પુરીઓ, મધુર યોગ આદિ પકવાનો રસોઈઆ પાસે તૈયાર કરાવી શેઠે સકળ વર્ગને જમાડ્યા, અને તેમને ચંદનાદિથી વિલેપન કરી પાન સોપારી આપ્યાં; કારણ કે સારું કહેવરાવવાની ઇચ્છાવાળા ગૃહસ્થોને આ બધું કરવું ઘટેજ છે.

ત્યારપછી દસીઓએ નંદાને દશાશુકલ ઉત્તમ વસ્ત્ર પહેરાવી ચંદનનું વિલેપન કરી, આભૂષણ સાથે પુષ્પમાળા પલ્લુ આરોપણ કરાવી, માતૃગૃહ (માયરા)માં આણી. ત્યાં તે કુલદેવીને નમીને સામી ઉભી રહી. ત્રિણિકુમાર પણ કેસરદિતું વિલેપન તથા ઉત્તમ વસ્ત્રો ધારણ કરી, જંગમ કલ્પવૃક્ષ હોયની એવો જણાતો, દેવીના લવન પ્રત્યે આગ્યો. ત્યાં નંદાને હુપ્થી નિહાળી એ રાગપુત્ર શૃંગારરસમાં ડુબતો ચિત્તને વિષે વિચારવા લાગ્યો:—અહો ! આના રક્ત ઉત્તમ ચરણ કેવા શોભે છે ! નિશ્ચયે એનાથી પરાજય પામીનેજ જાણે પક્ષકર્મજો જળદુર્ગાનો આશ્રય લીધો હોયની ! આના મુખની સાથે સ્પર્ધા કરવાથી પોતાને અપરાધી ગણી, આની આરાધનાને અર્થેજ જાણે ચંદ્રમા નખના મિયે આના ચરણમાં પડયો જણાય છે. કિંજ્યાત્રાર્થે પડાવ નાખી રહેલા ભગવાન હામદેવના પદમદિરમાંના ચાર મહાન સ્તંભોમાંથી એક સરલ 'જેડલું' પ્રચ્છતપણે અહિં આવીને રહ્યું હોયની એવી દેખાતી આની બે જંઘલો મારાં ચક્ષુને અત્યંત આનંદ પ્રાપ્ત કરાવે છે. અહો ! આના જોણ અને વિશાળ ઉડ્ડ મારા ચિત્તને વિષે રમ્યા કરે છે. એમનાથીજ પરાજય પામીને કેદલીવૃક્ષો જાણે વનમાં જતાં રહ્યાં હોયની ! આના વિશાળ,

કામળ અને સુંદર નિતરંગો કામદેવની જાણે અભ્યાસભૂમિ
હોયની ! એનું ઉદર કુશતાને પામેલું છે તે જાણે ઉપર રહેલા
વશોજના ભારને વહન કરવાથીજ હોયની ! આલાનસ્તંભનું
ઉન્મૂલન કરીને તથા શૃંગલાને ત્રોડી નાંખીને, કામદેવરૂપી ગજ
નિશ્ચયે આના જ શરીરરૂપી નગરને વિષે ક્યાં કરે છે; કારણ
કે અન્યથા ગંભીર નાલિના મિષે વિવર અને શેમરાજિના મિષે
લોહશૃંગલા અહીં હોય ક્યાંથી ! મારા નેત્રને કામણરૂપ આના
પુષ્ટ અને ઉત્તત સ્તન ભેદનેજ જાણે કુંભસ્થળે હુસ્તીને શરણે ગયા
હોયની ! સરલ અંશુલિઓરૂપી પલ્લવવાળી એની રમ્ય ભુજાઓ
શીપુરૂપના મનનાં અલીપ્તને પૂર્ણ કરવાવાળી જાણે કદપ
લતાઓ હોયની ! આનો રેખાવાળો અને શાંખ સમાન ગોળાકાર,
કંઠરૂપી કંઠલ નિશ્ચયે વદન રૂપી કમળનાં નાળનાં વિભ્રમને
ધારણ કરે છે, આના કાન્તિમાન અને નિરંતર ગોળ એવા
મુખથી પરાજય પામીનેજ ચંદ્રમા જાણે શૂન્યભાવને ધારણ
કરતો હોયની ! વિદ્રુમને પણ કનિષ્ઠ ગણતો આનો અધરૌઠ તે
જાણે, હૃદયમાં નહિ સમાવાથી મુખરંધ્ર થકો બહાર નીકળી
ગયેલો મારા પરનો તેણીનો રાગ^૧ જ હોયની ! દાંતની બે ઉજવળ
પંક્તિને ધારણ કરતી આ બાળા, એને કોઈએ રાત ધારીને
બે કુંદપુષ્પની આળાથી એની પૂલ કરી હોયની એવી દેખાય
છે ! જેમ વાદ કરનારા એવા બે વાદીઓની મધ્યસ્થ^૩ મૂલા
હોય તેમ આના બે નેત્રોની મધ્યસ્થ આની સરલ નાસિકા
(વિરાણ રહી) છે. પરાભવ પામેલા પરાભવ પામેલાની સાથે મૈત્રી
બાંધે છે એ વાત સત્ય છે કારણકે એના નેત્રથી જાણે, પરાભવ
પામેલા નીલપદ્મ ચંદ્રમાના પદ્મમાં ગયા છે^૪ ! તમાલપત્રના
સમાન અને સ્નિગ્ધ વાળવાળા એનાં લવાં, જાણે એનાં નેત્રોએ
કમળો પર મેળવેલા વિજયને પાટે વીરપદ્મ^૫ બાંધ્યા હોયની

૧ શોલા. ૨ રાગ (૧) રેહ (૨) રંગ ૩ મધ્યસ્થ. [૧] કાળને
પણ પદ્મ ક્યાં વિના મધ્યસ્થ રહીને ફેંસલો આપનાર Umpire. (૨)
વચ્ચે. ૪-અને એથીજ જાણે ચંદ્રમામાં કલક છે ! ૫ વિજયી વીરને
આપનામાં આપના પદ્મ

એવાં છે. એના સ્કંધપર રહેલા મનહર કર્ણદય જાણે યુવાન પુરુષોના અસ્થિર ચિત્તને બાંધી લેવાને તૈયાર કરેલી પાશ હોયની ! વળી પત્રવાળી^૧ આની ભાજનસ્થળી^૨, કામદેવે ક્રમને પરિણામે મનુષ્યદેશને પ્રાપ્ત કરાવેલી તેની શાળાજી હોયની ! એહો ! આ નંદા ચરણથી મુખપર્યંત લાવણ્યરસથી^૩ ભરેલી છે; અન્યથા કેશના મિષે રહેલા આ દુર્વાકુરો અહિં હોય નહીં ! નિશ્ચયે આને જોારીની સમાન કેવળ સુવર્ણના પરમાણુઓથી નિર્માણ કરેલી અથવા હેમકૂટ પર્વત થકી આકૃષ્ટ કરેલી હોયની !

ત્રિજુક કુમાર આ પ્રમાણે ચિન્તન કરતો હતો એવામાં, સિદ્ધાન્તનો પાઠ કરતા સાધુને પોણી પોરસી^૪ થાય તેમ લગ્નવેળા થઈ. એટલે જગત લેનારો અધિકારી જેમ વ્યાપારીનો કર (જકાત) લે તેમ ત્રિજુક કુમારે હર્ષ સહિત નંદાનો કર ગ્રહણ કર્યો. વેદિકાની પાસે આવીને એ પતિપત્નીએ, માગશર માસની પ્રથમ તિથિએ શકિણી ને શશી જેમ મેરૂપર્વતની પ્રદક્ષિણા કરે તેમ, અગ્નિની પ્રદક્ષિણા કરી. કરમોચનને વખતે ત્રિણીએ અશ્વાદ્ધિકનું ઘન કર્યું કારણ કે ઉદાર પુરુષોનું નિત્ય આવુંજ આચરણ હોય છે. આ હસ્તમેળાપ પુરૂષ દ્રવ્યના વ્યયને લીધે બહુજ પ્રશંસાપાત્ર થયો; કારણ કે ઘણા કમુળો નાખત્રાથી વસને વિષે પણ રાગ (રંગ) થાય છે.

આ વખતે ત્રિજુકને વિચાર થયો કે-મારા પિતાએ કરેલું મારું અપમાન પણ મારા ઉદયને અર્થે થયું; મસ્તકપર ફાંફો તો થયો પણ એથી ચક્ષુને શીતતા મળી. એહો ! પૂન્યવર્ગે કરેલું અપમાન સાડું, પણ નીચ જનોએ કરેલો સત્કાર સારો નથા; આરોગ્યથી ઘતી કૃષ્ણતા સારી, પણ વાયુથી ઉત્પન્ન થતું પીનત્વ સાડું નથી.

ત્રિજુકસંબંધી આ સર્વ વૃત્તાન્ત એના પિતા પ્રસેનજિત રામજીએ જાણ્યો. કારણ કે અન્ય લોકો તો પોતાનાંજ નેત્રથી જુઓ

૧ પીળા કાગળી. ૨ કપાળ. ૩. (૧) લાવણ્ય રસ અને (૨) લાવણ્યરસી જળ. ૪. જ્યાં દુર્વાકુરો હોય ત્યાં રસ (જગ) હોયજ; અહીં (નંદામાં) (કેશરથી) દુર્વાકુરો છે, માટે એવામાં રસ (લાવણ્ય) છે. ૫ સારુની અમુક કિયાને

છે પરંતુ રામજો તો પાશ્વકાં નેત્રથી (ચરપુરવોથી) પણ જુએ છે.

હવે શ્રેણિકુમાર નન્દાની સાથે ઉત્તમ લોગ લોગવતો દોગન્દુક^૧ જાતિના દેવોની પેઠે કાળ નિર્ગમન કરે છે એવામાં એકદા સુષમાં નિદ્રાવશ થયેલી નન્દાની કુક્ષિને વિષે, પશ્ચિમીને^૨ વિષે કલહસની જેમ, કેટલું પુણ્યનિધિ જીવ અવતર્યો. એટલે શાશ્વાતે વિષે સૂતેલી એવી તેણીએ (નિદ્રામાંજ) પ્રભાતને સમયે ચાર દિશાઓના મહોન્મત્ત નાગો (દિશ્નાગો) ને જીતીને યશના પિષ્ક પ્રાપ્ત કર્યા હોયની એવા ચાર ઉદાર દન્તુશળને ધોરણ કરતો; ગર્ભાંતુ અતિ સૂક્ષ્મદર્શીપણું જણાવતો હોયની એમ લોકોને અભયદાનને અર્થે જેણે પોતાની શું ઉચી રાખી છે એવો; પંખા જેવા નિરંતર હાલ્યા કરતા એવા પોતાના કર્ણોએ કરીને જાણે [નંદાની] ભવિષ્યમાં ધનારી દુરવસ્થાને જણાવતો હોયની એવો; ઉદારતા આદિ ગુણોએ કરીને જાણે બદ્ધિનશ્ચ સુખર ભ્રમરોને દાન આપતો હોયની એવો; શ્વેત વર્ણવાળો, ઐરાવત જેવો ગજરાજ પોતાના સુખમાં પ્રવેશ કરતો જોયો. એટલે જાગી જઈને શીઘ્રપણે પલંગથી ઉતરી, હર્ષાતુર બનેલી તે, જંગમ રાજ્યલક્ષ્મીજ હોયની એમ પાતની પાસે ગઈ. ત્યાં આશ્રવૃક્ષના અંકુશે ખાવાને લીધે સ્ફુટ છે કંઠ જેનો એવી કોકિલાની જેવી મધુર વાણીવડે નન્દાએ હરતીના સ્વપ્નની વાત સ્વામીને નિવેદન કરી, ને પૂછ્યું-હું સ્વામી, ઉત્તમ શુકન જેવા આ મારા સ્વપ્નમાં મને શું દ્રશ્ય પ્રાપ્ત થશે? એ સાંભળી, શ્રુતસામ્રાજ્યના લાભની પેઠે અદ્વૈત આનન્દને ધારણ કરતા શ્રેણિકુમારે પોતાની બુદ્ધિને અનુસારે એ સ્વપ્નનું દ્રશ્ય કહ્યું:-હું મિત્રે તને સર્વલક્ષણસંપૂર્ણ અને વિવિધ બુદ્ધિમાં જૃહસ્પતિ સમાન પુત્ર થયો; ઋક્મિશ્ણીને પ્રવૃત્ત થયો હોતો તેમ “દેવશુકના પ્રસાદથી અને આપના પુણ્ય-ઉદયથી મને એમ થયો” એમ કહીને નન્દાએ શુકની શિક્ષાની જેમ સ્વામીનાયના વચનનો સ્વીકાર કર્યો; અને, જેમ નિર્ધન પુરૂષ દેવતાએ આપેલું ચિન્તામણિ (રત્ન) ગાઠે ખાંધી

હૈ તેમ એણે તેના ચક્રનની ગાંઠ બાંધી લીધી. પછી તે એક સાધ્વી જેમ પોતાના ચારિત્રનું યથાયોગ્ય રીતે પાલન કરે તેમ, પોતાના ગર્ભનું, નહિં અતિ સ્ત્રિગ્ધ કે નહિં અતિ કઠોર, અતિ ઉણુ પણુ નહિં તેમ અતિ શીત પણુ નહિં, અતિ કટુ પણુ નહિં તેમ અતિ લવણુ પણુ નહિં, નહિં તીખા કે નહિં મોળા, નહિં અપકવ કે નહિં અતિ કષાયવાળા, નહિં અતિ આમલ કે નહિં અતિ મધુર, દેશ-કાળ-વયને અનુસરતા, ગર્ભને પોષનારા, અનવદ્ય અને મિત આહારથી પોષણુ કરવા લાગી

આ સમયે કુશામ્બપુરનગરને વિષે, અલવ્યની જેમ પ્રસેનજિત રાજાને કુશળ વૈદ્યોથી પણુ અસાધ્ય એવો કોઇ વ્યાધિ થયો. વ્યાધિને અસાધ્ય બળીને, રાજાએ મૂર્તિમાનુ સ્નાત્રધર્મ જેવા ઐણિકને તેડી લાવવા ઉંટવાળાઓને મોકલ્યા. એ માણસો મૌન ધારણુ કરી રહેલી, મનના જેવા વેગવાળી, પીતવર્ણી, દુર્બળમુખવાળી, લઘુકર્ણી, કોટનેવિષે લટકતી માળાવાળી, ચરણનેવિષે શર્ષકસ્તા નૂપુરવાળી, ઘુઘરમાળથી શોભતી સાંઠણીઓપર આરૂઢ થઇને વેણાતટનગરે આવી પહોંચ્યા. અસ્થિર કાન, બલિષ્ઠ રકથે, કુચા જેવી લાંબી ચોટલી અને પદ્મપત્ર સમાન વિશાળ નેત્રોવાળા, એ-રાજાના સદા વિશ્વાસુ ગૌરવર્ણી-સેવકોને દૂરથીજ જોઇને ઐણિક અતિ આનન્દ પામ્યો: પોતાના દેશના અવર માણસોને પણુ બહુ ઠાળે જોવાથી હર્ષ થાય છે તેા પોતાનાજ માણસોને જોવાથી તેા વિશેષજ થાય. એઓ આવીને કુમારને ચરણે પડ્યા અને કુમારે એમની પીઠપર હસ્ત મૂક્યો: કારણુ કે ઉચિત કરવામાં સરપુરૂષો કદાપિ ભૂલ કરતા નથી.

પછી-મારા વિશ્વપાલક પૂજ્યપાદ પિતાશ્રી પોતે ખુશીમાં છે ? મારા પુત્રસ્નેહથી પૂર્ણ આતાલ સારાં છે ? મારી અપર માતાઓ પણુ સારી પેઠે છે કે ? મારા વડીલ ભાઇઓ અને ન્હાના બંધુઓ પણુ આનંદમાં છે કે ? મારાં બીજા મમતાળુ સંબંધીઓ પણુ કુશળ છે કે ? રાજ્યકાર્યને કરનારા એવા પ્રધાનો

પણ ખુશીમાં છે કે ? ઘૃહસ્થતિની બુદ્ધિવાળા અમારો પણ સારા છે કે ? સદ્ગુણોથી શોભતો એવો સકળ પરિઘ્ર^૧ પણ સારી પેઠે છે કે ? પુણ્ય વડીલે નિરંતર લાડ લડાવેલ એવા નગરવાસિજનો પણ આનંદમાં વળે છે કે ? પૂજ્યપિતાએ પાલન કરાતા સર્વ માંડજિક સમયો પણ કુશળ છે કે ? આવા આવા પ્રશ્નો ઈણિકકુમારે ગુરુલક્ષ્મિને લીધે એમને પૂછ્યાઃ અથવા તિરસ્કાર પામતાં છતાં પણ લક્ષ્મી તો લક્ષ્મી જ રહે છે; કલ્યાણકારીને વિષે સર્વ કલ્યાણમય જ હોય છે. સેવકોએ ઉત્તર આપ્યો, હે સ્વામિ, વિજયશાળી એવા આપના પિતાના પ્રભાવથી સર્વજ કુશળ પ્રવર્તે છે; સૂર્યનો ઉદય થયે અન્ધકાર કેવું ? પણ એક વિશાપના કરવાની છે. આ “ વિશાપના કરવાની છે ” એ શબ્દોથી ધીરશિશુમણિ એવા કુમારનું મન પણ, આકાશને વિષે વિદ્યુત્ત જળકે તેમ, સહસ્રા કંપાયમાન થયું. એટલે તેમણે કુમારને એકાન્તમાં રાજાને વ્યાધ થયાના સમાચાર કહ્યા અને એના ઔપધ તરીકે પોતે તેને તેડવા આવ્યા છે એમ જણાવ્યું.

આવા કથુને વિષે વિપસમાન સમાચાર સાંભળીને ઈણિકકુમાર ખડું વિવાદ પાડ્યો; કારણકે ખાંડ આવતાં આ માંદે કાંકરો આવ્યા જેવું થયું. “ અહો ! મારા જેવા મંદબુદ્ધિ પુત્રે તાતસેવા પણ તણ દીધી ! નિષ્કુળ વૃદ્ધની પેઠે મારા ફિસો પણ અક્ષય ગયા ! સામગ્રી પામ્યા છતાં પણ મારા જેવો ગુરુકર્મી^૨ પ્રાણી ગુરુજનની સેવા કરી શક્યો નહિં ! અથવા તો પુણ્યપિતાનું નિત્ય સ્મરણ કર્યા કરવાથી હું એવો નથી ઠરતો એમ માફ અન્તઃકરણ સાક્ષી પૂરે છે. પણ હવે ચિંતા કરવી રહેવા દઈ મારે પિતાનું વચન માન્ય કરવું : કારણકે વ્યાધિગ્રસ્ત અવસ્થાને માટે લાંબો વિચાર કરવો શોભતો નથી. જ્યારે મારા પિતા અતિ માંદગીને વશ છે ત્યારે આસથી મોડું કેમ જવાય ? ગાડી અટકી પડ્યા પછી વિનાયક (વિગ્ર દૂર કરનાર) ગણપતિ શું કરે ?

આમ વિચાર કરી પિતાસમાન શ્વશુર-ઝેણીની આજ્ઞા માગી ઐશ્વિકકુમાર, હંસ હંસીની પાસે જાય તેમ, નન્દા પાસે ગયો. ત્યાં જઈ વડતાઓને વિષે શિરોમણિ એવો એ જોડ્યો-હે પ્રિયા, હે સદ્ગુણસ્થિતી, મારા પિતાએ મને તેડ્યો છે માટે હું અહિંથી જાઉં છું. જેને લીધે લોકો તને બીજાના ચંદ્રમાની પેઠે નમે છે એવા તારા શીલવતનું તું તારી જાનની પેઠેજ રક્ષણ કરવામાં નિસ્તર ચલવતી રહેજે. કારણકે એ શીલ કુળની ઉત્તતિ કરવાવાળું, વિપત્તિનો નાશ કરવાવાળું અને (સર્વ કોઈનું) કલ્યાણ કરવાવાળું પરમભૂષણરૂપ છે. મારે વધારે શું કહેવું? એવું વર્તન રાખજે કે જેથી બન્ને લોક અને બન્ને કુળ ઉજવળ રહે. તારા જેવી અદ્વિતીય ગુણોવાળી સ્ત્રીને મારે શિષ્યામણુ આપવી એ ચંદ્રમાને ઉજવળ કરવાનો પ્રયત્ન કરવા જેવું છે. આમ કુમારે નન્દાને અમૃત સમાન કૌમળ વાણીથી બોધ આપ્યો. કારણકે અન્ય ક્ષેત્રે મૃદુતા રાખવી કઠી છે તો સ્ત્રીઓને વિષે મૃદુતા રાખવી (જોઈએ) એમાં તો શુંજ કહેવું? પછી પાણદુકુટવા ગોપાલા વચ્ચે રાજગૃહે પુરે એવા ઉત્તમ મંત્રના બીજ સમાન અક્ષરો લખીને એણે નન્દાને અર્પણ કર્યા એટલે નન્દાએ કહ્યું-હે સ્વામિ, તમારો માર્ગ વિપત્તિરૂપ દ્વિને મન્યન કરનારો થાયો; અને તમને સંપત્તિ પ્રાપ્ત થાયો.

પછી મૂર્તિમાન શુભ ભવિત્યતા હોયની એવી સાંઢણી ઉપર આરૂઢ થઈને, પોતાનાં પુરૂષ હોયની એવા ઉંટવાળાઓની સંગાથે તેણે રાજગૃહ નગર પ્રત્યે પ્રયાણ કર્યું. માર્ગને વિષે સંસારીજીવની પેઠે અખંડ પ્રયાણ કરતો એવો કુમાર લોચન કરતો ત્યાં પણ બીલકુલ જોડી થતો નહિ. તેના મસ્તકપર વૃક્ષો, સ્ત્રીજન 'લાજ' નો વર્ષાદ વરસાવે તેમ, પુષ્પનો વર્ષાદ વરસાવવા લાગ્યા; રમવાળાં પક્ષ ક્ષોણી, ભવિષ્યમાં રાજ થનારા એવા એને જાણે. ભેટ આપવા લાગ્યા; મન્દ વાયુથી હાલતા રક્તપણ્ણવોડી કરવડે, “તને રાજ્ય મળવાનું

છે માટે શીઘ્ર ગમન કર ” એમ જાણે અલિનય કરવા લાગ્યા; અને પ્રચંડ પવનથી હાલેલી-માટે જાણે નમન કરતી હોય એવી-શાખાઓવડે (રૂપમાં) કામદેવને જીતનાર એવા કુમારને જાણે વંદન કરવા લાગ્યાં. આ બધો ઉપચાર એમણે જાણે એમ ધારીને કર્યો કે “ આપણે આ આપણા જન્મદાતાની ભૂમિને વિષે વસીએ છીએ માટે જાણે એ એમને કર આપ્યો. ”

(વાટ પૂરી થઈ અને ઇચ્છિત સ્થળે આવી પહોંચ્યા) એટલે નગરને વિષે પ્રવેશ કરતાં એને મથૂર-નકુળ-શ્યામ-આપપક્ષી-વૃષભ-શુક અને ખંજનપક્ષી-એ સર્વ જમણાં ઉતર્યા; અને કુંભ-છત્ર-અશ્વતુરી^૧ અને ઉત્તર સૂંઢવાળો ગર્જના કરતો હાથી-એ સર્વ ઉત્તમ રાજ્યકર્મીનાં મુખો હોયની તેમ એની સન્મુખ આગ્યાં. આગાં ઉત્તમ મંગળિકસૂચક શકુનો ચહિત તે, લબ્ધ પ્રાણી જિનેશ્વરના શાસનને પામે તેમ, પિતાના મહેલ પ્રત્યે પાંચો (મહેલે પહોંચ્યો); અને વિમળ^૨ જેમ અપ્રમત્તગુણસ્થાને થઈ તેમ, તે અનુક્રમે એ મહેલને સાતમે માળે ચઢ્યો. ત્યાં એને પિતાના દર્શન થતી વખતે એને પૂર્વે કદિ નહિ અનુભવેલો એવો હર્ષ થયો પણ પામે ગયો એટલે એમને વ્યાધિમસ્ત ભેદ વિષાદ પામ્યો, લોકો રાહુથી મસ્ત એવા સૂર્યને ભેદને વિષાદ પામે છે તેમ આમ એકે કાળેજ હર્ષવિષાદથી જેનું મન પૂરાડ ગયું છે એવો અણિક શિષ્યની પેઠે ઘણેકાળે ગુરુજનને^૩ અશ્વ પડ્યો; એટલે નગરે પ્રમાદ સહિત તેના મસ્તકપગ પોતાનો હસ્ત સ્થાપ્યો, તે જાણે દ્વાર દ્વાર પોતાના જીજ્ઞાસુ તેને (કુમારને) વિષે સંકેતણ કરાવતો હોયની !

પછી પિતા પ્રસેનજિત રાજાએ પુત્ર-એણિકકુમાર પ્રત્યે કહ્યું-હે પુત્ર, ધર્મકાર્યને અર્થેજ હોયની એવી ત્વરાથી તું અહિં આગ્યો એ તેં બહુ ચેત્ત્ય કર્યું, કારણ કે મારે તારા દર્શન થયાં. હે બન્ધુવત્સલ પુત્ર ! તારો મેળાપ થયો એજ કહી આપે છે કે

૧ એક જાતનું વાજિત્ર ૨ વિમળ એવો આત્મા ૩ ગુરુજન. [૧] અધ્યાપક [૨] પડીલ ૪ મસ્તક યોગના દશ દ્વાર કયાં છે.

ચામિકની^૧ પેઠે મારી પ્રજ્ઞનાં લાભ્ય હજી જાણત છે. હે પુત્ર, પસંભવ પામ્યા છતાં પણ શુદ્ધજન પ્રતિ, વિકાર ન જણાવતાં, તું સુશિષ્યની પેઠે ભક્તિમાન રહેા એથી તું મારા પુત્ર જણાઈ આવે છે. અગર જો પુત્રની સ્તુતિ ન કરવી જોઈએ તોપણ હું કહું છું, કારણ કે તારા ઉપર મારી અકૃપા છતાં પણ તે મારી આજ્ઞાને મસ્તકપર ધારણ કરીજ.

ગર્જના કરીને મેઘ રહી જાય તેમ, આ પ્રમાણે ભૂપતિ બોલી રહ્યા પછી, મયૂરની પેઠે^૨ ઐગ્નિક સ્વર્ગથી ગદ્ગદ કંઠે કહેવા લાગ્યો-હે તાત, મને વિકાર રહિત ક્યાં લાગ્યો ? અને મારી ભક્તિ પણ શી દીડી ? હું તો માનભંગ સમજીને મારી (બાલ-)બુદ્ધિ અનુસાર ક્ષણવારમાં દેશાન્તર જતો રહ્યો. મારે વિષે શુણ્ણું આરોપણ, એ છીપને વિષે રૂપાના આરોપણ જેવું છે; શુદ્ધજનનો પ્રગળ પશ્ચાત્ત એજ આમાં કારણભૂત છે. ત્યાં ત્રામિની ઉજ્જવળ દૃષ્ટિ પડે છે ત્યાં શુણ્ણ હોય છે એમ કહે છે એ સત્ય છે, કારણ કે એ સ્વયમેવ દેખાય છે, પ્રત્યક્ષ છે.

આ પ્રમાણે પોતાની લઘુતાના વચનો કહીને ઐગ્નિક જ્ઞાન રહ્યો; કારણકે શુદ્ધજનની આગળ અધિક ભાવણ શોભતું નથી. પુનઃ ભૂપતિએ કહ્યું-હે વત્સ, તારા પિતાનું રાજ્ય તું હવે અકુશ્ણ કર. કર્મસાગથી પીડાતા અમે તો હવે આત્મસાધન કરીશું.

પણ પુત્રે કહ્યું-હે તાત, હું તો પાળાની જેમ નિસ્તર, આપના સમાન ચિરંજીવી પિતાના ચરણની સેવા કરીશ. આપ યાવન્ન્યંદ્રિયાકરૌ સામ્રાજ્ય ભોગવો. આપનો વ્યાધિ છે તે, મણિનો મેલ વન્ધિથી દૂર થાય છે તેમ, ધર્મક્રિયથી દૂર થશે.

એ સાંભળી પિતાએ કહ્યું-મારા કુળમંદીરના દીપક ! કલ્પવૃક્ષની પેઠે સર્વ અવસ્થાને વિષે સેવા થોડી એવો જે ધર્મ તે તો મારે સેવવોજ છે; ને રાજ્ય પાત્રને વિષે અર્પણું છે. મારે હવે તું કંઈ પણ બોલ તો તને મારા સોગમ છે.

(આમ પુત્રને સપથ આપી બોલતો બંધ કરી) પ્રસેનજિત

રાજ્યે એના અભિષેકનેઅર્થે સામગ્રી તૈયાર કરાવવા માંડી; એક સૂરિ પોતાના શિષ્યને સૂરિપદ આપતી વખતે કરાવે તેમ. સુવર્ણ સમાન ક્રાન્તિવાળા ઐશિકને સુવર્ણના સિંહાસન ઉપર બેસાડ્યો-તે વખતે એ અન્ય મેડુ પર્વત હોયની એવો શોભવા લાગ્યો. પૂર્વ દિશાનેવિષે રાજા પોતે અને અન્ય ત્રણે દિશાઓમાં સામન્તો હસ્તનેવિષે સુવર્ણના જળકુંડો લઈને ઉભા રહ્યા તે વખતે એઓ ગજદંતની જેવા શોભવા લાગ્યા. મેઘ જેમ ગિરિના શિખરપર અભિષેક કરે તેમ એમણે કુમારને અભિષેક કર્યો; અને રાજ્યે રૂપાના ઠંચોળામાં ચન્દન મંગાવી એના લાલપ્રદેશપર પોતાને હાથે તિલક વિસ્તાર્યું-કર્યું-તે જણે “તું પણ આમ નિરંતર વિસ્તાર પામ” એમ સૂચવન કરવાને હોયની! પછી, શિષ્યને શિક્ષાપાઠ આપીને ગુરુ નમે તેમ રાજ્યે પુત્રને નમન કર્યું; કારણકે સત્પુરૂષો ઉત્તમ પ્રકારે વર્ણવેલા ન્યાયને દીપાવવામાં સદા તત્પર રહે છે. પછી સામન્ત આદિ અન્ય જનોએ પણ એને સાધુની જેમ નમન કર્યું; કારણકે મહંત પુરૂષોએ પાડેલો માર્ગ અન્ય જનોને દુષ્કર રહેતો નથી (સરલ થઈ જાય છે). કુળની વડીલ સ્ત્રીઓએ પણ, નિર્જળ શત્રુઓપર બાણનો વર્ષાદ વરસાવવામાં આવે છે તેમ, એના મસ્તકપર ઢાંઈ, દુર્વા અને અક્ષતાની વૃષ્ટિ કરી.

પછી કૃતકૃત્ય એવો પ્રસેનજિત રાજા સૂરિની જેમ, નવા રાજાને, રાજાને યોગ્ય એવી શિક્ષા આપવા લાગ્યો:—હે મહા સામન્તોના અધિષ્ઠિતિ ચિરકાળ પર્વન્ત રાજ્ય કરવાની ઇચ્છાવાળા તારા જેવા રાજપુત્રે પદ્ધતિ સૈન્યને પોતાના સમાન ગણવું; કારણકે એના વિના, મહા કાર્ય સાધવું હોય તે સધાતું નથી. અને પાડ વિના વૃક્ષની રક્ષા થતી નથી તેમ એના વિના સરીરની રક્ષા પણ થતી નથી. વળી સર્વ મંત્રીપ્રમુખ અધિકારીઓને એવી રીતે રાખવા કે જેથી એઓ કદાપિ પણ ઉદાસીન થઈને કાર્યની ઉપેક્ષા કરે નહિ. હે પૃથ્વીપતિ, આમ

કરીને તારે તારી પ્રજાનું તારી પોતાની સંતતિની પેઠે પાલન કરવું; તે એવી રીતે કે એને તારા પૂર્વજોનું સ્મરણ કરવું પડે નહિં. કેઠાર અને કેથ પણ તેમને જ હોય છે કે જેઓ પોતાની પ્રજાનું પાલન કરે છે; કારણકે હહીં વિના માંખણની આશા રાખવી વ્યર્થ છે. (વળી તારે) ધર્મ-સિદ્ધિને અર્થે સર્વ તપસ્વિઓની રક્ષા કરવી; અને જીવિતવ્યને અર્થે બીજા અંગોની રક્ષા કરતાં, મસ્તકની રક્ષા સર્વિશેષ કરવી. હે રાજા, તારે એવી પ્રવૃત્તિ રાખવી કે જેથી કલ્પદ્રુમની પેઠે તને સર્વ ન્યાયશાલી પુરુષોરૂપ તરૂવરોની મધ્યે પ્રથમ પંકિત પ્રાપ્ત થાય.

પિતાના આ સર્વ આદેશને, ઐશ્વર્યે અંજલિ જોડી, મેઘજળને મહુણ કરતા વ્વાતકની પેઠે, પડતાં પૂર્વેજ મહુણ કર્યાં.

પુત્રની પછી. સામન્ત આદિ પરિમહુને પણ, પ્રસેનજિત રાજાએ શિક્ષાવચન કહ્યાં (કારણકે બન્ને પક્ષને શિખામણ દેવી એજ ખરી શિખામણ કહેવાય છે) : —

આટલા દિવસ પર્યંત મેં તમને પુત્રપેરે પાળ્યા છે; તમને કદાપિ પુષ્પનો પ્રકાર પણ કર્યો નથી; તો હવે આ 'કુવલયાનન્દ' તમોભેદી અને ઝગાનિધિ કુમાર નક્ષત્રોનો જેમ અંદ્ર તેમ, તમારા સ્વામી થયો છે તેની સાથે નમે, અદ્યાપિ પર્યંત મારી સાથે વર્તાતા હતા તેવીજ રીતે, વર્તજો; કારણકે મેં ગિજુના દોષોની પેઠે તમારા દોષ પણ કદિ ગણ્યા નથી. તમારે એના શાસનનું ઉલ્લંઘન કરવું નહિં; કારણકે પ્રચંડ શાસનવાળો એ, સૂર્ય અન્ધકારને સહન કરતો નથી તેમ, તમારા અપરાધને સહન કરશે નહિં. માટે એની હમ્દા પ્રમાણે વર્તી તમારે એની દેવની જેમ આરાધના કરવી; અને કાર્યસાધક એવી એની આજ્ઞાને ષ્ઠેષાની જેમ મસ્તકે ધારણ કરવી.

૧ ૧-૨-૩ આ ત્રણે વિશેષણો કુમારને માટે તેમજ ચંદ્રમાના મળે છે. કુમારની સાથે લેતાં [૧] પૃથ્વીરૂપી વદનને આનન્દ આપનાર (૨) અત્યંત રમી તમઃ-અન્ધકારને ભેદનાર (૩) કળા-પુરુષની જી કળા-નો નિધાન ચંદ્રમાની સાથે લે (૧) કુવલય-કમળ-ને આનન્દ આપનાર-વિકસાવનાર [૨] અન્ધકારને હણ ૩ (ચંદ્રમાની) ૧૬ કળા કહેવાય છે તેને નિધાન ૪ દેવ આગળ નેવેલ-જ આદિમાંથી ધ્વજમાર્ગ આવે છે તે સ્થળ-કે જે પવિત્ર મણિ છે.

રાજની શિક્ષાને પરિજનવગે પશુ પોતાની શોભા હોય તેમ ગ્રહણ કરી; (કારણ કે) એવો કોણે હોય કે જે મુંખને વિષે પ્રવેશ કરતા અમૃતને આડો હાથ ધરે નિષેધ કરે ?

આ વખતે વિપ્રોએ મંત્ર લાણવા માંડ્યા, બંદિજનો વિજયના માંગલિક બોલવા લાગ્યા, વાજિત્રો ઉંચે સ્વરે વાગવા લાગ્યા અને પ્રમદાઓ નૃત્ય કરવા લાગી. પ્રમદાઓ મદોન્મત હસ્તીઓ, નાનાવિધ તુરંગમો, તેજસ્વી રત્નો, સુવર્ણ, પાણીદાર મુકતાફળ, હાર-કેયૂર-ચૈવેયક^૧-માળા આદિ વિવિધ અંગોના આભૂષણો, નાના પ્રકારના શસ્ત્ર-વસ્ત્ર-પત્ર-પુષ્પ-ફળો અને અક્ષત^૨ અક્ષતપાત્રો આદિની ભેટ ધરવા આવવા લાગ્યા; કારણકે પુત્રના ઉત્સવે આવક હસ્તને વિષે રહેલી (હાજર-તૈયાર) જ છે. આ અભિષેક-મહોત્સવમાં બંદીવાનોને છેડી મુકવામાં આવ્યા; પશુ એ કંઈ આશ્ચર્ય નહોતું; પ્રાણીઓને કર્મફળી શુભિચ્છી છોડવા એજ આશ્ચર્ય. વળી ઘેરઘેર અને હાટેહાટે તોરણો અને ઉંચી કુસુમની શ્વળઓ બાંધવામાં આવી અને નાટ્યારંભ થવા લાગ્યા. એથી આ નગરી સ્વર્ગપુરી સમાન શોભવા લાગી.

અનુક્રમે ઇહલોક સંબંધી સર્વ પાપોની નિન્દા કરતા, અને સુકૃતોની પ્રશંસા કરતા પ્રસેનજિત રાજાએ મરણ સમયે ચાર^૩ શરણ અંગીકાર કર્યા. પછી વર્તમાન^૪ તીર્થના પ્રભુ પાર્શ્વનાથ ભગવાનનું સ્મરણ કરતો એ રાજા સ્વર્ગ ગયો; કારણકે એના જેવા ઉત્તમ-દૃષ્ટિ છવો સ્વર્ગજ નય છે.

પછી ઐશ્વિકનરપતિ, સદ્ગુરૂ શિષ્યોને આપે તેમ, ગંધહસ્તીઓને ઉત્તમ પ્રકારનું શિક્ષણ આપવામાં; કોઈ કોઈ વાર વક્રમુખ-વિશાળ છાતી-પુષ્ટ અંગોપાંગ-સ્નિગ્ધ શેમરાજિ-ગુંદર કાન-અને-ઉત્તમ સ્કંધ-વાળા અશ્વોને ખેલાવવામાં; કદાચિત્ત વિદ્રજનો સાથે ગોળીમુખમાં તો અન્ય વખતે ધર્મકાર્યો આચરવામાં; કોઈ વખત પતિની-સીઓની સાથે વિવિધ ભોગવિલાસ

૧ કંઠના આભૂષણ. ૨ અર્ખંડ. ૩ આવરણ. ૪ અશ્વિંત-સિદ્ધ-સાધુ અને કેવળીપ્રણીત ધર્મ-એમ ચાર. ૫ તે સમયે વર્તતું.

લોગવવામાં તો કોઈ વખત સામ-લોહ-ઈંડ આદિ ઉપાયોથી શત્રુઓને વશ કરવામાં;—આમ ધર્મ—અર્થ અને કામને વિષે યથાકાળ પરાયણ રહેતો, પૃથ્વીને શેષનાગની પેઠે વિધિવત્ ધારણ કરવા લાગ્યો.

અહિં વેણુતટ નગરમાં, મેઘમાળાને^૧ વિષે રહેલા ચંદ્રમાની કાન્તિની પેઠે, નન્દાને, ગર્ભના ચિન્હો પ્રકટ દેખાવા લાગ્યા: તેનાં અંગો સર્વ ઢીલાં પડી જવા લાગ્યાં (કારણ કે મહાપુરુષને સંપર્ક^૨ થયે છતે કોણ સ્તબ્ધપણુનો^૩, ત્યાગ નથી કરતું ?) તેનાં મુખ અને લોચન ફીકાં પડી ગયાં (કારણકે શરદ્દશમી આખે મેઘસમૂહ શું અબ્રહ્મ સમાન સ્વેત નથી થતો ?); તેનાં કુચકુંભ પણ “ આના (આ નન્દાના) ગર્ભમાં રહેલા પુરુષરત્નને આપણું અન્તઃગતભળ કંઈ પણ સહાય કરી શકતું નથી ” એવા જાણે વિષાદને લીધેજ હોયની તેમ, મુખને વિષે અતિશય ક્ષામતા,^૪ અને અન્યસર્વત્ર ફીકાશ ધારણ કરવા લાગ્યા. વિજયી રાજાના રાજ્યની પેઠે, એનું વિકાર^૫ સ્થિત ઉદર વળિનો^૬ ભગ કરીને વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યું. એની ગતિ જે મૂળે મંદ તો હુતીજ તે હવે વિશેષ મંદ થઇ: મ્હોટા માથુસથી સમાક્રાન્ત^૭ થયે છતે (જસએ) હલી કે ચલી શકવું એજ આશ્ચર્ય છે. એને આજન બહુ થતું હતું એ જાણક ક્ષમાગ્રીલ થશે એમ મૂલ્યવતું હતું; વળી એના દક્ષિણ અંગની શુરતા^૮ અનુમાન કળવતી હતી કે ગર્ભમાં પુત્ર છે. ઉચ્છુતા થશે તો ગર્ભને દુઃખ થશે માટે એના મુખને અર્થે શીતવાયુ ગ્રહણ કરવાને માટેજ

૧ મેઘનીમાળા અર્થાત્ વાદળાં. ૨ અક્રમણ. + અબ્રહ્મ.

૩ ગર્ભવતી જોના સ્તન મુખ—હીટ્ટી—ની આગપાસ સ્થામ થઈ જાય છે. ૪ આ વિગેવણુ સાહિત્રાય છે વિકાર—વ્યાધિ—સ્થિત વ્યાધિને લીધે ધમ્મને ઉદર વૃદ્ધિ પામે છે, પણ આ તો વ્યાધિ વિના વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યું. ૫ વળિ=વાટા, ગેટ ઉપર વાટા પડે છે તે ગર્ભવતીનું ઉદર વધે એટલે એ વળિનો ભગ થાય, વળી મટી જાય. ૬ મ્હોટો માથુસ પાસે હોય ત્યારે સામું માથુસ ચલાઈ જાય છે; તેમ નન્દાની પાસે (=ગર્ભમાં) મહાપુરુષ હોવાથી જાણે મંદગતિ થઈ ૭ દક્ષિણ અંગ બારે હોય છે તો ગર્ભમાં પુત્ર, અને વામ અંગ બારે હોય છે તો, પુત્રી હોય છે એમ કહે છે.

હોયની એમ એને વારંવાર બગાસાં આવવા લાગ્યાં. વળી હવે નન્દાને વિશેષ લજ્જા આવવા લાગી: અથવાતો શુભવાનની^૧ સંગતિમાં શુભની^૨ વૃદ્ધિ થાય એ ચોક્કસ છે. બહારથી પણ એવું રૂપ અતિ ખીલી નીકળ્યું: મણિનાયોગથી મુદ્રિકાનું^૩ પણ એવુંજ સૌન્દર્ય જણાય છે.

અનેકઉત્તમશુભયુક્ત ગર્ભનું^૪ વિધિ પ્રમાણે પાલન કરતાં નન્દાને ત્રીજે માસે દોહડ^૫ ઉપજાય છે, હું હસ્તીપર આફ દબાવે, નગરને વિષે સર્વત્ર અમારિદોષણ સંભળાવું; અને કદવલ્લપર રહેલી (એની) લતાની પેઠે દીન-અનાથ જનોના મનોરથ પૂરે. અન્તાકરણને વિષે પ્રભાદ પામતી નન્દાએ એ પોતાનો દોહડ પિતાને સંભળાવ્યો; કારણકે ન કહી શકાય એવું હોય તે પણ ગુરૂજનને અવશ્ય કહેવું જોઈએ, તો આવી વાત કહેવી એમાં શું? નન્દાનો દોહડ સમજીને ભદ્રશ્રેષ્ઠિને હર્ષ થયો કે “ નિશ્ચયે એના જલને વિષે કોઈ ઉત્તમ જીવ છે; કારણ કે ઉદરને વિષે જેવું લોજન હોય છે તેવોજ ઉદ્ગાર આવે છે. માટે હું ત્વરાએ પુત્રીના દોહડ પૂછું કરે; કેમકે દોહડ^૬ પૂર્વા વિના તરૂં પણ ફળતા નથી.

આમ વિચાર કરીને નન્દાનો પિતા રત્નોનો થાજ ભરીને રાજા પાસે ગયો; કારણ કે અન્ય વખતે પણ રાજાની પાસે રિક્તહસ્તે જવું કહ્યું નથી તો આવે વખતે તો કહેવુંજ શું? ભેટ મૂકીને અતુરશ્રેષ્ઠિએ અંજલિ ભેટી નમન કરીને વિજ્ઞાપના કરી કે “ હે દેવ, એક મહીપતિની પત્નીની પેઠે, મારી પુત્રીને હસ્તીપર બેસવા આદિનો મનોરથ થયો છે આપના પ્રસાદે મેં લક્ષ્મી તો ઉપાજન કરી છે, પણ નિર્ભાગીની પેઠે અમારા જેવા વાણેજ્યનને એવો મનોરથ પૂરવાનું સામર્થ્ય ક્યાંથી હોય! માટે

૧ શુભવાન, (અર્થ) ગર્ભ. ૨ શુભ, (અર્થ) લાજ.

૩ દોહડ=ગર્ભવતી સ્ત્રીની ઇચ્છા. ૪ કવિએ કહે છે કે તરૂંએને પણ ફળિઓ પુટવાને સમયે દોહડ થાય છે; જેમકે અસોકવૃક્ષ મુવતીની ચરણ પ્રદાર કરે છે ત્યારે પુષ્પ પાસ્ય કરે છે, બકુલ વૃક્ષ એના મુખપક્ષી મહિરાનો હંટાવ પામે છે ત્યારે વિશ્વર થાય છે; ત્રિપથ એના શરીરના સ્પર્શથી-અત્યાદિ.

હે સ્વામી, કૃપા કરીને સેવકને હસ્તી પ્રમુખ આપો; કેમકે આશ્રિતવર્ગપર સ્વામી વત્સળભાવ રાખેજ છે ” પછી રાજાએ શેઠે ધરેલા લેટના થાળમાંથી શેષા માત્ર લીધી; કારણ કે કીર્તિરૂપી સ્ત્રીને વિષે લુબ્ધ એવા રાજાઓને નિસ્પૃહતા જ પ્રિય હોય છે.^૧ એણે હર્ષ સહિત શેઠને કહ્યું-વલિદ્વિશિરામલિ ભદ્રશેઠ, મારે તારા કરતાં કંઈ પણ અધિક નથી, માફ થન તે તારૂંજ છે, મારી જે જે વસ્તુઓ-પાણીદાર સુકનાફળો, આભૂષણો પ્રમુખ તારા ઉપયોગમાં આવી શોભાભૂત થતી હોય તેને કૃતકૃત્ય જાણવી: અથવાતો અહિં સર્વ તારૂંજ છે; એનો તું યથેચ્છ ઉપયોગ કર. અમે તો કોટવાળની પેઠે આ વસ્તુઓની કેવળ ચોકી કરવાવાળા છીએ. શેઠે કહ્યું-સ્વામી, આપ મહારાજા કહોછે તે યથાર્થજ છે કારણ કે કલ્પવૃક્ષ પણ કદાપિ પોતાને માટે ફળ ધારણ કરતું નથી. આપના પ્રસાદથી આજે મારું મનોરાજ્ય પૂર્ણ થયું છે; કારણ કે રત્નાકરનો સેવક કદિ મણિ વિનાનો રહે ? પછી રાજાએ શેઠને પોતાને હાથે તાંબૂલ આપ્યું: ખરે ! મનના જૌરવ સહિત અપાય એજ આપ્યું કહેવાય છે.

રાજાએ તુરત પોતાના અધિકારી વર્ગને “ તમે આદર સહિત મધ્યે રહીને શેઠનું કાર્ય શોભાવી આપો ” એમ આજ્ઞા કરી એટલે શેઠ ‘ આપની મહા કૃપા થા’ ’ એમ કહી નમન કરી રાજાના પ્રતિબિમ્બો હોયની એવા અધિકારીઓને સાથે લઈ ઘેર ગયો. ત્યાં એમણે છત્ર પ્રમુખને ક્ષણ માત્રમાં યોગ્ય યોગ્ય રથાને ગોઠવી દીધાં. સોનું અને વળી સુગંધી-એનો કોણ ન આદર કરે ? હસ્તિપર બેઠેલી નન્દા, શૈશવાવસ્થામાં રમતી વખતે, સહોદર એવા ઐરાવત પર બેઠેલી લક્ષ્મી જેવી શોભવા લાગી. એના મસ્તકપર રહેલું છત્ર, ઐરાવલ અને લક્ષ્મીને સહોદરની આનંતરથી મળવા આવેલું ચંદ્રબિમ્બ હોયની એવું શોભવા લાગ્યું. એને વાંજતા શ્વેત આમરો છત્રરૂપી ચંદ્રમાના કિરણોને:

૧ રાજાએ મરનાજી જુખ્યા હોય છે એમ કહે છે. ૨ ઐરાવત, લક્ષ્મી, ચંદ્ર, ઇલાદિ ચૌદ રત્નો સમુદ્રમાંથી નીકળ્યાં કહેવાય છે, માટે એમનું એકજ ઉત્પત્તિસ્થાન એથી એઓ સહોદર કહેવાય.

સમૂહ હોયની એવા વિશાળતા લાગ્યા. માથે શ્વેત મેઘ આવી રહ્યો હોય એવા ગિરિવર ઉપર એક સુવર્ણની કમળિનીને, ઘડીમાં આવતા ને ઘડીમાં પાછા ઉડી જતા એવા કલ્પસંવાળું કમળ હોય, તે તે કમળની, હસ્તી પર બેઠેલી અને શ્વેત છત્રને ધારણ કરતી નન્દાના-હાલતા આમરથી વીંળતા-મુખને ઉપમા આપી શકાય. પછી સુંદર વસ્ત્રાલરણથી વિભૂષિત એવી નન્દાએ વિરતિની^૧ પેઠે સર્વ જન્તુઓને અભય આપી, ચિન્તામણિની પેઠે અનાથ-દીન-પંથુ-અન્ધ-વ્યાધિગ્રસ્ત આદિના મનોરથોને પૂર્ણ કરી ચોટા-ચોક વગેરેમાં ફરી, મેઘમાળાની જેમ જ્ઞાન આપીને લોકોને શાન્ત કર્યા.

આ પ્રમાણે ભદ્રશેઠે નન્દાના મનોરથ પૂર્ણ કર્યા. દક્ષિણ કર ઉદાર થયે છતે^૨ કયા કાર્ય સિદ્ધ નથી થતાં ?

હવે ગૂઢગર્ભા નન્દા, પોતાના મનોરથ પૂર્ણ થયે, હવે એવા ગર્ભભારને, પૃથિવી અમૂલ્ય નિધાનને ધારણ કરે તેમ, આનન્દ સહિત વહન કરવા લાગી પોતાના આત્માની પેઠે અત્યન્ત મુખમા જર્ણને પાલન કરતાં નવ માસને સાડાઆઠ દિવસ વ્યતિક્રમ્યા, તે વખતે દિશાઓ નિર્ભળ થયે છતે, વાયુ અતુકળ થયે છતે, મહીતળ ગુફાળ ધાન્યસમૃદ્ધિથી ભસાઈ ગયે છતે, બ્યારે સર્વ ઉત્તમ શ્રેષ્ઠ કેન્દ્રાદિસ્થાનમાં હતા અને શુર મુખસ્થાનને વિષે હતો એવા ઉભયકુળને લાભપદ ઉત્તમ સમયે, પરમ ઉત્કૃષ્ટ વૈભવની વચ્ચે, પૂર્વદિશા સ્વિમંડળને પ્રસવે તેમ, નન્દાએ, અતિ મુખશાન્તિથી, પ્રસરતી કાન્તિવાળા પુત્રને જન્મ આપ્યો.

તે વખતે, અત્યન્ત પરિશ્રમને લીધે સરીજતી નીલીને વામ હસ્તવડે ગ્રહણ કરી રાખતી, ઉતરી જતા ઉત્તરીય વસ્ત્રને દક્ષિણ હસ્તવડે મસ્તકપર લઈ લેતી, કંઠારથને જોતરેલા બળદની પેઠે અતિશય હાફની, અને નિરાશ તથા વશોજના ભારને લીધે પડે પડે સખવના પામતી પ્રિયંકરા નામની દારી શીઘ્ર ઈંટીની પાસે

૧ સર્વ સાવધથી વિરમેલા-સર્વ નિન્દા વ્યાપાર ત્યજેલા-માધુ મુનિ.

૨ અર્થાત્ જ્ઞાન આપવાથી આપનારો હાથ એ દક્ષિણ હાથ છે.

પહોંચી; અથવા લાલ થતો હોય તો કોણ ત્વરા નથી કરતું ? એથીની પાસે જઈ એણે વધામાંગી આપી કે, “ હે તાત, આપની પુત્રી નન્દને દેવકુમાર તુલ્ય પુત્રનો પ્રસવ થયો છે. ” એ સાંભળીને શેઠે એને પોતે પહેરેલાં મુદ્રિકા આદિ તથા એક સુવર્ણની જીલ્લિકા^૧ આપ્યાં; કારણ કે ઉદાર પુરુષો પ્રિયભાષણ કરનારને શું નથી આપતા ? વળી હુપને લીધે શેઠે એને દાસપણામાંગી પણ મુક્ત કરી; અથવા તો પુણ્યવંત પુરુષોનો જન્મ કોના અજ્યુદયને માટે નથી થતો ? પછી, આ બાળક અગ્રેસર ઘડીને ધર્મધુરાને ધારણ કરશે તથા દુષ્ટમંડૂપી ધાન્યોને સાફ કરી નાંખશે એમ અચવાનાત, ખડીથી ચિત્રેલા, જયસ્તાંલ અને મુશલ, સતિકાગૃહના ઠારની દક્ષિણ અને વામ બાજુએ મુકવામાં આવ્યા. બન્ધુઓ ઘેર નાના મકારના તોરણુ બાંધી મુંદર વસ્ત્રાલરણુ પહેરવા લાગ્યા. વાજિત્રોના નાદ થવા લાગ્યા; સ્રાભાગ્યવંતી સ્ત્રીઓ નૃત્ય કરવા લાગી, ગવૈયા ગીત ગાવા લાગ્યા, અદ્વનના પાત્રો આવવા લાગ્યા અને ગોળધાણા વડે ચાવા લાગ્યા. મુંદરીઓનાં ગૌરવર્ણા મુખ પિંજરિત-સુવર્ણવર્ણા થયાં અને ભાલને વિષે માદ્દાત રાગ^૨ હોયની એવા કુંકુમના સ્તબકો^૩ રચાયાં. વળી આ બાળની પાસે, મંજુજિકને અર્થે લાલ કમ્બુખાવાળું અને આશ્રવૃક્ષના પાત્રોએ મુક્ત એવું દર્પણુ ધરવામાં આવ્યું તે જણે, મસ્તકે લાલ ફટકો બાંધીને પોતાના બ્રાતા કદંબવૃક્ષના અગળ એવા પત્રો મહિત ચંદ્રમા, જૂહરપતિને પણ જીતનારા એવા આ બાળકની પાસે વિદ્યા શીખવા આવેલો હોયની શું એમ દેખાવા લાગ્યું.^૪

૧ જલ જલપતી હર્પના સમાચાર આપ્યા માટે સુવર્ણની જનાવેની જાલ (એટલે જીવના ઘાટનો સુવર્ણના પત્રનો કટકો) આપ્યો.

૨ રાગ (૧) સ્નેહ. (૨) રગ. ૩ આક; પીળ, કુંદળા (?), ૪ લાલ વસ્ત્ર અને લીલા પત્રોએ મુક્ત એવું દર્પણુ કહ્યું છે; તો ચંદ્રમા સાથે દર્પણનું સંદેશ લાવવા માટે ચંદ્રમામાં પણ એવા વિશેષજ્ઞો જોઈએ, તેટલા માટે કવિએ ચંદ્રમાને “ લાલ ફટકો મુક્ત ” અને “ (કદંબવૃક્ષના) લીલા પત્રોની સંગાથે આવેલો ” ચિતર્યો છે.

એવામાં એક મહોટા શિષ્યના હાથમાં, જગતની મંદતાનું ઉન્મૂલન કરવાને અર્થે જ જાણે હાથની એમ, એક દંડ આપી, મૂળાક્ષરોનો પાઠ કરતા નિશાળીઆઓને સાથે લઈ, ઉપાધ્યાયો^૧ ભદ્રશેઠને ઘેર આવવા લાગ્યા; તે જાણે બાળક-અભયકુમારની સદ્ગુણિતું સેવન કરવાને અર્થે હાથની ! એ ઉપાધ્યાયોનો, શેઠે પણ વસ્ત્રતાંબૂલ આપ્યો સત્કાર કર્યો; તે જાણે કુમારને લાણુવવાને માટે આગમથી એમની નિમણૂક કરી હાથની ! પછી શેઠે નિશાળીઆઓનાં મસ્તક ધોવરાવ્યાં અને ગોળ બહેંચ્યો; તે જાણે એટલા માટે કે એ મળાક્ષરો બોલતા એ વિદ્યાર્થીઓ એ થકી મધુર અને સ્મિય્ય યાય. વળી લાણુજના જન્મનો 'શેઠે વર્ધનક'^૨ પણ કર્યો; પણ આમ-વૃદ્ધિને વિષે વળી વર્ધનક^૩-એ ખરેખર આશ્ચર્ય થયું.

જન્મને ત્રીજે દિવસે બાળકને ચંદ્ર-સૂર્યનાં દર્શન કરાવ્યાં તે એટલા વાસ્તે કે સ્નાય અને દ્વિ એવા એ બાળકને જોઈ એઓ પણ ગર્વરહિત થાય.^૪ છઠ્ઠે દિવસે એના સ્વજનોએ ધર્મજગરણ કર્યું એ એમ ખતાવવાને કે એમ કરવાથી એ બાળક નિત્ય જાગત રહેશે. વળી એમણે દ્યુમે દ્વિસં મૂતકશુદ્ધિ કરી કારણકે વિચક્ષણ જનો લોકધર્મની સ્થિતિને ઉલ્લંઘન કરતા નથી. ખારમે દિવસે સર્વ બાધોને એકઠા કરીને વિવિધ પ્રકારના ઉત્તમ લોજન જમાડી તેમની સમક્ષ ભદ્રપ્રેષિણે, શુદ્ધ જેમ સર્વ સંઘની સમક્ષ શિષ્યતું નામ પાડે તેમ પોતાના દોહિતાતું નામ પાડ્યું: " એ ગર્ભમાં હતો ત્યારે એની માતાને અભયદાન દેવાનો મનોરથ થયો હતો તેથી એનું અભયકુમાર એવું શુભવાણું નામ થાઓ. નામ પાડીને ઘેરઘેર કંસારની

૧ મહોટાશ્રી ૨ જન્મ-મહોત્સવ ૩ આ શબ્દના એ અર્થ યાય છે. બીજો અર્થ 'વૃદ્ધિ' છે. અહિં આ બીજો અર્થ લેતા: વૃદ્ધિને વિષે વૃદ્ધિ-એ આશ્ચર્ય.

૪ ચંદ્રમામાં " મોચ " (શાન્તપણું) છે અને સૂર્યમાં " દીપ્તિ " (તેજસ્વીપણું) છે; એમ એ બેઉને પોતપોતાના શુભને લીધે ' ગર્વ ' યાય. પણ અખણમાં એ બેઉ ગુણો જોઈને એ ઉભય ગર્વ રહિત થાય.

લાણી મોકલવામાં આવી; કારણકે મુખ મીઠાં ન કરવે તો એનું નામ પણ કોણ જાણે ?

હવે પાંચ ધાવમાતાઓથી પાલન કરતો કુમાર, પાંચ સમિતિએ કરીને શુદ્ધ એવા સાધુના યાત્રિની પેઠે રાત્રિદિવસ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો. લાલનપાલનમાં ઉછરતો એવો એ અભયકુમાર ખાળક, જેમ ઉત્તમ રત્ન ચતુર ઝવેરીઓના હાથમાં ફરે તેમ એકબીજા બાંધવોના હાથમાં ફરવા લાગ્યો. લોકો એ સ્વરૂપવાનું કુમારના અંગ ચુંબન કરવા લાગ્યા તે જાણે એના શરીરના કુંઠપુષ્પસમાન ઉજ્જવળ ગુણોને મહાશ્વ કરવાની ઇચ્છાને લીધે જ હોયની. શરીરે અને કાન્તિએ સિતપક્ષના ચંદ્રમાની સમાન વૃદ્ધિ પામતો એ કુમાર પાંચ વર્ષનો થયો એટલે પુષ્પનક્ષત્રમાં ઉજ્જવળ પંચમી ને શુક્રવારને ઉત્તમ દિવસે એને એની માતાના પિતાએ નિશાળે બેસાડ્યો. તે વખતે સ્વજનોએ, અભ્યાસ કરવાના મનવાળા એ અભયને, એની પાસે જત કરાવતા હોયની એમ, 'સ્વેતવસ્ત્ર' પહેરાવ્યાં. બળી એના છત્રાકાર મસ્તકની ઉપર શોભાને અર્થે કુસુમનો સુકુટ પહેરાવવામાં આવ્યો. કારણ કે પુષ્પને હમેશા ઉચ્ચ જ સ્થાન મળે છે એના કંઠપ્રદેશને વિષે પણ કુસુમની માળા નાખવામાં આવી, તે જાણે એના હૃદયમાં રહેલી ઉત્પત્તિદ્રી પ્રમુખ બુદ્ધિઓની પૂજાને અર્થે જ હોયની ! વગી મદન વિન્ધના બૃષણરૂપ એવા એ કુમારને આલૂણ્ણ પણ પહેરાવવામાં આવ્યા; કારણ કે સુવર્ણની મુદ્રિકા હોય તેમાં પણ મણિ બેસાડે છે. પછી એને એક ઉત્તમ અશ્વપર બેસાડવામાં આવ્યો પણ એમાં કાંઈ પણ આશ્ચર્ય નહોતું કારણ કે થોડા સમયમાં તો એ હસ્તીપર પણ બેસવાનો છે. વગી એના મસ્તકપર રમ્ય ને શોભાયમાન છત્ર પણ ધરવામાં આવ્યું તે જાણે પાદવડે સ્પર્શ કરતા સૂર્યથી એને ફળ જ ન લાગે એટલા માટે જ હોયની ?

૧ તતવાળા માણસો સ્વેત વસ્ત્રે ધારણ કરે છે એવો રિવાજ છે, કારણકે સ્વેત શિયાળાની ખીજ વર્ષા ધનિયોને સતેજ કરવાવાળા છે, (જે તતિને ન જોઈએ)

પછી બારે પ્રકારના વાજિત્રોના મંજુલ સ્વરની વચ્ચે, ગીત ગાતી સુંદર સ્ત્રીઓ સહિત, અને એકત્ર થયેલા નિશાળીઆઓની સંગાથે, પ્રજાવિશાળા લવ્યપુરુષને શ્રીજિનાગમ પાસે લઈ ગઈ હતી^૧ તેમ એછી અભયને ઉપાધ્યાયને ઘેર લઈ ચાલ્યા. ત્યાં અભયે સરસ્વતીદેવીને લલિત સહિત નૈવેદ્યવટે પૂજાને નમન કર્યું; કારણ કે એનીજ કૃપાથી શ્રુતસાગર તરી શકાય છે. પછી એ ઉપાધ્યાયની પૂજા કરી નમીને એમની પાસે બેઠો; કારણ કે એક પદ શિખવનાર ગુરુ પૂજવા યોગ્ય છે તો શાસ્ત્ર શિખવનાર હોય એમાં શું આશ્ચર્ય ? (શિષ્ય પાસે બેઠો એટલે) ગુરુએ પોતે એને મૂળાક્ષરોની વાચના આપી કારણકે પૂર્વે શ્રીકૃષ્ણ જેવા નિશાળીઆ ગુરુને કલ્પદ્રુમ જેવા થઈ પડ્યા હતા. પછી નિશાળીઆએને ખાવાની વસ્તુઓથી ભરેલા ખડીઆ પ્રમુખ આપ્યા; કારણકે સર્વ કોઈને પોતપોતાને લાયકની વસ્તુઓની ઇચ્છા હોય છે.

આ પ્રમાણે જેતું નિશાળગરુડ કરવામાં આવ્યું એવો અભિક્રપુત્ર અભયકુમાર, શય્યામાંથી ઉઠીને, ન્હાતું બાળક માતા પાસે જાય તેમ, નિશાળે જવા લાગ્યો. વિનયી, રસિક અને બુદ્ધિવંત એવો એ પ્રેરણા વિનાજ શીખવા લાગ્યો, કારણ કે કળાપ પૂરવામાં મથૂરને ખીજના ઉપદેશની જરૂર પડતી નથી પછી તે એકસરખા, ભરેલા, ગોળ અને છૂટા છૂટા અક્ષરો પાટીપર પોતાને હાથે લખવા મંલ્યો.

વળી અનુધ્યાયને દિવસ તે કેઈ વખતે વેષ કાઢવાની, તો કોઈ વખતે ગેડીદડાની, એક વાર ચોપાટની તો બીજી વાર ઘોડા ઘોડાની, આજે એક પએ ચાલવાની તો કાલે વર્તુળાડારે ફરવાની, કોઈ વખત ભમરડાની તો બીજી વખત કોડીઓની-એવી એવી રમતો પોતાના સમાનવયનાં નિશાળીઆઓની સાથે રમવા લાગ્યો; અહો બાળકોને સ્વભાવ કેવો દુરતિક્રમ છે ? આડમે વર્ષે તો એણે, દર્પણ પદ્મચોને ગ્રહણ કરે તેમ, લેખનથી તે પક્ષીઓના રૂદન સમજવા સુધીની ખેલોતે કળા ગ્રહણ કરી લીધી.

૧ જુઓ, ઉપરોક્ત ભવંપ્રપચ કથા. એમાં કહેની અમુક વાતને ઉદ્દેશીને આ કહ્યું છે.

એકદા અભયને કોઈ બાળક સાથે કલક થયો; કારણકે સોબત છે તેજ પ્રાયઃ દ્રેષ કરાવનારી છે. પેલાએ કહ્યું-અભય, તને પાંચ અક્ષર આવડ્યા ત્યાં તો અનાજના કણથી ઉઠ જ જેમ, તેમ તું તને મોટો થઈ ગયો માને છે! તું બુદ્ધિમાં બૃહસ્પતિ તુલ્યછે તો, શિવના પિતાની જેમ તું તારા પિતાને પણ બાણતો નથી-એનું તું શું કહીશ? અભયે કહ્યું-ભાઈઓ, મારા પિતા ભદ્રએથી છે કે જેઓ સૂર્યની જેમ સકળ જીવનને વિષે પ્રસિદ્ધ છે. એ સાંભળીને એક જણે કહ્યું-હે માતૃપુત્રક, એ તો તારી માતાના પિતા છે; પણ સત્ય છે-તું બાળક હોવાથી તારા માતામહુને તારા પિતા સમજે છે. એમાં શું આશ્ચર્ય કે બાળકો કિંચિત્ પણ મુખ મીકું કરાવે એમનાજ થાય છે; જેમકે શ્વાન. એ સાંભળીને સંશય ઉપજાવવાથી, અભયે જઈને માતાને પૂછ્યું-હે માતા, મારા પિતા કોણ છે તે કહે નન્દાએ ઉત્તર આપ્યો-જેમ બુધનો પિતા ચંદ્ર છે તેમ તારાપર જુહાલ રાખનાર ભદ્રએથી તારા પિતા છે પણ વાચાળ અભય જોલી ઉઠ્યો-માતા, એ તો તારા પિતા છે; માટે શુદ્ધ શિષ્યને કહે તેમ, આ વાતનું તું મને સ્વસ્થ કહે અથવા તો તેં આ બુધ અને ચંદ્રમાનું દૃષ્ટાન્ત આપ્યું તે સમાનનાને લીધે તું નિશ્ચયે આ વાતનું પ્રતિપાદન કરેજ છે, કારણકે જુહા છે તે સત્ય જાણનારી છે. માટે જેમ [પુત્ર એવો] બુધ મંડળને વિષે રહે છે અને (પિતા-) ચંદ્રમા અન્ય દેશને વિષે ક્યાં કરે છે; તેમ હું આ ભદ્રએથીના ધરમાં છું, પણ મારા પિતા તો દેશાન્તરને વિષે છે. એ પછી નન્દાએ નેત્રમા અશ્રુ સહિત ગદગદ વાણીએ ઉત્તર આપ્યો-કોઈ સાક્ષાત દેવકુમાર

૧ આશ્ચર્ય છે કે ભદ્રએથી, લગ્ન સમયે પણ, નન્દાના પાણિમંડળ કરનારનું નામ દામ સુધર્મા બાણવાની તકનીક લેતા નથી-એટલુંજ નહિ પરંતુ જન્માર્થ થઈ પોતાનાજ ધરમાં રહીને નન્દાને ગર્ભવતી મુકીને જાય છે ત્યારે પણ એને વિષે કંઈ પણ પૃચ્છા થઈ હોય એવું કવિ બાણવતા નથી વળી જેમા શુ છે તે પત્ની બાણતી સુદા નથી એવો એક કાવ્યજ્ઞ કટક આપી જતા, પતિ બાણે પોતાનું સર્વસ્વ ગર્ભવતી પત્નીને આપીને સતોષ પર્માડી પોતાની કરજ અદા

જેવા દેશાન્તરથી અહિં આવ્યા હતા એમની સાથે મારાં લગ્ન થયાં; પણ કેટલોક કાળ વ્યતીત થયા પછી, તું ગર્ભને વિષે હુતો તે વખતે કેટલાક ઉટવાળા આવ્યા તેમની સાથે ગુપ્ત વાતચિત્ કરીને તારા પિતા તત્કાળ અહિંથી ગયા છે; કારણકે નિભાંગી જનની પાસે ચિંતામણિ કેટલોક કાળ રહે? આ સાંભળી અભયે પૂછ્યું—હે માતા, મારા પિતા અહિંથી ગયા ત્યારે તને કંઈ નિધાન જેવું આપતા ગયા છે? નંદાએ ઉત્તર આપ્યો—આ એક પત્ર આપતા ગયા છે પરંતુ હું એનો ભાવાર્થ જાણતી નથી; કારણકે સ્ત્રીઓનો બુદ્ધિવૈભવ કેટલો હોય?

એણે એમ કહી અંભયના હાથમાં પત્ર આપ્યો; અભયે તે વાંચ્યો એટલે તુરત તેનો હાર્દ સમજી જઈને હર્ષ પામ્યો ને માતાને કહેવા લાગ્યો—માતાજી, મારી વધામણી છે: મારા પિતાજી રાજગૃહ નગરના રાજા છે. જો! વાણકુદ્દી એટલે શ્વેત ભીત, અર્થાત્ શ્વેત ભીતવાળા રહેલ; અને ગોપાલા: એટલે પૃથિવીપાળ-રાજા: કારણકે ગો રાજા પૃથિવીવાચક છે. આ સાંભળીને નંદા તો બહુ વિસ્મય પામી કે અહો! આ ન્હાનો બાળક છતાં એની બુદ્ધિ અસાધારણ છે. અથવા એવા પિતાના પુત્રને વિશે શું અસંભવિત છે? રાજાના બીજ થકી નિરંતર રાજાના અંકુર જ ઉત્પન્ન થાય છે.

પછી નીતિશાસ્ત્રને વિષે નિપુણ એવો અભય કહેવા લાગ્યો હે માતાજી, હવે આપણે આ મુંદર એવા પણ તારા પિતાના ગ્રંથમાં રહેલું યુક્ત નથી. કારણ કે સ્ત્રીને, કુમારી હોય ત્યારે પિતા, યૌવનને વિષે સ્વામી, અને વૃદ્ધવયે પુત્ર પરમ

કરી સતોષ પામે છે, ત્યારે પત્ની, તે કાગળ મળ્યો એટલે ખસ, બધું મળ્યું એમ સમજીને સતોષ પામી રહે છે. ન પૂછ્યું નામ, ન પૂછ્યું શ્રમ, નથી પૂછી કે ક્યારે પાછા આવશે વગેરે. વળી પોતાને સ્થાને ગયા પછી તો ગર્ભવતી સ્ત્રી મુશી આવેલાને એ વાત સ્મરણમાંથી જતીજ રહે છે; આમુખી કે પુત્ર મ્હોટો થઈ પોતાની પામે આવે છે આમુખી. કિંવિ આ વાતનો કોણ જાણે કેમ ધંધારો સરખો કરતા નથી?

શરણુ છે આમ છે માટે બીજી સીઓ મુદ્દાં પિતાને ઘેર રહે નહીં, તો ગળની ત્રી તો શા માટે ત્યાં ગ્દે? ચતમૂલ્ય મણિની રક્ષા કરવી જોઈએ તો લક્ષમૂલ્ય મણિની કરવી પડે એમાં તો કહેવું જ શું? માટે મારા માતામહુના ઘર થકી હવે આપણે મારા પિતાને ઘેર જવું જોઈએ એ વાતની નન્દાએ હા કહી એટલે અશ્વયે ગ્રેષ્ઠી પાસે જઈ લવાટનેવિષે અંજસિ રાખી નમન કરી વિશાપના કરી (કારણકે વિનય તો કુલપગંપરાગત હોય છે)-મારા પિતા તો રાજા છે માટે અમને હવે એમને ત્યાં મોકલે; કારણકે વત્તલ એવો દોહિતા પણ મોસાળમાં રહેતો નથી. મોસાળ રહેનારાઓના પિતાનું નામ પણ જાય છે, તો એમ પિતાના નામનો નાશ કરનારા હલકા જનોનું જીવિત જ શા કામનું છે? કારણકે

ઉત્તમાઃ સ્વર્ગુર્ણઃ રયાના મધ્યમાશ્વ પિતુર્ગુર્ણઃ ।

અથવા માતુર્લઃ રયાનાઃ શ્વર્ગુરૈ શ્રાવમાપમાઃ ॥

૧૭૦ તત્તોઽધ્યમનરા ક્ષેયા યે રુપાતા ધનિનીમુજા ।

જામાત્રા યે પુનઃસ્થાના સ્ત્રાત્રામાપિ ન યુગતે ॥

બદ્રકેશીને તો આવાં કલ્પભેદી વચનો યવજ હરીને બહુ દુખ થયું, કારણકે પ્રિયજન-પુત્રો વિયોગ રનેડીજન સહન કરી શકતા નથી. એમને જોને પ્રેકવત્તાની મદાપ્રયામે ત્યાં કડી, કારણકે એકવા દુધને ઘોડી દેતાં દુખ થાય છે તો સાથે ૧૭૧ સાકરને કેમ ત્યજાય ?

૧૭૧ એમને મોકલવાને અર્થે બદ્રકેશીએ બહુ ઉત્તમ પ્રકારની સામગ્રી તૈયાર કરવા માડી, કારણકે કંઈપણ (દ્રવ્યભરણ-વચ્ચે) લીધે વિના જન્માગી પુરી માનનામાં અસ્થાવ પામતી નથી. માતાને પણ પુત્રીને શિષ્ટમ; લીધી કે-દે પુત્રી, સામરે જ્યારે તું આમુની બાંધી કરશે, કારણ કે ત્યાં એજ માત્ર તુલ્ય છે, ગપત્તીની સાથે બોનની જેમ વર્તશે, કારણકે કવર મરણી આ જાને તેમજ આજન જાને ૧૭૨ નક્ક મુજ છે ૧૭૩ નામ પનિની તુ દેવતુલ્ય સેવા કરશે, કારણકે નિરિદ્યમમાં કડું છે

કે સ્ત્રીઓને પતિ એજ ગુરુ છે. બીજાં એ કે એ તારા હાથમાં હશે તો બીજાઓ તારો પરાભવ નહિં કરી શકે; જો ! તીક્ષ્ણ એવા પણ તીર બખ્તરે કરીને યુક્ત એવા શરીરપર શું કરી શકે છે ?

કલ્યાણી નન્દાએ પણ આ પ્રમાણે માતપિતાએ આપેલી શિષ્યામણ્ય મહુણ કરી; કારણ કે એ પોતાને ઇષ્ટ હતું અને વળી વૈદે બતાવ્યું. વળી અભયને પણ એમણે કહ્યું-તું નિરંતર તારા માતપિતાના વચનને અનુસરીને ચાલજે, કારણકે એઓ તારા આ લોકના ગુરુ છે. વળી હે વત્સ, તારી પ્રજાનો તારા પર સ્નેહ થાય એમ વર્તજે. જો એમ કરીશ તો જ તારા પિતાની પેઠે તને પણ રાજ્ય મળશે. નિરંતર આનન્દમાં મગ્ન એવો તું માફે ઘર ત્યાજી જાય છે, તો હવે અંદ્રવિનાના આકાશની પેઠે તે કેમ શોભશે ? બન્ધુવિનાના મારા જેવા અતિ નિર્ભાગીને હવે તારા વિયોગને લીધે દિશાઓ શૂન્ય લાગશે. વધારે શું કહું ? તારા પિતાને ઘેર જઈને અમને ભૂલી ન જતો (સંભારજે); કારણકે સ્વર્ગે મથેલાઓ પ્રાયઃ પાછળનાને સંભારતા નથી. પછી અભયે કહ્યું-હે તાત, સૂર્યના કિરણથી જેમ આકાશ તેમ આપના જેવા મારા પૂજ્યપાદ પિતામહથી આ ઘર બહુ શોભે છે. આપના સર્વત્ર વ્યાપી રહેલા નિર્મળ ગુણો છતાં દિશાઓ કેવી રીતે શૂન્ય લાગશે ? નિર્મળ ગુણવાળો પદ તો શૂન્ય નથી લાગતો. આપના ઉપકારો તો, સ્તંભને વિધે કોતરેલા અક્ષરોની પેઠે, મારા હૃદયને વિધે નિરંતર સ્થાપેલા છે; છતાં જો હું આપતું વિરમરણ કરું તો હું કેવો કહેવાઉં ? વળી આપ-વડીલે મને જે, પિતાની ભક્તિ કરજે ઇત્યાદિ, આદેશ કર્યો તે હું નિરંતર પાળીશ કારણકે એવો કોણ હોય કે જે છતે કાને, મણિદુંડળ મળે તે ન પહેરી લે ?

પછી ક્રેડીએ અભય સહિત નન્દાને પુકળ વૈભવ સાથે વિદાય કરી; કારણ કે ગુણવાન પ્રજાને કોણ અડપ આપવાની ઇચ્છા કરે ? જેમ સર્વ કર્મ ક્ષીણ થયે જીવ સ્વર્ગથી શિવવાસ

પામે છે તેમ ગામ-નગર આદિ ઓળંગતા ઓળંગવા માતા અને પુત્ર રાજગૃહ નગરે પહોંચ્યા. ત્યાં અભયે માતાને પરિવાર સહિત ઉદાનને વિષે રાખી ત્યાં તે જાણે ઋતુઓથી યુક્ત એવી સાક્ષાત્ વનદેવી હોયની એમ શોભવા લાગી. પછી પોતે માર્કેડ ઋષિ જેમ વિધિની સ્થિતિનું અવલોકન કરવાને હરિની કુક્ષિને વિષે પેઠા હતા તેમ, નગરવૃત્તાન્ત નિકાળવાને અંદર પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં તેણે કથા કહેનારા વ્યાસની કથામાંજ હોયની એમ ધણા માણસોને એક સ્થળે એકઠા થયેલા જોયા. એટલે એણે ટોળામાંના એકને પૂછ્યું—આ સમાજ અહિં કેમ મળી છે ? શું અહિં ગોળ વહેંચાય છે ? પેલાએ ઉત્તર આપ્યો—તું વત્સ, ગોળને સારીરીતે ઓળખતો જણાય છે; પરંતુ અહીં તો એવું જોવાય છે કે જેની દેવતાઓ પણ ઇચ્છા કરે. કારણ કે વાત એમ બની છે કે—

ત્રિલોકશાસક, વિદ્વત્તાવાળા પંડિતો શાસ્ત્રને પ્રાપ્ત કરે તેમ ચારસોનેનવાણું મનિઓ તો પ્રાપ્ત કર્યા છે; પણ એ હવે બૃહસ્પતિનો પણ પરાજય કરે એવા કેાઈ એક નરને તેમનો અગ્રેસર સ્થાપવાને ઇચ્છે છે. એટલા માટે એવા નરવીરની પરીક્ષાને અર્થે રાજાએ પોતાની મુદ્રિકાને, ભૂમિને વિષે નિધાનની પેઠે, અહિં એક શુષ્ક કુવાને વિષે નાખી છે; અને પોતાના સેવકજનોને એવા આજ્ઞા કર્યો છે કે—જે વીરપુરૂષ કુવાના તટપર સ્હીનેજ, લોહચુંબકમણિ લોહને આકર્ષે તેમ, પોતાના હાથવતી એ અંશુકીને ગ્રહણ કરશે એને હું એના એ બુદ્ધિકૌશલ્યને ખરીદનારી મુખ્યઅમાલની પદવી આપીશ, અર્ધરાજ્ય આપીશ અને વળી મારી પુત્રી પણ પરણાવીશ; અથવા તો એવા પુરુષરત્નને જેટલું આપીએ એટલું આપું છે.

આ સાંભળીને અભયને કૌતુહલ ઉત્પન્ન થયું તેથી તે, એક આખલા જેમ ગાયના વાડાને વિષે પ્રવેશ કરે તેમ એ માણસોના ટોળામાં પેઠા; ને કહેવા લાગ્યો—અરે ભાઈઓ, તમે એ અંશુકીને કેમ નથી લઈ લેતા ? એ કાર્ય અશક્ય નથી. તમે

કેમ ચિંતામાં પડ્યા છો ? લોકોએ ઉત્તર આપ્યો-વત્સ, અમે તો કષ્ટથી વિષે પ્રતિગિમ્બરૂપે રહેલા મુખની જેવી એ અંશુહીને ગ્રહણ કરવાને અસમર્થ છીએ એટલે અભયે પુછ્યું-કોઈ પરદેશી પણ એ લઈ શકે ખરો ? તેને ઉત્તર મળ્યો-હાઈ, એમાં શું ? ગાયો વાળે તે અર્જુન. " અનેક દેશોમાં ફરેલા, વયોવૃદ્ધ, શાસ્ત્રપારંગત અને વળી પળી સુદ્ધા આવેલા એવા અમારા જેવામાં પણ તે ગ્રહણ કરવાનું સામર્થ્ય નથી તો આ ઉત્કંઠાવાળો છતાં પણ લઘુ બાળક જેવો એ કેવી રીતે લઈ શકશે ? હવે હોવાથી હુબ્રાખ્ય એવા ફળને વામન નર કેવી રીતે પહોંચી શકશે ? અથવા તો જેવું એના મુખનું તેજ છે એવી એનામાં કળા પણ હશે; કારણ કે ચંદ્રમાને વિષે પણ જે કાન્તિનો સમૂહ રહેલો છે એ એની કળાએને લીધેજ છે. " લોકો આ પ્રમાણે વિચાર કરે છે એવામાં તો અભયકુમારે સેવકો પાસે તાણું ગોમય મંગાવ્યું અને એ પેલી મુદ્રિકાપર ફેંક્યું, તેથી સજ્જનને વિષે ઉપકારની જેમ, મુદ્રિકા ગોમયને વિષે ચાંટી ગઈ. ખરી એ ગોમયને સૂકવી નાંખવાને માટે એક ઘાસનો પૂજો મંગાવી સળગાવીને માંહે નાંખ્યો; ખરું છે કે સમયે ઉષ્ણનો પણ ખપ પડે છે. ખરી એણે પાસે રહેલા એક જળભરેલા કુવામાંથી નીકળાડે જળ અણાવી આ ખલી કુવાને ભરાવી નખાવ્યો. એટલે, જેમ શીના ચિત્તને રાજ કર્મોથી ગુહ્યવાત પણ તેના (હૃદયમાંથી) મુખ પાસે આવે છે તેમ પેલું સુકાઈ ગયેલું ગોમય કુવામાંથી ઉપર તરી આવ્યું. તે અભયે લઈ તેમાંથી અંશુહી કાઢી લીધી, તે બહુ અસાર થકી પણ સાર વસ્તુને ગ્રહણ કરી લેવી એ નીતિના સ્મરણ થકીજ હોયની !

લોકો તો નેત્ર નિકાસી રહ્યા અને મસ્તક ધુણાવવા લાગ્યા વળી એમનાં હૃદય પણ આલેખાઈ ગયા. એઓ વિચારવા લાગ્યા-આપણા જેવા વયોવૃદ્ધથી પણ ન બની શક્યું એવું હુકર કાર્ય, શેશાવસ્થાને વિષે ધનુષ્ય ચઢાવનાર રામની ગેઠ

૧ અત્યારે આપણામાં આને મળતી જેવી કહેવત છે કે " ગાયો વાળે તે ગોવાળ "

આં ન્હાના બાળકે કયું; અથવા તો લઘુ પણ સદ્ગુણિ નર સર્વ કાર્યને સાધે છે; કારણકે એક દીપક છે તે પોતાની નાનીથી શિખાથી આખા ઘરને શું નથી પ્રકાશિત કરતો? ન્હાનું સરખું વજન પણ પર્વતોને નથી ભેદી શકતું? અડદના દાણા જેવડું ચિન્તાસ્તન પણ શું મનવાંછિત નથી પૂરતું? વયે વૃદ્ધ પણ જ્ઞાનવિહીન એવા જનો જ કંઈ પણ આશ કરી શકતા નથી; કારણ કે મોટા તો ડુંગરાયે છે.

લોકો આમ વિચારે છે એવામાં રાજસેવકો હર્ષમાં ને હર્ષમાં રાજ પાસે ગયા ને તેને વિજ્ઞાપના કરવા લાગ્યા—હે રાજા, વનયકી વીર પુરૂષની જેમ, કોઈ એક વિદેશી બાળ અહીં આવી અઘ્યો ઉતેલે, સર્પના ઘરમાંથી મણિ ગ્રહણ કરનાર સાહસિક નરની જેમ, પોતાની છુદ્ધિના પ્રભાવે, લોકોની સંમત સુદ્રિકાને બહાર કાઢી છે. એ સાંભળીને નરપતિએ એ બાળક (અભય) ને ત્વરાથી બોલાવી મંગાવ્યો; કારણકે એવા ન્હાના બાળવીરને જોયા વિના એક ક્ષણ જાય છે તે પણ પ્રહર જેવા લાગે છે. અભય પણ આવીને પરમ ભક્તિ સહિત પિતાને ચરણે નમ્યો; કારણકે અન્ય જનો પણ રાજપુત્રોને વિનય જોઈને એનું દષ્ટાંત લે છે. રાજાએ તેને પોતાના પુત્રની જેમ આલિંગન દીધું, અથવા તો નેત્રો, ભતિરમદણસાન ઉત્પન્ન થયું હોય તેમ, નહિં જોયેલી એવી પણ પોતાની વસ્તુને જોળખી કાઢે છે. ઉદ્યાયળની ઉપર રહેલા ચંદ્રમાની સામે જો જુધનો ગ્રહ હોય તો તેની સિંહાસનપર બેઠેલ રાજાની સન્મુખ રહેલા અભયને ઉપમા આપી રાખાય પછી 'રાજાએ તેને પૂછ્યું—હે બુદ્ધિમાન, તમે ક્યા સ્થાનને તમારી ગેરહાજરીથી, ચંદ્રમાએ ત્વજ દીપેલા આકાશદેશની દશાને પમાડ્યું છે? એ સાંભળીને, મથન કરતા સમુદ્રના જેવા ગંભીર નાદથી અભય બોલ્યો—હું વેણાતટથી આવ્યો છું; પણ આપે

તે " ચંદ્રમાએ ત્યજ દીધેલ " - ઇત્યાદિ કહ્યું, એ કેવી રીતે ? કારણ કે હું અહીં આંખે છું છતાં એ નગર તો જેવું ને તેવુંજ છે. રત્નાકરમાંથી એક શંખ ગયો તો તેથી તેવું શું થઈ ગયું ? ખંધોત એટલે પતંગીઆના જતા રહેવાથી આકાશની શોભા કિચિત્માત્ર ન્યૂન થતી નથી.

અહો ! શી આના વચનની વિચિત્રતા છે ? આમ વિચાર કરતા એણિકસજ્જએ તેને પૂછ્યું-હે ભદ્રશુંખ, તું ત્યાંના ભદ્રશ્રેષ્ઠીને ઝોળખે છે ? કુમારે કહ્યું-હા નાથ, હું તેને સારી રીતે ઝોળખું છું; કારણકે આપની સંગાથે હમણાં યથા તેવો મારે એમની સાથે બહુ સમાગમ છે. અન્ય ભદ્રકુલેતી જેવાં એ ભદ્રશ્રેષ્ઠીતું કલ્યાણ થાઓ કે જેના કર યંત્રી નિરંતર દાનનો^૧ ઝરો વહા કરે છે. વળી રાજાએ પૂછ્યું-તેને નંદા નામની પુત્રી છે તે પૂર્વે^૨ ગર્ભવતી હતી તેને શું અર્પવયું ? તેના ઉત્તરમાં અણયે કહ્યું-મહારાજ, " કમલિની પદ્મને જન્મ આપે તેમ એણે એક પુત્રને જન્મ આપ્યો છે. " વળી " એનું કેવું રૂપ છે ? એના શાં સમાચાર છે ? " એ બાળકનું નામ શું ? " આવા આવા પ્રશ્નોના ઉત્તર પણ અણયકુમારે સ્પષ્ટ રીતે આપ્યા કે-હે ધરણીના^૩ ઇંદ્ર, શરીર-રૂપે-આચરણે તથા વયે એ મહારા જેવાજ છે. વળી લોકોને આકૃતિએ આકૃતિએ લેલ માલમ પડે છે; પણ મહારીને તેની આકૃતિમાં તો તલ માત્રનો પણ તક્ષવત નથી. વળી હે રાજા, રણક્ષેત્રને વિષે તમે તમારું તીક્ષ્ણ ખડ્ગ ખેંચીને ઉભા રહો તે વખતે તમારા નિર્ભંજ શત્રુ કંકને વિષે કહાડો લઇને તમારી પાસે શું માગે છે ? રાજાએ ઉત્તર આપ્યો-અણય માગે. એટલે અણયે કહ્યું-ત્યારે તમે એજ એનું નામ છે એમ બહુજો. વળી તમને 'કહું છું' કે કોઈ બે મિત્ર હોય તેમના તો ચિત્ત પણ વખતે જુદાં હોય, પણ મારું ને તેનું તો શરીર સુદ્ધા એક છે. " આવી એની વકોહિતી રાજાએ નિશ્ચયપર આવીને કહ્યું ત્યારે એ નિઃસંશય તુંજ છે;

૧. દાન (૧) (હરનીના સળખમાં) મહ; (૨) દાન આપવું તે.

૨. ધરણી-પૃથ્વી

નહિંતો આમ કહે નહીં. એટલે 'લગ્નગ્રંથી નીચું જોઇ અભય
 કહું-આપ પૂજ્યપાદ કહોછો તેમજ છે." એટલે તો જાણે
 આત્મા ઘે જાયતે પુત્રઃ એ વાક્ય પ્રમાણે આત્મા અને પુત્રનું
 એકય સૂચવતો હોય તેમ મહીપાણે તેને દૃઢ આલિંગન દીધું,
 અને પર્વત જેમ પોતાની ચુકાને વિષે સિંહના બાળને રાખે
 તેમ તેણે લક્ષ્મીના રંગમંડપરૂપ પોતાના ઉત્સંગને વિષે તેને
 બેસાડ્યો. વળી તે તેનું મસ્તક પણ વારંવાર મુંઘવા લાગ્યો
 તે જાણે તેની સુગંધ પોતે લેવાને અથવા પોતાની તેને
 આપવાને ઇચ્છતો હોય એટલા માટેજ હોયની ! એણિકશબ્દએ 'વળી
 હુધનાં આંસુઓથી પુત્ર-અભયકુમારને નહુવરાવી દીધો તે
 જાણે તેના શરીરરૂપી ક્ષેત્રને વિષે ઉત્પન્ન થયેલ શુદ્ધિના
 અંકુશને છંટકાવ કરવાને અર્થેજ હોયની ! એ વખતે હુધ પામેલા
 મહીપતિના ઉત્સંગરૂપી આકાશને વિષે ચંદ્રમા સમાન શોભી
 રહેલા, સૌંદર્યવટે કામદેવ ઉપર પણ વિજય મેળવનાર રાજકુમાર
 અભયના મિલનથી, ઈંદ્રપુત્ર જ્યંતના આગમનથી જેમ દેવસભાને
 વિષે આનંદ ફેલાય તેમ, રાજલોકને વિષે આનંદ આનંદ
 વર્તાઈ રહ્યો.

સર્ગ ૨ જો.

શ્રેષ્ઠિકરાજા કુમારના પ્રત્યેક અંગે દષ્ટિ ફેરવતો મનથી ચિત્રાઈ, આળેખાઈ જતો, યોગીજન યોગવડે પરમાત્માનું સ્વરૂપ દર્શિગોચર કરે તેમ, તેનું રૂપ નિકાળવા લાગ્યો - અહો ! આના ચરણતલ રક્ત, મૃદુ, ત્રિશ્ચ અને આવક છે, તથા ચંદ્રમા-વજ્ર-આદિત્ય-શખ-અકુશ પન્ન-અશ્વ-ફર્પણ અને હસ્તીના ચિન્હોથી સુખ છે, આના રક્ત, તેજસ્વી, ગોળ, ઉચ્ચ અને વિશાળ નખ નાણે, વિશાળોના ફર્પણ હોયની એવા છે ચરણ કાચગાની સમાન ઉન્નત, ત્રિશ્ચ, મામલ, પ્રિય, એક સરખા અને કમળ જેવા (કોમળ) છે, શુક ઉત્તમ મણિની સમાન નહાના છે; જનુ ગૂઢ છે અને જઘા સગલ છે, આના મૃદુ અને વિશાળ ઉર કઠણીસ્તલ જેવા ગોરવણા છે કટિભાગ વિશાળ સુવર્ણના ફલક સમાન છે નાભિ દક્ષિણ આવર્તવાળી અને દૂપસદૃશ ગલીર છે ઉર મગપતિ સિંહના જેવું છે, સત્ત્વ સર્વ પ્રાણીઓને આકર્ષ્ય પમાડનાર છે આનું ઉર સ્થળ પ્રતોળી એટલે પોળના દાર જેવું વિસ્તીર્ણ અને શ્રી કૃષ્ણવાસુદેવ (ના ઉર સ્થળ) ની પેઠે કેશના શુચ્છને ધારણ કરનાર છે, આનું પૃષ્ઠ નિશાલ છે, તે રાજ્યની ચિતાથી ખિન્ન થયેલા મારા જેવાને નાણે પૃષ્ઠપટ્ટ* (સહાયક) જેવું લાગે છે આના બાહુ સરલ અને જનુપર્યન્ત લીધે છે તે નાણે આકાશને ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છતા હોયની ! આના હસ્ત કડિન છે, તથા કમળોના મર્દનથી જ હોયની એમ રક્તવર્ણા અને ઉત્તમ રેખાવાળા છે આના શ્કધ સામ્રાજ્યની અને મનિપાલાની ધુરોને વક્રન કરતે ને વૃષભના શ્કધ જેવા (ખલિષ્ટ) છે આના કંઠ ઉપર કબૂની* પેઠે નથુ રેખાઓ છે તેથી કંઠના આ વિભાગ જણાય છે તે નાણે ચાર વિગ્રાઓને સુખે કરીને રહેવાને માટે જ હોયની ! બિખરૂળ સમાન કાન્તિવાળા આના એક નાણે નગરજનોનો સાક્ષાત્ અનુરાગ

હોયની (એવા શોભે છે) ! આના પ્રવેત અને હઠ એવા બંન્નીશો
 ઘાંત જાણે પુરુષના (બંન્નીશો) લક્ષણો હોયની એવા છે. આની
 જિવ્હા કંઈક રક્તવર્ણી અને સ્પષ્ટ છે, કમળસમાન કાંતિવાળી
 તાણુ શૂરાંતનને સૂચવનાર છે; કપોળચુગળ, જાણે મૃદુવાણી અને
 લક્ષ્મીને સુખે વિશ્રામ લેવાને ઓરીકા જ હોયની એવા છે.
 આની નામિકા દીર્ઘ, ઉંચી અને સગલ છે તે જાણે બુદ્ધિના
 વિજયથી પ્રાપ્ત થયેલી કીર્તિની યષ્ટિ હોયની ! આના નીલવર્ણી
 કમળ-પુષ્પ જેવાં નેત્રો જાણે બન્ને લોકને જોવાથી જ હોયની એમ
 પ્રકૃષ્ટિત (થયેલાં) છે. વળી આની બ્રહ્મી, પુણ્યરૂપી કણના
 મમ્બૂદથી પૂર્ણ એવા ક્ષેત્રને વિષે પાપરૂપી કાક-પક્ષીઓનો નિષેધ
 કરવાને મુદ્દર નાસિકારૂપી વશની ઉપર, લાલની ઉર્ધ્વ રેખાના
 ભિષથી, ખેચાતી છે પણ જોની એજું, શરચુક્ત ધનુષ્ય હોયની
 ૧ (એવી શોભે છે) ! આના હોવાની^૨ સમાન આકૃતિવાળા,
 રચનાવિશેષને લીધે રમ્ય તથા રુદ્ધ પર્યન્ત આવીને વિશ્રાન્ત
 થયેલા કર્ણ, જાણે બુદ્ધિના, ત્યાં આવીને કીડા કરી રહેલા વિગર્શ
 અને પ્રકર્ષ^૩ નામના પ્રાતૃમુત (ભવિષ્ય) હોયની એવા છે !
 વળી આના નેત્રો છે તે તો જાણે કમળ જ છે, મુખ જાણે નવીન
 ચંદ્રમા છે, અને સ્નિગ્ધ અજન સમાન સ્થામ એવા કેશ છે તે
 તો જાણે સ્ત્રીઓનાં મનને બાંધી લેવાને પાશ સમાન છે. આના
 મસ્તક પર વાળના ગુચ્છ દક્ષિણ દિશા તરફ વળેલા છે એ પણ
 એને અનુકુળ છે, પણ એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી કારણ કે દક્ષિણ
 એટલે દક્ષ જનોને આખી પૃથ્વી દક્ષિણ એટલે અનુકુળ જ
 હોય છે. એણે ગતિથી રાજહંસોને^૪ જીતી લીધા છે તો એ
 મંત્રશક્તિથી પણ રાજહંસોને^૫ જીતી લેશે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી.
 વળી આ બુદ્ધિમન્નુ કુમારે પોતાના સ્વસ્થી, જળભર્યા બાદ્રપદના
 મેઘને જીતા^૬ છે એ પણ ચુકાત છે^૭ વળી આ જે ઉંચી
 પર્વતીની ઇચ્છા સંખ છે તે નિશ્ચયે ઉર્ધ્વદર્શી છે. અથવા તો

૧ લાકડી ૨ હિમકા ૩ એ નામના પક્ષીઓ ૪ ઉત્તમ રાજા ૫ એ
 મેઘનો સ્વર ગભીર છે. પણ આ કુમારનો તો એથી વધારે ગભીર છે.

એનું જે જે અંગ હું જોઉં છું તે તે મને સુંદર અને લોકોત્તર લાગે છે. શું વિધાતાએ સામુદ્રિક શાસ્ત્ર જોધને એમાં કહેલાં લક્ષણોએ યુક્ત આને સરખ્યો છે ? અથવા તો આને જ જોધને એનો સાર જાણી લઈ પછી સામુદ્રિક શાસ્ત્ર રચ્યું હશે ? ”

આ પ્રમાણે હર્ષસહિત કુમારના અંગોનું નિરૂપણ કરી, રાજાએ એને પૂછ્યું—મારા કુળરૂપી આકાશના સૂર્ય હાલ તારી માતા ક્યાં છે ? અભયે ઉત્તર આપ્યો—હો તાત, આપના અગણિતશુભ્યુક્ત ચરણકમળનું હું જીની પેઠે નિત્ય સ્મરણ કરતી મારી માતા નગરની બહાર ઉદ્યાનમાં છે. આ સાંભળીને રાજાએ, કુમારને આગળ રાખીને નન્દાને નગરને વિષે. પ્રવેશ કરાવવાનો સેવકજનોને આદેશ કર્યો; અને યોને પણ પાછળ ગયો; કારણકે રાગી પુરૂષ શું નથી કરતો ? પછી પવિત્ર શીલના પાત્રરૂપ એવી નન્દા હર્ષમાં અંગપર ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણ સજવા લાગી પણ એને અભયે વારી (અહો ! માતાને પુત્રનાં શિક્ષાવચન પણ સારા મારે છે); કારણકે પતિ પરદેશ હોય ત્યારે સ્ત્રીઓએ એવાં વસ્ત્રાભરણ ધારણ કરવા યોગ્ય નથી : સૂર્ય અન્ય દ્વિપમાં હોય ત્યારે કમલિની પણ વિકસ્વર થતી નથી. એટલે વિચારને વિષે બન્ધુસમાન એવા પુત્રનાં વચન સાંભળીને નન્દા પૂર્વના જ વેષમાં રહી : કારણકે ઠાઠા માણસોએ બાળકોનાં પણ હિતકારક સાર વાક્ય ઐશ્વર્યની પેઠે અવશ્ય મહણ કરવા યોગ્ય છે.

રાજાએ આવીને દીલાં પડી ગયેલા કંકણવણી, નેત્રને વિષે અંજન વિતાની અને મલિન વસ્ત્રમાં રહેલી નન્દાને જોઈ તો એ એને અદ્વય જળમાં ઉગેલી એક કમળિની જેવી લાગી. એણે પછી નન્દાને કહ્યું—અહો ! તારાં અંગ દુર્ભજ થઈ ગયાં છે : અથવા તો એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી કારણકે સતીનું ચરિત્ર સાધી જેવું હોય છે—એમ કહીને ચિંતાતુર નન્દાને યોગ્ય રીતે આનન્દ આપવા લાગ્યો. પછી એણે હર્ષમાં દુકાને દુકાને કસુંબાની ધ્વજઓથી અને રસ્તે રસ્તે ઉત્તમ તોરણો બાંધવીને નગર શણગારાવ્યું. આગળ પુત્ર ને પાછળ ઉત્તમ વસ્ત્રાભૂષણ પહેરીને

સતી નન્દાએ હસ્તી ઉપર બેસીને નગરને વિષે પ્રવેશ કર્યો; જ્યન્ત સહિત ઇન્દ્રાણી પ્રવેશ કરે તેમ. તે વખતે વાયુને લીધે હાલતી જ્વળઓથી દુકાનોની પંક્તિઓ, પુત્ર સહિત પ્રવેશ કરતી નન્દાના જાણે લૂણ ઉતારતી હોયની એમ દેખાવા લાગી; અને અત્યન્ત રૂપવતી નન્દાને અને તેના પુત્રને જોઇને લોકોની દૃષ્ટિ. જાણે થંભાઇ ગઇ હોય એમ નિશ્ચય થઇ ગઇ. વળી કૌતુક જોવાને ઉત્સુક એવી સ્ત્રીઓને વિષે આવી આવી ચેષ્ટાઓ થઇ રહી: કોઇ એકાવર્ગી હારને સ્થળે વિચિત્ર મણિ અને સુવર્ણની મેખલા પહેરવા લાગી, અને કોઇ કુંડળની જગ્યાએ કંકણ પહેરવા લાગી. કોઇ સ્ત્રીઓએ ખાતુનું પડતા મુર્દાને ઉતાવળમાં ને ઉતાવળમાં હાથે નૂપુર પહેર્યો અને કોઇએ તો કુતૂહળ જોવાના આવેશમાં એકને બાંહેળી બીજું વસ્ત્ર પહેરી લીધું. કોઇએ તો બિલાડીના બચ્ચાંને પોતાનું ખાળક ધારી કેડમાં બેસાડી લીધું; કોઇએ કોળના બચ્ચાંને તો કોઇએ કપિલાસુત જેવા વાનરને અને કોઇએ તો વર્ગી ભુંડના બચ્ચાંને તેડી લીધું. તેથી સખી સખીઓમાં હસાહસ થઇ રહી કે અહો ! આતો નવાંનવાં ખાળકો લાવી. અહો ! સમાન વસ્તુઓને વિષે હમેશાં ભૂલ થાય છે.

આ પ્રમાણે હસવા સરખા વેષની ચેષ્ટાઓ કરતી સ્ત્રીઓ ધરની બહાર નીકળીને રસ્તે રસ્તે ઉભી રહી નન્દાને અને એના પુત્રને જોઇ હર્ષવડે કહેવા લાગી:-નિશ્ચયે આણે પૂર્વભવને વિષે સુપાત્રજન લીધું હશે, નિષ્કલંક શીલ પાળ્યું હશે, દુષ્કર તપ કર્યું હશે અને ધર્મરૂપી પૃથ્વીને વિષે કુશળતારૂપી બીજ વાળ્યું હશે એને લીધેજ એ આવા ઉત્તમ પુત્રની જનની અને આવા શ્રેષ્ઠિકંનૃપ જેવા મહાન રાજાની સ્ત્રી થઇ છે. દેવાંગનાઓથી પણ અધિક એનું લાવણ્ય છે, અન્યજનોને વિષે ન જ હેય એવું એનું રૂપ છે અને સર્વ જગત કરતાં ઉદ્દૃષ્ટ એનું ગાંભીર્ય છે કે જે એને સર્વાંગે બ્યાપી રહ્યું છે. કાંચનની કાન્તિને હરી લેનારું એવું એનું ગૌર્ય છે; અંગની પ્રિયતાનું એકજ ધુપું એવું એનું માધુર્ય છે. વળી સર્વ લોકો એનું નામ

જાણે છે-એને જોળજે છે (એલું એલું આદેયનામકર્મ છે) આમ એક સ્ત્રીને વિષે જેજે આકર્ષણ કરનારા ગુણો જોઈએ તે આ (નન્દા) માં છે. વળી અહો ! આ સ્ત્રીજનને વિષે શિરોમણિ એવી નન્દાએ, વિદુરપર્વતની ભૂમિ વૈકુણ્ઠ મણિને જન્મ આપે તેમ, આ દેવકુમાર તુલ્ય અને સદ્ગુણોના એકજ સ્થાનરૂપ પુત્રને જન્મ આપ્યો છે. આ ઐષ્ટીપુત્રી સર્વ સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓને વિષે શ્રેષ્ઠ છે કારણકે એને આવો ભૂયતિ પતિ મળ્યો છે; અને વળી રત્નોને પ્રસવનારી નારીઓને વિષે પણ એ મુખ્ય છે, કેમકે આવો અભયકુમાર જેવો એને પુત્ર થયો છે. વિધાતા પ્રસન્ન થાય ને આપણનેય એલું મળે !

નગરની સ્ત્રીઓનો આવો આવો સંહાર સાંભળતી (હતાં) અભિમાન રહિત એવી નન્દાને રાજ્યએ, નગરજનોના નાદ અને પ્રતિનાદથી પૂરાઈ ગયેલા દિગતોની વચ્ચે, મહોટા ઉત્સવ સહિત નગરને વિષે પ્રવેશ કરાવ્યો. એટલે એણે પણ પુત્ર સહિત રાજમહેલમાં આવી સાસુઓને મસ્તક નમાવીને પ્રણામ કર્યા; કારણકે ઉત્કૃષ્ટ લક્ષ્મીને વિષે લીન એવા પણ કુટીન જનો પોતાના માર્ગનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી. સાસુઓએ મહુ માન સહિત આશિષ આપી કે-હે વતસે, તું યાવચ્ચંદ્રદિવાકર તારા ભર્તાના સૌભાગ્યરૂપ થા, સૌભાગ્યવતી રહે, પુત્રવતી થા અને વિજય પામ; અને વતસ અભય, તું પણ એક હસ્તી પોતાના મૂલ્યનું અધિપતિપણું પ્રાપ્ત કરે તેમ રાજ્યનું આધિપત્ય પામ, અને ચિરંજીવી થા; સાથે વળી વૃદ્ધા માતાની એ પણ આશિષ છે કે સર્વ સમૃદ્ધિને વિષે તને સંતતિની પણ વૃદ્ધિ થાઓ.

પછી ઐશ્વિકનૃપતિએ અનેકગુણવતી નન્દાને પટ્ટરાણીને પદે જમાવી. આ પ્રગણે રૂપવતી અને ઉત્તમ કુળને વિષે જન્મેલી નન્દા ઐશ્વિકની મુખ્ય રાણી થઈ અને વીરપુરુષની માતા થઈ.

હવે ઐશ્વિકનૃપતિને કોઈ વિદ્યાધરાધિપતિની સોયે પરમ મિત્રતા હયે, પરન્તુ એ, સિંહની સાથે શિયાળની મૈત્રી જેવું દુષ્ટ; મોટે એને દૃઢ કરવાને એણે પોતાની જાન મુસોળાને

એને વેર પરણાવી હતી. (કારણ કે વૃથોની આર્દ્રતા પછુ જળ આદિથી એની સેવા કર્યા શિવાય દીર્ઘકાળ પર્યન્ત ટકતી નથી.) પત્રી એણિકે પોતાના જનેવીને કહ્યું-મારી જહેન મુસેનાને તમે સારી પેઠે સાચવજો. સ્વપ્ને વિષે પણ એને દુલવશેા નહિં. આ મુસેનાને તો, મેં તમારા વિષે ધારણ કરેલી સાક્ષાત્ મેત્રી જ સમજજો. વિદ્યાધરે પણ એનાં વચન અંગીકાર કર્યાં; કારણ કે સત્પુરોની મેત્રી ઉભયપક્ષને શોભાવનારી હોય છે. પછી વિચિત્ર લીલા અને વિનયના એક ધામરૂપ એવી મુસેનાને વિદ્યાધર વિમાનમા બેમાડીને પોતાને સ્થાને લઇ ગયો. ત્યાં સૌભાગ્ય, મિષ્ટવચન અને મુંદરરૂપ વગેરે શુભોને લીધે એ એની માનિતી થઇ પડી. કારણકે પુત્રોને વસ્તે જમાઇને ઘણું કહેવામાં આવે છે પણ એની પ્રાર્થના તો એના શુભોને લીધેજ થાય છે. પછી એણે બીજી આંખોમા નહિં દેખાતા એવા એના શુભોને લીધે, હુધ પામી એને પટ્ટરાણી સ્થાપી; કારણકે વિદ્વાન કૃતા સુરેષા નિરંતર શુભોને અનુરૂપ જ પડવી આવે છે.

હવે પતિની સાથે ધર્મ, અર્થ અને કામ સંબંધી વિષયોને અનુભવતી મુસેનાને કેટલેક કાળે, તલાવડીને વિષે કમલિની ઉત્પન્ન થાય તેમ, એક પુત્રી થઇ. પણ મુસેનાપર પોતાના સ્વામીનેા અત્યંત રાગ અંત-પુરની બીજી રાણીઓ સહન કરી શકી નહિં. પણ તેથી તો ઉલટો આ રાજપુત્રીએ એને એવી રીતે રાખો કે બીજી રાણીઓ એની સાથે ભાષણ સંરખું ન કરી શકે. એટલે-હવે આપણે શું કરવું-એ વિચારમાં પડેલી એવી એ બીજીઓ બેઠી-અઠો ! આપણુ જેવી આકાશગામી વિદ્યાધરાના વંશને વિષે જન્મ પામેલી સીઓનો એણે પરાભવ કયો છે; એ દીન કાગડી સરખીએ રાજહસીના મસ્તકપર યગ મૂક્યો છે. ઉચ્ચવિષવાળા સપને ગ્રહણ કરવાની ઇચ્છા સારી, પારકાના સ્થાનને વિષે નિરંતર લિપ્તા પણ મારી, પોતાના કરતા નીચ

પુરૂષોનો વચનપ્રહાર પણ સારો, અન્ન ને જળનાં સાંસાં પણ સારાં, વસ્ત્રાભૂષણ સહિત શરીર પણ આડું, અને લાયકું અટ્ટીને વિષે વાસ હોય તે પણ સારો; પણ સપત્ની-જે-શોક્ય-તેનાથી પરાભવ પામવો એ સાડું નથી. માટે આ શોક્યરૂપી બ્યાધિનો, તે પુત્રજન્મરૂપે વૃદ્ધિ પામે તે અગાઉ, ઉચ્છેદ કરવો યોગ્ય છે. નહિં તો પાછળથી એ અપર શબ્દની પેઠે અનેક શુક્રિઓ કરતાં છતાં પણ અસાધ્ય થશે. વૃક્ષ પણ જો એના મૂળ બહુ ઉંડાં ગયા હોય તો ઉખેડી નાખવું મુશ્કેલ પડે છે; બાહ્યપણાની સ્થિતિવાળી મોહનીય કર્મની અંધિને લબ્યપુરૂષો પણ ભેદી શકતા નથી.

આવો વિચાર કરીને એ નિર્દય રાણીઓએ સુસેનાને વિષ કે એવું કંઈ ક્રીને પ્રાણ લીધા; અથવા કલહ એજ છે અગ્રેસર જેમાં એવા શોક્યના વેરને માટે શું શું કરવા યોગ્ય નથી? આ શોક્યનું આવું વિષમ ચરિત્ર જોઈને વિદ્યાધરે વિચાર્યું કે કામાતુર પ્રાણીઓ અન્યભવનો નહિં વિચાર કરીને આવાં પાપાચરણ કરે છે (કારણ કે) મહામોહને વશ થઈને આ સ્ત્રીઓએ માતંગીની પેઠે નિર્દય કાર્ય કર્યું છે; અથવા તો જે પ્રાણી કામદેવથી પરાભવ પામ્યો તે પ્રાણી સર્વથી પરાભવ પામ્યો સમજવો. હવે માથે સુસેનાની પુત્રીને રક્ષાને અર્થે શ્રેણિકને સોંપી દેવી યોગ્ય છે કારણ કે વિવેકશૂન્ય પ્રાણીઓ વૈરિની સંતતિપર પણ વેર રાખે છે. આમ ધારીને એણે એ કન્યા શ્રેણિકને સોંપી, એમ કહીને કે, હે રાજા, આ તારી સાણેજનું કુશળપણે રક્ષણ કરજે.

હવે શ્રેણિકનરૂપિતાના મંદિરને વિષે રહેતી એ કન્યા મેરૂપર્વત ઉપરની કલ્પલતાની પેઠે વૃદ્ધિ પામવા લાગી એટલે રાજાએ વિચાર કર્યો-મારી પુત્રી તો અભયને કલ્પે નહીં માટે આ

૧. બ્યાધિ કહેવાની મતલબ એ છે કે સુસેનાને પુત્રપ્રાપ્તિ યામ એ પહેલાં એના પ્રાણ લેવા જોઈએ. ૨ સંસ્કૃતમાં અવ શબ્દ છે તે અન્યમ હાવાથી એનાં રૂપ ન થાય એટલે એ 'અસાધ્ય' કહેવાય છે.

૩ ખીન્ન બધાં કર્મોની સ્થિતિથી મોહનીય કર્મની સ્થિતિ વધારે છે.

મારી જાહેન સુસેનાની પુત્રી જે અકસ્મત રૂપશૃંગનો લાંડાર છે તેને એને વેરે આપું; કારણ કે અનુરૂપ સ્વરૂપવાન જોડાનો વિવાહ યોગ્યવાદી નિઃશંકાય મારી કીર્તિ ગવાશે. એમ વિચારીને તેણે નિરંતર શાસ્ત્રના પરિચયવાળા જ્યોતિષીને વિવાહલગ્ન પૂછ્યું તો તેણે નિમેષમાત્ર વિચાર કરીને રાજાને કહ્યું:-રાજન્, આ વખતે ઉત્તમ વૃષ લગ્ન છે કેમકે એમાં સુખ્ય સ્થાને જૈનસ્થિતિ છે, બીજા સ્થાનમાં ચંદ્રમા છે અને શનિ તથા શકુ ત્રીજે છે. ચોથા સ્થાનને વિષે શુક છે; મંગળ છઠ્ઠે સ્થાને છે અને બુધ દશમે સ્થાને છે. વળી સૂર્ય એકાદશ સ્થાને છે. માટે એ સર્વ હૃદય-સંપત્તિ-આરોગ્ય અને પુત્રવૃદ્ધિના કારણભૂત છે. એ માંભળીને મહીપતિએ એ કુલશુરનું વસ્ત્રાદિ સન્માન કરી તેને વિસર્જન કર્યો; કારણ કે વિદ્યા-એ સર્વકાંઈને પૂજ્ય છે.

પછી નરપતિએશિકના આદેશથી તેના પ્રધાનો વિવાહની સકળ સામગ્રી કરાવવામાં પડ્યા:-ગૃહોને લીંપાવીને ચુનાથી ધોળાબ્યાં; ને તેમનાં દરે લીલા તોરણો અને નાના પ્રકારના ઉલ્લેચ બધાબ્યાં; ત્રિલોકને આશ્ચર્યકારી એવા ચિત્રો કલાવાન કારીગરો પાસે ચિત્રાબ્યાં અને અનેક ઉત્તમ વસ્ત્રો, તથા નાગવહ્ની સોપારી આદિ વસ્તુઓ ખરીદી. સોની લોકો ઉત્તમ અભિવ્યક્ત સુવર્ણનાં આભૂષણો ધડવા લાગ્યા; માળીલોકો સુગંધીપુષ્પોની માળા શુંથવા લાગ્યા; અને નગરવાસિજનો પણ ઉત્તમ વસ્ત્રાભરણ સજવા લાગ્યા. વળી તેમને આમંત્રણ કરીને મંડપને વિષે ઉત્તમ આસનોપર બેસારીને મહોટા થાળો તેમને પીરસવામાં આવ્યા. તેમાં અખોડ, ખજૂર, નાળિયેર, આમ્રફળ, સયણ, દાડિમ, જંબીર, રંભાફળ, નાગરંગ વગેરે ફળ; વાલુક, કુખાંડ, કપિથ્ય, સૂંઠ, હરડે આદિના બનાવેલા પ્રલેહ; અનેક શાક, વડાં, નવાં આમ્રફળ તથા પરિપક્વ આંબલીની બનાવેલી ચટણીઓ, સુગંધી શાળનો બનાવેલો ઘૃતથી તૃપ્ત કરેલો અને સુવર્ણના જેવા વર્ણનો બિરંજ, અત્યંત સુવાસિત મોદક તથા ખાંડના ખાજાં, અને દુઃખ દૂર કરી સુખને આપનારી સુખડી કપૂરની વાસવાળા ઘૃતથી પૂર્ણ એવા ઉત્તમ પુડલા; ગરમ દુધની ક્ષીર અને સાથે

મીડી લાપશી, વળી સ્વાદીષ્ટ દહીં તથા દહીંના ઘોળ, - વગેરે વગેરેથી તેમને તૃપ્ત કરી અદનના લેપ અર્થે તાબૂલ આપવામા આવ્યા એ નાગરિકજનો પણ આવો આદરસત્કાર પામીને વિચારવા લાગ્યા કે-આપણા આ મહારાજના મહેલમા તે આપણને જાણે સદાયે પવહિવસે જ વર્તાય છે વળી ત્યાં તે અદનના પાત્રો આવ્યા, ઉત્તમ વસ્ત્રાલંબણ સહને નારીઓ નૃત્ય કરવા લાગી અને મધુર દંવાળા ભાગ, ચારણ અને વામનજનો ઉત્તમ ગીત ગાવા લાગ્યા વળી સેવકજનો અન્ય મર્બ કર્યો સમાપ્ત કરીને ઘણુવારમા ઉત્તમ મહત્વ સ્થવ લાગ્યા તેને વિષે અકાશમાના મેઘ જેવા નાના પ્રકારના મુદર ઉપેચ બાધી દીધા અને વચ્ચે મુક્તાકુળની માળાઓ લટકાવી દીધી, તે જાણે મહીપતિની કીર્તિ ઉપે (સ્વર્ગમા) જવાને પ્રવૃત્ત થઈ હોયની તેમ શોભવા લાગી તેની ચારે બાજુએ મણિના સમૂહથી વિરાજિત એવા તોરણો પણ બાધી દીધા, અને સ્તભે સ્તભે મુદર વસ્ત્રાલંકારવાળી અને સ્વરૂપવાન પુત્રગીઓ મુકી દીધી, તે જાણે કદિ ન જોયેલા એવા પાણિચક્રણનો પ્રસંગ નીજબવાને આકાશમાથી દેવીઓ ઉતરી આવી હોયની એવા શોભવા લાગી આસપાસ વદનમાળા એટલે તોરણોને સ્થળે નીનવર્ણના આમતરના પત્રોની મળા ગોડવી દીધી, તે જાણે મહત્વને વિષે ગવાતા ધવગમગમનો અભ્યાસ કરવાને પોપટની પંક્તિઓ આવી હોયની એવી વિગળ રહી મહમદ પવનથી હાલતી ધ્વજઓ અને તે ઉપર રહેલી ધુમ્રગીઓ અનુક્રમે વિવાહિની શ્રીઓની ગેરહાજરીમા જાણે હર્ષથી નૃત્ય કરતી હોય તથા ગીત ગાતી હોય તેમ જણાવા લાગી વગી એ મહાન મહત્વની ઉપર અત્યન્ત ઘનિમાન મુવર્ણના કુલો અળકાટ મારવા લાગ્યા, કારણકે વચ્ચુના પ્રેશને સમયે શુભ શકુનને અર્થે એવા પૂર્ણ કુલો મુશ્વામા આવે છે પછી ઘાગાકુકુમનો છટકાવ કરીને ભૂમિ ઉપર પુષ્પો વેરવામા આવ્યા, તેથી તે (ભૂમિ) જાણે અભયમાગનો વિવાહ સાલળીને હર્ષાશ્રુથી ભીંજાઈ ગઈ હોયની અને રામાયના પૂનાઈ ગઈ હોયની એવી જણાવા

લાગી. ચોતરફ લીલા વાંસ બાંધી લઇને, તેમની વચ્ચે અત્યંત ગોળ, ધવળ તથા મુંદર વેલીના કળશની ચાર હાર (ચોરી) ગોઠવવામાં આવી. (અહિં કળશની હારનો આશ્રય લઇને વાંસ રદ્યા, તે ઉપર કવિ ઉત્પ્રેક્ષા કરે છે કે) વૃત્ત | સ્થિર | અને અવદાન | પવિત્ર, નિષ્કલંક | એવી વસ્તુનો કોણ આશ્રય લે ?

વળી ત્યાં સ્ત્રીઓ પણ આ અવસરે અત્યંત હુષમાં આવી જઇને પરસ્પર ઉત્સાહ વધારતી પોતપોતાના કાર્યને વિષે અતિ ત્વરા કરતી કહેવા લાગી-હે કપૂરિ, તું અહિં કપૂર લાવ; હે ચંદનિ, તું ચંદન ઘસી દાઢ; હે ચરા, તું મુકોટાને અહિં આગળ લાવ; હે પુષ્પાંતિ, તું પુષ્પની માળાઓ લઇ આવ; અલી સ્થીતિજો, જા, અપૂર્વ દુર્વા-દધિના પિંડ સદૃશ ચંદન-તથા અક્ષત એવા ચોખ્ખાને, વરને અર્ધ આપવાને માટે એક મુંદર અમૂલ્ય થાળને વિષે તૈયાર કરીને મૂક; અલી રક્ષે, તું પણ જલદી ઉત્તમ દેસર અને કુકુમ પુષ્કળ તૈયાર કર, કે જેથી સ્ત્રીઓના સીમંતદેશ (સેંથા) પાસે રમ્ય સ્તળકો રચાય; જડેન ચતુરા, જા તું પણ દ્વારઆગળ, જાતિવંત મુકતાફોનો એક મનહર સાથિઓ સ્થી દાઢ; સખિ ગોમટે. તેં વેદિમધ્યે ગોમથનો ગોમુખ બનાવીને તૈયાર રાખ્યો છે કે ? અલી આચારવિજ્ઞે, તેં વરને બેસવાની મંચિકા, અને ચરણને વિષે ધારણ કરવાની પાદુકા અહિં આણી રાખી કે ? તમે કોમળ કંઠને ધારણ કરનારી જડેનો, ચાલો ધવળમંગળ ગાઓ અને તમારી એ કળાને સંજ્ઞા કરો; અલી વસ્તિનિ, જા કસ્તુરી ઉતાર, કારણ કે જડેનના (કન્યાના) ઉદભવ કપોળસ્થળપર, અગ્રેષ્ઠ વિશ્વજનના નેત્રને આકર્ષવાને યંત્ર સમાન એવી પત્રવહી (પીળ) કાઢવી છે. અલી ચંદ્રિ, તું કેમ આમ દીનની જેમ બેડી છે ? અલી પન્ના, હજી તું કેમ નિદ્રામાં છો ? અલી કપોલવાદિનિ ચપલા, તું આજ તારું વિસ્તારવાળું લાપણ પડતું મૂક, અલી ગૌરવર્ણી ગૌરી, તું નિરંતરે પુનઃ પુનઃ શરીરને જળવડે પ્રજ્ઞાલન કર્યા કરે છે તો તેમાં તને એટલીબધી વાર લાગો છે કે લગનો અવસર થઇ ગયો તેની પણ તને ખબર પડતી નથી.

આમ જોલીને સીજનો અતિ હર્ષ સહિત પરસ્પર ઉત્સાહ વધારતી બહુ ઝડપથી પોતપોતાનાં કાર્યો કરવા લાગી; કારણકે એમને એક બીજાને કામ કરતી જોઈને બહુ આનંદ ઉપજે છે. તે વખતે મધુર કંઠવાળી સ્ત્રીઓ પૂરતાનમાં ધવળમંગળ ગાવા લાગી અને બીજી સન્નારીઓ સુસેનાની પુત્રીને પીડિકા ઉપર બેસારીને ઉત્તમ તેલવડે અભ્યંગ કરવા લાગી. પછી કોમળ હસ્તવાળી સ્ત્રીઓએ તેને સર્વાંગે પીડી ચોળી. ત્યાર પછી બીજી શેષ વિધિ કરવાને અર્થે તેને એકાન્તે લઇ જઇ એક ઉંચી માંચી આપી ચારે ખૂંચે સુસ્રીઓએ રંગની પુડલીઓ મૂકી; અને કન્યાને હર્ષસહિત ઉત્તમ કસુંબાના વસ્ત્ર પહેરાવ્યાં. પછી રતિ અને પ્રીતિના જેવી રૂપવતી એ વિદ્યાધરપુત્રીને એ માંચી ઉપર બેસાડી ઉત્તમ વસ્ત્રવાળી સૌભાગ્યવતી સ્ત્રીઓએ તર્જનીવડે તિલક કર્યાં. પછી તરાકના કાંતેલા, કસુંબા જેવા લાલ સૂત્રનો તેના દક્ષિણ અને વામ જાનુએ સ્પર્શ કરાવ્યો; એ પ્રમાણે તેને વર્ણકમાં નાંખી, ને પછી તેની ઉદ્ભવણું કરવા માંડી તે આ પ્રમાણે:-

તેને સ્નાન કરવાના આસન ઉપર બેસારીને સુવર્ણના ફલમાંથી જળસ્નાન કરાવ્યું; અને તેના લીના કોમળ શરીરને રૂંવાટાવાળા વસ્ત્રવડે છુછી ડોક કસુંબી, જળથી બરેલા કેશને પણ વળ ઇંદ્રને નીચેવ્યા તેમાંથી મુક્તાકૃષ્ણ જેવાં જળખિંદુઓ ટપકવા લાગ્યા, તે જાણે ગાયના સ્નાનમાંથી ઢાહવાતી કીરની ધારાજ હોયની! પછી એના કેશપાશને સુવાસિત કરવાને અર્થે સુગંધી ધૂપ વડે ધૂપ કર્યો; લાક્ષરસવડે હાથપગ રંગ્યા અને અંગે કેસરનો લેપ કર્યો. બન્ને ગાલ ઉપર કામદેવના વશવર્ણન જેવી સુંદર પીળ કાઢી અને નેત્રમાં અંજન આંજ્યું. આમ પ્રત્યેક અંગે અનંગને તીવ્ર કર્યો. તેના લલાટને વિષે ઉત્તમ ચંદનનું તિલક કરવામાં આવ્યું તે જાણે અષ્ટમીના ચંદ્રમાના પ્રમથો ત્યાં આદ્રો (નકત્ર આવ્યું હોયની, અથવા મંત્રીધર (અભયકુમાર) ની (યનારી) પત્ની પાસેથી જુદિ ગ્રાસ કરવાને ઇંદ્રનો મંત્રી

(બૃહસ્પતિ) આવ્યો હોયની ! વગી તેમણે પ્રસરી રહેલી સુવાસ વાળો અને પુષ્પથી ગર્ભિત એનો એનો અળોડો રચ્યો, કે જેને વિષે, તપશ્ચર્યા કરતો રમેશ્ચાર્યારી કામદેવ જાણે વાસ કરતો હોયની ! ત્યાંપછાં ચત્રુને એકદમ ચિર કરનાન અર્ધાત અત્યંત મનોહર એવા ઉત્કળ વચ્ચે તેને પહેગત્યા, અને મસ્તકપર પુષ્પનો સુકુટ બાધ્યો કારણકે ગીપ એ મર્વ ગાત્રોમા પ્રધાન છે વગી કણુને વિષે પણ દામીજનોએ શોભાને અર્થે આભૂષણ પહેગત્યા, કારણકે જનમમૂલને અન્ય યુતિ (વેદ) પણ પૂજ્ય છે તો પોતાની શ્રાંત | ધ્રુવ-કાન | પૂજ્ય હોય તેમા તો શુ કહેતુ ? વગી તેમણે એના જાનના નીચવા આપકાને વિષે, સ્કંધ ઉપર વિશ્રામ લેડ છુવતા, કુડળ પહેરાત્યા તે જાણે તેના મુખ રૂપ અદ્રમાના ભ્રમની જો ત્યાં નહુ આવે એને લય પમાડવાને વાસ્તે બે ચકો | ગપ્પા | હોયની ! ત્રણ રેખાએ સુખ્ત એવા એના કંઠને વિષે પણ તેમણે સુવર્ણની કઠી પહેરાવી એ પણ હીક કણુ કાગળકે શબ્દ ઉપર વિજય મેળવવાથી યશ પામેલા એ કંઠને એવું આભૂષણ જોઈએ એમ અને પાણીદાર સુખ્તાક્ષીનો નાભિ સુધી લગતો હાં એના હૃદયને વિષે વિરાજવા લાગ્યો, તે જાણે એના નાભિકુપમા રહેલા લાવણ્યજાને કાઢવાને ધીયત્ર માંડેતુ હોયની (એવો લાગતો હતો) ! તેના ગૌરવર્ણ બહુને વિષે નહેવા, હેમમય ઇંદ્રનીવમણિજડિત, કૈયૂર ઉત્કટધૂપની વામથી નવા પમનાવની બ્રાન્તિએ કરીને, આવીને લાગેવા મધુશૈની પદ્મિ હોયની એવા દીપી રહ્યા હતા વગી એ સ્ત્રીઓએ એના હૃદયને વિષે સુક્રાક્ષગડિત સુવર્ણના ઉત્તમ કકણના મિષે ચરણ અને મસ્તકનો કમજોની મામે વીરપદ બાધ્યો હોયની ! નેની સર્વ આગીઓને વિષે સારી રીતે બંધમેસની વજની સુદિકાઓ પહેરવી તે જાણે કામદગાથી વિરમ્ત નહેવા વિધિરૂપી રાગ પાસથી નો મેગરેવાં સુદા અથવા લેખ હોયની ! એના કુપ્રિદેશને વિષે મણિ મેળવા પહેરાવી તે

જાણે કામદેવરૂપી હસ્તીને બાંધવાને વાસ્તે સાંકળ હોયની ! વળી તેના ચરણને વિષે નૂપુર પહેરાવ્યાં તે જાણે પદ્માદેવી [લક્ષ્મી] નો પરાજય કરીને તેની પાસેથી લઇ લીધેલાં હોયની (એવાં ચોલતાં હતાં). મુકતાફળ અને હીરાઓથી અંકિત એવી સુવર્ણની અંગુડીઓ એના ચરણની આંગળીઓમાં પહેરાવવામાં આવી તેથી જાણે એમણે (આંગળીઓએ) દશે દિશાઓની લક્ષ્મીના કોશાલયને વિષે પ્રવેશ કર્યો હોયની એવી ચોલવા લાગી, આ પ્રમાણે એને દેવકન્યાની પેઠે યથાસ્થાને યોગ્ય આભૂષણો પહેરાવીને દાક્ષીજનોએ, તેડીને સુરાલય (સ્વર્ગ) તુલ્ય માતૃગૃહ (માયરા) માં આણી.

આહું નન્દાપુત્ર અભયકુમાર પણ સર્વ મંગળકાર્ય પૂર્ણ કરીને વરને યોગ્ય એવાં વસ્ત્ર સજ્જા અશ્વપર આરૂઢ થઈને પોતાના ઘરથી બહાર નીકળ્યો. તેની પાછળ પેહેરેગીર શાલતા હતા; મધૂરપિંછતું છત્ર તેનાપર ધરવામાં આણ્યું હતું; ચામર વિખતાં હતાં; અને ભાટલોકો ઉંચા ઉંચા હાથ કરીને મંગળ ગાન ગાતા હતા. સર્વ મંગળિક શ્લોક મહોટે સારે યોલાવાથી સ્ફુરણમાન થતો તેનો તારસ્વર પૃથ્વીની કુક્ષિને વિષે લશઘ્ન જતો હતો. મૃદંગ-વીણા-ઉત્તમ વેણુ આદિના શબ્દોની સંગાથે પ્રમદાઓનો નૃત્ય શ્રદ્ધ રહ્યો હતો પાછળ ઝેડેલી પહેન અન્યજનોના દ્રષ્ટિદોષનું નિવારણ કરવાને લાઇના લવણ ઉતારતી હતી, એમ અનેક અનુકુળ શક્તિ સંકિત વરરાજા મંડપના દ્વાર આગળ આવી પહોંચ્યા.

ત્યાં અશ્વપરથી નીચે ઉતરી સર્વ રીતભાતના જ્ઞાનવાળો અભયકુમાર દૃષ્ટિમાંથી અમૃત વર્ષાવતો કાણવાર ઉલો રહ્યો. એટલે એક સ્ત્રીએ આવીને દુર્વાનુંપાત્ર-મુસળ-યુગ (ધોંસડ) અને મંથા (રવેયો) ત્યાં આણીને મૂક્યા. વળી બીજી આવોને, જેમાં અગ્નિ અને લવણ હોવાથી તડતડ અવાજ થયા કરતો હતો એવાં સંપુટાકારે બાંધેલા સરાવ મુઠી ગઢ, કેમકે આવું કામ કરવામાં પડીલ સ્ત્રીઓજ પ્રગલ્ભ હોય છે. પછી “ હે મૃગના જેવા નેત્રવાળી

(વેવાણુ) ! ચોજ્ય એવા આ વરરાજાને અર્ધ આપ; (રંગનો) છંટકાવ કર; સ્વેત દુર્વા-દ્વધિ-ચંદન વગેરે ચતુરાઈ સહિત થાળમાંથી કેંક. આ ઉત્તમ વેષવાળો મહેરો વરરાજા તારા આંગણમાં નર્મીને પડદામાં ઉભો છે; તેને તું જો; એ તે કામદેવ છે કે દેવકુમાર છે ? પુષ્પ અને ચંદન શુષ્ક થઈ ગય છે માટે સાસુ, હવે વરરાજાને જોડી ન કરા. ” આવા ગીત સાંભળીને, સાસુપદને ધારણ કરનારી પ્રમદા હતી તે હર્ષસહિત ઉભી થઈ. યુગ-મંથા અને મુશલસહિત વરરાજાને અર્ધ આપીને-ક્ષણમાં છંટકાવ કરીને-ત્રણવાર અક્ષતથી વધાવ્યો. પછી રાજકુમારે પેલા શરાવતા સંપુટને એકદમ વામપણે કરીને ચુરી નાંખ્યું એટલે ગંગાને વિષે રહેલા એના ઉદ્ભટ અને ઘટવસ્ત્ર (ખેસ)ના છેડાએ ખેંચીને એને વધુ પાસે લઈ ગયા. ત્યાં, તેને વિદ્યાધરની પુત્રીની સન્મુખ આસન ઉપર બેસાડ્યો. પછી વરવધુને હસ્તે ઉત્તમ મદનરૂપ (મીઠાઈ) બાંધ્યા. એ વખતે, જેના માતૃપિતા અને સાંમુસસરા હયાત હતા એવી એક સૌભાગ્યવતી પ્રમદાએ અચ્ચત્ત અને શમી વૃક્ષની ત્વચાને તત્ક્ષણ પીસીને તેનો લેપ બનાવીને વધુના કરમાં આપ્યો. પછી સાક્ષાત્ ભાગ્ય જેવું અત્યુત્તમ લગ્ન આગ્યું કે તરત પ્રાદ્મણે ભાજનના શબ્દની સાથે વરવધુનો હસ્તમેળાપ કરાવ્યો. “ હવે પછી સૌ ભાગ્યવંત એવા તમો દંપતીનું સદા કૈમ્યજ જળવાઈ રહે. ” એમ સૂચવતી હોયની એમ વરરાજાની મુદ્રિકા વધુના હસ્તમાં રહેલા લેપને વિષે નાંખી. પછી તારામેલક સમયે વરવધુ બન્ને અનિમેષ નેત્રે એક બીજા સામું જોવા લાગ્યા; જેવી રીતે જન્મભવન અને કલત્રભવનને વિષે રહેલા (ગ્રહ), અથવા કર્મભવન અને સુખભવનને વિષે રહેલા ગ્રહો એક બીજા સામું જુએ છે તેવી રીતે. પછી ક્ષણવારમાં સર્વ વિધિને વિષે પ્રવીણ એવા વિગ્રે વરવધુના વસ્ત્રોના છેડા બાંધ્યા; તે જાણે તે વખતે હસ્તમેળાપ થયો.

૧. છેડાછેડી બાંધી જ્યોતિષની કુંડળીમાં બારભવન હોય છે તન, ધન, પ્રાણી, સુખ, સુત, કષ્ટ, જી, મૃત્યુ, ભાગ્ય, કર્મ, લાલ અને ખર્ચ. આ બાર અવનમાં જન્મભવન અને કલત્રભવન સામસામાં આવેલાં છે; તેમજ કર્મભવન અને સુખભવન પણ સામસામાં આવેલાં છે.

જોઈને હુઈમાં આવીને જાને પોતાની મેળે મળ્યા હોયની ! ત્યાર પછી અલયકુમારે સદ્ગુણોનું એકજ સ્થાન એવી વધુની સાથે વેદિકાને વિષે પ્રવેશ કર્યો, જેવી રીતે સંસારીજીવ લબ્ય એવી લવિતવ્યતાને પામીને નરયોનિને વિષે પ્રવેશ કરે તેમ. પછી “ધ્યાનરૂપી અગ્નિને વિષે કર્મરૂપી ધાન્યને આ પ્રમાણે પ્રદેશવા (ખપાવી નાખવા) ” એમ જોલી પ્રાદ્યણે મંત્રોચ્ચાર સહિત અગ્નિને વિષે સાત ધાન્ય નાંખ્યા-ફેંડ્યા તેથી અગ્નિ પ્રજ્વલિત થયો એટલે કુમારે વધુ સહિત તેની પ્રદક્ષિણા કરી. તે વખતે તે દેહીખમાન મેરૂપર્વતની પ્રદક્ષિણા કરનાર છાયાયુક્ત સૂર્યજ હોયની એવો ચોલી રહ્યો ! ચારે મંડળને વિષે ફરતી વખતે તેણે ઉત્તમ હસ્તી, અન્ધ ઇત્યાદિ મેળવ્યા. અથવા તો ફરીફરીને મેળવ્યું એમાં આશ્ચર્ય શું ? એ તો હવે ગેડાંબેડાંજ અનેક મંડળો (કેશો)માંથી ઘણી ઘણી લેટ મેળવશે. અગ્નિની સાક્ષીવાળા થોથા મંડળમાં ફરતી વખતે, વરરાજ પાસેથી બક્ષિસ લેવા, એના સાળાએ એનો પાદંગુલ-અંગુલો ચોલી રાખ્યો; જેવી રીતે અમાસનો ચંદ્રમા સૂર્યના પાદ^૧ ચોલી રાખે છે તેમ. એટલે રાજકુમારને તેના માણસો કહેવા લાગ્યા-હીન, દુઃખી, દયાનાસ્થાન, અને તમારા ચરણક્રમજે લાગેલા એવા આ ગરીબને કંઈ આપીને સંતોષ પમાડો. તે પરથી બાળક એવા કુમારે પણ તેને ધાર્યાથી પણ, અધિક ધન આપ્યું; કારણ કે ન્હાનો સરખો કુવો પણ માણસને યથેચ્છ જળ આપેજ છે. કરમોચન સમયે કુમારને અસંખ્ય દ્રવ્ય આપવામાં આવ્યું કારણકે કદ^૨ મૂકાવવો એ રાજાઓનો કીર્તિયુક્ત શાશ્વત ધર્મ છે. જે વખતે કરમોચન કરવામાં આવ્યો તેજ વખતે પ્રાદ્યણે વચ્ચના છેડા પણ છોડ્યા.^૩ કારણ કે એકજ યોગે થયેલ કાર્યોની પ્રવૃત્તિ કે નિવૃત્તિ સાથેજ થવી જોઈએ. પછી “ત્રીજન તો સર્વ જગતની પાછળ લાગેલજ છે” એવું સૂચવતો હોયની, એમ વરરાજ (અલયકુમાર) વધુને પાછળ બેસારીને આગળ પોતે ગિરિસમાન અન્ધપર આરૂઢ થયો. જનમમૂલને વિષે આનન્દ અને

કલ્યાણ પ્રવર્તી રહ્યાં, મંગળિક લોકોના નાદથી દિશાઓ પૂરાઈ ગઈ અને કંપતી વરરાજના મહિર પાસે આવી પહોંચ્યા. ત્યાં લક્ષ્મીના હૃદયમાં લોકો વરવધુના અન્ધને 'આદર સહિત ખેલાવવા' કદાવવા લાગ્યા. કારણ કે સ્તરીખેલનકુંદન^૧ આદિ પ્રાયે શૃંગારવિધિને વિષે રહસ્યભૂત છે. જનની સર્વ સ્ત્રીઓ હવે ગીત નૃત્યાદિકની સમાપ્તિ કરવાને છેવટે યથેચ્છ નૃત્ય કરવા લાગી; અને ગીત ગાઈને કામદેવને જગાડવા લાગી પછી સર્વ વિદ્યને દૂર કરનારી 'એવી ઉત્તમ મંગળવિધિ કરી રાજકુમાર પ્રિયા સહિત સ્વસ્થચિત્તે કૈલાસ જેવા આવાસને વિષે પ્રવેશ કર્યો વિવાહ પૂર્ણ થયે ઐશ્વિકનરપતિએ પુત્ર-અભયકુમારને અર્ધ રાજ્ય અને 'મંત્રિપદ્વી અર્પણ કરી, અથવા તો ઐશ્વ વૃષભ-ખજાને પ્રાપ્ત કરીને ક્યો વિચક્ષણ જન તેનાપર ભાર ન નાંખે ? પછી રાજ્યે કુમારને આજ પ્રમાણે બીજી રાજપુત્રીઓ પણ પરણાવી કારણ કે સાધારણ મનુષ્યો પણ બે ત્રણ સ્ત્રીઓ પરણે છે 'તો તેમનો અધિપતિ જે રાજા તે પરણે તેમાં તો શું કહેવું ?

પછી અભયકુમાર પોતાના પ્રતિપક્ષીઓપર વિજય મેળવવા માંડ્યો: કેટલાક ગવિષ્ટ હતા તેમને સામ પ્રયોગથી જીત્યા, કેટલાએકને ક્ષમા આપીને પોતાના કરી લીધા, બીજાઓ લોભી હતા તેમને ભેટ આપીને નમાવ્યા; વળી કેટલાક અભિમાની હતા તેમને નમ્રપણે હરાવ્યા; જેઓ અવિશ્વાસુ હતા તેમનો ભેદથી પરાજય કર્યો, બીલકુલ વિરુદ્ધ હતા તેમને ઝગ્નપણે, અને જેઓ બલવાન હતા તેમને શિક્ષા કરીને જીતી લીધા, સંતોષ થકી મુનિ લોકને જીતે તેમ. શુરજનપર અતિભક્તિવાળો કુમાર પોતાને પિતાનો એક પદ્ધતિ માત્ર ગણતો; અને લક્ષ્મણ જેમ રામના કાર્ય સ્થપતો તેમ, પિતાના, ગમે તેવાં અશક્ય કાર્યોને તે નિર્વિલમ્બે સાધી લેતો.

હવે ઇંદ્રને આતલિ હતા તેમ પ્રસેનજિત રાજાને નાગ

૧ સ્તરીખેલનકુંદન=સ્તરીનું (અન્ધનું) ખેનું કુંદન વગેરે, અથવા સ્તરી (=શય્યા) ને વિશે ખેલવું કુંદન ઇત્યાદિ

નામનો કામદેવ સમાન રૂપવાળ સારથિ હતો. તે ગર્વિષ્ટ શત્રુરૂપી વૃક્ષનો ભંગ કરવાને હુસ્તી જેવો, અને કલ્યાણ તથા કળાકૌશલ્યના નિવાસસ્થાનરૂપ હતો. વળી તે યુધિષ્ઠિર સમાન સત્યવચની હતો; અને બાંધવજનોપર નિરંતર કઠણદૃષ્ટિ રાખતો. તે ઉત્તમ શ્રાવક હતો અને પોતાની સ્ત્રી શિવાય અન્યસ્ત્રીઓને ખેડેન સમાન ગણતો. તેને મુલસા નામની મહાપતિવ્રતા અને સમકિતધારી સ્ત્રી હતી. શરમાળપણુ એતો તેનો મહોટો સદ્ગુણ હતો. એક દિવસે રાત્રીને અંતે આ નાગસારથિ નીચી દૃષ્ટિ કરી દીધું નિઃશ્વાસ મૂકી, સદા દરિદ્ર એવા ધનના અર્થાં પુરૂષની પેઠે વિચાર કરવા લાગ્યો—“હું પુત્રને જોળામાં બેસાડીશ, તેને ચુંબન કરીશ, વળી તેનું મસ્તક સુંઘીશ.”—આવો જે મારે મનોરથ હતો તે, પુત્ર વિના, અશોકવૃક્ષના પુરૂષની સમાન અફળ રહ્યો. બ્રહ્મચર્ય પણ ન પાળ્યું અને પુત્ર પણ ન થયો. આમ મારે તો કામની વિકંબનાને લીધે ન સધાયો આ લોક, કે ન સધાયો પરલોક. ત્રિશંકુની પેઠે, ન રહ્યો પૃથ્વીપર કે ન ગયો સ્વર્ગમાં.” આવા વિચારમાં રજથી છવાઈ ગયેલા સૂર્યની પેઠે કાન્તિ રહિત થઈ ગયેલા પોતાના પતિને જોઈને સરલ સ્વભાવની મુલસા અંજલિ જોડી ફાલના જેવા મધુર સ્વરે જોડી-હે સ્વામિ, આજે શું સમુદ્ર અભિરૂપ થયો છે, કે કંઈ અશ્વનો વિનાશ થયો છે, કે રાજા આપનાથી પરાક્રમુષ થયા છે ? અથવા કોઈ અન્ય સ્ત્રી આપના હૃદયમાં છે ? અથવા કંઈ શરીર પીડા થઈ છે કે જેથી આપ (રાહુથી) ઘેરાયેલા ચંદ્રમા જેવા દીસોછો ? જો એ કહેવા જેવું હોય તો આપ આ દાગીને કહેજો.

શોકસમુદ્રમાં પૂર્ણ ડુબેલો છતાં પણ પ્રિયાનાં આવાં આશ્વાસક વચનો સાંભળી, ચાલતી વખતે ચળકાટ મારતા મંજિવાળા નાગ (સર્પ) ની જેવો નાગસારથિ જોલ્યો—પ્રિયે ! તારા જેવી લક્ષિતપણુ સ્ત્રીની પાસે શું ન કહેવા જેવું હોય ? કહ્યું છે કે “ ચિત્તને અનુસરવામાં ચતુર એની સ્ત્રીને, વિપત્તિને વિપે ઉપકાર કરનાર મિત્રને, ઉત્તમ સેવકજનને અને હૃદય જાણનાર

સ્વામિને આપણું 'હુઃખ નિવેદન કરીને 'સુખી થવું. " હે પ્રિયે !
 જેમ તૃણાંતર કંઈ ન જાની ઇચ્છા કરે છે તેમ હું પુત્રની 'વાંછા
 કરું છું. કારણ કે મેં મેં બિનાની પૃથ્વીની જે પુત્ર બિના કુળની
 આશા વૃથા છે. " સુરસાગે કહ્યું-હે માય, પુત્ર કોઈ કુળવાન
 બાળાઓનું પાણિયહણ કરે; તેમનામાંથી કોઈને તો પુત્ર થયે;
 કારણકે સામદ્ર સંસાર કરનાર કદિ નિરાશ થતો નથી. એ
 સાંભળી સારથિશિરામણિ નાગ પથ કહેતા લાગ્યો-હે હરિણાશ્વિ !
 તું એ શું ગોઠી ? આ બવમાં તો મારે તું એક જી છે તેજ
 હું, 'અન્ય કોઈની મારે 'ઇચ્છા નથી. હે મૃદુઅંગવાળી પ્રિયે,
 હું તો તારા અંગથીજ ઉત્પન્ન થયેલ કામદેવસમાન પુત્રને યાચું
 છું, હેસ ! હેસીનો 'પુત્રનુંજ કામ છે, બકી એટલે કાગડીના
 પુત્રને તે શું કરે ? બહાલી ! તુંજ સર્વના મારબૂત થા. એમ જાણ
 કે હું ચંદ્રમા અને તું મારી ચંદ્રિકા છે; મારે નિરંતર બિંબ
 ઉપાય થોજ કે જોથી મનકામના સિદ્ધ થાય. સ્વામીનાં આવાં
 વંચનાં શ્રવણ કરીને સુત્રસા નમીને બિહી-પ્રાણપતિ, ઉપાય
 તો અનેક છે; 'પણ ખરા ઉપાય તો એક સદ્ધર્મ જ છે, જળને
 નિર્મળ કરનાર ફક્ત એક અગત્યજ હતા. 'એ ધર્મ ધનનો
 અર્થાને ધન આપે છે, પુત્રના અર્થાને પ્રયાસ લઈ તેનું કાર્ય કરી
 આપે છે; ભોગોપભોગી ઇન્દ્રિયાગ્રામોને પંચ તૃપ્ત કરે છે, અને
 પાર્વદેવી પવતને ભિલેલામાં વજ્રનું કામ કરે છે. વળી એ સુમુક્તજનને
 મોક્ષસુખ આપે છે, અને સ્વર્ગના અર્થાને 'સ્વર્ગનું 'સુખ
 આપે છે. 'અરે જીવનનાં કોઈ પણ એવું કાર્ય નથી કે જે ધર્મથી
 સાધ્ય ન થાય. મારે હે આયપુત્ર, હું તે ધર્મ આદરીશ, તેજ
 કોઈ વખત ફળીભૂત થયે; કારણકે ઉપાય આદરનારા મનુષ્યોને
 સુખે કરીને મન-વાંછિત સિદ્ધ થાય છે

ત્યારપછી સુલસા (અન્ય આભૂષણોનો ત્યાગ કરીને) ફક્ત
 અલ્પ મુકેતાફળની 'માળા પહેરતા લાગી, પાપકાર્યના યોગથી
 દૂર રહેવા લાગી; આર્થજિ ! એટલે કેટલો એક વખત મોશું ભોજન
 કરવા લાગી અને ફક્ત કિંમુળના વસ્ત્ર પહેરવા લાગી, અખંડ

શીલત્રત પાળવા લાગી; વૈરાગ્યનાં 'શાસ્ત્રો વાંચવા લાગી; અને બ્રહ્મણે ચારિત્ર લેવાને ઇચ્છતુર હોય તેમ તે 'શાસ્ત્રોની પૂણ્ણ' રીતે પૂજના કરવા લાગી.

એ વખતે મહાવિસ્તારવંત એવા લક્ષ્મિમાનેવાળા સૌધર્મ દેવલોકને વિષે અનેક સામાનિક લોકપાળોનો મુખર્મ નામે સ્વામી દેવતાઓનો ઈદ્ર હતો. તેણે એકદા સભાને વિષે સિંહાસનપરથી આ સુલસાની અતિહર્ષ સહિત પ્રશંસા કરી કે-ભરતક્ષેત્રની ભૂમિને વિષે હાલ મુલસા ધ્યાવિકા જેવી અન્ય કોઈ સ્ત્રી આલેકાના ગુણનું અનુપાળન કરનારી નથી; ચિંતામણિની રેખા કોઈ સ્ત્રીને અથવા કોઈ સમયે શેષ મણિઓ પ્રાપ્ત કરી શકતા નથી. કોઈ મનુષ્ય, ખેતર, દેવ કે દાનવ એને ધર્મથી અલિત કરવાને શક્તિમાન નથી. તો અન્ય દીન જન તો શું કરી શકે ? એ સાંભળીને સભામાં ઠેકઠો એક દેવ અતિશયે ભરાઈ કહેવા લાગ્યો-અહો ! ઈદ્ર પણ બંદિનની પેઠે એક માત્ર સ્ત્રીની જેવી 'પ્રશંસા કરે છે ? નિશ્ચયે આ તો અનીતિ થાય છે. "એ સ્ત્રીને ચળાવવાને કોઈનામાં શક્તિ નથી" એમ તે કહે છે તે આપણને હલકા પાડનારા વચનો કહે છે; અથવા તો-મને કોણ નિષેધ કરનાર છે-એવી મ્હોટાઈના બળને લીધે એ એમ બોલે છે. કારણકે એવું સ્વામિત્વ સર્વ કોઈને બહુ રૂચે છે-કે જેને વિષે પોતાને કોની સંગતિ છે એ કહેવું પડતું નથી; પોતાના મનમાં આવે તેમ વર્તાય છે; અને અપયશનો જરા પણ ભય નથી. 'માટે હું હંમણાંજ જઈને તેણે સાહસ લેતી નાંખીને એ સુલસાને ચળાવી આવું છું. વાયુ બોસબંધ વાય છે ત્યારે વૃક્ષનામૂળ ગુદાં હુક્કી બાય છે તો આકડાનું રૂ તો શાનુંજ નિશ્ચય રહે ?

એવો નિશ્ચય કરીને સાધુને વેષ લઈ તે દેવતા સુલસાને ઘેર જઈ ત્રણવાર નિસ્સહિ કહી ઉભો રહ્યો; કારણકે પૂર્તપુરોનાં છબ આલુંજ શાન્ત અને ભયકાવાળું હોય છે. સાધુને જોઈને ધર્મ ઉપર મજબૂતના રાગ (રંગ) કરતાં પણ અધિક ગમવાળી મુલસા પ્રકુટિત વદને હર્ષાશ્રુ વર્ષાવતી આનંદના

સમુદ્રમાં ડુબી જતી ઉભી થઈને તેમને નમી. પછી તેણે ભાવ સંહિત તેમને પૂછ્યું-હે ભગવાન, આપનું આગમન શા કારણથી થયું છે ? દેવસાધુએ ઉત્તર આપ્યો-ભદ્રે, એક ગુણવાન સાધુ શેઠથી પીડાય છે તેને મારે વૈદ્યકોષે શુદ્ધ પરિપક્વ લક્ષપાક તેલ બનાવ્યું છે; મારે હું તેની ભિક્ષાને અર્થે તારી પામે આપ્યો છું; કારણકે મુનિઓને શ્રાવકજનોજ ભિક્ષાનાસ્થાન છે. તે સાંભળી અતિરૂપ પામી મુલ્લમા જોડી-એ તેલ અને ખીનું પણ આપને જે જોઈએ તે આપ અકુળ કરો. જે સાધુના ઉપયોગમાં આવે તેજ ધન્ય છે; અન્ય સર્વે તો રાતનાં પુષ્પની જેવાં વૃથા છે. આ પૃથ્વીપર આજે જ મારો જન્મ થયો સમજીશું કારણકે આજે તમે મારી પાસે (વસ્તુને મારે) પ્રાર્થના કરવા આવ્યા છો. કુષ્માંડવત્રીને^૧ કલ્પવત્રીની બક્ષિત ક્યાંથી હોય ? એમ કહી તે ઘરમાંથી તેલનો ઘડો લઈને આવી. પણ તુરત તે દેવની શક્તિથી ભૂમિ ઉપર પડી ગયો અને ભાંગી ગયો, પણ એકસાવચુકત એવું તેનું (મુલસાનું) મન ભાંગ્યું નહીં. બીજો ઘડો આણ્યો તે પણ તેજ પ્રમાણે પુટી ગયો; પણ તેનો આત્મા ક્ષેપમાત્ર વિચાર ન પામ્યો; નહિતો તેનું નામ અતુર્થ સંઘ (શ્રાવિકાઓ)ને વિષે સૌથી પ્રથમ (ક્ષેવાય છે તે) ન લેવાત. ત્રીજો ઘડો લાવી તો તે પણ ભાંગ્યો તથાપિ ચિત્તને વિષે પણ તેણે શાપ ઉચાર્યો નહીં. પણ હવે પોતે સાધુની પ્રાર્થના પૂર્ણ કરવાને બેનસીબ થઈ તેથી પોતાના આત્માની આંત નિંદા કરવા લાગી “ સુપાત્રને ખપની યોગ્ય સામગ્રી મારી પાસે હોવા છતાં પણ તેનો કેવા રીતે સહસ્રા એકસામટો નાશ થયો ? મારે હુંજ નિશ્ચયે અપુણ્યરાશિવાગી ઠરી; અથવા તો અગ્નના મુખમાં કુષ્માંડ કૃષ્ણ સમ્પત્તિ ક્યાંથી ? ” પેલા દેવતાએ પણ તેની આવી શ્રદ્ધા અને એક સમાન નિશ્ચય સ્વભાવ જોઈને, પોતાની ઉત્તમ કાન્તિવાળું રૂપ જાહેર કર્યું, જેમ ઇંદ્રે ભરત ચક્રવર્તી પામે પોતાનો અંશુકો (જાહેર) કર્યો હતો તેમ

૧ કુષ્માંડ એક કલકો બનેલો વેળા થાય છે કલ્પવત્રી=કલ્પવૃક્ષની લતા. મુલસા કહે છે કે મારા જેવી કુષ્માંડવત્રીને કલ્પવૃક્ષની બક્ષિત ક્યાંથી ?

આમ પોતાના મૂળ રૂપમાં પ્રસિદ્ધ થઈને તે દેવ કહેવા લાગ્યો-હે કલ્યાણિ, સુરલોકને વિષે ઇંદ્રે તારી પ્રશંસા કરી; પણ દ્વરલય જન જિનેશ્વરની વાણીને જેમ માને નહિ તેમ મારા જેવા મૂર્ખશિશુમણિએ એ વાત સત્ય માની નહિ. હું સૌધર્મકલ્પનો નિવાસી દેવ છું. જેવી રીતે સનતકુમારની ધર્મને વિષે પરીક્ષા કરવાને પૂર્વે એ દેવતા આવ્યા હતા, તેવી રીતે હું પણ ધર્મશીલને વિષે તારી પરીક્ષા કરવાને પૃથ્વી ઉપર આવ્યો છું. હે ઉત્તમ આવિકા, દેવલોકના અધિપતિએ કહી હતી તે કરતાં પણ તું અધિક છે. કારણ કે સુવર્ણની શલાકાની જેમ તું છેદ-તાપ-અને કસને વિષે પૂર્ણ નીવડી છે. હે સુઆવિકા, તું સદ્ગુણોની એક ભૂમિરૂપ છે, તથાપિ તારામાં એક પરમ હોય છે કે તે તારી ક્ષીરસમાન ઉજ્જવળ કીર્તિવંદે સાધર્મદેવલોકને સ્વેત બનાવી દીધું છે, તો હવે “એ દેવલોકને વિષે વિમાનો પાંચવર્ણના છે” એવું જે જિનેન્દ્રનું વચન છે તેને દેવતાઓનો સમાજ કેવી રીતે માનશે, કારણકે તેઓ સાક્ષાત્ તેમને ઉજ્જવળ દેખે છે. હે સમ્યક્ત્વરત્નના નિધાનની ભૂમિરૂપ પવિત્રાંગી સુલસા, હું તને શું આપી શકું એમ છું? તોપણ કંઈક માગ કે જેથી દેવદર્શન નિષ્કળ ન જાય. તે સાંભળીને સુલસા સ્વામીના સતોષને અર્થે કહેવા લાગી-નથી મારે દ્રવ્યની ખામી, કે નથી મારે કામલોગની જરૂર, કે નથી મારે નિશ્ચળ એવા ધર્મની અપૂર્ણતા; મારે શ્વેત દેવીની પેઠે એક પુત્રની ખામી છે. લક્ષ્મીથી ભરપૂર એવું છતાં પણ મારું ઘર, પુત્રવિના, પીલતાં છતાં રસ ન નીકળે એવા ઇંદુલંક જેવું નીરસ, અને કાકપક્ષીના શબ્દ જેવું ફીકું જણાય છે. મારે હે દેવ, જો તમે સંતુષ્ઠ થયા છો એ સત્યજ્ઞ હોય તો, મારા કર્મજંઘનો હેતુ નિકાચિત ન હોય તો મને પુત્ર આપો; કારણ કે નિકાચિત કર્મજંઘ હોય છે ત્યાંતો જિનેશ્વર ભગવાન પણ કંઈ કરી શકતા નથી, તો બાબ તો કયાંથીજ કરી શકે? પણ એ દેવતાએ સુલસાને પુત્રનો અભાવ જોઈને એને બગીચા ગોળી આપી, અને કહ્યું કે “આ ગોળીઓ તું અનુક્રમે ખાજે;

તને ખત્રીશ પુત્ર થશે. હવે તારે જ્યારે જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે મને સ્મરણ કરવો; હું પુનઃ આવીશ.” એમ કહીને તે અન્તર્ધાન થઈ ગયો. ખરું કહ્યું છે કે દેવતાઓને જો સત્વથી જીત્યા હોય તો તેઓ કિંકર કરતાં પણ અધિક થાય છે.

હવે સુલસા મનમાં વિતર્ક કરવા લાગી—જો હું આ ગોળીઓ અનુક્રમે ખાઈશ તો ઇષ્ટ એવા પણ બાળકોની અશુચિ નિરંતર કાણુ દૂર કરશે ? મારે હું એ સર્વ ગોળીઓ એક સાથેજ ખાઈ જાઉં; જેથી મારે એક પણ ખત્રીશલક્ષણયુક્ત પુત્ર થશે; અને એકજ પુત્રવાળી સિંહણ શું મુખમાં નથી રહેતી ? ” (રહેજ છે). એવો નિશ્ચય કરીને સુલસા એ સર્વ ગોળીઓ એકજ કાળે ખાઈ ગઈ; ખરું છે કે પ્રાણીઓને બુદ્ધિ અને ચેષ્ટા નિરંતર કર્મને અનુસારજ થાય છે. હવે સુલસા એકજ વખતે ખત્રીશે ગોળીઓ ખાઈ ગઈ તેથી તેને ખત્રીશ ગર્ભ રહ્યા; દેવતાઓ એ સ્પષ્ટ વચન કહ્યાં હોય તોપણ પ્રાણી વિપરીત ચાલે છે એ આશ્ચર્ય, પણ અહિં જોયું ! કુશઉદરવાળી સુલસા, સ્વસાવથીજ વળ સમાન ગુરૂ એવા ગર્ભને વહુન કરવાને અસમર્થ થઈ, કારણ કે મૃદુ એવી સહકારની શાખા પાકીને તૈયાર થયેલા આમ્રફળને ધારણ કરી શકતી નથી. પણ ઉપાયની બાજુ એવી સુલસાએ પેલા દેવતાને હૃદયમાં ધારીને કાયોત્સર્ગ કર્યો; કારણકે સંપત્તિ આપવાને જે સમર્થ છે તે વિપત્તિનો નાશ કરવાને કેમ શક્તિમાન ન હોય ? સ્મરણ કર્યોની સાથેજ તે એ ઉત્તમ શ્રાવિકાની પાસે આવ્યો; પણ એમાં કાંઈ વિચિત્ર નહોતું કારણકે મહાન પુરૂષો પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવામાં એકાદ હોય છે. તેણે આવીને કહ્યું—હે ધર્મશીલ સુલસા, તેં મને હમણાં શા મારે યાદ કર્યો ? આપણે સમાન ધર્મના છીએ; મારે તારા બંધુને કહેતી હો તેમ મને કહે. તે સાંભળીને તેણે પણ પોતે સર્વ ગોળી એક સાથે ખાઈ ગયાની વાત તેની આગળ કહી સંભળાવી; કારણકે બાળક પણ રૂદન વિના સ્તનપાન પામતું નથી. દેવતાએ એ સાંભળી કહ્યું—તું એ સર્વ એક સાથે ખાઈ ગઈ તે તેં ઠીક ન કર્યું.

એમ કરવાથી તને એટલીજ સંખ્યામાં ગર્ભ રહ્યા છે; કારણકે જેટલા બીજ હોય તેટલા અંકુશ ઉત્પન્ન થાય છે. તને પુત્રો થશે તે બત્રીશ શુણ્ણાલી થશે; પણ એમનું સર્વનું આયુષ્ય સરખું થશે; અથવા તો ભાવિ વસ્તુ બનવાની હોય તેજ બને છે. હું તારી ખીડા ફર કરીશ, તું વિધાઈ કરીશ નહિ," એમ તેને સમજાવીને દેવતા સ્વર્ગમાં ગયો. મુલસા પણ બધા ફર થવાથી, વિદેહભૂમિ જીત્યાગીત્યા વિજયોને ધારણ કરે છે તેમ ગર્ભને ધારણ કરવા લાગી. પૂર્ણ માસે અને ફિવસે, એણે પ્રશસ્તસમયે અને ઉત્તમ મુહૂર્તે, કમલિની પક્ષેને જન્મ આપે તેમ, બત્રીશ એક અને શુણ્ણાના પુત્રોને નિર્વિઘ્ને જન્મ આપ્યો.

તે વખતે સારથિશિરોમણિ નાગશ્રાવકે પણ વધામણી લાવનારને સાર્થી રીતે સંતોષ્યા. સંતતિ નથી હોતી તેને એક પણ પુત્ર અવતરે તે પ્રીતિદાયક થઈ પડે છે તો આને આ બત્રીશ વિશેષ હર્ષ આપે જ. પિતાના નેત્રને અમૃત સમાન એવા એ પુત્રોનું ધાત્રીઓ પરિપાલન કરવા લાગી; એમનું શરીર રૂપ અને સૌભાગ્યથી શોભવા લાગ્યું; અને એઓ રાજપુત્રોની જેમ વયે વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા. અંક-રીધ-ખલા-ચરણ-પૃષ્ઠ-અને ભુજ, એમ સર્વ અંગે વળગેલા પુત્રોથી નાગસારથિ, કૃપાના ભારથી લચી ગયેલા જીથા ઉદુંબર વૃક્ષ સમાન શોભવા લાગ્યો. વળી તે વારંવાર તેમના ચુંબન-આલિંગન વગેરેથી પોતાના મનોરથો પૂર્ણ કરવા લાગ્યો; અથવા તો ભાગ્યવાનજનને આ લોકની લક્ષ્મી તો હોયજ, પણ પરલોક સંગ્રામી લક્ષ્મી એ તેને હરતને વિષે છે. અનુક્રમે સર્વે પુત્રો સમાન વયના હોઈ અરોષ કળાને વિષે નિપુણ થયા; અને રાજહંસનું અન્ય હંસો અનુગમન કરે તેમ તેઓ ઐલિકરાગ્નનું અનુગમન કરવા લાગ્યા; તથા સંજ્ઞલક્ષ્મીના સ્વામી ઐલિકમહીપતિનું સારથિપદ બજાવવા લાગ્યા; કારણકે પુત્રો પિતાના કમઘો આત્મા આવતા પદનું પરિપાલન કરેજ છે.

આ વખતે, મેઢપર્વતની ઉપર જેમ અમગવની નગરી છે

તેવી રીતે 'મધ્યખંડને' વિષે એક વિશાળ અને પૃથ્વીના તિલકભૂત વૈશાલિકા નામની નગરી હતી. દક્ષિણદિશાને પૂરી નાંખતી તે કુબેર જેવા અનેક ઐર્ષીઓથી ઉભરાઈ ગઈ હતી અને આકાશ સુધી 'પહોંચતા' સુધાસમાન ઉગ્ગલ્લવળ દેવમંદિરાને લીધે જાણે અલકાપુરીને હસી કાઢતી હતી. 'વિદ્વજ્જનનો' અંતઃકરણની પેઠે તેના ખજાના બિભલિત પ્રકારના રસ, સૂત્ર અને નાના પ્રકારના અર્થથી ભરપૂર હતા. તકશાસ્ત્રની પેઠે તેમાં અનેક જાતિઓ હતી અને કુળનો નિર્ણય કરવાને તકસક્તિ ન્યાયનો ઉપયોગ થતો હતો. વંજી તેને વિષે, સ્ત્રી-પુરુષ-હસ્તી-અશ્વ-મયૂર-હંસ સરૌવર-કર્મજપુષ્પો વગેરેના ચિત્રામણવાળા નાનાપ્રકારના ગંવાઓ, ચુનાથી, ધોળલા-પુતળીવાળા-સેંકડો સ્તંભોવાળી અતિવિશાળ શાળાઓ, અને નિર્મળ, સ્વાદિષ્ટ તથા સુગંધિ ઈંડાવાળી પરબો ચિરકાળ પર્યન્ત જોઈને પાન્યજનો, યુવાનપુરુષો સ્વરૂપવાન તદ્દષ્ટીને જોઈને જ, જેમ-તેમ, પોતાના ઘર તરફ જવાની ઇચ્છા કરતા નહોતા.

એ નગરીમાં હૈયયકુળનો એક નામે મહીપતિ રાજ્ય કરતો હતો; જેના ગર્વરૂપી સર્પે તેના શત્રુગણને ઈશ-હીધાં હતા. પોતે સૂર્યની સમાન તેજરૂપી લક્ષ્મીનું ધામ હતો; અને તેનો અંદ્રમા સમાન ઉગ્ગલ્લવળ યશ સમસ્ત જગતને શ્વેત બનાવી દેતો હતો છતાં તેના શત્રુઓના મુખપર તો કાળાશ પાથરી દેતો હતો એ એક વિચિત્રતા હતી ! પણ વિધાતાની પ્રતિકુળતા દુઃખદાયક જ છે. તેની લોકોત્તર ખર્જલતા તેના શત્રુઓની સ્ત્રીઓનાં ખારાં અને કંઈક ઉષ્ણ નેત્રજળથી સિંચાતાં છતાં, સ્વાદિષ્ટ અને શીત કુળને આપતી હતી ! નીતિમાન એવો એ રાજા જેમ અન્ય જનોના અપરાધ સહન કરતો નહીં તેમ પોતાના દોષ પણ સહન કરતો નહીં; જે પોતાની ધમ્મીનું જગતનું કદ નહીં તે બીજાની ધમ્મીને દિવસે તો ચાનોજ જગૃત રહે ? યોચકેને નિરુત્તર જ્ઞાને આપનારો એવો દક્ષિણ કર કદાપિ પરાક્રમુખ થતો નહીં, પણ શત્રુને પૃથ્વીભાગે બાણ આપનામાં

નામની કન્યાને ઉજાગરિની નગરીના સ્વામી પ્રદોષનામના નરપતિ
 વેરે પરણાવી, અને જ્યેષ્ઠાને શ્રીમાન્ મહાવીર તીર્થકરના
 મહેતાભાઈ નંદિવર્દનને દીધી. બાકીની બે સુજ્યેષ્ઠા અને ચેલ્લણા
 કુમારી રહી. અંગે ઉત્તમ વચ્ચાલંકાર ધારણ કરીને તે બન્ને હસ્તને
 વિષે પોથીઓ રાખી કરવા લાગી અને માંહેામાંહે એકબીજાથી
 ઇચ્છ હોવાનું અભિમાન કરવાને લીધે જાણે સસ્તવતી અને
 લક્ષ્મી હોય એવી જણાવા લાગી. જુવું-આવવું-એસવું-ચેલ્યૂગ્ગ
 કરવી-પ્રતિક્રમણ કરવાં, એવાં એવાં જેમનાં મુખ્ય કૃત્યો છે એવી
 તે ઉભય બાળાઓ એકબીજાની પ્રતિગિંબ હોયની તેમ નિત્ય
 સાથેજ રહીને ઠલા થહણ કરવા લાગી.

એકદા, હુંસીઓથી ભરેલા એવા સરોવરને વિષે બકી
 (કાગડી) આવે તેમ, ચેટકરાજની કુમારીઓના આવાસમાં એક
 વૃદ્ધ તાપસી આવી. મરૂમામની સલાને વિષે હોયની તેમ,
 આ કન્યાઓની પાસે તે આ પ્રમાણે કહેવા લાગી-જળશુદ્ધિ
 એજ ધર્મનું મૂળ છે; તે વિના સર્વ જંગલ જ્વાનિમાં પરચું છે.
 જુઓ ! કોઈ હસ્તને વિષે હંડ ધારણ કરી તેલીની
 જેવાં મલિન વસ્ત્ર પહેરી, કેશકુચન કરાવીને કલેશ
 પામે છે; તેા બીજાઓ, ઘેલા માણસની પેઠે ઉભા ઉભા સોજન
 લેછે અને નમ્મ રહી સંતાતા ફરે છે. કેટલાએક પોતાના શરીરને
 ખરની પેઠે ભસ્મવાણું કરે છે અને જટાને વૃથા ભાર
 વહન કરે છે; તેા બીજાઓ સ્ત્રીઓની જેવું કટીવસ્ત્ર પહેરી
 ગોવાળની જેમ ગાયો ચાર્યા કરે છે. કેટલાએક વળી
 અતના અર્થે હસ્તને વિષે ભાંગેલા માટીના પાત્રને લઈને
 રાંકની જેમ આયડતા ફરે છે પણ એ સર્વની જલશુદ્ધિવિનાની
 ચેટાઓ ફાતરાં ખાંડવા જેવી (વૃથા) છે.

એ સર્વ સાંભળીને, શાસ્ત્રને વિષે તીવ્ર જુદિવાળી
 સુજ્યેષ્ઠાએ તેને ઠણું-અરે તાપસી, તું સ્મશાનને વિષે બૂલી
 પડી છે ! તને આ શયુ થયું છે કે ચેલી ખની ગઈછે ? અથવા
 તને સત્તિપાત થયો છે કે બલિષ્ઠ મણેએ તારૂં શહુણ કર્યું છે. ?

તને કોઈએ ઠગી છે અથવા વૃદ્ધાવસ્થાને લીધે તું કંઈ ચળી ગયું છે ? કે જેથી તું આવી વિપરીત વાત સમજાવે છે ? તું “ જલશુદ્ધિ એજ ધર્મ ” એમ જે કહે છે તે સત્ય નથી. શુદ્ધિ તો પાંચ પ્રકારે છે-પ્રથમ દ્યાશુદ્ધિ, બીજી સત્યવચનશુદ્ધિ, અને ત્રીજી તપઃશુદ્ધિ છે; ચોથી શુદ્ધિ પોતાની ઇંદ્રિયો ઉપર વિજય મેળવવો એ છે; અને જળશુદ્ધિ તો છેલ્લી છે. પહેલી ચાર શુદ્ધિ વિના જળશુદ્ધિ ગમે એવી રીતે કરે તોપણ પાપરૂપી પંકથી લેપાયેલા આત્મા મદન પાત્રની જેમ શુદ્ધ થતોજ નથી. હે દુષ્ટ બુદ્ધિવાળી ! જો જળને વિષે પડી તેને ખુબ મંથન કરવાથીજ ધર્મ સધાતો હોય તો તો જળમાંજ રહેનારા શિશુ માર-મત્સ્ય-ગઢ આદિ પ્રાણીઓ સૌથી પ્રથમ સ્વર્ગે જાય. જો જળથીજ પરલોકસિદ્ધિ થાય છે તો તે આવો દંભરૂપ પાખંડ કેમ આદર્યો ? દેડકોની પેઠે નદીના જળમાં તું કેમ નથી પડી રહેતી ? પવિત્ર અને માનયુક્ત જળથી શુદ્ધિ કરી જિનોપદ્ધિ માર્ગને વિષે પ્રવર્તનાર પ્રાણીઓજ સંસારસાગરને તારી જાય છે; પણ તારા જેવા પ્રાણીઓ તો બીજાઓને સાથે લઈને ડુબે છે.

એ સાંભળીને તાપસીમાં તો ઉત્તર આપવાનું સામર્થ્ય રહ્યું નહીં, તેનું ચિત્ત વિલક્ષ્ણ બની ગયું અને તેણે મૈત્રાધારણ કથું : કારણકે જગતને વિષે સૂર્યની પ્રભા સ્ફુરતીમાન થાય એટલે પતંગીઆની કાન્તિને ક્યાંથી અવકાશ મળે ? પછી પોતાની સ્વામિનીના મતનો વિજય થયો તેથી હુધ પામેલી અંતઃપુરની ઘાસીઓ શોર મચાવી મૂકી પરસ્પર તાળી દેવા લાગી, અને ન્હાનાં બાળકો કોઈ વેલી થઈ ગયેલી સ્ત્રીને હસે તેમ, મહોટથી તેનો ઉપહાસ કરવા લાગી; એટલુંજ નહિ, પણ, એમ થવાથી નિસ્તેજ થઈ ગયેલા સુખવાળી તે તાપસીને સાપણની જેમ કંઈથી પકડીને બહાર કાઢી મૂકી અને બિચારી દુઃખી તો હતી તેને વળી વધારે દુઃખી કરવાને ચુંટવા માંડી (પડ્યા ઉપર પાટુનો માર પડ્યો). આમ થવાથી તે વિચારવા લાગી-અહો ! આમણે પણ મારો તિસ્કાર કર્યો ? સજ્જની આવી વિદાન

ગણાતી. પુત્રીએ મને શામાટે આ પ્રમાણે કાઢી મૂકાવી ? પોતે વિદ્વાન છે માટે મારા જેવી લોખા સ્વભાવ વાળીને તો તે કશા લેખામાં ગણતી નથી; માટે જો હું એને શિક્ષા ન કરું તો શિક્ષા શિવાય હું કંઈ જાણતીજ નથી (એમ સમજવું.) પણ એને કયે પ્રકારે સારી રીતે શિક્ષા અપાય ? હા, સમજાયું. એને અનેક સપત્નીઓને વિષે નાચું; કારણકે સ્ત્રીઓને જો મહોદુઃકુઃખ છે. ” એમ વિચારીને એણે એક છપ્પિ આજેખનારીની પેઠે તે રાજકુમારીનું રૂપ એક પટપર આજેખી લીધું.

પછી વિદ્યાતાના સર્વ નિર્માણના સારરૂપ એવા એ રૂપને તેણે જ્યંતે શ્રેષ્ઠિકરાગને ખનાચું એ મહાપાળ પણ પટમાં ચિત્રેલી આકૃતિને નિકાળીને અન્ય સર્વ સ્ત્રીસમાજને વિરૂપજ ધારવા લાગ્યો, અને તેને વિષેજ એકતાન થઈ વારંવાર શીર્ષ ધુણાવતો ચિત્તને વિષે સંતોષ પામવા લાગ્યો:—સ્નિગ્ધ અને શ્રમર સમાન નીલ એવો જે એનો દેશપાશ છે તે જાણે તેણીએ પોતાના સ્વરૂપે મધુરને જીર્ણિ, તેની પાસેથી, સુલભ સ્ત્રીઓના અભિમાનરૂપી વિષને ઉતારવાને, આગ્રહ કરીને, તેનો કલાપ લઈ લીધો હોયની (એવો મુંઝવે જણાય છે) ! એના અત્યંત ગોળ મુખને જોઈને, પૂર્ણિમાનો ચંદ્રમા તો એની રીતે લગ્ન થઈ ગયો છે કે કથંચિત્ જાહુલપક્ષ પામીને પણ તે દિવસે દિવસે કૃશ થતો જાય છે. એના નવનીત અને રૂ સમાન સુકોમળ બાહુ જાનુપર્યંત પહોંચેલાં છે, તે જાણે, પસંજ્ય પામવાથી પલાયન થઈ જતી રતિ અને પ્રીતિને દેશવતી પકડી લેવાનેજ હોયની ! આણે નિશ્ચયે કોઈ જે લોકની સ્ત્રીઓપર વિજય મેળવ્યો જણાય છે; નહિં તો પ્રજાપતિ પાસેથી એને પુષ્ટ પયોધરને મિત્રે જે સુવર્ણ-કુંભ શેના મળે ? અહો ! એના અતિકૃશ એવા ઉદરે પણ ત્રણ રૂપા પ્રાપ્ત કરી છે ! પણ એમાં આશ્ચર્ય નથી; કારણકે આ લોકમાં સ્થુલતાથી કંઈ પણ મળતું નથી; મધ્યસ્થતા એજ અભ્યુદયનો હેતુ છે. આનો અપ્રતિમ નિતમ્બભાગ કોઈ ખરખર મૂઠું-વિશાલ-અને ઉન્નત છે, નિશ્ચયે એજ સ્થળરૂપી

ગંધર રહીને કામદેવરૂપી સિલ્લ નિરન્તર સુવાનોને (બાણવતી)
વેધે છે ! નિરન્તર ક્ષણથી અને અતિ સત્વવાળા એવા એના
ફેને, સારરહિતમધ્યભાગવાળા અને એકજવાર અદ્યપરફળને
આપનારા એવા કદલીવૃક્ષની ઉપમા કેવી રીતે અપાય ? જ્યાં સુધી
માં સ્ત્રીના વિશાલ નેત્રો અને મૃદુ તથા સરલ જંઘા જોઈ નથી
ત્યાં સુધી હરિણીઓ ભલે હર્ષમાં પોતાના પુચ્છ હલાવે અને
આકાશને વિષે ફડકા મારે ! વળી એના રક્ત અને અતિશય
કાન્તિવડે સંવર્ભિત^૧ એવા ચરણોને સુદ કરવા ઉતરેલા જોઈનેજ
જાણે એના શત્રુ કમળો જળદુર્ગને વિષે પેસી ગયા હોયની !
(અહો ! એમનો સુદનો ભય હજી પણ ગયો નથી !).
આમ એનું રૂપ અવણ્ય છે, એનું સૌન્દર્ય અમાનુષ છે, અને
એનું લાવણ્ય અપૂર્વ છે ! અથવા તો આનામાં સર્વ કંઈ લોકોત્તર
જ છે (આ લોકમાં ન હોય તેવું છે). ત્રણે જગતને વિષે,
મહાન સ્ત્રીમંડળને ઉત્પન્ન કરતા વિધાતાનું શિષ્ય અહિંજ
(આ રૂપમાં જ) પ્રસાદિત^૨ પહોંચ્યું છે; જેવી રીતે વારંવાર
યોગસાધના કરવાથી યોગીનું નિર્માણ થાય પ્રસાદિત^૨ એમ,

આ પ્રમાણે, વૃદ્ધા તાપસીએ આણેલા પદ્મમાં ચિત્રેલું રૂપ
ધારી ધારીને નિહાળી રહી શ્રિલિંગજી તેને પુછવા લાગ્યા—
આ તારી છબિ કેવી છે ? લાવણ્ય અને સૌભાગ્યના નિધિરૂપ
એવી આ મૃગાક્ષી કેઈ ઉત્તમ કવિએ કલ્પેલી મહાકથા જેવી
કલ્પના છે કે રામકથા જેવી સત્યવાત છે ? પેલીએ ઉત્તર
આપ્યો—હું નૃપતિશિરોમણિ શ્રિલિંગમહારાજ, એ જેવી છે તેવી
જ આજેખવાનું તો કેઈમાં સમર્થ નથી. વિધાતાના હસ્તથી પણ
તે વ્યુત્પાદિત^૩ થાયે જ આવું રૂપ પામીને જહાર પડી છે. એ સાંભળી
સવિશેષ રાગ ઉત્પન્ન થવાથી રાજાએ પુનઃ પૂછ્યું—જેમ શયી (ઉદ્રાણી)
સ્વર્ગને અલંકૃત કરે છે તેમ આ મનોહર નારી તેના ચરણકમળ
વડે કઈ નગરીને અલંકૃત કરે છે ? તથા સીતાનો જેમ જનક
તેમ એનો કેણ પિતા છે ? વળી અસંખ્ય પુણ્યના ભાજન

એવા કોઈ નરે એનો કર અહણ કરેલો છે કે નહિ? એટલે એ તાપસી સઘ સ્પુરાયમાન અને તાર સ્વરે હર્ષ સહિત કહેવા લાગી-હે નરેન્દ્ર, એ નામે અને ગુણે 'સુઝયેષ્ઠા' એવા નામથી જગતને વિષે વિખ્યાત છે. મહામૂલ્યવાન મણિથી સુવર્ણની મુદ્રા શોભી ઉઠે તેમ એનાથી વૈશાલિકા નામની નગરી હીપી રહી છે; અને અમૃતનો જેમ દીરસમુદ્ર જનક છે તેમ એનો ચેતકનૃપતિ જનક છે. એ હજી કુમારી છે, તેજ બહુ સાફ છે; પણ લક્ષ્મી જેવી એ સ્ત્રીના હવે ક્યા પ્રફોલ્લભની સાથે સંબંધ થશે તે હું જાણતી નથી; કારણકે વિધાતાની વૃત્તિ અન્ય કોઈને આધીન નથી. જો તમે એનો કર નહિં પ્રાપ્ત કરો તો તમે જે પૃથ્વીનો કર અહણ કરોછો તે વૃથા છે; કારણકે એનું કળ-જે વિધેયપલોગ-તે સ્ત્રીધીજ છે; અને સ્ત્રી જોઈએ તો આ સ્ત્રી જ એક છે. હે રાજા, તમારું રાજ્ય લક્ષ્મીથી પૂર્ણ છે; પણ જ્યાં મુધી સુઝયેષ્ઠા નથી ત્યાંમુધી ધૃતની ધારા વિનાના લોજનની પેઠે, તે સર્વ સ્વાદ રહિત છે." પછી ઐશ્વિકરાજાએ તેને વચ્ચાદિથી સંતોષી વિસર્જન કરી: કારણકે જેવો તેવો માણસ પણ ઇચ્છિત અર્થ નિવેદન કરનારની શક્તિ કરે છે તો પૃથ્વીનો સ્વામી કરે તેમાં તો શું કહેણું?

હવે, એ તાપસી ગયા પછી રાજાએ પોતાના અગીભૂત એવા એક ચતુર દૂતને ચેતકરાજાની પાસે પ્રોકલ્પ્યો; કારણકે પ્રયોજનના અર્થાં જનો-ઉપાય તો કરે છે; પણ સિદ્ધિ થવી ન થવી એ હેવાધીન છે. તે દૂત ઐશ્વિકમૂર્ખપતિના મનની સાથે વિશાલાનગરીમાં જઈ ત્યાંના રાજાને નમન કરી ઐશ્વિકરાજાનો સંદેશો યથાવત કહેવા લાગ્યો: કારણકે દૂતનો ધર્મ સ્ફુટ રીતે એવોજ છે. દૂતે કહ્યું-હે નરેન્દ્ર, અમારો ઐશ્વિકમહીપતિ આપની પાસે ગૌરવ સહિત આપની કન્યા સુઝયેષ્ઠાની માગણી કરે છે: અથવા સર્વ રાજાઓનો ચિરકાળથી અદશયેલો એજ માર્ગ છે. ઐશ્વિકનરપતિ સમાન વિશ્વનો એકવીર, લાઘ્યવાન અને ધૈર્યવાન વર મળતો હોય તો પછી શું અધૂરું રહ્યું? કારણકે

કન્યાજન છે તેને જેને તેને આપવી તો પડશેજ. હે મહારાજ, જળયુક્ત મેધને વિષે ઝંખકારા કરતી વિદ્યુત જેવી શોભે છે તેવીજ આ આપની કન્યા શ્રેણિકરાજના સંબંધથી શોભશે. માટે આ સંબંધ બહુ ઉચિત છે.

એ સાંભળીને ચેટકરાજએ કહ્યું-હે ફત, તારા સ્વામી પાહીકગોત્રનો છતાં હૈહયવંશની કન્યાની યાચના કરે છે તો તે પોતાને (-ની જાતને) ભૂલી ગયો જણાય છે; ઠરણકે લીંબડાને વૃક્ષે કલ્પલતા શોભે ખરી? પદ્મરાગમણિ રૂપાની મુદ્રિકાને વિષે શોભે ખરું? માટે તારા સ્વામીના શુભનું વર્ણન હવે બંધ કર; તેના કુળ ઉપરથી જ તેના શુભ જણાઈ આવે છે. માટે હું મારી પુત્રી આપવાનો નથી; જે પગે તું આજ્ઞો છે તે પગે જ પાછે આવ્યો જા. આવું સાંભળીને એ ફત, (કંઈપણ વૃદ્ધિ કર્યા શિવાય) પોતાનું મૂળ દ્રવ્ય લઈને વણિકપુત્ર તથા તેવી રીતે, જેવો આજ્ઞો હતો તેવો પાછે ગયો. તેની પાસેથી નિષેધની વાત સાંભળીને મગધાધિપતિ વિચાર પામ્યો; કહ્યું છે કે અકેક આશા સારી; એક સામગ્રી પચાસ નહિં સારી.

એ વખતે હાથમાંથી એક અમૂલ્ય મણિ શુભાવનાર પુરૂષની પેઠે અતિ વિશાદમાં પડેલા પિતાને જોઈને અભયકુમારે નમન કરીને પૂછ્યું-હે તાત, આપનું મુખકમળ આજે કેમ નિસ્તેજ જણાય છે? પિતાએ તેપરથી કહ્યું-હે પુત્ર, ચેટકરાજ ઘણી પ્રાર્થના કર્યા છતાં પણ પોતાની કન્યા આપવાની ના કહે છે; જેના હાથમાં એ જશે તે વિજયી સમજવો. એ સાંભળી અભયકુમારે કહ્યું-પિતાજી, એમાં ખેદ શા વારતે કરાણે? હજી તો હું ઝેડાઈ; તો કલ્પવૃક્ષ સમાન એવા આપની કૃપાથી, આપના ઇચ્છિતની ચીવિપણે સિદ્ધિ થશે એવા પ્રયત્ન હું કરીશ. એમ કહી સર્વ કળાઓના નિધિ અને આકાશરૂપી વિમાનને વિષે સૂર્ય સમાન એવા અભયે પોતે સઘ એક પદને વિષે પિતાની પદાસ્વરૂપ છળિ આજેળી. પછી સુરજનના કાર્યને અર્થે ઉપાય શોધનારા પુત્રે, પોને કોઈ સજળે પૂર્વે જોયેલા મુદ્રિકાના

પ્રયોગથી પોતાનો સ્વર અને વર્ણ બદલ્યો; કારણકે વૃત્તિને સારી રીતે ગુપ્ત રાખ્યાથીજ કાર્યસિદ્ધિ થાય છે. પછી એ વચ્છિદ્રનો વેળ લઇને વૈશાલિકા નગરીએ ગયો; કારણકે એવો આચાર પાળ્યા વિના સામા માણસને બરાબર છેતરી શકાતા નથી. બુદ્ધિસાગર રાજપુત્રે ત્યાં રાજના અંતઃપુરની પડોશમાંજ એક દુકાન લીધી; કારણકે લોકને વિષે પણ, લોકચુંબક મણિ દૂર સ્થાને કદિ પણ લોકને આકર્ષણ કરી શકતું નથી. તે દુકાને અંતઃપુરની દાસીઓ જે કંઈ વસ્તુ લેવા આવે તે એમને જાણી જાણી આપવા લાગ્યો. અથવા તો દાનરૂપી જળવડે સિંચાવાથી માણસોની બુદ્ધિરૂપી કેવળતા ક્ષણેયક યાય છે વળી બ્યારે બ્યારે પેલી દાસીઓ ત્યાં કંઈ લેવાને આવે ત્યારે અભયકુમાર પેલી ભૂપતિની છબિની મહા આદરસહિત પૂજ કરે; અથવા તો હરકંઈ દેશને વિષે એવા મહોટા પુરોનો ધૂતચિંટા ખીલી જ નીકળે છે. એ જોઇ પેલી દાસીઓએ પૂછ્યું-શેઠ, તમે હમેશાં દેવના જેવી ભક્તિથી આ દેાની પૂજ કરો છો ? અભયે કહ્યું-ભાવ્યશાળી એવા આ માત્ર સ્વામી અધિકરાજ છે. એટલે પેલીઓએ તે છબી જોવા લીધી અને જોઇને કહેવા લાગી-અહો ! આનુ રૂપ કામદેવને પણ જીતી લે એવું છે. એનો વર્ણ સુવર્ણને પણ નિસ્તેજ કરી નાંખે એવો છે. અહો ! એનું પુણ્ય અને લાવણ્ય અગણિત છે. અભયે કહ્યું-બાઈઓ, એ જેવા રૂપવંત છે એના એકસોમે અંશે પણ આ છબિમાં આલેખાયા નથી. વિધાતા પણ એને કાકતાલીયન્યાયથી (અણુધાર્યા) આવા બનાવીને વિસ્મિત થયા છે. એમણે પોતાના રાજ્યશુભવડે સિંહનો પરાજય કર્યો છે, અવધ્ય એવા મહોન્મત સ્વભાવે કરીને નાગને નિસ્તેજ કરી નાખ્યો છે, ગાંભીર્ય શુભવડે મહાસાગરની કીર્તિ હરી લીધી છે, અને ધૈર્યશુભવડે, હેમાદ્રિ-મેરૂપર્વતપર પણ વિજય મેળવ્યો છે વધારે શું કહું ? ત્યજે જગતને વિષે જે જે સદ્ગુણો છે તે સર્વેએ એકસામે એનામાં વાસ કર્યો છે, જેવી રીતે

સૂર્ય-ચંદ્ર-નક્ષત્ર-ગ્રહ અને તારાઓ સર્વ સાથે આકાશને વિષે વાસ કરી રહ્યા છે તેમ.

આ બધું જોઈ તથા સાંભળીને દાસીઓએ મુન્યેષા પાસે જઈને કહ્યું-હે સ્વામિની, એક વણિદ્રુએષીની પાસે અમે એક પટમાં આજેએકું પુરૂષનું રૂપ જોયું તેવું રૂપ ભૂતકાળને વિષે નહોતું-ભવિષ્યને વિષે પણ થવાનું નથી. તે સાંભળીને ચેટકરાજપુત્રીને તે રૂપ જોવાની ત્રિવ આલિલાયા થઈ; કારણકે એવી વયે એવી અપૂર્વદૃષ્ટ વસ્તુ જોવાને કોનું મન ઉત્તુક ન થાય ? એટલે તેણે પોતાની સખી સમાન એવી એક મુખ્ય દાસીને તે લઈ આવવાનું કહ્યું; કારણકે શુભવાત જેની તેની પાસે કહેવાય નહીં. તે દાસી પણ રાજપુત્ર પાસે જઈને ચિત્રપટની ચાચના કરવા લાગી-મારી બાઈને એ જોવાની બહુ ઈચ્છા થઈ છે; કારણ કે જોવા લાયક વસ્તુને જોવી એજ નેત્રો પામ્યાનું કળ છે, પણ મગધ રાજપુત્રે કહ્યું-ભટ્ટે, હું તે આપી શકતો નથી; કારણકે તમે સર્વ એકઠી થઈને એની અવશા કરો; અને વળી માઈ સર્વસ્વ એજ છે. દાસીએ કહ્યું-તમારી જાહેન હોય ત્યાં દૃષ્ટિપણ એવું થાય ? હું જાતિએ દાસી છું, પણ ક્રમે દાસી નથી; માટે ભાઈ, કૃપા કરીને એ મને ઝટ આપો. હે દક્ષિણના સમુદ્ર, કવચિત્ કોઈ સ્થળે તમે મને આટલી બધી વાચાળ થઈને બોલતાં જોઈ છે ? માટે હું મારી બાઈની પાસે ખરી ઠરું એમ કરા. અભયે પણ વળી એને કહ્યું-જે એમજ હોય તે તું આ ભણે લઈ જા; હું એ અન્ય કોઈને નથી આપતો; પણ તારા જેવા યોગ્ય જનને આપવામાં મને કંઈ અડચણ નથી. દાસી પણ એ લઈ હુર્ષ પામતી પોતાની બાઈ પાસે ગઈ અને તેને એ ચિત્રપટ આપ્યું. તે જોઈ મુન્યેષા પોતે તેની સાથે સ્પર્દા કરતી હોયની તેમ, આજેઆઈ ગઈ. નિશ્ચયે, દૃષ્ટિએ કોઈ ઉત્તમ ગુણની પાસે યદ્વાપૂર્વક કામળનો અભ્યાસ કર્યો છે; નહિં તો બીજી ઇન્દ્રિયરૂપી પત્નીઓને મૂંઝીને ચિત્તરૂપી પતિ એને વિષે (એ દૃષ્ટિને વિષે) કેમ લીન થાય ? પછી એ શુભરીતે દાસીને

કહેવા લાગી-તિલોત્તમા જેમ દેવતાઓના સ્વામી ઇંદ્રને વરી હતી, તેમ હું પણ આ સૌભાગ્યવંત, રૂપવાન અને લાવણ્યના સાગર એવા મહીપતિને વરીને મારા જન્મ સફળ કરીશ. તોપણ જો દૈવયોગે હું એમનો કર ગ્રહણ કરવાને લાગ્યશાળી નહિ નીવડું, તો હું ભોગ સર્વે ભોગિની ભોગની જેમ દૂર કરીશ.^૧ માટે જ તને મારા ઉપર સ્વામિભાવનું મમત્વ હોય તો તું તેનો ઉપાય ચિંતવ. અથવા તો એ વણિક્રએષ્ટી પોતેજ એનો ખર્ચ ઉપાય જણતો હશે અને કરશે; કારણકે આપણી સાથે એનો સંબંધ ઉદય પામતો છે; અને ઉદય પામતો સર્વ પણ પ્રકાશ આપે જ છે. આ પરથી દાસી વણિક્રએષ્ટીના વેપમાં રહેલા અભયકુમાર પામે ગર્હ અને તેને કહેવા લાગી-જેમ રૂક્મિણીનો વિષ્ણુ ઉપર રાગ બંધાયેલ હતો તેમ મારી બાઇનો આપના રાગ તરફ રાગ બંધાયેલ છે અને તેની પત્ની થવાને ઇચ્છે છે. માટે આપ અમારું એટલું કાર્ય કરો; અને એ મારી બાઇ પણ એ રાગને પતિ તરીકે મેળવતિ આનંદ પામે. એટલે અભયકુમારે કહ્યું-એ તારું કહેવું યોગ્ય છે; કારણકે મુક્તા (માતી) તો સુવર્ણના કુંડળને વિષેજ (જડાયેલું) થોભે છે. પણ અહિં આપણે દંડ પ્રતિજ્ઞા કરવી જોઈશે; કે જેથી આપણું કાર્ય કુશળતાથી પરિપૂર્ણ થાય; જો આદરીને ત્યજી દીધે તો નિશ્ચયે આત્મહુનિ થાય અને વળી સર્વ લોકો ઉપહાસ કરે હું એક ઉત્તમ સુરંગ જોદાવીશ, અને તે મારે નૃપતિને પ્રવેશ કરાવીશ; અને તારી સ્વામિની એમને રથમાં બેઠેલા જોઈને, પશિની સૂચને જોઈને વિકાસ પામે તેમ, વિકાસ પામશે. તે તેમને જોશે કે તરત, ચિત્રને અનુમારે, પહેલેજ કાણે ઓળખી કાઢશે; એટલે પછી તેણે, મધૂરી દેવતાઓના મહેલના શિખરપર ચઢી જાય તેમ, શીઘ્રપણે રથને વિષે બેસી જવું. એમ કહીને અભયકુમારે તે દાસીને સંકેત આપ્યો કે-પુરોયોદય એવા અમારા રાગ પોતે અહીં અમુક દિવસે-અમુક પહોરે અને અમુક કાળે આવશે. આ સર્વ વાત દમ્બી રાજકુમારીને નિવેદન કરી આવી

૧ સર્વે ભોગોપભોગ ભોગિ-સર્પ-ની ભોગ-રૂપાની જેમ દૂર રાખીશ.

ને અભયકુમારને કહેવા લાગી-આપનું વચનજ અમને પ્રમાણ છે; કારણકે અનેક ચિત્તથી કાર્યસિદ્ધિ થતી નથી. પછી અભયકુમારે અણિકભુપતિને સમાચાર કહેવરાવ્યા કે “ચેટકગજએ જેનો નિષેધ કર્યો હતો તેને હું લાવ્યો છું.” પછી ગજપુત્રે પોતાના માણસો પાસે ત્વરાથી ઉત્તમ સુરંગ ખોદાવ્યો; કારણકે અન્યજનોને જે કાર્યમાં મહિના ને મહિના થાય તે કાર્ય રાજ્યોને તેટલા દિવસમાં થાય છે.

તે દિવસથી નિત્ય મગધાધિપતિ અણિકમહિપાળનું સ્મરણ કરતી ચેટકરાજપુત્રી મુન્યેષ્ઠા, રાત્રીને વિષે ચક્રવાક અને ચક્રવાકી પીડાય તેમ, તાપે પીડાવા લાગી. હિમ-હાર-ચંદ્રમાના કિરણો-કમળપુષ્પે-મૃણાલના તંતુઓ-ઉત્તમ ચંદનનોલેપ-ચંદ્ર-અણુથી ધર્ષણ-એવા એવા શીતઉપચારથી તો એને ઉલટો વિશેષ દાહ થવા લાગ્યો; જેમ રસજ્વરથી પીડાતાને થાય તેમ. રાત્રિએ કે દિવસે, શયનનેવિષે કે બહારના ગૃહનેવિષે, અન્ય સ્ત્રીઓના સાથમાં કે એકલાં રહેવાથી પણ તેને કશું માત્ર એન પડતું નહીં; કારણકે કામકૃતવિકાર દુઃખદાયક છે. પેલી દાસી તેને સમજાવવા લાગી-બાઈ સાહેબ, ધીરા થાઓ, મોહ ત્યજ દો; આપણી મનકામના સિદ્ધ થશે-એમ હું માતું છું, કારણકે એ વણિક્રુએથી વિશ્વાસપાત્ર દેખાતો હતો. હે સ્વામિની, આપ ઉત્તમ વિચારવાળા રાજપુત્રી છો, વિદ્વાન છો; તમારે વિયોગી સ્ત્રીની એટા બતાવવી એ સાફ નથી. કારણકે કાર્ય શુભ રાખવું છે તેને એ પ્રકાશમાં લાવી દેશે. આવું દાસીનું સુચુક્તિવાણું વચન સાંભળીને મુન્યેષ્ઠા પુનઃ પોતાના મૂળભાવ (સ્વભાવ) તરફ વળી, કારણકે અમૃતવદ્દી શુદ્ધ ચર્મ ગર્ભ હોય તોપણ પુનઃ જળથી સિંચાય તો પાછી તાણ થાય છે.

હવે કુમારે રાજ્યને સંકેતને દિવસ પહોંચાય એવી રીતે બોલાવ્યા. એટલે એ પણ ત્યાંથી મનને વેગે ચાલ્યો; અથવા નો સ્વાર્થને વિષે ત્વરા કોણ નથી કરતું? સુલસાના પુત્રો જેવા પાછળ ચાલનારા અંગરક્ષકો મહિત માગને વિષે પ્રમાણ

કરતા શ્રેણિકરાગને જોઇનેજ બાણે દિગ્પાળો દૃશ્ય દિશાને વિષે
જતા રહ્યા છે । એ બત્રીશે જણને સાથે લઇને વીરરૂપ એવા
એ ભૂપતિએ સુરંગને વિષે પ્રવેશ કર્યો; તે જાણે વ્યંતર
દેવાધિપતિઓનો પરાજય કરીને તેમને સ્થાને એમને । એ બત્રીશ
સુલમાપુત્રોને । સ્થાપવાને અર્થેજ હોયની । ક્ષણમાત્રમાં, સંકેત
કરી રાખેયે સમયે, રાજગૃહનગરીનો સ્વામી । શ્રેણિક]
સુરંગના મુખ પાસે પહોંચ્યો; જેવી રીતે ચેત્રમામની પૂર્ણિમાએ
પદ્મદ્રુહને વિષે સુવર્ણનું કમલ આવે છે તેવી રીતે. તેને
જોઇને ગેટકરાજપુત્રી ચિત્રના અનુસારે સારી રીતે ઓળખી,
ચકોરી ચંદ્રગિંબને જોઇને હર્ષ પામે તેમ, અત્યંત હર્ષ પામી
કહેવા લાગી-પડને વિષે જેવું રૂપ મેં જોયું હતું તેથી આ
દેખામાત્ર પણ ન્યૂન નથી; કારણકે હવે એ, એક ગિંબના,
દર્પણને વિષે પડેલા પ્રતિગિમ્બની પેઠે, પ્રત્યક્ષ દેખાય છે. હવે
આ વખતે મુજ્યેષ્ઠાએ પોતાની સર્વ હકીકત યથાવત્ ચેલ્લણાને
નિવેદન કરી; કારણકે પોતાની પરમમખીયકી જ્યારે સહસ્ય
ગોપવધુ ન જોઇએ, ત્યારે મહોદસ પહેલ થકી તો આમાટે જ
ગોપવધુ ? એટલે ચેલ્લણાએ તેને કહ્યું-જે એમ હોયતો હું પણ
તારી સાથે આવીશ; અહિં જેમ આટલા દિવસ સાથેજ નિર્ગમન
કર્યા છે તેમ હવે પછી પણ થાઓ; કારણકે ભારંડ પક્ષીના નેડલાં
કઠિપણ જુદાં પડતા નથી. એ સાંભળી અંગે હર્ષથી રામાંચિત
થતી મુજ્યેષ્ઠા ચેલ્લણાને કહેવા લાગી-તે આ વિચાર કર્યો તે
તારી પહેલ પરત્વે (અર્થાત્ મારી પરત્વે) બહુ સારા વિચાર
કર્યો છે; ચિત્રા અને સ્વાતિનો એક સાથે ઉદય થાય એ શું
ઈચ્છવા યોગ્ય નથી ? પછી તે (મુજ્યેષ્ઠા) ચેલ્લણાને રથમાં
બેસારીને પોતે પોતાનાં આલસણ લેવા ગઈ; કારણકે મહાન જનો
ન્હાના બન્ધુને સુખી કરીને પછીજ પોતાના કાર્યનો આરંભ કરે
છે. એ વખતે નાગસારથિના પુત્રો રાજને કહેવા લાગ્યા-હે દેવ,
શત્રુના સ્થાન કરતાં વિષ સાડું; માટે સર્પના ધામ જેવા આ
સ્થળને વિષે વધારે વખત રહેવું સાડું નથી. વળી, આ કુમારિકા

પણુ સ્થતે વિષે આવીને ઝેડી છે; માટે મહારાજ, હવે ચાલો આપણા નગર પ્રત્યે જઈએ; કારણકે સુસજ્જન, કાર્યસિદ્ધિ થયે છતે, વૈરિજનને કાવવાનો પ્રસંગ આપતા નથી. તે સાંભળી શ્રેણિકરાય પણ, સ્થમાં સુભયેષ્ઠાજ ઝેડી છે એમ માની, સમુદ્રના તટ થકી જળનો પ્રવાહ પાછો વળે તેમ, સુરંગના મુખથકી પાછો વળી જે માર્ગે આવ્યો હતો તે માર્ગે ચાલી નીકળ્યો. એટલામાં રત્નાબૂધણનો કરંડિઓ લઈને સુભયેષ્ઠા આવી. પણ તેણીએ, પૃથિવીને વિષે શ્રુમ થઈ ગયેલા નિધાનની પેઠે, ત્યાં મગધનાથને જોયા નહીં તેથી હૃદયને વિષે બહુ વિપાક પામી અને બાલી-પતિને અર્થ ઉપાય મેં કર્યો; પણ તે, રામનું સ્વપ્ન ભરત ને દર્શનું તેમ, ચેલ્લાણને દર્શ્યો. મને આવા ઉત્તમ પતિનો યોગ ન થયો તો નહિં; પણ ઉલટો જહેનનો વિયોગ થયો; નિર્ભાંગી વણિકજનને લાભ થવો તો બાબુએ રહે પણ ઉલટી મૂળ દ્રવ્ય (મુડી) માં હાનિ થાય-એના જેવુંજ મારે થયું. આમ વિચાર કરી ન્હાની જહેનના વિરહના દુઃખે દુઃખી થઈ એણે પોકાર કર્યો-સમુદ્રના મંથનસમયે દેત્યો મુધાને (અમૃતને) લઈને જતા રહ્યા હતા તેમ શત્રુઓ ચેલ્લાણને હરી જાય છે. એ સાંભળી બખ્તર ધારણ કરી તૈયાર થતા ચેટકનરપતિને પ્રણામ કરી, તેના વીરંગક નામનો સારથિ કહેવા લાગ્યો-હંમુ હું વિદ્યમાન છતે આપને આ કાર્યને વિષે ઉપાધિ કેવી ? હે દેવ, મને આજ્ઞા કરો એટલે હું ક્ષણમાત્રમાં શત્રુઓનો પરાલવ કરીને તેમની પાસેથી રાજકન્યાને પાછી લઈ આવું; અથવા તો જતિવંત સેવકપુરુષોનો આ ધર્મજ છે. ભૂપતિએ આજ્ઞા આપી એટલે જાણે મહા કૃપા થઈ હોય એમ ચિત્તને વિષે હર્ષ પામતા સારથિએ, મૃગાધિરાજ સિંહ હિમગિરિની શુકાને વિષે પ્રવેશ કરે તેમ, સહસ્રા સુરંગને વિષે પ્રવેશ કર્યો કવચથી સજ્જ થયેલા એ અસદ્ય બાહુવીરવાળા મહારથી વીરંગક સારથિએ ત્યાં, સિંહ હસ્તીના બાળકોની સાથે સુદ્ધ કરે તેમ, નાગચારથિના પુત્રોની સાથે સુદ્ધ કર્યું. “મારો

સ્વામી એક બાણવતી એક શત્રુને હણી શકે છે માટે હું તેનાથી અધિક કરી બનાવી તેને સતોષ આપું” એમ માની તેણે તે બત્રીશોને એક સાથે હણ્યા. સુરંગ પહોળી નહોતી તેથી તે [જવાનો માર્ગ કરવાને વાસ્તે] તેમના રથોને તેમાંથી બહાર કાઢવા રથો એટલામાં તો મગધનાથ શ્રેણિકરાજ બહુ દૂર પહોચી ગયો; કારણકે અતિ વેગવાળા અશ્વોની સહાયથી જતાં શાની વાર લાગે ? ઇચ્છિત મનોરથ સિદ્ધ થયો નહિં તોપણ વીરંગમ હવે નિર્વિલંબે પાછો વળ્યો; કારણકે ભૂમિપર રહીને વામન પુરૂષ કદાપિ પોતાના હાથવડે તાળવૃક્ષના ફળને અહુણ કરી શકે નહિં. તેણે આવીને ચેટકરાજને નિવેદન કર્યું કે તેના સર્વ સંધિકાને મેં હણ્યા છે; પરંતુ શત્રુ રાજકુમારીને બહુ દૂર લઈ ગયો માટે શું કરીએ ? હવે આપણે આકાશને વિશે પ્રહાર કરવા જેવું છે. રાજાને સમકાળે, પુત્રીના હરણથી વિચાદ અને શત્રુવર્ગના સંહારથી હર્ષ થયો.

હવે સુન્યેષાને તો અહિં, મહાસુનિરાજો પણ જેની ઇચ્છા કરે છે એવી, વૈરાગ્યદશા પ્રાપ્ત થઈ. અહો ! એ સત્ય છે કે ભગવાણીઓ એક નિમિત્તમાત્રે કરીને સઘ પરમભોધ પ્રાપ્ત કરે છે. “આપણા જેવા વિષયાસક્ત પ્રાણીઓ, આદિ-મધ્ય-અથવા અવસાનને વિષે, મુરખાન કરનારા અને ચળેલાઓની પેઠે બહુબહુ પ્રકારની વિડંબના પામે છે. જો વિષયભોગને વિષે કંઈ પણ લાલ હોય તો, તેનો પરિત્યાગ કરવામાં તો તેનાથી સાહસુખર ગણો લાભ છે.” આમ વિચાર કરીને તે સુન્યેષા ગાદ તપશ્ચર્યા કરવા લાગી. તે પ્રાણીઓને જ ધન્ય છે, તે પ્રાણીઓજ કૃતકૃત્ય છે, તેઓજ દેવતુલ્ય છે, તેઓજ નિર્મળ છે કે જેઓ બાહ્યાવસ્થાથીજ બ્રહ્મચર્યનું, દ્રવ્યની પેઠે પાલન કરે છે. પછી તેણે કૌમારાવસ્થાને વિષે જ રાગમતીની પેઠે સંન્યસદશ્રમીનો ત્યાગ કરી તુરંતજ દીક્ષા લેવાનો વિચાર કર્યો; કારણકે ધર્મની અતિ ત્વરિત છે. પછી તેણીએ એ પોતાની ઇચ્છા પિતાને પ્રજ્ઞામ કરીને નિવેદન કરી; કારણકે વિજ્ઞાનશાળી જનોએ

કંઈ પણ કાર્ય પોતાની જ હિતનુસાર ન કરવું જોઈએ; તો પછી દીક્ષાના સંબંધમાં તો શું જ કહેવું ? કારણકે સમાન આ સંસારમાં રહેવારૂપ પાશથી, હું બંધિનની પેઠે કંટાળી ગઈ છું; માટે હું આપની કૃપાથી, અચિંત્ય ચિંતાસ્તનના જેવી દીક્ષાને ગ્રહણ કરીશ. તે સાંભળીને રાજાએ કહ્યું-ઉદ્ધૃષ્ટ એવા જ્યેષ્ઠપદ (મોક્ષ)ની અભિલાષાને લીધે, પુન્યેષ્ટા એવા યથાર્થ નામને ધારણ કરનારી તારા જેવી પુત્રીથી મને ઘણો હુધ્ થાય છે. બાલ્યાવસ્થાને વિષે જ ઉત્તમ આશિષની ધન્ય કરનારી એવી તું મારી સર્વ પુત્રીઓને વિષે, કુળના આભૂષણરૂપ છે. અથવા તો, વંશક્ષતાઓ ધણી હોય છે, પણ પ્રાસાદને શોભાવનારી કેઈ વિરલજ દેખાય છે. પછી રાજકુમારીએ અંદા નામની મહત્તરી સાધ્વીની સમીપે મહા આડંબર સહિત પ્રવળ્યા મહણ કરી; કારણકે હંસી તો કમલિનીને વિષે જ હીડા કરે છે.

હવે અહિં રથને વિષે, જેને ખખર નથી પડી એવો ઐશ્વિકરાજ તો એણે અતિ પોતાની રાણીની સમાન આદરસત્કાર બતાવતો, તેને વિષે જ એકચિત્ત થયો હતો, મંત્રાક્ષરો ઉચ્ચારતો હોયની એમ વારવાર 'સુન્યેષા' 'સુન્યેષા' એમ બોલવા લાગ્યો. એટલે એણે કહ્યું-હે રાજા, હું સુન્યેષા નથી; હું તેની જ્ઞેન એણે છું; સુન્યેષા ન આવી પહોંચી એ અમારા કે મારા ભાગ્યને જ હોય છે. રાજાએ તેને સમજાવી-હે મૃગાક્ષી, તું જ મારે મન સુન્યેષા છે તું એનાથી કેઈરીતે હીન નથી; કારણકે અંદ્રમાની કેઈ પણ કળા બીજીથી ઉતરતી નથી. પણ એણે તો આવો પતિ મળવાથી હુષિત થઈ, ને તે સાધેજ, અત્યંત દુઃસહ એવા જ્ઞેનના વિયોગથી ખિન્ન થઈ; કારણકે સંસારનું સુખ એકજ રંગનું ન હોતાં ભિન્ન ભિન્ન રંગનું હોય છે. જેને લાલની સાથે હાંન પણ થઈ છે એવો ઐશ્વિકરાજ પણ ઘોડા દિવસમાં પોતાને નગર પહોંચ્યો; નદીનાં જળથી પૂરાતા પણ વાડવાસિવાળા સમુદ્રને વિષે કદિ પણ લગિષ્ઠ હોયજ નહીં. છુદ્ધિસાગર અભયકુમાર પણ ઐશ્વિકરાજની

પાછળ ત્વરિત આવી પહોંચ્યો; કારણકે વિદ્યાન પુરૂષો તીર્થને વિષે જઈને ફળજ અહણ કરીને આવતા રહે છે, ત્યાં સ્થિરવાસ કરીને વસતા નથી. પછી મહાઉદાર પ્રકૃતિવાળા નરેશ્વર રાજપુત્રી ચેલ્લણાની સાથે ગાંધર્વવિધિએ વિવાહ કર્યો; કારણકે આવી રીતે પતિપત્ની થયેલાઓને વિસ્તાર શોભે નહિં.

પછી અભયને સાથે લઈ જઈ ઐલિક્કસગ્ગએ નાગસારથિને અને તેની સ્ત્રીને તેમના પુત્રનું સર્વ સ્વરૂપ માંડમાંડ કહી સંભળાવ્યું; કારણ કે સત્પુરૂષો વ્યથાકારી વચન મહા દુઃખે ઉચ્ચરે છે. પોતાના પુત્રોની એવી, કણને વિષે વિપ્રસમાન હકીકત સાંભળીને તેઓ વિદ્વાપ અને ફેન કરવા લાગ્યા; કારણકે મહાપ્રયાસે પ્રાપ્ત કરેલા પુત્રોનો એક સાથે વિયોગ થાય તે અત્યંત દુઃસહ છે. “ અરે નિર્દય, પાપી કૃતાંત (કાળ, યમ) ! તું પારકું સુખ જીવે શકતો નથી; અમને આવી રીતે, એક પ્રવહણની પેઠે, દુઃખસમુદ્રમાં શા માટે ફેંડી દે ? અરે ! અમારા નિર્દોષ પુત્રોને એક સાથે અકાળે હરી જનારા દુરાચારી કાળ ! જેવી રીતે સહસ્રાઘાતી વિષ સર્વ વિધાને વિષે, તેમ તું સર્વ ખલપુરૂષોને વિષે અગ્રેસર પડવી ધારણ છે પણ કદાચિત તારૂં કહેવું એમ હોય કે મારા પુત્રોએ તારા કંઈ અપરાધ કર્યો છે, તો, હું પૂછું છું કે સવેએ તો નથી કર્યો ને ? કારણકે આ અખિલ વિશ્વ (પૃથ્વીપરના તમામ માણસો) કયાંય દુર્હાન^૧ હોય એ મ્મટતું નથી. વળી કદાપિ તું એમ કહીશ કે [સવેએ અપરાધ નથી કર્યો પણ] થોડા એ (તારા અપરાધ કર્યો હતો), તો (હું કહું છું કે) હે કર્મચાંડાળ, તે સર્વના પ્રાણ લઈને, આ લોકમાં, તારા સમવર્તિભાવ^૨ અગ્નિના સમવર્તિભાવની જેમ પૂર્ણપણે સત્ય કરી આપ્યો છે. અથવા તો, તું તો રાંક છે, તારા લેશમાત્ર દોષ નથી; એતો અમારા ક્ષીણ લાગ્યનોજ દોષ, કે ગુણનો^૩ નાશ થવાથી હારમાંથી સુકતાફળ જતાં રહે તેમ અમારા પુત્રો અમારા હાથમાંથી જતા રહ્યા. અથવા તો,

દેવતાએ પ્રથમથીજ કહ્યું હતું કે-તારે પુત્રા થશે તે સર્વ સમાન આયુષ્યવાળા થશે; અને તેવા યોગના વશે થયું પણ તેમજ; કારણકે દેવતાનું વચન વૃથા થતું નથી. ”

આ પ્રમાણે ગાઢ વિલાપ કરતા જોઈને તેમને, બુદ્ધિમાન અભયે વૈરાગ્યયુક્ત મધુર વચનોએ કરીને સમજાવ્યા: અથવા અભય જેવો રાજપુત્ર કયા વિષયમાં અપૂર્ણ હોય ? તેણે કહ્યું-વનહસ્તીના કર્ણની પેઠે અસ્થિર સ્વભાવવાળા આ સર્વ લોકને વિષે, જેઓ સારાસારના વિવેકવાળા છે તેઓ કદાપિ શોક કરતા નથી; કારણકે એ (શોક) ક્રોધની પેઠે પુરૂષાર્થનો શત્રુ છે. અગ્નિનો ઉપાય જળ છે; વ્યાધિનો ઉપાય ચિકિત્સા છે, શત્રુનો ઉપાય શસ્ત્રાદિ છે; વિષનો ઉપાય મંત્ર છે-એમ સર્વકોઈ વસ્તુઓનો ઉપાય છે; પરંતુ આ નિરંકુશ એવા મૃત્યુનો ઉપાય નથી. જન્મની સાથે મૃત્યુ પણ છે; તરૂણાવસ્થાની સાથે વૃદ્ધાવસ્થા પણ લાગેલીજ છે; ઉદયની સાથે અસ્ત પણ હોય છે; અને પુત્રાદિનો યોગ એ વિયોગનું કારણ પણ છે (યોગ ન થયો હોત તો વિયોગ થાતજ કેનો ?). શરીર નિરંતર અનેક શોગથી યુક્ત છે; દારિદ્ર્યના ભયને લીધે, લક્ષ્મી પણ દુઃખદાયક છે; સ્નિગ્ધ એવા પણ મિત્રો ક્ષણભાં શત્રુરૂપ થાય છે; માટે જેમને નિરંતર શત્રુઓનું દુઃખ છે એવી આ સર્વ વસ્તુઓને ધિક્કાર છે ! વળી વીરજનના મુકુટ જેવા તમે ખન્ને સાધારણ માણસની પેઠે અતિ શોક કરશો તો પછી ધૈર્યશુભ્ર કેનો આશ્રય કરીને રહેશે ? કારણકે દુઃખને વિષે સહનશીલતા એજ ખરૂં ધૈર્ય છે. વાયુ નથી વાતો ત્યાં સુધી રૂના ઢગલામાં અને પર્વતમાં કંઈ લેદ જણાતો નથી; દુઃખ આવી પડે ત્યારેજ પુરૂષોનું સત્વાસત્વ જણાઈ આવે છે. અન્ય જનોએ પણ શોક કરવો જોઈતો નથી; તો આપના જેવાઓની તો પાતજ શી ? કારણકે વિવેકરૂપી આભૂષણથી અલંકૃત એવા પડિતજનોને તો ઓમ (થયું તે ખરૂં) એજ ખરૂં છે. તમારા પુત્રો સુરંગમાં ક્યાંથી ગયા ! શત્રુને તેમની તેજ વખતે ક્યાંથી ખબર પડી ! અને તેમનો એક સાથે ક્યાંથી નાશ થયો ! અથવા તો આ ભવિત્યતા અન્યથા થતી નથી. મરવાનોજ જેમણે નિશ્ચય

કરેલા હોતો એવા તમારા સુધીર પુત્રોનો શોક કરવો જ ન જાણ્યો. અથવા તો સ્વામીના કાર્યને વિષે જેઓ પોતાના જીવિતને અર્પણ ન કરે તેઓને શું મેવક ગણવા? આવાં આવાં વચનો કહીને કુમારે તેમના શોકનો પરિહાર કર્યો; કારણકે મંત્રવિદ્ય પુરૂષ ઉત્કૃષ્ટમંત્રનો પ્રયોગ કરે ત્યાં વિષ કેટલો કાળ ટકી રહે? પછી રાજા તેમની સાથે આદર સહિત સંભાષણ કરી સ્વસ્થાનકે ગયો; કારણકે જેમના પુત્રોએ તેના ઉપર આવો ઉપકાર કર્યો તેમને આદરો પણ લાભ ન હોય? અનુક્રમે જન્માન્તરને વિષે ઉપાજ્ઞન કરેલા પુણ્યકર્મને લીધે જેની સર્વ મનકામના સિદ્ધ થતી હતી એવો એ રાજા, હુરિ જેમ લક્ષ્મીની સંગાથે તેમ, ચૈલ્લણાની સંગાથે મુખ લોગવવા લાગ્યો.

હવે, આ જ ખંડને વિષે વસંતપુર નામના નગરમાં પૂર્વ જિતશત્રુ નામનો રાજા હતો. તેણે મહોદા, ગર્વવાળા, બલવાન અને દુષ્ટ શત્રુઓને જીતીને પોતાના નામને યથાર્થ કર્યું હતું. એ રાજાને અમરસુંદરી નામની રાણી હતી, જેનાથી લય પામીને જ જાણે અમરસુંદરી (દેવીઓ) સ્વર્ગને વિષે જતી રહી હતી. એમ કે આપણું રૂપ તો એણે હરી લીધું છે, રજો વગી આપણી અનિમેષતા^૧ પણ લાઇ જશે. આ દંપતીને મુમંગળ નામનો પુત્ર હતો તે જાણે એકદમ નવીન મંગળ હોયની એવો હતો; કારણકે એ આકૃતિએ જેમ લબ્ધ હતો તેમ એનામાં મૂળથીજ અજ્યોગ^૨ પણ હતો; એના મસ્તકપર ઉત્તમ છત્રનું ચિન્હ હતું; એનું મુખ પૂર્ણિમાના ચંદ્ર જેવું હતું; નેત્ર વિશાળ હતાં; કર્ણ લાંબા હતા, નાસિકા મરલ અને ઉંચી હતી; અને હંતગ્રિણિ કુંદપુષ્પની જેવી અતિઉજ્જવળ હતી. વળી એના આયુષિંબ, ચરણ અને હસ્તકમળ કંઈક રક્ત હતા; કંઠપ્રદેશ વર્તુળાકારે ગોળ હતો, અંસ વૃષલની જેવા ઊન્નત હતા; બાહુ બાનુપર્યન્ત

૧ દેવતા અનિમેષમુવાળા હોય છે એટલે કે એમના ચમ્પુ નિમેષ-રહિત હોય છે-મટકુ મારતા નથી એવો જે એમના ચમ્પુનો ગુણ તે અનિમેષતા.

૨ એવાં ચિન્હો કે મોઝાંથી હુકત એવો માથુંસ લાવિશ્વમાં રાજા વશે એમ કહેવાય છે.

લાંબા હતા; વક્ષઃસ્થળ કપાટસાથ^૧ હતું; પૃષ્ઠભાગ વિસ્તીર્ણ^૨ હતો અને મધ્યભાગ (કટિભાગ) કૃશ હતો. એટલુંજ નહિં પણ એની નાભિ ગંભીર હતી; ઉર કદલીસ્તંભ જેવા હતા; જનુ અલક્ષ્ય^૩ હતા; જંઘા હસ્તીની સૂંઢ જેવી હતી; અને ચરણયુગ પુષ્ટ અને કુર્મોન્નત^૩ હતા. વધારે શું કહીએ ? એનાં સર્વ અંગ સુદર હતાં.

આ જ નગરને વિષે એનીજ વયનો સેનક નામનો મંત્રીપુત્ર હતો; તે, દૌભાષ્યનાપાત્ર અશિશર્માની પેઠે, અશુભ લક્ષણોનો ભંડાર હતો: એનું મસ્તક ત્રિકોણાકાર હતું; એના દેશ અગ્નિસમાન પીળાવર્ણના હતા; નેત્ર માર્મરનાં જેવાં અને કર્ણ મૂષકના જેવા હતા. એના ઓષ્ઠ અને કંઠ લાંબા હતા; નાસિકા ખેંઠેલી હતી; અને દાંત ભુંડીની પેઠે મુખ થકી બહાર નીકળતા હતા. એના ખસા ખેસી ગયેલા હતા; બાહુ બહુ ટુંકા હતા; વક્ષઃસ્થળ સાંકડું હતું, ઉદર ગણેશના જેવું (મોટું) હતું; ઉર બહુ હ્રસ્વ હતા; જનુ સ્પુટપણે દેખાતા હતા; જંઘા વક્ર હતી અને ચરણ સૂપડા જેવા હતા ત્રિક-ચતુષ્ક-રાજમાર્ગ-દેવમંદિર કે વનમાં-જ્યાં જ્યાં તે જોવામા આવતો ત્યાં ત્યાં, પોતાના રૂપનો અભિમાની મુમંગળરાજપુત્ર એની હાંસી કરતો; એના મસ્તક ઉપર ત્રણ ટકોરા કરી એને હાથ મરડીને એને ધબ્બા મારતો, કારણકે તરુણજનોને વિવેક ક્યાંથી હોય ? આવી કદર્યાના પામવાથી સેનકને અત્યંત દુઃખ લાગતું; કારણકે ઝેરી શસ્ત્ર સહન થાય, પણ નિષ્કારણ વિડંબના સહન ન થાય. આમ અનેકવાર પરાભવ પામવાથી તેને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો ! પણ એ આશ્ચર્યજનક હતું; કારણકે વૈરાગ્યનું કારણ પ્રાપ્ત થયા છતા પણ વૈરાગ્ય પામવો એ સુલભ નથી. તે વિચારવા લાગ્યો-નિશ્ચયે મેં પૂર્વભવને વિષે શુનિઓનો અથવા સતી સ્ત્રીઓનો ઉપહાસ કર્યો હશે; અન્યથા, પક્ષીઓને વિષે જેમ વાયમ તેમ હું જનસમુદાયને વિષે વિરૂપ અને દુઃર્લભ ક્યાંથી થયો ? માટે મેં કોઇ એવા

૧ દાર જેવું (વિસ્તીર્ણ) ૨ જળાશય નહીં એવા ૩ કાચળા જેવા-વચ્ચેથી ઉત્પન્ન.

પ્રકારનો કર્મબંધ કર્યો હશે કે એથી ઉપાર્જન કરેલાં હોર્માચ્ચ આદિથી, રજસમૂહથી ચંદ્રબિંબની પેઠે, માત્ર ક્ષીર-અને-હિમ સમાન ઉભવળ કુળ દંકાઈ ગયું. માટે હવે હું કોઈ એવા પ્રકારના ઉચ્ચ મુદ્રત્ય આચરું કે જેથી મારાં પૂર્વજવનાં પાપકર્મોનો નાશ થાય. એમ વિચારીને તે, શરીરમાંથી આત્મા ચાલી નીકળે એમ, સ્વગત અને સ્વનગરનો ત્યાગ કરીને ચાલી નીકળ્યો.

કેટલાએક દિવસ વ્યતીત થયા પછી મુમંગળના પિતા જિતશત્રુએ તેને મહુવૈભવ સહિત પોતાને પદે આરાપણ કર્યો; કારણકે પિતાનો પુત્રપ્રતિ એવો ધર્મ છે. એ મુમંગળે પણ ગાદી ઉપર આવીને, શ્રીમન્મતુના મધ્યાહ્નકાળના સૂર્યના જેવા અતિ ઉચ્ચ પ્રતાપવડે અનેક મહીપતિઓને વશ કર્યા; કારણકે સિંહનો પુત્ર સિંહ જ હોય છે.

હવે પેલો સેનક કે જેણે તાપસી દીક્ષા મહુણ કરી હતી તે હર્ષ સહિત પોતાને કૃતકૃત્ય માન્યો હતો; કારણકે અન્યજનો પણ સ્વબુદ્ધિએ ધર્મ તો કરે છે, પણ તેવા પ્રકારની કદર્થનાથી પરાભવ પામેલાઓ એ વિશેષ પ્રકારે કરે છે. એકદા એને પોતાના હોર્માચ્ચનું સ્મરણ થવાથી વૈરાગ્યયુક્ત થઈ એણે પોતાના શુરૂની ખાસે ઉદ્દિકાભિમુહ^૧ કર્યો: કહ્યું છે કે ઓછા જ્ઞાનવાળાને, બોધ કષ્ટને અર્થ છે. એકદા પૃથ્વીપર વિચરતો એ તપસ્વી રાગને વધે પુનઃ વસંતપુરે આવ્યો: અહો લોકોને ધિક્કાર છે કે પરાભવ પામ્યા છતાં પણ પુનઃ પોતાની જન્મભૂમિપ્રત્યે ઉત્કંઠા રાખે છે ! તપસ્વીને બોધને નગરના સર્વ લોકો ભક્તિસહિત તેની પૂજા કરવા લાગ્યા; કારણકે આ તપશ્ચર્યા જ જગતને વિષે પૂજ્ય છે, તો તેને આદરવાવાળો શા માટે આદર ન પામે ? “કયા કારણે વિરાગ પામી તે ગૃહનો ત્યાગ કરી આવી કષ્ટદાયક તપશ્ચર્યા આદરી છે” એમ પ્રશ્ન પૂછતા લોકોને કૃષ્ણમંત્રીપુત્રે પણ ઉત્તર આપ્યો કે—આ તમારા રાજ્યને કુમારવસ્થામાં મારો

૧. ઉદ્દિકાભિમુહ. ઉંટપર બેસવું આકરું પડે છે તેવો આકરો માસમાસના ઉપવાસનો અભિમુહ

પરાભવ કર્યો હોતો તેથી મને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો છે. તેણે લોકોને આ વાત હતી તેવી કહી; કારણકે સત્ય વચન જ તપને અનુકૂળ છે. પછી કહ્યું 'પરંપરાએ એ વાત રાજાને કાને પહોંચી; કારણકે નૈયાયિક આદિ મતોને વિષે શબ્દ 'વીચિતરંજ' નામના ન્યાયે ગમન કરે છે. સુમંગળ રાજા તો એ વાત સાંભળતાં જ મહા વિવાદ પામ્યો; અથવા તો મહાન્ પુરુષો પોતાના અપરાધને શાસ્ત્રથી પશુ વધારે માને છે એ સુકત જ છે. પછી એણે તપસ્વી પાસે જઈ લક્ષિતસહિત નમન કરી એની ક્ષમા માગી કે-અજ્ઞાનભાવથી મેં આપને જે અપરાધ કર્યો છે તેની, પિતા પુત્રને આપે તેમ, આપે મને ક્ષમા આપવી. એ સાંભળીને શાંતચિત્તવાળા તપસ્વીએ કહ્યું-હે નરેન્દ્ર, તારા જેવા શુરની મારાથી લક્ષિત તો કાંઈ થાય એમ નથી-તો શું ક્ષમા પણ નહિ આપી શકાય? હું ક્ષમા કરું છું. કારણકે આ મારી તપસ્યાનો તું હેતુરૂપ છે અને એ તપસ્યા સંસારસુદના હેતુરૂપ છે, અને દુઃખપરંપરારૂપી જ્ઞાનજને શાન્ત કરવામાં તથા કૃત્યાણુરૂપી લક્ષ્મીને ઉત્પન્ન કરવામાં મેઘરૂપ છે. પછી "આવા પાત્રને આપેલું જ્ઞાન મહા ક્ષણભ્રમક થાય છે" એમ પારીને રાજાએ એ તપસ્વીને પારણાને વાસ્તે નિમંત્રણ કર્યું; કારણકે અક્ષલક્ષિત તો કૃપણ જનોની હોય છે. હવે જો કે એ લોકોને રાજાપિંડ ખપે નહિ, તોપણ પોતે બહુ પ્રસન્ન થયો હોતો તેથી તેણે રાજાનું વચન માન્ય કર્યું; કારણકે તપસ્વિજનને દક્ષિણશુભવાળા હોય છે. પછી રાજા તેને નમીને તથા તેની આશિષ્ ગ્રહણ કરીને સ્વસ્થાનકે ગયો.

તપસ્વી પણ માસકપણ પૂર્ણ થયે રાજાના મહેલના દ્વાર પાસે ગયો. કારણકે મુનિઓ સત્યપ્રતિજ્ઞાવાળા હોય છે. તે વખતે રાજાને મહા શિરોબાધ થયેલી હોવાથી કેઈને અંદર પ્રવેશ કરવા દેતા નહોતા, તેથી તપસ્વી ચિત્તને વિષે લેશમાત્ર પણ ઉદ્વિગ્ન થયા વિના હર્ષ સહિતજ પાછો વળ્યો, કારણકે તપોધનોને (તપસ્વીઓને), તપક્ષ્યા એજ વૃદ્ધિને અર્થ છે. જો પહેલેજ ગૃહે પારણા ન થાય તો પહેલાની ઉપરજ બીજી માસકપણ કરવું "

એવા પોતાના અભિગ્રહને લીધે તપસ્વી આ વખતે પૂર્વની જેમ માસકષપણ કરીને રહ્યા; કારણકે સત્વવંત જન્મે સત્વનો ત્યાગ કરતા નથી. આ દ્વિતીયમાસકષપણને સમયે તેણે ‘આ લોકો દુધા કેવી રીતે સહન કરતા હશે’ એવો પ્રશ્ન પૂછનારને નહિં જોવાને ઇચ્છતો હોય તેમ, અધોમુખ મુદ્રિકા ધારણ કરી. બીજે દિવસે સાઈં થયું ત્યારે રાજાને પારણાની વાત યાદ આવી એટલે જઈને નમન કરીને તેણે મુનિ પાસે ક્ષમા માગી; કારણકે તપસ્વીજન ભક્તિથીજ રીઝે છે. તેણે કહ્યું-હે મુનીશ્વર, મારા જેવા પાપીજને આપને નિમંત્રણ કરીને, બાળકની જેમ આમ બહુ છેતર્યા છે; આપને અન્ય સ્થળે પણ પારણા થયું નહીં. અહો ! મારા જેવા પાપીજનોનું આણંજ દૃત્ય હોય છે ! જેવી રીતે લક્ષ્યવસ્તુને લેવામા પ્રવૃત્ત થયેલો અચતુર ધનુર્ધારી પહેલોજ પોતાનો હસ્ત ભાંગે છે; તેવીજ રીતે ધર્મને મિથે પાપ ઉપાર્જન કરનારા મારા જેવા નિર્ભાગ્યશિરામણિને થયું છે. હે સ્વામિ, હવે હું યોગ્ય ન કહેવાઉં, તથાપિ, ગંગાનદીનું પૂર જેમ મધ્યદેશને પવિત્ર કરે છે તેમ, આપે પધારીને મારા આંગણાને પવિત્ર કરવું. મુનિએ કહ્યું-હે નૈશ્વર, ખેદ ન કર; એ દોષ તો પ્રમાદથી થયેલ છે; તારા ભાવ કિંચિત્તમાત્ર દૂષિત નથી; હું તારી ઇચ્છા પૂર્ણ કરીશ;” અથવા તો મહંત પુરૂષો પરમાર્થમાં તો સર્વદા તત્પર જ હોય છે. પછી રાજા મુનિને નમીને ઘેર ગયો, ને પારણાના દિવસની શહ જોતાં બીજા માસ માંડમાંડ વ્યતિક્રમ્યો; કારણકે ઉત્સુક-ચિન્તાતુર માણસોને દિવસ લાંબાલાંબા લાગે છે. પણ પુનઃ પણ રાજા અસ્વસ્થ હોવાથી એ દુર્ગંજ થઈ ગયેલા તપસ્વીને પૂર્વની પેઠેજ પાછા જવું પડ્યું; કારણકે એવા પુરૂષોને પણ લાભના ઉદય વિના ભિક્ષા સુદ્ધાં મળતી નથી. પછી સજાએ એને ત્રીજી વખતે પણ ગૌરવ સહિત નિમંત્રણ કર્યું; અને એણે પણ એ સ્ત્રીકાયું; કારણકે કોઈની પ્રાર્થનાનો જેવા તેવા કારણથી ભંગ ન કરવો જોઈએ. જ્યારે અવધિ પૂર્ણ થયે એ તાપમ શિક્ષાને અર્થે ગયો ત્યારે તો બૂપતિને પુત્રજન્મના હર્ષમાં પારણાની વાત પણ

સ્મરણમાં નહોતી; કારણકે સુખમાં તેમજ દુઃખમાં પ્રમાદ એક સરખો થાય છે. હવે તો આ વખતે જે લિષ્ઠા નહિ મળવાથી એ ક્રોધને લીધે અતિ ક્રુશ થઈ ગયેલો હોવાથી રાગ ઉપર અતિ ક્રોધ ભરાયો; કારણકે અત્યંત ઘર્ષણથી, ચંદનના કાષ્ટમાંથી પણ અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે. કહ્યું છે કે-મુસાફરી જેવી વૃદ્ધાવસ્થા નથી; દારિદ્ર્ય જેવો પસલવ નથી; મૃત્યુ સમાન ભય નથી; અને ક્રુધા સમાન વેદના નથી. પછી એ તપસ્વી, કૃપણ પુરુષના ઘરથકીજ જેમ, તેમ રાગના આવાસથી પાછો વળીને, ખિન્ન થતો પોતાને સ્થાને ગયો; અને વિચારવા લાગ્યો-આ રાગ નામેજ સુમંગળ છે; પણ એના મંગળના શ્રુના જેવાં કુળ હોવાથી એ કુમંગળ છે. મેં ત્રણત્રણવાર એની પ્રાર્થના સ્વીકારી તોપણ એ કુટિલે મને લિષ્ઠા આપી નહિ, એ એની ધૃષ્ટતા જ (ઉદ્ધતસ્વભાવ જ) સમજવી; કારણકે ત્રીજી વાર ઉડી જતી વખતે તો પક્ષી પણ પકડી લઈ શકાય છે. અથવા તો શ્વાનના પૂંચને નળીને વિષે નાંખો તો પણ એ પોતાનો વક્રભાવ છોડતી નથી; અને લીંબકાના વૃક્ષને (પાણીને ખસે) દુધ પાચે તોપણ તે મધુર થતું નથી. તે પોતે રાત્રિદિવસ સુખમાં પાણી આવે એવાં મિષ્ટાન્નપાન જામે છે તેથી, વધ્યા સગર્ભાની પીડા ન જાણે તેમ, પોતે ખીમતું દુઃખ જાણતો નથી. એણે મને વારંવાર આમંત્રણ કરી કરીને આ પ્રમાણે ક્રુધાએ મારી નાખ્યો; હવે છવીશ ત્યાં સુધી એને ત્યાં નહિ જઈ; હવે ગંગાદત્ત પુનઃ કૃપને વિષે નહિ આવે. ક્રોધને લીધે જેનાં ભાવચક્ષુ જતાં રહ્યાં છે એવા એ તપસ્વીએ કુગતિનું હેતુબૂત એવું નિદાન (નિયાણું) કયું કે “ હું એના વધ કરનારો થાઉં; ” અથવા તો નિર્ગળ પુરુષો નિષ્કરુણ હોય છે. અહો ! એણે નિષ્પ્રયોજન કદ વેકયું ! એણે તપશ્ચર્યાજ શા માટે કરી ? અથવા તો ખાળતપસ્વીનું સુખ્ય પાપના

૧ પંચતંત્રમાં ગંગાદત્ત દેહકાની એક વાર્તા છે તેને ઉદ્દેશીને આ કથું છે. ગંગાદત્ત પણ એમ છેતરાઈ ગયો હતો તેથી તે છેવટ બોલ્યો હતો કે ન ગંગાદત્તઃ પુનરેતિ ક્રૂપમ્ ।

અનુબંધને અર્થે થાય છે. નિરસિમાની રાજ્યને પશ્ચાત્તાપ તો ઘણું થયો; પણ લક્ષ્મણને લીધે, એ તપસ્વીની ક્ષમા માગવાને હવે ચોથીવાર આવ્યો નહીં; કારણકે લક્ષ્મણ કુલીનજનોને સદા નીચું જોવારે છે.

હવે કેટલેક કાળે એ તપસ્વી મૃત્યુ પામીને અસ્પર્ધિક બ્યંતર થયો; પણ આવા કોધાતુર મનવાળા તપસ્વીઓને મન તો એ પણ બહુ છે. સુમંગળરાજ્યએ પણ નિરંતર રાજ્યનું પરિપાલન કરી પર્યાન્તકાળે તે સર્વ તૃણની પેઠે ત્મજી દબને તાપસી દીક્ષા ગ્રહણ કરી; કારણકે સંતજનો લોગને વિષે સદાકાળ હુબ્ધ રહેતા નથી. પછી એ (રાજા) ત્યાં પણ પોતાનો તાપસાચાર સારી રીતે પાળી, વિશુદ્ધલેસ્થા સહિત આયુષ્ય પૂર્ણ કરીને સત્પુરુષોની ગતિ (સદ્ગતિ) ને પામ્યો; તે જાણે વૈશ્ના અનુબંધનો નાશ કરવાને જ હોયની ! અનુક્રમે એ સુમંગળનો જીવ ત્યાંથી અધીને ઐશ્વિકરાજ થયો; એણે રાજ્યલક્ષ્મીને બહુ લાડ લડાવ્યાં હતાં તેથી જ જાણે એ લક્ષ્મી અહીં પણ એની સાથેને સાથે જ રહી. કેટલેક સમયે એ સેનકતાપસનો જીવ અધીને એટકરાજપુત્રી ચેલ્લણાની કુક્ષિને વિષે પુત્રપણે અવતર્યો. હવે એ બંને જીવના પૂર્વભવના વેરને લીધે જ, એ તાપસનો જીવ હંબુતો ગળને વિષે હતો ત્યાંજ ચેલ્લણાને પતિનું માંસ ખાવાનો મહા ભયંકર દોહડ ઉત્પન્ન થયો, તે જાણે તેના હૃદયને વિષે શાકિનીમંત્રે પ્રવેશ કર્યોથી હોયની ? પણ ચેલ્લણા ચિંતાતુર છતાં પણ પોતાનો એ દોહડ કોઈને કહી શકી નહીં; કારણકે આવી ભયંકર વાત વગર પૂછ્યે પતિરૂપ દેવતાને કેમ કહેવાય ? વળી, જળથી સારી રીતે સિંચાતા-એવા પણ કોટરને વિષે શુભ રહેલા આશિવાળા વૃક્ષની શાખા જેમ શુષ્ક થઈ ગય છે; તેવી રીતે રાણી, ઉત્તમ પ્રકારના લોજન લેતી છતાં પણ, પોતાનો એ દોહડ પૂર્ણ નહિ થવાથી, ચરીરે સુકલા લાગી પાપ વહોરી લઈને પણ તેણે નાના પ્રકારના ગર્ભપાતનના ઉપાયો કરી જોયા; તથાપિ ગર્ભપાત થઈ શક્યો નહિ, કારણકે, જેનો હંબુ

આરંભ થયો નથી એવું આયુષ્ય ક્ષયને યોગ્ય નથી. એવામાં રાજાએજ તેને પૂછ્યું-હે દેવિ, તું કૃષ્ણ પક્ષને વિષે ચંદ્રમાની કળાની. પેઠે શરીરે કેમ ક્ષીણ થતી જાય છે ? શું તારું કંઈ કાર્ય સંપાદન થતું નથી ? અથવા કોઈએ તારી આરાખંડિત કરી છે ? શું કંઈ દુષ્ટ સ્વપ્નપરંપરા તારા જીવામાં આવી છે ? અથવા કંઈ અપશકુન થયાં છે ? અથવા શરીરે કંઈ પીડા ઉત્પન્ન થઈ છે ? હે સર્વોગમુંદર, જેવું હોય તેવું સ્ફુટપણે કહીદે. એ સાંભળી ચેલ્લણુએ, પોતાની કુશિને વિષે રહેલા ગર્ભને વિષે પોતાનો શ્વાસ આસકૃત થઈ ગયો. હોયની એમ ઉઠે નિશ્વાસ મૂકી રાજાને પોતાની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ પોતાનું સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું; કારણકે કલ્યાણીજ પ્રતીકર (ઉપાય) થાય છે. રાજાએ કહ્યું-હે સુભગા, હું તારો મનોરથ સદ્ય પૂર્ણ કરીશ; કારણકે વસ્તુ દૂર હોય તેને ચે લાવી આપું; તો આતો મારા શરીરમાંજ છે તેથી પ્રાપ્ત થઈ ચુકી સમજ. આ પ્રમાણે એના ચિત્તને ઉદ્ધાસ પમાડીને, એણિકરાજાએ અભયકુમાર પાસે જઈને એના દોહદની વાત કહી; કારણકે ઈંક જતી રહે ત્યારે સૂર્યની સામે નજર કરવી પડે છે. પછી અભયકુમારે કહ્યું-હે તાત, હું હુમણાં જ એની ઇચ્છા પૂર્ણ કરું છું; નિશ્ચયે બુદ્ધિમાન જનોની દૃષ્ટિને વિષે આવી વાત કઠિન લાગતી નથી. પછી રાજપુત્રે પોતાના માણસો પાસે સસલાનું માંસ મંગાવ્યું; કારણકે દાણુ અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલા માણસને, અપવાદ શું ઉત્સર્ગ કરતાં બલવાન નથી ? (અપવાદ સેવલો જ પડે છે.)

પછી રાજાને ચત્તા સુવશ્વીને, અભયકુમારે તેના ઉદર ઉપર એ માંસ મૂક્યું; કારણકે કાર્ય એવી રીતે કરવું જોઈએ કે જીવિતની હાનિ ન થાય તેમ યજ્ઞિનો ભંગ પણ ન થાય. પછી એક તીક્ષ્ણ છરી લઈને તેનું અંગ કાપતો હોય એમ બતાવવા લાગ્યો; અને રાજા પણ ગુણ થકી ચીતકાર કરવા લાગ્યો; કારણકે માયા વિના સામો માણસ ખડું માનતો નથી. ભૂપતિએ એ માંસ ચેલ્લણુને મોકલાવ્યું, અને એણે પણ પતિના આદેશથી એ એકાન્તે ખાધું; કારણકે ગેહટા માણસોને પણ કુનીતિ

શોભતી નથી. એ વખતે તેને સ્વામીનું સ્મરણ થતાં હૃદય કંપવા લાગ્યું; અને વગી ફાળુવાર પછી ગર્ભનું સ્મરણ થયું એટલે ચિત્તને વિષે ઉલ્લાસ થયો; કારણકે પ્રાણીને દેવ અને રાગ એ બન્ને એક સાથે થતા નથી.

આમ ચેલ્લણાનો દોહદ તો પૂર્ણ થયો પણ એ "પતિને ઘાત કરનારી મારા જેવી સ્ત્રીને ધિક્કાર છે" ! એમ કહી કહીને પોતાની નિન્દા કરવા લાગી; કારણકે કંઈ કારણવશે પાપકાર્ય કર્યા પછી પણ સુવાસનાવાળા પ્રાણીઓને તો અતિ પશ્ચાત્તાપ થાય છે. પછી, નિશ્ચયસભયે પૂર્ણ ચંદ્ર જેમ કમલિનીને ઉલ્લાસ પમાડવાને પોતાનું પૂર્ણ રૂપ બતાવે છે, તેવી રીતે રાગ તરતજ એ રાણીના મનનું સમાધાન કરવાને અર્થે તેને પોતાની અક્ષત કાયા બતાવવા ગયો; અને તેને કહેવા લાગ્યો કે-હે સૌભાગ્યવતી, સંરોહિણી ઔષધીના પ્રયોગથી મને તેજ વખતે ફાળુમાત્રમાં આરામ થયો છે; કારણકે ઔષધીઓના પ્રભાવ અવશ્ય છે ચેલ્લણા પણ પોતાના પ્રાણુમય પતિને નિરાપાધ ભેદને ઉત્ત્ત્વાસ પામી; કારણકે પોતાના સ્નેહીમનને-આપત્તિ તરીકે પાર ગયેલા-ભેદને કોને હર્ષ ન થાય ?

પછી ચેલ્લણાએ નવમાસ અને સાડાઆઠ દિવસ નિવિધે નિર્ગમન કરીને હાથણી 'કલભરણને જન્મ આપે તેમ સર્વ અંગે સંપૂર્ણ એવા પુત્રને જન્મ આપ્યો. રાણીએ તેને તેના પિતાના મહાશત્રુ બાણીને તેજ વખતે દામીને કહ્યું-આને તું કોઈ સ્થાને જઈને મૂકી આવ; કારણકે શરીરમાં ઉત્પન્ન થયેલો છતાં પણ હુઃખ દેનારો એવો 'વાળો' ફર કરવા યોગ્ય નથી ? દાસી પણ એને, બાણે વનદેવતાઓની કીડાને અર્થેજ હોયતી એમ, અશોકવાટિકાને વિષે મૂકી આવી. પણ તે પાછી વળી તે વખતે દેવયોગે રાગએ તેને પૂછ્યું-બદ્રે, તું ક્યાં ગઈ આવી ? તેણે કહ્યું-હું રાણીના આગ્રહથી બાણકને મૂકવા (લજ્જાદેવા) ગઈ હતી; કારણકે જેનું અન્ન ખાતા હોયએ તેનો આદેશ ઉઠાવેલો

પડે છે; પછી તે શુભ હોય વા અશુભ હોય. એ સાંભળી માનવે પ્રમુખ જાનવરાથી એનો નાશ થશે એવી શંકાએ, ત્વરિત પગલે રાજ્ય ત્યાં ગયો અને પુત્રને બન્ને હાથે ઉપાડી લીધો; કારણકે પિતાને પુત્રપર અપ્રતિમ સ્નેહ હોય છે. પછી રાણી પાસે આવીને તેણે કહ્યું-હે સુર અને વિવેકશાળી કુલીન રાણી-શ્વેચ્છનોની સ્ત્રીઓ પણ ન કરે એવું આ કુકર્મ તે શું કયું ? જેને આપણા જેવું જ્ઞાન નથી એવી તિથ્યાની સ્ત્રી પણ, બહુ પુત્રવાળી હોય તેણે પોતાના ચૌરસ પુત્રને ત્યજ દેતી નથી; તો તારા જેવી માનુષીથી તો કેમ ત્યજ દેવાય ? જનસમૂહને પૂજ્ય એવું રાજ્ય મળી શકે, અવિનાશી એવો રાજાનો અનુગ્રહ પણ પ્રાપ્ત કરી શકાય, સૌભાગ્યલક્ષ્મીના જેવી તેજોમય લક્ષ્મી પણ મળી શકે, કામદેવ સમાન સ્વરૂપ પણ મળી શકે, નિરાપાધ એવી કળાઓનો સમૂહ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે, રોગોપદ્રવરહિત સર્વ લોગ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે; અને શત્રુઓને દુઃખ દેનારી એવી ઉત્તમવળ કીર્તિ પણ પ્રાપ્ત થઈ શકે; પણ પુત્રરત્ન તો ક્યાંઈથી પણ મળી શકે નહિ. એને વારતે તો સ્ત્રીઓ રાત્રિદિવસ દુર્ગા પ્રમુખ દેવીઓનું પૂજન કરે છે, વૃક્ષનાં મૂળ ઘસીઘસીને પીએ છે, ભુખ્યાં રક્ષાપોટલી તથા ફાંડાં ખાંધે છે, અને અનેક ન્યોતિપીઓને પોતાના શ્રદ્ધા કેવા છે તે વિશે પ્રશ્ન કરે છે; ને તે તો તને પ્રાપ્ત થયેલા એવા આ તનુજને, પુણ્યહીન જન ચિંતારત્નને ત્યજ દે તેમ ત્યજ લીધો ! રાણીએ એ બધું સાંભળીને ઉત્તર આપ્યો-હે સ્વામિ, આપ જે કહોએ તે સર્વ સત્ય છે, પરંતુ આપને આ, ઉચ્ચસેન રામને કંઈ ધંધો હતો તેમ, પુત્રરૂપ એક મહાન શત્રુ ઉત્પન્ન થયો છે; નહીં તો, એ ગર્ભમાં આજ્યો ત્યારે અને આવો મહા ઘોર દોહદ કેમ થાય ? માણસના ઉદરમાં લેશ પણ લસણ જાય છે ત્યારે શું અંતિ દુર્ગન્ધ નથી ઉત્પન્ન થતી ? પણ રાજ્ય તો પુત્રપર સ્નેહાળુ હોવાથી બોલ્યો-હે હરિષ્ણુશી, ભલે વૈરી નીવડે તોપણ એ પુત્ર છે; કારણકે પુત્ર કુપુત્ર થાય પણ માતા કુમાતા ન થાય, અહો ! તું વિચારણુ થઈને, આમ તારા પહેલા જ

બાળકનો ત્યાગ કરે છે, તો કુશળા અગ્નિના ઉપર રહેલા જળબિન્દુઓની--પેઠે ત્હારાં શેષ બાળકો કેવી રીતે સ્થિર (સ્થિતિમાન-હયાત) રહેશે? ચેલ્લણાને પોતાને એ રચિકર નહોતો છતાં કદાચ રામની આજ્ઞાથી એણે એને વધાવી લીધો; કારણકે સતી સ્ત્રીઓથી કદિ પણ પતિની આજ્ઞાને ભંગ થાય? ચન્દ્રમાના દ્રવ જેવી પોતાની કાન્તિવડે એ બાળકે અશોકવાટિકાને વિષે ઉદ્યોત કરી મૂક્યો હતો તેથી રામએ એનું 'અશોકચંદ્ર' એવું નામ પાડ્યું. પણ બાગમાં કુકડાએ તેની એક કનિષ્ઠ આંગળી કરડી હતી તેની પીડાને લીધે તે બહુ રૂદ્ધ કરવા લાગ્યો; છતાં તેને જ્યાં ફેંકી દીધો હતો ત્યાં એ આટલાથી જ (જીવતો) બચ્યો એ જ આશ્ચર્ય હતું. રામ તેની એ આંગળીને પોતાના મુખને વિષે રાખવા લાગ્યો તેથી તેની ઉંમરથી એને મુખ થયું. પછી જ્યારે તેનો મધુ રૂઝાઈ ગયો ત્યારે આંગળી કૂણિત (ટુંકી) થયેલી દેખાઈ; તેથી તેના સમાનવયના ગોડીઆઓએ મળીને તેનું કૂણિત નામ પાડ્યું. કારણકે એઓ મશ્કરીમાં (ઘણીવાર) એવું અપનામ (ખરાબ નામ) પાડે છે.

અનુક્રમે રાણીએ, પૂર્વ દિશા જેવી રીતે પર્વતવિશે એ પુષ્પદતીને જન્મ આપે છે તેવી રીતે, હલ્લ અને વિહલ નામના એ તેજસ્વી અને કાન્તિના નિધાનરૂપ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. ચેલ્લણાની કુસિધી જન્મ પામેલા એ ત્રણ કુમારો પિતાને મુખરૂપ થઈ પડ્યા; અને કલહ-કષ્ટનો સર્વથા ત્યાગ કરીને નગરને વિષે ફરતા છતાં, શ્રી ત્રિકુટ પર્વતની ભૂમિપરના ઉંચા શિખરોની પેઠે વિરાજવા લાગ્યા.

તેજમય લામડળ સમાન શોભતા ઐશ્વિકનરેશ્વર જેવા પિતાને પ્રમોદરૂપી સંપત્તિને આપનાર-તથા એમને અને એમની પર્વત સમાન ઉચ્ચ પ્રતિજ્ઞાઓને સફળ કરનાર-અને સર્વ દ્રવ્યોનો વૈરિ-દક્ષિણવાન-નિર્ભય અલયકુમાર, પોતાના અશોકચંદ્ર પ્રમુખ લાઈઓની સાથે રહીને લક્ષ્મણ-ભરત-અને શત્રુઘ્નથી સંયુક્ત રામચંદ્ર જ હોયની એવો શોભાવા લાગ્યો.

સર્ગ ૩ જો.

પછી ઐથિકરાગ્યે ધારિણી નામે એક સદ્ગુણના સંહારરૂપ એવી નવી રાણી આણી; કારણકે હસ્તીને શું એક જ હાથણી હોય ? તેના રૂપવાન-સૌંદર્યવાન અને સૌભાગ્યવાન શરીરને વિષે કયાંઇપણ એકે અલક્ષણ નહોતું; અથવા તો શાખને વિષે કાળાશ હોયજ નહીં. સતીશિશિમણી એ ધારિણી પોતાના અમૂલ્ય અને પવિત્ર એવા શીલરતનનું રક્ષણ કરવાને નિશ્ચયે લક્ષ્મણરૂપી રક્ષકાને^૧ ધારણ કરતી હતી. એ પતિવ્રતા સ્ત્રી કમલિનીની જેમ પોતાના પતિરૂપ ચંદ્રમાના મુખ શિવાય અન્ય કોઇનું મુખ જોતી નહિ. ગાદ્યાવસ્થાને વિષે દુધ પીવાથી એની રસના મધુર થઇ હોયની, તેથીજ જાણે એ કદિ પણ કડવાં વચન ઉચ્ચરતી નહિ ! એણે નિશ્ચયે કોઈ એક અધ્યાપકની પાસે દાનનો અભ્યાસ કર્યો હશે; નહિંતો અર્થાજનોને દાન આપતાં એનો હાથ કેમ ન યાકી જાય ? સૂર્યને જેમ દિવસરૂપી લક્ષ્મીની સાથે, તેમ રાજાને એની સાથે ઉત્તમ પ્રકારના લોગ લોગવતાં કેટલોક કાળ વ્યતીત થયો.

એકદા પાછલી રાત્રીએ, પંચવર્ણના સુગંધી દ્રવ્યોથી સુવાસિત થયેલા કુસુમના સમૂહવાળા, અને ધુપધી પહેરી રહેલા આવાસલવનને વિષે, નાના પ્રકારનાં મણિ સુવર્ણ અને રૂપાથી જડેલા-હંસનાવાળાના સમૂહથી સંપુર્ણ-ઉત્તમ પદ્મટૂલીથી^૨ વિરાજતા-પાંગથે અને મસ્તકને સ્થાને મૂકેલા ઓશીકાથી શોભી રહેલા-ખટુ મૂલ્યવાન અને નવનીત સમાન મુદ્દ એવા પ્રચ્છદપટ્ટવાળા-ગાલ રહે તે સ્થાને સુદર ગાલમસૂરીઆંથી સુકા-ઉપર જડી લીધેલા ઉલ્લોચથી દીપતા-મધ્યભાગે જરા નમેલા-ગંગાના પુલિનપ્રદેશ^૩ જેવા-અને જાણે દેવશય્યાજ હોયની એવા જણાતા પર્લજને વિષે સૂતેલી એ ધારિણીદેવીએ સ્વપ્નને વિષે, નંદાની પેઠે, એક લિંગા-મદગરતા-ચાર દંતુશળવાળા અને ઉજ્જવળ વર્ણના હસ્તીને (પોતાના) મુખને વિષે પ્રવેશ કરતો

જેથી. સૂર્યના દર્શનથી ઉત્કુલ્લ પત્રોવાળી પશ્ચિમીની જેમ, એ સ્વપ્ન જોઈને પ્રકુલ્લિત થયાં છે નેત્રો જેનાં એવી એ મહાદેવી તરતજ જાગી; કારણકે એવા જનોને નિદ્રા અલ્પ હોય છે. જાગીને, ગતિને વિષે હસીને પરાજય કરનારી એ રાણી રાજ પાસે ગઈ, અને તેને કોમળ વચનોથી 'જગાડ્યો; કારણકે શ્રીઓને તો મૃદુતાજ શોભે છે. પછી પતિને તેણે કહ્યું-હે સ્વામિન, મેં હમણાં સ્વપ્નમાં હસ્તી જોયો, તો વૃક્ષની જેમ એનું શું ફળ થશે? વર્ષાઋતુને વિષે મેઘજળની વૃષ્ટિથી કદમ્બવૃક્ષ અંકુર ધારણ કરે તેમ આ વાત સાંભળી હર્ષ પામી રામાંચ ધારણ કરતો શ્રેષ્ઠિકરાજ કહેવા લાગ્યો-“હે પ્રિયે, તે સ્વપ્નને વિષે ગજરાજ જોયો તેથી નિશ્ચયે કુંતીએ જેમ ભીમને જન્મ આપ્યો; હવે તેમ તું, એક કુળદીપક-કુળસ્તન-કુળને વિષે સુદૃઢ સમાન, કુલપર્વત સમાન અને કુળને વૃદ્ધિ પમાડનાર, તથા હસ્તી સમાન બળ અને પરાક્રમવાળા એક પુત્રને જન્મ આપીશ.” પોતાના પતિના આ શબ્દોને રાણીએ નિશ્ચયે શકુનની ગાંઠના મિષે ઘાંધી લીધા-એમ કે છુટા રહેશે તો કોઈ એને લઈ જશે. વળી એ બોલી કે આપની કૃપાથી મને અલ્પ સમયમાં એમ થાઓ; કારણ કે ઉત્તમ જનોનું વચન કદિ પણ અન્યથા થતું નથી. પછી રાજાની આજ્ઞા લઈને રાણી પોતાના રાયનખંડમાં ગઈ; કારણકે કુળવાન શ્રીઓ સર્વ કાર્ય પતિની આજ્ઞા પ્રમાણે કરે છે. સુંદર શકુન બીજા અપશકુનોથીજ જેમ તેમ, આ માફ શુભ સ્વપ્ન બીજાં દુઃસ્વપ્નોથી પ્રતિઘાત ન પામે, માટે હું સાધ્વીની પેઠે ધર્મજગરણ કરું કે જેથી મને કુમુદિનીની પેઠે હવે નિદ્રા ન આવે-એમ વિચારીને એણે સળીઓની સાથે સુંદરી-ગ્રાહી-નર્મદા-દમયંતી-અંજના-રાજમતી-શ્રીતા-દ્રૌપદી-નંદા-ઋષિદત્તા-અને મનોરમા પ્રમુખ સતી શ્રીઓની કથા કાઢી. પછી એના ધર્મજગરણને વધારે શ્રવણ કરવાને અનાતુર હોયની એમ સત્રી પણ દણમાં બેસીને થઈ.

આ સમયે કાગ નિવેદન કરનારી પુરૂષ ઉચે સ્વરે બોલવા

લાગે—(કારણકે સગાનું પ્રચંડશાસન હોય તો પોતાને નિયમિત વખતે ડોણ નથી ભગતું ?) “ આ કંઈક રક્તમંડળવાળો તેજોનિધિ સૂર્ય આપની પેઠે પોતાનાં સુકોમળ કરવની ભુવનનું પોષણ કરતો છતો ઉદય પામે છે. કાળરૂપી માળીની પુત્રી જ હોયની એમ આ દિનલક્ષ્મી પણ આપને જોવાને ઉત્સુક બની આપને માટે સૂર્યરૂપ પકવણડિમ તૈયાર કરી રહી છે. ” એ સાંભળીને મગધાધિપતિએ વિચાર્યું—અહો ! આ ચતુર બંદિજન આજ બહુ સરસ પાક બોલ્યો; માટે નિશ્ચયે રાણીને કુળને ઉદય કરનારો પુત્ર થશે; અન્યથા ઉદય સંબંધી કુળનું આવી રીતે સૂચવન થાત નહીં. પછી વ્યાયામ કરીને, સુવાસિત તેલવતી મર્દન કરાવી એણે સુગંધી જળથી સ્નાન કર્યું, અને ચંદનાદિથી વિલેપન કર્યું. પછી દેવપૂજા કરીને, તિલક કરતી વખતે, એણે મસ્તકપર સુવર્ણનાં મુકુટ, કર્ણને વિષે ચત્રાયમાન કુંડળો, ઉરસ્થળને વિષે રત્નજન-નિર્મળ-અને ચળકતા મુક્તાકુળને હાર, અને બુભુખાને વિષે કેયૂર, એવાં એવાં આભૂષણો, જાણે તે તે સ્થળોના બહુમાનને અર્થે જ હોયની એમ, ધારણ કર્યાં. વળી પ્રકાશભાગ (પોંચા) ને વિષે સુવર્ણનાં વલય પહેર્યાં, તથા મહુતાને અર્થે અંશુલિને પણ મુદ્રિકાને મિથે સુવર્ણથી ભૂષિત કરી. વળી સંપ્રતિ, ભુવનને વિષે એના સમાન અન્ય કોઈ વીરપુરૂષ નથી—એમ બતાવવાને એણે હક્ષિણ અરણ્યને વિષે વીરવલય ધારણ કર્યું.

એ પ્રમાણે સજ્જ થઈને એ, ઈંદ્ર જેમ સુધર્માને વિષે પધારે તેમ, દેવતા સમાન રૂપવંત મંત્રી અને સામંતોએ શોભાવેલી સભાને વિષે આવીને બેઠા. ત્યાં તેણે સ્વપ્નશાસ્ત્રના પારંગામી એવા આઠ સ્વપ્નપાઠકોને બોલાવવાને સેવકોને મોકલ્યા. એટલે એઓ પણ સ્નાન કરી, શરીરે વિલેપન તથા લાલને વિષે તિલક કરી, મસ્તકને વિષે દધિ-શ્વેત સસ્ત્ર-દ્વર્ગ તથા અખંડ અક્ષત રાખી, શ્વેત વસ્ત્ર પહેરી કુળાદિક લઈ સભાને વિષે આવ્યા; અને એ કુળાદિક સગની આગળ બેટ મૂકીને, એને આશીર્વાદ દઈ, એમને માટે મૂકી રાખેલા પીઠાસનપર બેઠા, એટલે તેઓ એકની સન્મુખ કુલસ્યા પવતો શોભે તેમ સગની સન્મુખ શોભવા લાગ્યા, તે વખતે

ધારિણી રાણી, પશુ, હસ્તી-સિંહ-મૃગ-વાઘ-અશ્વ-શુકર-સંબર-મયૂર-અકવાક-અને હંસ વગેરે જેની ઉપર ચિત્રેલાં હતાં, એવા પડદાની પાછળ આવીને બેઠી; કારણકે રાજાની રાણીઓ અસૂર્યપદ્યા કહેવાય છે (પડદામાં રહેવાનો એમનો પ્રસિદ્ધ રિવાજ છે.) રાજાએ સ્વપ્નપાઠકોનો સત્કાર કરીને પૂછ્યું-આજે રાત્રીને છેલ્લે પહોરે ધારિણીદેવીએ સ્વપ્નને વિષે હસ્તી બોલે તો તે સ્વપ્નનું શું ફળ થશે તે તમે સ્ફુટપણે કહો; કારણકે સૂર્યના કિરણો જ વસ્તુઓનો ઉદ્યોત કરવાને સમર્થ હોય છે. એ પરથી સર્વેએ એકત્ર થઈ એક રીતે બિહાપોહ (વિચાર) કરી સઘ સ્વપ્નના અર્થને પ્રાપ્ત કર્યો, કારણકે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ બહુ ઉત્તમ વસ્તુ છે. પછી એમણે કહ્યું-મહારાજ, સાંભળો. સર્વ સ્વપ્નશાસ્ત્રોને વિષે બહેતેર સ્વપ્ન કહેવાય છે. તે બહેતેરમાં ત્રીશ મહાસ્વપ્ન કહેવાય છે. એ કલ્પવૃક્ષની પેઠે મહા ફળદાયક હોય છે. તે ત્રીશમાં વળી સિંહ-હસ્તી-વૃષભ-ચંદ્ર-સૂર્ય-સરોવર-કુંભ-ધ્વજ-સમુદ્ર-પુષ્પની માળા-રત્નોનો સમૂહ-વિમાન-ભવન અને અગ્નિ એ ચૌદ મહાસ્વપ્નો તીર્થકર અથવા અકર્ત્તરિશાળ ગણને વિષે આગળે છતે તેમની માતાઓ હોય છે. વાસુદેવની માતા એમાંના સાત સ્વપ્ન હોય છે; બળદેવની માતા ચાર હોય છે; અને મંડળ એટલે, દેશના અધિપતિની માતા એક સ્વપ્ન હોય છે. માટે ધારિણીદેવી મેઢપર્વતની ભૂમિની પેઠે નંદનને^૧ જન્મ આપશે. એ પુણ્યનિધિ શુરવીર પુત્ર નિશ્ચયે રાજ્ય પ્રાપ્ત કરશે; કારણકે અશ્ત્રુએ બેયેહું અલિત થાય, પણ શાસ્ત્રપી અશ્ત્રુએ બેયેહું કદાપિ અલિત થતું નથી. એ સાંભળીને પછી કલ્પવૃક્ષની બરોબરી કરનારા રાજાએ તેમને નિત્યની આજીવિકા ખાંધી આપીને તેમનું દારિદ્ર્ય દૂર કર્યું. કહ્યું છે કે, ચેરડીનું ક્ષેત્ર, સમુદ્ર, થોનીનું^૨ પેલણ, અને રાજાઓની કૃપા-એટલાં વાનાં ક્ષણમાત્રમાં દારિદ્ર્ય દૂર કરે છે. વળી ગૌરવ સહિત વસ્ત્ર-તાંબુલ પ્રમુખ આપવાવડે રાજાએ તેમનો સત્કાર કર્યો, કારણકે બુદ્ધિ-એ શું કલ્પલતા

નથી ? પછી સ્નેહને લીધે રાજ્યએ પોતે ધારણીની પાસે જઈને તેમનું કહેવું એને કહી સંભળાવ્યું કારણકે પ્રેમની ગતિજ આવી હોય છે. પછી પુષ્ટિના હેતુરૂપ અને અતિ તેલ વગેરે વસ્તુઓથી રહિત એવા આહારવડે, રાણી ગર્ભનું પોષણ કરવા લાગી; માંદો માણસ પથ્યવડે રહેવું પોષણ કરે તેમ.

હવે સુખે કરીને ગર્ભનું પાલન કરતી રાણીને ત્રીજે માસે અશોકવૃક્ષની જેમ દોહદ ઉત્પન્ન થયો કે, વરસાદ વરસતો હોય- તેની સાથે વીજળીની ગર્જના થઈ રહી હોય-નદીઓ આલી રહી હોય-ઝરા વહેતા હોય-પૃથ્વીપર લીલા અંકુરો પથરાઈ ગયા હોય-મધુરો નૃત્ય કરી રહ્યા હોય-અને દેહકાઓ ફાંજી ફાંજી શબ્દ કરી રહ્યા હોય એવે વખતે ઉત્તમ વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરી હું હાથણીની ઉપર બેસીને નગરમાં તથા બહાર વૈભાવગિરિ સુધી ફરું, મારાપર છત્ર ધરવામાં આવે, આમર વીંછાય, સામંતાદિ પરિવાર સહિત રાજ્ય પણ સાથે આવે અને બન્દીઓનો ગાયન ગાતા આગળ આવે-એમ વર્ષાઋતુની ઉત્તમ શોભાનું હું યથેચ્છ સન્માન કરું. પણ આ દોહદ તેને અકાળે ઉત્પન્ન થયો; પ્રાયઃ મનુષ્યો જે દૂર હોય અને જે દુર્લભ હોય તેનીજ વાંછા કરે છે. આવો અકાલીન દોહદ નહિં પૂર્ણ થઈ શકે એવો હોવાથી તે જીવ ઋતુની રાત્રીની ઊંઘિની જેમ દિવસે દિવસે ક્ષીણ થવા લાગી. તોપણ તેણે એ વાત કોઈને કહી નહિં; કારણકે મ્હોટા લોકોએ પોતાનું દુષ્કર કાર્ય કોઈની આગળ કહેવું મહા મુશ્કેલ છે. પણ તેની અંગિત દાસીઓએ એ વાત રાજાને જણાવી, કારણકે સેવકવર્ગ નિત્ય પોતાના કુલાચારની રક્ષા કરે છે. રાજા તરતજ ધારણીની પાસે ગયો; કારણકે પ્રિયજન અસ્વસ્થ હોય ત્યારે કોણ ઉતાવળ નથી કરતું ? ત્યાં જઈને તેણે ચેતુલાની જેટલાજ પ્રેમથી તેને પૂછ્યું; કારણકે મહાન્ પુરુષોને એક વામા (જોછી) ને બીજી દક્ષિણા (વધતી) એવો કંઈ વિભાગ હોતો નથી. રાણીએ કહ્યું-હું સ્વાગિનાથ, મને તક્ષક નાજના મસ્તકના બૂવણરૂપ સુગમણિને

અહુણ કરવા જેવો અકાળે મેઘવૃષ્ટિ જોવાનો દોહડ ઉત્પન્ન થયો છે હે આર્યપુત્ર-તે માટેજ હું તે આપની પાસે કહી શકતી નહોતી; કારણકે અસંભાવ્ય ઇચ્છા કરનારાને લોકો ઘેરો (ગાંડો) ગણી કાઢે છે. પણ રાજાએ તેને કહ્યું-હે પ્રિયે, ધીરજ ધર, હું તારા મનોરથ સત્વર પૂર્ણ કરીશ. જેને ઐકુસ્પતિ તુલ્ય બુદ્ધિમાન અભયકુમાર જેવો મંત્રી છે તે આવો અવદંભવાળો (હિમ્મતભર્યો) ઉત્તર કેમ ન આપે ?

રાણીને આ પ્રમાણે ધીરજ આપીને રાજા, કમલિનીને આશ્વાસન આપી સૂર્ય જેમ ગગનને વિષે ચઢે છે તેમ, સલાને વિષે આવીને સિંહાસનપર આરૂઢ થયો. પણ રાણીનો દોહડ સંપૂર્ણ કરવાની ચિંતાને લીધે ઉદાસી એવો એ મહીપતિને લયલીત પુરૂષની પેઠે દિશાઓ શૂન્યકાર જેવી દેખાવા લાગી. એટલે મહા ચતુર એવા અભયકુમારે નમન કરીને અંજલિ જોડી લક્ષિતવરે નમ્રવાણીથી પિતાને વિજ્ઞાપના કરી કે-હે પૂત્ર્ય પિતા, શું સ્થાનની પેઠે કેઈ રાજા આપણા મંડળમાં ઉપદ્રવ કરે છે ? અથવા અન્ય કોઈ પોતાના જ આત્માનો દુસ્મન એવો આપણી આજ્ઞાને મસ્તકને વિષે માલાની જેમ નથી ધારણ કરતો ? અથવા તો અચિંત્ય લાભવાળા એવા આપને કંઈ ઇચ્છા પૂર્ણ થતી નથી ? અથવા દુર્જનની જેમ કોઈ બ્યાધિ અધિક પીડા આપે છે ? હે પ્રભુ, આપ, દ્વિસના ચંદ્રમાની જેમ, નિસ્તેજ થઈ ગયા છો માટે આપના સરલ પુત્રને તેનું કારણ જણાવો. રાજાએ કહ્યું-કારણ મોટું છે; પણ તે ગણુબ્યાં એમાંનું એકે નથી. તારી માતાને આજ અકાળે મેઘવૃષ્ટિ જોવાનો દોહડ ઉત્પન્ન થયો છે. હે બુદ્ધિનિધાન, તે પૂર્ણ કરવાને તનેજ સંભારવો પડ્યો છે, કારણકે આહારને ક્વણ (કોળીઓ) કંઠે રહો છો જળનેજ શોષવું પડે છે. અભયકુમારે કહ્યું-હે તાત, આપ નિશ્ચિંત રહો; એ કાર્ય કલ્પવૃક્ષની તુલ્ય એવા આપની કૃપાથી હું પૂર્ણ કરીશ.

હવે અભયકુમારને પૂર્વે કોઈ દેવતાની સાથે સમાગમ થયો હતો (કારણકે મનુષ્યને મનુષ્યની મિત્રતા તો સર્વત્ર હોય છે માટે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નહીં) તે પદ્ધતી તેણે તે

દેવને ઉદ્દેશીને ધર્મધ્યાન કર્યું-પૌષધશાલાને વિષે જઈ, પ્રાક્ષયર્થે જત અંગીકાર કરી દર્શની શય્યાને વિષે રહી 'ઉપવાસ કર્યો; કારણકે દેવતાનું આકર્ષણ જેવી તેવી રીતે થતું નથી. એ પ્રકારના એના ધર્મધ્યાનથી ત્રીજે દિવસે એ દેવ સ્વર્ગથી આવેલા પ્રત્યક્ષ થયો; કારણકે આકર્ષણમંત્રથી તો સ્વર્ગની અપ્સરાઓ પણ આકર્ષાઈ આવે છે. એ દેવતાના સુકુટના રત્નોના કિરણજાળથી આકાશને વિષે ઈંદ્રધનુષ્યો રચાયા હતા. એના ચલાયમાન કુંડળો એના ગાદીપર સ્પર્શ કરતા લટકતા હતા. એના કંઠને વિષે તામ્ર પુષ્પોની અત્યંત સુગંધમય માળા રહી ગઈ હતી. એની ભુજાઓને વિષે ઉદ્ભસતી કાન્તિવાળા કેયૂર શોભી રહ્યાં હતાં. એના દેહીધ્મમાન પ્રકોષ્ઠ (પોંચા) ને વિષે શ્રેષ્ઠ આભરણો ચળકાટ મારતાં હતાં. (વચની ઉપર) કંઠથી જાનુપર્યન્ત હાર લટકી રહ્યો હતો. ચરણને વિષે મણિજડિત સુવર્ણનાં વક્ષ્યો દીપી રહ્યાં હતાં; અને હાથની આંગળીઓને વિષે પણ અનેક મણિમુદ્રિકાઓ ગહાર આપતી હતી. વળી એણે અતિ મૃદુ અને દિવ્ય દેવદ્વંધ વસ્ત્રો ધારણ કર્યાં હતા, અને પોતાના દેહની કાન્તિના સમૂહથી બાર બાર સૂર્યોના ઉદ્યોતપર વિજય મેળવ્યો હતો. એના ચરણ ભૂમિતળથી ચારઆંગળપ્રમાણ ઉંચા રહેતા હતા અને એનાં બન્ને નેત્રકુમળ નિમેષ-ઉન્મેષથી રહિત હતાં.

એ દેવ અભયકુમારની પાસે પ્રત્યક્ષ થઈ કહેવા લાગ્યો-હે પવિત્ર કુમાર, તેં શામાટે મારું સ્મરણ કર્યું છે? હુંકર એવું પણ તારું શું કાર્ય કરું તે કહે એ સાંભળી અભયકુમારે તેને કહ્યું-હે દેવ, મારાં માતૃશ્રીને આજ અકાળે મેઘની વૃષ્ટિ અનુભવવાનો દોહડ ઉત્પન્ન થયો છે. માટે મારા પર સ્નેહ ધરાવતા હો તો તમે એ પૂર્ણ કરો; કારણકે જુદિમાન એવા પણ મનુષ્યોમાં વરસાદ વરસાવવાની શક્તિ હોતી નથી. અથવા તો તમારાં દર્શન થયાં ત્યારથી જ એ પૂર્ણ થયો છે. કારણકે જેને રત્નાકર (રત્નની ખાણ-સાગર) ની જેવા મિત્રો હોય, તેને નિરાશ થવાનું હોય નહિં. એ સાંભળીને દેવતા 'તથાસ્તુ' એમ કહીને તિરોધાન

થયો, કારણકે દેવતાઓ મનુષ્યલોકને વિશે વિશેષ વખત રહેતા નથી. પછી અભયકુમાર પણ સ્વચ્છ થઈને ઘેર ગયો, અને પારણ કથું અથવા બીજાઓ પણ એમજ (ઇષ્ટસિદ્ધિ થયે છને જ) લેવાન લે છે. પછી દેવના પ્રભાવે કરીને, જાણે ભૂમિ ફાટતી હોયની એમ સહસ્રા વર્ષના ચિન્હો ઉત્પન્ન થયા મહોગે વટાણીઓ નીકળવાથી સર્વ તૃણ-વદ-લતા પ્રમુખ ધ્યાન ધરીને રહ્યા હોયની એમ સ્થિર થઈ ગયા અને ગાળ કરતા પણ બંધ થયા વળી લોકો પણ અત્યંત તાપથી અતિશય વ્યાકુળ થતા છતા વાંજણાઓવી કંઈક સુખ લેવા લાગ્યા. “ આ સર્વવ્યાપક વિભુ^૧ શૂન્ય કેમ છે ? ” એમ કોઈએ કહ્યું હોય તે ઉપરથી જ જાણે આકાશ પદ્ધતિ^૨ જેવા મેઘવૃન્દથી સર્વત્ર છવાઈ ગયું વળી “ આપણા જેવા ઉન્નત જનકની સતતિ થઈને આ વારિ (જળ) નીચ તરફ ગમન કરનાર થયું ” એવા દુ બધી જ હોયની એમ એ મેઘ પણ સ્થામ થઈ ગયા. એલામા તો પૂર્વ તરફનો વાયુ વાવા લાગ્યો અને પૃથ્વી થઈ, કારણકે સિતિના સયોગ વિના બીજાથી પણ અકુર નીકળતા નથી જેમ જેમ જળની મહોટી મહોટી ધાર વર્ષવા લાગી તેમ તેમ પથિકાનોના શરીરને વિષે કામના બાણનો પ્રહાર થવા લાગ્યો. પોતાની સ્થૂળધારાવડે પૃથ્વીને લેગીને એણે અદર પ્રવેશ કર્યો તે, તેને વિષે રહેલી પોતાની શત્રુરૂપ-ઉખાનો નિશ્ચયે નાશ કરવાને અર્થેજ હોયની^૧ વળી વર્ષાશત્રુરૂપ રાગને આકાશ ભાગે^૨ જવાને વાસ્તે આગળ દીપિકા^૩ હોયની એમ વીજળી પણ અત્યંત ઝળાકા કરવા લાગી, જાણે એજ (વર્ષાશત્રુરૂપ) રાગના, ત્રાબાના બનાવેલા હોયની એવા સુસ્વર શબ્દો ગ્રીષ્મશત્રુરૂપ ભૂપતિનો અને તેની ઉખાનો પણજ કરીને ફાટી જવા લાગ્યા. મેઘરૂપી વાજિન વગાડનાર ગર્જનાના મિષ ઘડી જાણે તે જ અવાજ કરતા હોયની એમ શક્ત થવા લાગી, નદી અને ઝરાના જળ પરસ્પર સ્પર્ધા કરતા હોયની એમ

પોતાના વેગથી ધ્રુવણેન્દ્રિયને ઝહેરી કરી નાખતા જોસખંધ વહેવા લાગ્યા. ચાતકપક્ષીઓ પણ જાળકોની પેઠે, લીલાએકરીને ઝીંવા (ડોક) નમાવી નમાવીને, ચથેચપણે મેઘના સ્વચ્છ જળનું પાન કરવા લાગ્યા. દેડકાઓ પણ “ અમે જેવી રીતે જળને વિષે રહેવાથી જીવીએ છીએ તેવી રીતે અન્ય કોઈ જીવતું હોય તો કહો ” એમ પૂછતા હોયની એમ ત્વરાસહિત શબ્દ કરવા લાગ્યા. વિસ્તારયુક્ત કલાપ-પાંખ-અને-સ્થિરઘટિવાળા મધૂરૈ, નૃત્ય કરનારા પુરોની પેઠે ચરણને ઝરાબર રીતે મૂકી મૂકીને નાચ કરવા લાગ્યા, અહો ! આચાર અને વર્ણધકી ભિન્ન છતાં પણ નોમે કરીને અભિન્ન (સમાન નામવાળાં) હોય છે એવાઓને પરસ્પર ઝટ મિત્રતા બધાય છે; નહિતો, બલાહકો (બગલાઓ) બલાહકો (વાઢાંઓ) ની પાસે (આ વખતે) આવ્યાં તે અન્યથા કેમ આવે ? (કારણકે બગલાઓનો આચાર અને વર્ણ વાઢાળા કરતાં તદ્દન ભિન્ન છે; ક્રૂરતા બનેનું ‘ બલાહક ’ એવું નામજ અભિન્ન-સમાન છે), મહિન એવા મેઘાએ વર્ષાવેલું જળ આપણી કાયાનો સ્પર્શ કરે છે એવા ખેદથીજ હોયની એમ પક્ષિનીઓ (પક્ષના છોકવા) જળને વિષે ડુબવા લાગી. હંસપક્ષીઓ પણ જળધકી જન્મ પામેલા ણિસતંતુ આદિના વિરુદ્ધીજ હોયની એમ અત્યંત વિવાદ પામતા દૂર પ્રવાસે ચાલી નીકળ્યા. (માનસ સંસાર ગયાં કારણકે વર્ષાક્રાંતિને વિષે તેઓ ત્યાંજ નઈ રહે છે). પૃથ્વી પણ પોપટના પીંછાના રંગ જેવા રંગવાળા ઘાસથી લીલીછમ થઈ ગઈ તે બાણે પોતાના પતિ ઔલિકરાગ્નનું આવું ભાવ્ય જોઈને રૈમાંચિત થઈ હોયની ! સિલિન્ધ્ર-અરોઝ-કૂટળ કેતકી અને માલતી પ્રમુખ વનસ્પતિઓને પણ ગંભીર આવો વિચિત્ર બનાવ જોવાને ચક્રુ આવ્યાં હોયની એમ, પુષ્પો આવ્યાં. વળી અણે મેઘજળના છંટકાવને લીધે ઔરવલુ હસ્તીના શરીરપરથી ભૂમિપર ટપકતા તેના અલંકારરૂપ સિંદૂરના બિન્દુઓ હોયની એવા દેખાતા ઇન્દ્રગોપ નામના કીડાઓ સળે સળે દેખાવા લાગ્યા. બાગકો પણ રૈતીના દેવમંદિર આદિ

ખનાવીને કીડા કરવા લાગ્યા; કારણકે પોતાનો સમય આબેછતે કોણ પોતાના સ્વભાવપર જતું નથી ?

આવે વખતે ધારિણીએ પૂર્વોક્તઅકારે વેંભારગિરિની તલાટી આદિ સ્થળોને વિષે ફરીને નંદાનીપેઠે પોતાનો દોહડ પૂર્ણ કર્યો. એ પ્રમાણે અલયકુમારે તેનો મનોરથ પૂર્યો; અથવા તો ચિંતિત વસ્તુને આપનાર તો કલ્પદ્રુમજ હોય છે. જો આવા અલયકુમાર જેવા મંત્રીઓ ઘેરઘેર હોય તો કયા રાજના મનોરથ અપૂર્ણ રહે ? પણ વન વનને વિષે કાંઈ કલ્પદ્રુમ હોય ? તિથિએ તિથિએ કાંઈ ચંદ્રમા પૂર્ણમંડળમાં દેખાય ? દ્વીપિ દ્વીપિ લક્ષ્યેજનન વિસ્તારવાળો મેરૂપર્વત હોય ? દરેક સાગરને વિષે ગોક્ષીર સમાન જળ હોય ? અથવા નગરે નગરે તે રાજધાની હોય ? વળી સર્વ નિધાનોને વિષે મણિઓ કદિ હોય ? (અર્થાત્ ન જ હોય).

હવે અત્યંત સુખને વિષે રહેવાથી ખહુ પુષ્ટ થયું છે શરીર જેતું એવી ધારિણી, જે પર્વત વચ્ચેની ખીણ હસ્તીને વહુન કરે તેમ ઉત્તમ અને વજ્ર સમાન શુરૂ એવા ગર્ભને વહુન કરવા લાગી; છતાં પણ તે ગૂઢગર્ભા હોવાથી, એ, ગંભીર પુરૂષના હૃદયને વિષે રહેલા રહસ્યની પેઠે જણાતો નહોતો. અનુક્રમે હર્ષમાંજ નવભાસ અને સાડાઆઠ દિવસ વ્યતિક્રમ્યે, ગ્રહો જિત્વ લગ્નમાં આવ્યે છતે, ગ્રેહ તિથિને વિષે, રાણીએ, છીપ મુકતાફળને જન્મ આપે, તેમ, એક લક્ષણવંત, અને શરીરની કાન્તિથી મહેલને ઉદ્યોતમય કરી મૂકતા, પુત્રને નિર્વિધને જન્મ આપ્યો. તે દિવસે ખહું કરો (હસ્તો) જ હોયની એવા સૂર્યના કરાથી પ્રમાર્જિત થયેલી સ્ત્રીઓ સર્વે નિર્મળ દેખાવા લાગી. આકાશે પણ, એ ખાળકપર નિર્મળ ઉલ્લોચ (ચંદ્રનો) ખાંધતું હોયની એમ મુંદર કૃષ્ણપટમય વસ્ત્રને ધારણ કર્યો. વળી તસ્તજ જન્મ પામેલા ખાળકના, પદ્મવસમાન કોમળ અંગના સ્પર્શથીજ મૃદુતા પામ્યા હોયની એમ પવનો પણ મૃદુપણે વાવા લાગ્યા. એટલામાંતો વૃક્ષને જઈને સ્પર્શ કરી આવવાની કીડામાં પ્રવૃત્ત થયેલા ખાળકોની પેઠે સર્વ ઘસીઓ રાજને વધામણી દેવા એકસાથે

દોડી. એઓમાં એક શરીરે બહુ માંસલ હતી તેને પીડા થઈ; કારણકે ચાલવાની શક્તિ ન હોવાથી એ ભૂમિપર માંડમાંડ પંગલાં મૂકતી હતી. વળી એક બીજી પણ ચાલવાને અસમર્થ હોવાથી પોતાના અતિપુષ્ટ નિતંબ અને ઉરઃસ્થળને નિન્દવા લાગી. પણ તેજ કારણને લીધે એક ત્રીજી સુકુમાર શરીરવાળી દાસી દોડતી ગઈ. વળી એક અસ્પષ્ટ લોચનવાળી અને ચાલવાને અશક્ત એવી અતિવૃદ્ધ દાસી તો પોતાની વૃદ્ધાવસ્થા ઉપર બહુ ક્રોધાયમાન થઈ. પણ એવી ત્વરિત ગતિના મહા વેગને લીધે હાલતાં છે પથોધર જેનાં એવી એક પ્રિયવંદ્ય નામની દાસી નિતમ્બની સ્પર્શવાને પણ નહિં ગણકારીને, શ્વાસ ખાતી, પણ હૃદયને વિષે હુર્ષ પામતી, આડેઅવળે માર્ગે જતી અને પોતાની અનેક સખીઓને આનન્દ પમાડતી, સસુદ્રની પાસે નદી પહોંચે તેમ, મગધેશ્વર શ્રેણિકરાજની પાસે સર્વ કરતાં સુણવાર વહેલી પહોંચી. પુષ્કળ શ્વાસથી હાંફતી હતી છતાં પણ જ્ઞાન મળવાની આશાએ બોલી-હે પ્રભુ, મારી વધામણી છે, આપનો જય થયો છે, વિશેષ પ્રકારે જય થયો છે: ધારિણી દેવીને, રૂપમાં કામદેવનો પણ પરાજય કરે એવો અને અમાશ મનોરથને પૂર્ણ કરનારો પુત્ર પ્રસન્ન્યો છે. એ સામગી હુર્ષ પામી, શબ્દે “મારાં અંગોમાંગ તો સર્વે હુર્ષના રામાંથરૂપી આલૂપણથી ભૂષિત થયાં છે તો હવે આ અન્નગળસ્તન જેવાં આભરણો મારે શા કામનાં છે?” એમ વિચારીનેજ જાણે પોતાના દેહ ઉપરથી (સુકુટ શિવાય) સર્વ અલંકારો ઉતારીને એ વધામણી લાવનાર પ્રિયવંદ્ય દાસીને આપી દીધાં; અને, ઘણાં અપરાધી એવા પણ શ્રીમતોને દેહબાનાથી મુક્ત કરવામાં આવે છે તેમ, એને દાસીપણથી મુક્ત કરી અન્ય દાસીઓને પણ રાજ્યએ યથાયોગ્ય જ્ઞાન દીધું; કારણકે આશા કરીને આવેલાઓની આશા મહાન પુરૂષો પૂર્ણ કરે જ છે.

તેજ વખતે નરપતિ શ્રેણિકરાજને વળી સકુળ નગરને વિષે ચિત્તને ચમત્કાર પમાડે. એવો સુત-જન્મનો મહોત્સવ કરાવ્યો:-કોમળ કંઠવાળી અને રૂપવતી વારાંગનાઓના નૃત્ય

અને ગીત શરૂ થયા; વિદ્યાવંત કળાવિદ્ પુરૂષો વાજિત્ર વગાડવા લાગ્યા; કૈયલના સમાન મધુરકંઠવાળી નારીઓ ધવજમંગળ ગાવા લાગી અને દ્વારે દ્વારે તોરણ બંધાયા. વળી નાગરિકજનો અક્ષતના પાત્ર લઈને આવવા લાગ્યા તેમને સામા ગોળ તો આપવામાં આવ્યા; દ્રવ્યના લંડાર છુટા મુકવામાં આવ્યા અને અર્થીજનોને ઢાન દેવામાં આવ્યું. રાજાની આસાથી તોલ અને માપ મહોટાં કરવામાં આવ્યાં; અને ઘસઘસીઓ હુર્ષથી ઉછળવા લાગ્યા. ત્યાં નાના પ્રકારની કુશળતા ધરાવનારા પુરૂષો, નિશાળીઓને લઈને મહેતાજીઓ, અને મૂળાક્ષરના જનેતા પંડિતો ચોતરફથી આવવા લાગ્યા. વળી સ્થાને સ્થાને અને ચોટે ચોટે દેશાન્તરની લક્ષ્મીના પ્રવેશને અર્થેજ હોયની એમ તળિઆતોરણ ફરકવા લાગ્યાં. વળી હાટની શેણી પણ (ત્યાં ઉડતા લટકતા) કમુખાના વસ્ત્ર [ધ્વજઓ] ના મિષથી જાણે આંગળીઓ ઊંચી કરી કરીને “ એક અમલકુમાર જ સર્વ મંત્રીઓને વિષે શિચમણિ છે કે જેણે પોતાની માતાનો નહિ પુરી શકાય એવો મનોરથ પૂર્ણ કર્યો ” એમ અન્યોઅન્ય સંવાદ કરતી જણાતી હતી. આ પ્રમાણે તે આખો દિવસ જાણે કલ્યાણમય-સ્વર્ગમુખમય-અને આનંદઆનંદમય થઈ રહ્યો.

પછી ત્રીજે દિવસે નવા જન્મેલા પુત્રને સૂર્ય અને ચંદ્રમાના દર્શન કરાવ્યાં, તે જાણે એટલા માટે કે તે કાન્તિ અને તેજમાં એમના સમાન થાય. વળી છઠ્ઠે દિવસે તેના સ્વજનોએ ધર્મજગરણ કર્યું; તે જગરણ [જાગ્રત રહેવાનો સ્વભાવ] મહુણ કરવાને ઇચ્છાતુર એવા એ કુમારની સમક્ષ એ (જગરણ) ની પ્રશંસા કરતા હોયની એમ. દશમે દિવસે સૂતકની શુદ્ધિ કરવામાં આવી; અથવાતો તીર્થકરોના જન્મ સમયે પણ એમ કરવાનો કલ્પ (આચાર) હોવાથી તે કરવી ઘટે છે, તો શેષજનોને એમ કરવું જોઈએ એમાં તો શું કહેવું? પછી બારમે દિવસે સંબંધીજનોને લોગન જમાડીને રાજાએ પોતે, મુદ્રિકાને વિષે મણિની સ્થાપના કરે તેમ, પુત્રનેવિષે નામની સ્થાપના કરી

(નામ પાડ્યું). એ ગર્ભમાં હતો ત્યારે એની માતાને મેઘને દોહદ થયો હતો તેથી એના પિતાએ એનું ‘ મેઘકુમાર ’ એવું શુભયુક્ત નામ પાડ્યું.

અનુક્રમે પાંચ પાંચ ધાવમાતાઓના લાલનપાલનથી ઉછરતો મેઘકુમાર, દેવકન્યાઓથી કલ્પવૃક્ષ વૃદ્ધિ પામે તેમ, રાત્રી દિવસ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો; અને તેનાં ણધુ જનોએ તેનાં ચરણક્રમણ (પગે ચાલવું તે)-કેશવપન-મુંડન-અને નિશાળગરણ આદિ કર્યાં. કુમાર પણ, વહાણ વાયુની સહાયથી સમુદ્રને પાર પામે, તેમ, બુદ્ધિના ઉત્કર્ષથી સકળકળાને પાર પામ્યો (સકળકળાને વિષે પ્રવીણ થયો); અને એક ઉત્તમ તરીએ (તરનાર) જેમ સમુદ્રને તરીને દ્વીપને પ્રાપ્ત કરે તેમ કૌમારાવસ્થાને ઉદ્ધંધીને, તેણે મનોહર એવી ચૌવનાવસ્થાને પ્રાપ્ત કરી. એટલે પિતા-ત્રેણિકરાજાએ તેને સમાનકુળને વિષે જન્મેલી, સમાન વયની, સમાનરૂપસૌંદર્યવાળી અને સૌભાગ્યલક્ષ્મીથી વિરાજતી એવી આઠ રાજકન્યાઓની સાથે પાણિગ્રહણ કરાવ્યું; અને પ્રત્યેકવધુને કૈલાસ સમાન ધવળ અને ઉન્નત એવો એકેક રહેવાનો મહેલ તથા અકેક કોટિ રૂપું અને સુવર્ણ આખ્યાં. બીજી પણ તેમને યોગ્ય એવી વસ્તુઓ રાજાએ આપી; અથવા તો રાજવધુઓ આ પ્રમાણે વૃણિકજનની વધુ કરતાં અધિક છે. પછી મેઘકુમાર, શકેનો સમાનિક દેવતા સ્વર્ગને વિષે અપ્સરાઓની સાથે લોગવે તેમ, એ આઠે રાજપુત્રીઓની સાથે લોગવિલાસ અનુભવવા લાગ્યો.

પછી રાજકુમાર પોતાની પ્રિયાઓ સાથે કોઈ કોઈ વખત ‘ ગૂઢયતુથ^૧ ’ આદિ સમસ્યાઓથી વિનોદ કરવા લાગ્યો:-(કારણ કે વિદ્વાન્ જનની, પ્રિયાઓ સાથે આવીજ ગોટ્ટી હોય છે). તેની પત્નીઓએ પ્રથમ પૂછ્યું-હે નાથ,

જેણે યજ્ઞભવ કર્યો નિત્ય^૨ કામને છે,
અજ્ઞાન-હસ્તિ-હસ્તે^૩ વળી કેસરી^૪ જે,

૧ જેનું યોથું પદ ગૂઢ હોય તે. ૨ કામદેવનો. ૩ અજ્ઞાનપી હસ્તીનો નાશ કરવામાં. ૪ સિંહ (જેવા) છે.

તે સંહાર^૧ અયમી^૨ના અથ^૩ નિત્યમેવ,

આ કાવ્યનું ચતુર્થ^૪ પાદ ગૂઢ છે તે આપ પૂરા. " આવી, પ્રિયાઓએ ' ગૂઢચતુર્થપાદ ' સમસ્યા પૂછી તે લીલામાત્રમાં સમજી જઈને કુમારે પૂર્ણ કરી કે,

શ્રી નાલિરાયસુત આદિજિનેશદેવ.

પતિની આવી ઉત્તમ પાદપૂર્તિ સાંભળી હૃષ^૫ પામી પ્રિયાઓએ કહ્યું-હે નાથ, હવે આપ પૂછો.

એટલે કુમારે પુછ્યું-

" જન સરવે શું ઇચ્છે, સન્નિજત ચાપે સુલટ શું આશપે ?

શાનો 'ગૂઢ' પર્યાયી, સત્ત્વવાન શું પરને નવ સેપે ? "

આ 'અલક્ષિંદ્રક' સમસ્યા સમજાવો." એટલે રાજકુમારીઓએ પણ ક્ષણવાર વિચાર કરીને કહ્યું-હે આર્યપુત્ર, સમજાવ્યું. આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર " શરણગ " એ ચાર અક્ષરના શબ્દમાં આવી જાય છે. વળી પ્રિયાઓનો પૂછવાનો વારો આવ્યો એટલે એમણે પૂછ્યું:-

અંકુરો ઉપજે શાથી ? દેવનું વળી લોચન શું ?

નારી પતિવ્રતા કેવા સ્વામીને કહો ઇચ્છતી ?

ધ્યાવે તથા મુર્નીદ્રો શું સદા તન્મય મન કરી ?

નાથ, ઘો એક ચારનો, એક શબ્દે જ ઉત્તર. ૪

એ સાંભળીને કુમારે તરત જ ઉત્તર આપ્યો-અમૃત.* વળી પણ તેણે પ્રશ્ન કર્યો:-

" રવિ કો' શું વિસ્તારે આતઃ સધજે પ્રકાશને કરતી ?

જિનપતિમુખઅલોચે કોણ રહે લવિજનમન ઉપદિશતી ?

નદી ગંગા ઉદ્ભવી પાર ગયા એ કહો કૃષ્ણ કેવા ?

ચૈત્યરક્ષણે કોને અષ્ટાપદ પર સગરપુત્ર લાખ્યા ? "

૧ નાશ કરો. ૨ જેમને પોતાની ધંદિયોપર મમ (કાણુ-કામ) નથી હોતો એવા (પ્રાણીઓ) ના. ૩ પાપ ૪ સર્વે શું ઇચ્છે ? જા એટલે સુખ. તેમાર કરેલા આપ ધનુષ્ય પર શું આશપે ? શરણાણ્ય વળી ગૂઢ શબ્દ શાનો પર્યાયી છે ? શરણ નો (શરણ શબ્દનો અર્થ 'ગૂઢ' પણ થાય છે.) સત્ત્વવાન, પુરુષ સામાને શું ન મોપે ? શરણગ એટલે શરણે આવેલ (પ્રાણી).

* અમૃત=(૧) જળ (૨) અમૃત લોચન (૩) અમર (૪) મોક્ષ.

આ ' વ્યસ્તસમસ્ત ' સમસ્યાનો તેની સ્ત્રીઓએ ઉત્તર આપ્યો-લા [પ્રસા], ગીર (ગાણી-સસ્વતી), રથી (રથવાળા-રથને હાથમાં લઈને ગંગાનદી તરી ગયા હતા એ. ભાગીરથી (ગંગાનદી). વળી સ્ત્રીઓએ પ્રશ્ન કર્યો:—

પ્રિય ! સાગરની પુત્રી કોણ ? કહો વળી મેઘ હોય કેવા ? .
ચરણપ્રતિષેધાર્થી પંચાક્ષરથી બન્યા શબ્દ છે કયા ?
સર સુંદર કયું કે'લું ? ધનેશ નર કયો કો' આ ગગમાંહિ ?
એ પાંચે પ્રશ્નોનો એક શબ્દમાં ઉત્તર દો સ્વામી.

એ સમસ્યા સાંભળી ક્ષણવાર મનન કરી સમજી જઈ કુમારે એનો ઉત્તર આપ્યો—પદ્માકર. (૧) પદ્મા=લક્ષ્મી, એ સાગર (સમુદ્ર) માંથી નીકળી છે માટે એની પુત્રી કહેવાય છે. (૨) પદ્માકર. પદ્મા એટલે લક્ષ્મી અર્થાત્ દ્રવ્ય-એના આકર (ખાણ) રૂપ. મેઘ દ્રવ્યની ખાણ છે—સર્વ સંપત્તિ મેઘ (—વૃષ્ટિ) ઉપર આધાર રાખે છે. (૩) પદ્માકર=પદ્મ+મા+કર. આમાં પાંચ અક્ષરો છે એ ચરણને પ્રતિષેધ કરનારા છે. (૪) પદ્માકર=પદ્મ+આકર=કમળ પુષ્પોના સમૂહવાળું. પુષ્પજ કમળો હોય એવું સરોવર સુંદર કહેવાય. (૫) પદ્માકર=પદ્મ+આકર. ' પદ્મ ' એ એક મોટી સંખ્યા છે. એટલે એક પદ્મ દ્રવ્યવાળો હોય એ આ પૃથ્વી પર ધનેશ્વર એટલે કુબેર કહેવાય.

કુમારે સમસ્યા પૂરી એટલે એની ઉત્કૃષ્ટ ભુદ્ધિની પ્રશંસા એની સ્ત્રીઓએ કરી.

પછી કુમારે સમસ્યા પુછી:—

નીપજ્જવે કો ધાન્યને ?
ગમનહેતુ કયો હોય ?
નિર્ભય ગૃહ કયું મત્સ્યનું ?
હિમાગમે શું ભય ?

એનો ઉત્તર એની સ્ત્રીઓએ બરાબર વિચાર કરીને આપ્યો:—કંપનદ. [૧] ' કં ' એટલે જળ ધાન્યને નીપજ્જવે છે. [૨] પદ એટલે ચરણ જવા આવવામાં હેતુ એટલે સહાયક છે. [૩] મત્સ્યોનું નિર્ભય સ્થળ ' નદ ' એટલે સમુદ્ર છે. [૪] હિમાગમે

એટલે શિયાળામાં કંપ-શીત [થંડી] ને લીધે મુજવાનું છે.

પછી કુમારની સ્ત્રીઓએ વધારે વિષમ સમસ્યા પૂછી:—

સમર્થાર્થી કયો શબ્દ કો ?
 કંઠતણું શું નામ ?
 પત્રવાચિ પદ શું ? કૌ
 કોણ કણવર્ધન કામ ? ૧
 એક નરનાથવિશેષ કયો ?
 કયો કો' શબ્દ મધુર ?
 નૃપજ્યહેતુ કોણ ? શો
 બુદ્ધ-અર્થ લહો જીર ? ૨
 વિષ્ણુ-રાગ-ને તાત-નું—
 એક અવ્યયનું નામ
 નીકળે આ સમસ્યા થકી.
 અન્તિમ 'લ' તણું કામ. ૩

ક્ષણમાત્ર વિચાર કરી કુમારે આનો ઉત્તર આપ્યો :
 અગદજનકબતલ'. [૧] 'અલ' શબ્દ સંસ્કૃતમાં સમર્થ અર્થમાં
 વપરાય છે. [૨] ગલ=કંઠ (ગળું) [૩] દલ=દળ એટલે પત્ર કે
 પાંદડું. [૪] જળ ધાન્ય નીપજવે છે. [૫] એક રાજ=નળરાજ.
 [૬] 'કલ' શબ્દનો અર્થ મધુર થાય છે. [૭] બળ=સૈન્ય.
 [૮] બુદ્ધ એ તળ એટલે તળીઆનું નામ છે. વળી 'અગદ
 જનકબતલ' માં 'અ' એ 'વિષ્ણુ' નું નામ છે; 'ગદ' એ 'રાગ'
 નું નામ છે; 'જનક' એટલે 'પિતા' થાય છે; 'બત' એ એક
 (સંસ્કૃત) અવ્યય છે; અને છેલ્લો અક્ષર 'લ' છે.

કુમારે આગ સમસ્યા પૂરી એટલે એની સ્ત્રીઓ બોલી—
 અહો ! આપનો મતિવેલવ બૃહસ્પતિને પણ જીતી લે એવો છે,
 આપની આ બુદ્ધિ ઉત્કૃષ્ટ-સર્વ કરતાં ચંદ્ર એવી છે-અલૌકિક છે,
 તેથીજ આપ અમારી વિષમ સમસ્યા સમજી શક્યા છો. હવે,
 હે સ્વામિનાથ, આપ કંઈ વિશેષ વિષમ હોય એવું મુઠો

એ પરથી કુમારે પૂછ્યું.—

ચતુરઘં શામાં વસે ?
ક્યાં જન્મોત્સવ થાય
અસ્થિત — પરમેશનો
સુર-સુરઘન્દ્ર મિલાય ? ૧
અતિ પ્રજ્ઞા ક્યા મનુષ્યમાં ?
ક્યાં કસ્તુરી થાય ?
તાતશીલ-લાવના અર્થમાં
પ્રત્યયદ્વય ક્યા રહ્યાય ? ૨
કહો પખીઠાં ક્યાં વસે ?
ક્યા જળ છે ફુલંલ ?
રૂનિ ક્યા નર વિષે
રમે સહ નિમ અપ ? ૩

આ સમસ્યા સ્ત્રીઓએ બહુ બહુ વિચારી જોઈ પરંતુ એમનાથી સમગ્ર નહિ એટલે એઓ બોલી-અહો ! આપંપુત્રે અમારી ફુલંલ્ય એવી પણ સમસ્યા ક્ષણભાનમાં પૂરી, પરંતુ અમે સર્વે એકત્ર મળીને પણ આપની સમસ્યા સમજી શકતી નથી. અથવા તો પુષ્કળ નદીઓ એકઠી મળવાથી કંઈ સાગર બનતો નથી, ઘણી દીવી હોય તોપણ તે સૂર્યના પ્રકાશની બરાબર થતી નથી આમ બોલતી બોલતી એઓએ કુમારને કહ્યું— આપંપુત્ર, હવે આપના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપ જ આપો.

કુમારે મંદહાસ્ય કરીને ઉત્તર આપ્યો કામેચુરૂતમચારૈ.

[૧] 'કારૈ' કાર એ સસ્કૃત શબ્દનો અર્થ શિષ્યશાસ્ત્ર થાય છે કારૈ એટલે એવા શિષ્ય-હુત્તર કળાને વિષે જ ચતુરઘં છે [૨] મૈનૈ=મૈરૂ પર્વત ઉપર-લગવાનનો જન્મોત્સવ થાય છે [૩] અતિપ્રજ્ઞા 'ગુરૈ' એટલે ગુરૂને વિષે હોય છે [૪] કસ્તુરી 'રૈરૈ' એટલે રૂરૂ-મૃગને વિષે-મૃગની નાલિમા થાય છે [૫] સસ્કૃત વ્યાકરણમાં રૂ પ્રત્યયો તાતશીલ્ય અર્થમાં વપરાય છે [૬] પક્ષીઓ 'તૈરૈ' એટલે તરૂ પર-વૃક્ષ પર રહે છે [૭]

બેરો' એટલે મરૂ જુમિને વિષે (ભારવાડ દેશમાં) જળ બહુ દુષ્પ્રાપ્ય છે-મળતું નથી. [૮] બેરો' એટલે સુંદર પુરૂષને વિષે સી બહુ મોહ પામે છે-સુંદર પુરૂષને જોઇને એનો અપ્ય-આત્મા મૂઠ જની જાય છે.

. એ પ્રમાણે મેઘકુમાર પ્રેમની શાળારૂપ એવી પોતાની પ્રિયાઓની સંગાથે પ્રેમોત્તરાર્થિએ કરીને સુખમાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યો.

શ્રિષ્ટિકરણને અનુક્રમે જુદી-જુદી રાણીઓથી નંદિષેણ-કાળ પ્રમુખ શુરવીર પુત્રો થયા; કારણકે સિંહના પુત્ર સિંહજ હોય છે. તે કૃષિત આદિ સર્વ પુત્રોને તેણે રાજકન્યાઓ પરણાવી. કારણકે પુત્રના સંબંધમાં પિતાના શુ' જોછા મનોરથ હોય છે ? પછી અભયકુમારે પોતાના લાઇઓને સાથે લઇને અશ્વખેલન આદિ ક્રીડાઓમાં કેટલાક દિવસ નિર્ગમન કર્યા.

એવામાં એકદા,—જેમણે પોતાના શુરજનના આશ્રહથી ઝૂંહસ્થાનમને વિષે રહી પછી જ સકળ સામ્રાજ્યને તૃણની પેઠે ત્યજીદઇને પ્રવ્રજ્યા બહુષ્ટ કરી હતી; જેમણે પોતે નિઃસંજ છતાં પણ પોતાનું અર્ધ દેવદૃષ્ટ વસ્ત્ર બ્રાહ્મણને આપી દીધું હતું; જેમણે પોતે અનન્ત વીર્યવાળા છતાં પણ મહા મહા ઉપસર્ગો સહન કર્યા હતા; જેમણે સર્વ ધાતિકર્મના નાશ કરીને દેવલજ્ઞાનરૂપી લક્ષ્મીને પ્રાપ્ત કરી હતી; વળી જેમની સમીપે દેવતાઓ ક્રિકરની પેઠે હ્રંકન કરતા હતા; જેમનું શરીર સુગંધમય તથા રોમ-પ્રસ્વેદથી રહિત હતું; જેમનું રૂધિર સ્તીરધારા સમાન, અને માંસ પાંડુર હતું; જેમના આકાર-નીહાર ચર્મચક્ષુવાળાઓને (માનવીઓને) અદ્વૈત્ય હતા; જેમનો નિઃશ્વાસ સુગંધમય હતો; આવા જન્મની સાથેજ પ્રાપ્ત થયેલા અતિશયોના ધણી, કે જેમના કેશ-રોમ-નખ અને શ્મશ્ન કઢાપિ વૃદ્ધિ ન પામતાં એજ સ્થિતિમાં રહેતા હતા; અને જેઓ, આકાશને વિષે જેમ સૂર્ય તેમ, પૃથિવિની વિષે અજ્ઞાનરૂપી અંધકારનો નાશ કરતા હતા;—એવા દક્ષિણનિધિ શ્રી મહાવીરભગવાન નાના પ્રકારના નગર-ગ્રામ

આદિથી પૂરણસી એવી ધરણીને વિષે પોતાની વાણીથી ભયંજનોરૂપ ક્રમજોને પ્રબોધ પમાડતા વિચરતા વિચરતા, જાણે શ્રેણિકરાજ વગેરેના ઉત્કૃષ્ટ સામ્યોદ્યયથી આકર્ષાઈનેજ હોયની તેમ રાંજગૃહ નગરી ભણી આવ્યા. સર્વજ્ઞ એવા શ્રી વીરસ્વામીના ચરણતળે સુવર્ણના ક્રમજો શોભતા હતા; તે જાણે સ્વર્ગગંગાને વિષે પોતાના વાસથી (યયલી) પોતાની જડ (જ) તાથી મુકત થવાને અર્થેજ [તેમના ચરણનો સ્પર્શ કરવાનેજ] આવ્યા હોયની ? માર્ગને વિષે ભગવાનને અનુકુળ શકુને થયા; અથવા તો, વંજુ લોકના નાથને તો બધુંયે વિશ્વ અનુકુળજ હોય છે. વળી, જાણે પોતાના વિરૂપપણાને જતાવવાને અનાતુર હોય તેમ મૃદુ પવનો પણ પ્રભુના પૃષ્ઠભાગે વાતા હતા. વળી વૃક્ષો પણ જાણે “અમે ક્યાવર હોવાથી આપના વ્યાખ્યાનને વિષે આવી શકવાના નથી” એમ કહીને પ્રભુને માર્ગને વિષેજ પ્રચુર કરતા હતા. કંઠકો પણ “આમણે સર્વ ભાવકંઠકોને તો સૂણું કરી નાંખ્યા તો આપણા જેવાની તો વાતજ રી” એમ સમજીનેજ જાણે અધોમુખ થતા હતા. ઉંચે વિસ્તરતી કાન્તિના સમૂહવાણું ધર્મચક્ર પણ જાણે હંક લઈને ચાલતો પ્રતીહાર હોય તેમ, પ્રભુની આગળ ચાલતું વિરાજતું હતું. વળી “પ્રભુનો અન્તસ્તાપ તો ક્યારનો શમી ગયો છે પણ એમને હવે જાણ તાપ સુદાં ન રહો” એટલા માટે જ જાણે તેમના મસ્તકપર ત્રણ કાન્તિમાન છત્રો શોભી રહ્યાં હતાં. વળી પ્રભુની આનંદ ધર્મધ્વજ ચાલતો હતો તેપણ “માથે બન્ધુ તો આપના સૌધ [મહેલ] ને વિષે રહેશે ” એમ ધુધરીઓના શબ્દના મિથથી કહેતો હોયની, અને હાલતા વસ્ત્રને જ્ઞાને ગેલ કરતો હોયની ! વળી (પ્રભુની આગળ) બે શ્વેત આમરો સુંદર રીતે વીંજતાં હતા, તે જાણે તેમના ચરણો હંસનું જોડણું કીડા કરતું હોયની ! વળી પાદપીઠમુકત સુંદર આસન પણ પ્રભુની સાથે સાથે આકાશને વિષે ચાલતું હતું, તે જાણે માર્ગને વિષે પ્રભુને વિશ્રામ લેવાને અર્થેજ હોયની ! આ પ્રમાણે દેવાદિદેવ એવા શ્રી વીરસ્વામીકર અનેક કોટીગદ્દ દેવતાઓના પરિવાર સહિત રાંજગૃહનગરે સમવસર્યા.

તે સમયે વાયુકુમાર દેવતાઓએ સાક્ષાત પોતાની જ રજ [દિવ]ની જેમ, એક યોજન પ્રમાણ ભૂમિમાંથી રજ (કચરા) દૂર કયો. પછી મેઘકુમાર દેવતાઓએ જાણે પોતાના જ પુણ્યરૂપી બીજ વાવવાને અર્થે જ હોયની તેમ તે ભૂમિપર ગંધાદકની મહા વૃષ્ટિ કરી. પછી દેવતાઓએ એ ભૂમિને વિષે રત્ન-માણ્ય-સુવર્ણ આદિ જડી લીધાં; કારણ કે ઉત્તમ રેખાયુક્ત ચિત્ર પણ ભૂમિ શુદ્ધ ન હોય તો દીપતું નથી. ત્યાર પછી દેવોએ બહુ જ મુગંધના પ્રસારથી સકળ આકાશતળને ભરી મૂકતા પંચવર્ણના વિકસ્વર પુષ્પોની, ડાંખળીઓ નીચે અને પાંખડીઓ ઉપર રહે એમ જનનુપ્રમાણ વૃષ્ટિ કરી; નિશ્ચયે સુમન (દેવતા) અનુકુળ છતે સુમન (પુષ્પ)ની એવી વૃષ્ટિ પરત્વે કંઈ વિચિત્રતા નથી. પછી વૈમાનિક દેવતાઓએ પહેલો રત્નમય ગઢ રચ્યો; અથવાતો, પ્રથમ મહાન પુરૂષો જ આર્ગ દર્શાવે છે. પછી જાણે એ રત્નમય ગઢની રક્ષાને અર્થે જ હોયની એમ જ્યોતિષક દેવોએ સણમાં બીજ સુવર્ણનો પ્રાકાર રચ્યો. વળી “પ્રમુખા પ્રસાદથી આનો” દુર્વર્ણતાવાદ જતો રહ્યો” એવા આશયથી જ હોયની એમ ભવનપતિ દેવતાઓએ ત્રીજો અને છેલ્લો રૂપ્યમય પ્રાકાર રચ્યો. પછી એ ત્રણે પ્રાકારપર તેમણે મણિ-રત્ન-અને સુવર્ણના કાંગરા રચ્યા, તે જાણે મોહરૂપી જિલ થકી મનુષ્ય તેમજ તિર્થંચોની રક્ષા કરવાને અર્થે જ હોયની । પછી, ગીતાર્થ સૂરિઓએ પૂર્વે સૂત્રાનુયોગને વિષે સુખે પ્રવેશ કરવાને દ્વાર રચ્યાં હતાં તેમ, એમણે પૂર્વાદિ ચાર દિશાઓને વિષે, પ્રત્યેક પ્રાકારે પદ્મસગ-ઈંદ્રનીલ પ્રમુખ સર્વરત્નોમય ચાર ચાર દ્વાર રચ્યાં. વળી વ્યંતર દેવોએ કામદેવનું મંથાન-એવી પુતળીઓ અને છત્રો મુક્ત સર્વ પ્રકારના રત્નમય તોરણો રચ્યાં. પછી દ્વિતીય પ્રાકારને વિષે તેમણે ત્રણ છત્ર-પીઠ-અશોકવૃક્ષ-ચામરા-અને-દેવચંદ્ર એટલાં વનાં રચ્યાં. વળી તેમણે ત્યાં મત્સરરૂપી મથકો [મચ્છર, હાંસ] થી આશિઓનું રક્ષણ કરવાને અર્થે જ હોયની એમ ઠાણાપુર-કુસુ-

આદિથી મિશ્ર એવો ધૂપ કર્યો. એ પ્રમાણે જેને કરવાનું હતું તે સર્વ વ્યન્તર દેવોએ કર્યું; કારણકે એમને અન્ય ગમે તેવો નિયોગ કરવો પડે છે તો આવો સુખકારક (નિયોગ) તો તેઓ કરેજ એમાં તો કહેવાનું જ શું ?

પછી દેવતાઓથી સંચાર કરાતા કમળપુષ્પોપર ચરણુચાસ કરતા શ્રી વીરભગુએ પૂર્વદ્વારેથી સમવસરણુનેવિષે પ્રવેશ કર્યો. પ્રવેશ કરીને એમણે બત્રીશધનુષ્ય પ્રમાણ ઉંચા એવા ચૈત્યવૃક્ષની પ્રદક્ષિણા કરી; કારણકે મહંત પુરુષો નિત્ય સ્થિતિ [આવતા આવતા રિવાજ] નું અનુસરણુ કરનારા હોય છે. પછી પૂર્વ દિશા તરફ સુખ કરીને પ્રભુ સિંહાસનપર વિરાજમાન થયા; અને નમસ્તૃત્યોય (તીર્થને-અતુર્વિધ સંધને નમસ્કાર થાઓ) એમ બોલ્યા; કારણકે જિનેશ્વર ભગવંતને પણ શ્રીસંધ પૂજ્ય છે. પછી દેવતાઓએ શેષ દિશાઓને વિષે પ્રભુના પ્રભાવથી બિંબ રચ્યાં-તે પ્રભુની જેવાં દેખાવા લાગ્યાં કારણકે દેવતાઓ એ પ્રકારના કાર્યને વિષે સમર્થ હોતા નથી. કારણકે [દૃષ્ટાન્ત તરીકે] સર્વે પણ દેવતાઓ એકઅંશુકપ્રમાણ રૂપ કરે તોપણ તે જિનેશ્વરના અંશુકની પાસે એક ખાલી અંગારાની પેઠે જણાતું જ નથી. વળી પ્રભુના દેહના અનિર્બંધપણે પ્રસરતા તેજને લોકો સહન કરી શકશે નહીં એમ ધારીને જ જાગેહોયની તેમ, તેમના [પ્રભુના] પૃષ્ઠ ભાગને વિષે તેમણે, દ્વારની પાછળ આગળીઆની જેમ નિત્ય-સેવાને અર્થે ભામંડળની સ્થાપના કરી. પછી એ દેવતાઓએ હુંદુભિનો નાક કયો તે જેમ મ્હોટો મ્હોટો થતો ગયો તેમ તેમ મોહરાજા શોકસહિત પોતાનું શીવ ક્રટવા લાગ્યો!

હવે દેવહુંદુભિનો નાક થયો એટલે સર્વ કોઈ ભગવાનના સમવસરણુને વિષે આવતા લાગ્યા: સાધુએ-વૈમાનિક દેવીઓ-અને સાધ્વીઓ સર્વે પૂર્વ દિશાના દ્વારે પ્રવેશ કરી પ્રભુની પ્રદક્ષિણા કરી તથા તેમને નમન કરીને અગ્નિકોણમાં બેઠા. ઝ્યોતિષી, ભવનપતિ તથા વ્યંતર દેવતાઓની અંગનાઓ દક્ષિણદ્વારે પ્રવેશ કરીને નૈઋત્યકોણને વિષે બેઠી. ભવનપતિના દેવતાઓ તથા વ્યન્તર દેવો તથા

જ્યોતિષકદેવતાઓ પાશ્ચિમ દિશાના દ્વારે પ્રવેશ કરીને પ્રભુને નમીને વાયવ્ય કોણને વિષે બેઠા. વૈમાનિક દેવતાઓ તથા મૃત્યુકોકના નર-નારીઓ હુર્ધસહિત ઉત્તર દિશાના દ્વારે પ્રવેશ કરીને ઇશાન કોણને વિષે બેઠા. પછી શ્રી જ્ઞાતમ ગણાધીશ સર્વ કૃવલિમહારાજની આગળ અને શ્રીમાનુ વીરપ્રભુની પાસે જ બેઠા; કારણ કે એવોજ શાશ્વતકાળથી નિયમ છે. પછી મહુદ્ધિદેવતાને આવતા જોઈ સર્વ તેને નમન કરવા લાગ્યા, અને એ બેઠા એટલે, એને નમતા ગયા; કારણ કે લોકને વિષે પણ ઉચિત જોલે છે તો જિતલગવાનૂના શાસનને વિષે જોલે એમાં તો કહેવું જ શું. અહો ! ધન્ય છે ત્રેલુ જગતના સ્વામીના આવા-અવસ્થા-લોકોત્તર પ્રભાવને ! કે જેને લીધે બીજા કોઈને વિષે હસ્તિ-અને-સિંહ, ભેંસ-અને-અશ્વ, હરિણ-અને-સિંહ, ગિલાડી-અને-ગેદર, નકુળ-અને-સર્પ પ્રમુખ અન્યત્ર-નિત્ય-મત્સરભાવને ધારણ કરનાર પ્રાણીઓ, પોતાના એ સહુજ વેરનો ત્યાગ કરીને સાથે રહ્યાં ! ત્રીજા પ્રકારને વિષે સર્વ વાહનો રહ્યાં વળી અહો ! જેમને જિનેશ્વર લગવાનના દર્શન થાય એવા અલિયોગીને પણ ધન્ય છે ! સર્વે દેવતાઓ હુર્ધથી ગર્જના કરવા લાગ્યા, નાચવા કુદવા લાગ્યા, આગોટવા લાગ્યા, ગાવા લાગ્યા, આનંદ કરવા લાગ્યા, તથા હોંશે હોંશે પ્રભુને વાંદવા લાગ્યા. (એટલામાંતો) જેમ શરીરને વિષે અસંખ્યાત જીવપ્રદેશ સમાયલા છે તેમ યોગન આત્રના માનવાળા સમવમરણને વિષે અસંખ્યાત પ્રાણીઓનો સમાવેશ થઈ ગયો.

હવે, અહિં પ્રભુના આગમનથી આ પ્રમાણે હુર્ધનાદ થઈ રહ્યો હતો એવામાં તો ઉદાનપાળકે જઈને રાજને હુર્ધની વધામણી આપી ક-હે રાજન, જેમનો ન્યાં ન્યાં વિકાર થાય છે ત્યાં રાગો સર્વ નષ્ટ થઈ જાય છે; (ભાવરાગ સુદ્ધાં નાશ પામે છે તો બાહ્યરાગનું તો શું જ કહેવું ?) વળી જેમને જોઈને છ ઇતિઓ^૨ દૂર થાય છે, છ ભાવશત્રુ ભય પામીને જ હેતુની તેમ જતા રહે

છે, વાઘ અને બકરીને વૈર રહેતું નથી, અને સંઘામ થકી કાયર પુરૂષ જ જેમ તેમ, મરકીને ઉપદ્રવ પટ્ટાવન કરી જાય છે; વળી જેમના આગમનથી દુર્ભિક્ષ અને સુદ્ધકેલક પશુ નાસીને ક્યાં જતા રહે છે તેની ખગર સુદ્ધાં પડતી નથી (અથવા તો સકુસ્ત્રકિરણવાળો સૂર્ય ઉદય પામ્યે છતે જડતા અને અંધકાર ક્યાં સુધી રહે ?), જેમના વીતરાગપણને લોભાવવાને જ જાણે હોયની એમ પાંચે ઇન્દ્રિયાથી મનરંજક બની જાય છે, અને જેમના નામ શ્રવણથી પણ આપને પરમ આનન્દ ઉત્પન્ન થાય છે એવા, ત્રિશક્તિ રાણીની પુત્રીએ જન્મેલા, મિધાચરિત્રના પુત્ર શ્રી મહાવીરસ્વામી આવીને ગુણશીલ ચૈત્યે સમવસર્યા છે. હે પ્રસાદ, તેમના આવવાથી ઉધાનને વિષે સર્વ ઋતુઓ જાણે એમનાં દર્શન કરવાને જ હોયની એમ સમકાળે પ્રાદુર્ભાવ પામી છે, [ભુઓ] સર્વ ઋતુઓને વિષે શિરામણિ એવી વસંતઋતુ આવી હોયની એમ, મૃદુવાયુથી જાણે નૃત્ય કરતી એવી આમ્રવૃક્ષની શાખાને વિષે કોકિલ ગાયન કરી રહ્યા છે. અનેક વિકાસ પામતા દૃઢગ્ભર વૃક્ષના પુષ્પોની રેણુને લીધે સૂર્યના કિરણોને જાણે કોમળ કરી નાખતી એવી ગ્રીષ્મઋતુ પણ આવી પહોંચી જણાય છે. કરવતથી જ હોયની એમ કાંટાવાળા કેતકી પુષ્પોથી વિશેગી જનોના હૃદયને ભેદી નાખનારી વર્ષાઋતુ પણ વિકાસ પામવા માડી છે વળી હે સ્વામિન્, નવીન અને શ્રેષ્ઠ એવાં વિકસ્વર કમળોથી શરદઋતુ પણ જાણે ભગવાન વીરસ્વામીની પૂજા કરીને પોતાને કૃતકૃત્ય કરવા આવી છે. કામીજન તુલ્ય હેમન્તઋતુ પણ પોતાના કુન્દપુષ્પોની કગીઓરૂપ નજોથી જાણે દિશારૂપી વધુઓના ઉત્તંજ વૃક્ષસ્થળ ઉપર ક્ષત [નળક્ષત-પ્રકાર] કરવાની ઇચ્છા કરે છે. બે જૂની જૂની ઋતુમાં ઉત્પન્ન થનારાં કુન્દ અને સિન્દુવાર પુષ્પો યે આ એક શિશિઋતુમાં આત્યા જણાય છે, અથવા તો શિશિરને [થકી પ્રકૃતિવાળાઓને] આપું જગત પોતાનું જ છે.

ઉધાનપાલકની એ વધામણી સાંભળીને, સ્વપ્ન, વસન્તસમયે

આઝવૃક્ષ કુસુમોના સમૂહથી પૂરાઈ જાય તેમ, સર્વ અંગે હુષના શામાંયથી પૂરાઈ ગયો. એણે એને પ્રીતિપૂર્વક પુષ્કળ ઇનામ આપ્યું; કારણ કે જિનેશ્વર ભગવાનના ખજાર લાવનારને તો રાજ્યનું કાન રેવું એ પણ થોડું છે. પછી સત્વર રાજ્યને પ્રભુને વંદન કરવા જવા માટે સર્વ સામગ્રી તૈયાર કરાવી; કારણ કે પૃથ્વીપર આવી ચઢેલા કટપદ્મમતા દર્શનને વિષે કેને અલિલાષા થતી નથી? સેવકોએ તત્કાલ હસ્તી-અશ્વ-રથાદિ તૈયાર કર્યા; કારણ કે રાજાની આજ્ઞાથી સર્વ કાંઈ નીપજે છે. પછી જાણે સાક્ષાત્ ઈદ્રજ હોયનીએવો શ્રેણિકનરપતિ સેયનક હસ્તી ઉપર બેસીને અભયકુમાર આદિ પુત્રોના પરિવાર સહિત બહાર નીકળ્યો. અશ્વસરા સમાન રૂપસૌંદર્યયુક્તા નારીઓ તેના પર છત્ર ધારણ કરી રહી હતી તથા ચામર વાંજ્યા કરતી હતી. આગળ શુદ્ધપાક બોલવામાં ચતુર એવા બન્દિજનો ટોળાબંધ ચાલતા હતા; તથા હાવભાવથી મન હરણ કરતી વાસંગનાઓ નૃત્ય કરી રહી હતી. વગી લેરી, ભાંકાર આદિ વાજિત્રોના સ્વરથી આકાશ બહેરું થઈ ગયું હતું. સાથે ઉત્તમ અશ્વોપર તથા રથોને વિષે મહા સામંતો શોભી રહ્યા હતા; અને ઈદ્રાણીની સાથે સ્પર્દા કરનારી ચવિત્ર અંતઃપુરની સ્ત્રીઓ પણ આવા શ્રેષ્ઠ પ્રસંગનો લાભ લેવામાં પાછળ પડી નહોતી.

પછી કણમાં તે નરપતિ સર્વાર્થસિદ્ધિએ જનારા પ્રાણી સિદ્ધશિક્ષાની નજદીક પહોંચે તેમ, સમવસરણની નજીક આવી પહોંચ્યો. ત્યાં પ્રભુના ત્રણ છત્ર હરિએ પડ્યા કે તુરતજ જ્ઞાનાદિકત્રયી પ્રાપ્ત કરીને ભવ્યપુરૂષ અહંકારથી ઉતરે તેમ, રાજા ગજવરપરથી ઉતર્યો ઉતરીને તે નરપતિ પગે આદી-મુક્તિના સાક્ષાત્ દાર જેવા સમવસરણના દાર પાસે આગ્યો. ત્યાં તેણે છત્ર-મુકુટ-ચામરો-ખડ્ગ-પુષ્પ અને તાંબૂલનો ત્યાગ કર્યો; તથા મુખશુદ્ધિ કરી. પછી તેણે એકસાદી ઉત્તરાસંગ નાખીને આદરસહિત સમવસરણને વિષે પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં જિનપતિના

દર્શન થયાં કે તરતજ સજ્જ અંજલિ જોડીને જોકાચ ધ્યાને રહ્યો; કારણકે તે વિના સિદ્ધિની પ્રાપ્તિ નથી. પછી પરિવાર સહિત તેણે પ્રથમ પ્રાકારને વિષે પ્રવેશ કરી, ત્રણ પ્રકારના દુઃખનો ક્ષય કરવાને અર્થેજ હોયની એમ, અહર્દિશગવાનની ત્રણ વખત પ્રદક્ષિણા કરી. ત્યારપછી લાલપ્રદેશથી ત્રણવાર પૃથ્વીનો સ્પર્શ કરીને (ત્રણવાર ખમાસમણુ ઇંતને) તેણે પ્રભુને વંદન કર્યું તથા હર્ષયુક્ત ચિતે તેમની આ પ્રમાણે સ્તવના કરી:—

હે પ્રભુ, મારા જેવો વૃદ્ધપુરુષની જેવી સ્થૂળદૃષ્ટિવાળો પ્રાણી આપના કેટલાક શુણ્ણને જોઈ શકે ? તોપણ હું (આપના) બે ત્રણ (શુણ્ણ) ની તો સ્તુતિ કરીશઃ જન્મોત્સવ સમયનું તમારું પરાક્રમ તો મને ચિરકાળ પર્યંત વિસ્મય પમાડેછે, કે જે વખતે તમે મેરૂપર્વતને ચલિત કરીને સુરપતિને નિચ્ચલ કરી દીધો હતો ! વળી હે સ્વામિ, તમારા આતપિતાએ મુગ્ધભાવ થકી તમને લેખશાળાને વિષે અભ્યાસાર્થે મોકલ્યા તે ઈંદ્રનું મહદ્દ લાઘ્યજ, કારણ કે, અન્યથા, એ (ઈંદ્ર)ના નામ પરથી યેન્દ્ર ક્ષ્વાકરણ કેવી રીતે નીકળત, અને ભુવનને વિષે કેવી રીતે પસાર પામત ? હે દેવાધિદેવ, તમે કૌમારાવસ્થાને વિષે તમારા બળની પરીક્ષા કરવા આવેલા દેવતાને એક મુદ્દિના પ્રહારથી નીચે કરી નાંખ્યો હતો તે જાણે તેના ગર્વને હેઠા ઘેસાડવાને તમે પૂર્વે પુનઃ પુનઃ અભ્યાસ કર્યો હોયની ! વળી હે દીનનાથ, આપના પ્રાણુ લેવાને તદ્દપર થયેલા સંગમક દેવતાપર કોપ કરવો તો દૂર રહ્યો, પણ આપને તો ઉલટી, શાશ્વત ઋતુને વિષે સમુદ્રના જળની પેઠે, ક્યા વૃદ્ધિ પામી હે મોક્ષદાયી લગનાન. સમક્ષિત પ્રાપ્ત કરવાને અર્થે નિત્ય જતા આવતા દેવતાઓથી આપના ચરણકમળ, જનવર્ગથી જનકૌતવની પેઠે, નિરંતર સેવાયા કરે છે. હે જિનેન્દ્ર, વળી જઘન્ય પદને વિષે પણ આપ કેટલિખદ દેવતાઓથી પરવરેલા રહો છો; અથવા તો આપના સૌભાગ્યની કંઈ ઉપમાજ નથી. હે જિનેન્દ્ર, બીજા તો દૂર રહ્યાં, પણ આ ચૈત્યવૃક્ષ સુદાં શુંજરવ કરતા અમરેણે કરીને સહિત એવાં પોતાનાં પુષ્પરૂપી નેત્રાવડે,

બુવનને વિષે આપની આવી અદ્ભૂત લક્ષ્મીને જોઇને હર્ષ પામી, મન્દ મન્દ વાયુને લીધે હાલતી શાખાફળી હસ્તોથી જાણે નૃત્ય કરી રહ્યું હોયની એમ જણાય છે !

મગધેશ્વર શ્રેણિકમહારાજે આ પ્રમાણે સકળબુવનને પૂજ્ય એવા જિનભગવાનની સ્તવના કરી. પછી તેણે સર્વ મુનિઓને પણ હર્ષ સહિત વંદન કર્યું; કારણ કે મુમુક્ષુજનને સર્વ સંયમી પૂજ્ય હોય છે. ત્યારપછી એ, વૈમાનિક દેવતાઓ બેઠા હતા તેમની 'પાછળ, પોતાના સમગ્ર પરિવાર સહિત બેઠા; કારણ કે અધિકૃતી પણ અધિક હોય છે. વળી અભયકુમાર આદિ કુમારો પણ જિનેશ્વરભગવાનને વંદન કરીને ભૂપતિની પાછળ બેઠા; કારણ કે સુપુત્રો હોયેલાં પિતાને અનુસરનારા હોય છે. 'સામંતો, સચિવવર્ગ, શ્રેષ્ઠિજન અને સાર્થવંહ પ્રમુખ લોકો પણ યથાસ્થાને બેઠા, કારણ કે નીતિ બક્ષવતાર છે. હવે ત્રણજગતના શુરુ એવા શ્રી મહાવીરભગવાને સર્વ કોઇની ભાષાને અનુસરી અને યોગન પર્યન્ત પ્રસરતી વાણીવડે ધર્મદેશના આપવા માંડી:-

આ યોગતિ મંસાર દુઃખથીજ પૂર્ણ છે. અમાવાસ્યાની રાત્રીના ચંદ્રમામાં જેમ લે. પણ પ્રભા હોતી નથી તેમ એ સંસારમાં પણ સુખ લેશ માત્ર નથી. જીવો કે, ઔદારિક શરીરને વિષે વાત-પિત્ત અને કફ હોય છે તેવી રીતે નરકને વિષે પ્રથમ તો ત્રણ પ્રકારની વેદના છે. સાતે નરકને વિષે સહજ એટલે ક્ષેત્રવેદના છે. અન્યોઅન્ય કૃત વેદના છઠ્ઠી નરક સુધી છે; અને પરમાધાર્મિકકૃત વેદના ત્રીજી નરક સુધી છે. પહેલી ત્રણ નરક પૃથ્વીને વિષે જીવ નરકાવાસ છે; ચોથીમાં કેટલાએક જીવ અને કેટલાએક શીત છે; અને છેલ્લી ત્રણમાં અતિશીતળ નરકવાસ છે. જો કોઇ મેરૂપર્વતપ્રમાણ હિમનો પિંડ જીવ નરકની પૃથ્વીને વિષે ફેંકે તો તે પિંડ ત્યાં પડતાંની સાથેજ યોગળી જાય. વળી કોઇ જો એટલાજ પ્રમાણનો અશિધી તપાવેલો લોકનો પિંડ શીતળ નરકની પૃથ્વીને વિષે ફેંકે તો તે એ પડતાંની સાથેજ અતિ ગીનળ થઇ જાય છે, એટલુંજ નહિ

પણ, એ નારકીના જીવને જો કોઈ ઉષ્ણ નરકાવાસથી કોઈ પ્રકારે ઉદ્ધાર કરીને બહાર વૃક્ષના અંગારાથી પૂર્ણ એવા કુંડને વિષે મૂકે તો તે જીવ નિસંશય, જળના કણથી મિશ્ર એવા વાયુને વિષે મનુષ્ય સુખ પામે છે તેમ, પરમ સુખને પામે છે. વળી પણ જો કોઈ, વર્ષાદ્ જોસબંધ વર્ષા હોય અને વાયુ શીતળ વાતો હોય એવા પણ શીતળ નરકાવાસથી કોઈ (નારકીના) જીવને કાઢીને નિરાવરણ પ્રદેશને વિષે લાવીને મૂકે તો તેથી જો જીવને બીલકુલ પવન વગરના પ્રદેશમાં આવવાથી અત્યંત સુખ પ્રાપ્ત થાય છે. આ નારકીના જીવો જાણે વરા થઇનેજ હોયની એમ પૂર્વ જન્મના વૈશ્વાવથી પરસ્પર અરણ્યના પાડાની પેઠે કુદ્ધ કર્યો કરે છે. વળી લોકપાળ ચમના^૧ અપત્યસ્થાનીય^૨ ભવનપતિનિકાયના કુર-મનવાળા પરમાધાર્મિક દેવતાઓ ત્યાં આવી આવીને તેમને, બંદિગૃહના રક્ષકો બંદિખાને નાંખેલા પુરુષોને કુઃખ દે છે તેમ, સેંકડો પ્રકારે કથનના કરે છે; તેઓ ઉત્પન્ન થાય છે કે તુરતજ તેમને, સોની લોકો પાતુની સળીઓને ખેંચે છે તેમ સાંકડા મુખવાળા ઘટીયંત્રોમાં ખેંચી કાઢે છે; વળી કંઈ સુલસાના પુત્રોને પછાડ્યા હતા તેમ એમને પગ વચ્ચે લાવીને નિર્દયપણે કઠિન શિલા ઉપર પછાડે છે; સુધાર લોકો લોકડાં ચીરે તેમ તેઓનાં અંગોપાંગ ચીરે છે, અને તેમને જૂમિપર લોટાવી લોટાવીને વસ્ત્રોની પેઠે મુદ્દગરના પ્રકારથી કુટે છે; પત્યરની જેમ તેમના દુકડા કરે છે અને કરવતથી છેદી નાંખે છે; કણિકની પેઠે પીસે છે અને અડદના દાણાની જેમ ઘી નાંખે છે; કુંભનું મુખ બંધ કરીને ધાન્યને શંધે છે તેમ તેમને શંધી નાંખે છે અને ચણાની પેઠે તળે છે, તથા રાજ્ય પોતાના સેવકોથી ગાયોના ટોળાંને રૂંધે છે તેમ તેમને રૂંધે છે. ઉષ્ણતાપમાંથી જો તેઓ છાયામાં આવે છે તો શાલ્મલિ વૃક્ષની શાળની પેઠે, તેમના, ખરૂં જેવી ધારવાળા પત્રોથી તલતલ જેવડા કડકા કરવામાં આવે છે. અને તોપણ તેમનાં તેવાં કર્મનિયોગને લીધે તેમનાં શરીર

૧ સોમ, યમ, વાણ અને કુરેર એ ચાર દિશાના ચાર લોકપાળ કહેવાય છે. ૨ પુત્રો જેવા.

પારાની કાળીઓની પેઠે તરફથી મળી જાય છે (અક્ષત થઈ જાય છે). તૃપાતુર હોઈને જો તેઓ શીતળ, સ્વાસ્થિ જળ શોષે છે તો તેમને વૈતરણી નદીના પૂય પ્રમુખ, પદ્મધો પાવામાં આવે છે. વળી પૂર્વનાં પરશ્ચીગમનાદિ પાપોનું સ્મરણ કરાવી કરાવીને તેમને, તેમના અતિ રૂદ્ધ છતાં પણ, અમિથી તપાવેલી લોહની પુતળીઓનું આલિંગન કરાવે છે. 'આ જીવ્હાએ તમે અસત્ય વાણી બોલતા હતા' એમ કહી કહીને તેમને તેમના બરાડા છતાં અતિ પ્રયાસે, પીગળાવેલું સીસું મુઠ્ઠાં પાવામાં આવે છે આથી યે તેમનાં દુઃખની સ્ત્રીમા આવતી નથી; 'તમને પાશુ' માંસ બહુ પ્રિય હતું' એમ કહી કહીને તેમને તેમનું જ માંસ કોતરી કોતરીને પસણે ખવરાવવામાં આવે છે. આમ યવાથી જ્યારે તેઓ, 'નાથ, નાથ, રક્ષણ કરો' એમ કંરૂણસ્વરે રૂદ્ધ કરે છે ત્યારે તેમને કહેવામાં આવે છે કે-હે પાપી જીવો, તમે પણ તમારાથી ભય પામતા એવા નિર્દોષ પ્રાણીઓને ઘાત કરીને તેમનું માંસ ખાતા હતા એ તમે ભૂલી ગયા કે? અથવા તો આ લોહમાં આપણે જેવું પારકાનું ચિંતવીએ છીએ તેવું જ આપણને થાય છે. સ્વયમેવ દુઃખી એવા નારકીના જીવોને આ કથ્થના, અન્ય પામર જીવોને જવરને વિષે હેડકી થાય છે તેવી થાય છે. આવા અસાધારણ દુઃખોમાંથી છુટીને તેઓ બીજા-એકેન્દ્રિયથી માંડીને ચતુરિન્દ્રિય પર્યન્ત ભવ પામે છે, અને અતિ અજ્ઞાનશ્યાને લીધે, વાદને વિષે કુવાદી જ જેમ, તેમ, સામર્થ્ય રહિત હોઈને અત્યન્ત શિક્ષા પ્રાપ્તિરૂપ ગૃહ (ઘર) પ્રાપ્ત પામે છે. ત્યાં પણ તેમને કાયસ્થિતિનો અન્ત લાવવાની ઇચ્છાને લીધે જ જાણે ભેદન-છેદ-ઘાત આદિ અનન્ત દુઃખ-પરંપરા સોગવરી પડે છે. પછી જાણે સ્થાન-અજીર્ણતાને લીધે જ હોયની તેમ તેઓ અનન્ત કાળે એ એકેન્દ્રિયાદિ ભવનો ત્યાગ કરીને પંચેન્દ્રિય પશુ ચોનિને વિષે આવે છે ત્યાં પણ તેમને, શેત્રંગની બાંજીને વિષે સોગડીઓને જ જેમ, તેમ, બહુધા, પાશ-તંત્ર-સ્વપ્ન-અજા આદિ બન્ધનોથી બાંધે છે, અને શાકિની ઉપર

જેમ સરસવના, તેમ, તેમની ઉપર આર-અંકુશ-આણુક-લાકડી પ્રમુખના નિર્દયપણે પ્રહાર કરે છે. વળી દરજી જેમ કાતર વતી વસી કાતરે છે તેમ તેમનાં ગળાં, કંઠગળ-પૃષ્ઠાગ્ર-વૃષણ-શ્રવણ આદિ અંગોને વિષે તેઓ કાપ મૂકે છે. એટલું જ નહિ, પણ, તેમના પર, જિનેશ્વર આદિની આશાતના કરનારા છવેા પર જેમ ઈર્મનો ભાર તેમ, ભૂખ્યા અને તસ્ત્યા કંઠ અને પીઠ પર મહોટા ભાર ભરવામાં આવે છે વળી જ્યારે તેઓ નવું એવું યૌવન પામે છે ત્યારે નિર્દય લોકો તેમને દમન કરવાની ઇચ્છાથી, ઋણી જનની પાસે જ જેમ, તેમ, તેમની પાસે લાંઘણો કરાવે છે. વળો એમના જેવા નિરાશ્રિતોને પ્રત્યક્ષાગ્નના અગ્નિની સમાન જ્વાળાવાળા વહ્નિ વડે, શષ્ટ કરતા વેણુની પેઠે, ભસ્મ કરી નાખે છે. એઓ ક્રુધા અને તૃપાથી પીડાતા તિર્યંચ તો છેજ એવાને વળી લોકો પણ દુઃખ દેછે; કારણકે દૈવ દુર્ભાગનો જ ધાતક છે. પછી અત્યંત વેદના સહન કરી કર્મ ખપાવીને ત્યાંથી સ્થવી તેઓ ઋદ્ધિવાન પુરૂષ આમથકી નગરને વિષે આવે છે તેમ, નરયોનિને વિષે આવે છે. ત્યાં પણ ગર્ભવાસને વિષે તેમજ યોનિથકી ખહાર નિકળતી વખતે (જન્મ સમયે) તેમને જે દુઃખ થાય છે તે મનુષ્યનાં અન્ય સર્વ દુઃખથી પણ અધિક છે. વહ્નિથી તપાવેલી સેયોને શરીરના શીમને વિષે સંલિપ્ત કરાવવાથી જે દુઃખ થાય છે તે કરતાં આડગણું દુઃખ તેમને ગર્ભવાસને વિષે થાય છે; અને યોનિથકી પ્રસવતી વખતે તેમને જે દુઃખ થાય છે તે તો ગર્ભવાસના દુઃખ કરતા અનન્તગણું થાય છે.

હવે મનુષ્યભવને વિષે પણ, બાહ્યાવસ્થાને વિષે દાંત પુટે છે ત્યારે અત્યંત દુઃખ વેડવું પડે છે; અને ગૌમારાવસ્થાને વિષે ક્રીડા પ્રમુખથી રેહડેલો અનુભવ થાય પડે છે. વળી ગણ્યાવસ્થાને વિષે તેઓ, પ્રમદાગ્નોના સુંદર લોચનરૂપી લક્ષ્મીને વિલોકવાને, બ્રમરનાં ટોળાં કુસુમોને વિષે ભમે છે તેમ, સ્થાને સ્થાને ભમ્યા કરે છે તેમની અયોગ્ય વિષયની ઇચ્છા અકૂળ થાય છે એટલે તો તેઓ, લાક્ષારસ ઝરનારા વૃક્ષોની જેમ દિવસે દિવસે શરીરે કીણુ

યતા જાય છે; વળી કેટલાક યોગ્ય સ્થાનને પામેલા છતાં અવિચારી હોઈને કુળ પ્રાપ્ત કર્યા વિના જ પતંગીઆની પેઠે વિનાશ પામે છે. કહ્યું છે કે, વાણિજ્ય-નૃપતિની સેવા-કૃષિ-અશ્વાશિનું પોષણ-સમુદ્ર પર્યટણ-શહેણાચળની ભૂમિનું ખોદણું-નિરંતર ધાતુઓને કુંકવી-સ્સકપિકાનો પ્રયોગ-મંત્રતંત્ર-નિમિત્તાદેશ-સમૃદ્ધિ-વાન જનોનો સહવાસ-શસ્ત્રશાસ્ત્રને વિષે કુશળતા-વિચિત્ર એવું ચિત્રજ્ઞાન તથા વ્યાધિની ચિકિત્સા પ્રમુખ વ્યાપારો પુણ્યહીન વ્યાપારોને કુળદાયી યતાં નથી; કારણકે કંકેલિ વૃક્ષને કદાપિ પણ પુષ્પ આવે નહીં. વળી કેટલાક અત્યંત ક્ષુધાના દુઃખથી પીડાતા ધરના ચારે ખુણામાં કોધી સીના કોધથી નિવેદ પામતા છતાં મુખ લઈને દૂર દેશાન્તરે જતા રહે છે અને ત્યાં મૃત્યુ પામે છે; અથવા તો દુઃખી જનને કંઈ દુષ્કર નથી. હવે વૃદ્ધાવસ્થાને વિષે તો પ્રાણીને પ્રાયઃ અત્યંત દુઃખ હોય છે; કારણકે કુદિના શરીરને વિષે તો મક્ષિકા વિશેષે કરીને જળ ખાંધે છે. બુદ્ધિની સાથે શરીર પણ સંકાય પામે છે, અને ભતિની સંગ્રામે ચક્ષુઓ પણ નિરંતર ગળતાં જાય છે. કાંત પણ "અ ક્ષેરોએ આપણે સ્વેતશુષ્ણ લઈ લીધા" એમ ઠહીને જાણે રીસાઈ જતા હોયની એમ લગ્નને આગળ કરીને જતા રહે છે. વૃદ્ધ માણસ "યૌવનને વિષે લેશમાત્ર મદ કરવો નહિ" એમ જાણે બોધ આપતો હોયની એમ જાણે ઉપર પડ્યો પડ્યો ખોં ખોં કર્યા કરે છે. વળી જો એ હિતચુદ્ધિથી પુત્રોને શિખામણ આપવા જાય છે તો તેઓ કહે છે કે વૃદ્ધ યથા પણ હલ્લ મૈાન ધારણ કરતા નથી; તમે જ્ઞાનની પેઠે બસી બસીને નિત્ય અમારા કાન કરડી ખાધા; હવે તો અમે તમારા જેવા પિતાથી લોકોને વિષે લાજ મરીએ છીએ. પુત્રવધુઓ પણ સર્વે, જે યસૂરની કૃપાથી ઉત્તમ સુવર્ણના આભૂષણો પામી હોય છે એ યસૂરની એવી અવસ્થા જોઈ જોઈને, લાજ ઠાઠવી તે કારે મૂકીને, ઉલટી તિસ્કાર સહિત નાક મરડીને મુખ યકી યુકે છે, સ્ત્રી પણ એને વાસ્તે તુલ્ય જેવું બેઘન બનાવીને

એક જ વાર કાષ્ટપાત્રને વિષે લાવીને એને રંકની પેઠે આપે છે. લૂતા-અતીસાર-કંડુ-ક્ષય-કુષ્ટ-જ્વર આદિ વ્યાધિઓ, જીવડાંઓ કાષ્ટને કરે છે તેમ તેનાં શરીરને નિઃસ્થર કરી નાંખે છે.

(શ્રી વીરસ્વામી ટ્રેણિકરાજ પ્રમુખ સમક્ષ દેગના આપે છે તેમાં ઉપર પ્રમાણે કહીને હવે કહે છે કે) એ પ્રમાણે અમે મનુષ્યલવનાં દુઃખો લેશમાત્ર ગતાવ્યાં છે; અથવા તો તલ થકી શ્યામ મરી ફેટલાંક ભિન્ન કરી શકાય ? વળી કાચને વિષે જેમ લેશમાત્ર મણિને ગુણ નથી તેમ અહીં આપણે ધારીએ છીએ તેવું, સ્વર્ગને વિષે પણ ખરેખરું સુખ નથી. કારણકે ત્યાં એ અદ્ય વિભૂતિવાળા દેવો અન્ય દેવોની સમૃદ્ધિ જોઈને શોચ કરે છે અને એમની લક્ષ્મીનો નાશ કરવાને વારતે દુર્જનની પેઠે યત્ન કરે છે. વળી વૈદેહી સીતાને રાવણ હરી ગયો હતો તેમ એઓ પણ પારકાની જીને વિષે મોહાન્ધ બનીને તેનું હરણ કરી જાય છે. વળી શક્તિવાળા હોય છે એઓ એવા હરણ કરનારા દેવોને પ્રહારથી જર્જરિત કરે છે અને એમ એમનું સુરપણું જાણે છાડાવીને એમને અંત્ય દશા પ્રતિ પહોચાડે છે. અહિં જેમ એક રાજા એક કુટુંબીને તેનું કંઈક દ્રવ્ય કાઢીને તેનું સર્વસ્વ લઈ લે છે તેમ ત્યાં પણ ગળવાનું દેવતાઓ કરે છે. તે વખતે ત્યાં પણ એ હરણ કરનારા શક્તિવાળાની પાસે કનિષ્ઠ પદ્ધતિના દેવોને તેના ચરણમાં પડી દીનમુખ કરી કંઈક સ્વરે કહેવું પડે છે કે-હે સ્વામિન, આ દાસ પર કૃપા કરો; અમે આવો અપરાધ પુનઃ નહિં કરીએ; માટે ક્ષમા કરો; કારણકે મહંત પુરૂષોનો કોપ સામાવાળાના નમન (નમી જવા) સુધી જ હોય છે. વળી એઓ પણ માણાની મ્લેચ્છા-નિદ્રા-અંગભંગ-ઉદાસીનતા-કલ્પ વૃક્ષનો કંપ-કોપ અને કામની અધિકતા-અને-લજ્જા તથા લક્ષ્મીનો નાશ-એ આદિ વ્યવનના ચિન્હો જુઓ છે ત્યારે રણક્ષેત્રને વિષે કાયર પુરૂષોનાં હૃદયની જેમ એમનાં હૃદય પણ તદ્દન લિપ્ત થઈ જાય છે. તેઓ પૃથ્વી, જળ કે વૃક્ષ-એમાંની કોઈ ચોનિને વિષે પોતાની ઉત્પત્તિ થયે એમ જાણીને પોકાર કરી મૂકે છે. “ હા !

આવાં સ્વર્ગનાં સુખ ત્યજી છત્રને હવે તપાવેલી કુંભીને વિષે નારકીના જીવોની પેઠે અશુચિની ખાણ એવી માનવીની કુક્ષિને વિષે વાસ કરવો પડશે. આજ પર્યન્ત રતનના સ્તંભો અને મણિની ભૂમિવાળા વિમાનને વિષે રહીને હવે સર્પના બીલથી પૂર્ણ એવી તૃણની કુટીરને વિષે કેવી રીતે રહેવાશે ? દેવાંગનાઓનાં હાહાકાર એવા આલાપ યુક્ત ઉત્તમ ગીતોનું શ્રવણ કરીને હવે રાસભોનો આરવ કેમ સાંભળી શકાશે ? હા ! આજ પર્યન્ત મુનિનાં પણ મનને હરણ કરનારી એવી રૂપવતી સુરમુહરીઓને જોયા પછી હવે કોકિલના સમાન સ્થામવર્ણી માનંગી જેવી નીચવર્ણની સ્ત્રીઓને કેમ કરીને જોવાશે ? આજ સુધી મંદારવૃક્ષના પુષ્પના જેવાં દિવ્ય સુગંધી પદાર્થોવડે ધ્રાણેન્દ્રિયને તૃપ્ત કર્યા પછી, હવે, મધવાજો મધની ગંધ લે તેમ અશુચિની ગંધ કેમ કરીને લેવાશે ? ચિંતવ્યા માત્રથીજ આવીને ઉમા રહેતા એવા દિવ્ય રસયુક્ત લોજન થકણ કર્યા પછી હવે શૂકરાની પેઠે દુર્ગધવાળા આહારની સામુંજ કેમ જોવાશે ? હા ! આજ લગી કામદેવના મંદિરરૂપી કોમળાંગી સુરાંગનાઓને જ આલિંગન દીધું છે, તો હવે કઠોર શરીરવાળી સ્ત્રીઓનાં અંગેનો સ્પર્શ પણ કેવી રીતે થઈ શકશે ?

આ પ્રમાણે હાહાકાર કરતા એ દેવતાઓના હૃદય શતધા (સો કટકામાં) ભેદાઈ જતાં નથી એજ વિચિત્ર છે (તેમનાં એવાં કંઈક રૂઢન પ્રમાણે તો એમ થવુંજ જોઈએ.) આ પ્રમાણે દેવગતિને વિષે પણ સુખ નથીજ. કારણકે ચૂલા સર્વત્ર માટીનાજ હોય છે. માટે એ દુઃખનો કાય કરવાને, સંસારરૂપી સમુદ્રનો પાર પમાડવાને સમર્થ એવો નૌકા સમાન ધર્મ આશ્રય કરવા ચોચ છે. એ ધર્મ, લોક અને અલોક એવા (જે) ભેદથી આકાશ જેમ તેમ, મુનિધર્મ અને શ્રાદ્ધધર્મ એવા ભેદે બે પ્રકારનો છે. એમાં મુનિધર્મ ક્રમા-માનત્યાગ-આજ્ઞ-લોભનો નિમ્ન-તપ-સંયમ-સત્તા-શૌચ-દ્રવ્યવિવર્જન-અને અપ્રદાનો ત્યાગ (જે)

પાલન) એમ દશ પ્રકારે છે; અને બીજે જે શ્રાદ્ધધર્મ તે, પાંચ અણુવ્રતે કરીને, ત્રણ ગુણુવ્રતે કરીને અને ચાર શિક્ષાવ્રતે કરીને, બાર પ્રકારે છે. એમાં પ્રાણ્યાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન અને પરિશ્વેદ એ પાંચેનો દેશથી ત્યાગ કરવો એ પાંચ અણુવ્રત. આ પાંચ અણુવ્રતમાંના પહેલા અણુવ્રતમાં, વધ-અધન-છવિ છેદ-અતિસાત્તરોપણ-તથા ભક્તપાનનો વ્યવસ્થેદ એ અતિયારો છે. વળી કન્યા-ગાય-ભૂમિ સંબંધી અસત્ય બોલવું, પારકી ચાપણ આજવબી અને કુટસાક્ષી પૂરવી એ પાંચ વિશેષતઃ અસત્ય અને કેઈની ગુપ્ત વાત સહસા ઉઘાડી પાડવી, મૃષા ઉપદેશ દેવો અને કુટુંબ ઉત્પન્ન કરવો એ સર્વ બીજા અણુવ્રતના અતિયારો છે. વળી ખરી વસ્તુને ગણ્ણે બીજા એના જેવી બનાવવી વસ્તુ આપવી, ચોરીનો માલ લેવો, ચોરી કરાવવી, વૈરિના સબ્ધમાં ગણું અને અસત્ય માન કે તુલા રાખવાં એ સર્વ ત્રીજા અણુવ્રતના અતિયારો છે. હવે ચોથું અણુવ્રત જે અધ્યક્ષવિરતિપણું તેને વિષે શ્રાવક જે પ્રકારનો હોય (૧) પોતાનીજ સ્ત્રીને વિષે સંતોષ માનનારો અથવા (૨) બીજાની સ્ત્રીના ત્યાગવાળો; એણે વિધવા-વેસ્થા-અનંગકીડા-કામનો તીવ્રરાગ તથા પરવિવાહન એ સર્વનો ત્યાગ કરવો. (એ ચાર અણુવ્રત સમગ્રગ્રા પછી હવે પાંચમું કહેવાને માટે પરિશ્વેદનો અર્થ કહે છે) ધન-ધાન્ય-ક્ષેત્ર-વસ્તુ-રૂપું-કાંચન-દ્વિઃપાદ-ચતુષ્પાદ અને કુપ્ય (સોના રૂપા શિવાયની બીજા તમામ હલકી ધાતુઓ) એ નવ પ્રકારનો પરિશ્વેદ છે. એમાં અનુક્રમે બળ્યેનું બંધન-શોભન-દાન અને ગર્ભાધાન તથા કુપ્યની ભાવયકી વૃદ્ધિ એ પાંચમા અણુવ્રતને વિષે અતિયારો છે.

ચતુર્માસ આદિ પર્યન્ત ઉર્ધ્વ-અધો અને તિર્યગ્ દિગ્માન કરવું એ આઠ ગુણુવ્રત; એ, તપાવેલા લોહના ગોળા સમાન જે ગૃહસ્થ-એને ગાહુ ઉત્તમ છે. ઉર્ધ્વ-અધો અને તિર્યગ્ માનનું અતિક્રમણ કરવું, વિસ્મૃતિ અને ક્ષેત્રની વૃદ્ધિ કરવી એ પાંચ દિગ્માનના અતિયાર છે હવે અત્ર-કુસુમાદિની પેઠે જે એકજ

વાર લોગવાય તે લોગ; અને ગૃહાદિકની પેઠે જેનો અનેકવાર ઉપલોગ લેવાય તે ઉપલોગ. એ લોગની અને ઉપલોગની, ભુક્તિથી કે કર્મથી પરિમિતિ (પરિમાણ) કરવી એ ' લોગોપલોગ પરિમાણકૃતિ ' નામનું ગુણમત છે. અન્યથા કૃષ્ણ કુલ-અનંતકાય-માંસ-મદ્ય-મધ-માખણ-અને સ્ત્રિલોચન એ સર્વ વર્જવાં. ઉંઘર-વડ-અધ્યત્થ તથા પ્લક્ષ એ વૃક્ષોનાં કૃષ્ણ તથા કૃમિ વ્યાપ્ત કૃષ્ણ પણ સર્વથા વર્જવાં. સચિત્તનો, સચિત્તથી સંયુક્ત હોય એનો, તથા તુચ્છ ઔષધીઓનો પણ ત્યાગ કરવો અને અપકૃત અથવા દુઃપકૃત એવાં લોભ્ય પદાર્થોનો પણ ત્યાગ કરવો. (એ સર્વ લોગ આશ્રયી અતિચાર જાણવા. હવે ' કર્મથી ' કયા તે કહે છે)

લોગોપલોગ પરિમાણના ' કર્મથી ' પંદર અતિચાર છે તે અંગારકર્મ વગેરે છે. ઇંટ પકાવવી તથા કુંભાર-કાંસાકાર-હુહાર-સોની એ સર્વનો વ્યાપાર, ભુંજનારાનો ધંધો, ત્રયુક્તર અને તાપ્રકારનો વ્યાપાર તથા એ સર્વને અર્થે અંગારા બનાવવાનો વ્યાપાર એ સર્વ કર્મ ' અંગારકર્મ ' જાણવાં. પુષ્પપત્ર-કૃત્તાકૃત વન તથા કૃષ્ણ વેચીને અને કણ પીસીને ' વન શીપીને આજીવન ચલાવવું ' એ ' વનકર્મ. ' શકટ (ગાડાં) તથા એના નાભિ, ચક્ર આદિ અંગો બનાવી તે વેચી અને હાંકીને વૃત્તિ ચલાવવી એ ' શકટકર્મ. ' લેંસ-ગાડું-ઉંટ-ખજાફ-ખચ્ચર આદિવડે પારકા માલને અન્યત્ર ભાડાથી લઈ જવો એ ' ભાટકક્રિયા. ' હજા-કોદાળી પ્રમુખ હથીઆશથી પૃથિવી ખોદવી, અને કઠિન લોહના ટાંકણાવડે પાષાણ ઘડવા એ સર્વ ' રક્ષાટનકર્મ. ' ખાણને વિષે જઇ ત્રસ પ્રાણીઓના દંત-કેશ-નખ આદિ લાવવાં અને મોતી-પારા-શખ-છીપ આદિ ચકુણ કરવાં એ ' દંતવિક્રય. ' કમુંભ (કમુંબો) ખાતકી-લાક્ષ-ગળી અને મનઃશિલ વગેરે સંસકૃત (ચીકાશવાળા) પદાર્થોનો વ્યાપાર એ ' લાક્ષવાણિજ્ય. ' વળી મધુ-મદ્ય-વસા-માંસ-અને નવનીત એ સર્વનો વ્યાપાર ' રસવાણિજ્ય ' કહેવાય ; ઘૂત અને તેલ આદિ દોષયુક્ત નથી. નર-વૃષભ-હસ્તી-અન્ધ-ગેટ પ્રમુખનો તથા પક્ષી અને જંતુઓનો વિક્રય તે ' કેશવાણિજ્ય ' કહેવાય છે. વળી જંગમ અને સ્થાવર વિષનો વિક્રય, અને મનઃશિલ-અન્ધ-

હરિતાળ આદિનો વિક્રય એ સર્વનો ' વિવશ્ચિન્ત્ય ' માં સમાવેશ થાય છે. યવ-છાત્ર-ગોધૂમ-તલ પ્રમુખને યંત્રને વિષે પીલવાં-પીલવવાં એ ' યંત્રપીડન ' કહેવાય છે. તથા શેણાને અર્થે નાસિકા વિધવી-મુઠ્ઠને કાપવું-ગલકળલ તથા કણને વિષે છેદ પાડવા એ સર્વ ' નિર્દોષન ક્રિયા ' કહેવાય છે. નવા તૃણની વૃદ્ધિને અર્થે, ધર્મબુદ્ધિએ અથવા વ્યસનથી તૃણને અગ્નિદાન દેવું (' સર્ગગાવી મુકવું) એ ' દાવાગ્નિ દાન ' કહેવાય છે. અરથદૃ (રેંટ) આદિ યંત્રથી સરૌવર નદી આદિનું જળ કાઢીને યવ-શાળ આદિને સિંચવા એ ' સરઃશોષ ' (સરૌવરનું શોષણ કરવું) કહેવાય છે. કૌંઠ્યે શ્વાન આદિ પાળવાં તથા દ્રવ્યાર્થે અર્ધ-સાંઢણી-દાસિકા પ્રમુખનું પેાલણ કરવું એ સર્વનો ' અસતીપોષણકર્મ ' ને વિષે સમાવેશ થાય છે. આ મર્વ કાર્યોથી, વિવેકહીન નર કર્મ એકેકોં ફેરે છે તેથી એ ' કર્મોદાન ' ને નામે ઓળખાય છે. વર્ગી ચાર પ્રકારનો ' અનર્થદંડ ' કહેવાય છે: એ ચાર પ્રકાર અપેધ્યાન, કૃપાણુદિનું દાન, પાપનો ઉપદેશ અને પ્રમાદાચરણ-એ પ્રમોણુ છે. એ અનર્થ દંડની વિરતિને વિષે (—ના વિરમણને વિષે) ' કંદપ', સંયુક્તાધિકરણતા, મુખરતા, કુચિતપણું તથા લોભાંતું અતિરિક્તપણું એ અતિચાર છે.

વર્ગી સર્વ સાવધ યોગ ત્યજીને તથા રૈદ્ર અને આતંધ્યાન દૂર કરીને અંતર્મુહૂર્તાદિ કાળ પર્યન્ત સામ્ય ભાવ રાખવો એ ' સામાયિક મત ' કહેવાય છે. મન વચન અથવા કાયાનો સાવધ વ્યાપાર-ઉપયોગ રહિતપણું અને છેલ્લો અનવસ્થાન એ એના ' અતિચાર ' છે. દિગ્વિરતિ મતનો જ દિવસે દિવસે સંશ્લેષ કરતા જવો એને ' દેશાવકાશિક ' કહે છે. પ્રેમણુ, આનયન, સખ્દાનુષાત, રૂપાનુષાત, અને પુદ્ગળશ્લેષ-એ એ મનના પાંચ જાતિના અતિચાર છે. અષ્ટમી આદિ તિથિને વિષે અગ્રદાનો ત્યાગ, લોજનનો ત્યાગ, વ્યાપારનો ત્યાગ અને દેહનો અસત્કાર—એમ ચાર પ્રકારે પૌષધમત કહ્યું છે. એને વિષે, અવલોક્યા વિના કે પ્રમાદ્યો વિના આદાન, ઉત્સર્ગ કે સંસ્તાર કરવો (સ્થાંડિલ પક્ષવણું કે સંચાર કરવો), સ્મૃતિ

અને ઉપસ્થાપનાનો અભાવ, તથા અનાદર એ અતિચાર કહ્યા છે. સાધુઓને શુદ્ધ અન્ન-પાન-વસ્ત્ર-પાત્ર-વસતિ આદિનું ગૌરવ સહિત ઘાન દેવું એ અતિથિ-સંવિભાગ મત કહેવાય છે. એને વિષે સચિત્ત ક્ષેપ-પિહિત ક્ષેપ-પારકાનો વ્યપદેશ-માત્સર્ય, અને કાલાતિકંભદાન એ અતિચાર છે. જેમ કુર્મધી વિમુક્ત એવા જ આત્માના પ્રદેશ શુદ્ધ કહેવાય છે તેમ એ ગણાવ્યા એ પાંચ પાંચ અતિચારથી રહિત હોય તો જ એ મત વિશુદ્ધ કહેવાય છે.

(શ્રી વીરપ્રભુ કહે છે) આ જે અમે જેડ પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો તેનું મૂળ સમકિત જ છે. જેમકે સમસ્ત પ્રસાદનું મૂળ પણ પ્રથમ પાયો પૂરવો એ જ છે. એ સમકિત, ચેતન જેમ ચેતનાદિથી ગમ્ય છે તેમ, આત્માના પરિણામ તથા સૂત્રાર્થને વિષે રૂચિથી લક્ષિત હોઈ શમતા આદિથી ગમ્ય છે. એ શમતાકિ સાધુના મહાવતની પેઠે (પ્ર) શમ-સવેગ-નિવેદ-કરુણા તથા આસ્તિક્ય એમ પાંચ છે. આ સમ્યક્ત્વ વળી જેમ મોક્ષમાર્ગ જ્ઞાનાદિએ કરીને ત્રણ પ્રકારે છે તેમ, કર્મ-મોહાનુયન પ્રથમ, ક્ષય અને પ્રથમક્ષય વડે ત્રણ પ્રકારે છે. એ કાજળ આદિથી શ્વેતવસ્ત્ર મલિન થાય છે તેમ, શંકા-કાંક્ષા-વિચિકિત્સા અને મિથ્યાદષ્ટિની સંસ્તવનાથી દોષિત થાય છે, તથા કલ્પવૃક્ષોથી નંદનવન શોભે છે તેમ શાસનને વિષે સ્થિરતા-ઉત્સર્ગવ્યુ-સકિત અને કુશળતા તથા તીર્થસેવાથી, લીધી નીકળે છે. એ (સમકિત) વિના સકળ અનુદાન તુષ (ફેતરા) ના અંડનની જેમ, હુસ્તીના ક્ષ્માનની જેમ, અરપયના ગીતની જેમ, કાસવૃક્ષના પુષ્પની જેમ, કૃપણની આગળ પ્રાર્થનાની જેમ, ચક્ષુરહિત જનની આગળ નૃત્યની જેમ, અને બધિરપુરુષની આગળ ગાયનની જેમ વૃથા છે; અને એનાથી (એ જો હોય છે તો) કિયા સર્વે, ચંદ્રમાથી જેમ ચાંદી, નરેન્દ્રથી જેમ રાજ્યલક્ષ્મી તથા સ્વામીથી જેમ પત્ની શોભે છે તેમ અત્યંત શોભી ઉઠે છે માટે એ સમકિત પારણ

કરનારાઓએ તત્કાળ મોક્ષગતિ પમાડનારો મતિધર્મ આદરવો યોગ્ય છે. પણ જેઓમાં એની શક્તિ ન હોય તેમણે પરંપરાએ મુક્તિ આપનારો એવો ગૃહસ્થ ધર્મ અંગીકાર કરવો; કારણકે પગથીએ પગથીએ ચઢતા અનુક્રમે મહેલે પહોંચાય છે. આમાં પણ જેઓ અશક્ત હોય તેમણે સમ્યક્ત્વ તો ધારવું જ; કારણકે તે ચિરકાળે પણ સિદ્ધિ પમાડે છે; કેમકે નિધાન પણ ભવિષ્યને વિષે ઉપકાર નથી કરતો શું ?

શ્રી વીરસ્વામી આ પ્રમાણે દેશના હેતા હતા એવે સમયે, દુર્ગા સ્ત્રીઓએ ખાંડેલી અને બલિષ્ઠ સ્ત્રીઓએ આટકીને મુકેલી અણિશુદ્ધ ઉત્તમ કલમશાળનો, રાજના ગૃહને વિષે જ સિદ્ધ થયેલો આટકપ્રમાણ બળિ પૂર્વ દિશાના દ્વારથી અંદર આવ્યો. તત્કાલ પ્રભુએ દેશના બંધ કરી. ત્યાં જ દેવતાઓએ ઉત્કટ સુવાસમય ગંધ પદાર્થો ફેંક્યા; જાણે કે એ બલિના વેષમાં રહેલા પુણ્યને વશ કરવાને યોગ્ય ચુલ્ગજ ફેંકતા હોયની ! (પછી) સ્થોતિ આવીજ છે એમ બતાવતા હોયની એમ એ બળિને ઉશકવામાં આવ્યા; તેથી દિવસે પણ ગણે આકાશ સહુવાર તારાતારામય થઈ રહ્યું. પછી પાછા તત્કાલ નીચે પડતાં પહેલાં એ બળિમાંથી અર્ધને તો તરીચા લોકો અગાધ જળને વિષે પડતા મણિ આકિને લઈ કે તેમ વેગથી દેવતાઓ લઈ ગયા. તેના અર્ધ રાજાએ લઈ લીધા અને બાકીના બીજા સામાન્ય જનોએ લીધા; અથવા તો ધર્મમાં તેમજ કર્મમાં કેમવારજ લાભ મળે છે. એ બળિનો એક પથ્ર સિંકથ જેના મસ્તક પર પડે તેના છ ૭ માસના રોગો હોય તે પણ નાશ પામે છે.

ઉપરની શ્રીચંતિમતીર્થકરની અત્યુત્તમ દેશનાથી દૂર પ્રાણીઓ પણ પ્રતિબંધ પામ્યા. કારણકે અતિ નિદ્રાળુ જન પણ બાનુનો ઉદય થયે નથી બગનો શું ? પછી શ્રેણિકનરપતિએ ત્રિજગદ્ગુરુ શ્રીવીરપરમાત્માની સમક્ષ મિથ્યાત્વરૂપી વિષનો ત્યાગ કરીને જૈનદર્શનરૂપી અમૃતનો સ્વીકાર કર્યો. હૃદયને વિષે અત્યંત ભાવ ઉત્પન્ન થવાથી અભયક્રમારે પણ પ્રભુને ત્રણ

પ્રસિધ્ધા ઇંદ્ર નમસ્કાર કરીને વિજ્ઞાપના કરી કે-હે જિનેશ્વર, અઘાપિ હું ચારિત્ર લેવાને સમર્થ નથી; કારણકે વૃષભધી વહન થઈ શકે એટલો ભાર ધારણ કરવાની જ્ઞાના વાછરડામાં શક્તિ હોતી નથી. માટે હે સ્વામી, મારા ૧૨ કૃપા કરીને મને શ્રાદ્ધ ધર્મ અંગીકાર કરાવો; કારણકે કુલ્પદ્રુમ દુર્લભ હોય તેથી શુ આશ્રવૃક્ષ પણ અપ્રાપ્ય કહેવાય ? એ પદ્ધતી દેવાધિદેવ શ્રીવીર પ્રભુએ તેને યોગ્ય એવો ધર્મ તેને અંગીકાર કરાવ્યો; કારણકે જિનેશ્વર મહારાજ નિત્ય લોકોને અનુરૂપ ધર્મજ અકુણ કરાવે છે.

હવે અભયકુમારે શ્રાદ્ધધર્મ અંગીકાર કર્યા પછી મેઘકુમાર પણ ઉભો થઈને પ્રભુને નમી અંજલિ ભેટી ભક્તિકોમળવાણી વડે કહેવા લાગ્યો-હે સ્વામી, જન્મ-જરા-અને મૃત્યુ-રૂપી મત્સ્યોધી સંપૂર્ણ એવા આ ભવસાગરથી નિર્વેદ પામેલા એવા મને દિક્ષારૂપી નૌકા આપો. હું હમણાં મારા માતૃપિતાની આજ્ઞા માગી લઈને આપના ચરણકમળ સમીપ પ્રવ્રત્ત્યા અકુણ કરીને પુષ્પની જેમ મારા જન્મને સફળ કરીશ. શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતે તે પરથી કહ્યું-હે દેવાનુમિય, તારી એ ઈચ્છા નિર્વિઘ્ને પરિપૂર્ણ થાઓ; તારે હવે ક્યાંય પણ પ્રતિબંધન કરવું નહિ. જે તીર્થંકર મહારાજ શૈલ્ય, તાપ, ક્રુધા કે તૃષ્ણા ભયની અવગણના કરીને સતત ધર્મદેશના આશ્રય કરે અને સર્વ આયુધ્ય પણ ત્યાં જ ખપાવે તો પણ વખતે શ્રોતામાંથી કોઈ પણ નિર્વેદ ન પામે (સંસાર ત્યજે નહિ.) પણ ભગવાને તો શરીરનો શ્રમ દૂર કરવાને દેવચન્દ્રનો આશ્રય લીધો. કારણકે એમની પણ કાયાને શ્રમ થાય છે.

હવે પછી શ્રુતકેવલી જોતમસ્વામીએ પ્રભુના પાદપીઠ પર બેસીને દ્વિતીય પૌરૂષીને વિષે દેશના આપી. લોકોને એમના અસંખ્યલવોની યથાપ્રકારે પ્રતિષ્ઠિત કરાવીને એમણે એમના વિવિધ પ્રકારના સંશયો દાખ્યા છે, પણ એ કેવળી નથી એમ

૧. મા પઢિવચ્ચં કરેદ્દ । એમ સૂતપાઠ છે. પ્રભુને કહેવાની મતલબ છે, કે હવે હું ક્યાંય પણ રાગ કરીશ નહિ. ૨

છાત્રસ્થાને જાણુ પડી નથી. કારણકે જેના પર જિનેશ્વરનો હાથ
હોય તેના વિષે શું શું ન ચાલવે? દેશનાને અંતે સમ પ્રમુખ
સૌ પોતપોતાને સ્થાને ગયા; કારણકે તીર્થંકર મહારાજની આડ
પહોર પર્યન્ત સેવા તો કોઈ (વિરલ-ભાગ્યશાળી) ને જ પ્રાપ્ત થાય છે.

હવે મેઘકુમારે પણ માતા પાસે જઈ ચરણે નમીને
વિનય સહિત વિરૂપાના કરી કે હે માતા, હું સુરેન્દ્રોની
પરંપરાએ સંવેદના શ્રીજિનપતિના ચરણકમળને નમસ્કાર કરીને
તથા તેમના મુખચક્રી ધર્મદેશના શ્રવણ કરીને આવું છું. તેથી
આ વખતે માફ અંતઃકરણ ગમનને વિષે ઉચ્ચે આરૂઢ થયેલા
અંદ્રબિંબની પેઠે અત્યંત વિરજા થયું છે. માટે તમારી
સાહાય્યથી મને એવી રીતે મુક્ત કરો કે હું ત્રત પ્રકણ કરું
કારણકે ઉત્તરસાધક વિના સિદ્ધિ થતી નથી. આવું કટુવાક્ય
જેના શ્રવણપથને ત્રિપે પડતું નથી તેને ધન્ય છે એમ જ જાણે
કહેતી હોયની, એમ મૂર્છાને મિષે ધારિણી ધરણીપર ઢળી ગઈ.
(ધારિણીને મૂર્છા આવી). પછી જળથી લવાનેજ જેમ, તેમ અંદનને
રસ સિંચવાથી તથા શીતળ પાંખાના વાયરાથી તેને સચેતન કરી
એટલે તે ગદ્ગદ વાણીથી બોલી-નાના પ્રકારની માનતાઓ માની
ત્યારે મને તારા જેવો લોકદુર્લભ પુત્ર પ્રાપ્ત થયો છે. હે
બન્ધુવત્સલ પુત્ર, સમક્ષિત વિના ચારિત્રની જેમ તારા વિના
માફં જીવિત ક્ષણમાત્રમાં જતું રહેશે. માટે હે માતૃભક્ત,
હું જીવું ત્યાં સુધી ગૃહને વિષે રહીને તારી અમૃતકદંપ દૃષ્ટિથી
મારાં અંગેને શીતળતા પમાડ તારી એવીજ ઇચ્છા હોય તો
હું ઇન્દુલેખાની પેઠે પરલોક પામું ત્યારે બન્ધન રહિત થયેલા
યોગીની જેમ, તારું મનવાંછિત પૂર્ણ કરજે. હે પુત્ર, એમ
કરવાથી, તું વિજ્ઞાને દૃઢ રહેવાઈશ; કારણકે આ સંબંધમાં
વિશ્વસ્વામી શ્રી વીરબ્રહ્મણું જ પ્રત્યક્ષ દૃશ્યન્ત જો. એ સાંસળી
મેઘકુમારે કહ્યું-હે માતા, તમારું કહેવું સત્ય છે; પણ તમે જે
“ હું જીવું ત્યાં સુધી ” એવું કહ્યું તે એકાન્તનિત્ય અધ્યાત્મ

વચનની પેઠે ઘટતું નથી. કારણકે સધ્યાના મેઘના રંગ અને જળના કદ્દોલના ઘુદ્ધુદ્ધના જેવા ચપળ હવિતને વિષે કોનું મૃત્યુ પ્રથમ થશે અને કોનું પછીથી થશે એ જણાતું નથી. વૃદ્ધ હોય તે જીવે છે અને ન્હાના બાળક જતા રહે છે; નીરાગીનું મૃત્યુ થાય છે અને શાગીજનો જેમી રહે છે. માટે હે માતા, ચિત્તને ભારે કરીને તથા આ પુત્રપ્રતિ કંઠે લાવીને આશા આપો; કારણકે બોધિ (સમ્યક્ત્વ) અતિ દુર્લભ છે. એ સાંભળી ધારિણીએ કહ્યું-હે પ્રિયવત્સ, તારે પ્રમુદ્ધ રૂપસૌભાગ્ય અને લાવણ્યરસની કુપિકારૂપ, વર્કુ-વય અને ગુચુમાં તારા જેવો શોભી રહેલી, તારે વિષે નિત્ય અત્યંત લક્ષિત્રાણી, શ્રેષ્ઠકુળને વિષે ઉત્પન્ન થયેલી અને લોગકળાકૌશલ્યને વિષે અતિ ચતુર એવી આડ આડ તો સ્ત્રીઓ છે તો તેમની સાથે હમણાં તો દેવતાઓને દુર્લભ એવા લોગ લોગ; પણ તીર્થ-કરમકારાજની પામે દીક્ષા શ્રદ્ધા કરજે. માતાનાં આવાં આકર્ષક વચનો સાંભળીને પણ મેઘકુમાર અચળિત રહીને બોલ્યો-હે અમ્મા, તમે મને જે મત્યલોકના માનવીના લોગને અર્ગે નિમંત્રણ કરાં છો તે લોગો પણ શરદ્રક્તુના મેઘ અને વિદ્યુતના ચમકારાની જેવાં અસ્થિર છે. રાજ્ય ચરણની રજ સમાન તુલ્ય છે; લોગોપલોગ મહોત્સાહ સમાન લીલણ છે, મનકામના અનિષ્ટ છે અને વિષયો પર્યાન્તે વિષમમાન છે. શુક-ચોણિ-મળ-મૂત્ર-શ્લેષ્મ અને પિત્તાદિથી સંલવતા અને સમુદ્રતરંગવત અંચળ એવા એ અનિત્ય અને નશ્વર છે. પાપની અનિચય લતાપરંપરાને મેઘની સમાન પોષનાર સ્ત્રીજન વગી અપવિત્ર પદ્ધતોની ઘટિકા (ન્હાન્ય ધડા) ની જેમ સત્પુરુષોએ નિન્દ્યા યોગ્ય છે. કોણ પહેલું જશે અને કોણ પાછળથી જશે એનું નિશ્ચિત જ્ઞાન કેને છે ? માટે એવા હેય વિષયો વિષે રતિ શી ? પુત્રનાં અવાં ચિત્તવેધક વચનો સાંભળીને પણ હારી ન જતાં માતાએ પોતાનો બોધ શરૂ રાખ્યો-હે બહાતા, શું તને આવા ઓગસ્વી સ્વર્ણ-રત્નાદિને વિષે તથા વિસ્તારયુક્ત એવા આ સામ્રાજ્યને વિષે વત્સલભાવ નથી

યતો ? તારે તરૂં સૂર્યનાં જેવાં દેહીપ્યમાન સ્ત્રો છે તથા હું સગર્ભ-ઈન્દ્રપુલક પ્રભૃતિ માણિક્યો છે. હે પુત્ર, તું જેને વાસ્ત તપ કરવાની ઈચ્છા કરે છે તે સર્વ અહિં તારી સન્મુખ જ છે માટે યથેચ્છરીતે પૂર્ણ લોગ લોગવી લે; પછી યતિ સન્મુખ મત ચહુલુ કરજે. આ સાંસળીને, સંસારથી સર્વાંશે ખિન્ન થયેલા મેઘકુમારે માતાને સમજાવ્યા. હે માતા, પરમ અર્થ [મોક્ષ] પ્રાપ્ત કરવાના પ્રયાસને વિષે આસક્ત એવા જનોને ક્ષણભંશુર અર્થોત્તું શું પ્રયોજન છે ? એવા તુચ્છ અર્થો ક્ષણમાં ચોર-અગ્નિ-દાયાદ-રાગ પ્રમુખને સ્વાધીન થાય છે. જે ઉપાર્જન કરવામાં દુર્બુદ્ધિ લોકો મહા પાપ બાંધે છે, તેનો ત્યાગ કર્યા વિના તેમનાં કર્મ નાશ થતાં નથી અને તેથી તેમને સંસારમાં જમણુજ કરવું પડે છે. જેમ સમુદ્ર ગમે એટલાં જળથી, અને અગ્નિ ગમે એટલા પશુ કાષ્ઠથી તૃપ્ત થતો નથી તેમ મુગ્ધબુદ્ધિ પુરૂષ પશુ લક્ષ્મીથી ક્યારે ચે સંતોષ પામતો નથી. અથવા આ કમળપત્રપર રહેલા જળખિન્દુની જેવા ચંચળ અને તુચ્છ જીવિતને વિષે પણ તૃષ્ણની પેઠે ક્યાં પ્રતિબંધ છે ? એ અર્થ (દ્રવ્ય) કીર્તિ વિસ્તારનાર છે પણ દુર્ગતિનો હેતુભૂત હોય વૃથા છે, કારણકે કાનને તોડી નાંખે એવા સુવર્ણ કરીને શું ? વળી શાન્તાત્મા પ્રાણીઓને ધૈવન વૃદ્ધાવસ્થા જેવું છે અને વ્યાકુળ ચિત્તવાળાને તો વૃદ્ધાવસ્થા પણ ધૈવન સમાન છે. આમ બુદ્ધિશાળી પુત્રના સત્વવંત ઉત્તરથી કંઈક પાછી પડીને ધાર્મિકીમાતા પોતાના છેલ્લા ઉપાયપર આવી-અરે બહાલા કુમાર, એ તો સર્વ ખરું, પણ તું સુકેમળ છે અને ચારિત્ર દુર્કર છે કારણકે તારે મેરૂ સમાન અતિ શુર કડિન પંચમહામતો વડન કરવાના છે. તારે રાત્રીલોજનનો ત્યાગ કરવો પડશે. મિત્ર-બંધુ-શરીરને વિષે મમત્વ મૂકવો પડશે; તે વિના છુટકો નથી. ઉદ્ગમશુદ્ધ, ઉત્પાદનાશુદ્ધ, આસશુદ્ધ અને એષણાશુદ્ધ એવી લિપ્તા ચહુલુ કરીને નિલાવ કરવો પડશે; અને લોભમાત્ર ત્યજીને પરિગ્રહ વિના રહેવું પડશે. ત્રણ ગુપ્તિ અને પંચસમિતિ ધારતી પડશે અને અસાધિ પ્રતિમા

તથા દ્રવ્યક્ષેત્ર પ્રમુખ અભિગ્રહ લેવા પડશે. એટલું જ નહિ પણ જીવિતપર્યંત સ્નાન નહિ થાય; શયન ભૂમિપર કરવું પડશે; કેશ અને સ્મશ્રુનો લોચ કરવો પડશે, અને રહેવાનું નિરંતર ગુરૂકળને વિષે ધ્યાન પડશે. કુધા પ્રમુખ ખાવીશ પરીપદો અને છુદ્ડ તિર્થચન્નર-દેવ પ્રમુખના ઉપસર્ગો સહન કરવા પડશે. નિરંતર મહાપ્રયાસ લઈને અઠ્ઠસહસ્રશીલાંગ^૧ વહન કરવા પડશે, અને જે મળ્યું તે ઉપર નિર્વાહ કરવો પડશે. હે મુત્ર ! તારે દીક્ષા લઈને આ સર્વ લોકના ચર્યા યાવવાના છે, તથા વેણના કોળીઆ ભરવાના છે ! મહાતરંગોને લીધે બીવણ એવો મહાસાગર ભુખમાત્રથી તરવાનો છે, તથા જેમાં મૂર આગ્યું છે એવી સ્વર્ગજગાને સામે પૂરે તરવાની છે ! એટલું જ નહિ પણ તીર્થ ખર્જધારાપર પણ મૂકીને ચાલવાનું છે, તથા પ્રબલિત જવાળાવાળા અગ્નિને એકક્રમ શાંત કરવાના છે; મેરૂ પર્વતને તુલાથી તોળવાનો છે, અને રાગાદિ લયંકર શત્રુઓનો એકલે હાથે જ પરાજય કરવાનો છે ! ઉપસર્ગયુક્ત પરીપદોને સહન કરવા ઉપરાંત, આડાઅવળા ક્રિયા કરતા ચક્રવાળા સ્તંભ ઉપર રહેલી પુતળીને વિંધવાની છે ! દુઃખેથી ઉખેડી શકાય એવા ગૃહમહાપા પાંસને છેદવા એ સહેલું છે, તેમ દીક્ષા લેવી એ પણ સહેલું છે; પણ તેમાં શીલનો જે ભાર છે તે દુર્વંહ છે. માણસો વિશ્રામ લેતા લેતા તે અનેક ભાર વડન કરે છે, પણ આ શીલરક્ષણરૂપ ભાર તે ચાવજીવ. વિશ્રાન્તિ વિના વહન કરવાનો છે ! હે સુકુમાર વત્સ, તું દીક્ષા લઈશ એટલે તારે, તે પૂર્વે નહિ ઉપાડેલી એવી જગતની જ્યપતાકાને ગ્રહણ કરવાની છે હે મુત્ર, વધારે શું કહું ? આવી આવી અનેકવિધ ઉપમાથી પ્રત્યયા દુકર છે.

જનનીના એવા એવાં વત્સલતાયુક્ત વચનો માલગીને વળી મેઘકુમારે કહ્યું-હે માતા, તમે જે જે કહોછે તે નિઃસંશય સત્યવાત છે, નહિતો સર્વ માણસો દીક્ષા લીધા કરત. પણ શ્રી

જિનેશ્વર ભગવતે સંસારને વિષે જે દુઃખ ગણાવ્યું તેનો લેશ પણ પ્રવચ્ચાને વિષે નથી; કારણકે લવણસમુદ્રમાં જે ખારાશ છે તે મરદેશના જળને વિષે કહિ હોય છે શું ? હે માતા, જેમ કાયર પુરૂષને જ સંશ્રામને વિષે પ્રવેશ કરવો દુઃકર છે, તેમ કામલોગને વિષે જેઓ લપટ હોય છે તેમને જ ચારિત્ર દુઃકર છે. શૂરવીર સુભદ્રાને જેવા પ્રહાર તેવા નિર્વેદ પામેલા મોક્ષાભિલાષી જનોને સાધુના આચાર સુખેથી વહન થાય એવા છે.

આ પ્રમાણે મેઘકુમારે સંકટોર્ષધ ઉત્તમ પ્રમાણ arguments વડે માતાને સમજાવીને તેની અનુમતિ મેળવી; કારણકે વક્તા પુરૂષોની લજ્જા કામધેનુની પેઠે મનર્વાંછિત આપનારી હોય છે. પછી ત્યાંથી તે પિતા-ત્રેણિકરાગ પાસે ગયો અને ત્યાંથી નાના પ્રકારના ઉપાયોવડે તેની અનુચ્છ મેળવવાને પ્રયાસ કરવા લાગ્યો એટલે નરપતિએ કહ્યું-હે વત્સ, તું સંસારથી ઉદ્દેશ પામ્યો છે છતાં પણ આ વખતે માફ રાજ્ય મહુલુ કર. કૃતશ પુત્રે પણ એ વાતની હા કહી, કારણકે માતૃપિતાના ઉપકારને કાંઈ રીતે બાંધો વળી શકે તેમ નથી. રાજ્યએ મેઘકુમારને પરમોત્સવપૂર્વક રાજ્યાભિષેક કર્યો; અથવાતો એના જેવાને શું શું થોડ્ય નથી ? પછી હર્ષના આવેશમાં તેણે પુત્ર મેઘકુમારને પૂછ્યું-હે વત્સ, કહે હવે તારું શું અભીષ્ટ કરું ? તે પરથી, દીક્ષા લેવાને ઉત્સુક એવા કુમારે કહ્યું-હે તાત, મને બળ્લરમાંથી કયાંઈથી રજોહરણ-પાત્ર પ્રમુખ આણી આપો; કારણકે તપોરાજ્ય હર્લેષ છે. તે પરથી રાજ્યએ ચૈત્યગૃહને વિષે અષ્ટાન્હિક મહોત્સવ શરૂ કરાવ્યો, બન્નિજનને મુક્ત કર્યા તથા પ્રાણીમાત્રને માટે અમારિશોષણ વજરાવી. પછો રાજપુત્ર મેઘકુમાર, રણુરણાટ કરતી અનેક ઘંટાએના ટંકારરવથી દિશાઓના અન્તરને પૂરી નાખતી, ચારગવાદા તથા ચુંદર ઉંચા સ્તંભથી વિરાજતી, સ્થળે સ્થળે ઉલ્લાસ પામતી કાન્તિવાળા કળશોથી શોભી રહેલી, અને શીતળ વાયુથી હાલતી અનેક દ્વન્નએથી દીપી રહેલી એક વિશાળ શિબિકામાં આરૂઢ થયો તે જાણે એમ

સૂચવતો હોયની કે નિશ્ચયે આ પ્રમાણે જ હું વિમાનને વિષે
 આરોહણ કરીશ ! પછી પૂર્વાચળના શિખરપર સ્થિત આરૂઢ ધાય તેમ
 તે, તે શિગિકાને વિષે પ્રથમથી મૂકી રાખેલા એવા ઉત્તમ સિંહાસનપર
 બેઠો; એટલે માણસો એ ઉપાડીને ચાલવા લાગ્યા; અને કુમાર
 નિશ્ચળ ચિત્તે સમવસરણ લાણી ચાલ્યો. તેણે ઉત્તમ વેષ પહેર્યો
 હતો; કંઠે પુષ્પનીમાળા રહી ગઈ હતી; શરીરે ચંદનાદિથી
 વિશેષન કર્યું હતું અને નાના પ્રકારના આભૂષણો પણ ધારણ કર્યા
 હતાં. વગી કોઈની નજર ન પડે તેટલા વસ્તે મહત્તર કુળસ્ત્રી
 હર્ષ સહિત કુમારનાં લૂણ ઉતારતી હતી. આમરવાળી સ્ત્રીઓ
 આમર વાંજતી હતી અને બન્દિજન ઉચે સ્વરે વિવિધ
 જયમંગળના પાઠ કરતા હતા. વારાંગનાઓ અનેક સ્વરના ગાયન
 ગાતી હતી અને હાવલાવ સહિત મનહર નૃત્ય કરતી હતી.
 વાજિત્ર વગાડનારા બારે પ્રકારના વાજિત્રો વગાડતા હતા અને
 વિદ્યાર્થી બાળકો પણ ગાતા ગાતા આગળ ચાલતા હતા. આ
 પ્રમાણે મેઘકુમાર સુવર્ણ-રૂપ વગેરેનું દાન ઇંધને કલ્પવૃક્ષની
 પેઠે લોકોના દારિદ્ર્યને ભેડતો, જનસમૂહને સંસારપરથી
 વૈરાગ્ય-હર્ષને ઉદય અને ચિત્તને વિષે વિચિત્ર ચમત્કાર
 ઉપજાવતો, અને સાથે શાસનની ઉત્તતિ કરતો, પિતા-શ્રેણિક રાજા
 અને અલયકુમાર પ્રમુખ સહોદરો સહિત સમવસરણની
 નજદીક આવી પહોંચ્યો. ત્યાં સર્વેએ, હંસપક્ષીઓ માનસસરોવરને
 વિષે પ્રવેશ કરે તેમ, હર્ષસહિત લક્ષ્મીના ગૃહરૂપ સમવસરણને
 વિષે પ્રવેશ કર્યો; પ્રવેશ કરીને, મંદરાચળની આસપાસ જેમ
 તારાગણ તેમ પ્રભુની આસપાસ વીટળાઈ વળ્યા; અને
 કુળભારથી વૃક્ષો નમે તેમ વિભુને લક્ષિત સહિત નમ્ર લાગ્યા.
 પછી મેઘકુમારના માતૃપિતાએ પોતાના સર્વ જનવર્ગની સંગાથે
 ત્રિજગદ્ગુરુપ્રભુને વિરૂપિત કરી કે-હે સુપ્રભુ, આ અમારી
 સચિત્ત લિશાને ગ્રહણ કરો; આપને મુકીને બીજું કયું ઉત્તમ
 સંપ્રદાન અમને મળશે ? એટલે શ્રી વીરપ્રભુ બોલ્યા-ગ્રહણ
 કરીએ. કારણકે શિર્યો પણ અદત્ત ગ્રહણ કરતા નથી, તો

શુરૂંજન તો એનાજ ગ્રહણ કરે ? પછી મેઘકુમારે પ્રભુને કહ્યું—હે સ્વામી મારો સત્વર આ સંસાર થકી નિસ્તાર કરો; કારણકે જળનિધિને વિષે દૂષ્ણતો એવો કયો માણસ પ્રવહણને વિષે ગદી જવાને ઉતાવળે ન થાય ? પછી પ્રભુએ એને સામાયિક સૂત્ર ઉચ્ચરવા પૂર્વક વિદ્યુત સહિત દીક્ષા દીધી; અને શિક્ષા આપી કે—હે મુનિ, તમારે યતના પૂર્વક શયન કરવું, યતના સહિત આમન કરવું, યતના સહિત ઉભ થવું, અને ચાલવું પણ યતના સહિત. વળી આહાર કરવો તથા બાલવું ચાલવું તે પણ યતના પૂર્વક કરવું. પછી ચારિત્ર અંગીકાર કરી હવે સાધુ થયા એવા મેઘકુમારને દેવતાઓ તથા માનવજન વંદન કરવા લાગ્યા; અથવા તો પ્રતજ્ઞા ત્રણે જગતને પૂજ્ય છે માટે એમાં કંઈ અદ્ભૂત નથી. દીક્ષા આપીને પ્રભુએ એ નવીન સાધુને ગણધરને સોંપ્યા; કારણકે રાગ તો આદેશ માત્ર કરે છે, શેષ શિક્ષા તો અધિકારી સેવક વર્ગજ આપે છે.

હવે ગણધરને સોંપાયા પછી મેઘકુમારે સાયંકાળે શુરૂની સમક્ષ આવશ્યક-સ્વાધ્યાય-વાચના વગેરે કર્યું; કારણકે ક્રિયા સર્વે શુરૂની સાક્ષિએ કરવી કહી છે. પછી રાત્રીનો દોઢ પ્રહર વીત્યા પછી પ્રવતકે (મુખ્ય સાધુએ), ઘર ગાંધવી વખતે જગ્યાના ભાગ પાડવામાં આવે છે એમ દરેક સાધુને સંસ્તાર (સંધારા) ને અર્થે જૂમિના વિભાગ કરી આપ્યા. તેમાં મેઘકુમારને દ્વાર આગળની જગ્યા સંધારા માટે મળી; (કારણકે એક લોકકું પણ ગમે તેવા ન્હાના પણ હાથને લભ્ય છે; ગમે એવી મોટાટી પણ ચપટીને લભ્ય નથી). એટલે નિરંતર ત્યાંથી તે તે કાર્યને અર્થે જતા આવતા મુનિઓના ચરણથી એને કમુળાની પેઠે સંઘટ્ટ થવા લાગ્યો (ખુંદાણું પડયું) તેથી કુમુદ્ધણ્ણના સમૂહની પેઠે તેને આખી રાત્રી નિમેષમાત્ર નિદ્રા આવી નહિ; અને કર્મ ઉદ્ય આવવાથી એના મનને વિષે સંકલ્પેશ ઉત્પન્ન થયો. અહો ! સ્થાનાસ્થાનનો વિચાર નહિ કરનારા એવા કર્મને ધિક્કાર છે ! ત્યારે સકળ કાર્ય નિષ્પન્ન કરવાને સમર્થ એવો હું ગૃહવાસને વિષે હુતો ત્યારે તો આ સર્વ મુનિઓ મને એમ કહેતા હતા કે—“ આહ, મેઘકુમાર, જિનમંદિરે

ચાલ; ત્યાં-તું અનન્તકૃપાને આપનારું ઉત્તમ સંગીત કરાવજે; અને મુકુંદ-માલતી-જાતિ-કેતકી-રાગચંપક-અને પદ્ય પ્રમુખ પુષ્પોદી પછી રચના કરી દેવપૂજન કરજે; તારે નિત્ય જિનમુદ્રાદિથી સંશુદ્ધ એવું પંચશક્તવાદિક જિનવંદન કરવું ચોખ્ખું છે. કેમ રાગપુત્ર, તું ક્ષેત્રસમાસાદિ શાસ્ત્ર શીખે છે કે ? બોલ, જે તું વિસ્મૃત થયો હોઈશ તે અમે પોતે તને ગણાવશું. વળી જો તારે અર્થ સહિત શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવાની ઇચ્છા હોય તો કહે. અમે તારી પાસે તે સવિસ્તાર કહેશું. વળી તું સાધર્મીવાત્સલ્ય કરીશ કે ? ” ઇત્યાદિ કહીને, પિતા પુત્રને લડાવે તેમ મને પૂર્વે બહુબહુ લાડ લડાવતા હતા. પણ હમણાં તો એજ તેઓ વિભવ રહિત એવા મને ચરણથી સંઘટ્ટ કરે છે-એ શું ? અથવા તો વિજ્ઞાન, જ્ઞાન, વાક્યાતુર્ય, દક્ષિણ, કર્ણ, ન્યાય, વિનય, સાલાચ્ચ, વૈરાગ્ય, ક્ષમા, શૌર્ય, કુલીનપણું કે શરમાળપણું-એ સર્વ લક્ષ્મી વિના નહિં જેવાં છે. મારી માતા જે એમ કહેતી હતી કે ‘ લાઈ, દીક્ષા હજીર છે ’ તે ખરું કહેતી હતી; પણ જ્યાં સુધી અંદર પ્રવેશ કર્યો ન હોય ત્યાં સુધી શી ખખર પડે ? માટે હવે ક્ષેમ કુશળ પ્રભાત થવા દો, પ્રભાત થશે એટલે હું નિશ્ચયે આ વ્રત પડતું મૂકીશ કારણ કે હજી કંઈ મેં જોર (વેચવા) ની ખૂબ પાડી નથી. આ વેશ હું પ્રભુને આપી દઈને મારે ઘર જતો રહીશ; કારણકે શુદ્ધશાળા (એટલે જે માંડવી તે) નું દાણ જે ભાંગે છે તેના, તે દાણની વસ્તુ જ દાણવાળાને આપી દેવાથી [ખુશીથી] છુટકો થાય છે. માણસને ચરણે કાંટેા વિધાવાથી માર્ગને વિષે જેવી રખેલના થાય છે તેવીજ મોક્ષમાર્ગને વિષે પ્રવૃત્ત એવા મનુષ્યોની રખેલના પણ છે. તે દિવસે દીક્ષિત થયેલા આ મેઘકુમારને જે આયો સંકલેશ થયો તે જાણે નૂતનગૃહને વિષે અગ્નિ ઉત્પન્ન થયો હોયની ! પછી પ્રભાતે સર્વ

૧ જોર વેચનાર બહાર રસ્તે ” જોર દ્યો જોર ” એમ બોલે છે એટલે એ જોર વેચવા નીકળ્યો છે એમ સૌ જાણે છે. પણ મેઘકુમાર કહે છે કે હું તો હજી બહાર નીકળ્યો નથી, ઉપાગ્રવમાર્ગ છું. માટે હજી બમડાં ગયું નથી. બહાર નીકળ્યો નથી એથી કાણ જાણે છે કે સાધુ થયો છે ?

સાધુઓની સંગાથે મેઘકુમાર પણ સમવમરણને વિષે ભગવંતને વંદન કરીને યથાસ્થાને બેઠો એટલે શ્રી જિનેશ્વરે તેને કહ્યું-હે મેઘકુમાર, તારા ચિત્તને વિષે જે સકલેશ થયો છે તે આત્રવૃક્ષનાથી કટુકર્ણની ઉત્પત્તિ જેવું થયું છે તારા જેવા વિવેકીના પ્રતનો ત્યાગ કરવાના પરિણામ મુક્ત નથી, કારણકે ચંદ્રમા થકી અગ્નિનો વર્ષાદ કદિ મંભવે નહિ ઉત્તમ સાધુઓના ચરણના મધદૃથી થયેલી વ્યથા ડોણમાત્ર છે ? તે પૂર્વે હુસ્તીના ભવને વિષે જે મહાજ્વલા મહુન ઝગી હતી તેનું જ્યારે તને અન્યથથે ત્યારે તો નું એથીએ અધિક મહુન કરીશ માન્ય -

(એમ કહીને પ્રભુ એને એનો પૂર્વલવ કહે છે) આજ ભારતવર્ષને વિષે વૈતાલ્ય પર્વતની નમીપની ભૂમિને વિષે ત્રીજા ભવ ઉપ- તુ એક ત્ર્ય હુસ્તી હતો એક ત્ર્ય હુસ્તીનો અધિપતિ હોઈ રાજ્યના સાત અંગોને^૧ વિષે પ્રતિષ્ઠિત એવો તું વનચરણે આપેલા ' મુરેરૂપલ ' એવા નામને ધારણ કરતો હતો ત્યા તું વગી અરરથો-કુ-૪-નરીઓ-તળાવડી પ્રમુખને વિષે હાથણી અને બચ્ચાઓની સાથે નાના પ્રજાગ્ની ક્રીડા કરતો હતો એમ, ગણીઓની માથે જેમ ગળને તેમ હાથણીઓની સંગાથે તને ગતિવિદ્યાન ભોગવતા દેવલક દિવસ વ્યતીત થયા એવામા એકલ યમની જેવો દારણ ગ્રીષ્મમય આગ્યો જળ ઉડા જવા લાગ્યા અને દાહ ઉદય થમવા લાગ્યો એ વખતે એ ત્રીષ્મઋતુની માથે મેરીભાવ ધરાવતો તાપ પણ બણે એને લીધે-૪ વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યો વગી તાપની સાથે મહોન્મત વાયુ પણ પ્રચંડપણે ફુંકવા લાગ્યા એ પ્રચંડવાયુએ ઉશરેલી ધૂળને લીધે દશે દિશાઓ ખલપુરવની વૃત્તિની પેઠે ધૂમ થવા લાગી વળી એ વખતે સૂચના અગ્નિ^૨ પણ ધૂળથી નેત્રો ભરાઇ જવાને લીધે ત્વરિતપણે ચાલવાને અગ્રજ્ઞ હોવાથી જ જાણે એ કાળ (ઉષ્ણ કાળ) ના દિવસો વૃદ્ધિ પામવા લાગ્યા અને તેથીજ દુશ્તાને

૧ સ્વામી-અમાત્ય મુલ્ક-૩૦ । રાટ-દુર્ગ અને સૈન્ય-એ સાત રાજ્યના અંગો કહેવાય છે

લીધે યામિની (ગત્રી) ત્રણ યામ (પ્રકર) ની યજ્ઞ લાગી (તે ત્યારથી આજુબુધી પણ એજ પ્રમાણે ત્રિયામા કહેવાય છે) એ મમયે સરિતાઓ પણ કૃશ થવા લાગી તે ચે જાણે પોતાના ઉત્પાદક ગિરિવરના મસ્તક [શિખર] ને વિષે ધૂજ પડતી દેખીને જ હોયતી શુ ? મૂર્ચના ઉત્તાપને લીધે વળી તત્વાવડીઓને વિષે પણ જળ ઘટી જવા લાગ્યા, અથવા તો જે કાળને વિષે જેનો બહુ ખપ પડે તેનીજ અછન થાય છે “ અરે, પ્રયડતાપને ઝરનાર ઉષ્ણગળ, મારી સ્ત્રીઓને તુ આમ શુષ્ક કરી નાખે છે તો શુ તુ દૃષ્ટિએ કંઈ નથી દેખતો ? મારે હોરે મારે એક સાડા સ્થાન શોધી કાઢ ” એમ નીપતિ [મમુક] પણ જાણે પોતાના મહોત્તર કન્નેવડપી ગર્જનાના મિયથી (એ ઉષ્ણ કાળને) કહીને તેને ડુખાવી દેવાને જ હોયતી એમ ઉઘા ઉઘા ઉછાળા મારવા લાગ્યે આ ઉષ્ણ કાળે વળી લીલીછમ લતાઓને તથા ઘાસને પણ સૂકવી નાખ્યું, અથવા તો દુર્બળ પ્રતિ સૌ કોઈ પોતાની શક્તિ બતાવે છે પણ આવો બલિષ્ઠ છતાં ચે એ (કાળ) વૃક્ષોની છાયાને ટાળવાને સમર્થ થયે નહિ, કારણકે મૂળને વિષે છે જીવન જેતુ એવાને યમ પણ કશું કરી શકતો નથી વળી જવાસાને પણ તેણે લીધો ને લીધો જ રાખ્યો કારણકે કૃતાન્ન હોય એવાને પણ કોઈ કોઈ તો વત્તલ હોય છે જ આ વખતે વળી તાપથી પીડાતા મહિયો અને શુક્રૈ, શુક્રાને વિષે જેમ ધ્રુવડપક્ષીઓ તેમ જળના આખોચીઆમા પડી રહીને આખો દિવસ ગાળવા લાગ્યા શ્વાનો પણ જાણે માણીઓના જીવિત આદિનુ અરથૈર્થ બતાવના હોયતી એમ હાફતા હાફતા વારવાર જીજ્ઞાસે હલાવવા લાગ્યા આમરૂળ પ્રમુખ તથા લીંબડા પ્રમુખના ફળ પણ સૌ સાથે પાક ઉપર આવવા લાગ્યા, કારણકે ઉત્તમ તેમજ જઘન્ય સર્વનો સમય સરખો હોય છે વળી શિરીષ-પાન્ન-કદળ-મવિકા-કેતકી પ્રમુખ વૃક્ષોને પુષ્પ આવવા લાગ્યા, કારણકે પોતાનો દિનમાન ઉદય પામ્યે કોણ નથી ફળતું ? ધનવાન લોકો પણ એ વખતે કપુરમિથિત

અંદનના રસના સેવનનું, પુષ્પની માળાઓનું અને સુંદર શ્રીઓની સાથે વિહારનું સુખ મેળવવા લાગ્યા. પણ સુગંધિ, શીતળ અને સ્વાદિષ્ટ જળથી ભરેલી પરબો તો મહાંત પુરુષોની સંપત્તિની. પેઠે સર્વ ક્રોધના ઉપયોગમાં આવવા લાગી.

આવા શ્રીશ્રમ સમયને વિષે એકદમ વનમાં વાંસના પરસ્પર સંઘટ્ટથી, કુટુંબને વિષે જેમ કલહ તેમ મહાન દાવામિ પ્રકટ થયો. તે દાવના ધગ્ ધગ્ શાગ્ધી, સિંહનાદથી જેમ હુરિણો કપે તેમ, વનના સમસ્ત પ્રાણીઓ કંપવા લાગ્યાં. માંડ માંડ કોટે એવા વાંસ ધાણીની પેઠે ફાટવાથી એના તટત તટત શબ્દોએ મ્હોટા અવાજ કરી મૂક્યાથી એનું મન અનેક પ્રહારો વડે શાલવૃક્ષ લાંગી જાય એમ લાંગી ગયું. જાણે યમરાજ પોતાની છબ્હાથી પક્ષીઓનો ભક્ષ કરવાને તૈયાર થઈ રહ્યો હોયની એમ ઉચે પ્રસરતી જવાલાઓથી અગ્નિ સળગવા લાગ્યો. જાણે એક નવીન વિદ્યામિત્ર આવ્યો હોયની એમ એ અગ્નિએ ધુમાડાથી તારાઓને ઢાંકી દઇને લાલચેળ તણુખાઓવડે આક્રાશને કેવળ મંગળમય બનાવી દીધું; અને સમસ્ત લીલા અને સુકા તૃણ-વૃક્ષ-લતાદિને ખાળવા લાગ્યો; કારણકે ખલપુરુષ નિરન્તર સર્વક્રય (સર્વની ઠસોટી કરનાર) હોય છે. જાણે યમનો સહાયક હોયની એમ એ પગ વગરના, ઘણા પગવાળા, બે પગાં, ચોપગાં, સોનો સંહાર કરવા લાગ્યો. ધુમાડાથી ભરાઈ ગયેલા આક્રાશને વિષે સૂર્ય તો એક ત્રાંખાના અરીસા જેવો અને એનો તડકો કચુંખાના કીટા જેવો દેખાવા લાગ્યો. એ વખતે દાવને લીધે, તારા યુથના પરિવાર સહિત તું તૃષાતુર થવાથી અસંતોષી જનની પેઠે સર્વ દિશાઓમાં ફાડવા લાગ્યો. એમાં નાની નાની ડાળીઓને નમાવી દેતો, વૃક્ષના સમૂહને લાંગી નાંખતો અને મ્હોટી મ્હોટી શાખાઓને મરડી નાખતો તું મદા કળે, ખાલતપસ્ત્રી દુર્ગતિના હેતુભૂત રાક્ષસને જેમ પ્રાપ્ત કરે તેમ, એક પંકથી ભરેલા સરોવરને પામતો હવે. (શ્રી વીરપ્રભુ મેઘકુમારને કહે છે) હે મુનિ, તે બેળને તું જન્મથી જ દારિદ્રી એવો માણસ જેમ અલ્પ પણ ધન પામીને મનોહ પામે તેમ, મનને વિષે અતિ

સતોષ પામ્યો, અને તુષાતુર હોવાથી પરિણામ વિચાર્યા વિના એ કાઠવવાળા સરોવરને વિષે આવળે માગે પેઠા; અથવા તો બ્યથાંથી પીડાતા પ્રાણીઓ મતિશૂન્ય થઈ જાય છે. આવળે માગે પેસવાથી તું, મહા આરંભના કરનારા પ્રાણીઓ દુર્ગતિના સાગરને વિષે ખુશી જાય છે તેમ, અગાધ કાઠવમાં ખુશી બેઠા; અને મહા મોહને વશ એવો જીવ ધરૂપી ન્યાસમાંથી નીકળી શકતો નથી તેમ, એ કાઠવમાંથી તું લેશમાત્ર પણ નીકળી શક્યો નહીં. ત્યાં અગાઉ વાસ કરી રહેલો એક પ્રતિસ્પર્ધી હુસ્તી પોતાના બે દંતુશળથી તને નહીના તટની જેમ પીઠપર પ્રહાર કરવા લાગ્યો. એ પ્રહારની વેદના તે વર્ષ વર્ષ જેવડા સાત દિવસ સુધી મહુન કરી. અ તે તારું - સર્વ એકસોનેવીશ વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી તું આત્મધ્યાને મૃત્યુ પામ્યો; અને પુનઃ પણ વિન્યાટવીની તલાટીને વિષે હુસ્તીપણે ઉત્પન્ન થયો; ઝરણુકે એ આત્મધ્યાન તિર્યંચની ગતિને આપનારું છે. હે મેઘકુમાર, તારા એ ભવમાં પૂર્વની જેવાજ ગુણવાળો અને આર દંતુશળવાળો તું સાતસોને પચાસ હુસ્તીના ધૂયનો સ્વામી થઈ મેરૂપ્રભ નામે વિચરતા લાભ્યો. એકવાર દાવાનળ સળગેલો જીંદને તને, વૃદ્ધાવસ્થાના માણસને યોવનને વિષે અનુભવેલું થાદ આવે છે તેમ તારી પૂર્વજાતિનું સમરણ થયું. એટલે તે તારા ધૂય સહિત ગંગાને તીરે, ચતુરંગસેના યુક્ત ભૂપતિ શત્રુવર્ગને ઉન્મૂલન કરે તેમ, વૃક્ષાદિને ઉન્મૂલન કર્યા. અને ત્યાં ચતુર્ભાસને વિષે મુનિ કરે છે તેમ તે આત્માન્ત્રી રક્ષાને અર્થે ત્રણ અતિ વિસ્તારવાળા સ્થંડિલો બનાવ્યાં. પછી ત્યાં ઉગેલા દરેક તરણાને તે જિનકદપી મુનિ પશુસણ ઉપર પ્રત્યેક કેશને ટુપી કાઢે છે તેમ, ઉખેડી નાંખ્યાં. તે ત્રણે સ્થંડિલને તે હથેળી જેવાં, માણસના કેય વિનાના મસ્તક જેવા અથવા કહો કે દર્પણભૂમિ જેવાં સ્વચ્છ અને સાદુ કર્યાં. એવામાં એકવાર પુનઃ દાવાનળ પ્રકલ્યો એટલે - તું ભયભીત ભિલ્લ જેમ પર્વતપર

૧ મંડળ મુનિ પણ ચોમાસામાં લગુનીતિ, વડીનીતિ અને આહારને માટે ત્રણ અઢિલ રામે છે

જતો રહે તેમ, તારા મૂખને લઇને તે સ્થંડિલો પ્રત્યે ફેડી ગયો. ત્યાં તો પંહેલું સ્થંડિલ, વેરલાવ ત્યજી દીધો છે જેમણે એવા મુંગાદિ બાણિઓએ રોકી દીધું હતું; કારણકે સમાન એવા દુઃખને વિષે શત્રુવદ જતી રહે છે અને મિત્રતા થાય છે. પછી તું આગળ આલ્યો તો બીજું સ્થંડિલ પણ એ જ પ્રમાણે રોકાયેલું હતું; કારણકે ખપ પડે છે ત્યારે આપણી પેતાની વસ્તુ પણ મળતી નથી. એ બંને સ્થંડિલ એ પ્રમાણે રોકાઈ જવાથી તું તારા પરિવાર સહિત ત્રીજા સ્થંડિલને વિષે જઈને રહ્યો; અથવા તો આપણી પાસે સારી રીતે દ્રવ્યાદિ હોય તો થોડો ઘણો ઉપકાર કરવોજ ત્યાં તે ખરજ આવવાથી તારો એક પગ ઉઠ્યો ક્યો; તે બધું ઉંચી ઉંચી ગતિ પ્રાપ્ત કરવાને તે પ્રસ્થાન જ કર્યું હોયની ! પણ એટલામાં બદલાન બનચેથી પ્રેરાયેલો એક લાયાતુર દીન સસયો એચિંતો એ તે ઉંચા કરેલા પગને સ્થાને આવીને ઉઠો રહ્યો. એટલે હે મેઘ, તું એ સસલાપર દયાળુ હોઈને, ત્રેનાયુગને વિષે જેમ ધર્મ તેમ, ત્રણ પગેજ નિશ્ચળ ઉઠો રહ્યો. અહો ! જેને વિષે આવી ઉત્કૃષ્ટ દયા હૃદયોગ્યર થાય છે એવા તિર્યંગલવને પણ ધન્ય છે ! એ દયાની ઝોળખાણ પણ જેમાં નથી એવા મનુષ્યલવે કરીને શું (લાભ છે) ? દયાની સંગાથે પરિચય છે જેને વિષે એવો પશુજન્મ પણ બક્ષે પ્રાપ્ત થાયો; પણ જેને વિષે એ દયા માણસને લેશપણ રૂચિકર થતી નથી એવો મનુષ્યલવ તો જોઈએજ નહિ. તત્વનું લક્ષણ તો કર્ણાગ છે એમ તિર્યંચો સુદા સમજે છે, પણ કૃતીચિંતો તો નાનાપ્રકારના શાસ્ત્રના પારંગત છતાં પણ એ વાત બહુતા જ નથી. અથવા તો જેમનાં નેત્રો મિથ્યાત્વથી છવાયેલાં છે એવાઓ તો એક બાજુએ રહ્યા; પણ જેઓ જિનલગ્નવાનના અનુયાયી છે એમના ચિત્તને વિષેયે કર્ણા નથી એજ અમને દુઃખ થાય છે ' મર્વ પ્રાણીની રક્ષા ' ને પ્રતિપાદન કરનારું એવું જિનેશ્વરનું વચન જેઓ નિરંતર ધ્રુવ કરે છે, ચરચે છે તથા સંભાને વિષે સમજાવે છે એવા જેનો પણ ત્યારે દયા ધારવાને વિષે શિથિલ

થાય છે ત્યારે અમારે બીજાને કાને કહેવું. અથવા અમારે કશું
 પણ શું ? અમે તો એ સસલાને વિષે ક્યાં ચિંતાવાળા એ
 મેરૂપમ હસ્તીની હાથ સહિત સ્તુતિ કરીએ છીએ, પુનઃ પુનઃ
 સ્તવના કરીએ છીએ. પછી, હે મેઘમુનિ, એ દાવાનળ અટી દિવસ
 પર્યંત સ્હીને શાન્ત પડ્યો; અથવા તો કાળેકરીને ધાત્ર પધ્ધ
 પાકી જાય છે. દેવ શમ્યો એટલે સિંહ પ્રમુખ પ્રાણીઓ, શત્રુનું
 સૈન્ય જતું રથ પાંડી લોકો દુર્ગ (કિલ્લો) ચડી નીકળે તેમ, સ્થાંકલ
 થરી બહાર નીકળ્યા. તે વખતે તું પણ તૃષાતુર હોઈને તે અધર
 રાખેલો પગ, દુર્ગાતિના મસ્તક ઉપરજ હેયની એમ ભૂમિપર
 મુકાને જળપાન કરવાને દોડી જવાનું કરવા લાગ્યો; ત્યાં તો
 ચિંરકાળ પર્યંત પગ એ પ્રમાણે એકજ સ્થિતિમાં રહેવાથી, ટેક
 ખિન્ન થવાને લીધે તું ગિરિવરનું શિખર પડે તેમ પૃથ્વી
 ઉપર તુટી પડ્યો. ત્યાં ગીધ અને કાક પ્રમુખ પક્ષીઓએ
 તારા જોવા તૃષાતુરની કલ્પના કરી તેઓજ, અહો ! એઓ
 નરકને વિષે પણ પંચકુળ થયાં. અને તેં એ પ્રમાણે સસલા
 ઉપર કંઈક કરીને વ્યથા સહન કરી તેથી તું વલ્લિકુળન
 રત્નનો સમુચ્ચ પામે તેમ નરમત્ત પામ્યો. તારું સર્વ સો
 વર્ષનું આયુષ્ય પૂર્ણ કરી મૃત્યુ, પામી ત્રિલોકરત્નના પુત્રપણે
 ઉત્પન્ન થયો, કારણકે દયા ખરેખર કામધેનુજ છે. (શ્રી વીર
 પ્રભુ કહે છે) હે મેઘકુમાર, તેં પશુના અવતારને વિષે એક સસલા
 જોવાને વિષે ક્યાણુ થઈને એવી વેદના સહન કરી તો, હે વિવેકી,
 આ વખતે ફક્ત સાધુઓનો સંઘટ્ટ થયો તેમાં કેમ શું ગયો ? આવા
 શાલારી મુનિના ચરણુ તો નિત્ય કોઈ ભાગ્યશાળીનાજ શરીરપર
 પડે છે; કારણકે અમૃતની વૃષ્ટિ કંઈ સર્વની ઉપર થતી નથી.

એ સર્વ સાંભળીને મેઘમુનિને તેનાં બેડે પૂર્વભવનું સ્મરણ
 થયું; અથવા તો એ અનન્ત હોય તોપણ સ્વામીના પ્રસાદથી
 યાદ આવે જ છે. આમ પ્રભુએ તેનું દુર્ધ્યાન દૂર કરાવીને તેનામાં
 સર્વેગ ઉત્પન્ન કર્યો; કારણકે વેદ પણ શાખેના નિમ્મલ કરીને
 અમૃતમયજ્ઞા નથી ઉત્પન્ન કરતો શું ? (પછી) એણે ચિંતને વિષે

આદ્રંતા કરીને ભણે કાયાને વિષે પણ એ આદ્રંતા કરવાની ઈચ્છા રાખે. હોય એમ, હર્ષાશ્રુ સહિત પ્રભુની પ્રદક્ષિણા કરી. વારંવાર પ્રભુને નમસ્કાર કરીને તેણે ' મિથ્યાદુષ્ટ ' હીધું; કારણકે વિરૂપાકર્ષ યજ્ઞ ગયે છતાં મહાત્માપુરુષોને અત્યંત પશ્ચાત્તાપ થાય છે. પછી એણે પ્રભુને વિજ્ઞાપના કરી કે = હે વિશ્વવામિન, દવેશો હું આ મારાં બે નેત્રો શિવાય શેષ અંગ મુનિઓને આપી દઉં છું. એ અંગનો, સેવકજનનો જેમ સ્વામી ઉપયોગ કરે છે તેમ, આ અર્વ મહાત્મા સાધુઓ યથાર્થે ઉપયોગ કરે. " પછી એણે પોતાનો આ ખડ્ગધાર.સભ અભિગ્રહ સાવનજન પાડ્યો.

ત્યાર પછી એ નિરંતર ભગવંતની સાથે પૃથ્વીભાગ પર ચિહ્ન કરવા લાગ્યે; કારણકે કટપવૃક્ષ સેવવાનું મળે. છતાં કયે ભાણસ દૂર જાય છે ? એણે અગીયર અંગોનો શુરુ સમશ અભ્યાસ કર્યો; કારણકે તેમના ઉપદેશ વિના મૂળ.દારનો પણુ બેધ થતો નથી. વળી જીવરક્ષાને વિષે તત્પર રહીને એણે નિરંતર વિવિધ તપશ્ચર્યા કરી; કારણકે એ (જીવરક્ષા) વિના કહેલા તપ અધપુરૂષ આગળ રવજી (દોરડું) હોય એવો છે. એક સંવત્સર ઉપરાંત એણે ' ગુરુરમ ' તપ કર્યો. એ તપ, અંત્રમ.ની જેટલી કળાઓ છે તેટલા અર્થાત્ સોળ માસ પર્યંત કરવો પડે છે. પહેલા માસને વિષે એણે અડેક દિવસને આંતર ઉપવાસ કર્યો; તથા દિવસે ઉત્કૃષ્ટ આસને અને રાત્રીએ વીરાસને રહેવા મંડ્યું. બીજા માસને વિષે ગેરે ઉપવાસ, અને ત્રીજાને વિષે ત્રણ ત્રણ-એમ સોળમા માસને વિષે સોળ ઉપવાસ સુધી વધાયો; અને પ્રથમ માસને વિષે જે પ્રમાણે જેવડું આસન ધારણ કર્યું હતું તેજ પ્રમાણે સર્વે માસને વિષે પણ નિરંતર પ્રતિષ્ઠાન કર્યું. એમ ચારસોને એંશો દિવસ પર્યંત એણે ઉત્તમ તપ કર્યો; કારણકે સતતવંત પ્રાણીઓને કંઈ દુષ્ટર નથી. પછી એણે દ્રવ્યથી અને ભાવથી સંલેખના કરી; કારણકે જેમ મણના સંબંધમાં બને છે તેમ, અહિં પણ અન્તઃશુદ્ધિ વિના બાહ્ય શુદ્ધિ થતી નથી. તેનાં શરીરની, અસ્થિ અને ચમને વિષે અવશેષતા-એ પહેલી દ્રવ્ય

સંલેખના; તથા ક્રાયાદિને ઓછા કરવા એ બીજી ભાવસંલેખના સમજવી એ સર્વ કરી રહ્યાં પછી એ મેઘમુનિએ અનશન ગ્રહણ કરવાને ઇચ્છાતુર થઈ હર્ષસંહિત શ્રી જિનપતિને નમસ્કાર કરી અંબલિમેડી એમની આજ્ઞા માગી કે ‘હે સ્વામિ, આપની આજ્ઞા હોય તો મારી અનશન કરવાની ઇચ્છા વર્તે છે. ગુરૂઓની સર્વ કાર્યોને વિષે આજ્ઞા માગી પડે છે તો આજ્ઞા કાર્યને વિષે માગવી પડે તેમા તો શું કહેવું? જાણવાને કહ્યું-હે મેઘમુનિ, તમારું ઇચ્છિત પૂર્ણ કરીને તમારા ધર્મરૂપી પ્રાસાદની ઉપર ધ્વજ ચઢાવો. પછી મેઘમુનિએ પણ પ્રભુને નમસ્કાર કરીને તથા ચતુર્વિંધસંધની આદર સંહિત ક્ષમા માગીને રાજગૃહનગરની પાસે આવેલા વિપુલગિરિની ઉપર આરાહણ કર્યું, તે જાણે દેવગતિએ જવાને અર્થે પહેલું પ્રયાણ કર્યું હોયની. આરાહણ કરીને એઓ શિલાપટ્ટપર પ્રતિલેખના (શુદ્ધિ) કરી અનશન કરી રહ્યા; કારણકે મહાત્માઓની આરભની કે અંતની, સર્વ ક્રિયાઓ શુદ્ધ હોય છે. જાતેજ ઉત્સાહવંત એવા એ મુનિએ પ્રભુના વચનને અનુસરીને સિંહની પેઠે-અને સાથે વગી કવચ ધારીની પેઠે અનશન પાળ્યું-અને આયુષ્ય પૂર્ણ કર્યું. પછી ત્યાંથી તે વિજય નામના વિમાનને વિષે દેવતાપણે ઉત્પન્ન થયા, કારણકે એવા પુરૂષોની ગતિ શુભ જ હોય છે ત્યાંના બાર વર્ષના વ્રતપર્યાય પછી ત્યાંથી સ્થળીને વિદેહને વિષે આવી કર્મરક્ષિત થઈ એ મુક્તિ પામશે.

હવે અહિં શ્રાવકશિરામણિ અભયકુમાર નિત્ય પ્રાહ્મમયુક્તને વિષે પંથપરમેષ્ઠીનું સ્મરણ કરતો જાગી ઉઠતો. “ત્રણ જગત્ના સ્થાનવાગા તથા સુર, અસુર અને મનુષ્યોએ પૂજ્ય એવા શ્રીમહાવીરપ્રભુ મારા દેવ અને ગુરૂ છે, સર્વ રત્નોને વિષે જેમ ચિંતાગત તેમ સર્વ કુળોને વિષે એમ એવા શ્રાવકકુળને વિષે હું ઉત્પન્ન થયો છું, અને મેં સમ્યક્તરમૂળ બારમા અંગીકાર કરેલા છું”-એ પ્રમાણે તે નિત્ય જર્ગાને ધ્યાન કરતો. પછી તે ગૃહચૈત્યને વિષે પ્રતિમાઓનું વંદન-પૂજન કરતો

અને તેમની જ સમક્ષ, યથાવિધિ પ્રત્યાખ્યાન કરતો. પછી પ્રભાતે રવેત વસેા પહેરીને પરિવાર સહિત ત્રણવાર નિરિસહિ કંઠીને જિનમંદિરને વિષે જતો. ત્યાં ત્રણ પ્રદક્ષિણાઃ દર્શ ત્રણ વખત ભૂમિપર મસ્તકથી સ્પર્શ કરીને જિનેશ્વરની પ્રતિમાને વંદન કરતો; અને મુખકોશ બાંધી ગર્ભદ્વારને વિષે પ્રવેશ કરીને સુગંધી ખુપોત્તે સર્વ બિંબોની ભક્તિસહિત પૂજા કરતો; અને તેની આગળ બહુ પ્રકારના નૈવેદ્ય ધરતો. પછી નવ હાથ સુધી ભૂમિને તપાસી તથા ત્રણવાર પ્રમારુને, અન્ય ત્રણ દિશાઓ તરફથી દષ્ટિ સંહરી લઈ તેને જિનેશ્વરના મુખ ભાણી જ રાખીને, પ્રમાજેલી ભૂમિને વિષે બેઠાને તે દેવવંદન કરતો. ઇર્થાપધિકા પ્રતિકંગી નમસ્કાર ઉચ્ચરીને તે ઉત્તમ યોગમુદ્રાએ શકંસ્તવ કહેતો. (અને હાથની આંગળીઓને એક બીજાની વચ્ચે નાખી કોથાકાર કરી બન્ને કોણીને કુક્ષિને વિષે રાખવાથી યોગમુદ્રા થાય છે.) પછી જિનમંદિરથી અન્નિહંતાના સ્થાપના સ્થાપનથી આરંભીને સિદ્ધસ્થાપન પર્વન્ત સ્તુતિગર્ભ દંડકોને ત્રિચારી; તથા મુક્તાશુક્તિ મુદ્રાથી, અસાધારણ શુભેને લીધે ઉદ્ઘાત અને સંવેગસ્પૃશ્ય એવા સૂત્રોત્તરે પ્રણિધાન કરી; મન-વચન-કાયાની શુભિર્થા શુભ એવો એ અભયકુમાર, વર્ણાવ-પ્રતિમાત્રિક તથા છન્દસ્થ, સમવસરસ્થ અને મુક્તિસ્થ-એવી જિનેશ્વરની ત્રણ દશાઓને ભાવતો નિરન્તર વિધિસહિત ચૈત્યવદન કરતો. પછી પોતાના સર્વ રસાક્ષા સહિત શુક્રને નમન કરવા જતો. ત્યાં શુક્રને એકમેને બહુ સ્થાનેએ શુદ્ધ એવું દ્વાદશાવર્ન વંદન કરીને તે પુનઃ પ્રત્યાખ્યાન કરતો. પછી શેષ મુનિઓને પશુ તે મોટા-નાનાને અનુક્રમે નમસ્કાર કરતો; અને પ્રત્યેકને શરીર તથા સંયમની નિરાખાધતા પૂછતો. પછી અંજલિ ભેડીને શુક્રના મુખયકી પ્યાખ્યાન સાંભળતો; અને તે પૂરું થયે ઉભો થઈ શુક્રને વાતીને પોતાને સ્થાને જતો. ત્યાં જઈ રાત્ર્યકાર્યો કરીને માથારહિત લકિતવડે માધ્યાહ્નિક જિન પૂજા કરતો. પછી પોતાના પરિવરની ખગરખગર પુછી, વિશુદ્ધ અન્નપ્રાનુદી મુનિઓને પ્રતિલાભી, દુર્બળ દ્રાવકોને અમ્બુડી તથા

દીન-અનાથાદિને ગેલની રૂઠે હાથાર્થદનવડે સંતોષ પમાડી પોતાનું પ્રત્યાખ્યાન સંજારીને, પોતે સત્યભક્ત વધી લોજન મહાશય કરતો. પુનઃ પણ સુનીતિમક્ષિત રાજ્યપ્રયોનો વિચાર કરીને દિવસને આડમે ભાગે (એક પ્રહર દિવસ છતે) તે સાંજનું લોજન લેગ. પછી જિર્નજાંબની બહુમાન સહિત સંધ્યા-અર્ચા કરીને, પ્રતિક્રમણ કરી પુનઃ સ્વાયાય કરતો. શક્તિને અનુસાર અપ્રદક્ષનો ભાગ કરતો. અને દેવ, શુરૂ તથા પરમેષ્ઠીનમસ્કારનું સમરણ કરીને યોગ્ય સમયે નિદ્રા લેતો. બ્યારે નિદ્રામાંથી જાગી જતો ત્યારે પ્રદક્ષચારી સુનિયોને વિષે પરમ હર્ષ ધારણ કરતો. આ પ્રમાણે ચિંતવન કરતો-શ્રીઓના કૃષ્ણ એક કેશને વિષે, તથા મલાલ અને ધાતુરૂપમળને વિષે, મૂઠ લોકો કેરી રીતે વૈકૃર્થમણિના કિસ્સોની શોભાની કલ્પના કરતા હશે ? હા ! દિગ્મુદ જનો પશ્ચિમ દિશાને જેમ પૂર્વદિશા માને છે તેમ વિપર્યય જુદિના રાગાંધ મનુષ્યે પ્રીતિને લીધે, સીના કથુ-જંડસ્થળ-એક-દિશિ-નાસા-મુખ-દન્ત આદિને અનુક્રમે ગ્રેષ્ઠા-આદર્શ-પ્રવાળા કમળ-મુવલુ-મધી ચદ્રમા-કુદુપની કરાઓ માને છે. વળી હર્ષથી ગૌરાંગી શ્રીઓનાં રાનયુગળ જોડિને મોડને લીધે તેમને સુવર્ણના કુંભ માને છે પણ માંસના લેયા નહીં માનવા. એજ પ્રમાણે એ વિવેકશુન્ય જનો શ્રીઓના શેષ અંગેને વિષે પણ પોતાને ગમે એવું આદોષણ કરે છે એ શું ? વળી અસ્થિર ગ્રેમને વિષે પણ વિચ્છેદ એક એ મૂઠ લોકો શ્રીએ પોતાના મુખમાંથી આપેલું ભાગ્યમુક્ત ઉચ્છિન્ન તામ્બુલને પણ અમૃત સમાન ગણે છે ! એશ્વર્ય નહિ પણ સી જો નિર્દોષપણે મહાકપર પ્રહાર કરે છે તો એ લોકો, કહેલિવૃક્ષ જેમ મુખેને ધારણ કરે તેમ હર્ષના રેમાંયને ધારણ છે. માટે જેઓ બાળપણથી આરંભીને યાત્રાજીવ પ્રદક્ષયર્થ પાળે છે તેમને ધન્ય છે ! અથવા તો સ્વર્ગની વવના કમળોની સુવસ વિષે શું કહેવું ? ન્યાસથી (લોજખ્યા વિનાજ આપી દંને-પડવા મૂકીને) અથવા લોજખ્યા પછી પણ જે સત્જનો રિપયે ત્યજી દે છે તેમને ધન્ય છે ! વધારે શું કહેવું ? જે માણસ ગમે તે રીતે, ગમે તે અવસ્થાને વિષે, ગમે તે સ્થળે

અને ગમે તે સમયે કામનો પરાજય હરે છે તે જ વિગેતા છે; તેની અમે સ્તુતિ કરીએ છીએ; તેજ સકળ પૃથર્વાનો શૃંગાર અને સ્વર્ગનું આભૂષણ છે. તેનાયકીજ ક્ષીર્ત પ્રસારે છે, શુણી જ તે છે અને સર્વ શુભ પણ તેને વિષે જ છે. એવું કયું ઉત્તમ વર્ત યશે, એવો કયો માસ યશે, એવો કયો પક્ષ યશે, એવી કંઈ તિથિ યશે-અને એવું કયું ગુર્જત કે ક્ષણ યશે-કે જેને વિષે હું કંઈક માગી પેઠે સર્વસંગ પરિહરીને શ્રી મહાવીરપ્રભુના ચરણ સમીપે દીક્ષા અંગીકાર કરીશ ? ક્યારે હું નિરંતર ભગવાનના ચરણકમળની સેવા કરતો છતો, સૂર્યની સંગાથે ભુધરાદિ દેવ છે તેમ, તેમની સંગાથે વિકાર કરીશ ? ” એ પ્રમાણે ચિંતવન કરતો પુનઃ નિદ્રા લઇ વખત થયે તેનો ત્યાગ કરી, ઉઠીને પૂર્વ પ્રમાણે પ્રવૃત્તિ કરતો. કારણકે વિચક્ષણ પુરુષ કદાપિ વૃથા ભમતો દેવ પ્રદે ?

આ પ્રમાણે અભયકુમાર નિત્ય જાગતે ચાલતે હર્ષસહિત અનુષ્ઠાન કરતો; કારણકે દિવસપતિ સૂર્ય શું કદિ પણ આકાશમાં ચઢ્યા વગર રહે છે ? વળી તે, રાત્રીના દેહને ઉત્તમ ઐશ્વર્યથી વૈદ્ય શુદ્ધ કરે છે તેમ, પોતાના આત્માને યથાયોગ્ય રીતે ધર્મપ્રદ કરીને શુદ્ધ કરતો; તથા પોતાને વખતે પોતાની પદ્મરાગી-સુપેનાંગળ સાથે પ્રમેદ સહિત નાના પ્રકારના વિનોદ પણ કરતો. એમ ઉત્સાહ-મંત્ર-અને પ્રભુશક્તિની પેઠે પન્થપર શત્રુભારહિત જોવા ધર્મ-અર્થ-અને કામને યોગ્ય સમયે પ્રયોજીને બુદ્ધિચાળી અભયકુમાર અત્યંત વિરાજવા લાગ્યો.

સર્ગ ૪ થા.

હવે પિતાના આદેશથી સદા લીલામાત્રવટે નીતિપૂર્વક રાજ્યલક્ષ્મીનું ચિંતન કરતા ધીમંતસિદ્ધિમણિ નંદાપુત્ર-મહાયજ્ઞમારની મેચા કરવાને જ હોયની એમ શિશિરઝતુ ભેડી. તે વખતે ઉત્તરદિશાના વાયુને પ્રાપ્ત કરીને શીત સર્વતઃ વિસ્તાર પામવા લાગી. પણ એમાં લેશમાત્ર આશ્ચર્ય નહોતું કારણકે વિભુના ધરના વાયુથી લોકને વિષે કોણ નથી વિજાલ^૧ પામતું? વળી અત્યંત જડતાવાળા એવા એ કાળને વિષે રાત્રી પણ વૃદ્ધિ પામવા લાગી; અથવા તો પરસ્પર મિત્રિતાવ ધારણ કરનારા એવા એ બેમાંથી એક વૃદ્ધિ પામે એટલે અન્ય પણ વૃદ્ધિ પામે છે. તથા દિવસે જાણે “આપણે પનિ-સૂર્ય, સહસ્રકરવળો છતાં પણ જડતાને લીધે શું નિસ્તેજ થઈ ગયો” એમ જાણીને નિશ્ચયે અત્યંત વિચારને આધીન રાખીને જ હોયની એમ કૃશ (કુંકા) થવા લાગ્યા. થંડી તો એટલી કડકડવી પડવા લાગી કે સર્વત્ર તળાવડીઓનાં મળ પણ ઠરી ગયાં; નો ભાગ્યનને? વિષે રહેલાં ધૂતની તો વાત જ શી? હિમના સમૂહોએ લક્ષ્મીના નિવાસભૂત એવા કુમળપુષ્પોનો પણ કીડામત્રમાં સંહાર કરી નાંખ્યો; અથવા તે મનુષ્ય પણ જડના સાથે મળીને, એકલા ગુણોના જ નિવાસભૂત (શુભશાળી) હોય એવાને પણ શું શું ઉપસર્ગ નથી કરતો? તે વખતે સૂર્યોદયમયે વાતો શીતવાયુ પણ ધાન્યના સમૂહ-તૃણ અને વૃક્ષોની શાખાઓને બાળી નાંખવા લાગ્યો અને પ્રાણીઓના અંગ પણ કંપાવવા લાગ્યો; અહો! દિવસ પામીને (ઉદય-ઉચ્ચ સ્થોતિ પ્રાપ્ત કરીને) કોઈ વિસ્ત જ માનવજનને હિતકર્તા થાય છે. (પણ) ધનવાન લોકો તો ચંપકપ્રમુખના તેલના અભયંગ કરી તથા કેસરઆદિના ચિત્રેપન કરીને સગડી પામે બેસી મુખમાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા. અત્યંત શીતથી પીડતા

હરિદ્રી માણસોનાં આગકો નિરન્તર લોજન કે વચ્ચે વિનાનાં હોઇને અંગોપાંગ સડોચાઇ જવાને લીધે, જાણે ચતુર ગવૈયા જ હોયની એમ કંતવીણા વગાડવા લાગ્યા. માર્ગને વિષે શીતથી પીડાતા પાંચજનો પણ સીના પરિરંભથી થતા શીતાપનોદને સંભારીને જ જાણે, હૃદયને વિષે રહેલી એવી એ સીનો પરિરંભ કરવાને ઇચ્છતા હોયની એમ તે (હૃદય) ને ભુજવડે દાળવા (ભીડવા) લાગ્યા. તાપનો ઉત્પાદક સૂર્ય છે; તથા જળનો ઉત્પાદક મેઘ છે—એમ ભુવનને વિષે સર્વ વસ્તુનું કંઈને કંઈ ઉત્પાદક કારણ હોય છે; પણ આ શીતનું તો કાંઈ જ કારણ જણાતું નથી, તો શું એને માત્ર કે પિતા કેાઈ નહિં હોય? લોકો પણ પરસ્પર કહેવા લાગ્યા કે આ હુદ્દ ક્રાન્તથી કંઈના પામતા એવા અમે અમારાં કામકાજ પણ કરી શકતા નથી, માટે હવે એ આપણું દુઃખ લઇને કયારે જશે ! દિશાઓ પણ સર્વે “અહો ! અમારું વિસ્તૃત છતાં પણ આ શીત કાંઈ એવે પ્રકારે જનોને નિરન્તર . દુઃખ દે છે કે અમે તેમનું રક્ષણ કરી શકતી નથી” એવા બેઠ્ઠીજ જાણે પ્રભાતે પ્રભાતે મ્હાનિ પામવા લાગી. અંદન-કપૂર-અંદ્રલ્યોત્સના-મૃચ્છાલ અને મુક્તાકળના હાર એ સર્વને વિષેથી સૌભાગ્ય (નીકળીને) કેસર-અશ્નિ અને સૂર્યની પ્રમાણે વિષે આગ્યુઃ અથવાતો સર્વ વસ્તુની સમથ આગ્યે કિમત થાય છે. પ્રિયંશુલતાથી સમન્વિત એવા સિંદુવાર વૃક્ષોને તથા કુંદલનાએ સંયુક્ત એવા રામ તરૂંવડોને, બરાબર પોતાને વખતે આવેલા બળવાન વાયુને લીધે પુરપો આગ્યાં અથવાતો સમર્થ એવા વાયુના સેવનથી ઠેણ પુષ્પિત (નવજુવાન) નથી થતું ? ઉજ્જુતાને તો સમથ એવા પ્રજાપતિએ ઉંડા કુવાને વિષે, મહોટા વડની છયાને વિષે અને સીંચોના સુંદર ગોળ સ્તનયુગળને વિષે રાખી-તે જાણે બીજને અર્થે રાખી હોયની ! (ઉજ્જુતા પુનઃ જોઇએ ત્યારે ક્યાંથી લાવવી. માટે ધાન્યને માટે બીજ રાખી મુકે છે તેમ ત્યાં બી તરીકે રાખી મુકી).

તે સમયે, જેમણે હેમાચળને પણ ટોણાંની પોતાનું સામર્થ્ય પૂરવાર કયું હતું એવા, તથા પૃથ્વીપતિ રામજો અને સ્વર્ગપતિ ઇંદ્ર

સુદાં જેમના ચરણની સેવા કરી રહ્યા હતા એવા શ્રીવીરજિનેશ્વર ગૌતમસ્વામી પ્રમુખ સંસદ સહિત ત્યાં આવીને સમવસર્યા. એટલે પોતાના સૈન્યના ચાલવાથી ઉડતો રજથી પ્રભાપતિ-સૂર્યને આશ્ચર્યકરતો એણિકનરેશ્વર તેમને વંદન કરવા ગયો; કારણ કે જેમની સુરપતિ પણ ઉપાસના કરે છે એવા પ્રભુને વાંઘવા જવાને કોણ ઉતાવળ નથી થતું ? જિનરાજને નમસ્કાર કરી દેશના સાંભળી ભૂપતિ સધ્યા સમયે જેવો નગરભણી પાછો ફરતો હતો તેવામાં સરોવરના સમીપભાગમાં નાસિકાના અપ્રભાગને વિષે દૃષ્ટિને સ્થિત કરી શીતોપસર્ગ સહન કરવાની ઇચ્છાથી એ પ્રકારે કાર્યોત્સર્ગ કરતા, મૂર્તિમાન સદ્ગર્ભના સમૂહ હોયની એવા એક નિઃવસ્ત્ર મુનિ તેની દૃષ્ટિએ પડ્યા. એટલે એમના સદ્ગુણોની પ્રશંસા કરતાં કરતાં વાહન થકી નીચે ઉતરી, સતિ સહવર્તમાન વિજયશાલી કામદેવ હોયની એવા મહીપતિએ ચેત્તુણાણી સહિત અતિ હર્ષવડે મુનિને વંદના કરી. પછી ચિત્તને વિષે સંતોષ પામી પુનઃ વાહનમાં બેસી સાધુની સ્તુતિથી કર્મ ખપાવતાં તેણે, જીવ કર્મપ્રકૃતિ સહિત પુરને વિષે પ્રવેશ કરે તેમ રાણી સહિત નગરને વિષે પ્રવેશ કર્યો. ત્યાર પછી મહાન સામંતો આદિને રજા આપી આદ્યસહિત સાયંતન કૃત્ય સમાપ્ત કરી કર્પુર-અમરુદ્-ધુપ આદિથી વાસિત એવા વાસગૃહને વિષે પ્રવેશ કર્યો ત્યાં એ નરેશ્વરે, પયોનિધિ-સમુદ્રને વિષે શેપનાગની પીઠપર શ્રીકૃષ્ણવાસુદેવ લક્ષ્મીની સંગાથે શયન કરે છે તેમ, ચેત્તુણાણીની સાથે એકજ સુકોમળ પલંગપર સ્નેહ સહિત શયન કર્યું, અને “ મનથી તો આપણું પ્રથમથીજ ઐક્ય છે તો આલો હવે શરીરથી પણ એ (ઐક્ય) કરીએ ” એમ વિચારીને જ હોયની એમ દંપતી પરસ્પર (શરીર) મર્દનપૂર્વક ગાઠ આલિંગન ઇંદને સૂતાં.

હવે નિદ્રાવશ થયા પછી તેમનું ગાઠ આલિંગન છુટી ગયું (કારણ કે એ (નિદ્રા) મર્વ પુરુષાર્થનો ધાન કરનારી છે); રાણીનો હાથ જાણે શીતની પરીધા કરવાનેજ હોયની એમ

પ્રચ્છપટમાંથી બહાર નીકળી ગયો. “આસનની પેઠે મારે આ એટકરામની પુત્રીના સૌંદર્યવાન અંગોનો કેઇકાળે ક્યાંઇએ સમાગમ થયો નથી, તો આ વખતે આ હાથ દેખાય છે તે કેવોક છે” એમ વિચારીને જ બાણે રાણીના એ બહાર રહેલા હાથને વિષે સર્વત્ર શીત બાપી ગઇ. એટલે એ વેદનાને લીધે ચેત્રણા બગી ઉઠી; કારણ કે જડતા સર્વ દિશાને વિષે સુખકર્તા નથી. એટલે લતા પોતાના ફળનેજ જેમ તેમ, એણે સીત્કાર કરીને હાથને પ્રચ્છપટને વિષે લઇ લીધા; અને દિવસે જોયેલા મુનિનું સ્મરણ થઇ આવવાથી એ બોલી ઉઠી-હા ! એનું શું થયું હશે ?” પણ પુનઃ ક્ષણવારમાં ધ્વજની અગ્રયણીના સમાન સરવ આશયવાળી એ નિદ્રાવશ થઇ ગઇ. તેજ ક્ષણે રાજા બગી ગયો; કારણકે મહાંત પુરુષોને નિદ્રા સદા-સ્વરૂપ હોય છે. બગીજવાથી રાણીના શબ્દો એને કાને પડ્યા; અને તેથી એ કોષે બસ્યો; કારણકે પ્રિયાને વિષે અત્યંત આસક્ત હોય છે એમો પણ ઇર્ષ્યાભાવથી રહિત હોતા નથી. રાજાએ વિચાર કર્યો કે કમળિનીના કમળદંડને વિષે બ્રમર વાસ કરે છે તેમ એના હૃદયને વિષે કોઇ મલીમસ જને વાસ કર્યો છે, તેથી ‘તેને શીતથી પીકા થતી હશે’ એમ એ શોક કરે છે; કારણ કે ચેતન હૃદયને વિષે હોય છે તેજ બોલી નાંખે છે. માટે નિશ્ચયે સ્ત્રીઓ, દુર્જનની ચિત્તવૃત્તિની પેઠે, દ્રવ્ય આપવાથી, માન દેવાથી, સુંદર નયવડે સમજાવવાથી, લાભ દેખાડવાથી, લોભમાં નાંખવાથી, બહુ ભય બતાવવાથી, કામથી, લોગથી, અમૃતમય વાણીથી, વિશાળ કળાયાતુરીથી કે સૌંદર્ય-માંલીય-સુરૂપ-સૂરતા-સૌભાગ્ય-દાક્ષિણ્ય-મુર્ધૈર્ય-યૌવન આદિથી પણ નિરંતર અગ્રાહ છે. શાકિની-પૃથ્વિક સર્પ-ચોગેની-વેતાલ-ભૂત-ગૃહ્યક્ષ અને રક્ષસ પ્રમુખને વશ કરવાને ઔષધી-મંત્ર આદિ તંત્રચત્ર વિદ્યમાન છે; પણ નારીજનને વશ કરવાનો તો કેઇ ઉપાયજ નથી.

આમ એ સતી સ્ત્રીના સતીત્વને ઉલટું પ્રકટ્યોને. ભૂપતિએ ? તેણી કલંકિત હોવાની શંકા કરી તે હા ! પેટ ચોળીને શુભ

ઉત્પત્તિ કર્યા જેવું થયું ! કુત્સિત વાત્રીની પેઠે દુષ્ટ વિકલ્પો કરી કરીને અને સત્કવિની પેઠે જાગતા પડી રહ્યાંને એણે આખી રાત્રી દુઃખમાંજ નિર્ગમન કરી; કારણ કે ક્રોધથી દોષિત ચિત્તવાળાઓને નિદ્રા ક્યાંથી હોય ? પછી પ્રભાત થયે પ્રચંદ પ્રતાપવાળા મહીપતિએ નંદાપુત્ર અલયકુમારને આદેશ કર્યો કે—અતઃપુર દોષિત છે માટે એને ભસ્મ કરી નાખો, વેદના વચનની પેઠે મારા વચનને વિશે લેશમના શંકા ન લાવવી. એમ કહીને એ નદીના વેગ કરતાં પણ વધારે ત્વરાથી શ્રીજિનપતિને વદન કરવા ગયે, તે જાણે આચાર અને વિચારને વિષે દુગમ્મહી એવો એ પાછળ શું થાય છે એ કંઈ જાણે નહિં એટલાજ માટે હોયની ! જેને કોઈનો ભય નથી એવો અલય પણ પિતાથી ભય પામ્યો, અને આપત્તિ સમયે મિત્રતુલ્ય એરા હૃદયની સાથે મંત્રણા કરવા લાગ્યો—આ કાર્ય વિચારવા યોગ્ય છે છતાં પૂજ્યપિતાએ મને વગર વિચાર્યે કરવાનો કેમ આદેશ કર્યો ? કારણ કે દુધમાં પણ કદાપિ પૂરા હોય, શબ્દને વિષે પણ કદાપિ કૃષ્ણ લાંછન હોય, અમૃતને વિષે પણ કદાપિ વિષ હોય, પણ જનનીને વિષે કદીપણ કલંક હોય નહિં, માટે મારે જનનીનું રક્ષણ કરવું સુકતજ છે. પણ વળી પૂજ્યપિતાની આજ્ઞા જુદી છે. આહા ! મારે “એક બાજુએ સિંહ અને બીજી બાજુએ નદી” જેવું થયું છે, માટે હવે શું કરવું ? એમને સમુદ્રના કપ્તોલ જેવો આરંભમાં અતિ દુધર એવો ક્રોધ ઉત્પન્ન થયો છે માટે આવે વખતે કંઈ પહોળું બતાવી એવું કહું કે એમનો એ ક્રોધ સ્વચ્છંદિ માણસના હાથમાંથી દાસીજન નાસી જાય તેમ જરા પામે (છુટ્ટો પડે, નાશ પામે, શાન્ત થાય.) એમ વિચાર કરીને એ વિચક્ષણ મંત્રીશ્વરે અન્તઃપુરના સમીપ લાગે રહેલી પુરાતન જુપડીઓને સળગાવી દીધી, અને વાત એમ ફેલાવી કે અન્તઃપુરને વિષે આગ લાગી છે; (ખરે) મત્પર્યેના કાર્ય મુંઢરપરિણામવાળા હોય છે.

હવે અહિં સમવસરણને વિષે જઈને ત્રેણિકરાજાએ પ્રભુને

પૂછ્યું-હે જિનેશ્વર, ચેલ્લણા પતિવ્રતા છે કે અપતિવ્રતા ?”
 પણ, અહો ! આ એનો પ્રશ્ન મુંડન કરાવ્યા પછી નક્કર પૂછવા
 જેવો હતો. પ્રભુએ કહ્યું એ પતિવ્રતા સ્ત્રી છે; એના વિષે
 વિરૂદ્ધ શંકા ન લાવ. એ તો સીતા અને સુંદરીની પેઠે સર્વ
 સતીને વિષે શિશમણિ છે. એ સાંભળીને તો એને એના અવિચારીપણે
 કહેલા કાર્યનો અતોશય પશ્ચાત્તાપ થયો તેથી ઉભો થઈ પ્રભુના
 ચરણકમળને નમસ્કાર કરી, ધનુષ્યથી છટેલાં બાણની જેમ,
 અતિ વેગથી દોડતો આવ્યો અને સામા આવતા અભયકુમારને
 પુછવા લાગ્યો-હા ! મારા આદેશ પ્રમાણે તું બધું કરી ચૂક્યો
 કે ? એણે પણ ઉત્તર આપ્યો કે સમગ્ર ભૂપણ પિતાનો આદેશ
 પાળવામાં હતું તેમ મારું પણ આપનો આદેશ પાળવામાં જ છે હે
 પિતા, મેં તેજ વખતે તે બ્રજગ્યો છે; આ સેવકે કદિ પણ એ
 (આદેશ) અન્યથા કર્યો છે ?” તે સાંભળીને, તનને વિષે કદ અને
 સાથે વાયુ આપે તેમ રાજના શરીરને વિષે શોક અને કોપ બંને
 વ્યાપી ગયા; અને એ કહેવા લાગ્યો-હે દુષ્ટ, તેં શુદ્ધ શીલવ્રત
 પાળનારી તારી પતિવ્રતા માતાએને બાળી નાંખી ! તેં એમ ધાયું
 હશે જે હું લંકાને વિષે વિશિષ્ટ એકલો રાજ્ય કરતો હતો તેમ, આ
 નગરને વિષે એકલો રાજ્ય કરીશ ! તુંજ જીવતો રહ્યા કરતાં એ
 અગ્નિને વિષે કેમ ન પડ્યો, તને શું મંદિરને વિષે જેસારીને પૂજવો
 છે ?” આ પ્રમાણે નરેશ્વર અભયકુમારને ક્રોધયુક્ત વચનો
 કહેવા લાગ્યોઃ અથવાતો રાજાએ રસનેન્દ્રિય જીવંદાને યથા
 રીતે હલાવે છે. અર્થાત્ એઓ મનમાં આવે એમ બોલી નાખે છે.

પિતાના એવા કોપના શબ્દો સાંભળીને અભયકુમાર હાથ
 જોડીને બેઠો-હે તાત, અરિહંત પ્રભુનાં વચન જેણે હંમેશાં સાંભળ્યાં
 છે એવા મારા જેવાને એક અજ્ઞાનીની પેઠે બાળમૂલ્યુ યોગ્ય છે ખરું ?
 હુંતો સમયે (વખત આવ્યે) જિન ભગવંત પાસે દીક્ષા લેવાનો
 છું. જો પુન્ય પિતાએ પ્રથમ એવી આજ્ઞા કરી હોત તો હું
 સળગતી અગ્નિને વિષે પડ્યો હોત. પણ પોતાની મેળે
 એમ પડીને બાળી મરવાથી તો ધર્મ કે કીર્તિ એ બેમાંનું એકે

પ્રાપ્ત થતું નથી. ત્યારે નૃપતિએ પુનઃ કહ્યું—અહો! મેં ભૂલ કરી ત્યારે તે પશુ કેમ ભૂલ કરી? અરે! એક મૂર્ખ માણસ કુવામાં પડે તો શું બીજાઓ પશુ પડે છે કે? ભાસ્વાહક જેવો તું પશુ હવે એમનું મુખ ક્યાં બેવાનો છે! તું તારીજ માતાઓનો પ્રાણદારક ક્યાંથી થયો? દિવ્યને વિષે પંચમ લોકધાન સ્વાક્ષીભૂત થાય છે તેમ તું આત્મા કાર્યોને વિષે સદ્વિભૂત ક્યાંથી થયો? શું તને પશુ મતિ ન સૂઝી?” આમ બોલતાં બોલતાં મૂર્ખા આવનાથી નરેન્દ્રવર દણુવારમાં, પ્રતિસ્પર્ધી હસ્તીથી બેઠાતાં અંગવાળા ગજરાજની પેઠે ધરણી ઉપર ઢળી પડ્યો.

તે વખતે “આહા! જાણે એ સર્વ મેં પરમાર્થતઃ (સત્યપણે) કંયું હોયની એમ તેમને યથાસ્થિત વાત ન કહી” એમ અતિ ખેડ ધારણ કરતા અભયકુમારે શાંતિપચારવટે પિતાને દણુમાં સચેતન ક્યો. પછી નમન કરીને તે બોલ્યો—હે સ્વામિ, આપના પ્રસાદથી, નિત્ય ઉદ્દાસ પામતા એવા નિર્મળ શીલ-અક્ષંકારથી શોભતા અન્તપુરને વિષે અત્યન્ત ક્ષેમકુશળ વર્તે છે; અથવા ધર્મ હોય ત્યાં સુધી પાપ કેવી રીતે પ્રવેશ કરી શકે? મહાસાગર સમાન ગણીર હૃદયવાળા આપના જેવાની, આજ મારા માનુજન પર અકૃપા થઇ એ એમનાં દુર્ભાગ્યને લીધેજ; એમાં આપ કંઈ કારણભૂત નથી; કારણ કે ધરતી કંપાયમાન થાય તે કોઇ અસ્તિત્વને લીધે જ થાય છે. હે પ્રતાપે કરીને લકેન્દ્રવર જેવા પૂજ્યપિતા, હે ભાગ્યભાજન, મેં દણુવાર વિચાર કરીને અન્તપુરની પાસે આવેલી હસ્તીનાં જીર્ણ સુપડીઓ બાળી નાંખી છે, અને એમ કરીને આપની આજ્ઞા પણ પાળી છે. એ સાંભળી હર્ષાશ્રુ વર્ષાવતા રાજાએ પુત્રને કહ્યું—હે વત્સ, જીવનને વિષે તુંજ માત્ર લોચનવાળો છે. કારણ કે તે આજે હૃદય રૂપી ચક્રુથી ભ્રેષ્ઠ છે; અને ધન અને કીર્તિરૂપી ઉત્તમ સદ્ગુણ ઉપાર્જન કર્યા છે. તુંજ પુત્રને વિષે શિરોગર્ભિ છે. તુંજ ગોત્ર રૂપી કમળને સૂક્ષ્મ સમાપ્ત છે; તુંજ જગે તેવી ભુદ્ધિથી અજીત છે; અથવા તુંજ સર્વગુણમંડિત છે, કારણ કે તે.

જ આ કલંકથી મને ઉગાર્યો છે. અન્યથા, હું મુખ કેવી રીતે બતાવત ?” અહો ! રાજની આ વાણી અમૃતમય હતી, અથવા તો છત થયા પછી સૌ પોતપોતાને અદિતીય માને છે. તે વખતે નરપતિએ અભયને મહા કૃપા બતાવીને ઇનામ આપ્યું. પણ માતૃજનની રક્ષા કરવાથી તેણે જે ઉપાર્જના કરી તેની પાસે એ તુલ્ય ધનની ઉપાર્જના કશામાત્રમાં નહોતી.

હવે રાજગૃહેશ્વર ઐશ્વિક નરપતિ ચૈત્રકરાજપુત્રી ચૈદ્રજ્ઞાને જાણે પુનઃ નવો અવતાર આવ્યો હોય એમ માનીને તેનાં દર્શન કરવાને અત્યંત ઉત્સુક બની તેના ઉંચા વાસગૃહ પ્રત્યે ગયો. ત્યાં તે તેણીની સંગાથે નવનવીન પ્રેમને વહન કરતો વિવિધ પ્રકારના વિનોદ સહિત કીડા કરવા લાગ્યો; કારણકે, શિશિરઋતુને વિષે મેઘથી આનંદાદિ થઈને પુનઃ બહાર નીકળેલા સૂર્યની જેમ વિપત્તિ ઓગળી આવેલો સ્વર્ગન અત્યંત વધારે પ્રિય લાગે છે.

એકદંડ તે રાગને કહેવા લાગી—હે પ્રિય સ્વામિ, મને એક સ્તંભનો એક સુંદર મહેલ કરાવી આપો; કે જેથી હું, શિખાને લીધે એક મધૂરી ખીજોથી ચઢે છે તેમ, આપની અન્ય રાણીઓથી વિશેષ થાઉં. હું આપના પ્રસાદથી અતિ મુખને લીધે ઉદય કે અસ્ત કંઈ જાણતી નથી; તેથી, હે પ્રાણપતિ, મહા વિમાનને વિષે મુરંજનાઓ કીડા કરે છે તેમ, હું ત્યાં રહીને કીડા કરવાને ઇચ્છું છું.” મહાપતિએ એ વાતની હા કહી; કારણકે મિયાને અર્ધે પુરુષ શુ શું નથી કરતો ? પછી એણે “ચૈદ્રજ્ઞાને કહેવા માટે આકાશ સાથે વાતો કરતો એક સુંદર એકસ્તંભનો મહેલ તૈયાર કરાવ.” એમ અભયમંત્રીશ્વરને આદેશ કર્યો; કારણકે જેનાથી પોતાનું પ્રયોજન નિષ્પન્ન થાય એવાનેજ સ્વામીએ પોતાનું કાર્ય સોંપવું કહ્યું છે. આ અભયકુમારે પણ વાસ્તુવિદ્યાનેવિશે પ્રવીણ એવા સુધારને એ કામનો આદેશ કર્યો. કારણ કે જે ઉદાર ચિત્તવળા પુરુષોને? અન્ય માણસો કામ કરનારા હોય છે તેઓ પોને શું કદિ કામ કરે છે ખરા ?

પછી એ સુધારે અભયમંત્રીશ્વરના આદેશથી સ્તંભને અર્થે
 અરણ્યને વિષે જઈ, ખરીદી કરનારો બજારને વિષે ઠરિયાણાની
 પરીક્ષા કરે છે, તેમ, સર્વત્ર વૃક્ષેવૃક્ષની પરીક્ષા કરવા માંડી. એમ
 કરતાં, પ્રસન્ન અને રસયુક્ત કાવ્યને વિષે કવિજનનું મન વિશ્રમે છે
 તેમ એકાદ વૃક્ષને વિષે એનું મન વિશ્રામ પામ્યું. યોગ્ય લક્ષણથી
 ઉપલક્ષિત એવા એ તરૂંવરને નિહાળીને એણે હૃદયને વિષે વિચાર
 કર્યો કે—ગાઢ છાયાવાળું આ વૃક્ષ જે ભાગમાં ઓછાં ચાલ્યું છે;
 વૃષભની પેઠે એ પુષ્ટ સ્કંધે યુક્ત છે; સજની પેઠે પુષ્ટત્રવાળું છે;
 વેદની પેઠે શાખા અને પ્રશાખાનું ધામ છે, અને સંમુદ્રની પેઠે
 ઉદ્ભાસ પામતા પ્રવાળાનું સ્થાન છે. વળી એ પવિત્ર નરેશ્વરની પેઠે
 પુષ્પયુક્ત છે; પુષ્પના અધિક આરંભની પેઠે ફળોએ કરીને
 સહિત છે; મગધેશ્વરના રાજ્યની પેઠે ઉંડા મૂળવાળું અને
 સાધુપુરૂષના મનની જેમ પૃથુ અને ઉન્નત છે. અહિં જેવાં તેવાં
 વૃક્ષો પણ પ્રાયઃ અધિષ્ઠાયક દેવતા વિનાનાં હોતાં નથી; અને
 આતો વળી આવી લક્ષ્મીએ યુક્ત હોવાથી દેવતાથી અધિષ્ઠિતજ
 છે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે. તેથી એને છેલ્લું ન જોઈએ કારણકે
 કલ્પિત નિર્મન કરે. માટે હું નિશ્ચયે ઉપવાસ પૂર્વક વિધાન કરું
 કે જેથી આ માઈ કાર્ય ત્રણમંગળે કરીને સહિત થાય ”
 એ બુદ્ધિશાલી સુધારે એવો નિશ્ચય કરી ઉપવાસ કરી પ્રતિષ્ઠાને
 આગલે દિવસે બિંબને કરે છે તેમ મુગંધિ ધૂપ-ગંધ-કુસુમ
 આદિથી એ વૃક્ષને સુવાસિત કર્યું. એ વખતે એ તરૂંવરના
 અધિષ્ઠાયક દેવતાએ ઐલિકરાજના પુત્ર અભયકુમારને જઈને કહ્યું
 કે—હું સર્વ ઋતુના પુણ્યો અને ફળના સમૂહથી યુક્ત એવા વૃક્ષની
 વારિકાએ કરીને સહિત એવો તારા મન ધાર્યો મહેલ તને
 કરી આપીશ માટે માઈ આશ્રયભૂત જે વૃક્ષ છે તે તારે
 છેઠાવવું નહિ; માટે સત્વર તારા સુધારને પાછો બોલાવી લે;
 કારણ કે અકને વિષે મધ મળે ત્યારે ચર્વતપર કોણ જાય ?”
 એ પરથી રાજકુમારે એ સુધારને આપણું કાર્ય સિદ્ધ થઈ

ચૂક્યું છે ' એમ હુઈ સહિત કહેવરાવીને પાછો જોલાવી દીધો. એટલે દેવતાએ ક્ષણવારમાં એ પ્રાસાદ બનાવી દીધો; અથવા તો સ્વર્ગના વાસી એવા એઓને ચિંતવ્યા માત્રથીજ સર્વ વસ્તુ સિદ્ધ થાય છે.

પછી ન્હાના-મોટા સર્વ અમાત્યોના શિરામણિ એવા એ અભયમંત્રીધરે રાજને ત્યાં આગળ લઈ આવીને કહ્યું કે-હે પ્રભુ, આપના યશના સમુદ્ર જેવો આ સુધાયી ધોળેડો એક સ્તંભનેા મહેલ આપ દૃષ્ટિએ કરીને આફર સહિત નિરખો. વળી સર્વદા કુલી રહેલાં તથા ફળી રહેલાં આમ્રવૃક્ષ, રમણના વૃક્ષ, બીજેરાંના વૃક્ષ, નારંગી તથા ખજૂરના વૃક્ષ, અશોક વૃક્ષ, દાડિમ તથા સંતરાના વૃક્ષ અને કદલી તથા મણિકાના વૃક્ષોથી ભરાઈ ગયેલો, અને બંધુજીવ બાણુ-આસન-ભાતિ-સપ્તલો-પાટલ-શંપક-રાગચંપક-દ્રાક્ષ-નાગવત્સલી પ્રમુખ લતાઓનાં મંડપોથી ઉભરાઈ જતો એવો આ બાગ આપ નિહાળો. એટલે રાજાએ કહ્યું-અહો ! તને ફક્ત મહેલ કરવાનું કહ્યું હતું ત્યાં તે તો સાથે બાગ સુદાં બનાવી દીધો; અથવા તો મુખે કરીને વિવક્ષિત અર્થના વિન્યાસ કરતા એવા ઉત્તમ કવિજનની કૃતિમાંથી બ્યંગ્યાઈ સુદાં નિકળેજ છે ” પછી સ્થિર લગ્ને અને ઉત્તમ ક્વિસે જૂપતિએ પ્રમોદ સહિત મહેલની અધિદેવતાજ હોયની એવી પોતાની હુઈ પામેલી પ્રિય પદ્મશણીને તેને વિષે વાસ કરાવ્યો. ત્યાં તરૂવરોની કુંજને વિષે નિરંતર પોતાના સખીજન સાથે ઉચ્ચ પ્રકારની કીડાને વિષે લીન એવી એ ચેત્સલણા વનદેવતા સંગાથે આનન્દકેલિ કરતી કામપ્રિયા રતિ હોયની એમ વિરાજવા લાગી; અને વળી તેની સાથે ઉપવનના પુષ્પોવટે જિનજિંબની પૂજા કરવાથી તથા પતિના કેશપાશ પૂરવાથી એ ધર્મ અને કામ બન્ને ઉપાર્જન કરવા લાગી; કારણકે વિવેકીજનોની લક્ષ્મી બન્ને લોકને સધાવવવાળી છે. આ પ્રમાણે એ પ્રાસાદને વિષે, ધર્માર્થને કોઈપણ પ્રકારે વિત્ર ન આવે એવી રીતે બોગ લોગવતા દંપતી, વિમાનને વિષે સુરપતિ અને સુરાંગના કુરે છે તેમ મુખમાં કાળ નિર્ગમન કરવા લાગ્યા.

એવામાં 'એકદા એજ નગરમાં એક માતાંગપતિની પત્નીને આમ્રલક્ષણ કરવાનો તીવ્ર દોહડ ઉત્પન્ન થયો તેથી એણે પોતાના સ્વામી પાસે એ દુઝ માગ્યાં; અથવા તો પતિજ સ્ત્રીઓને યાચના કરવાનું સ્થાન છે. એ પરથી માતાંગપતિએ કહ્યું-તું ઘેલી થઈ જણાય છે કે આવી સમય વગરની યાચના કરે છે. સ્ત્રીએ કહ્યું-હે નાથ, એ દુઝ ચેલ્લણના ઉપવનને વિષે છે; નગરમાં કોઈ જગ્યાએ નથી. એ પરથી માતાંગપતિ દિવસેજ તે આગને વિષે ગયો; અને પરિપક્વ એવાં ઉત્તમ આમ્રદુઝ ભેઈ આગ્યે; કારણકે ચોરલોકોને દિવસે ભેયેલી વસ્તુ સત્રીએ ચોરી જવી સહેલી પડે છે. પછી સત્રીસમયે ત્યાં જઈને અવનાભિની વિદ્યાએ કરીને, ઉંચી શાખાઓને હર્ષસહિત નીચી નમાવીને પોતે જ એનો વાવનાર હોઈને એ ઘડણ કરતો હોય એમ, એણે સ્વેચ્છાપૂર્વક આમ્રદુઝો ઘડણ કર્યા. પછી એણે ઉન્નાભિની વિદ્યાનું સ્મરણ કર્યું એટલે શાખાઓ સદ્રવાએ ઝંઘિખાનામાંથી છુટી અત્યંત હર્ષ થયાથીજ હોયની એમ ક્ષણમાં ઉચ્ચી જતી રહી. હવે પ્રભાતે, કમળો તોડી લીધાથી ચોલ્લસહિત થઈ જતી કમલિનીની જેમ, આમ્રદુઝો તોડી લીધેલાં હોવાથી નિર્માલ્ય દેખાતા આમ્રવૃક્ષને એકાએક ભેઈને ચેલ્લણા ચિત્તમાં બહુ વિવાદ પામી. અને એ વાત એણે જઈને રાગને કહી કે-હે આર્યપુત્ર, કોઈએ આમ્રવૃક્ષની વાટિકાના દુઝ તોડી લીધાં છે તેથી એ સુવચાસકાર વિનાની વિધવા સ્ત્રી જેવી થઈ ગઈ છે. ” પૃથ્વીપતિએ એ સાંભળીને તત્ક્ષણ અભયકુમારને આદેશ કર્યો કે-હે અદ્રભૂતપ્રુદ્ધિના નિધાન, સત્વર આનો ચોર પકડી લાવ; કારણકે જેને વિષે આવું લોકોત્તર સામર્થ્ય છે તેનાથી અન્તઃપુરને વિષે પણ હાનિ થવાનો સંભવ છે. અભયકુમારે કહ્યું-હે પૂજ્યતાત, ખાલી મ્હોટી મ્હોટી વાતો કરવી એમાં કાંઈ પ્રભુતા આવી જતી નથી; આ આમ્રદુઝના ચોરને હું જરૂર શોધી લાવીશઃ અથવા તો ન્યાસ કાપ્પડ મૂકેલી વસ્તુને તેના મૂળસ્વામીને પાછી સોંપવી એમાંજ ખરી પ્રભુતા છે.

હવે અભયકુમાર તો ચોરને પકડવાને માટે માણસોના વેપ ભાષણ અને ચેષ્ટિતને નિહાળતો નિહાળતો, કૌતુકવાન વિદેશીય યુવાનની પેઠે, માર્ગને વિષે નિક ચતુષ્ક ચત્વર પ્રમુખ સ્થળોએ ભભવા લાગ્યો એ રાજપુત બહુબહુ ઉપાયોવડે આમ્રકળના ચોરની ગવેષણા કરવા લાગ્યો, તોપણ વૈત્રને રોગીજનની નાડીને ધબકારો જણાતો નથી તેમ એ એને કયાઈ જણાયો નહોતો એવામા એકવાર કોઈ સ્થળે નાગરિકજનો મળીતક કરાવતા હતા ત્યાં સુદ્ધા રાજપુત ચોરને ગેગવવાનો આગ્રાએ ગયો, અથવા તો પોતાના કાર્ય સિદ્ધ કરવાની ઇચ્છાવાળા જનો ચિત્તને વિષે કદાપિ ઉદ્વેગ રાખતા નથી ત્યાં કુમારને આમન આપીને એક જણ બોલ્યો—“ હે સ્વામી, રૂપા કર્જને ધણુવાગ આ આસનપર બિરાજે ” કારણકે સ્વામીજન પ્રતિ કયો માણસ સત્કાર નથી કરતો ? નાગરિકનો એવો વિચેક જોઈ મત્રીશ્વરે આસન ચઢણ કર્યું, અને કહ્યું કે ત્યાં સુધી નાટ્યકારો નથી આવ્યા ત્યાં સુધી હું એક કથા કહું છું તે માલગો કારણકે સંસકરજનોને કણમાત્ર વિનોદ વિના ખેંચી રહેવું ગમતુ નથી ” એ સામળી અજલિ ભેડીને પૌરજનો બોલ્યા—હે બૃહસ્પતિની જેવી બુદ્ધિવાળા કુમાર, આપની મોટી મહેરબાની આપની વાણી તો, જેણે સુદૃઢ કર્યો હશે તેનેજ શ્રવણે પકશે, કારણકે નિર્ભાગીજનના ગૃહને વિષે કદિ રત્નવૃષ્ટિ હોય નહિ પછી એણે કયાનો પ્રારભ કર્યો કે—

વસંતપુર નામનું એક નગર છે તેને વિષે સેકરો ઉપવન-વાવ તળાવ-સરોવર-જળાગય-પ્રાસાદ-ગૃહ-બગીચા આદિ આવી રહ્યા છે ત્યાંના લોકો કૃતશ દયાળુ-પરોપકારી-વિનયી-વિચક્ષણ ઉદાર-ગભીર-ધૈર્યવાન-દક્ષ-દક્ષિણવાન અને સરલ આશયવાળા છે ત્યાં એક છાત્રશિલ્પ નામનો વ્યવહારિક રહેતો હતો, એ પોતાના એવા કર્મને લીધે સમસ્ત વેભવ ખેંચી ગેઠો હતો, જે દિવસ એને લોજન મળતુ તે દિવસ એને હુર્પની વધામત્રીનો હતો એને એક એકનીએ પુત્રી હતી એના લોચનની ચચળ કીકીઓ લીલામદિત કર્યા કરતી હોવાથી યુવકજનના

મનને વિષે કામવિકાર ઉત્પન્ન કરતી હતી. દરિદ્ર અવસ્થા
 હોવાથી, એ વયે પહોંચ્યા છતાં પણ હજી કુંભારિકા હતી. એનો
 પિતા એને દરિદ્રના પુત્રવેરે આપવાની ના જ કહેતો હતો; અને
 કોઈ ધનવાન તો એને લેવાની હા પાડતો નહીં; કારણકે માણસ
 (વર) હમેશાં વધુના માળાપ પાસેથી ગંદાટી ખેંચમણી ખેંચવાની
 ઇચ્છા રાખે છે. હવે એ કુંભારિકા યોગ્ય વર પ્રાપ્ત કરવાને
 કામદેવની મૂર્તિની પૂજા કરતી તેથી ક્યાંઈ ઉપવનને વિષે જઈને
 રાજ પુષ્પો ચોરી લાવતી; કારણકે એની પાસે પુષ્પો લેવા જેટલું
 મૂલ્ય પણ નહોતું. પુષ્પો નિરંતર ચોરાતાં જાણી એકદા એ ઉપવનના
 સ્વામી-માળી “આજ ઘણા દિવસોના લક્ષ એવા ચોરને પકડી
 પાડીને સત્વર પાછો વાળીશ ” એવા વિચારથી યોગિની પેઠે
 શ્વાસ રોકીને વૃક્ષો વચ્ચે સંતાયો. એવામાં એ કુંભારિકા આવી;
 અને આવતાંની સાથેજ, રાગયુક્ત દૃષ્ટિથી જોતા એવા એ માળીના
 અન્તઃકરણને એણે હરણ કર્યું; કારણકે જેનામાં સુમન (પુષ્પ)
 હરણ કરવાની શક્તિ છે તેની પાસે મન તે કોણમાત્ર ? એને
 જોઈને એનાં અંગેઅંગ કંપવા લાગ્યાં અને એનો મત્સર હતો તે તો
 તત્ક્ષણ શમી ગયો; અથવા તો શરીરને વિષે દાહનવરથા થતો જે
 દાહ તે અત્યંત શીતજનકની આગળ રહેતો જ નથી. પછી એણે
 તેને આગ્રહથી હાથવની પકડી રાખીને કહ્યું-હે સુંદર સ્ત્રી, તું
 મને સત્વર તારી સાથે વિલાસ કરવા દે, કારણકે મેં તને, તેં
 બહુ દિવસ પર્યન્ત ચોરેલાં પુષ્પોવડે, હવે ખરીદી છે. ” એ
 સાંભળી એ કુંભારિકા યોલો-અરે ભલામાણસ, આ તું ઠીક નથી
 બોલતો. હું હજી કુંભારિકા છું અને પુરવના સ્પર્શને યોગ્ય નથી;
 અથવા તો વેશ્યાજનજ આ સર્વને લાયક છે. હે માળી, તું
 મારી પાસે શા માટે બોલાવે છે ? જો કોઈ માણસ તારી પુત્રી,
 બહેન, કે બહેનની પુત્રીને આવો અન્યાય કરે તો તું ગમે તે
 પ્રકારે એતું રક્ષણ કરે ખરે. કે નહિ ? ” માળી બોલ્યો-હે કુંભારની,
 તું મહા પકિતા જાણાય છે. પણ હવે અહિં ઝાઝો લવારો
 કરવો રહેવા દે. હું તારી કોઈ ભારે પ્રતિજ્ઞા કરાવ્યા પછી જ તને

છોડવાનો છું; તે પહેલાં નહિં. ” કુમારિકાએ વિચાર્યું—આટલી મોટી વય થયા છતાં કુમારાવસ્થા ભોગવવી (અવિવાહિત રહેવું) એ અધુક્તા છે; વગી કોમારાવસ્થા પણ એ અક્ષત નહિં હોય તો મને કોઈ પરણશે પણ નહિં; કારણકે ભેદાયલો મળિ કોણ અકુળ કરે ? ” એમ વિચારીને માળીને તેણીએ કહ્યું—હે દુરાચારી, તું મારી પાસે કેવી પ્રતિજ્ઞા કરાવવા માગે છે ? ” અ સાંભળીને માળીએ પુષ્કળ મંકડપવિક્રમથી ચિત્તને વિહ્વળ કરી નાખીને કહ્યું—હે વિશાળનેત્રવાળી, તારે પરણીને આ તારા સુવર્ણના પદ્મની પંકે ચળકાટ મારતા તથા નવનીન સમાન કોમળ એવા અંગને પ્રથમ મને ઉપભોગ લેવા દેવો; અથવાતો પહેલાં બળિદાન દેવોને જ દેવું પડે છે. પછી કુમારિકાએ પણ “ જમવા જેટલા માણુમે ભોજનનો પહેલો કોળીઓ કાકપટીઓને નાખવો પડે છે એમાં કંઈ અસત્ય નથી ” એમ નિશ્ચય કરીને તેનું વચન માન્ય કર્યું. અને સિંહ પાસેથી નાસ્તીને હરિણી પોતાના યૂધને વિષે જતી રહે તેમ, તેની પાસેથી આમ અખંડશીલે છુટીને હર્ષસહિત પોતાને સ્થાને ગઇ.

પછી એકદા કોઈ મોટા ધનવાન વરે એની સાથે આદરસહિત લગ્ન કર્યા; અથવા તો કરિયાણું સાડું હોય તો કાળાતરે પણ લોકોને વિષે તેની કિમ્મત થાય છે એમાં સંશય નથી એ દંપતીને એકત્ર થયેલાં જોઈને સૂર્ય પણ પશ્ચિમદિશાની સાથે સંગમોત્સુક હોયની એમ અસ્ત પામ્યો. અથવા તો ‘વાણીતું’ નિસ્તર સેવન કરવાથી કોનો અસ્ત, અર્થાત્ ક્ષય નથી થતો ? દિવસપતિ—સૂર્ય અસ્ત પામ્યે છતે જેને વિષે જેનું સંભાળ્યપણું હતું તેને વિષે તે રહ્યું નહીં; કારણકે મહાન એવા પણ આકાશને રાગ થયો; અને જડ (જળ) થકી ઉદ્ભવતા એવા બિયારાં કમળો ઉત્પત્તાં સંકોચ પામ્યાં. જે આકાશમાર્ગને વિષે રહીને સૂર્ય ચરાચર જગતને વિષે ઉદ્યોત કરતો હતો એજ આકાશને વિષે હવે જેમનાં પગલાં થયાં એનાં મલિનાત્મ અંધકાર પુનઃ તે (ચરાચર જગત) ને અન્ધ બનાવવા લાગ્યાં—

એવા અંધકારને ધિક્કાર છે ! મિત્રને જોવાની અપેક્ષાથી નેત્રોને પ્રસારતું હોયની એમ ગગન પળુ તે વખતે ચક્રચક્ર થતા તારાઓથી શોભવા લાગ્યું. વળી સમસ્ત તામસજીવો (ખજ પુરૂષો-ધ્રુવડપક્ષીઓ) ઉદ્ઘાસ પામવા લાગ્યા કારણકે જીવનને વિષે પોતાનું રાજ્ય થાય ત્યારે કોણ વિકસ્વર નથી થતું ? એવામાં તો " હા ! મિત્ર (સુહૃત-સૂર્ય) ના જવાથી અન્ધકારે વિશ્વને દુઃખ દેવા માંડ્યું છે " એવા શિવથીજ હોયની એમ ક્ષણવાર મુખપર સેહેજ રક્તવર્ણ ધારણ કરતો ચંદ્રમા એ અન્ધકારનો વિનાશ કરવાને ઉદ્યાચળપર આગ્યો. અમૃતરક્તિમ-(ચંદ્ર) મંડળ હળુતે આકાશને વિષે એક કોસ પ્રમાણ ઉંચે નહોતું આગ્યું ત્યાં તો એ શરદ્ધના મેઘ સમાન કોમળ (શીતળ) થઈ ગયું; અથવા તો અમૃત (જળ) સ્વભાવથીજ શીતળ છે. અહો ! આ કલાવાન ચંદ્રમાની કોઈ લોકોત્તરજ કળા છે કે શીતળ એવા પળુ એણે આ વખતે અન્ધકારનો વિનાશ કર્યો; ચક્રવાકનાં યુગલને પરસ્પર વિયોગ પમાડ્યા અને કમળખંધનથી મધુકરને મુક્ત કર્યો. આ ચંદ્રમા જેવો સુવૃત્ત છે, શીતળ છે, કળાવાન છે તેવો જ ને નિષ્કલંક હોત તો જગતને વિષે એનો કોઈ પ્રતિરૂપિય રહેત નહિ, અથવાતો આ વિશ્વને વિષે કોણ સર્વશુભસંપન્ન છે ? એ વખતે કર્ણપાશને વિષે ચંચળ કુંડળ પહેરી, કંઠરૂપી કંદલને ઐવેયકથી અલંકૃત કરી, સ્તનમંડળનો મનહર હારથી અવરોધ કરી, ખાહુયુગને શ્રેષ્ઠ કેયૂરવડે શોભાવી, હસ્તકમળને કંકણોથી તથા અંગુલિકાને વર્ણાંકિત મુદ્રાથી વિભૂષિત કરી; વળી કટિપ્રદેશને વિષે સુંદર ધ્રુધરીઓને લીધે શબ્દ કરની મેખલા, ચરણને વિષે રણરણાટ કરતા નૃપુરો, અંગે સુવાસિત વિલેપન તથા નિર્મળ કમુંખાના વસ્ત્ર ધારણ કરી, એ નવેહા શ્રિષ્ટિપુત્રી કલકુંસીની સુંદર ગતિને પણ તુચ્છકારી કાઢે એવી રીતે પદન્યાસ કરતી (પગલાં મૂકતી) શયનગૃહને વિષે ગઈ.

ત્યાં આત્રવૃક્ષના અંકુરો ખાવાથી મત્ત થયેલી કોકિલાના જેવા મંધુરસ્વરવડે એણે પોતાના પ્રિય પતિને કહ્યું-હે પ્રાણનાથ, પૂર્વે એકદા હું એક મહેલ સંકટને વિષે આવી પડી હતી તે વખતે મેં ખાગવાનની

આગળ, પહેલાં તેની પાસે જવાની પ્રતિજ્ઞા કરી છે માટે હે આર્યપુત્ર, કૃપા કરીને મને સત્વર આજ્ઞા આપો, કે જેથી આપના પ્રસાદથી તેની આગળ મારી પ્રતિજ્ઞા સત્ય ઠરે; કારણકે માણસની પ્રતિજ્ઞા એ જ એવું હવન છે. જો કે હું તેની પાસે એકવાર જઈ આવવાની છું તો પણ નિશ્ચયે હું આપની જ છું એમ સમજાવે, કારણકે અલંકારો મહાન ઉત્સવોને વિષે બીજાઓ માગી લઈ જાય છે તોપણ એ એના ધણીના જ હોવાય છે ” એ સાંભળીને એને પતિ અતિ હૃદય પાત્રી વિચારના લાગ્યો કે-અહો ! મુષિષિરની ચેટે પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરવા તત્પર થયેલી આ સ્વર્ગગંગાના સમાન નિર્મળ આશયવાળી સ્ત્રીને ધન્ય છે ! ” એવો નિશ્ચય કરીને એણે સ્ત્રીને કહ્યું-હે પત્નિચેતના, જ તારી પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ કરી આવ ” પ્રાય-લોકો પોતાનું બોલેલું કષ્ટવારમાં વૃથા કરનારા હોય છે, પણ સત્યને વિષે નિરત તો બહુ ઘણા જ હોય છે.

પછી ક્ષીરમુદ્રથકી લક્ષ્મી નીકળી તેમ એ નવોદા વાસમદિયકી નીકળીને જવા લાગી ત્યાં તો કષ્ટવારમાં એને, મૃગતિને વિષે ભ્રમણ કર્યા કરતા ચરટ એટલે ચાડીઆ જ હોયની એવા ચારલોકો મળ્યા “ આપો ઉત્તમ શકુન ભેળને નીકળ્યા છીએ કારણકે આવો આજ્ઞાત નિધાન પોતાની મેળે આવી મળ્યો, માટે એને, એકદમ ઉપાડો-એકદમ ઉપાડો ” એમ કહીને એને ઉપાડી લઈ જવા લાગ્યા એટલે એણે એમને કહ્યું-હે ભાઈઓ, હું આવા કાર્યને અર્થે જાઉં છું, માટે ત્યાંથી પાછી આવું ત્યારે મારા આભૂષણો તમે ભયે લઈ લેજો એ સાંભળીને એઓએ એને જવા દીધા એટલે આગળ ચાલતા, ઉદ્ધરીને વિકરાળ બિલાડો મળે તેમ, એને ક્રુધાથી દૃશ થઈ ગયેલા ઉદ્ધવાળો તથા અત્યંત ઉંડા જતા રહેલા નેત્રોવાળો રાક્ષસ મળ્યો “ કરડીઆને વિષે, રહેલી ઉદ્ધરી પોતાની મેળે એમા છિદ્ર પાડીને બહાર નીકળતા મર્પતા મુળને વિષે પડે તેમ, આ સ્ત્રી, લાઘવને લીધે બળી ગયેલું છે શરીર જેવું એવા મારા બેવાના હાથમા, દેવની સાનુકૂળતાને લીધે આવી છે, ” એમ કહીને સિંહ મૃગલીને પકડે છે

તેમ એણે એને ખાઇ જવાની ઈચ્છાથી પકડી રાખી; પણ એની પાસેથી એ પૂર્વગીપેઠે મોતાની પ્રતિજ્ઞાની વાત કહીને છુટી. અથવા તો કાર્યસિદ્ધિ અનેક વિધ્નેએ કરીને સહિત છે. એમ ત્યાંથી છુટીને એ પુષ્પચોરી-જનારી નવોદા બાગવાન પાસે ગઈ અને તેને કહ્યું-મારી બુદ્ધિને જે ઠીક લાગ્યું એ મેં તો આ કર્યું, હવે તારા કુળને જે ચોચ લાગે તે તું કર. " એ સાંભળી એ બાગવાન " અહો ! આણે તો પ્રતિજ્ઞા પાળી; મારે એ મહા સતી સ્ત્રી છે; અને તેથી કુળદેવતાની પેઠે મારે વાંદવા ચોચ છે, " એમ કહીને એ એને ચરણે પલ્લો; અથવા તો આ લોકને વિષે એક સદ્ભાવજ નથી ફળતો શું ? ચરણે પડીને એણે કહ્યું, હે સતી સ્ત્રી, તું આજથી મ્હારી બહેન છે, કુઈ છે-માસી છે અથવા માતા છે; મારે હે પતિમતા, તું ઉત્તમ ગૃહિણી થા, અને ઘેર પાછી જા. એમ કહીને એણે એને વિદાય કરી.

હવે અહિં પેલો રાક્ષસ તો " એ મારું ભક્ષ પુનઃ ક્યારે મારી પાસે આવશે, " એમ રમરણ કરતો હતો એવામાં તો ગ્રામજનને શ્રાદ્ધતિથિ તેમ, શીલવતી અષ્ટિવધુ એની પાસે આવી. ત્યાં આવીને એણે એને કહ્યું-હે પુણ્યાત્મા, એ બાગવાને મને પુણ્યાદેવ આમ આમ (કંઈને) રજા આપી " મુદ્દને વિષે એક મુલતનું ઉદ્ભવ વાક્ય સાંભળીને અન્ય મુલતને શુરાતન ચડે છે તેમ, એ નવોદાની એ વાત સાંભળીને રાક્ષસને અતુલ પૌરુષ ચક્ર્યું કે શું હું રાક્ષસ થઈને એ માળીમાંથી પણ જઈશ ? મારામાં શું એના કરતાં બોધું સર્વ છે ? એમ વિચારી તેને નમન કરીને " તારે ઘેર જા અને ચિરકાળ આયુષ્ય લોગવ " એમ કહી તેને જવાની રજા આપી. એટલે ત્યાંથી એ, પાંડુપુત્રો પાસે તેમની રાજ્યલક્ષ્મી આવી હતી તેમ, જે દિગ્ગણે તે પ્રથમ ગઈ હતી તે દિગ્ગણરૂપ ચક્ર્યું થઈને જઈ રહેલા ચોરલોકોની પાસે આવી અને એમની આગળ, માળી તથા રાક્ષસ સળધી હકીકત કહી બતાવો; કારણકે પોતે પૂર્વે જ્યાં હોય એવા ઉપાયવટે કયો બુદ્ધિમંત્ર પોતાની રક્ષા નથી કરતો ? એ નવોદાએ કહી બતાવેલી વાત સાંભળીને જેમને

કાંટો ચઢ્યો હતો એવા એ ચેરલોકો બોલ્યા—ત્યારે જીવિતને ખરાબર તૃણસમાનજ ગણનારા એવા અમે શું એ માણી અને રાક્ષસ કરતાં કાંઈ ઓછા હીએ? એમ કહી એને નમન કરીને કહેવા લાગ્યા—હે જડેન, તારે ઘેર જા અને તારા સ્વામિનાથને પ્રિયકર્તા થા; અને તારાગણવડે ચરદ્રકાળની રાત્રી વિરાજે છે તેમ ઉત્તમ આબૂપણોવડે નિત્ય વિરાજી રહે. આમ તેમની પાસેથી છુટીને તે ઘેર ગઇ અને પ્રિયપતિ આગળ માળી, ચેર તથા રાક્ષસ સંજાંધી સર્વ હકીકત કહી સંભળાવી, અથવા તો બીજા પાસે પણ જોણે પોતાનો સુંદર સદ્ભાવ જણાવ્યો હતો તે પતિથી તો એ રોનીજ ગોપવે? મિયાની આ જાંધી વાત સાંભળીને પતિ તો અત્યંત વિરમય પામ્યો; અને એની સાથે મુખે કરીને લોગવિલાસ લોગવતાં આખી રાત્રી દાણની જેમ નિર્ગમન કરી. અથવા તો મુખને વિષે નિમમ્ન એવા આણીઓને નિરંતર એમ જ ધાય દે.”

પ્રભાત સમય થયો એટલે અત્યંત ઉંચા એવા ઉડ્યાયજના શિખરની—ગેરૂંથી લશ્પૂર એવી ભૂમિને વિષે આગમન કરવાથી જ હોયની એમ સહિજ લાક્ષ દેખાતી છે મૂર્તિ જેની એવો સૂર્ય અખિલ વિશ્વને પોતાની કાંતિના સમૂહથી રક્ત કરતો ઉડ્ય પામ્યો. “આ (પર્વતો) નીજ શુકુને વિષે આ મારો શત્રુ દુષ્ટ-અન્ધકાર નિરંતર વસે છે” એવા રોપથી જ જાણે હોયની એમ ઉજ્જ્વલીધિતિ—સૂર્ય પોતાના પાદમકારવડે પર્વતોના શિખરોને તાડન કરવા લાગ્યો. “હે પ્રિય, સ્વભાવથીજ આપના શત્રુ એવા આ અન્ધકારને મેં નિવિડપણે બાંધીને પકડી રાખ્યો હતો.” એમ પક્ષિની રસ્યને પોતાનામાંથી જહાર નીકળતા ભમરોના મિપથી અન્ધકારના સમૂહને જનાવવા લાગી. ચક્રવાકપક્ષી જાણે વિશેષથી થયેલા જ્વરના દાહની શાન્તિને અર્થે જ હોયની એમ પોતાની પત્ની—ચક્રવાકીને પોતે ખિસતંતુ આપવા લાગ્યો; અને ધ્રુવડ પ્રમુખ પક્ષીઓ અન્ધકારને વિષે જઈ રહેવા લાગ્યા. અથવા તો સૈાને પોતપોતાના જેવાઓનીજ સાથે સંગતિ હોય છે અહો! આ વાશુ પણ લાગ્યશાળી! કારણ કે અશરીરી છતાં

પણ એ કમજીનીઆના સમૂહને, સર્વોએ ગાઢ આલિંગન દઇને એમની સુગંધીરૂપી લક્ષ્મીને હરણ કરી લઈ આવ્યો છે. અથવા તો એમ થયા શિવાય શુરવીર પુરુષધકી છુટકારા થતોજ નથી. તે કણે ઈ.પતી પોતાના સર્વે પ્રભાતનાં કાર્યો યથાપ્રકાર કરવા લાગ્યાં; કારણ કે સજ્જનો જે જે સમયે જે જે કરવાનું હોય છે તેને વિષે કદાપિ પ્રમાદ કરતા નથી. પ્રભાતે ઉઠીને જે પુરુષ પોતાનાં આધોન-લક્ષિત્યુક્તા-સુકોમળ-વિવેકી તથા સુખદુઃખને વિષે સમાન એવાં મિત્ર-કલત્ર અને તનયને જુએ તેને બહુ-ધન્ય છે.

હવે શ્રેષ્ઠીકુમારે, પણ “આ સી એવા ઉત્તમ. શુભોવાળી છે” એમ, ચિત્તને વિષે વિચાર કરીને એને બાંધુસમક્ષા કુટુંબને પાળવાનું કામ સોંપ્યું. કારણ કે એવા અનેક કુટુંબિણો હોય છે જેમને સીજ પ્રમાણરૂપ છે. (આટલી વાત કહી અભયકુમારે લોકોને પૂછ્યું) “આ ભર્તા-બાગવાન-ચોરલોકો અને રાક્ષસ એ ચારમાંથી કોણે સૌથી દુષ્કર કાર્ય કયું?” એ કહ્યો. એ સાંભળી ધર્મ્યાણુ-લોકો કહેવા લાગ્યા કે-અનન્તબુદ્ધિના નિધાન એવા ભર્તારે-દોષી-દુષ્કર કાર્ય કયું; કારણ કે એણે એ સુંદર રૂપથી-શોભતી પોતાની નવોદા પ્રિયાને પોતે લોગબ્યા પૂર્વે ખીભની પાસે મોકલી, કારણ કે એના કરતાં પ્રાણ આપવા એ સહેલા છે; અમારા જેવાને જે એમ થયું હોત-તો અમે તો એ-કટુભાષિણી, પ્રિયાને પકડીને ખદિરની લાકડીના પ્રહારથી એવી જર્જસ્તિ કરત/કે છ આસ પર્યન્ત ખાટલે રહેત.” વળી એ ઉત્તર નહિં સહન કરનારા હુધાતુર પ્રતિવાદીઓ એમ કહેવા લાગ્યા કે-હુધાએ પીડિત છતા પણ રાક્ષસે એને એમ જવા દીધી, માટે, એ રાક્ષસ જ ખરો સત્ત્વવંત હતો; કેમકે કૃષ્ટ-જ્વર-અર્થ સોળે-ઉદર-સાવ-પૃષ્ઠ-અક્ષિ-દંત-મુખ અને શીર્ષ પ્રમુખની વેદના છતાં પણ મહિના અને વરસો પર્યન્ત જીવિત ટકે છે, પણ હુધા તો એક દાણુવાર પણ સહન થઈ શકતી નથી. વળી ત્રણત્રણ લાંઘણ કરી આટલી ઉતરેલા જન્મથીજ દરિદ્રી હુધાનિધિ પ્રાણજીને ધૂતપૂરના લોગનની જેમ એ રાક્ષસજાતિને માણુમનું.

માંસ બહુ સ્વાદિષ્ટ લાગે છે. પણ પરત્વીલાંપટ પુરૂષે તો કહેવા લાગ્યા-તમે સર્વ મૂર્ખ છો; પહેલો ગરા વિચાર તો કરો; પછી નિર્ણયપર આવો. અસાધારણ ક્રપચી વિસજતી, કામપ્રિયા-અતિનો પણ પરાજય કરનારી અને દુષ્ટવર્તનવાળા પુરૂષરૂપી હસ્તીઓને જાંઘવાને આલાનસ્તાંભ જેવી એ સીને જેવે લીલામાવમાં મુનિની પેડે સત્વર ત્યજ દીધી, એ માગીએજ પરમ દુષ્ટર કાર્ય કર્યું છે, કારણ કે મહાકવિને કાવ્યકૃતિને વિષે, અને તર્કરૂપી અક ફેશ્વવાવાળાને વિવાદને વિષે જેવો રસ આવે છે તેવો તરૂણ પુરૂષોને તરૂણ સીને વિષે રસ આવે છે. ” (છેડે) એટલામાં તો માતંગપતિ જોડ્યો-અરે, તમે લોકો ખદરીફાને વૃન્ત ક્યાં હોય તે જાણના જ નથી. માટે રાજકુમાર પાસે ઉત્તર આપવાને તમારામાં કોઇને વિષે ચેત્થતા નથી. હે સ્વામી, જેમણે સર્વ સુવર્ણના આભૂષણોથી સુકન એવી પણ એ સીને એ પ્રમાણે રાત્રીએ છોડી દીધી, એ ચોરલોકો જ એકલા મહા દુષ્ટત કાર્ય કરનારા ઠરે છે. કારણ કે જેને અર્થે લોકો સમુદ્ધ તરે છે, હુમલે ગરબોવડે ધોર સુદ્ધ કરે છે, નિસ્તર વિવિધ પ્રકારની ધાતુઓને ધમે છે, લયંઠર રસપ્રપિકાને વિષે પ્રવેશ કરે છે, નિત્ય કોદાળીવડે શહુજાચળને જોદે છે અને અંગરહેદપૂર્વક દેવ પૂજન કરે છે, એવી પોતાની મેજે આવી મળેલી લક્ષ્મીને કહો કોઈ ક્યારે પણ જવા દે ખરી ?

આ પ્રમાણે એ માતંગપતિને જોલતો જોઇને અભયકુમારે નિશ્ચય કર્યો કે આશ્રફળનો ચોર એજ છે. વિચક્ષણ પુરૂષો એટલા માટેજ કહે છે કે માન ધારણ કરવું એજ સ્વાયંને સાધનારૂં છે (કારણ કે માતંગપતિ જોડ્યો ન હોત તો પકડાવ નહિં.) પછી રાજપુત્રે એને પૂછ્યું-અરે માતંગપતિ, તે અમારા આશ્રફળ કેવી રીતે ચોર્યાં તે કહે. એણે કહ્યું-હે સ્વામી, “મારી વિદ્યાથી સ્પર્શ કરીને કારણ કે મારા જેવાને એ વિદ્યાનું ફળ ચોરીજ છે. ” પછી આ વૃતાન્ત મંત્રીશરે જઈને મગધરાજને નિવેદન કર્યું અને એ આશ્રફળના ચોરને પણ એમને સોંપ્યો.

કારણ કે તરકરનો મોક્ષ કે નિઝહ રાજની આજ્ઞાથીજ થાય છે. પછી રાજ્યે પુત્ર-અભયને આદેશ કર્યો કે "હે વત્સ, આપણે બોળ તરકરની પણ ઉપેક્ષા કરતા નથી; ત્યારે આ તો વિદ્યાના બળવાળે છતાં દુર્જન છે અને વળી રાજનાજ ઘરમાં ચોરી કરનારો છે. એ સાંભળી મંત્રિશિરોમણિ અભયે નરેશ્વરને કહ્યું- ત્યારે, પહેલાં એની પાસેથી એ વિદ્યા ગ્રહણ કરવાનું તો કરો; કારણ કે આપણે છોડી દીધા વિના એ કંડીઆમાંના સર્પની જેમ ક્યાં જવાનો છે? એણે પુત્રનું વચન સાંભળી તે પ્રમાણ કરી પેલા માતંગપતિને ભૂમિપર બેસારી રાજ્યે પોતે આસનપર બેસી તેની પાસે વિદ્યાનો પાઠ લેવો શરૂ કર્યો. કારણ કે રાજ્યોને કહ્યા વિના 'નીતિ શું છે' એની ખબર પડતી નથી. પછી મગધેશ્વર મોટો સ્વરે એનો પાઠ કરવા માંડ્યો. પણ કુલટા સ્ત્રી ગૃહને વિષે રહે નહિં તેમ એ એના ચિત્તવિષે રહી નહિં. એટલે એણે માતંગપતિને કહ્યું-તું ઘરાખર પાઠ કરાવતો નથી; અને કંઈ મોટાડું કપટ કરતો જણાય છે. એ સાંભળી બુદ્ધિશાળી અભયે કહ્યું-હે પૂજ્યપિતા, આપ બહુ વિનયવડે વિદ્યા ગ્રહણ કરો. કારણ કે વિદ્યાને ત્રણ રીતે ગ્રહણ કરી શકાય છે, વિદ્યાથી-વિનયથી અને દ્રવ્યથી, એને ગ્રહણ કરવાનો બીજો કોઈ માર્ગ નથી. એમાં પણ વિચારવંત પુરૂષો વિનયનેજ શ્રેષ્ઠ ગણે છે. કારણ કે એના વિના બીજા એ 'કાર્યસિદ્ધિને' આપતા નથી; જેમ સંયમ વિનાના સમસ્તિ અને જ્ઞાન કાર્યસિદ્ધિ આપતા નથી તેમ. માટે હે તાત, આપ એને આસનપર બેસાડો અને તમે પોતે ભૂમિપર બેસો; એમ કરવાથીજ એ (વિદ્યા) આપને વિષે સંક્રમણ કરશે; કારણ કે જળ પણ ઉચ્ચ ભૂમિથી નીચી ભૂમિ તરફ જાય છે." એ પરથી મહીપતિએ વિદ્યાને અર્થે ક્ષણવાર એમ કયું; કારણ કે પોતાના કાર્યને અર્થે લોકો પ્રણત નથી થતા શું? પછી "હવે તો એ આપનો વિદ્યાગ્રહ થયો માટે એને છોડી દો" એમ કહીને અભયકુમારે એ માતંગપતિને મગધેશ્વર પાસેથી

મુક્ત કરાવ્યો; અથવા તો કળાવડે એકવાર તો મ્હોટી આપત્તિમાંથી પણ છુટી જવાય છે. હવે અહિં માતંગપત્ની પણ, “મારો દોહદ નહોતો પૂરવો” એમ નિરંતર ચિંતવન કર્યા કરતી હતી એવામાં તો એનો પતિ પારધીના હાથમાંથી છુટી આવેલા ભુંડની જેમ અક્ષતઅંગે પાછો આવ્યો.

હવે મગધનાથ ત્રિણિકનરેન્દ્ર અભયકુમારની શુદ્ધિથી નિષ્કટક થયેલી એવી રાજ્યલક્ષ્મી પાલન કરવા લાગ્યા. એવામાં સુર અને અસુરોને પણ જેમના ચરણ કમળ પૂજવા લાયક છે એવા શ્રીમાન્ વીરતીર્થકર પુનઃ ત્યાં આવીને સમવસર્થો એટલે ઉદ્યાનપાળકે આવીને રાજને જિનમગવાન્ આચાર્યની વધામણી દીધી. રાજ્યે પણ એને દારિદ્ર્યરૂપી કંઠના અંકુશને ઉન્મૂલન કરનાર એવું દ્રવ્યનું ઈનામ આપ્યું. પછી તેજસ્વી, વાંકી ડોકવાળા, ઉન્નત સ્કંધવાળા અને સ્નિગ્ધ કેશાળવાળા, જિનેન્દ્ર ભગવાનના આગમનની વાત સાંભળીને જાણે હર્ષસંહિત નૃત્ય કરતા એવા, વિસ્તારશુક્ત પૃષ્ઠમંદેશવાળા, અસ્થૂલ-કૃશ મુખવાળા, સીધા કાનવાળા, તથા વાયુ અને અંતાકરણની જેવા વેગવાળા એક ઉત્તમ અન્વયર આરૂઢ થઈને મગધપતિ-ત્રિણિક મહીપાળ પ્રભુને વંદન કરવા આવ્યો; અથવા તો એના ભાગ્યની તો હવે સીમાજ રહી નહિ. જેમના હાથને વિષે સુંદર ખડગો નાચી રહી હતી તથા વિશાળ વળો પણ શોભી રહ્યાં હતાં એવા આગમ-પાછળ તથા જન્મે જાણ્યુંએ આહતા ઉંચા એક પદાતિ (પાળા) થી, સિંહરના સમૂહને લીધે રક્ત છે કુંભમંડળ જેમના એવા, પવનથી હાલતા મેઘ જેવા હસ્તીઓથી; સૂર્યના અન્વેનો પણ જાણે હેપારવથી ઉપહાસ કરનારા એવા સુરંગોથી, તથા જંગમ પ્રાસાદો હોય એવા ઘંટા-પતાકા અને કળશવાળા રથોથી વિરાજમાન એવો નરેન્દ્ર જાણે પૃથ્વીપર ઉતરેલા સ્વર્ગપતિ-ઈંદ્રજ હોયની એમ ચાલવા લાગ્યો. તે વખતે સામતોના મસ્તકપર રહેલા કલગીઓથી સ્થાયલા છત્રોની અંતરાળે નરપતિના શીષપર રહેલું શ્વેત છત્ર નીલકમળોની વચ્ચે આવેલા શ્વેત કમળની પેઠે શોભવા લાગ્યું.

આગળ ચાલ્યા ત્યાં માર્ગને વિષે કોઈએ જન્મતાંવેતજ ત્યજી દીધેલી, સુંદર આકૃતિની, માર્બર-ઉંદર-સર્પ તથા શ્વાનના શવ કરતાં પણ અત્યંત દુર્ગંધ ભારતી એક બાલિકા પડેલી હતી. રણક્ષેત્રને વિષે પણ કદાપિ પાછી પાની ન કરતા એવા સૈનિકો એની દુર્ગંધથી નાસિકા બંધ કરીને ગંધહુસ્તીના ગંધથી ખીજા હુસ્તીઓ નાસી જાય તેમ, ક્ષણમાં ભાગી જવા લાગ્યા. રાજાએ પૂછ્યું—‘મારે આ શું થયું?’ એટલે એક જણે કહ્યું—‘હે રાજા, અહીં એક સાક્ષાત પાપનીમાળા હોયની એવી અત્યંત દુર્ગંધ ભારતી બાળા પડેલી છે. પછી ભૂપતિએ પડે એને જોઈ પણ એને તેજ લેશમાત્ર પણ જીવિત્ત સાધ્ય નહિ. પછી ‘મારે એનું ચરિત્ર પુછવું પડશે’ એમ વિચારતે આગળ ચાલ્યો. સમવસરણને વિષે પહોંચી જિનભગવાનને વંદન કરી રાજાએ પૂછ્યું—‘હે સ્વામી, આજે મેં માર્ગને વિષે જે બાલિકા જોઈ એણે શું કર્મ કર્યું હશે કે જેથી એ લસણની જેમ દુર્ગંધભાવને પામી છે? એ પરથી શ્રી વીરજિનેન્દ્ર જનસમૂહને જોધ થાય એવા હેતુથી કહેવા લાગ્યા:—

પર્યન્તદેશને^૧ વિષે શાલિગ્રામ નામના ગામમાં ધનમિત્ર નામનો ધનાઢ્ય વણિક રહેતો હતો; અથવા તો સ્થળને વિષે શું કર્મજો નથી હોતો? એ ધનમિત્રને જંગમ વનલક્ષ્મી હોયની એવી ધનશ્રી નામની પુત્રી હતી. અન્યથા એના પિતાએ ત્રીભંગળને વિષે એનાં લગ્ન આરંભ્યાં; તે વખતે સુગ્રમભાણ ભૂમિને વિષે દૃષ્ટિ દઈ ચાલતા એવા, એક અતિ શાંત અને દાંત મુનિએ તે ક્રિડાના ગૃહને વિષે ભિક્ષાર્થે પ્રવેશ કર્યો. એમના દક્ષિણ હસ્તને વિષે એક જાડી યદિકા હતી; અને એમના ચરણની આંગળીઓના વધી ગયેલા નખ જણે મદોન્મત્ત કામદેવરૂપી હસ્તીને બેઠવાને આંકુરો હોયની એવા જણાતા હતા. સત્યને વિષે અનુરક્ત છતાં એ જનાર્દન^૨ નહોતો, અને મળ (કર્મમળ) થી મુક્ત છતાં પણ મળયુક્ત (મર્લીન ગરીરવાળા) હતા. શેકે એના

મનુષ્યો સહિત મુનિને નમસ્કાર કર્યો; અને પુત્રીને કહ્યું-હે પુત્રિ, તારા વિવાહમંગળને વિષે આજે મુનિરાજ પધાર્યા એ આજમુને ઘેર ગંગા આવી છે, માતાંગના ગૃહને વિષે સ્વર્ગથકી ઐરાવણ ઉતર્યો છે; વૈતાલપર્વતની શુક્રને વિષે મણિના દીપકને ઉદ્ધોત થયો છે; દરિદ્રીને ઘેર રત્નનો વર્ષાદ વરસ્યો છે અને મહાભૂમિને વિષે કલ્પતટ ઉઘ્યો છે એક તો પર્યન્તદેશને વિષે અને બીજી તારા વિવાહ જેવા મંગલિક સમયે આમ ઐશિંતા મુનિરાજ પધાર્યા છે માટે એમને વિવિધ અને મનહર એવણીય અન્નપાનથી પ્રતિલાભ. એટલે જેણે શરીરપર ઉત્તમ સુવર્ણાલંકાર ધારણ કર્યા છે, શ્રીખંડ કપૂર આદિથી વિદેપન કર્યું છે તથા 'મૃદુ વસ્ત્ર પહેર્યા' છે એવી એ હર્ષસહિત મુનિને ભિક્ષા આપવાને આગળ આવી. એવામાં એમનાં પ્રવેદવાળા અંગવસ્ત્રના મળના ગંધે, જાણે આગળ જતાં પણ એને વિષે રહેવાનું છે માટે એવા પોતાના (ભવિષ્યના) વાસસ્થળને જીવાને ઉત્સુક હોયની એમ, એને વિષે પ્રવેશ કર્યો. એટલે શૃંગારને વિષે માહુવાળી એવી એ બાળાએ નાક મરડ્યું અને વિચાર્યું કે-જિનેશ્વર ભગવાને સકળ જગતના સંદેહને નિવારવાળો એવો સર્વ રીતે સુંદર ધર્મ પ્રજ્ઞો છે; પણ અચિત્તજનથી એ જ્ઞાન કરવાનું કહ્યું હોત તો તેથી શું ફળ થાત ? આવા આક્રિક્તી જેવા મહીન અને ઘોંટતા આવતા શરીરે શામાટે લભ્યા કરવું જોઈએ ? (વીરભગવાન કહે છે-હે શ્રીલુકરાજ) આ પ્રમાણે પોતાની બુદ્ધિએ કલિપત એવા સંકલ્પ-વિકલ્પ કરતી એ બાળિકાએ એ વખતે દુર્ગધરૂપ દુઃસહ પાપ ભાંધ્યું; કારણકે ધ્યાનને અનુસારે કર્મ બંધાય છે. અનુક્રમે એની આસ્રોત્રના લીધા વિના કાળધર્મ પામીને આજ નગરમાં ગણિકુળના ઉદ્ધરને વિષે ઉત્પન્ન થઈ એ ગર્ભમાં આવી. ત્યારે એની માતાને વૈરિની લક્ષ્મી જેવાથીજ હોયની એમ દુઃખ ઉત્પન્ન થયું. એણે ગર્ભમાં કલ્પને તીવ્ર ઔષધીઓ ખાધી પરંતુ સર્વ નિષ્ફળ ગઈ, અથવા નો નિકાચિત આયુષ્યને લોકવાને કોઈ સમર્થ નથી. આજે જ એ વેશ્યાએ પૂર્વલવના કર્મને

હીધે દુર્ગન્ધથી ભરેલી એવી આ પુત્રીને જન્મ આપીને એને, પાકી ગયેલા મણના પડની જેમ તત્કાલ માર્ગને વિષે ત્યજી દીધી છે. એ સાંભળીને પુનઃ મહીપાળે ભગવાનને પૂછ્યું-હે પ્રભુ, એ વેશ્યાની પુત્રી છે એજ જોખું દુઃખ નથી; એને એથી વધારે દુઃખ શા વાસ્તે ભોગવવું પડે છે? કારણ કે નારકીના જીવ શિવાય અન્ય કોઈ જીવ એકાન્ત દુઃખી નથી. સ્પષ્ટ છે વિકાસ જેનો એવા કેવળજ્ઞાનથી સકળલોકના વિસ્તારને નીરખના એવા પ્રભુએ કહ્યું-એણે પૂર્વે કરેલું સર્વ પાપ ભોગવી લીધું છે; અને હવે એ સુખ ભોગવશે, તે કેવી રીતે તે તું સાંભળ-આઠ વર્ષ પર્યન્ત એ તારી અતિપ્રિય પદ્મસર્જી થઈને રહેશે. કારણ કે સાંભળીએ વળેલું એવું પણ સુકોમળ વસ્ત્ર સમજીને ભોગવવા લાયક નથી તું? ત્યારે મહીપતિએ હોતુકને હીધે પૂછ્યું-પણ હું જિનેશ્વર, મને એની શી રીતે ખબર પડે? અતીત-અનાગત અને વર્તમાનના જાણનારા એવા ભગવાને ઉત્તર આપ્યો-હે પૃથ્વીપતિ, તું હર્ષસંક્રિત તારી સહીઓ ત્રાણે કીમ કરે. હોઈશ તે વખતે જે તારી પીડપર લીઝાએ કરીને પર્યાણ માંડીને થઈ જાય તેનેજ તું આ ધારજે. "મમુનું આવું કહેવું સાંભળીને કુતુહલથી આકર્ષાતું છે મન જેનું એવો શ્રેણિકશાન-અહો! માનસમુદાયવસ્ત્રી હૃત્તીની જેમ, એ કેવી રીતે મારી પ્રિયવસ્ત્રા થશે?—એવા વિચારમાં લીંગકર મહાસખને વહન કરીને પોતાને આવડે ગયા.

હવે અહિં માર્ગને વિષે જતી કોઈ મહીયારીએ એ જાણિકાને જોઈને વિચાર્યું—અરે! આ તે દેવાંગનાએ પડની મૂકેલી કોઈ દેવકન્યા કે કે પૃથ્વીમાંથી નીકળેલી એની (પૃથ્વીનો) પુત્રી છે? મારે કંઈ અર્થ નથી તેથી હું એને લઈ લઉં, તેા એ મારી પુત્રી થશે, કારણ કે જેને પોતાનું આશ્રયણ નથી તેણી તે શું પારકું લાવીને નવાં પહેરશે? અરે! મૂત્રુમી વસ્ત્ર કરવાને મગજ એજ રિવાજએ નિશ્ચયે મારેજ મારે આ માર્ગને વિષે માર્ગર-ઉદ્ગમ-સ્વયં કોઃ આદિ માર્ગપુત્રી પ્રસન્નિધી.

એતું રક્ષણ કર્યું છે. ” એમ નિશ્ચય કરીને એણે એક નિધાનની પેઠે એને ઉચકી લીધી અને હૃદયપૂર્વક ઘેર લઈ ગઈ. ત્યાં તેને પોતાનાજ ફરજાંની જેમ એતું પાલણપોષણ કરવા લાગી; અથવા તો માણસને અહીં ક્યાંઈથી પણ લાલ મળીજ રહે છે. ઉછરતી ઉછરતી એ કન્યા અનુક્રમે પ્રાણ્યાવસ્થા અને પછી કૌમારાવસ્થા અનુભવીને યૌવનવયને પામી; કારણકે પ્રથમ સાહિત્ય તથા વ્યાકરણને વિષે ઊંઘ થયા પછી ઉત્તમ એવા અભ્યાસાત્મનું અવગાહન થઈ શકે છે. નિરંતર ધૃત-શીર-હર્ષ-ચેરડી અદ્વિના સોજનથી તેનું શરીર અતિ પુષ્ટ થયું; અથવા તો ઉત્તમ ગોચરને વિષે સુખે કરીને ચર્ચા કરતી ગાયો પણ પુષ્ટ થાય છે.

પછી એકદમ એ પોતાની માતાની સાથે શૃંગારલીલાના રસના રંગમંદિર સમાન એવા કૌમુદીમહોત્સવને જોવાને અર્થે નગરમાં આવી. આઆહનવચથી ઠાંડી દીધું છે સર્વ અંગ જેમણે એવા શિલિકુલળ અને અભયકુમાર પણ ગુપ્ત રીતે એ રાત્રીના હોઠમેળાને વિષે આપ્યા; કારણ કે એમ કરવાથી સર્વ કૌતુક થઈએ પ્રકાશ જોઈ શકાય છે. ત્યાં જન્મે સર્વે પોતે પોતાનાં, પારકે પારકાનાં, મોટે મોટાનાં, બાળકે બાળકોનાં, યુવાને યુવાનોનાં અને સ્ત્રીએ સ્ત્રીઓનાં, એમ સર્વ પોતપોતાનાં વિભાગમાં જોડાઈ જઈ અહમિંદ્રો હોયની એમ કીડા કરી રહ્યા હતા. આ મહોત્સવને વિષે રાસડો લેતી સ્ત્રીઓને જોવાની ઉત્કંઠાવાળા માણસોની, તીર્થને વિષે યાત્રાના ઉત્સવને દિવસે યાય તેવી મહા ઠક જામી હતી. એ વખતે પેલી ભરવાડપુત્રી સગ્ગતા ખભાપર પોતાને હાથ નાંખીને કૌતુક જોવામાં પડી. સગ્ગ પણ પોતાની ચર્ચા કાઠ ન જાણે એમ એ કુમારિકાના ભારને સહન કરતો હોયો રહ્યો. પણ એના અંગના સ્પર્શથી, નિરંતર નિરંકુશ એવો કામદેવ જાગૃત થયો; કારણ કે સૂર્યની મૂર્તિના કિરણના યોગથી સૂર્યમણિ થકી અગ્નિ નથી ઉત્પન્ન થતો શું? એ પરથી કામદેવને લીધે વિંહલ થયું છે ચિત્ત જેનું એવા મહીપતિએ વિચાર કર્યો કે આ કુમારિકાનું સુંદર શરીર સહકારતરૂના પલ્લવ અને

શરીરના પુષ્પ કરતાં પણ અધિક કોમળ છે. તેથી એને 'શેઠી કાઠીને' પણ જો હું એને ચરણીશ તો સર્વ લોક એમ જાણશે કે લોકપ્રિય ઇન્દ્રિયોવાળો રાજા જે જે રૂપવતી સ્ત્રીને જીએ છે તે સર્વની વાંછા કરે છે. માટે કોઈ બીજે પ્રકારે એને ગ્રહણ કરે" એમ વિચારીને ભૂપતિએ પોતાની મુદ્રિકાને, જાણે પોતાનું સાક્ષાત ઉત્સુક હૃદય, હોયની એમ, તેને વચ્ચે બાંધી દીધી. પછી મહીપાળે 'અભયકુમારને કહ્યું-હો વત્સ, આપણે આવ્યા એવા જ ઠગાયા. છીએ-કોઈ મારી મુદ્રિકા ચોરી ગયું લાગે છે. વીંટી ગઈ અને જોવાની મઝ પણ ગઈ. આ અંશુડી ગઈ તેથી મારા આત્માને કંઈ દુઃખ થતું નથી. પણ સુવર્ણની હાનિ થઈ એજ દુઃખકર છે. કારણ કે સોનું જાય એ સારું નથી. માટે વિના વિલંબે અદેક માણસને તપાસ કરણું કે અગાધ એવા જાળને વિષે પકડાની સાથે જ જો રાત્રને ગ્રહણ ન કરી લાઈએ તો તે સદાને માટે ગયું જ સમજવું. એ પરથી રાજપુત્રે, ચોરને વિષે એક હુશિઆર રમનાર પોતાની સોગડીઓથી સામાવાળાની સોગડીઓની ચાલ બંધ કરી દે છે તેમ, પોતાના માણસોથી લોકોના જવા આવવાના દ્વાર બંધ કરાવ્યા; અને પૂર્વે દરવાજા બંધ કરીને દ્વારિકામાં કરવામાં આવ્યું હતું એ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ, સામાન્ય કે જઘન્ય લક્ષણના અદેક માનવીને બંધ કરાવવા લાગ્યો. અને એ લોકોનાં અનુકરે મસ્તક પ્રમુખ સર્વ સ્થાનેએ એ વિચક્ષણ મંત્રીધર, હસ્તલિખિત લેખને શોધનાર એવો પુરૂષ પ્રત્યેક અક્ષરેઅક્ષર તપાસે તેમ, બરાબર તપાસવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે દરેક માણસને બારીક રીતે તપાસતાં ભરવાડની પુત્રીના વસ્ત્રમાં રાજાની અંશુડી દીડામાં આવો; કારણ કે મન દઈને કામ કરનારની નિશ્ચયે સિદ્ધિ થાય છે. પછી રાજકુમારે એ કુમારિકાને કહ્યું-અરે! તે રાજાની મુદ્રિકા કેવી રીતે ચોરી લાંબી? તું દેખાય છે તો જ્ઞાની, પણ તારા પરાક્રમ મહોટા છે એ એક આશ્ચર્ય છે? એ બાબત ક્યાએ તો કાનપર હાથ મૂકીને કહ્યું-હો સ્વામી, હું એમાંનું કશું જાણતી નથી મેં એ ચોરી હોય, કે ચોરાવી હોય અથવા એ

કાર્યમાં મારી દૃષ્ટિની સંસા પણ હોય તો સર્વ લોકપાળો અને દશે દિગ્પાળો એ મારું ચેષ્ટિત જાણતા હશે તેથી હું કહો તો વિષમ એવું પણ દિવ્ય કરું અથવા વિશ્વાસયુક્ત એવા દેવતાનો સ્પર્શ કરું.” એ સાંભળી કુમારે તો જાણ્યું જે આના શરીરની ગૌરતા-તેજ-લાવણ્ય અને સુંદર આકૃતિથી અનુરાગી થઈને પિતાએ જ આ કાર્ય કર્યું હશે, નહિંતો એની આવી દેવતા ક્યાંથી હોય ? પણ એણે એને તો એમ કહ્યું જે-
જાહેન, તું સત્ય કહેતી હોઈશ તથાપિ આ ચૌરીની વસ્તુ તારી પાસે જોવા છતાં હું તને કેવી રીતે છોડી શકું ? મારે હમણાં રાજ પાસે ચાલ ત્યાં એમને આ વાત જણાવ્યા પછી સર્વ સાડું થશે ” એમ એને સમાધાન આપીને રાજ પાસે લઈ ગયો. કારણ કે મુપુત્રે હમેશાં પિતાની ઇચ્છા પ્રમાણે ચાલનારા હોય છે.

પુત્ર ત્યાં જઈ પિતાને પ્રણામ કરી ઉભો રહ્યો એટલે રાજાએ કહ્યું-કે ભુદિરૂપી કમળિનીને સૂર્ય સમાન એવા પુત્ર, તે ખરખર આ તરફરાજને પકડી કાઢ્યો જણાય છે; નહિંતો મુખપર આવી રક્તના ક્યાંથી હોય ? ” હાજરજવામી પુત્ર-મંત્રીશ્વરે કહ્યું-હા પિતાજી, જેણે આપના મનની સાથે આ મુદ્રા પણ શક્ય કરી છે તે આ જ ચૌર. ” નરપતિએ જરા હસીને કહ્યું-હે મુપુત્ર, સત્ય છે; નિશ્ચયે એમજ છે. ગમે તેમ કરીને પણ હું એ સ્ત્રીને પરણવાને ઇચ્છુ છું; કારણકે હલકા કુળમાંથી પણ સ્ત્રીસ્તનને ગૃહણ કરવું એમ કહ્યું છે પછી રાજપુત્રે એ કુમારીકાના લયાતુર માતપિતાને ઓલાવીને કહ્યું-તમારી પુત્રીએ રાજાની વીંટી ચેરી છે; કારણ કે લોભને લીધે માણસ શું નથી કરતો ? મારે જો તમે તમારી પુત્રી રાજાને આપો તો તમારો છૂટકો થાય; અન્યથા નહિં. મારે જલદી વિચાર કરીને યોગ્ય લાગે તેમ કરો; કારણકે બાળક અપરાધ કરે છે તો તેના શિક્ષા તેના માળાપને થાય છે” એ પરથી એ કન્યાના માત પિતાએ વિચાર્યું-શક્રિતથી કે લકિતથી પણ રાજા આપણી પુત્રીને ગૃહ લઈ લેવાનો છે. મારે આપણે પોતે જ એને એ

દેવી. કારણકે હસતાં છતાં કે રડવા છતાં પણ પરાણે જ્યારે આવવાનોજ છે ત્યારે હસતાં છતાં આવે એજ સારા. ” એમ વિચાર કરીને અંજળી જોડી એઓ ઝોટ્યાં-આ વસ્તુ નિશ્ચયે રાજનીજ છે; કાગડાના માળામાં કાચક ઉછરે છે તેમ અમારા ઘરમાં તો માત્ર એ ઉછરીજ છે. વળી, અમારી પુત્રીને એક રાજ જેવો વર મળે તો પછી અમારે ત્રણ ભુવનને વિધેધી કઇ વસ્તુ અસંભવ રહી ? કારણકે હવે તો અમને નવેનિધાન અને સૌદે રતન પ્રાપ્ત થયાં ! અમારી પુત્રીને એક ભૂપતિ વર મળશે એવું અમે સ્વપ્નને વિષે યે ધાયું નહોતું. કારણકે ક્વચિત્ કદા પણ અંતે ઇંદ્ર પતિ પ્રાપ્ત થાય એવી કોઇ સંભાવના કદે પાડે ? માટે આ ઉત્તમ આચરણવાળી કન્યાને આપ એવી રીતે ગ્રહણ કરા કે એની બહેન રાજ્યલક્ષ્મીની સાથે રહે; અને અમે પણ કાશ્યપ મુનિની મેઠે આજના કમ્પૂરખણને આમીએ. ” પછી મહારાજે એ કન્યાનું અતિ હર્ષ સહિત પાણિગ્રહણ કર્યું. અથવા તો આ પૃથ્વીને વિષે ગમે તેવા ઇચ્છા થાય તે રાજાને જ શોભે છે. પછી મગધરાજે કુલવાન એવી ચેતુણ પ્રમુખ રાણીઓને વિષે પણ એને, અનુરાગને લીધે, પટ્ટરાણીનું પદ આપ્યું; કારણ કે પ્રેમવિગ્નહત માણસ કુલ-અકુલ જોતો નથી.

હવે એ નવોડા રાણીની સાથે રહેકેને લીધે મનોહર એવા પાંચ પ્રકારના વિષય લોગવતાં રાજાને શિયાળાના દિવસની જેમ આઠ વર્ષ ગટ વહ્યાં ગયાં. એકદા એ હાર-જીત કરાવનારા પાસાઓવતી સર્વ રાણીઓની સાથે, ઇંદ્ર રંભા પ્રભુખ દેવીઓની સાથે ક્રીડા કરે તેમ, હર્ષસહિત ક્રીડા કરવા લાગ્યો. ક્રીડાને વિષે સર્વેએ એવું પણ કર્યું કે જે જીતે તે હારનારની પીડપર બેસે; કારણ કે છુતને વિષે રાજા અને રંકે બન્ને સરખા છે. પછી જ્યારે અન્ય ધર્મ રાણીઓ જીતતી ત્યારે પોતાનો જય થયો એમ સૂચવવાને પાતાના વસ્ત્રનો પ્રાંતભાગ રાજાના શરીરપર નાખતી; કારણ કે સર્વ એકા કુલને અનુસરીને હોય છે. પણ જ્યારે પેલી વેદ્યા પુત્રી જીતી ત્યારે, ધિક્કાર છે તેને કે ! અન્ય રાણીઓની ઉત્તમ

ચેષ્ટા બેઈ હતી છતાં પણ તત્કાલ મહીપતિની પીડામાં ચડી બેઠી, કારણ કે પોતાનો મૂળ જે સ્વભાવ હોય છે તેજ આગળ થાય છે ભૂખાગની પૃથ્વર રહેલી એ “હે નાથ, નીચ એવી છતાં પણ હું આપની કૃપાથી ઉચ્ચપદને પામી છું, તો હવે આપ મને એવી પણ અધિક પદ અપાવો” એમ જાણે સૂચવતી હોયની આ વખતે તીર્થંકર મહારાજનું વચન યાદ આવવાથી મગધનાથ શ્રેષ્ઠ નરેશ્વરને કુસવ આગ્યુ એટલે પેલી ગણીએ પીડ ઉપરથી ઉતરીને પતિને ઉપકાસનું ગ્રંથુ પૂછ્યું, નરણુ કે મહત્તપુરુષો અઢારણુ કાન્ત ડરતા નથી નજાએ ડુ-હે પૂર્ણિમાના ચદ્રમાના વ્યાધિને વૃદ્ધિ પમાડનાર મુખમગવાળી સ્ત્રી, એ તો સહેજ હીલાએ કરીને હસ્યો હતો, ગ્રંથુ કે આપણી પોતાનાં ગોડીને વિરે જેમ કરવું હોય તેમ થાય છે પણ મધુર શબ્દો બોલતી એ રાણીએ પુનઃ ગગને કયું-હે પ્રાણનાથ, હું આપને સત્કમાવથી પૂછું છું, અને આપ તો માગ એ વચનને હસવામાં કાઢી નાખોડો માટે કૃપા કરીને મને ખડ્ડ કહો” આમ આગ્રહ લઈને બેઠી ખડ્ડ છે કે સ્ત્રીઓનો આગ્રહ ડીડીના ગ્રહ ડરતા પણ વધે છે

પછી રાજાએ તેને, જિનેશ્વર ભગવાને કહેલું તેનું પૂર્વજન્મથી આરબીને પૃથ્વેહુણુ પર્યન્ત યથાગ્નિત ચરિત અથેતિ કહી સભળાગ્યુ અહો ધન્ય છે તેણીને ! કે પતિના મુખયકી એલુ પોતાનું ચરિત સાલગીને તેણીને સસાર ૫૦ વૈરાગ્ય થયો મહોટો એવો પણ વૈગમના હેતુ ક્વચિત દેખાય છે પણ તે કોઈ વિરવાને જ પ્રાપ્ત થાય છે “અહો ! જિનધર્મની હીલના હું ખદાયક છે, ડરણુ કે પૂર્વજાવને વિષે આવા આવકના કુળને વિષે જન્મ પામેલી હતી, છતાં પણ ધિક્કાર છે મને કે આ વખતે સમસ્ત કુળોને વિષે અધમ એવા વેશનાના કુળને વિષે ઉત્પન્ન થઈ કસ્તુરી, ચંદન અને કપુરના વિવેપનથી સુગંધમય થયા છતાં પણ હા ! હું અપવિત્ર-પડ્ડ આદિ પદાર્થોથી વિવમ એવા દુર્ગંધભાવને પણ પામી માટે જેઓ અજ્ઞાનમાવથી પણ મુનિને હહવે છે, નિન્દે છે કે હીલના કરે છે તેઓ નરક-તિર્થંચની યાતનાને

ભોગવીને માતંગ-ઢોંગ આદિ જ્ઞાને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે; તો મુનિની હીંચનાનું કૃપા જાણવા છતાં પણ જેઓ એમને એ પ્રમાણે સ્ખલના કરે છે તેમના જેવા બિચારા અશ્વઘ્ન-હિંસા આદિને વિષે મન પ્રાણીઓનું તો શું જ થતુ હશે ? માટે હવે તો હું હુઃખરૂપી વનને ખાળીને ભરમ કરનારું એવું ચરિત્ર જ અહણુ કરું ” એમ હર્ષસહિત વિચાર કરીને રાણીએ રાજા પાસે દીક્ષાને વાસ્તે રજા માગી; અથવા તો મહંતજનોનું ચિંતવન સઘ ફળીભૂત થાય છે. માટે ઐહિક જીવન આપના પ્રસાદથી જ હતું; હવે મને વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થયો છે માટે હે પ્રાણનાથ, હું હવે આવતા ભવને સાધીશ; કારણ કે સત્સંગ છે તે ઉભય લોકને સાધનારો છે. કૃપા કરીને મને રજા આપો કે જેથી હું સત્વર શ્રી વીરભગવાન પાસે જઈને મોક્ષસુખ પ્રાપ્ત કરાવનારી એવી દીક્ષા અહણુ કરું; કારણ કે શક્તિ હોય છતાં કયો માણસ પોતાના બધનને નથી ત્રોડતો ? રાજાએ કહ્યું—“જેનાં બુદ્ધિરૂપ નેત્ર ઉઘડ્યાં છે એવી હે સ્ત્રી, તને ધન્ય છે ! તું પૃથ્વીને વિષે પુણ્યનું બાજન છે; કારણ કે તું શ્રી વીરબલુની શિષ્યા થઈશ; અથવા તો કલ્પદ્રુમની આકરી પણ ફોને મળે છે ? અમે ‘સત્ય શું છે’ એ જાણીએ છીએ છતાં પણ પાપાચરણ ત્યજતા નથી. કામલોગના નન્ધરપણાને લીધે અમારી પ્રભુતા પણ ક્ષણિક છે. વૃદ્ધ બળદ વાડામાંથી બહાર નીકળી શકતો નથી તેમ અમે આત્માનો પાપ થકી ઉદ્ધાર કરી શકતા નથી. હે સુંદરિ, તારા વિદ્ય દૂર થાઓ અને તું તારું મનવાંછિત સારી રીતે સાધ. એમ કહીને ભૂપતિએ તેણીને રજા આપી. કારણ કે એ શ્રીકૃષ્ણની પેઠે, દિક્ષા લેવાને ઉત્સુક એવાં જનને નિષેધ કરતો નહિ. પછી રાજાએ સુંદર મહોત્સવ અદરારોએ અને રાણીએ પ્રણયિજનને પ્રમોદ આપનારું એવું દાન દેવા માંડ્યું. ત્યાર પછી નિવૃત્ત થયું છે મન જેનું એવી એ રાણીએ દીક્ષા અહણુ કરી.

હવે વૈજ્ઞાનગિરિની ગુફાને વિષે ન્યાયમાર્ગને ઉલંઘીને આચરણ કરનારો કલિકાળનો બન્ધુ હોયની એવો લોહચુર નામનો ચાર વસતો

હતો. અથવાતો એવા ધિક્કારવા લાયક પાપાત્મા પુરોને નિર્જનસ્થળને વિષે પ્રીતિ હોય છે. સાચ્ય અને બળ-એ બંનેનો પણ એકજ સ્વામી એવો એ એ બંનેની સંધિ કસવતો છતાં પણ નગરને વિષે સંધિનો ભેદ કરી (ધરોમાં ખાતર છં) દ્રવ્યવાન લોકોનાં ઘર લાંગીને નિત્ય ચોરી કરતો હતો. એણે લોભને વશ થઈને એકદમ અર્થનો સચય કરવાને વૈભાવવર્વતની ભૂમિને શુક્રામય બનાવી દીધી હતી. અસ્થિ (હાડકાં)ની છે પુર (ખરી) જેને એવાઓ અર્થોત્ પશુઓ પણ પૃથ્વીને ખોદવાને ઇચ્છે છે તો આ તો લોહપુર એટલે લોહની ખરીવાળો કહેવાયો માટે એ એને કેમ ન ખોદે ? એને અન્ય અનેક વૃત્તિ હતી, પણ ચોરીની વૃત્તિ પર તે અત્યંત પ્રીતિ ધરાવતો હતો; અથવા તો લુંઠ તો ઉત્તમ એવા પણ લોજનનો ત્યાગ કરીને પુરીવને વિષેજ અનુરક્ત રહે છે. એ લોહપુરને, શુક્રવારની સાચે (પત્નિ તરીકે) બેઝયલી શહિણી જ તેમ, તથા ચંદ્રમાને પણ શહિણી જ જેમ, તેમ, મનુષ્યમાત્રનો વૈરિભૂત-એવો જે-ક્રોધ-તેજુ અવરોહણ કરનારી (તેને ઉતારનારી) શહિણી નામે અતિમાન્ય સ્ત્રી હતી લોહપુરને આ શહિણીની કુક્ષીએ શહિણેય નામનો પુત્ર થયો હતો એ સંચાર કરતો (જતાં આવતાં) મદી અમિત્રમંડળની દૃષ્ટિએ પડતો નહિ માટે ચંદ્રમા કરતાં પણ અધિક હતો. પિતાના જેવું જ રૂપ, અને પિતાના જેવા જ સમસ્ત શુણેને લીધે એ જાણે બીજો લોહપુર હોયની એવો દેખાતો હતો; અથવા તો પુત્રો પ્રાયઃ પિતાના જેવા જ હોય છે.

એકઠા એ લોહપુર ચોરે પોતાનો કાળ નહક આપ્યો મહર્ષી પુત્રને પોતાની પાસે જોલાવ્યો અને આ પ્રમાણે કહ્યું (કારણ કે પોતપોતાના રહસ્ય એક બીજાના સમક્ષ કહેવાનો એ સમય છે) “હે પુત્ર, નિરંતર તારા મુખનું એકજ કારણભૂત એવું માફ વચન જો તું અવસ્ય માન એમ હો તો હું તે, તને કહું; કારણ કે પોતાનું વચન કાણ નિર્થક શુભાવે ? આસક્તિ પુત્રે ઉત્તર આપ્યો હે પિતા, ઉત્તમ પુત્ર હોય તે કદાપિ કવચિત

પણ પિતાનું વચન ઉલ્લંઘન કરે ખરે? માટે આપ જે આરા હોય તે ફરમાવો.” એકલા વિનયથી જ પૂર્ણ એવું પુત્રનું બોલવું સાંભળીને હર્ષ યાત્રી દુષ્ટ આશયવાળા લોકોપુરે, મહોટા પેટવાળો માણસ પોતાની ફાંદ ઉપર જ જેમ, તેમ પુત્રના અંગોપર પોતાનો હાથ ફેરવીઃ કહ્યું હે વત્સ, તું આપણા કુળનું એક આભયભૂરૂપ છે; અને રણપતિ શમથંદ્રની પેઠે પિતાના વિષે આવી ઉત્તમ ભક્તિ પ્રદર્શિત કરે છે માટે સર્વ લોકોને વિષે તું જ એક કલાનિધાન છે. માટે હે પુત્ર, આ વીરતીર્થ કર મણ્યાદિના ત્રણ ગઠને વિષે વિરાજતા છતાં પોતાના ધર્મની દેશના આપે છે તો તું જાણે ખંડેરો હો તેમ તેમનું વચન કઠિ પણ કાને સાંભળીશ નહિં. હે પ્રિયવત્સ, એમ છતાં પણ જો કદાપિ તું એ સાંભળ તો એ પ્રમાણે કદી અનુવર્તન કરીશ નહિં. આ પૃથ્વીને વિષે લોકો વિદ્યાર્થી જ જેમ, તેમ, એમની પાસે કોઈ લોકોત્તર કળા છે એનાથી ઠગાય છે તુંડને તેમજ મુંડને સર્વત્ર મુંડનારું એવું એમનું વચન જે કોઈ શ્રવણ કરે છે તેને પણ-જાણેલા શસજની પેઠે પ્રહસ્યાર્થ પાળવું પડે છે અને શાગીજનની પેઠે લાંઘણે કરવી પડે છે, એટલુંજ નહિં પણ એના દ્રવ્યનો વિનાશ થાય છે અને એને ભિક્ષા માગી માગીને ખાવાનો વખત આવે છે. અથવા તો આ વિષે વધારે શું કહું? એવો માણસ દેહથી, વસ્ત્રથી અને સપ્તિથી ટળી જાય છે. તેટલા માટે હે પુત્ર, એ વીરના વાક્યશ્રવણ શિવાય બીલું તને જે ગમે તે સર્વજા કરજે. જો તું આ પ્રમાણે વર્તીશ તો તને સર્વ પ્રકાર સકળવૃદ્ધિ અને સમૃદ્ધિ પ્રાપ્ત થશે મહારે તારા જેવો કાર્યદક્ષ, કુળભૂવણ અને જુદ્ધિશાળી પુત્ર હોવાથી, ધનાઢ્ય અને જોરવવાળાને જેમ બાળ માણસોની ચિંતા હોતી નથી તેમ, પાછળ કદંપણ બીજી ચિંતા નથી ” પુત્રે પિતાના વચન ‘ તથાન્તુ ’ કર્હીને ત્રીકાર્યાં એટલે પોતાની જુદ્ધિ પ્રમાણે અમાધિલક્ષને એ લોકોપુર મૃત્યુ પામ્યો. અને એનાં પાપકર્મો અને નીચગતિને વિશે લડ ગયા કારણ કે કર્મોને પણ શું ચોરનો હાથ હોય ખરે ?

પછી પિતાના દેહનો સંસ્કાર કરી તથા મહા વિસ્તારસહિત એનું ઔર્ધ્વદેહિક પણ સમાપ્ત કરી, વ્યવસાય રહિત એવો એ રૌહિણ્ય ચૌર શોકને વિષે રહેવા લાગ્યો; કારણકે અંધકારનો નાશ થયે ધ્રુવડને પણ દુઃખ થાય છે.

અનુક્રમે કાળ જતો ગયો તેમ તત્કરશિશુમણિ રૌહિણ્ય શોક ત્યજી છંદને પિતાની જેમ નગરને વિષે ચૌરી કરવા લાગ્યો. કારણકે શોક ફક્ત પાંચ દિવસનો જ હોય છે. એવામાં નાના પ્રકારના ગામ-નગર આદિથી યુક્ત એવી પૃથ્વીપર વિહાર કરી ભવિકજનને પ્રબોધ પમાડતા શ્રીમન્ મહાવીરજિનેશ્વર એ નગરને વિષે આવી સમવસર્યો. તત્કણ વૈમાનિક આદિ દેવતાઓએ ત્રણગઢની રચના પ્રમુખ કાર્યો કર્યે છતે ભગવાને, એમનાથી (દેવોથી) નિરંતર સંસ્થાર કરાતા સુવર્ણપદ્મોપર ચરણકમળ મૂકી પૂર્વદિશાને મુખેથી સમવસરણને વિષે પ્રવેશ કરી સિંહાસનપર બેસી મનુષ્ય અને દેવતાઓની પર્યાયને યોગ્ય પર્યાન્ત સંભળાતી વાણીવડે ધમ્મદેશના આપી. તે વખતે નગર તરફ આવવા નીકળેલો રૌહિણ્યચૌર, ભવ્યપુરુષ વીર્યજળવડે મોહનીયકર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિને જાળંગીને અંધોપદેશ પ્રાપ્ત કરે છે તેવી રીતે પ્રભુના વ્યાખ્યાનપ્રદેશને પ્રાપ્ત કરતો હોય (ની નજદીક આવ્યો) એટલે પિતાએ જાળવેલો એવો એ વિચાર કરવા લાગ્યો-જે હું પાસે જઈશ તો એની વાણી સાંભળીશ, પણ ત્યારે જવાનો ખર્ચ એકે માર્ગ નથી, તેથી હા ! હું, ઘન એવી જાળને વિષે મત્સ્ય આવી પડે તેમ, મહાટા કષ્ટને વિષે આવી પડ્યો છું. વળી જો હું નગરમાં ન જતાં ઘેર ગાઉ જઈ તો મારાં સર્વે કાર્યો દરિદ્રીની પેઠે રખડી પડે એમ છે; માટે કાન બંધ કરીને બહારે થાઉં; કારણકે કાર્યને વશ શું ઘેલાપણું પણ નથી અંગીકાર કરવું પડતું ? એમ વિચાર કરીને તત્કણ કાનને ઘૂતના કુડલાની જેમ

૧ મોહનીય કર્મની ક્ષીતેર પ્રાગ્ગાદી સાગરોપમની સ્થિતિ હોય છે; તેને જાળંગીને-બાંધી કરીને, એક પ્રાગ્ગાદી સાગરોપમથી કંઈ બાંધીએ આવે ત્યારે જીવ પ્રતીપ્રદેગે પહોંચ્યો કહેવાય છે.

પોતાની આંગળીવડે સબજડ રીતે બધે કરીને, પાછળ બધે ધાડ આવતી હોય એમ ઉતાવળે પગલે ગામમાં ગયો. એમ માર્ગને વિષે નિરન્તર આ પ્રકારે ગમનાગમન કરતાં તેણે કેટલાક દિવસ નિર્ગમન કર્યા. અહો ! ધિક્કાર છે વિપર્યસ્તમતિવાળાઓની આવી ચેષ્ટાને ! એકદા હુમેશની પેઠે એ પ્રકારે ઉતાવળે પગલે જતા એ રોહિણેયને “ તું એમ મોહનિદ્રામાં કેમ સૂઈ રહ્યો છે ? અરે ! જાગૃત થા, ” એમ પ્રતિજ્ઞા આપવાને માટે જ હોયની એમ પગને વિષે કાંટો વાગ્યો. ‘ કાંટો ઘણો ઉડે પેસી જવાથી અત્યંત ખીડા પામતો એ એક પગલું પણ આગળ ચાલી શક્યો નહિ; અથવા તો જે વેદનાનું કૃપા ઉત્તર કાળને વિષે આત મુંઝવવાનું હોય છે તે વેદના પણ પ્રશંસાપાત્ર છે. એટલે એ કાંટાને ખેંચી કાઢવાને તેણે કાનમાંથી થોડો વખત આંગળી કાઢી લીધી; તે જાણે એણે અત્યારસુધી સુગતિને વિષે જવાની દાર બંધ કર્યા હતાં તે જાણે હવે ઉધાડ્યાં હોયની ! કાનમાંથી આંગળી લઈલઈને એનાવડે એ કાંટો કાઢીને હતો તેજ સહે “ દેવતાઓની માળા કદિ કરમાતી નથી; એમનાં લેખન નિમેષરહિત હોય છે, અને એમને શરીરે રજ, મળ કે પ્રસ્થેદ એમાંનું કંઈ હોતું નથી ” એવી શ્રી વીરભગવાનની અમૃતમય વાણી, જાણે તે (ચોર) ના શરીરની રક્ષા કરવાને સમર્થ એવા મંત્રાક્ષરોજ હોયની એમ તેના કર્ણરૂપી કોટરને વિષે ઓચિંતી પ્રાપ્ત થઈ. એટલે એ ચોર “ અહો ધિક્કાર છે મને કે મેં બહુ સાંભળ્યું; અથવા તો એણે (વીરતીર્થકરે) ચોરી ન કરવા વિષે કંઈ કહ્યું નથી ” એમ બોલતાં બોલતાં પોતાના કાન બધે કરી દીધા, તે જાણે અંદર પેસવા પામેલી સત્યવાત રજે બહાર નીકળી જશે એવા ભયથીજ હોયની ! પછી એ ચોરશિશુમણિ દેવતાની પેઠે પતનવેગે નગરમાં ગયો અને ત્યાં ચોરી કરીને, ધાન્યના ક્ષેત્રને તીડીને સમૂહ ઉપદ્રવ કરે તેમ અતિશય ઉપદ્રવ કર્યો.

આ પ્રમાણે નગરને વિષે નિરન્તર ચોરી થવા લાગી. એટલે એકદા ત્યાંના સર્વ શેઠીઆઓ મર્ગને મગધરાજ-એનિકબૂપાળ પાસે

ગયા; અને તેને નમીને હુર્ષસહિત તેની પાસે બેઠા; કારણકે રાજા પ્રજ્ઞને પિતાતુલ્ય ગણાય છે. પછી એમણે વિશાપના કરી કે " હે મહીપતિ, તમારી કૃપાથી અમારે કોઈ વાતની ન્યૂનતા નથી; અમારાં હાટ અને ઘર કસ્થિદાણાંથી ભરેલાં છે અને ઉત્તમ સમૃદ્ધિના ભાજન છે. પણ હે રાજા, હુમેશાં રાત્રીને વિષે ચોરલોકો આવીને ચોરી કરી જાય છે. એથી " વાવે કોક અને લણે કોક " એ જે લોકોને વિષે કહેવત છે તે ખરી પડે છે. " એ સાંભળતાજ, મહોદય સંત્રામને વિષે તીક્ષ્ણ એવાં શસ્ત્રોના પ્રકાશથી પણ કદિ પીડા ન પામતો એવો ઐશ્વિકરાજ પણ ચિત્તને વિષે અતિ ગેદ પાગ્યો. લાલચોળ નેત્ર કરી લલાટને વિષે બ્રહ્મટી ચઢાવી, હોઠ ફફડાવતો એ કોપ કરીને કોટવાળને કહેવા લાગ્યો (કારણકે ચીતળતાજ કેવળ સિદ્ધિ આપનારી નથી). રાજાએ કહ્યું—અરે, તું કંઈ તારૂં અહિં લેણું મૂકી ગયો છે; અથવા કોઈને અતસરે તેં તે કંઈ મને તારો જામીન કર્યો છે, અથવા તું કંઈ મારો પિત્રાઈ થઈને આવ્યો છે, અથવા કંઈ ભાણેજ કે જમાઈ છો જેથી આ પ્રમાણે વૃથા મારો પગાર ખાય છે ? કારણકે તારી ઉપેક્ષાને લીધે, રાજાના માણસો નિઃપુત્રનું (વાંઝીઆનું) ઘર છુંટે તેમ, ચોરલોકો નગરને છુંટે છે. તેં તે અમને શું નિઃસત્વ ધાર્યો કે તું અમારો કંઈ લાયજ રાખતો નથી ? અપરુધ માલમ પડ્યો તો કોપને લીધે અમે તને શિક્ષા કરશું. " એ સાંભળીને કોટવાળે નમીને રાજાને કહ્યું—હે નરપતિ, સર્વ ચોરોને વિષે અગ્રેસર એવો પેલો ફાલિણેય ચોર છે એ નજરે પડે છે છતાં પણ, આ પૃથ્વીપરના ઈશ્ર-કેસારસિંહની પેઠે એ પકડાતો નથી. વીજળીના ઝબકારાની જેમ કુદકા મારીને-તે, શાળા, ઘર કે બગરને ઉલ્લાંછીને જતો રહે છે અને તેથીજ તે આપણી પોતાની બપોર પછીની છાયાની પેઠે પકડી શકાતો નથી. માટે કૃપા કરી આ મારૂં કોટવાળપણું આપ પાછું લેયો; મારે એ જોઈતું નથી. જેનાથી એ સચવાય તેને એ આપેા. "

પછી રાજાએ બ્રહ્મટીના ઉલ્લામથી સંજ્ઞા કરેલા અભયમંત્રીત્વરે

કાટવાળને કહ્યું-તમે એક ન કરો; હમણાં જ જઈને હસ્તિ, અથવા આદિ સૈન્યને સજ્જ કરીને નગર બહાર લાવો. પછી ત્યારે એ ચોરને નગરને વિષે પ્રવેશ કરતાં તમે જુઓ ત્યારે, અજાના લોકને લીધે હાથી અંદર ગયા પછી યંત્રમંદિરને ઘેરી લીધામાં આવે છે તેમ તમે નગરને ઘેરી લેજો-આસપાસ ફરી વળજો. તેથી કટકને જોઈને ત્રાસ પામેલો એવો એ, જળના મોઝાંચે વેગથકી ઉછાળેલો મત્સ્ય ક્ષણમાત્રમાં અમુદ્રના તટપર જ પડે છે તેમ તરતજ નગરની બહાર પડો. એટલે તમે પછી જળને વિષે મૃગને પકડવામાં આવે તેમ એને પકડી લેજો. ” એ સાંભળી “ બહુ સાફ ” એમ કહી એમનું વચન અંગીકાર કરી કાટવાળ ચોરને પકડવાને વાસ્તે સર્વ તૈયારી કરવા ગયો. પછી રાત્રીએ પણ નગરજનોને “ હવે તમે આકુળતા ત્યજી દઈને ઘેર જાઓ; ચિંતા ન કરશો ” એમ કહીને આશ્વાસન આપ્યું કારણકે નીતિશાળી પુરુષોનું એજ એક તાન હોય છે.

હવે અહિં કાટવાળ પોતાની સકળસેનાને લઈને નગરની બહાર આવ્યો છે તે દિવસે પેલો દૌહિણ્ય ચોર તો કોઈ અમાન્તરે ગયો હતો. પણ રાત્રીએ ત્યાંથી પાછો આવ્યો ત્યારે મુગ્ધભાવથકી એણે નગરને વિષે પ્રવેશ કર્યો; કારણકે મોહ (ભૂલ) થકી કૃપને વિષે પણ પડી જવાય છે. પછી ઉપર કહ્યા એ પ્રકારવડે તેજ વખતે ચોરને પકડી લઈ બાંધીને રાત્ર પાસે લઈ જવામાં આવ્યો; કારણકે સુદ્ધિના યોગથી શું શું પરાક્રમ નથી થતું ? ત્યાં રાત્રીએ અભયકુમારને કહ્યું-શિષ્ટજનને પાળવા અને દુષ્ટલોકોને શિક્ષા કરવી એજ આપણો ધર્મ છે. તો જ્યારે હવે ચોરનો પત્તો લાગ્યો છે ત્યારે એને સત્વર શિક્ષા કરો. કારણકે કદાપિ વ્યાધિની ક્ષણવાર પણ ઉપેક્ષા કરવી એજ નથી. ” પણ અભયમંત્રીશ્વરે નમન કરીને પિતાને કહ્યું-હે તાત, આપણે એને પકડ્યો છે ખરો, પણ એની પાસે કંઈ ચોરીનો મુદ્દાનો માલ નથી. માટે વિચાર કર્યો વિના એને શિક્ષા કરવી એ અયોગ્ય છે; કારણકે વિચાર એ જ આ દુનીયાને વિષે સર્વોત્તમ છે.

એપરથી રાજ્યે ચોરને પૂછ્યું-તું ક્યાં રહે છે? અહિં શામાટે આવ્યો હતો? તું જ રૌદ્રિણ્ય કે?'' પોતાનું નામ સાંભળીને ચક્રિત થયો હતો પણ એ જોલ્યો-માફ નામ દુર્ગચંડ છે, હું શાલિગ્રામને વિષે હમેશાં રહું છું, અને કૃષિકારની વૃત્તિથી આલુવિકા ચલાવું છું, કંઈ કાર્ય પ્રસંગે અહિં આવ્યો હતો તેમાં પ્રમિત થવાથી દેવમંદિરને વિષે સૂઝ ગયો હતો. કારણકે સદાચારવંત એવ' પણ મને કોણ વિદ્યાસ લાવીને અહિં પોતાના ઘરમાં રાખે? પછી હે પૃથ્વીપતિ, રાત્રીના દેટલોક ભાગ જતીત થયો એટલે હું નિદ્રામાંથી જાગીને વિચાર કર્યો વિના ઘેર જવાને પ્રવૃત્ત થયો; અથવા નો બુદ્ધિ હમેશાં પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે કામ કરે છે. પછી મને પહેરેગિરોએ પકડવા માંડ્યો એટલે અસ્થિ લાંગી જશે એની પણ દરકાર નહિં કરીને મેં ઢિલાને ઉલ્લંઘી જવા માટે કુદકો આપ્યો; કારણકે કુવામાં પડતો માણસ વિંહુળ થઈને કુશને પણ પકડવા જાય છે. હું કુદકો મારીને અંગને કંઈ પણ ઇજા થયા વિના નગરની બહાર પડ્યો; તો ત્યાંએ આ આરક્ષકલોકોએ મને મત્સ્યની પેઠે પકડી લીધો. કારણકે અપુણ્યશાળિ છવ આદ્યથી પણ જે જે વ્યવસાય કરે છે તે સર્વે અક્ષણ થાય છે. હે દયાનિધિ, નિર્દોષ એવા પણ મને આ પ્રમાણે શા માટે ચોરની પેઠે નિર્દયપણે બાંધીને અહિં આણ્યો છે? અથવાતો એમાં મારા અણુલ કર્મોના જ વાંક છે.

પણ રાજ્યે તો એને એ વખતે બાંધ્યાને મોકલાવ્યો. અને તેના કહેલા ગામને વિષે તેનો વૃત્તાન્ત મેળવવાને માટે પોતાના માણસને મોકલ્યો; કારણકે નિશ્ચય કર્યા પછી જ એને છોડાય કે શિક્ષા કરાય એમ હતું. હવે એ શાલિગ્રામને વિષે રૌદ્રિણ્ય ચોરે પોતે પ્રકલ્પેલો સંકેત ગામના લોકોને પૂર્વે પ્રથમથી જ કહી રાખેલો હતો; કારણકે જેઓ દુષ્ટ આશયવાળા હોય છે તેઓ સુખને માટે દારો બાંધી જ રાખે છે. પેલા રાજ્યેવકે આખા શાલિગ્રામમાં ઘેર ઘેર પૂછ્યું તો જાણે કહ્યું કે દુર્ગચંડ અહિં જ રહે છે પણ આજે કંઈ બહાર ગયો છે કારણકે એક

જ સ્થળે ગેસીરહેનારાનું પેટ ભરાતું નથી. પછી એ ગામવાળાઓએ કહ્યું એ સર્વ યથાસ્થિત આ રાજપુરુષે, રાજને નિવેદન કર્યું. એટલે અલયકુમારે પણ તે સાંભળીને વિચાર્યું કે અહો ! ચોરનો સંકેત પણ અત્યંત ગૂઢ છે.

પછી રાજપુત્રે એક આકાશ સાથે વાનો કરતો સાતભૂમિનો પ્રાસાદ તૈયાર કરાવ્યો; તેમાં નાના પ્રકારના મણિ જડિત સુવર્ણની ભંતિ રચાવી; સેંકડો દૈદિપ્યમાન ઉલ્લેચ બંધાવ્યા; અને સુરાંગના સમાન વારાંગનાઓ તથા મુંદર કંઠવાળા ગંધર્વોને પણ તેમાં રાખ્યા; કારણકે પૃથ્વીપતિ-રાગઓને પોતાનું ઈચ્છિત સિદ્ધ નથો થતું શું ? એ પછી મંત્રીશ્વર ગેલા ચોરનું સત્ય વૃત્તાન્ત જાણવાને માટે એને મધપાનથી એલાન કરી ઉત્તમ વસ્ત્રો પહેરાવી કાળવારમાં તે મહેલને વિષે એક મુંદર શય્યાને વિષે સૂવરાવ્યો. કારણકે કોંઈ-વ્યસની-રાગી-પ્રિયાને વિષે રક્ત-મધપાન કરનારો અને વિપત્તિમાં આવી પડેલો-એટલા માણસોના ચિત્તને વિષે રહેલું રહસ્ય સત્વર પ્રગટ થાય છે. ત્યાં અદ્ય સમયમાં મધ પરિણીત પાશ્ર્વો (ઉતરી ગયો) એટલે શૈલિષ્ણેય બેઠો થયો; અને અરણ્યવાસીજન નગરની શોભાને જોઈને વિસ્મય પામે છે તેમ, એ આ સુધણું જોઈને વિસ્મય પામ્યો. “ આ તે શું ઈદ્રજળ છે, કે કંઈ મારી મતિનો વિભ્રમ થયો છે ? આતે કંઈ સ્વપ્ન છે કે કંઈ બીજું છું ? ” આમ તે મનને વિષે ચિન્તવન કરે છે એવામાં તો ત્યાં રહેલા માણસો ઓલવા લાગ્યા-હે પ્રભો, આપ આ મહા વિમાનને વિષે ઉત્પન્ન થયા છો, તમે ચંદ્રસૂર્ય તપે ત્યાં સુધી જ્યવંતા વર્તો અને આનન્દ પામે. અમે આ આપના સેવકો છીએ. અમે સ્વામીને ઇચ્છતા હતા તેવામાં જ આપ અમારા સ્વામી ઉત્પન્ન થયા છો. હે નાથ, માનવલોકને દુર્લભ એવી સુરાંગનાઓ પોતે તમારી પાસે આવી છે માટે ચંદ્રમા તારાઓની સાથે કરે તેમ, આપ આમની સાથે આદરસહિત ભોગવિલાસ કરો. ” ઇત્યાદિ બહુ બહુ સુશામતાના શબ્દો કહીને, તેમણે તેની પાસે નૃત્ય-ગીત પ્રમુખ કરવાને અર્થે, એકદમ હાથ એકડા કર્યા તે

જાણે “ તને પણ થોડા વખત પછી એમજ થશે ” (હાથ બંધાશે) એમ સૂચવન કરતા હોયની ! એટલામાં તો કંચનનો દંડ ધારણ કરીને કોઈ એક પુરૂષ ત્યાં આવ્યો અને ક્રોધથીજ જાણે હોયની એમ બ્રહ્મી ચઢાવીને બોલ્યો-અરે ! તમે આ એકદમ શું કરવા માંડ્યું ? ” પેલાઓએ કહ્યું-હે પ્રતિહાર, અમે તો અમારા સ્વામીને લોકલોકને વિષે તેને જે પ્રચુરતર કૃપા પ્રાપ્ત થયું છે તે ચર્ચેશ્ચપણે બતાવવામાં પડ્યા છીએ. ” એ સાંભળીને પ્રતિહાર બોલ્યો-ભલે તમે તમારું કૌશલ (કુશળતા) બતાવો પણ આમની પાસે દેવસ્થિતિનું વિધાન કરાવો. માનવગન પણ પોતાની ફરજનું ઉદ્ધંધન કરતા નથી તો તમે તો દેવતા છતાં પણ કેમ ભૂલો છો ? ” “ એ સ્થિતિ કયા પ્રકારની છે ” એમ પૂછવાપરથી એ પ્રતિહારે આશ્ચર્યસંહિત કહ્યું-તમે નિશ્ચયે ગભરિય જ છો કારણકે જે મૂળ કરવાનું છે તે પણ તમે વિસ્મૃત થઈ ગયા છે. જે દેવતા આ વિમાનને વિષે ઉત્પન્ન થાય છે તેને પ્રથમજ, અશૂરના ગૃહને વિષે પ્રવેશ કરતાં પહેલાં વરને શ્લોકાદિ ઉત્તમ કાવ્યો પૂઠવામાં આવે છે તેમ, તેનાં દુઃકૃત્ય અને સુકૃત્ય વિષે પુઠવામાં આવે છે. ” પોતાને સ્વામી પ્રાપ્ત થયા તેથી હર્ષ પામીને એઓ પણ બોલ્યા-આપે કહ્યું તે ખરું છે; એ સુપ્રસિદ્ધ છતાં પણ અમે આજ ભૂલી ગયા કારણકે હર્ષને લીધે કોણ ઉતાવળ થઈને ભૂલ નથી કરતું ? માટે, હે નીતિજ્ઞ પ્રતિહાર, આપજ એમને એ વિષે પૂછો. ” એ સાંભળીને પ્રતિહારે જ પૂછવા માંડ્યું કે-હે દેવ, આપ આપના પૂર્વભવના પુણ્યકર્મ અને પાપકર્મ નિવેદન કરો. ” આ સાંભળીને રોહિણેય “ શું એ સત્ય છે કે હું સ્વર્ગને વિષે દેવતા ઉત્પન્ન થયો છું ? અથવા આ તે સર્વ અભયકુમારની બુદ્ધિનો ઉઠાવ છે ? ” એમ વિંતક કરવા લાગ્યો. અથવા તો આવું હોય ત્યારે કેને સંદેહ ન થાય ? “ આ વાતનો નિશ્ચય કેવી રીતે કરવો ? ” એમ કરતાં તો તે મનમાં બોલ્યો-હુંહું, યાદ આવ્યું, કાટો કાઢતી વખતે એ જે મહાવીર પ્રભુની સુસ્તવરૂપ અતિપાદન કરનારી વાણી પસાણે સાંભળી હતી

તેની સાથે જો આ સર્વ મળતું આવશે તો તો હું નિશ્ચયે સ્ફુટપણે ખરી વાત કહીશ; અન્યથા મને ગમશે તેવા ઉત્તર આપીશ; કારણકે 'વાંકે લાકડે વાંકો જ વેહ' હોય છે." પછી તે પુનઃ બરાબર રીતે પરીક્ષા કરવા લાગ્યો તો ત્રિનેશ્વરે કહેલું નેત્રનું અનિમેષપણું વગેરે અડિં કયાંઈ દેખાયું નહિ; કારણકે સુવર્ણનો વેશ લઈને રહેલું તામ્ર કદિ સુવર્ણની પરીક્ષામાં પસાર થાય ખરું? 'ત્યારે આ તે શું સર્વ કપટ રચાયું હશે' એમ વિચાર કરવા લાગ્યો એટલામાં પ્રતિકારે તેને કહ્યું-હે સ્વામિન, આ મર્વ દેવ-દેવીઓ આપનું ચરિત્ર સાંભળવાને ઉત્સુક થઈ રહ્યાં છે." તે સાંભળી ચેરે કહ્યું-અગર જો કે મહોટા દોઢાએ પોતાની મેળે પોતાનો વૃત્તાન્ત કહેવો એ અયોગ્ય છે તોપણ ભક્તિને લીધે અનુરક્ત એવા આ મારા અમ્સદા વગેરે પ્રત્યે હું તે કહીશ. મેં રમ્ય સુરાલયો કરાવ્યા હતા તથા બિંબની પ્રતિષ્ઠા અને વિવિધ પૂજાઓ કરી હતી; વળી સમ્મેતશિખર-શત્રુજય-દેવતાચળ આદિ તીર્થોએ અનેકવાર યાત્રા કરી હતી તથા અનુપમ એવું સંઘવાત્સલ્ય કર્યું હતું; પંથુ-અંધ-હીન આદિને નિરંતર દાન આપ્યાં હતાં; ઉત્તમ છે આદર જેનો એવા જીર્ણોદ્ધાર કરાવ્યા હતા તથા નિઃકલંક શીલ પાળ્યું હતું. નિરંતર ઉપવાસ-છઠ્ઠુ આદિ દુસ્તપ તપશ્ચર્યા કરી હતી; તથા બારે ભાવનાઓ ભાવતો હતો. હું નિત્ય આ પ્રમાણે કૃત્યો કરતો હતો." એમ ફેફડિણે પ્રતિકારને પોતે પોતાના પૂર્વના ભવના કાર્યો ગણાવ્યાં. કારણકે ફૂડું કહેવું હોય ત્યારે શામાટે એણું કહેવું? પછી પ્રતિકારે પુનઃ કહ્યું-હે પ્રભો, હવે આપ આપના પૂર્વભવના દુશ્ચરિત-પાપાચરણ હેતુ તે કહો. કારણકે જ્યોતિષીઓ શું ઉચ્ચદ્વજવાળા થઈને નિરૂપણ કરીને પછી શું ઇતરથહોને નથી નિરૂપણ કરતા? એ છેવૃત્ત પ્રશ્નના ઉત્તરમાં લોકપુરુષા પુત્રે કહ્યું-નિરંતર ઉત્તમ માધુઓનો મંસર્ગ હોવાથી મેં કદિ પાપાચરણ કર્યું જ નથી, પણ લોકને વિષે મેં તે બીજાઓના સંબંધમાં સાંભળ્યું છે. હે પ્રતિકાર, મારા ગુરૂની કાંઈ એવી

કૃપાને લીધેજ હું નિરંતર એવી રીતે સુકૃત્યોનો વિચાર કર્યા કરતો કે પાપ તો મારાથી દૂરને દૂર નાસી જતું. અથવા તો સૂર્યની પાસે અધકાર કેમ ટકી શકે ? પણ હંડધારી, પ્રતિહાર વળી પૂછ્યું-કોઈનો અવતાર કદિપણ એકજ લાવવડે નિર્ગમન થતો નથી, મોટા સાધુને પણ અન્તઃસૂક્ષ્મને વિષે મહામહા પ્રમાણચરણ થઈ જાય છે. માટે તમારાથી પરતીગમન-ચોરી આદિ દોષયુક્ત આચરણ થઈ ગયાં હશે; કારણકે નિરંતર અતિ ઉત્તમ એવાં ક્ષીર ભોજન માસ થતાં હોય તેનાપર પણ શું અરુચિ નથી થતી ? તે સાંભળી ચોરશિશેમણિ શેહિણેય બોલ્યો-હે ચતુર- પ્રતિહાર, મેં સ્વપ્ને વિષે પણ ચોરી-પરદારાગમન કે અન્ય કિંચિત પાપાચરણ નથી કર્યું. જો કર્યું હોય તો પછી સુસાધુની સેવા કેવી સમજવી ? વળી તમેજ કહો કે જો એવાં કોઈ પાપ કર્યાં હોય તો આવી સ્વર્ગસંપત્તિ મને કેવી રીતે માસ થાય ? કારણકે યવના ધીજમાંથી કદિ શાળની ઉત્પત્તિ સંભવે ખરી ? ”

પછી આ સર્વ વાત તેણે જઈને અભયકુમારને નિવેદન કરી અને કહ્યું-હે સ્વામિનું, જો ચોર પણ મહા ધૂતાર છે, કારણકે એણે એ પ્રકારે આપણને પણ હગવાની બાજી આપી છે. ” હવે પાછળ ચોર પણ ચિરકાળપર્યંત ચમત્કાર પામી પોતાના ચિત્તને વિષે વિચાર કરવા લાગ્યો-જો તે વખતે જિનેશ્વરે કહેલાં અમૃત વચન મને કળંગોચર ન થયાં હોત તો હું અનેક પ્રકારની સેંકડો પાતાનાવડે નરક સમાન દુઃખ લોગવીને ક્યારનો યમ પાસે પહોંચી ગયો હોત, કારણકે માસ જેવાઓનું અલુચ્છ અવસાન હોય છે. હાર્ન મેં તીર્થંકર મહારાજનું વચનામૃત ત્યાજી દઈને ચોરી કરનારાનું મહાવિષ સમાન લાપણ સાંભળ્યું; અથવા તો ઉંટ તો અત્યંત સુરણિ એવા અમૃતકૂળને ત્યાજીને કડવા લીંબડાને જ ખાય છે. હા ! મારા પિતાએ મને છેતરીને જિન લગવાતના વાક્યામૃતનું પાન કરવા થકી દૂરજ સામ્યો; અને તેથી જ મારી આ અવસ્થા થઈ

છે; અથવા, તો જેને શાકિની જેવી માતા હોય તેનું ક્યાં સુધી સારું, ક્યાં કાર ? માટે, હવે જો હું આ વિપત્તિમાંથી જીવતો છૂટીશ તો હું એ મહાવીર પ્રભુનો શિષ્ય થઈશ. અહો ! તેઓને જ ધન્ય છે કે જેઓ બાળપણથી જ એ પ્રભુને આશ્રયીને રહે છે. ”

અહીં અભયકુમાર પણ વિચાર કરવા લાગ્યો કે આવા આવા સંજ્ઞા ઉપાયો કરતાં છતાં પણ એ પકડાઈ આવતો નથી તો હવે ચાલ જઈને શ્રી મહાવીર પ્રભુને પૂછું; કારણકે હાથે કંઠથી આરસીનું શું પ્રયોજન છે ? પછી તેણે જઈને પ્રભુને નમી અંજલિ ભેડી પૂછ્યું-હે પ્રભુ, હે સર્વ સંઘેહરૂપી અધિકારને ફર કરનાર સૂર્ય, આજ (અમે પકડ્યો છે તેજ) ચોર છે કે નહિં ” કેવળજ્ઞાનના પ્રકાશથી સર્વ વસ્તુસમૂહ જેમને પ્રગટ જણાય છે એવા પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો-એ ચોર હોતો (ખરો); (પણ) હુંમણાં મારો શિષ્ય (થયો) છે. ચોર થકી ઈતર અર્થાત્ સંજ્ઞન પુરૂષો કાંઈ બાણમાં પાકતા નથી. ” એ સાંભળી અભયકુમાર ભગવાનને નમન કરી ઘેર આવ્યો અને પેલા શૈહિલોચને સત્વર રાજાને કહીને બન્દિબાનેથી મુક્ત કરાવ્યો; અથવાતો એ હવે સંસારરૂપી બન્દિબાના થકી પણ મુક્ત થવાનો છે.

હવે બન્દિગૃહથી મુક્ત થયેલો શૈહિલોચ પણ શ્રીજિનેશ્વર પાસે જઈ તેમને નમસ્કાર કરી વિનય સહિત વિજ્ઞાપના કરવા લાગ્યો-હે વિભો, આપની યોગનપર્યન્ત વિસ્તાર પામતી વાણી જગત્રયને વિષે જયવન્તી વર્તો. અભયકુમારની બુદ્ધિએ રચેલી જે મોટા કપટમય પાશને વિષે મોટા મોટા સજ્જિહો સુદાં બંધાઈ જાય છે તેને વિષે મારા જેવો એક દીન મૃગ પડ્યો હોતો-તે આપની વાણીરૂપી કાતર ન હોત તો તેમાંથી ક્યારેય છૂટી શકત નહીં. એ શ્રદ્ધા વિના પણ આપની વાણીરૂપી અમૃતનું પાન કર્યું તો આ મૃત્યુથી છૂટ્યો; માટે હે નાય, આપ હવે એકું બતાવેલું કે જેથી હું જન્મ-જન્મ-મૃત્યુથી સંકુલ એવા આ સંસારથી મુક્ત થઈ. એપરથી શ્રી જિનભગવાને તેના પાંચ વી સમ્યક્ ચિંતનનો કર્યો

કારણકે અખિલ વિધને વિષે પોતાના કિરણના સમૂહવડે ઉદોત્ કરતો એવો સૂર્ય કાંદ પણ માતાંગના ઘરને ત્યજી દે ખરો ? ”
જ્યારે હું વિરતિને યોગ્ય થાઉં ત્યારે, હે પ્રભો, આપ મને એ આપજો” એમ શૈકિણ્યે વિજ્ઞાપના કર્યાથી શ્રી ભગવાને કહ્યું-
હે ભદ્ર, તું નિશ્ચયે એને યોગ્ય જ છે. પછી એણે કહ્યું-ત્યારે હું આપની પાસે દ્વિજા ગ્રહણ કરીશ, પણ મારે લગાર રાજાને વાત કહેવાની છે. એટલે રાજાએ પણ કહ્યું-હે પુત્ર્યતાના નિધાન, તારે કહેવું હોય તે નિઃશંક થઈ કહે. પેલો કહે-હે રાજા, આપે જેના વિષે સાંભળ્યું છે તે શૈકિણ્ય નિશ્ચયે હું પોતે જ છું. વિષમ્બુ કામદેવ આશ્તિરજાને હું છે તેમ મેં આપના આખા નગરને હાંટ્યું છે. હે મહીપતિ, વિપત્તિને દળી નાંખનારી એવી શ્રી વીરપરમાત્માની વાણીને રૂઢા એક જ વાર સાંભળવાથી મેં, મહા ગાર્ગવિદ્યા સર્પનો પસલવ કરી તેમ અમયકુમારની બુદ્ધિનો પણ પસલવ કર્યો છે. માટે આપના કેઈ વિચક્ષણ પુરૂષને મારી સાથે મોકલો કે જેથી હું તેને મારી સર્વ હાંટ બતાવી દઉં. પછી હું પ્રભુ પાસે જત ગ્રહણ કરીશ કારણકે અન્યથા મારા જેવાઓની શુદ્ધિ થાય નહિ. એ સાંભળી રાજાએ આદર સહિત તેની પ્રશસા કરી કે-પુણ્યવાન જીવના જેવા લક્ષણવાળા એવા તને ધન્યવાદ ઘટે છે કારણકે એક જ વારના વ્યસનથી તને કણ માત્રમાં કસુંબાના વચ્ચની પેઠે વિરાગિતા^૧ ઉત્પન્ન થઈ છે.

પછી રાજાના આદેશથી અલયકુમાર તત્કેરની સાથે આવ્યો તેને એ પોતાને આશ્રમે લઈ ગયો. લોકો પણ કૌતુકને લીધે તેમની પાછળ ગયા; કારણકે જનસમૂહનો સ્વભાવ એવો હોય છે કે તેઓ વાણંત વિના પણ નૃત્ય કરવા મંડી જાય છે. ત્યાં એ જોરે ખાણને વિષે, પર્વતોને વિષે અને સરોવરના તટને વિષે, તથા કુંજ-શુક્રા અને વનને વિષે દાટેલું સર્વ ધન ન્યાસની^૨ પેઠે રાજપુત્રને અર્પણ કર્યું.

૧ વ્યસન. (૧) દંડપણે લગાવવું અથવા પાસ દેવો; (૨) કુંખનો અનુભવ
૨. વિરાગિતા. (૧) વિશેષ રંગ (લાલચોળ રંગ), (૨) વૈરાગ્ય. ૩. થાપણ

મુનીતિમાન કુમારે પણ જે જેનું હતું તે તેને આપી દીધું. પણ પોતે તો એક શેષપૂર પણ પેર લઈ ગયો નહીં. કારણકે અન્યથા શું સકળ વિશ્વને વિષે ન્યાયધંડા વાગે ખરી ? પછી રૌહિણીએ પોતાના બાંધવોને સમગ્ર વૃત્તાન્ત યથાસ્થિત કહીને પોતાનો અભિપ્રાય જણાવી એમને પ્રતિજ્ઞા આપ્યો; કારણકે ભગવાનના પ્રસાદથી એને પણ કંઈક કૃપા ઉત્પન્ન થઈ હતી. પછી અત્યન્ત હર્ષને લીધે મંગધેશ્વરે પોતે એ રૌહિણીને ઉત્તમ નિષ્કમણોત્સવ કર્યો; કારણકે જે પોતાનો કટુસ્વભાવ ત્યજી દઈને ક્ષણવારમાં આમ્રવૃક્ષના સ્વભાવને પામ્યો એ કેમ ન પૂજ્ય ? પછી જગતના એકનાયક એવા શ્રીવદ્ધમાન સ્વામીએ એ લોકપુરના પુત્ર રૌહિણીને દીક્ષા આપી. અહો ! આ ચોર જેવાનું પણ ભવિતવ્યતાના યોગે કેવું કેવું કલ્યાણ થયું ! એ મહા મુનિએ દીક્ષા ગ્રહણ કરી વૈશ્યને લીધે એક દિવસના ઉપવાસથી આરંભીને છ માસ પર્યન્તના ઉપવાસ કરવે કરીને અતિ દુઃકર એવી તપશ્ચર્યા કરી; કારણકે ધર્મી જીવ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરવાને વાસ્તે શું શું નથી કરતો ? પ્રાંતે, દ્રવ્યથી અને ભાવથી અતિકૃશ એવા આ રૌહિણી મુનિ, જીવેને અત્યન્ત અભયદાન આપી, તીર્થંકર મહારાજનો આદેશ લઈ પર્વતના શિખરપર જઈ દેહની ઉચ્ચ પ્રકારની સંલેખના પૂર્વક, નિર્દોષ એવું પાદપાદોપગમન કરી, સર્વ તીર્થંકર, સિદ્ધ, આચાર્યો, ઉપાધ્યાય તથા ઉત્તમ મુનિઓનું પણ સ્મરણ કરતા કરતા સ્વર્ગે ગયા.

સર્ગ ૫ મો.

લક્ષ્મીના કીડાપ્રદેશજ હોયની એવો એક મધ્યસ્થલોકાધી વસાયલો આર્દ્રકદેશ નામે દ્વીપ છે. એ દ્વીપને વિષે સુગંધી પદાર્થોની બજાર જેવું એલચી-લવિંગ-કકોલી-ભઈફળ આદિના વૃક્ષોથી મધમધી રહેલું વન હતું. જાતિવંત મુક્તાક્ષની જેમ એની ભૂમિ જળયુક્ત^૧ હતી; તથા મેંઠા નિમાળાથીયુક્ત હોય છે તેમ, લીલાધાસના સમૂહથી ભરપૂર હતી. છીપોને વિષે મુક્તાક્ષના સમૂહ નીપજે છે તેમ, એને વિષે સર્વન્નતુષોના ધાન્ય અને કણ્ઠ પુષ્કળ ઢગલાબંધ નીપજતા હતા. ત્યાં આર્દ્ર આર્દ્રક (આદુ) ની પેઠે ચિત્તને ચમત્કાર મમાડનાર આર્દ્રક નામે એક પ્રખ્યાત નગર હતું. એ નગરની કાથીકાંત-પરવાણાં-મુક્તાક્ષ-માણિક્ય આદિથી ભરેલી બજારો, જાણે સાક્ષાત્ એમની આજોજ હોયની એમ શોભી રહી હતી. ઉંડી જાણેભરેલી અને કમળ પુષ્પોએ કરીને યુક્ત એવી એની વાવો જાણે એને ભેલા આવેલા નેત્ર પ્રસારી રહેલા પાતાળભુવનોજ હોયની (એવી જણાતી હતી). ત્યાં છેઢ ઇંધનને વિષેજ હતો, બંધન પુષ્પોને વિષે જ હતું, નિન્દા મૂર્ખ^૨ જનોનીજ થતી હતી, અને નિષીકન^૩ વચ્ચોને વિષેજ હતું.

આ નગરમાં અર્ધાજનોને ઘન દેવામાં કલ્પવૃક્ષ જેવો એક આર્દ્રક નામે રાજા હતો. જ્યલક્ષ્મીરૂપી ઉત્તમ સ્ત્રીને પ્રાપ્ત કરવાને ઉત્સુક એવા એ મહીપતિને એનું સર્વત્ર અરુખલિતપણે પ્રસરતું ખડ્ગજ નિરંતર ફરતું કાર્ય કરતું. એના એ ખડ્ગરૂપી વાયુથી ચોરરૂપી વૃક્ષો નાશ પામ્યાં હતાં એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નહોતું; વિચિત્ર જ એ હતું કે એનાથી મહોટા મહોટા મહીપતિઓ પણ નાશી જતા હતા. વળી એ પણ એક ચમત્કાર^૩ જેવું જ હતું કે એ

૧. જળ (૧) તેજ. ગોતી તેજસ્વી કે પાણીધાર; (૨) પાણી—નિર. ત્યાં જળાશયો બહુ હતાં ૨ નીચોવવું તે. ૩. મહીભૂત ચક્રી ઉત્પન્ન થઇને પાછી મહીભૂતના જ મસ્તકને વિષે આર્દ્ર સાથ એ આશ્ચર્ય—વિરોધ. સમાવર્તા મહીભૂતતા એક જગ્યાએ બુદ્ધાબુદ્ધા અર્થ લેવા. (૧) રાજા (૨) પવંત રાજાચક્રી ઉત્પન્ન થયેલી એટલે રાજાની કીર્તી પવંત પર પણ પહોંચી હતી—અર્થાત્ બહુ વિસ્તારી હતી.

મહીભૂતપત્રી ઉપજી થયેલી કીર્તિરૂપી નદી સકળ પૃથ્વીપર ફેલાઇ જઇને પછી મહીભૂતના મસ્તકપર પણ આરૂઢ થઇ હતી. કામદેવને જેમ રતિ તેમ એ રામને લાવણ્ય-રૂપ આદિથી સકળ લોકને વ્યાપ્ત કરી પમાડનારી આર્દ્રકા નામે પત્ની હતી. કુલટા ત્રીઓએ નિરન્તર નિર્દયપણે કદર્યાના પમાડેલું એવું જે-શીલ-તે પોતાના રક્ષણને માટે એ-શત્રિયાણીને શરણે ગયું હતું. 'શાક્તીનતારૂપી ત્રી પોતાનો સર્વ વૈભવ વારાંગનાઓએ હરી લીધેલા હોવાને લીધે જાણે એની કશિયાદ કરવાને માટેજ હોયની એમ એ આર્દ્રકાની પાસે જઈ સહી હતી. એ દંપતીને નિર્મળ શુભેલાવાળા અને સારા છેડાવાળા પટની પેઠે પરશુદાનો ગોપક-આર્દ્રક નામે પુત્ર થયો. બાળક છતાં પણ મહોટા માણસ જેવો બુદ્ધિ ધરાવનારો, સર્વ માંગસિક લક્ષણો-ચિન્હોથી ભરપૂર શરીરવાળો અને વર્ણી ક્ષતિક્રિયની જેમ અપ્રતિકુલ શક્તિવાળો એ કુમાર સૌ કોઈને અત્યંત આનન્દ ઉપજાવે એવો હતો. એ શુરવીર હતો છતાં એની વાણી ઉપતાપ આપનારી નહોતી, એની મૂર્તિ દુર્દર્શ નહોતી; એનો સ્વભાવ આમહી નહોતો; અને એનું મન અભિમાની નહોતું. આ આર્દ્રકરામને અને શ્રેષ્ઠિકભૂષતિને, રાવણને અને શિવને હતી તેવી, પરસ્પર મૈત્રી હતી.

એકદા શ્રેષ્ઠિકમહીપાણે જાણે પોતાનો મૂર્તિમાન સ્નેહ જ હોયની એવું લેટણું લઈને એક મંત્રીને આર્દ્રકરામ પાસે મોકલ્યો. એ મંત્રીએ પણ ત્યાં જઈને સલાને વિષે વિચારેલા રામને બહુ આદર અહિત પ્રણામ કરીને કૃષ્ણ લવણ, નિમ્બપત્ર અને કંબળ પ્રમુખ વસ્તુઓ લેટ કરી. એ ચીજો જોઈને આર્દ્રકરામ ચિત્તને વિષે અતિ હર્ષ પામ્યો; કારણકે જે દેશમાં જે વસ્તુ મળતી નથી તે દેશમાં તે વસ્તુ નિશ્ચયે મૂલ્યવાન ગણાય છે. પછી નરપતિએ એ સચિવને પૂછ્યું-આરો બાન્ધવ શ્રેષ્ઠિકનરેશ્વર અને તેનો સર્વ પરિવાર કુશળ તો છે ? સચિવે કહ્યું-હે 'સ્વામિન કમલ' (લા) ને ઉદ્ધાસ કરાવવાવાળા, પ્રતાપરૂપી

ધનવાળા, સચ્ચક્રને આનન્દ આપવાવાળા તથા વૃત્તને વિધ્વંસ કરનારા. એવા દ્વિપતિ-સૂર્યની પેઠે અત્યંત ભાગ્યવાન એવા મારા સ્વામી સર્વ પ્રકારે કુશળ છે. પછી આર્દ્રકુમાર પોતાના પિતાને પૂછ્યું-હે તાત, આપને જેની સાથે દ્વિપતિ ને રવિની જેવી પ્રીતિ છે એ આ ઐશ્વિકરાજ કોણ છે ? આર્દ્રકુમારે કહ્યું-હે વત્સ, એ ઐશ્વિકરાજ મગધદેશનો અધિપતિ છે. તેના પૂર્વજોની સાથે આપણા પૂર્વજોને સદા મિત્રાચારી હતી. તે સાંભળી વસન્તમાસની શરૂઆતમાં આશ્રવૃક્ષ પુષ્પોથી ભરાઈ જાય તેમ, આર્દ્રકુમાર ઉભરાઈ જતા હર્ષના રોમાંચથી પૂરતો જઈ આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યો-હે સચિવ, ચંદ્રમાને જેમ બુધ તેમ ઐશ્વિકરાજને સર્વશુભસંપન્ન એવો કોઈ પુત્ર છે કે ? હું તેની સાથે મત્યને અને પવિત્રતાને તથા ન્યાયને અને ગૌરવને છે તેવી શાશ્વતી મૈત્રી કરવા ઇચ્છું છું.

સચિવે ઉત્તર આપ્યો-હે સ્વામિન, અમારા ઐશ્વિકમહારાજને પાંચસોએ મંત્રીઓમાં મોટો અભયકુમાર નામે પુત્ર છે. એ ઉત્પત્તિકી બુદ્ધિનું તો બહોં ધામ છે, કંઈકામૃતનો સાગર છે, અને પરીપકાર કરવાને વિષે નિસ્તર તરપર છે. વળી એ કલાવાન, ધર્મવિદ્તા તથા પરાક્રમી છે; એટલું જ નહિ પણ ચાચકોના મનોવાંછિત પૂર્ણ કરવાને વિષે કલ્પવૃક્ષ સમાન છે, શુભ અને અશુભના લેહ બાણનારા છે, કૃતજ છે તથા લોકપ્રિય છે. તમે એને દૃષ્ટિએ તો વખતે નહિં જોયો હોય, પણ શું તમે એના વિષે કાને સાંભળ્યું પણ નથી ? શું સહસ્રકિરણ-સૂર્યને કોઈ ન બાણતું હોય એમ બને ખરું ? સકળ પૃથ્વીને વિષે એવા કોઈ પણ શુભો નથી કે જેઓએ આકાશને વિષે તારાગણની જેમ એનામાં વાસ નહિં કર્યો હોય. પછી આર્દ્રકુમારે કહ્યું-હે પુત્ર, તું ઐશ્વિકરાજના પુત્રની સાથે મિત્રાચારી કરવા ધારે છે એ બહુ સુકત છે; કારણકે કલકભાગત રીત-સ્થાનને કોણ નથી અનુસરતું ? ” આવો પિતાનો

આદેશ સાંભળીને તો આદ્ર્કકુમાર ખમણે ઉત્સાહમાં આવ્યો; કારણકે મધૂર ઉત્કંઠિત તો હતોજ ત્યાં વળી સંભાષ (ટૌકાર) પણ કર્યો! 'તેથી તેણે સંબ્રમ સહિત ઐણિકરામના સચિવને કાનમાં કહ્યું-હે મંત્રીશ્વર, તમે મને કહ્યા શિવાય જશે નહીં. ઐણિકરામના મંત્રીએ આદ્ર્કકુમારનું કહેવું કબુલ રાખ્યું; કારણકે મુંઝવે કાર્યમાં કોણ સહાય ન આપે? પછી રાજાની સારી રીતે આગતાસ્વાગતા પામેલા એ સચિવ પ્રતિહાર બતાવેલા આવાસને વિષે જઈ રહ્યો; કારણકે જેમના સ્વામી સામર્થ્યવાન હોય છે, એના સેવકો, પણ સારા સત્કાર પામે જ છે.

એકદા (થોડા દિવસો ગયા પછી) આદ્ર્કરામએ એને સુક્રતાદ્વારિકા, આપીને પોતાના માણસ સાથે એને દેશ મોકલ્યો. એ વખતે આદ્ર્કકુમારે પણ ઐણિકરામના મંત્રીને કહ્યું-અરે ભાઈ, તમે મારીવતી અલયકુમારને એટલું કહેજો જે-હે બુદ્ધિધન, દશરથ જેવી રીતે ઇંદ્રની સાથે, તેવી રીતે આદ્ર્કકુમાર દૂર રહેલા એવા પણ તમેાની સાથે મૈત્રી કરવા છત્થે છે. " એ પ્રમાણે સંદેશો કહીને જાણે ભવિષ્યમાં સુર યનારા અલયકુમારનો પહેલાંથી જ સત્કાર કરવાને હોયની એમ એને, સુક્રતાદ્વાર વગેરે આપીને એણે વિસર્જન કર્યો. પછી એ બન્નેએ રાજગૃહનગરે જઈને આદ્ર્ક રામએ આપેલી સર્વ વસ્તુ ઐણિક મહીપતિને અર્પણ કરી. પેલા સચિવે પણ આદ્ર્કકુમારે આપેલી ઐશ્વર્યની વસ્તુઓ અલયકુમારને આપીને તેનો સંદેશો કહ્યો. એ સાંભળી જિનશાસનનો અણકાર એવો અલયકુમાર વિચારવા લાગ્યો. આ આદ્ર્કકુમારે નિશ્ચયે પૂર્વ જન્મને વિષે સંયમ પાળ્યો હશે; પણ પોતાનું સાધુપણું વિરાધ્યાથી એ, માસકપક^૧ ચંડકૌશિક જ્યોતિષકોને વિષે ઉત્પન્ન થયો હતો તેમ કેવળ અનાર્યોને વિષે ઉત્પન્ન થયો છે. આ ભાવ્યભાજન આદ્ર્કને હવે સિદ્ધિ નિશ્ચયે હાથને વિષે જ છે; કારણકે અભાવિ કે

ફરલાવિ જન કદિપણ મારી મિત્રાચારી ઇચ્છતો નથી. વંળી નિશ્ચયે સમાન શીલ-ધર્મ-ચેષ્ટિત અને-વયવાળા માણીઓને જ સદ્ગ ગાઠ મૈત્રી થાય છે. કારણકે નિઃસંશય અર્ધ ભાગ અર્ધ ભાગોની સાથે, અને ચતુર્થ ભાગ ચતુર્થ ભાગોની સાથે જ મળી જાય છે. માટે કોઈપણ ઉપાયથી એ આર્દ્રકકુમારને એવી રીતે પ્રત્યેક પમાડું કે જેથી એ પોતાના ચિત્તને ધર્મને વિષે ચોળે. માટે એક ભેટ તરીકે હું એને જિનેશ્વરની પ્રતિમા મોકલું કે જેથી એ જાણે કદાચિત એને પોતાનો પૂર્વ જન્મ સ્મરણમાં આવશે. ” એમ વિચારીને મૂર્તિમાન ચિન્તારત્ન હોયેની એવી ભતિવંત રત્નોની બનાવેલી શ્રીઆદિદેવની એક અપ્રતિમ પ્રતિમાને ધંદિકા-ધૂપલડન પ્રમુખ ઉપકરણો સહિત, ભવંસંગર તરી જવાને માટે એક છોડી હોયની એવી મંજુષાને વિષે મૂંઝી એને દ્વારે તાણું દઈ પોતાની મુદ્રાથી મુદ્રાપિત કરી. અભયકુમારના આવા બુદ્ધિવૈભવે દેવતાઓના ગુરૂ બૃહસ્પતિના ચિત્તને વિષે પણ નિશ્ચયે આશ્ચર્ય ઉત્પન્ન કર્યું; કારણકે એણે અભય અથવા દુરભય ઇત્યાદિનો પોતાની મેળે નિશ્ચય કરી એ આર્દ્રકકુમારને પ્રતિબદ્ધ પમાડવાને આવો ઉપાય યોજ્યો. પછી જ્યારે શ્રેણિકરાજાએ આર્દ્રકરાજાના માણસને મ્હોટી મ્હોટી ભેટો આપીને વહાય કર્યો (કારણકે સતપુરુષો રનેહની વૃદ્ધિ થાય એવાં કર્યો કરે છે) ત્યારે અભયકુમારે પણ તેનો સારી રીતે સત્કાર કરીને પેલી પેટી તેને સોંપી અને કહ્યું કે-તું મારા બાન્ધવ આર્દ્રકકુમારને આ પેટી આપજો અને મારીવતી કહેજો કે-તારે એકલાએ એ પેટી એકાન્તમાં ઉઘાડવી અને તેમાં રહેલી વસ્તુને આજ સહિત જોવી. પણ બીજા કોઈને એ જતાવવી નહિ. ”

પેલા માણસે અભયકુમારનું કહેવું હર્ષ સહિત સાંભળી લીધું; અને પોતાને નગરે જઈ પોતાના સ્વામી આર્દ્રકરાજાને, આપવાની હતી એ ભેટો આપીને પછી આર્દ્રકકુમારને પણ પેલી મંજુષા મોંપી; અને અભયકુમારનો સદેશો સ્ફુટપણે કહ્યો.

ત્યાર પછી આર્દ્રકુમારે પણ એકાન્તમાં જઈ પેલી પેટી ઉઘાડી; તો, પરમાત્માની કૃપા જેવી, યુગાદિ લગવાનની-અધકારનો નાશ કરવાને સમર્થ એવી-પ્રતિમા એની દૃષ્ટિએ પડી. એ જોઈ એણે વિચાર્યું-અહો ! આ કોઈ ઉત્તમ આલુષણ છે. હું તે શું એને મસ્તકને વિષે-કંઠને વિષે કે કણને વિષે, ક્યાં ધારણ કરું ? એ તે બાહુનું, કરનું, વશઃસ્થળનું કે બીજા કોઈ અવયવનું આભરણ છે ? અથવા એ તે કંઈ બીજું જ વસ્તુ છે ? આ વસ્તુ મેં પૂર્વે કોઈ સ્થળે દૈકિલી લાગે છે; પણ માણસને જેમ ગર્ભાશ, તેમ મને કંઈ સ્મરણમાં આવતું નથી. એમ વિચાર કરતાં કરતાં એને જાતિનું સ્મરણ કરાવનારી મૂર્છા આવી; અથવા તો કષ્ટ વિના કંઈ કૃપા નથી. મૂર્છા વળી એટલે એને સદા જાતિસ્મરણરૂપી ઉત્પન્ન થયું; અને બૂલી ગયેલી વાત પ્રભાતે યાદ આવે છે એમ એને પોતાના પૂર્વ જાવનો વૃત્તાન્ત યાદ આવ્યો-

હું આથી ત્રીજે ભવે, મગધ દેશને વિષે વસંતપુર નગરમાં સામાયિક નામનો જૃહસ્થ હતો; અને મારે બન્ધુમતી નામે પ્રિય સ્ત્રી હતી. ત્યાં એકદા જંગમ કલ્પવૃક્ષ હોયની એવા સુસ્થિત આચાર્ય પધાર્યા હતા. તેમને વંદના કરવાને હું મારી પત્નીને લઈ ગયો હતો (કારણકે ભંડાર ઉઘડ્યો સાંભળીને લેવા જવાની કોણ નથી ઉતાવળ કરતું ?) પછી આજર થકી તેમને પ્રણામ કરી મેં અને મારી સ્ત્રીએ તેમના મુખ થકી ધર્મદેશના સાંભળો હતી; કારણકે અંદ્રમા થકી અમૃત જ ઉપલબ્ધ થાય છે. એ શુર મહારાજના વાક્યથી, ઉત્તમ મંત્રના જ્ઞેરથી શરીરમાંથી વિષ માત્ર નીકળી જાય છે તેમ અમારા અંતઃકરણમાંથી સકળ ભોગની ઇચ્છા સત્વર નીકળી ગઈ. એટલે અમે સુસ્થિત આચાર્યની પાસે દીક્ષા ગ્રહણ કરી; કારણકે પ્રયત્ન માત્રમાં કૃપા જ પ્રધાન છે. પછી સંયમ પાળતો હું સાધુઓની સાથે અને મારી પત્ની સામ્યોની સંગાથે રહેવા લાગ્યો; કારણકે ધર્મ નીતિવેડ જ સિદ્ધ થાય છે. એકદા હું શુર સંગાથે એક નગરમાં ગયો હતો. ત્યાં

બન્ધુમતી પણ સાધ્વીઓની સાથે તે વળતે આવી હતી. મેં સંવેગથી દીક્ષા ગ્રહણ કરી હતી તોપણ બન્ધુમતીને જોઈને મને પૂર્વના લોભવિશાસ યાદ આવ્યા; કારણકે કર્મની ગતિ વિચિત્ર છે ! એટલે હું આત્માને ભૂલી જઈને એને વિષે અતિ અનુરક્ત થયો; કારણકે કામને વશ થયેલા પ્રાણી પોતાની અવસ્થા ભૂલી જાય છે. પછી મેં મારા અભિપ્રાય એક બીજા સાધુને જણાવ્યો હતો, તેણે પણ તે પ્રવર્તિની-સાધ્વીને જણાવ્યો હતો. કારણકે સંજ્ઞાનો નિરંતર પાપલીડ હોય છે પ્રવર્તિનીએ પણ એ મારા અભિપ્રાય બન્ધુમતીને નિવેદન કર્યો; કારણકે સર્વે ધાર્મિકજનોની આવી જ મતિ હોય છે. તે જાણીને સતી સાધ્વી બન્ધુમતી વિષાદ પામી; કારણકે ધર્મધાર્યોને વિષે વિપરીતતા જોઈને એક ન થાય ? પછી એણે પ્રવર્તિનીને કહ્યું-જો ગાદ અનુસાગરને લીધે એ મહોન્મત્ત હસ્તાની પેઠે પોતાની હલનું ઉદ્ધાધન કરશે તો વૃદ્ધ થયેલી ગાયની પેઠે મારા જેવી અબજાની કોણ જાણે કયા પ્રકારની ગતિ થશે ? હું દૂર દેશાન્તરે જઈશ તો પણ ચંદ્રમા જેમ કુમુદીનો તેમ એ મારા શાગ મૂકશે નહિં. આમ એ મહારે નિમિત્તે ભવસાગરને વિષે પડશે; પણ હો સ્વામિનિ, મારું કે તેનું શીલ ખાંડિત ન થાય એટલા માટે હુંતો નિશ્ચયે સત્ત્વ મૃત્યુ અંગીકાર કરીશ; કારણકે વિવશ કાર્ય આવી પડે ત્યારે પ્રાણ ત્યાગ કરવા એજ સાફ છે. ” એમ કહી મહા સત્ત્વનો ભંડાર એવી એ બન્ધુમતી સાધ્વીએ અનશન કરી દેહનો અને તેની સાથે વિપત્તિનો પણ અંત આવ્યો. એટલે ક્ષણમાં એ તો સ્વર્ગને વિષે ગઈ કારણકે એવી રીતે મૃત્યુ પામેલા શુદ્ધ આત્માનાઓની શુભ ગતિ હોય છે. પછી એનો વૃત્તાન્ત જાણી હું તો પશ્ચાત્તાપ કરવા લાગ્યો. અહો ! ધિક્કાર છે મને ! કે મેં આવું પાપકાર્ય કર્યું. કેમકે મેં એવી પ્રાર્થના કરીને બન્ધુમતીસાધ્વીનો ઘાત કર્યો; તેથી મને અપિહત્યાજ રક્ત નહિં પણ અહિત્યાસુદાં લાગી. તેથી મને નરકને વિષે પણ રહેવાનું નહિં મળે; અને આ લોકમાં તો હું સદા નિન્દાપાત્ર થઈશ. પુરૂષ થઈને

પણ હું મુંઝાઈ ગયો કે જેથી મેં મતને કલંકિત કર્યું ! મારે મુખે જે શ્મશ્રુ છે તે એક શ્વાનને મુખે કેમ ન ઉગી ? એક બન્ધુમતી સાધ્વીજ ક્ષત્રા જગતને વિષે સત્વવતી છે કારણકે એણે મારા તરફથી કલંકિત થવાની આશંકાથી પોતાના દેહને અત આર્યો. એણે તો પોતાનું તત્ત્વ લેશમાત્ર પણ ભાગ્ય શિવાય ક્ષત્રા મારાજ દોષને લીધે મૃત્યુ અંગીકાર કર્યું; ત્યારે હૃદય થકી પણ શીલનો ભંગ કર્યો છે જેણે એવા મારા જેવાએ જીવવું યોગ્ય કહેવાય ખરું ? મારે હું પણ નિશ્ચયે પ્રાણ ત્યાગ કરીશ " એવો વિચાર કરીને તે વખતે મેં પણ અનશન શ્રદ્ધા કર્યું હતું. શુભ ધ્યાને મૃત્યુ પામીને હું પણ સ્વર્ગને વિષે દેવતા થયો હતો; કારણકે અનુતાપના હેતુથી મને પણ શ્રેષ્ઠ ગતિ પ્રાપ્ત થઈ હતી. પછી સ્વર્ગથી સ્વર્ગીને હું આ ધર્મરહિત એવા દેશને વિષે ઉત્પન્ન થયો છું; અથવાતો શુભાશુભ કર્મ ચિરકાળે પણ ફળે જ છે.

■ જે અભયકુમારે આ પ્રિતિમા ન મોકલી હોત તો અન્ધારા કુવામાં રહેલા અંધપુરુષની જેમ, આ મોહસાગરમાંથી મારો કાણ ઉદ્ધાર કરત ? અનાયદેશરૂપી સમ્યાને વિષે ભાવનિદ્રામાં સૂતેલા મારા જેવાને જેણે પ્રબોધ પમાડ્યો એવી જે એની આ બુદ્ધિ-તેને હું પોતે બહિરૂપ યદિશ. મારે અભયકુમાર હવે મારો પિતા, માતા, મિત્ર, સ્નિગ્ધબંધુ અને સહોદર થયો છે; અથવા તો એટલેથી શું ? એ હવે મારો શરૂ થયો છે. એણે કર્યું ભાગ્યશાળી વર્ષ-કયો માસ-કયો દિવસ, કયો પ્રહર અને કયો ક્ષણ આવશે કે જેને વિષે મારે અભયકુમારનો મેળાપ થશે ? મારે તાત આજ્ઞા આપે તો લઈને, અને નહિતો લીધા વિના પણ હું તેની પામે જઈશ; કારણકે કરવા યોગ્ય કાર્ય હોય તે ગમે તેમ પણ કરવું. પછી તેજ દિવસથી આરંભીને તે એ યુગાદીશ્વરની પ્રતિમાની પ્રતિદિન પૂજા કરવા લાગ્યો.

એકદા વખત જોઈને એણે એના પિતાને વિજ્ઞાપના કરી; કારણકે રામજોને તક જોઈને જ વિજ્ઞાપના કરવી જોઈએ; અન્યથા સિદ્ધિ થતી નથી. એણે કહ્યું-હો તાત, ચક્રાર જેમ

ચંદ્રમાના દર્શન કરવાને તેમ હું ઔણિકપુત્ર-અભયકુમારના દર્શન કરવાને અતિ ઉત્કંઠિત થયો છું. પુત્રવિયોગ સહન કરવાને અશક્ત એવા આદ્રંકરાગએ કહ્યું-હે વત્સ, પરદેશગમન સારું નથી, કેમકે પરભૂમિ નિરન્તર વિદ્યયુક્ત હોય છે માટે હે પુત્ર, તું અહિં જ રહીને એની માથે મિત્રાચારી બાધ, કારણકે એકબીબથી દૂર રહેતા એવા પણ મેઘને અને મયૂરને મૈત્રી નથી મૃ ? આપણા અને એના પૂર્વજો વચ્ચે જે પ્રીતિ હતી તે પણ એ પ્રમાણે જ હતી માટે તું પણ એમજ કર, કારણકે કુળનો સમ્રાટ હમેશા એયસ્કર છે. પિતાએ આમ કહ્યાર્થી, પત્નીને વિષે અનુરક્ત અને સાથે રણક્ષેત્રને વિષે ઉત્કંઠિત એવો સુભટ યુદ્ધને વિષે જઈ શકતો નથી તથા યુદ્ધથી દૂર પણ રહી શકતો નથી તેમ આદ્રંકકુમાર પણ પિતાની આજ્ઞા છતાં અહિં જી શક્યો નહીં, તેમ અભયકુમારના દર્શનની ઉત્કંઠા છતાં તેની પાસે પણ જઈ શક્યો નહીં એટલે ત્યારથી એ સર્વદા, હસ્તી જેમ મદના બિન્દુઓ વર્ષાવે તેમ, અશ્રુજળની ધારા વર્ષાવવા લાગ્યો. જે દિશાને વિષે અભયકુમાર રહેતો હતો તે દિશા તરફ નિરન્તર મુખ કરીને એ લોજન-આસન-સ્નાન-શયન પ્રમુખ ક્રિયાઓ કરવા લાગ્યો. પક્ષીની પેઠે પાખ કરીને પણ ઉડીને એની પાસે એકદમ જવાને એ ઇચ્છવા લાગ્યો એના વિના એને એકાન્તમાં કે માણસોના સાથમાં પણ, જળ વિના મત્સ્યને જેમ સ્થળને વિષે તેમ, ચેન પડતું નહિ એથી એને મળવાની ઉત્કંઠાને લીધે પોતાના માણસો સુદ્ધાને પૂછ્યું કે-મગધદેશ કયું દિશાએ આવેલો છે તથા એમાં રાજગૃહ નગર પણ કયા આગ્યું ?

પુત્રની આવી ચેષ્ટા જોઈને ભૂપતિએ પણ વિચાર્યું કે નિ સ શય હવે આ મારો પુત્ર અભયકુમાર પાસે ગયા વિના નહિ રહે, હું જોઈ રહીશ ને એ હાથમાંથી જતો રહેશે, કારણકે જેનું મન ઉછળી રહ્યું છે તે કોઈ દિવસ રહે ખરો ? માટે હવે હું એને એવી સારી રીતે કમજમા રાખું કે જેથી એ ભાગી જઈ શકે જ નહીં, કારણકે પાખ છતાં પણ પાજરામાં પૂરેલું પક્ષી કયા જઈ

શકે ? ” એમ વિચાર કરી એણે પોતાના પાંચસો સુભટોને આદેશ કર્યો કે તમારે આર્દ્રકુમારને બંદોબસ્તમાં રાખવો અને મગધદેશ તરફ જવા દેવો નહિ.” સભ્યો આયો આદેશ થયો એટલે તો એઓ, કર્મપ્રકૃતિ જેમ સંસારી જીવની સાથે જ રહે છે તેમ, આર્દ્રકુમારની સાથેને સાથે રહેવા લાગ્યા; એને એકલો મૂકતા જ નહિ. એટલે તો એ પોતાને બાણે બંદિયાને નાખ્યો હોય એમ માનતો, અભયકુમારના ચરણનું સ્મરણ કરતો છતો નીકળી જવાનો આયો ઉપાય કરવા લાગ્યો:—એણે હુમેશાં અશ્વને ખેલાવવાના મેદાનમાં પોતાનો અશ્વ ખેલાવવો શરૂ કર્યો; કારણકે આળસ ખાઈ ગયેલા માણસોની કદાપિ સિદ્ધિ થતી નથી. પાંચસોએ અશ્વચાર-સુભટો એની પાસે ઉભા રહેતા અને એ (આર્દ્રકુમાર) પોતાના અશ્વને ખેલાવતો ખેલાવતો દૂર જઈ અંધપક્ષમયમાં પાછો આવતો. આ પ્રમાણે તેમને વિશ્વાસ પમાડી તે નિરંતર વધારે વધારે દૂર જવા આવવા લાગ્યો; અથવા તો ધર્મને વાસ્તે કપટ (કરવું) એ) સુંદર છે. એ આમ કરવા લાગ્યો એટલે સામંતોને વિશ્વાસ બેઠો; અથવા તો એમ કરવાથી આખી પૃથ્વીને પણ વિશ્વાસ બેસે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.

પછી એણે પોતાના વિશ્વાસુ માણસોને પોતાનો અનિપ્રાય જણાવ્યો; કારણકે આપણું ચિંતિત નહિં અશુભ રાખવાથી તેમ વળી નહિં અતિશુભ રાખવાથી સિદ્ધ થાય છે. એણે એમની પાસે સમુદ્રને વિષે એક પ્રવહણ તૈયાર રખાવું ને તેમાં, આત્માને વિષે જ્ઞાન પ્રમુખ ભરે તેમ, રત્નો ભર્યાં. વળી પહેલેથી જ, જંગમ પ્રાસાદ જ હોયની એવા એ વહાણને વિષે એણે શ્રી આદીશ્વરની પ્રતિમા પણ મૂકાવી. પછી પૂર્વની પેઠે અશ્વને ફેરવતો ફેરવતો એ બહુ દૂર જઈ અદૃશ્ય થઈ ગયો અને દાણમાત્રમાં, ઉત્તત એવા ગુણસ્થાનને પ્રાપ્ત થયો હોયની તેમ, એ પ્રવહણપર આરૂઢ થયો. આ પ્રમાણે એ આ શુરસમાન નૌકાવડે મિથ્યાત્વરૂપ સાગરને ઉજ્જંઘીને, બળ્ય પુરુષ દર્શનને પ્રાપ્ત કરે તેમ, આર્યદેશ પ્રત્યે પામ્યે. ત્યાં વહુનયત્રી ઉતરીને એણે સત્વર, એ

પોતે અત્યારસુધી રાખેલી થાપણ જ હોયની એવી શ્રી જિનપ્રતિમાને અસયકુમાર પાસે મોકલી દીધી, અને જિનમંદિર, જિનબિંબ, પુસ્તક અને અતુર્વિંધ સંઘ-એ સાત ક્ષેત્રોને વિષે ધર્મળીજની વૃદ્ધિને અર્થે ધનનો વ્યય કર્યો. પછી ચંતનો વેષ ધારણ કરી એણે ઉત્તમ મંત્ર જેવું સામાયિકસૂત્ર સુદ્ધાં પોતે ઉચ્ચાર્યું. પણ એવામાં તો દેવતાએ ગગનને વિષે રહીને વાણી કહી કે હે આદ્રકકુમાર, તુંજ સિંહની પેઠે શુરવીર અને સત્વવાન છે, કારણકે તે આ પ્રમાણે ક્ષણવારમાં રાજ્ય તણને દીક્ષા લેવા માંડી છે. પણ હજી તારે ભોગાવણી કર્મ બાકી છે તે પ્રતિબંધક છે. માટે જ્યાં સુધી એ પૂરેપૂરાં ક્ષય પામે ત્યાં સુધી વિલંબ કર. કારણકે નિકાચિત કર્મ ભોગવ્યા વિના ક્ષય પામતું નથી; એ ભોગાવણી કર્મ બાકી હોય ત્યાં સુધી જિનેશ્વર ભગવાન પણ દીક્ષા આચરતા નથી માટે એમના શેષ અનુયાયિઓએ પણ તેમજ આચરણ કર્યું. તેથી એ કર્મ ભોગવી લીધા પછી જ તું દીક્ષા મહણ કરજે, હમણા આમહ ત્યજ દે; કારણકે જે પુનઃ પાછળથી ઉત્પન્ન થવાનું છે તેનો હમણાં નાશ કરવાથી પણ શું ?” એ પરથી એણે પોતાના પૌરુષ વિષે ખુબ મનન કર્યું; અને દેવતાના વચનને નહિં ગણીને દીક્ષા લીધી જ; કારણકે અર્ધાજન દોષ ભોતો નથી.

હવે આ આદ્રકકુમાર પ્રત્યેકબુદ્ધ વિહાર કરતા કરતા કોઈ ભવિતવ્યતાના યોગે જ વસંતપુર નામના વગરને વિષે આવ્યા; કે જ્યાં આકાશ સાથે વાતો કરતી સુનાથી ધોળેલી હવેલીઓ જાણે દત્તારજનોનાં યશના પિંડ જ હોયની એમ વિરાજ રહી હતી; તથા અતિશય સુગંધ અને વિકાસને લીધે લક્ષ્મીના નિવાસસ્થાન એવા પુષ્પોવટે વાટિકાઓ તરતની શુથેલી માળાઓની જેમ, ચોલી રહી હતી. એ નગરના કોઈ દેવમંદિરમાં, એ જંગમ થમતા રસ હોયની એવા સુનિ ધર્મધ્યાનપરાયણ થઈ ક્રયોત્સર્ગે રહ્યા.

આ નગરને વિષે નિર્મળ શુભેત્તો કરીને બ્રહ્મ એવે. એક

અત્યંત સમૃદ્ધિવાન દેવદત્ત નામનો શેઠ વસતો હતો. એને પોતાની સમાન રૂપ-શુભ્ર-વય આદિથી શોભતી ધનવતી નામે પત્ની હતી. (હવે) પેટો જે બન્ધુમતીનો જન્મ હતો તે સ્વર્ગધકી અંબીને આ કંપતીને ત્યાં પુત્રીપણે અવતર્યો હતો; અને જંગમ લક્ષ્મી જ હોયની એવી એ પુત્રીનું શ્રીમતી એવું નામ પાડ્યું હતું. ધાવમાતોએથી ઉછેરાતી અને બન્ધુજનોથી લાડ લડાવાતી એવી એ બાળા અનુક્રમે હમણાં રમવા જવા જેટલી વયે પહોંચી હતી. એટલે આ વખતે એ સમાન વયની બહેનપણીઓ સાથે રમતી રમતી જાણે એ જંગમતીયને વંદન કરવાને જ હોયની એમ એજ દેવમંદિરને વિષે આવી; અને ત્યાં સર્વે પતિ વરવાની રમત રમવા લાગી; અથવા તો બાળપણને વિષે તો પોતપોતાના સ્વભાવને ઉચિત એવીજ એટાઓ થાય છે. એમાં સૌ પરસ્પર કહેવા લાગી-“હું સખીઓ, આ પોતપોતાનો મનવાંછિત વર વરે,” એટલે સૌએ એમ કયું; અહો ! જેને વિષે આવા પ્રકારની કીડાઓ અત્યંત વિશાળ રહી છે એવી જે બાલ્યાવસ્થા તેની કયો માણસ સ્પૃહા નથી કરતો ? એવામાં શ્રીમતી જાલી-હું સખીઓ, હું તો આ મુનિને વરી; એજ મારા વર છે. કારણકે હુધાયકી પર એવું જે-લોજન-તે કદિ કોઇને રૂચે છે ખરું ? તે વખતે આકાશવાણી થઈ કે-હું વત્સે, તેં ઠીક વર પસંદ કર્યો, તેં ઠીક વર પસંદ કર્યો; કારણકે અનેક જણ અસારઆહી હોય છે; સારઆહી તો બહુ વિરલા જ હોય છે. ” એમ પ્રશંસા કરી દેવતાએ મહા ગર્જનાપૂર્વક રત્નવૃષ્ટિ કરી; કારણકે જ્ઞાન વિનાની એકલી પ્રશંસા એના ધરને વિષે જ રહો (અર્થાત્ કંઈ કામની નથી.) ગર્જનાથી ભય પામીને ઐથીપુત્રી, જાણે “ચિરકાળે મને પતિ મળ્યા છે, તે હવે જતા ન રહો ” એવી બુદ્ધિથી જ હોયની એમ મુનિને ચરણે વળગી પડી. એટલે “અહો ! આ મારા ત્રતરૂપી ગેધને, પુત્રને જેમ અતિશય લાડ તેમ, વાસુડેવી અનુકુળ ઉપસર્ગ થવા માંડ્યો ” એમ વિચારી ચાલુ મત્વર ત્યાંથી નીકળી ગયા; અથવા તો અગ્નિને પાસે આવતો બાળીને કોણે શીઘ્ર નથી

જતું રહેતું? પછી, જેનો કોઈ સ્વામી ન હોય એવી લક્ષ્મી રાજાની છે એમ ગણી રાજા પોતે ત્યાં આવ્યો 'કારણ કે એની મેળે મુખને વિષે આવીને પડતો રસ કોને ગળ્યો નથી લાગતો? પણ અહો! પોતે અનેક દેશના સ્વામી છતાં અને વળી અનેક કરોથી સ્કુરાયમાન થતા છતાં પણ રાજાઓ, રાહુથી જેમ સૂર્યચંદ્ર હિરાન થાય છે તેમ, ફક્ત એક લોભને લીધે બહુ હિરાન થાય છે. કારણ કે એ રાજાના સેવકો જેવા પેલા રત્નોને અહણ કરવાને અવૃત્ત થયા તેવા તેમણે (રત્નોને સ્થાને) ફેંકી દેતા સર્પો જ્યાં રાજા લોભી હતો છતાં પણ રત્નોને લીધા વિના પાછો ગયો; કારણ કે જ્યાં સુધી લય બતાવવામાં આવતો નથી ત્યાં સુધીજ લક્ષ્મી રહે છે. એટલામાં આકાશને વિષે જેવી ઘોઘી-“આ ધન મેં શ્રીમતીને વર તરફથી વરણ તરીકે આપ્યું છે.” એ સાંભળી લક્ષ્મી બ્રહ્મ થયેલા ધનુર્ધારીની પેઠે રાજા વિદક્ષ થઈ ગયો, (જન્મવાણે પડ્યો.) પછી સમસ્ત રત્નો શ્રીમતીના પિતા પોતાને ચોર લઈ ગયો; કારણ કે પોતાની મેળે લેટ દખલ આવી મળેલું ધન કોઈ મૂકી દે ખરા? લોકો પણ આશ્ચર્ય પામતા પામતા ક્ષણવારમાં પોતપોતાને સ્થાને જતા રહ્યા; કારણ કે ગમે એટલાં કૈાતુકો જોવાથી પણ કંઈ પેટ ભરાતું નથી.

હવે કેટલેક વર્ષે શ્રીમતી નાનાપ્રકારના યુવાનોના મનરૂપી નેત્રોને વશ કરવાને કામલરૂપ એવી યૌવનાવસ્થાને પામી; તેના સોનારૂપાના નૂપુરોવાળા ચરણે જાણે કમળોને પરજાય કરીને (તેમણે) પ્રાપ્ત કરેલો એવો જે યશ-તેનાથી યુક્ત હોયની એમ વિરાજવા લાગ્યા. હાથીની સૂંઠ જેવી એની બન્ને સરલ અને કોમળ જંઘા એની કાયાની અને ચિત્તની જાણે સરલતા સૂચવતી હોયની! (એવી હતી) એના ગોળ, વિશાળ, કદળીસ્તંભ જેવા ઉર જાણે શંભુના નેત્રના અગ્રિથી તપી ગયેલા કામદેવે આલિંગન કરેલા હોયનાં એવા ચોલતા હતા. વળી કામદેવરૂપી સિદ્ધ અજીત થઈ પડ્યો છે; તે પણ એના મરૂદેશની ભૂમિ જેવા ઉચ્ચ નિર્ગમપદ્દેશનો જાણે આશ્રય લઈને હોયની! ઉપર

રહેલી ત્રિવલિવાળી એની કૃષિ પણ કૃશ હતી. અથવા તો વ (બ) લિપી^૧ પરાજય પામેલો એવો કેણુ કૃશ નથો યઈ જતા ? એના વિસ્તારવંત અને પુષ્ટ વક્ષોજ બાણે યુવાનેના ચિત્તને મોહ પમાડવાને ઇદ્રમજિકના (બે) ગોળાજ હોયની એવા શોભતા હતા. ભુજના અમલાગે રહેલા એના બન્ને હર બાણે, એના ચન્દ્રવદનની શોભાને નહિં જોઈ શક્યાથી (પોતાના) દુનાળવા (રૂપી ચરણ) ને ઉંચા રાખી (પોતે) અધોમુખે (મુખ નીચું કરી) રહેલા બે કમળોજ હોયની એવા હીપતા હતા. ચંદ્રમાનું કલાવાનુપણું તોજ જણાય કે જો (ચંદ્ર) એના મુખની તદ્દન પાસે આવીને પોતાની કળા બતાવે; અન્યથા તો (શરમાઈને દૂર જતો રહ્યો છે એટલે) ત્યાં રહ્યો રહ્યો બલે મુખવિકાસ કયો કરે ? એમ એનાં બીજા પણ અવયવો લોકોના ચિત્તને પ્રીતિ ઉપજાવનાર હતા; અથવા તો મોઢકનું તો સઘળું યે મિષ્ટ જ છે.

હવે આવી ધૌવનમાં આવેલી શ્રીમતીને પરણવાને, પધિનીની પાસે જેમ જમરા આવે છે તેમ અનેક મુંદર વર આવતા. તે વખતે એનો પિતા કહેતો કે-હે પુત્રી, ધણા ધણા ઉત્તમ વસ્ત્રાં માગ્યાં આવે છે માટે તું એમાંના કેાઈને કબુલ રાખ. ત્યારે શ્રીમતી પણ કહેતી બે-હે પિતા, હું તો સાક્ષાત્ નિધાન જેવા જે સદ્ગુણ (સાધુ) દેવમંદિરને વિષે આખ્યા હતા તેનેજ વરી ચુકી છું. વળી એ વખતે એ મારાં કાયથી મસજ થયેલી દેવીએ વરણામાં રત્નની વૃષ્ટિ કરી હતી તેથી તે (કાય) દેવની પણ સાક્ષિએ થયેલું છે. વળી હે તાત, આપ પણ એ રત્ને લઈ આખ્યા તેથી આપની પણ એમાં ખરી સંમતિ થયેલી છે; એમાં જરાએ વાણીનો વ્યાપાર (ગાઠની વાતો) નથી.

૧ ચલિ ને બદલે ચલિ પણ ક્વચિત્ વપરાય છે. અને ચલિ નો બળવાનુ એવો પણ અર્થ થાય છે.

૨ બગાસાં ખાધા કરે. ભાવાર્થ એવો છે કે ચંદ્રમા પણ તેના મુખ સાંસ્થથી સંજ્વાઈ જઈ દૂર જતો રહ્યો છે, પૂંચઈ આવી મકોત નથી, ત્યાં મેરો મેરો પાસા ખાય છે.

માટે સર્વ લોકની સાક્ષીએ મારા આ પ્રમાણે તેની સાથે પ્રકટ્ય કર્યા પછી મને ણીજ સુરેન્દ્ર સમાન વરને પણ આપવી યોગ્ય નથી. કારણ કે આપે શું “સત્પુરુષો વચનની પેઠે કન્યા પણ એકજવાર આપે છે” એવું જે સર્વ લોકો કહે છે તે નથી સાંભળ્યું ?” પુત્રીનાં આવાં બુદ્ધિવાળાં વચનો સાંભળીને દેવદત્તને કહેવું પડ્યું કે—હે બાબા તું જાણે પ્રહસ્પતિનીજ પુત્રી હોયની એમ મહા પડિતા છે. પણ એ મુનિ ક્યાં હશે તે આપણે જાણતા નથી, કારણ કે જાણે ચરણે જમરા હોયની એમ એ મુનિજનો એક સ્થળે પગવાળીને બેસતા નથી. એ તારા અભિપ્રાય મુનિ આવશે કે નહિ તે પણ કહેવાય નહિ; છતાં વળી દેવયોગે અહિં આવી ચડશે તો તે બોળખાશે પણ કેવી રીતે ? કારણ કે આ નગરમાં એવા સાધુઓ કંઈ થોડા ઘણા આવતા નથી; અને વળી તેઓ સર્વે એકસરખાજ હોય છે. છાશ ઉજળી અને દુધ પણ ઉજળું—એનો ભેદ કોણ બોળખાવી શકે ? વળી હે પુત્રી એ તને આહે છે કે નહિ એની પણ તને ખબર છે ? માટે જવરનો નિમ્મલ કરનાર એવા પણ તક્કસર્પના મસ્તકના મણિ જેવા (અમાદ્ય) એ સાધુની વાત પડતી મૂક. અને આ જે આટલા બધા શ્રીમંત-કુળવાન-મુલગ અને રૂપવંત વર આમ્યા છે એમનામાંના એકને તું વર. એ સાંભળી પુત્રીએ કહ્યું હે તાત, આપે જે આદેશ કર્યો તે નિઃસંશય તેમજ છે; આપ વડીલનાં વચનો સત્ય જ છે પણ હે પૂત્યપિતાજી, તે વખતે જે ગર્જના ધર્મ હતી તેથી ચમકી જઈને હું એ મુનિના ચરણે વળગી પડી હતી તેથી, બુદ્ધિમાન પુરુષો જેમ શ્લોકોદિના લક્ષણને તેમ, એ એમના ચરણે એક લક્ષણ જોયું હતું; આ ભવમાં નિશ્ચયે એ સાધુજ મારા સ્વામી છે; અન્યથા મુંદર એવા પણ ભોગો—તે જાણે રોગો હોયની એમ મારે કંઈ કામના નથી. એના શિવાય અન્ય ગમે તેવા ઉત્કૃષ્ટ વર, પંચધારાએ વહેતી એવી પણ મુખની વાણી તૃપ્તિશાલી જનને જેમ અચ્ચિકર છે તેમ મારા ચિત્તને બીલકુલ અચ્ચિકર છે. પુત્રીનાં

આત્રાં હડાપણુ બરેલાં વચનો સાંભળીને “તારાં પુણ્ય બાળપત્તર હશે
તો એ એને અહીં જેથી લાવશે” એમ શેઠે કહ્યું, કારણ
માળાપનો અપલપ્ત્યે આવો જ પ્રેમ હોય છે.

હવે પિતાના એવા-આદેશ-વચનથી શ્રીમતી લિશ્તુક સાધુએને
વર્ષાઋતુના મેઘની જેમ અવિશ્રાન્તપણે દાન દેવા લામી. પાદચિન્હને
જોવાની ઇચ્છાને લીધે એ નીચી નમી નમીને મુનિએને
વંદન કરવા લાગી; અહો ! જેનો જેને અર્થ હોય છે તેનો
તેને વિષે જ આદર હોય છે. આદ્રકમુનિ તો શકુન જોવા
પણ એ નગર તરફ આવ્યા નહિ; કારણ કે જે ગામ જવું ન
હોય તેની વાટ કોણ પૂછે ? પણ દિશા ભૂલી જવાને લીધે જ એઓ
બારમે વર્ષે ત્યાં આવી ચઢ્યા. માટેજ લોકો કહે છે કે માણસનું
ધાર્યું કશુંપે થતું નથી. ત્યાં એ મુનિ માણુકરી વૃત્તિ કરતા કરતા
ઘટકુટીપ્રસાતન્યાયે^૧ શ્રીમતીને જ ઘેર આવી ચઢ્યા. એટલે નાનાપ્રકારના
પગ્ન ગોસમૂઠને વિષે ગોવાળણી જેમ વૃષભને ઓળખી કાઢે તેમ
શ્રીમતીએ પણ એમને ચિન્હ જોઈને ઓળખી કાઢ્યા. તે પરથી
તેમને પ્રેમપૂર્વક કહ્યું-હે માણનાથ, જેમને મેં બાળપણને વિષે
દેવમંદિરમાં કીડા કરતાં કરતાં સ્વેચ્છાએ વર્ષા હુતા એવા-આપ
હરિણી સમાન મારા જેવી મુઘ્યાને ત્યજી ફરને કોઈ દેશાન્તરે
જતા રહ્યા હતા; કારણ કે બાળકને છેતરવું બહુ સહેલું છે. પણ
હવે તો હું મૂકીશ ત્યારે જ તમે જવા પામશો; કારણ કે એક
વાર છેતરાયો એ પુનઃ સાવધાન રહે છે. હે ચન્દ્રબન્ધુ સ્વામીનાથ
જ્યારથી આપને મેં જોયા નથી ત્યારથી કુમ્ભાદનીની પેઠે હું
હુઃખે કાળ નિર્ગમન કરું છું. માટે હે મહા ઠરણાસાગર, હવે
આપ કૃપા કરીને મારી સાથે લગ્ન કરો; કારણ કે સત્પુરો.

^૧ ઘટ=કર; કુટી=સ્થાન; ઘટકુટી=કર લેવાનું સ્થાન. કર લેવાના સ્થાન
આગળના પ્રસાત ચતું એ ન્યાયને ઘટકુટીપ્રસાત ન્યાય કહે છે. (કર ન આપવો
પરે માટે કોઈ, (દ્રષ્ટાંત તરીકે ગાડીવાળો) ગતીને સમયે આડે અવરો રસ્તે
ચડેને ગાડું હાંકે પણ સવાર પડ્યે તો ન્યાં આવતું જ નહોતું એ સ્થાન
આગળ જ અભયકુમારે આવી ચડ્યો જુએ છે; અને કર આપવો પડે છે,

નિરંતર હુઃખીજનો તરફ વત્સલભાવ રાખે છે. એ કદિ મતને વિષે આચક્ક કરીને, મને નહિં પરણે. તો હું તમને નિશ્ચયે સ્વીકૃત્યા દર્શા. શ્રીમતી આ પ્રમાણે બોલતાં હતી એટલામાં તો ત્યાં બહુ માણસો એકઠાં થઈ ગયાં; તથા આલેખાઈ ગયું છે મન જેવું એવો રાગ પણ આવી પહોંચ્યો. નૃપાત પ્રમુખઃ સર્વ લોકો કહેવા લાગ્યા-હે સાધુ, આ જાળાની પ્રાર્થના સફલ કરે; કારણ કે સાધુ અને કલ્પતરૂ ખન્નેને સમાન જ ગણ્યાં છે સાધુએ ઉત્તર આપ્યો-હે અંજના, રોગી જેમ અપથ્યને વિષ તેમ તમે મારે વિશે પ્રેમ દર્શાવો છો એ ખોટું છે કારણ કે:-

શલ્યં કામા વિપં કામાઃ કામા આશીવિપોષમા ।

કામાંશ્વ માર્યયમાના અકામા યાન્તિદુર્ગતિમ્ ॥

અર્થાત્ કામ શલ્ય જેવો છે, કામ વિષસમાન છે અને કામ સર્પની ઉગમાને થોમ્ય છે; વળી કામની પ્રાર્થના કરનારાઓ પોતાનાં કામ (મનવાંછિત કાર્યો) પૂર્ણ કર્યા વિના દુર્ગતિમાં જાય છે. એ શલ્યાદિ ત્રણ વાના તો આ જન્મને વિષેજ પીકા કરે છે પરંતુ આ કામ તો પાપકર્મોની પેઠે ભવોભવ હુઃખદાયક થાય છે. પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરીને, જે કામલોગને ધરતા કચરાની પેઠે ત્યજી દીધા છે તેવા ભોગવિલાસને હું હવે કેવી રીતે લોગવું ? કારણ કે કેાઈ માણસ વમન કરેલું પાછું ખાતો નથી માટે તમે મારી આગળ અશુભ સ્વપ્નની જેમ કામલોગની વાત પણ કરવી રહેવા લી. એ સાંભળીને રાગ પ્રમુખ સૌ કહેવા લાગ્યા-હે સુનિવર એ સર્વ સત્ય છે; પણ અમારે જે કંઈ કહેવાતું છે તે, હે સુનિ, તમે સાંભળો. બહુ બહુ વર્ષો થયાં, આણે પરણવા લાયક વયે પહોંચ્યા છતાં પણ સ્વપ્નને વિષે યે આપના શિવાય અન્ય વરને ઈચ્છ્યો નથી, માટે હે વિચક્ષણ સુનિ, એનો મનોરથ પૂર્ણ કરો; અન્યથા સોહકને લીધે કદાચિત્ પ્રાણ ત્યાગ કરશે. એમ ન થવા લી. હે સાધુ, ભોગવિલાસ ભોગવી લઈ પુનઃ પણ દીક્ષા આચરજે; કારણ કે એમ કરવાથી પાછળથી પણ શુદ્ધ થવાય છે. ” એ સાંભળી સુનિએ દેવતાત્વ દીક્ષાપ્રતિષેધક

વચન યાદ આવવાથી તથા શ્રીમતીના બન્ધુ અને સગ્ગ
આદિની પ્રાર્થનાથી, પોતાને અચ્ચિત્તર એવું પણ એ લોકોનું
કહેવું માન્ય કયું. કારણ કે પાંચ માણસો ભેગા થઈને એકલો
હોય એને ગાંડો કરી મૂકે છે. ચારિત્રનો ત્યાગ કરીને એણે
ઐહીપુત્રીનું પાણિપ્રહણ કર્યું; અથવા તો કર્મને અન્યથા કરવાને
કોઈ સમર્થ નથી.

પછી આદ્રકકુમારે શ્રીમતીની સંગાથે રહીને ગૃહસ્થાશ્રમ
પાળવા માંડ્યો. અહો! પ્રાણીને એકજ ભવને વિષે અનેક
અવસ્થાઓ થાય છે. પ્રીતિપૂર્વક વિવિધપ્રકારના ભોગવિલાસ અનુભવતા
એ દંપતીને એક કુલદીપક સમાન પુત્ર થયો; એણે વખત ગયે
ધાવણ મૂક્યું; અને એની જીભ પણ કેઈ વૃક્ષનાં એવાં મૂળીઆંથી
અત્યંત મર્દન થઈ હોયની એમ અનુક્રમે સારી રીતે છુટી
પડવા લાગી. પુત્ર એટલી વયે પહોંચ્યો એટલે હવે સ્વામીએ
શ્રીમતીને કહ્યું-હે પતિવ્રતા, શાહજીને જેમ ધુધ તેમ તને
હવે આ પુત્ર સહાયકર્તા થયો છે. માટે મને રજા આપ કે
જેથી હું પુનઃ મત આદ્યું; કારણ કે, પાશચક્રી જેમ પક્ષી
તેમ હું આ ગૃહસ્થાવાસ થકી નીકળી જવા ઇચ્છું છું. જો
તું હા નહિં કહે તો હું દીક્ષા નહિં લઉં; કારણ કે એ વારંવાર
અહણ કરવી અને મૂકી દેવી એ બાળકની રમત કહેવાય. ”
શ્રીમતી તો આપરથી આ વૃત્તાન્ત પોતાના પુત્રને જણાવવાને રૂ
કાંતવાને રેંટીઓ અને પુણી લઈને બેઠી: કારણ કે સ્ત્રીઓને
એકદમ બુદ્ધિ સૂઝી આવે છે. માતાને રૂ કાંતતી જોઈને પુત્ર
બોલ્યો-હે માતા, તેં આ સામાન્ય માણસોની પેઠે શું કરવા
માંડ્યું? માતાએ કહ્યું-હે વતસ, તારા પિતા દીક્ષા લેવાના છે
તેથી મેં એ આદ્યું છે; કારણ કે પતિ વિનાની સ્ત્રીઓને પ્રાયઃ
જેજ આજીવિકા છે. એ પરથી પુત્ર લાડવાળાં, વિશ્વાસજનક
શબ્દોથી માતાને કહેવા લાગ્યો-હું મારા પિતાને બાંધી રાખીશ.
પછી એ કેમ કરીને જશે? એમ કહીને એણે રેંટીઆપરથી
સતરનો તાંતણો લઈલઈને, ચોથું મંગળ કરતી વખતે સાજો

વરના ચરણુ બાંધે છે તેમ, પિતાના ચરણુ બાંધ્યા. પછી કહેવા લાગ્યો-માતા, તું હવે લાય રાખીશ નહિં. મેં મારા પિતાને સજ્જડ બાંધ્યા છે, એટલે એ કર્મથી બધાયલા સંસારી જીવની પેઠે અહિંથી છુટી જઈ શકશે નહિં. એટલે આર્દ્રકક્રુમારે પણ વિચાર્યું-અહો ! આ બાળને પણ નારંગી આદિ કૃષ્ણને વિષે હોય તેવો મારે વિષે કોઈ અવર્ણનીય સ્નેહ છે. માટે આ મારા પગપર પુત્રે સૂતરના જેટલા આંટા દીધા છે તેટલા વસ્ત્ર પર્યંત હું ગૃહસ્થાશ્રમને વિષે વહીશ કારણ કે એ આંટા અટ્ટેજ દેવાવ્યા છે, એમ કહી એણે એ આંટા ગણી નેયા તો સ્વર્ગમાર્ગના બંધની જેટલા બરાબર બાર થયા. આમ એ આર્દ્રકક્રુમાર મત લેતાં અટક્યે; માટેજ વિદ્વાન લોકો કહે છે કે મહોટા માણસોના પણ એવાંસિ વહુવિદ્યાનિ (ઉત્તમ કાર્યો બહુ વિશ્વયુક્ત) હોય છે. આ પ્રમાણે શ્રીમતીએ પુત્રદારા પતિને મત ગ્રહણ કરતા અટકાવ્યા; કારણ કે અન્ય ઉપાયથી સિદ્ધિ થતી હોય ત્યાં સુધી વૈર કોણ ઉત્પન્ન કરે ? પણ આર્દ્રકક્રુમારને તો સમૃદ્ધિવાન એવો પણ ગૃહવાસ પ્રીતિદાયક થઈ પડ્યો નહિં; કારણ કે રાજહંસને સુવર્ણનું પાંજર એ સુખકારક થતું નથી.

હવે આર્દ્રકક્રુમારે સુખે દુઃખે પણ સંસાર ચલાવવા માંડ્યો; અને જેમ તેમ કરીને બાર વર્ષ નિર્ગમન કર્યા. બારમા વર્ષને અંતે એણે એકવાર રાત્રીને વિષે પોતાના મનમાં સંવેગ રૂપી રસની નીક સમાન એવો વિચાર કરવા માંડ્યો-અહો ! મતલબને વિષે મેં નિશ્ચયે મતલંગ થઈ હશે, તેનાજ પ્રભાવથી (મને ખેદ થાય છે કે) હું અનાવદિશમાં ઉત્પન્ન થયો; અને તેમાં પણ મતલંગનું કૃષ્ણ જાણુતા છતાંયે મેં-પાપીએ કાયાએ કરીને હમણાં મતને ભાંગીને તેના કડકેકડકા કરી નાખ્યા ન્યારે અજ્ઞાનપણે પાપ કર્યોથી પણ મહા દુઃખ લોગવતું પડે છે; ત્યાર તો જાણુતાં છતાં પણ એ (પાપકર્મ) કરનારની તો શી ગતિ થશે ? આ પૃથ્વીપર જેઓ ધર્મને ઓછાખતા જ નથી તેઓની અવસ્થા શોક કરવા લાગે છે. પણ જેઓ નાણુતા છતાંયે એ

કરતા નથી તેઓએ કરતાં વધારે ગેલે કરવા લાયક છે; અને જેઓ ધર્મને અડધુ કરીને એને અધવચ્ચે પડતો મૂકે છે એઓની અવસ્થા તો સોથી વધારે શોક કરવા લાયક છે. મારે પણ આ છેલ્લા ગણાવેલા જનવર્ગ જેવું થયું છે. માટે હું હવે એ શુદ્ધિને અર્થે દીક્ષા અડધુ કરું; કારણ કે ખુટેલો એવો કાલો માણસ કદિ વધારે ખુડવાનું કરે ખરો ? ” એમ વિચારીને, એણે પ્રભાત થયો એટલે શ્રીમતીને કહ્યું—હવે હું દીક્ષા લઈશ, કારણ કે હવે તારો પુત્ર, વૃષભની પેઠે, કામકાજની ધુરાને વહન કરી શકે એવો થયો છે. એ સાંભળીને ખુદિવાનુ એવી શ્રીમતી સતીએ પતિને જવા દીધા; કારણ કે પંડિતમનો કેમપણ કાર્યને વિષે એકાગ્રહી થતા નથી. પછી આદ્રકકુમારે અનન્તાનન્ત દુષ્કર્મોને મૂળમાંથી લેખેડી નાંખવાને સમર્થ એવી ભાગવતી-દીક્ષા પુનઃ અડધુ કરી. પુનઃ દીક્ષા અડધુ કરીને એ મહાત્મા મુનિએ ત્રણ જગતના શુદ્ધ એવા શ્રીમહાવીર ભગવંતના ચરણને વંદન કરવા તથા પોતાના શુદ્ધ અભયકુમારના દર્શન કરવા રાજગૃહનગર ભણી વિહાર કર્યો કારણ કે કયો વિદ્વાન પુરુષ વિશિષ્ટ ગુણના લાભને અર્થે પ્રયત્ન નથી કરતો ?

હવે પેલા પાંચમો સામન્તો જેઓ પૂર્વે આ આદ્રકકુમારના રક્ષકો હતા એઓ હમણાં ચારવૃત્તિથી અરણ્યને વિષે રહેતા હતા; કારણ કે રાજસેવાથી વિમુક્ત એવા પાયદળને યીજો શો માર્ગ રહ્યો ? માર્ગને વિષે જતા આ આદ્રકમુનિને, કપિલમુનિને પાંચસો ચોરસ મળ્યા હતા તેમ પોતાના આ પાંચસો સામન્તો મળ્યા એમણે મુનિને ઓળખી કાઢ્યા અને હર્ષ સહિત વાંધા; કારણ કે ચીરકાળે સ્વામીને, જેવાથી કેને હર્ષ નથી થતો ? મુનિએ પણ ધર્મલાલ પૂર્વક એમને કહ્યું—અરે ભાઈઓ, તમે ખાટકીની જેમ આ શી કુલવિકા લઈ બેસા છો ? પેલાઓએ કહ્યું—હા, તમે તે વખતે અમને છેતરીને ક્યાં જતા રહ્યા તેની અમને બીલકુલ ખબર પડી નહિ, અમે તો તમને બહુમહુ પ્રયાસવડે સર્વત્ર શોધ્યા, પરંતુ અમારા જેવા ભાગ્યહીનને આપ મળ્યાજ નહિ, એટલે

રણક્ષેત્રને વિષેથી પલાયન કરી ગયેલાઓની પેઠે અમે રાજાને મુખ
જતાવવાને અસમર્થ હોઈને (ત્યારથીજ) અહિં રહ્યા છીએ. સ્વામીની
સેવાથી બ્રહ્મ ધ્યેય એવા અમે અહિં ચૌરવૃત્તિથી જ આજીવિકા
ચલાવીએ છીએ; કારણકે સ્થાન થકી બ્રહ્મ એવા દંત-કેશ-નખ-અને
માણસો શોભતા નથી. સાધુએ કહ્યું-અરે, તમે અહિં આ
પ્રમાણે દુઃખમાં રહો છો એ યુક્ત નથી, કારણકે આ નરજન્મ
છે તે યુગશમિલાન્યાયે દુર્લભ છે. પેલાઓએ પૂછ્યું-હે સ્વામી
યુગશમિલા શું ? ત્યારે ભવ્યજનને પ્રતિજ્ઞા પમાડવાને વિષે
શ્વતુર એવા મુનિએ કહ્યું-કોઈ માણસ સમુદ્રના પૂર્વ ભાગમાં
એક યુગને લઈને નાંખે, અને એના છેક પશ્ચિમ ભાગમાં એ
યુગની સળીને લઈને નાંખે, તો જેમ ઘણેકાં પણ એ સળીને
યુગના છિદ્રને વિષે પ્રવેશ થયો દુર્લભ છે, તેમ મનુષ્યનો ભવ
પણ એકવાર શુભાચો તો પુનઃ મળવો દુર્લભ છે. વળી એ
સળી તો કોઈવાર પણ પ્રચંડવાયુથી ઉછાળા મારતા મોઝાંચોથી
મેરાઈને એ યુગના છિદ્રને પામે પણ ખરી; પરંતુ નિદ્રા-હાસ્ય
કષાય આદિથી વૃથા શુભાવેલો મનુષ્યજન્મ તો બીજીવાર મળતોજ
નથી. માટે હે વિવેકી મામન્ટો, સર્વ પુરુષાર્થને સંધાવવાવાળો
એવો નરજન્મ માત્ર કરીને ધર્મકાર્યને વિષે પ્રવૃત્ત થાઓ.
મન, વચન અને કાયાએ કરીને નિરંતર ત્રસ અને સ્થાવર
પ્રાણીઓની ઉત્તમ રક્ષા કરવી-કરાવવી અને કરવાની અનુજ્ઞા
આપવી; તથા સર્વદા સર્વ પ્રાણીઓને વિષે અનુકંષાવાળું-લોકોને
પ્રિય-અને પહેલેથી વિચારેલું એવું સત્ય બાપણ કરવું; વળી
સૂક્ષ્મ કે બાહ્ય પણ પારકી વસ્તુને મહા સર્પના વિકળી પેઠે
ત્યજી દેવી; અને સર્વ દેવ-મનુષ્ય અને તિર્થંચની સ્ત્રીઓને
યાવજજીવ મન-વચન-કેયાએ કરીને માતા અને બહેન સમાન
નિરખતી; તથા અપૃથ્વેને વિષે જેમ રોગી કરે તેમ, બાહ્ય-
અભ્યંતર સર્વ પરિવ્રજીને વિષે નાનાકાળ મૂર્છાનો ત્યાગ કરવો; એ
‘ધર્મ’ કહેવાય છે એ ધર્મ ઉત્કૃષ્ટ જન્મુ સમાન છે, પરમવત્સળ
મિત્ર જેવો છે. વળી હું ખરૂંપી સર્ગને દૂર કર્યા મહામંત્રતુલ્ય

છે; અને પાપરૂપી વ્યાધિનું ઉત્તમ ઔષધરૂપ છે. જો તમે સ્વામિભક્ત હો તો હું એના પુત્ર છું એટલે એક સારસને માર્ગે ખીજ સારસો ચાલે છે તેમ તમે પણ મારે માર્ગે ચાલો. પોતાના સ્વામીના પુત્રનો આવો ઉપદેશ સાંભળીને તેઓ બોલ્યા-અમારા ગૃહવાસને વિષે આપ અમારા સ્વામી હતા તો હવે તમારે બોધ પામેલા અમારા જેવાના આપ શુરૂ પણ થાઓ. મારે હે સ્વામી, હવે અમને દીક્ષા આપીને આ સંસારમાંથી તારો; કારણકે કુવામાં પડતો એવો કોણ માણસ હસ્તનો ટેકો નથી ઇચ્છતો? પછી મુનિવરે એ સર્વ સામંતોને દીક્ષા આપી, કારણકે મોટા પુરૂષો સર્વજ્ઞ હજારોના ઉદર ભરવાવાળા હોય છે.

પછી આગળ આદ્રકમુનિ અને પાછળ તત્કાળદીક્ષિત પાંચસો થે સાધુઓ-એમ નિકુર કરતા એઓ બધે યુથપતિ-હસ્તી અને એનાં બન્ધ્યાઓ ચાલ્યાં જતાં હોયની એમ અત્યંત શોભવા લાગ્યા. એવામાં માર્ગને વિષે એ મુનિસિંહને, દુઃખે ભેદ શકાય એવો, કુમુજ અને કલહમિય કુદ્રવાદ જેવો ગોશાળ સામો મળ્યો. પોતાને વિશેષ જ્ઞાની માનતો એ ગોશાળ વગર બોલાવ્યે વાચાળ થતો આંગ્યો અને આદ્રકમુનિની સાથે વિવાહ કરવા લાગ્યો. એટલે ત્યાં તો ભૂચરપ્રાણીઓ, અને ખેતર-વિદ્યાધરાદિ એકઠા ધર્મ ગયા અને નેત્ર પ્રસારીને જોવા લાગ્યા; કારણકે પારકું વગરપૈસાનું કોતુક કોણ નથી જોતું? ગોશાળે આદ્રકમુનિને કહ્યું-તમે આ કેશલોચાદિ ક્રિયા કરો છો તે સર્વ ઉચરભૂમિને વિષે ખીજ વાવવાની જેમ બ્યથા છે; કારણકે શુશાશુભ ફલ આપનારી એવી એકલી નિયતિજ, સર્વ ધાન્યોને જેમ વૃષ્ટિ તેમ, સર્વ ભાવની હેતુરૂપ છે. અથવા તો અશ્વો સર્વે અશ્વસમાન છે, હસીઓ હસ્તી જેવા છે, મનુષ્યો સર્વે મનુષ્ય જેવા છે, અને સ્ત્રીઓ પણ સર્વે સ્ત્રી તુલ્ય છે; વળી ટાઢ શિયાળામાં પડે છે, તડકો ઉન્હાળામાં પડે છે, અને વર્ષાદ ચોમાસામાં આવે છે-એ સર્વ બનાવોમાં નિયતિ જ કારણરૂપ છે હે મુનિ, જો એ ઠેકાણે નિયતિ કારણરૂપ ન હોય તો આ નિયનકારકો

બહુ અલ્પ છે તે કેમ હોય ? સ્વર્ગાર્દિ પણ જો પ્રાપ્ત થવાનાં હશે તો તે અહિં (આ પૃથ્વીપર) પણ પ્રાપ્ત થશે. માટે તમે તુલ્યખંડનની જેમ વૃથા તપશ્ચર્યાનું દુઃખ સહન કરો છે.

ગોશાળાએ આ પ્રમાણે આરોપ સહિત અને મહેરો સ્વરે મુનિને કહ્યું તે સાંભળીને એ મુનિરાજથી પણ બોલ્યા વિના રહેવાયું નહિ; કારણકે મૃગરાજસિંહ શું કોઈની પણ હાક સહન કરે ખરો ? એ સાધુ બોલ્યા-અરે ! તારો કપોલવાદ માત્ર પામરજનોની પર્વદાને વિષે જ સાચો છે; (કારણકે) શિયાળીઆની કીકીયારી શિયાળીઆઓના ટોળાને વિષે જ ઠીક છે. આ નિયતિની સાથે જ કર્મ, સ્વભાવ, કાળ અને ઉદ્યમ હોય તો જ કાર્યસિદ્ધિ થાય છે. જો નિયતિજ સર્વ ભાવવસ્તુઓનું કારણ હોય તો કોઠારને વિષે રહેલાં બીજ પણ કાર્ય કેમ ન સાધે (કેમ ન ઉગે) ? “ નિયતાકાર કાળ ” એમ તે પ્રતિપાદન કયું એટલે તે સ્વયમેવ કાળને પણ પ્રમાણરૂપ માન્યો ઠહેવાય. પણ નિયતિ પ્રમુખ વિના એકલો કાળ પણ હેતુરૂપ નથી; કારણકે એમ હોય તો કોઈ વખત વર્ષાકાળને વિષે પણ વૃદ્ધિ થતી નથી એ કેમ બને ? પ્રતિમા બનાવવાને યોગ્ય અથવા અયોગ્ય એવા પાષાણ અથવા કાષ્ટના નિશ્ચિત દૃષ્ટાન્તોથી ‘સ્વભાવ’ ની હેતુતા પણ સિદ્ધ છે; એટલે કે બીજાઓની સાથે ‘સ્વભાવ’ પણ એક હેતુ છે, એમ સિદ્ધ થાય છે. વળી એ ‘સ્વભાવ’ એકલો હેતુભૂત છે એમ પણ ન માનવું; કારણકે જો એમ હોય તો પુરૂષના પ્રયત્ન વિના પણ યોગ્ય કાષ્ટની પ્રતિમા બનત. વ્યવહારનું સમાપણું છે તોપણ કોઈ સ્થળે લાલ થાય જ અને અન્ય સ્થળે નથી થતો માટે ‘કર્મ’ પણ નિશ્ચયે ઉપર કહેલા હેતુઓના સાથે એક હેતુ છે એમ સમજવું. વળી નિકાચિત એવું જો કર્મ તે પણ કોઈ વખત ઉપર કહ્યા એ પુરૂષકાર-આદિથી પરાજય પામે છે માટે કર્મ પણ એકલું જ કારણભૂત નથી. ઉદ્યમથી ભૂમિ જોતવાથી જળનો પ્રવાહ નીકળે છે માટે એ ઉદ્યમને પણ તારે એક હેતુ માનવો પડશે, વળી નિયતિ

પ્રમુખ વિના આ પુરવકાર (ઉપમ) એકલો જ હેતુરૂપ નથી; કારણકે પ્રયત્ન થયે છે તે પણ ભુમિમાંથી જળ નિસરતું નથી એમ પણ ક્વાચિત્ બને છે. માટે એ સર્વે લેખાં મળીનેજ (કોઈ) કાર્યના હેતુભૂત થાય છે. એકજ વસ્તુમાંથી કદિ પણ બીજી વસ્તુ સંભવતી નથી; સર્વ વસ્તુઓ સામગ્ર્ય (મળણી-ધણી-અનેક વસ્તુઓ) થકી ઉત્પન્ન થાય છે, માટે નિશ્ચયે આ વિચારના વસ્તુરૂપ કાર્યની ઉત્પત્તિ અન્વય-વ્યતિરેકના અનુવિધાયિત્વને હીપે નિયતિ પ્રમુખ સર્વના એકત્ર મળવા થકી જ થાય છે, જેના અન્વયવ્યતિરેકનું જે અનુવિધાન કરે છે તે તેમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. દૃષ્ટાંત તરીકે (જેમકે) અંકુર એ બીજાકિનો અનુવિધાયક છે. વળી વિચારના વસ્તુરૂપ એવું એ કાર્ય કાળાદિ સામગ્રીનું અનુવિધાયક છે માટે એ એમાંથી જ ઉત્પન્ન થાય છે એવું અનુમાન પણ થાય છે. આ પ્રમાણે યુક્તિ-પ્રમાણ આદિવડે આદ્રંકમુનિએ પરાજય પમાડ્યો એટલે એ ગોશાળ (ગે) મૌન રહ્યો; હજી છે કે સૂર્યના પ્રતાપ આગળ પતંગીયું કયાં સુધી તેજસ્વી દેખાય ? એઅર્થાદિ પણ હર્ષ સહિત જયમંગલ શબ્દ કરતા, ધ્રુવને વિષે વિજય પામેલા સુભટની જેમ આદ્રંકમુનિની સ્તુતિ કરવા લાગ્યા.

અહીંથી આગળ ચાલતાં આદ્રંકમુનિ હસ્તિતાપસ નામના એક આશ્રમ પાસે આવી પહોંચ્યા. તે આશ્રમની કુપડીઓ સર્વે તાપસ બને તાપસીઓથી પુરક જાઈ હતી. વળી ત્યાં તકકમાં હસ્તિનું માંસ પડેલું હતું; તથા સર્વત્ર હસ્તિનાં અસ્થિ-ચર્મ-દાંત આદિ વેશ્યતાં પડ્યાં હતાં તેથી એ એક ખાટકીના ઘર જેવો જણાતો હતો. એ તાપસો અહીં નિરન્તર હસ્તિઓને જ હણી અર્વાચીન માંસાહારી લોકોની પેઠે માંસપર જ નિર્વાહ કરતા હતા. એમનો અભિપ્રય એવો હતો કે એક હસ્તિનું માંસ ઘણા કાળ સુધી ચાલે છે માટે અકેક હસ્તિને જ ને તેને સારું છે. કાળ-ભૂડ-છાગ-કરણ-અન્ય-મૃગ આદિ હણેલા આવે છે તથા ધાન્ય પણ બહુ બહુ પ્રકારનાં થાય છે.

પણ એમનો વિનાશ શા માટે કરવો જોઈએ ? મર્વ વસ્તુઓનો આહાર કરવામાં અધિક પાપનો લાભ થાય છે પણ વિચક્ષણ હોય તે જ આવક તથા વ્યયનો પૂર્ણ વિચાર કરે છે. ” પોતાની બુદ્ધિએ હવદયાતરપર એવા એ તાંપસોએ આ પ્રમાણે ‘ધર્મ’ ને કટપી કાઢીને હમણા એક હસ્તાને પોતાની એક મહાન્ત પુછ હોયની એમ વધ કરવાને બન્ધનોવતી બાંધે હોતો મોટી શૂળલાને વિષે રહેવો આ હસ્તિ જ્યા હોતો તેજ માર્ગે જ ગમ હવન-નાપથ જ હોયની એવા આર્દ્રકમુનિ ચાલવા લાગ્યા અનેક લોકો જેને ભક્તિસહિત વદન કરી રહ્યા છે એવા તથા પાત્રસો સાધુઓના પન્નિવાન્વાગા આ મુનિને જોઈને લઘુકર્મા એટલે હુણુકર્મી હોવાથી એ હસ્તિ વિચારના લાગ્યો-આ મુનિને નમન કરનારોએને ધન્ય છે, હું પણ એને હમણા જઈને નમું-પણ મને તો તરકની જેમ બાંધે છે, માટે હું હીનપુણ્ય છું, એટલે શું કરું ? એટલામાતો મુનિની દૃષ્ટિ પડવાથી એની સાક્ષી હવું થઈ ગયેલા દોરડાની પેઠે ત્રુટી ગઈ, કારણકે એના પ્રભાવથી તો કર્મના બન્ધ સુદા સત્વર નાશ પામે છે (સાક્ષીનું બન્ધન ગયું એટલે) હસ્તિ પરમભક્તિ મહિત વદન કરવાને મુનિ સન્મુખ દોડ્યો એટલે લોકો એના લયથી ચોતરફ નાસવા લાગ્યા પણ મુનિ તો એમને એમ ઉભા રહ્યા તેથી માણસો એકમુખે બોલવા લાગ્યા આ હસ્તી નિશ્ચયે મુનિને હણશે, કારણકે પશુઓને કાર્યોકર્મનો વિવેક હોતો નથી પણ એ હસ્તી તો જઈને સુઠ નીચી નમાવીને મુનિને ચરણે પડ્યો તે જાણે એમ જણાવતો હોયના કે આ ચરણના પ્રતાપે મારા મોક્ષ થયો છે મુનિને વારવાર પૂર્ણ હર્ષથી નિહાળતો હસ્તી તો ક્ષણમા મહા અટવીમા ચતો રહ્યો (પણ) મુનિને આવો પ્રભાવાતિશય જોઈને તાંપસોને એનાપર ક્રોધ થયો, (કારણકે) ક્યા અવિદ્યેને ચુણવાન તરફ મત્સર નથી થતો ? મુનિએ ૨ તિશા કેમળ વાણીથી તાંપસોને કહ્યું-તમે આ ધર્મને મિથ્યાજ્ઞાનવેદે પ્રકટ્યો છો (ધર્મ શું છે એનું તમને જ્ઞાન નથી)

આહાર વિના આ ઢેહ ટકી શકતો નથી એ વાત તો સત્ય છે પરંતુ એ આહાર ધાન્યનો હોય તેજ સારો છે. સર્વ સાવચેતો જેમણે ત્યાગ કર્યો છે એવા યતિઓને, સચિત્ત આહાર અથવા તો ગૃહસ્થોએ એમને અર્ધે પ્રાપ્ત કરેલો હોય એવો પણ, કલ્પનો નથી; તો આ કાચું માંસ પકવોછે તેમાં અને પકવ્યા પછીનામાં પણ અનન્ત જીવ ઉત્પત્ત ધાય છે એવા માંસની વાતજ શી કરવી ? એક હસ્તી હણવો એ સારો-એવો જે તમારા અભિપ્રાય છે તે ગાય ચુકન નથી; કારણકે પંચેન્દ્રિય જીવનું ચૈતન્ય ગુરૂ હોય છે અને એકેન્દ્રિયોનું ચૈતન્ય તો સ્વદૃષ્ટ હોય છે. આવી આવી ચુકિતવડે આદ્રંકમુનિએ એ તાપસોને સઘ પ્રતિજ્ઞાધ પમાડ્યો; અને એમને શ્રી મહાવીર ભગવંતના સમવસરણમાં મોકલ્યા. ત્યાં તેમને વૈરાગ્ય ઉત્પત્ત થવાથી તેમણે દીક્ષા ગ્રહણ કરી.

એવામાં હસ્તીના મોક્ષની અને તાપસોના પ્રતિજ્ઞાધની વાત સાંભળી શ્રેણિકરાગ અભયકુમારને લઇને આદ્રંકમુનિ પાસે આવ્યો; અને એમને સહપરિવાર વંદન કર્યું. મુનિએ પણ કલ્પવૃક્ષ સમાન ઇચ્છિત આપનારો એવો ધર્મલાભ દીધો. રાત્રીએ પૂછ્યું-હે મુનિ, શિવેશીકરણથી જેમ અચેત્તી એવા મુર્ખોને તેમ, તમારા દર્શનથી આ હસ્તીનો મોક્ષ થયો એ ચિત્રથી, લીંતની પેઠે માફ મન પૂરાડ ગયું છે. એ સાંભળી સરક હૃદયવાળા મુનિએ કહ્યું-હે રાજન, એ હસ્તિનો મોક્ષ થયો (છુટ્યો) એમાં કંઈ દુષ્કર નથી; તરાકથી કાંતેલા સૂતરના બંધનમાંથી છુટવું એજ દુષ્કર છે. એ સાંભળીને વિસ્મય પામેલા શ્રેણિકરાગએ પ્રશ્ન કર્યો-હે ભગવન, આ તરાકના સૂતરની વર્ણી શી વાત છે (એતો કહ્યો). મહર્ષિએ, એ પરથી લબ્ધજીવોને સ્વર્ગ અને મોક્ષ સુદ્ધાં પ્રાપ્ત કરવામાં (અપાવવામાં) જમાનરૂપ એવું પોતાનું ચરિત્ર કહી સંભળાવ્યું. અનેક મત્વથી સંકીર્ણ એવું મુનિનું ચરિત્ર સાંભળીને રાજ, અભયકુમાર અને સર્વ માણસો વિસ્મય પામ્યા.

પછી કૃતસંતાના ગુણથી ચોક્ષતા એવા મુનિએ અભયકુમારને કહ્યું-તુંજ એક મારો પરમ મિત્ર અને ધર્મબંધુ છે. હે મહાપુત્રિ સગપુત્ર, તેં જે પ્રતિમા મોકલી હતી તેને નિરખ્યા કર્યાથી મને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું હતું. હે બંધુ, તેં મને ધર્મ પમાડી સ્વર્ગના મુખ હસ્તગત કરાવ્યાં છે અને મને મોક્ષપદ આપ્યું છે. હું અનાયદેશરૂપી અન્ધારા કુવામાં પડ્યો હતો તેમાંથી તમારી પુત્રિરૂપી દોરડાવડે તમે મને ખેંચી લાંબને ધર્મદેશના કુશળ તટપર મૂક્યો છે. તમે મન પ્રતિજ્ઞાધ પમાડ્યો. એટલે જ મેં દીક્ષા ગ્રહણ કરી છે, માટે તમે મારા ગુરુ છો; કારણકે ગૃહસ્થ હોય કે ત્યાગી હોય પણ ધર્મ પમાડે એ ગુરુ કહેવાય. હું આ તમારો ઉપકાર કોઈ ભવમાં વાળી શકું એમ નથી; કેમકે સમ્યક્ત્વ પમાડનારને પ્રત્યુપકાર કરી શકતો જ નથી. આર અભયકુમાર, તું વિવિધ ભવ્યપ્રાણીઓને પ્રતિજ્ઞાધ પ્રમાણીને ઉત્તરેષાર ધર્મકાર્યમાં નિરંતર વૃદ્ધિ પામતો જા. એ સાંભળીને અભયકુમારે કહ્યું-હે પ્રભુ, એમ ન કહો; શુભ કે અશુભ ક્ષણ પ્રાપ્ત થાય છે તેમા ણીજ તો નિમિત્ત માત્ર છે; દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવરૂપી સમગ્ર સામગ્રીની સહાયતા હોય તોજ પ્રાણીઓ પ્રાપ્ત કરવા ચોચ્ય એવા પદાર્થોને સંપાદન કરે છે. એમાં કર્તાહર્તા કોઈ છે નહિ. પછી મહીપાળ, અભયકુમાર અને અન્ય અર્વ મુનિશરને વંદન કરીને સ્વસ્થાનકે ગયા; અને એ મુનિશર સહપરિવાર સમવસરણ પ્રત્યે પધાયા. ત્યાં શ્રીવીરપરમાત્માને ત્રણ મહાસિલ્પા ઘડી વંદન કરી યથાસ્થાને બેઠા અને એમના વાક્યામૃતનું પાન કર્યું. પછી આ આર્દ્રકુમુનિએ નિરંતર જિનેશ્વર ભગવાનની પર્યુપાસનાવડે ચોતાના આત્માને નિર્મળ કર્યો; સંખવડે દર્પણને નિર્મળ કરે તેમ. અનુક્રમે ધાનિકર્મના ક્ષય કરીને, કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું; અને કેટલોક કાળે સર્વ કર્મના ક્ષય કરી મોક્ષે ગયા.

એકદા શ્રી વીરજિનેશ્વર કેવળજ્ઞાનરૂપી હીપકથી ત્રણ જગતને વિષે ઉગ્રોત કરતા પુનઃ વાજગૃહનગરે આવી સમવસર્યા.

ત્યાં દેવતાઓએ સમવસરણુ રચ્યું તેને વિષે સહીને દેવમનુષ્યની પર્ષદાને આ પ્રમાણે ધર્મના ઉપદેશ આપવા માંડ્યો— 'યુક્તા' નું વગેરે ક્ષણ દૃષ્ટાન્તોએ કરીને દુર્લભ એવો મનુષ્યલવ પ્રાપ્ત કરીને વિદ્વજ્જનોએ ધર્મને વિષે ઉત્તમ કરવો. શ્રેષ્ઠ ઔપધીવડે વ્યાધિ નાશ પામે છે તેમ, ધર્મથી વિપત્તિ નાશ પામે છે, અને ચિંતામણિથી જ જેમ, તેમ, સર્વ લક્ષ્મી પ્રાપ્ત થાય છે. કદિ ધર્મ કરતાં, છતાંયે શ્રીમન્નતુમાં સરોવરનાં નીરની જેમ, લાલાન્તરાય (કર્મ) ને લીધે, વિભવ ક્ષીણ થાય, તો પણ એ (ધર્મ) ના જ મહાન પ્રભાવવડે, પ્રાણીને પુનઃ અહિં ને અહિં જ જિનજ્ઞાની પેઠે ઉચ્ચ સ્થિતિ પ્રાપ્ત થાય છે. એ જિનજ્ઞાનું વૃત્તાન્ત આ પ્રમાણે છે:—

વિચિત્ર પ્રકારના ચિત્રોએ કરીને યુક્તા, ન્યાયવંતજનોથી વસાયેલું વસંતપુર નામનું એક મુંદર નગર હતું. ત્યાં યુનાયી ધોળેલા હજારો મહેલ હતા; તે જાણે નગરની ચોલા નિરખવાને શેષ નાગના મસ્તકો બહાર આગ્યાં હોયની ! આ નગરમાં શત્રુઓરૂપી કુમુદના સમુદને સંકોચાવવામાં સૂર્યસમાન જિતશત્રુ નામનો નામપ્રમાણેશુલ્લાળો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તેના વક્તૃત્વશુભને લીધે બૃહસ્પતિએ (શરમાઈ જઈને) સ્વર્ગનો, અને એના ઉદાર સ્વભાવને લીધે બળિરાગ્નએ પાતાળનો આશ્રય લીધો હોયની ! ત્યાં સાધુઓની ઉપાસના કરનારાઓમાં અગ્રેસર અને ધાર્મિક પુરુષોમાં મુખ્ય એવો જિનજ્ઞ નામનો એક શ્રેષ્ઠ રહેતો હતો. એ પોતાના નામની જેમ જીવ, અજીવ, પુણ્ય, પાપ, આશ્રવ, સંવર, નિર્જસ, બધ અને મોક્ષ એ નવે તત્ત્વોનું જ્ઞાન ધરાવતો હતો. વળી એ મોક્ષસંપત્તિનું સળંગ કારણ જે જ્ઞાન— એ હર્ષસંહિત આપતો હતો, શીલમત પાળતો હતો, યથાશક્તિ તપશ્ચર્યા કરતો હતો અને ભાવના પણ ભાવતો હતો આ પ્રમાણે ધર્મના રહસ્યને જાણનારાઓમાં શ્રેષ્ઠ એવો એ શ્રેષ્ઠ પોતાના મનુષ્યલવને સૂક્ષ્મ કરતો હતો. એ ધનવાન હતો અને વળી જ્ઞાનનિપુણ પણ હતો તેથી પોતાને મેરુ ધરબહાર, લોકમાં, રાજદ્વારે અને અન્ય મર્ગ સ્થળે એનું પહું માન હતું.

એને જિનદાસી નામે કહાયછું, વિનય, સૌન્દર્ય, શીલ આદિ ગુણોએ યુક્ત સ્ત્રી હતી. જિનદત્ત શેઠને જિનદાસીની કુક્ષિથી, જાણે ધરનો ભાર ધારણ કરવાને ચાર મૂળસ્તંભો હોયની એવા નાગદેવ, જિનદેવ, ધનદેવ અને સોમદેવ નામના પુત્રો થયા હતા. એમને અનુક્રમે નાગશ્રી, જિનશ્રી, ધનશ્રી અને સોમશ્રી નામની શીલરૂપી સુગંધે યુક્ત સ્ત્રીઓ હતી. ઘેર કામકાજ કરનારા દાસદાસીઓ હોવાથી શેઠના પુત્રો અને પુત્રવધુઓ, મહિ-સુવર્ણના આભુષણો ધારણ કરી સુખમાં રહેતા હતા. જિનદત્ત શેઠ તો સમેતશિખર-અષ્ટાપદ આદિ તીર્થોની, અનર્ગલ દ્રવ્ય ખરચી જહુમહુવાર યાત્રા કરવા જતો-શ્રીસંઘની લક્ષિત કરતો-પુસ્તકો લખાવતો અને જિનમંદિરોનો તથા સાથે દુર્બંજ શ્રાવણોનો સુદ્ધાં ઉદ્ધાર કરતો. વળી એણે વસંતપુર નગરને વિષે જ જાણે દેવતાઓનું વિમાન હોયની એવું, કાન્તિ યુક્ત ક્ષરસખંધીવાળું, અત્યંત સુંદર જિનમંદિર કસાવ્યું હતું-તે ઉંચા શૌભિતા સ્તંભોને લીધે મનકરણ કરતું હતું. તેમાં હાલતો પુતળીઓ અને સુવર્ણના કુંસોએ કરીને યુક્ત મંડપ તથા ગજ-અશ્વ અને મનુષ્યોની ભેડકો કરેલી હતી. વળી એ એક પર્વતના શિખર જેવું મહા પ્રમાણવાળું, સુવર્ણના ફંડ અને કળશથી તથા ઘણા તોરણને લીધે રમ્ય જણાતું હતું. એ જિનમંદિરમાં પછી એણે શ્રીઆદીશ્વરભગવાનની અદ્વિતીય પ્રતિમાનું અને (એમ કરીને) સુગતિને વિષે પોતાના આત્માનું સ્થાપન કર્યું. આ મંદિરને વિષે એ જાણે સંધ્યાએ ગીતવાદ્ય આદિથી મનોહર એવી દેવપૂજા કરવા લાગ્યો વળી અઠ્ઠાઈ, કસ્યાણુક તથા ચતુર્માસાદિ પર્વોને વિષે તો એ હર્યોલ્લાસથી વિશેષ મહિમા કરવા લાગ્યો.

આ પ્રમાણે જિનદત્ત શેઠી ધર્મકાર્યને વિષે તત્પર રહેતો હતો. એવામાં દુઃકર્મના યોગે એની લક્ષ્મી જતી રહી; અથવા કલદાસીની પેઠે એ ક્યાંય પણ સ્થિર રહેતી નથી. આમ થવાથી નગરને વિષે પોતાનો નિર્વાહ ન ચાલતો જોઈ, એ કુટુંબ પરિવારને લઈ ગામડામાં રહેવા ગયો; કારણ કે દરિદ્રતા હોય

ત્યાં શું સારું હોય ? ગામડામાં છાશ-દહીં, ઇંધન-પાણી આદિની છત હોય છે માટે જ દુર્ગળ લોકો ત્યાં રહેવાનું પસંદ કરે છે. પછી તૃણ-કાષ્ટ આદિ લાવી એની એક ઝુંપડી બનાવી શેક સહકરુંબ એમાં રહેવા લાગ્યા, કમળ કાઢવને વિષે રહે તેમ. શેકના ચારે પુત્રો લોકોના 'ક્ષેત્રને વિષે હજા ફેરવતા રહ્યા; અથવા તો આ સંસારમાં કોનો ઉદ્યારત નથી થતો ? શેકની પુત્રવધુઓ પણ ઘરમાં પાણી 'ભરી લાવવું' વગેરે કાર્યો કરવા લાગી; અથવા તો જેમ વિધિ વગાડે તેમ નાચવું પડે છે. શેકની સ્ત્રી જિનદાસી ધરની અંદરનું સર્વ કામકાજ કરવા લાગી; કારણ કે ઘરમાં (એસીને) કોણે પુણ્ય કર્યું છે ? શેક પોતે પોતાના પુત્રોનાં બાળબચ્ચાંને રમાડવાનું કામ કરવા લાગ્યા. અહો ! આવા ધર્મિષ્ઠ પ્રાણીઓની પણ દુહંશા કરનાર વિધિને ધિક્કાર છે ! એમાં યે વળી આ પ્રભાણે નિરન્તર મહેનતમજુરીનું કામ કરતાં છતાં પણ એમને ખાવાને ઘેંશ અને તેજ જ મળતાં. તથાપિ (આવું આવું દુઃખ છતાં પણ) સત્વનો ભંડાર એવો જિનદાસ શેક કિચિત્ પણ ખેદ પ્રમથે નહીં, તેમ એણે ધર્મકાર્યને વિષે પણ ઉદમ ત્યજ્યો નહીં.

આવી દુઃખી અવસ્થાને વિષે માંડમાંડ કેટલોક સમય વ્યતીત થયો એવામાં એકદા શેકે ચારે પુત્રોને બોલાવીને કહ્યું-હું જિનેશ્વર ભગવાનના દર્શન કરવા શહેરમાં જાઉં છું. પુત્રોએ એકમુખે કહ્યું-તાત, ગાંડા થઈ ગયા જણાવ્યો છો. ધર્મ ધર્મ એમ ફરીફરીને તમે તો અમારો જીવ લીધો. દેહથી, વર્ણથી તથા લક્ષ્મીથી બ્રહ્મ થયા તોપણ ધર્મ ધર્મ કરતા રહેતા નથી ! હે ધર્મચિન્તા તાત, તમે ધર્મથી દ્રવ્ય વાપરી વાપરીને ધરને ચારે ખુણે ભૂખ તો લાવીને મુકી છે ! માટે હવે મૌન ધારણ કરીને અહીં પડ્યા રહો. તમારે દેવને શું કરવા છે ? એ તો તમારા ચિત્તમાં છે જ. એ સાંભળીને શેકે કહ્યું, અરે બાળકો, તમે કંઈજ સમજતા નથી તેથી જ આવું ન્હાના બાળકો જેવું

ખોલો છો. સુકત દાનલોગથી લક્ષ્મી ક્ષયિત નાશ પામતી નથી નિરંતર પાણી કાઢીએ તો પણ કુવો કદિ ખાલી થાય ખરો ? પરંતુ લક્ષ્મીના નાશ તો પાપકર્મના ઉદયથીજ થાય છે, ક્ષયરોગથી ઘેરાયેલા મનુષ્યના શરીરનો નાશ થાય છે તેમ અથવા તો તમારા જેવા અવિવેકીઓની સાથે વાદ શો કરવો ? હું માગું ધાણું કરીશ કારણ કે વિસપુર્યો સ્વાર્થ ખગાડતા નથી એમ કહી પુત્રોની ઇચ્છા વિરૂદ્ધ પણ, આજે મારા મહાલાગ્ય કે હું ચૈત્યના દર્શન કરીશ, એવી લાવના લાવતો, શેઠ શહેર ભણી આવ્યો.

શેઠ શહેરમા પેડા પણ શહેરીઓએ કૌતુકથી પણ એના સામું જોયું નહીં, તો મલાપણ કે જુકાગ તો કરે જ કાણ ? અહો ! દારિદ્ર્ય ખરેખર એક પરમ અદસીકરણ છે કારણ કે એ જેની પાસં હોય છે એને સમીપરહેલા યજ્ઞવાળાઓ પણ દેખતા નથી ! ગ્રંથીએ વિચાર કર્યો-તેજ હું છું, ને તેજ આ માણસો પણ છે, એમને હું જોઉં છું પણ એઓ મને [મારી તરફ] જોતા નથી. અહો દારિદ્ર્યનું જાલિત આશ્ચર્યકારી છે, માટે જ કહ્યું છે કે હે દારિદ્ર્ય, તને નમસ્કાર છે, તારી કૃપાથી હું સિદ્ધ થયો છું, કારણ કે હું સર્વને દેખું છું, એઓ મને દેખતા નથી. પછી જગત્થાને જઈ પોતાના હાથે જળ ગળી સ્નાન કરી જિનેશ્વરના મંદિરના દ્વારમા પ્રવેશ કર્યો ત્યાજ, અહો ! આતો જિનદત્ત શેઠ એ એમ ચિન્તાવન કરતી એક પુષ્પવાળી પુષ્પની માળા હાથમા લઈને એમને કહેવા લાગી-અહો શેઠ, આ મારી માળા બહુ સારી છે તે તમે ચક્રણ કરો શેઠે કહ્યું-મારી પામે એક ખદમ પણ નથી તો હું તે કેવી ગીતે લઉં ? પુષ્પવાળીએ કહ્યું-હે તાત, અમે અગ્રાપિ આપતુ આપેતુ જ ખાઈએ છીએ, આતો એની ફક્ત નિશાની દાખલની શેષ છે માટે હે તાત, આપની પુત્રીપર કૃપા કરીને એ ચક્રણ કરો એમ કહીને એ પુષ્પવાળીએ શેઠના ચરણ પકડી રાખ્યા ત્યારે ગ્રંથીએ કહ્યું-હે પુત્રી, હું તો અહીં ફક્ત દર્શન કરવાને આવ્યો છું પરંતુ તારી માળા-એલે લાવ પછી એ પુષ્પવાળીના હાથમાથી માળા લઉં

ત્રણ વખત નિરિસહિ કહી શેમાંચિત થઇ શેઠે દેવમંદિરની અંદર પ્રવેશ કર્યો. ત્યાં સવનિ પહેરવાનાં હતાં એવા વસ્ત્રમાંથી વસ્ત્ર પહેરી, મુખકોશ કરી, મંદિરના ગલગેહ (ગભારા) માં પેઠા. તે વખતે એના આખા શરીરપર શેમાંચ પ્રકટ થયા અને એને હર્ષના આંસુ આવ્યાં. જિનેશ્વરનું પૂજન કરતાં કરતાં એણે વિચારન કરી કે- હે ભગવાન, એક એવા દિવસે હતા કે જેને વિષે હું મુવર્ણના પુષ્પોથી અને આબુપુષ્પોથી આપની પૂજા કરતો; વળી ઉત્સવ હોય ત્યારે મોટા ઠાઠમાંથી, વિધિ પ્રમાણે, રથયાત્રા-સંગીતક [ગીત-વાદ-નૃત્ય] વગેરે સક્રિય હું આપની ભક્તિ કરતો. અને એક આવો દિવસ પણ આવ્યો છે કે જ્યારે હું દુઃખી છું અને પારકાં પુષ્પો લઈને આપની પૂજા કરું છું. નિશ્ચયે કેાઈ ધર્મકાર્ય કરતા ધર્માત્મા પુરૂષને મેં અન્તરાય કર્યો હશે તે આજે આવીને ઉભો રહ્યો છે. આમ ભાવના ભાવતાં શેઠનું મન અત્યંત આદ્ર થયું. એણે જીનપ્રભુની પૂજા કરી બહાર આવો ચૈત્યવંદન કર્યું. પછી વસ્ત્ર બદલી, ધર્મચોપ આચાર્ય વ્યાખ્યાન કરતા હતા ત્યાં ગયો; જ્યાં સૂરિશ્રીને વંદન કરીને સભાને છેડે બેઠો. સૂરિશ્રીએ એમને મહાન સંજમસહિત ધર્મલાભ દીધો. “વ્યાખ્યાન કરતા હોય છે ત્યારે સૂરિજી કેઈ ધનવાનને પણ આવો ગૌરવ કરતા નથી માટે શું તમ તો નથી આવ્યા ” એમ વિચારી શ્રોતાજનોએ પાછું વાળી બેસું તો-હાથમાં લાકડી છે, મલિન અને ફોટેલા વસ્ત્રો પહેર્યા છે, કરચલીવાળી ચામડી લટકે છે, હાડપીંજર દેખાય છે, મસ્તકે શ્વેતવાળના શુંચળા એવા જિનદત્ત શેઠને લાગ્યા. એઓ વિચારવા લાગ્યા, અહો ! આ વૃદ્ધ રંકપ્રાય જિનદત્તનો સૂરિજીએ કેાઈ કારણને લઈને મહા સત્કાર કર્યો છે. એટલામાં તો સુલીજનનું બહુમાન કરતા એવા સુરિશ્રીએ શેઠને, આગળ આવો. આગળ આવો એમ કહ્યું. પણ શેઠ બોલ્યા-હે પ્રભુ અહીં જ ઠીક છે. એમ કહે છે ત્યાં તો શ્રાવકોએ એમને લઈને સૂરિશ્રીની યાસે જ બેસાડ્યા. એ વખતે સૂરિશ્રીએ કહ્યું-અહો શ્રાવકો, એક ચિત્તે સાંભળો-આ જિનદત્ત

શેડ ઉત્તમ શ્રમણોપાસક છે એણે જ આ ચોવીશ જિનેન્દ્રનું ન દિર કરાવ્યું છે એણે વગી ઘણું સ્થળે જિનાલયો તથા ઉપાશ્રયો કરાવ્યા છે આધર્મિવાત્સલ્ય કર્યા છે, અનેક તીર્થયાત્રા કરી છે, તથા વદન પતિકંગાપુ-તપશ્વર્યા આદિ પણ ઘણી કરી છે ધન્ય છે એના પુણ્યકર્મોને, એના ઉત્તમ જન્મને, એની શ્રેષ્ઠબુદ્ધિને, એના ધર્મિષ્ઠપણાને અને એના ધૈર્ય તથા દાર્મિક્યને !

આ પ્રમાણે ઋશિશ્રીએ પોતે જિનેન્દ્રની પ્રશંસા કરી કારણ કે શુણેની પ્રશંસા કરવી એને આગમને વિષે દર્શનાચાર કહ્યો છે પદ્મી સરલ સ્વભાવવાળા આવા ઋશિશ્રીને વદન કરીને જિનેન્દ્ર ઉભો થયો એટલે કોઈ યોગી જેવા જણાતા પુરુષે એને એકાન્તમાં લઈ જઈને કહ્યું-હે શેડ, તમને શુરૂંએ એક મહોટા માણસ કહ્યા છે, માટે તમે જો મારી પ્રાર્થનાનો લગ ન કરો તો હું તમારી પાસે કંઈ માથના વડે શેડે “માગી સ્થિતિ તો આવી છે એ પ્રત્યક્ષ છે માટે એ શુ માગે છે એ જોઉં તો ખરા” એમ વિચારીને કહ્યું-હે ભદ્ર, તારે ઇષ્ટ હોય તે કહી દે એટલે પેલાએ કહ્યું-મારી પાસે ઋશિદ્રવ્યને હાકી કાઢનાર એવો એક ઉત્તમ મત્ર છે તે તને આપુ છું તે લે કારણ કે તારા જેવું ણીશુ દોઈ પાત્ર (ઉત્તમ પાત્ર) નથી જિનેન્દ્રે કહ્યું હે ભદ્ર, એ મત્ર તો તારી પાસે જાયે રહ્યો, મારે હવે ધર્મ કરવાનો સમય છે, ધન સચવનો નથી એ સાબળી પેલાએ કહ્યું-મે તારી પાસેથી પહિવેથી જ માગી લીધું છે માટે હવે કૃપા કરીને આ મત્ર મહુણ કર, અને નામક ત્યજી દે એ પરથી શ્રેષ્ઠીએ વિચાર્યું-સર્વ લોકો તથા મારા પુત્રો મુદ્દા એક મતે કહે છે કે ધર્મમાં કાંઈ નથી, જો હોત તો, જે જિનેન્દ્ર પૂર્વે આવો વૈભવવાળો હતો તે આજે આમ દારિદ્ર્યશિરોમણિ થાત નહી, માટે આવો વિકટ નાશ કરવાને તથા ધર્મની ખ્યાતિને અર્થે હું આ પુરુષ આપે છે તે મત્ર મહુણ કર એમ વિચારીને શેડે પેલાને કહ્યું-જો એમ જ હોય તો ભવે આપો પેલાએ પણ એને પ્રીતિપૂર્વક એ મત્ર દે જેનો નવ અક્ષરમા સમાસ થતો

હતો તે આખો અને કહ્યું કે એનો એકસોને આઠવાર જપ કરવો. શેઠે તે પરથી કૃષ્ણા ચતુર્દશીને દિવસે સ્મશાનને વિષે જઈને વિધિ પ્રમાણે એનો જપ કર્યો એટલે તો સ્વર્ગ થકી એક વિમાન ત્યાં આવ્યું તેમાંથી આમ તેમ હાલતાં કુંડળગણો એક દેવતા નીકળીને કહેવા લાગ્યો-હે ઐષી, તેં મને કેમ યાદ કર્યો ? જિનદત્તે કહ્યું-હે દેવ ! કેમ, તે તું પોતે જાણે જ છે. દેવતાએ કહ્યું-જો એમ હોય તો તારે જોઈએ તે માગી લે. શેઠે કહ્યું-પુત્રવાળીએ આપેલાં પુષ્પો વડે મેં જિનેશ્વરની પૂજા કરી એનું મેં જો પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું હોય તેનું ફળ તું મને આપ. બાકી જિનેશ્વરના મંદિર-તીર્થયાત્રા આદિ કરવાથી મેં જો ઉપાર્જન કર્યું છે તે તો લાંડારમાં ભસે રહ્યું. એ સાંભળી દેવે કહ્યું-હે ઐષી, તેં પારકા પુષ્પોએ પૂજન કર્યાથી પણ સુગતિ ઉપાર્જન કરી છે. એ હું તને આપી શકતો નથી; પરંતુ હું કંઈ તારે માટે કદં છું. તારા ઘરના ચારે ખુણામાં તને નિધાન આસ થશે. એમ કહીને એ દેવતા સઘ પોતાને સ્થાનકે ગયો.

હવે જિનદત્ત શેઠ તો શહેરમાંથી પોતાના ગામડામાં જઈ પોતાના પુત્રોને કહેવા લાગ્યો-હે પુત્રો, ચાલો આપણે શહેરમાં જઈએ. પેલાઓએ ઉત્તર આપ્યો-હે પિતા, તમારું ગાંડપણ હજી ગયું નહિં. વારંવાર આટલી બધી હેરવણીફેરવણી કેણુ કરશે ? અહિંઆં તેલ ને ઘેંશ મળે છે તેથી શું તમારું ચાલતું નથી ? વળી અહિંઆંથી પણ છેક બ્રહ્મ થઈશું. માટે અમે તો આવતા નથી તમે એકલા જાઓ; કારણ કે ફ્યાફર કરવાથી શું દારિદ્ર્ય છેલવાનું છે ? એ સાંભળી પિતાએ કહ્યું-શુકનથી મેં ત્યાં લાભ જેવું જોયું છે; આપણે આપણા નગરમાં જઈએ એથી વખતે આપણી દશા વળવી હોય તો વળે. પુત્રોએ કહ્યું-જો તમારે ન જ રહેવું હોય તો ભલે એમ કરો-એમ કહીને એઓ પણ અનુમત થયા (કારણ કે હવે એમને શુભ કર્મ ઉદય આવ્યા હતા) પછી શેઠ કુટુંબપરિવાર સહિત શહેરમાં આવ્યા. આવીને પોતાને ઘેર જઈ જુએ છે તો તદ્દન નિર્માલ્ય થઈ ગયેલું માલમ પડ્યું.

એ પરથી શેઠ વિચારવા લાગ્યો-અહો, આ ધરના દ્વારપર રહેલા પણ લેગા થઈ ગયા છે-અણે શેઠ ક્યારે આવશે એનો વિચાર કરવાને જ હોયની ! આ દ્વાર પણ મારા ગાલની પેઠે ઢીલા થઈ ગયા છે; અને બીતમાંથી મારા દાંતની જેમ છટે પણ નીકળી ગઈ છે. વળી મારા વાળની જેમ આ ધરનાં ઢાંકણરૂપ લાકડાં જતા રહ્યા છે; ચિત્રશાળાના ચિત્ર મારાં લોચનની પેઠે ગળી ગયાં છે; ઉંદરોએ ધાન્યની સ્પર્દાથીજ હોયની એમ ધુળના ઢગલા કર્યા છે; મયૂરના છત્રની જગ્યાએ લીંબડો ઉગ્યો છે. વળી અમે જંગમોએ જે લાગ્ય શુમાચું છે તે લાગ્ય આ તુલ્યવદ્દી આદિ સ્થાવરોને આવી મળ્યું છે. મારાં લાગ્યની પેઠે આ પાટીઆં પણ પોતાના સ્થાનચક્રી ચલિત થયા છે. વળી ચરણને વિષે જેમ મણુ તેમ આ બીંતોમાં પણ ફાટ પડેલી છે. એટલું જ નહિ પણ જ્યાં જ્યાં ચોરડાઓમાં ઉત્તમ ઉલ્લેાચ જડેલા હતા ત્યાં પણ કુશળીઆએલો જાળાં બાંધી દીધાં છે. આમ પોતાની પૂર્વદશાને સંભારતાં અને વર્તમાનને અવલોકતાં શેઠે સોને લઈને ધરમાં પ્રવેશ કર્યો, અને પુત્રવધુઓ પાસે ગોમયનો એક ગોમુખ કરાવી ત્યાં બે જળના કુંડ મુકાવ્યા.

શેઠના નાગદેવ આદિ પુત્રો તો ગળીઆ બળદોની પેઠે ભૂમિપર લાબા પગ પસારીને પડ્યા શેઠે એમને કહ્યું-ધણે! સમય થયાં તમે જિનમહિરનાં દર્શન કર્યાં નથી માટે તમે સર્વ સ્થળે જઈને દર્શન કરી આવો. એ સાંભળીને તો પુત્રો કોષે ધમધમાયમાન થઈ કહેવા લાગ્યા-હે પિતાજી, તમે હજુ પણ ધર્મને કુંડો મુકતા નથી ? અમારા જેવા માર્ગના શ્રમથી ખિન્ન થયેલાને તમે ચૈત્યપરિપાટી કરવા જવાનું કહે છે તે નિશ્ચયે માળપરથી પડેલાને પ્રહાર કરવા જેવું છે. પણ શેઠે તો કહ્યું-હે પુત્રો, તમે ક્ષણવાર તો ઉઠો અને દેવને વદન કરો કે જેથી આપણને ઇષ્ટ ભોજન મળે. આ સાંભળી પુત્રો-આ શ્વાનની પેઠે ભસતા રહેશે નહીં-એમ કહીને તેની સાથે દેવદર્શન કરી આવ્યા. ઘેર આવીને શેઠે કહ્યું-આલો હવે હું તમને શાળ-ઘાળ આદિનું

લોજન કરાવું; કારણ કે દેવવંદન ઇચ્છિત આપવાવાળું છે. પણ પુત્રોએ કહ્યું—તમારા દાળલાતને ફર રાખોને; અમને ફક્ત ઘેંશ જ ઇષ્ટ છે તેનું જ પારણા કરાવો. પણ દેવ શ્રદ્ધાવાળા પિતાએ કહ્યું—હવે તમે ઘેંશનું નામ મૂકો, તમને શાળ આદિ આપું તો કહેા તમે શું ધર્મકાર્ય કરશો ? પુત્રોએ કહ્યું—હે તાત, તમે હુંકર એવાં પણ ધર્મકાર્યો કરવાનું કહેશો તે અમે હર્ષસહિત કરીશું. શેઠે કહ્યું—જો એમ હોય તો તમારે નિરન્તર ત્રણકાળ દેવપૂજન, બે વખત પ્રતિક્રમણ, ચૈત્યવંદન, શક્તિને અનુસરીને પ્રત્યાખ્યાન, ઇત્યાદિ ઉચ્ચલોકને વિષે સુખકારી એવા ધર્મકાર્ય કરવાં. એટલે “ આપણે રાત્રિને વિષે શીત, દિવસે તાપ, વખતબેવખત ક્ષોજન, પગે કાંટા વાગવા—ઇત્યાદિ અનેક દુઃખ સહન કર્યાં છે; તો આવા વંદન, પ્રતિક્રમણ પ્રમુખ જે એનાં કરતાં બહુ સહેલાં છે તે અમે જરૂર કરશું ” એમ સર્વે પુત્રોએ સાથે કહ્યું. શેઠની પુત્રવધુઓએ પણ કહ્યું કે—પારકાં ઘરનાં કામકાજ કરતાં ધર્મનાં કામ સુખે કરી શકાય એવાં છે માટે અમે પણ હવેથી તે અવસ્થા કરશું. છેવટે શેઠના પૌત્રોએ પણ એ પ્રમાણે કરવાનું કહ્યું. એટલે શેઠે પુત્ર-વધુ—અને પૌત્રો સર્વ પાસે એક કાગળપર એ એમના હસ્તાક્ષરે લખાવી લીધું.

પછી એમણે બલિવિધાન પૂર્વક ભૂમિનું પૂજન કરીને પુત્રો પાસે એક મુશ્કે યોજાવ્યું. તો એક મહોટો કળશ તેમના જોવામાં આવ્યો. એટલે એમણે વિચાર્યું—અહો ! આજે ચિરકાળે પૂજ્યાધિતાશ્રીને ક્યાંથી આ નિધાન યાદ આવ્યો ? પછી એ ઉઘાડીને જોયું તો એમાં એમણે સુવર્ણ—પદ્મરાગાદિમણિ તથા માણિક્યનો સમૃદ્ધ દંડો. પિતાની આરાધી, એમાંનું શેડું સુવર્ણ વેચીને પુત્રોએ, વસ, સ્થાળ—કચેળાં પ્રમુખ વાસણો, તથા શાળ આદિ આવડ્યાં અને તત્કાલ વધુઓએ ઉત્તમ રસોઈ બનાવી એટલે જિનદત્ત વગેરે ત્રણે લોજન કર્યું : (અહો આ લોજન જ એક વસ્તુ સર્વત્ર જય પામે છે.) લોજન કરી રહ્યા પછી એકી બેટણું લઈ પુત્રો મહુવર્તમાન, સારાં વસ્ત્રો પહેરી રાજમંદિરે ગયો ત્યાં રાજને ભેટ ધરી, નમન કરી શેઠ

અને એના પુત્રો અતિગૌરવસહિત આપવામાં આવેલા આસનોપર બેઠા. એટલે સગા મહીષેન પોતે ગૌરવસહિત બોલ્યો-અહો શેઠ ! આજે તો ઘણું દિવસે આપ્યા ? બ્યારે બ્યારે મહાજન અમારી આગળ આવતું ત્યારે ત્યારે મને વિચાર થતો કે આ મહાજનમાં જિનકત શેઠ કેમ ક્યાંય પણ દેખાતા નથી ? શેઠ કહ્યું-અહીં અમારે કમાણી નહોતી એથી આપના ચરણકમળ થકી દૂર ગયા હતા. વળી પાછા લાભ્યના ઉદયે કરીને માણસાઇમાં આપ્યા એટલે આપ મહાસગ્ગતું સ્મરણ કરતા હો અહિં આપ્યા છીએ. એ સાંભળી રાજાએ ખુશી થઇને પોતાને હાથે શેઠને અને એના પુત્રોને માથૂરછત્ર અને સુવર્ણની સાંકળી આપ્યાં. ત્યાંથી અર્ધાજનોને જન આપતા આપતા લોકો તરફથી પ્રશંસા મેળવતા શેઠ ઘર આપ્યા. એના સ્વજન સ્તંભધીઓ કહેવા લાગ્યા-અહો ! શેઠે દૂર જતી રહેલી લક્ષ્મીને પણ ધર્મને પ્રભાવે પાછી વાળી ! પછી થોડા વખતમાં સૂર્યશને બોલાવીને શેઠે ઘર પણ સમરાખ્યું, એક તંબોળી જેમ તાગરવેલના ઢગલાને હરે તેમ.

હવે પછી નિરુત્તર પુત્રો-પુત્રવધુઓ અને પૌત્રો, હો કંઈક ભયે અને કંઈક ભાવે, શેઠે કહેલા તે ધર્મકાર્યો કરતા હતા. એક દિવસ આગસ કરીને એ વંદનાદિ કર્યા વિના રહેલા. તેથી શેઠે એમને પૂછ્યું કે આજે તમે પોતપોતાના અનુકાન કેમ કર્યા ? તેઓએ ઉત્તર આપ્યો કે-હે તાત, અમે રાજદ્વાર થકી થોડા આપ્યા એટલે પરિશ્રમને લીધે નિદ્રા આવવા માંડી-એ કારણથી અમે દેવવંદન આદિ કંઈ કહ્યું નથી. એ સાંભળી શેઠે કૃત્રિમ ઠાપ કરીને કહ્યું કે-તમે તમારું પોતાનું કહેલું કેમ અત્યારમાં જ ભૂલી ગયા ? થોડા વખત પહેલાં હજી ફેરવવું પડતું હતું તેથી શ્રમ પડેના નહોતા; ને હવે વાહનમાં બેસીને જાઓ આવો હો એમાં શ્રમ પડે છે ! હવે તમને વગર ચિંતાએ બોજન મળે છે તેથી અતિશય સુખલપદપણાને લીધે નમાનં શરીર કુલી ગયાં છે એટલે તમને ધર્મકાર્ય કરવા ગમતાં

લોજન કરાવું; કારણ કે દેવવંદન ઇચ્છિત આપવાવાળું છે. પણ પુત્રોએ કહ્યું-તમારા દાળસાતને દૂર રાખોને; અમને ક્રૂર ઘેંશ જ ઇષ્ટ છે તેનું જ પારણા કરાવો. પણ દૈ શ્રદ્ધાવાળા પિતાએ કહ્યું-હવે તમે ઘેંશનું નામ મૂકો, તમને શાળ આદિ આપું તો કહો તમે શું ધર્મકાર્ય કરશો ? પુત્રોએ કહ્યું-હે તાત, તમે હુકર એવાં પણ ધર્મકાર્યો કરવાનું કહેશો તે અમે હર્ષસહિત કરીશું. શેઠે કહ્યું-એ એમ હોય તો તમારે નિરંતર ત્રણકાળ દેવપૂજન, બે વખત પ્રતિકંભણ, ચૈત્યવંદન, શક્તિને અનુસરીને પ્રત્યાખ્યાન, ઇત્યાદિ ઉભયલોકને વિષે સુખકારી એવા ધર્મકાર્ય કરવાં. એટલે " આપણે રાત્રિને વિષે શીત, દિવસે તાપ, વખતબેવખત કલોજન, પગે કાંટા વાગવા-ઇત્યાદિ અનેક દુઃખ સહન કર્યાં છે; તો આવા વંદન, પ્રતિકંભણ પ્રમુખ જે એનાં કરતાં બહુ સહેલાં છે તે અમે જરૂર કરશું " એમ સર્વે પુત્રોએ સાથે કહ્યું. શેઠની પુત્રવધુઓએ પણ કહ્યું કે-પારકાં ઘરનાં કામકાજ કરતાં ધર્મનાં કામ સુખે કરી શકાય એવાં છે માટે અમે પણ હવેથી તે અવશ્ય કરશું. એવટે શેઠના પૌત્રોએ પણ એ પ્રમાણે કરવાનું કહ્યું. એટલે શેઠ પુત્ર-વધુ-અને પૌત્રો સર્વે પાસે એક કાગળ પર એ એમના હસ્તાક્ષરે લખાવી લીધું.

પછી એમણે બલિવિધાન પૂર્વક ભૂમિનું પૂજન કરીને પુત્રો પાસે એક પુણી ખોદાવ્યું. તો એક મહોટો કળશ તેમના જીવામાં આળ્યો એટલે એમણે વિચાર્યું-અહો ! આજે ચિરકાળે પૂજ્યાપિતાશ્રીને ક્યાંથી આ નિધાન ચાદ આળ્યો ? પછી એ ઉઘાડીને જોયું તો એમાં એમણે સુવર્ણ-પદ્માગાદિમણિ તથા માણિક્યને સમૃદ્ધ દોઢા. પિતાની આરાધી, એમાંનું થોડું સુવર્ણ વેચીને પુત્રોએ, વસ્ત્ર, સ્થાળ-કચોળાં પ્રમુખ વાસણો, તથા શાળ આદિ આપ્યાં અને તત્કાલ વધુઓએ ઉત્તમ રસોઈ બનાવી એટલે જિનદત્ત વગેરે સાથે ભોજન કર્યું. (અરે આ ભોજન જ એક વસ્તુ સર્વત્ર જય પામે છે.) ભોજન રહ્યા પછી એથી ભેટણું લઈ પુત્રો મહાવર્તમાન, પહેરી રાજમંદિરે ગયો ત્યાં જાગને ભેટ ધરી, ના

અને એના પુત્રો અતિગૌરવસહિત આપનામાં આવેલા આસને પર બેસા. એટલે રાજા મહીપ્રેન પોતે ગૌરવસહિત બોલ્યો-અહો શેઠ ! આજે તો ઘણું દિવસે આપ્યા ? જ્યારે જ્યારે મહાજન અમારી આગળ આવતું ત્યારે ત્યારે મને વિચાર થતો કે આ મહાજનમાં જિનદત્ત શેઠ કેમ ક્યાંય પણ દેખાતા નથી ? શેઠે કહ્યું-અહીં અમારે કમાણી નહોતી એથી આપના ચરણકમળ થકી દૂર ગયા હતા. વળી પાછા લાગ્યના ઉદયે કરીને માણસાઈમાં આપ્યા એટલે આપ મહારાજનું સ્મરણ કરતા હો. અહિં આપ્યા છીએ. એ સાંભળી રાજાએ ખુશી થઈને પોતાને હાથે શેઠને અને એના પુત્રોને માથૂરછત્ર અને સુવર્ણની સાંકળી આપ્યાં. ત્યાંથી અર્ધાંજનોને દાન આપતા આપતા લોકો તરફથી પ્રશંસા મેળવતા શેઠ ઘેર આવ્યા. એના સ્વજન સંબંધીઓ કહેવા લાગ્યા-અહો ! શેઠે દૂર જતી રહેલી લક્ષ્મીને પણ ધર્મને પ્રભાવે પાછી વાગી ! પછી થોડા વખતમાં સુધરાને બોલાવીને શેઠે ઘર પણ સમરાંધુ, એક તંબોળી જેમ નાગરવેલના ઢગલાને કરે તેમ.

હવે પછી નિરંતર પુત્રો-પુત્રવધુઓ અને પૌત્રો, સૌ કંઈક ભયે અને કંઈક ભાવે, શેઠે કહેલા તે ધર્મકાર્યો કરતા હતા. એ દિવસ આગસ કરીને એ વંદનાદિ કર્યા વિના રહેલા તેથી શેઠે એમને પૂછ્યું કે આજે તમે પોતપોતાના અનુદાન કેમ કર્યા ? તેઓએ ઉત્તર આપ્યો કે-હે તાત, અમે રાજદ્વાર થકી થોડા આવ્યા એટલે પરિશ્રમને લીધે નિદ્રા આવવા માંડી-એ કારણથી અમે દેવવંદન આદિ કંઈ કયું નથી. એ સાંભળી શેઠે કૃત્રિમ ડોપ કરીને કહ્યું કે-તમે તમારું પોતાનું કહેલું કેમ અત્યારમાં જ ભૂલી ગયા ? થોડા વખત પહેલાં હજી ફેરવવું પડતું હતું ત્રીથી શ્રમ પડતો નહોતો; ને હવે વાહનમાં બેસીને અમે આવ્યા છો એમાં શ્રમ પડે છે ! હવે તમને વગર ચિંતાએ જોજન મળે છે તેથી અનિશય સુખલપટપણાને લીધે નમાગં થયીર કુલી ગયાં છે એટલે તમને ધર્મકાર્ય કરવા ગમતાં

નથી. માટે હવે પેલો કાગળ લાવીને, તમારું પોતાનું લખેલું
 'રફ કરો કારણકે પુત્રોને બીજો શો ફંક હોય ? એ સાંભળીને
 પુત્રો પિતાને અચ્છે પડ્યા અને કહેવા લાગ્યા-અમે એક વાર
 ભૂલ્યા, અમને કુળુદિ ઉપજી; હવેથી અમે અમારું પ્રતિપાદન
 કરેલું નિરંતર કરીશું, માટે અમારાપર કૃપા કરી આ અમારો
 અપરાધ ક્ષમા કરો. શેઠે એ સાંભળી એમને ક્ષમા કરી. એઓ
 પણ ત્યાર પછી ધર્મકાર્યોને વિષે નિરંતર પૂર્વવત પ્રવૃત્તિ કરવા
 લાગ્યા; અથવા તો કહેલું છે કે પોષણ કરવા લાયક એવી જે
 પ્રવૃત્તિઓ છે તે પોષણ કરનારાઓને જ આધીન છે. ચાલો
 આપણે પોતપોતાના અનુદાન વહેલાં વહેલાં કરી લઈએ; નહિંતર
 પિતાશ્રી આવશે તો આપણને ઉપાલંબ દેશે-આમ વિચારીને
 પુત્રો, પુત્રવધુઓ અને પૌત્રો સર્વે વંદન પ્રતિક્રમણ આદિ
 એમના આવ્યા પહેલાં કરી લેતા. આ પ્રમાણે એઓ પ્રતિજિન
 કરતા એથી એમનું મન ધર્મકાર્યને વિષે લીન થયું. કોઈ
 વખત માંડગીઆદિના કારણને લીધે પોતાના ધર્મકાર્ય ન કરી
 શકતા ત્યારે તેમને બીલકુલ ચેન પડતું નહિ. એઓ પ્રીતિ
 પૂર્વક પરસ્પર કહેતા કે-પૂજ્યતાતે આપણને સુખી કર્યા છે તથા
 આપણને તાર્યા છે. એ જ આપણને ઉત્તમભોજન, વસ્ત્ર અને
 આભૂષણો આપે છે અને આપણી પાસે ધર્મકાર્ય કરાવે છે. કલ્પદ્રુમથી
 અધિક એવા પૂજ્યતાતની કૃપાથી આપણને તો અહિં સંસાર
 ને સ્વર્ગ એક છે. પછી અનુક્રમે જિનજ્ઞાને નિશ્ચય થયો કે મારું
 કુટુંબ હવે ધર્મને વિષે નિશ્ચળ છે ત્યારે એણે એમને શેષ
 ત્રણ નિધાન ઉઘાડીને બતાવ્યા. પછી શેક પ્રમુખ સર્વે પોતાનું
 ધન સાતઘેત્રને વિષે વાવરીને પોતપોતાને સમયે ઉત્તમ દેવલોકની
 (સંપત્તિ) ને પામતા હવા. ત્યાંથી કેટલાએક ભવ કરીને
 દેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી એકાન્તસુખે કરીને વ્યાપ્ત એવી શાશ્વતી
 સિદ્ધિને પામશે.

[શ્રી વીરપ્રભુ કહે છે] આપું ધર્મનું માહાત્મ્ય છે
 સાંભળીને તમે એ ધર્મને વિષે આદરમંડિત પ્રત્યક્ષ કરતા રહે.

જેથી તમને પણ અચળ એવી સુખસન્નતિનો લાભ થાય. -

પ્રભુ આ પ્રમાણે મધુરવાણીવડે ઉપદેશ આપતા હતા એવામાં એ પાંચવર્ણના મણિઓએ સુક્રા અને દેવતા તથા મનુષ્યોથી પૂર્ણ એવી સમવસરણની ભૂમિને વિષે, એક ઠોઠીઆએ પ્રવેશ કર્યો; દ્વરમંદિરને વિષે એક કાગડો પ્રવેશ કરે તેમ એણે, ચિત્રાનક્ષત્ર જેમ જળાવડે ધાન્યોને મિચે છે તેમ, નિરાકપણે પોતાના શરીરપરન પડ્યામ્નિનું પ્રભુના ચરણપદ મિચન કયું. એ જોઈને મગધપતિ-ત્રેણિકરાજા એ ઠોઠીઆપર બહુ ક્રોધાવમાન થયા; કારણકે જિનેશ્વરઆર્મ્ની આગામના કન્નારાઓપર વિઠાન પુરૂષ ક્રોધ કરે છે એ થોડું જ છે. “ આ પાપી છે, અમયાદ છે, નિર્લજ્જ છે અને એને કોઈનો ભય પણ નથી કારણકે ઇન્દ્રાદિ જોઈ રહેતા છતાં એ પ્રભુને એમ કરે છે જો આ ઇન્દ્ર વગેરે કોઈ હેતુને લઈને આ પાપીને શિક્ષા ન કરે તો ભલે ન કરે; એ રહ્યા. હું જ એને થોડું સ્ફુટ આપધ આપીશ. એના જેવાને શરીરનિઘ્રહ (માર) શિવાય બીજી શિક્ષા ન જોઈએ પ્રભુનો આમ પરાલભ થાય છે તે જોઈને જેને કંઈપણ લાગતું નથી એવા નીચશિરોમણિજનો જન્મતા ન હોય તો જ સાફ. ” આ પ્રમાણે ત્રેણિકરાજા ચિંતવન કરતો હતો ત્યાં વીરપ્રભુને છીંક આવો એટલે પેલા કુષ્ટીએ એમને કહ્યું-તમે મૃત્યુ પામે (મરો), એવામા રાજાને છીંક આવી ત્યારે એણે કહ્યું-(બહુ) હાલો, વળી આલયકુમારને છીંક આવી ત્યારે એણે કહ્યું-હાલો અથવા મરો, અને કાળગૌકરિકને છીંક આવી ત્યારે એણે કહ્યું-તું ન મર કે ન હાવ એ કુદિયો આવું આવું કહ્યું એટલે તો હોમ નાખવાથી અસિ ઝાઝવણમાન થાય એમ ગમ્ય અધિક ક્રોધાવમાન થયો. “ એણે એક તો પ્રભુ તરફ એવું (અનત) આચરણ કયું, અને વળી આવાં દુર્વાક્યો કહ્યાં-એ બરાબર દાઝ્યા ઉપર ડામ જેવું થયું. ” સમવસરણમા છે તેથી એને હું શુ કરું-બહાર આવે એટલે એને સ્વાદ ચખાડું. ” દેશના પૂરી થઈ એટલે કુષ્ટી, પ્રભુને નમીને ચાલવા લાગ્યો ત્યાં તો રાજાએ પોતાના માણસોને

એને પકડી લેવાની સંજ્ઞા કરી. પણ જેવા એ સેવકો એને અટકાવવા ગયા તેવામાંતો દીવ્યરૂપ ધારણ કરીને પંક્તીની પેઠે ઉંચે આકાશમાં જતો રહ્યો. એટલે એમણે આર્વાને એ વૃત્તાન્ત રાજાને નિવેદન કર્યું. તે પરથી વિસ્મય પામીને રાજાએ ત્રણજગતના સ્વામી વીરબ્રહ્માને પૂછ્યું—હે ભગવન, આ કોઢીઓ તમને થયે પડે ચોપડી ગયો અને વગી હમણાં દિવ્યરૂપ લઈ આકાશમાં જતો રહ્યો—એ કોણ હતો ?

(ત્રિલોકરાજાને આ પ્રશ્ન સાંભળીને) હસતજાને વિષે રહેલા આમળાની જેમ વિશ્વની સકળ વસ્તુને જાણનાર પ્રભુએ એતું વૃત્તાન્ત મૂળથી કહેલું મારંભ કર્યું—

હે રાજા, ગાયો, વૃક્ષો અને વસેલ જ્યાં મુએ ચર્ચા કરે છે એવા વસદેશને વિષે, જદ્ય તેમજ ઉત્તમ લોકોની માતા હોયની એવી કૌશામ્બી નામે નગરી છે. તે નગરીના દેવમંદિરના શિખરોપર હાલતી શ્વમના વચ્ચે લોકોને આચારને વિષે તત્પર ભ્રમને પ્રીતિવડે નૃત્ય કરતો ધર્મ જ હોયની શું (એવા દેખાય છે !) શ્રીમંત અને ઉદાર નાગરિકોના ઉત્તમ દુરસખ'ધીયાં શૌભી રહેલા ગૃહોને વિષે જે યજ્ઞકર્મ હોય છે તે શિવાય નગરને વિષે અન્યત્ર ક્યાંય કર્મ દેખાતો નથી. તેની, અનેક વસ્તુઓથી ભરેલી એક સરખી દુકાનોને વિષે. દ્રવ્ય આપતાં સર્વ વસ્તુઓ મળે છે; ' નથી ' એ જ નથી મળતું. ત્યાં બાંધ અને પાત શુભ્રશિલો જ છે; અને માયા-લોભ-મદ-ભય-શોક અને જુગુપ્સા કેવળ કર્મ'અંધને વિષે જ છે; વળી વિતંડાવાદ, નિયંત્રસ્થાન, અધ્યક્ષબાધિત પ્રતિજ્ઞા અને છલ તર્કશાસ્ત્રમાં જ છે. પ્રજાને વિષે એમાંનું કંઈ નથી.

આર્વા આ નગરીને વિષે, કલ્પવૃક્ષની પેઠે અર્થાજિનોનાં મનવાંછિત પુરનારો અને શત્રુઓના સંકટો સૈન્યપર વિજય મેળવનારો શતાબ્દિક નામને રાજા હતો. તે સમુદ્રના જેવો ગંભીર, મૈત્ર્યપૂર્વક જેવો અચળ, વામુના જેવો બળવાન અને સૂર્યના જેવો તેજસ્વી હતો. વગી તે અમૃતસમાન મધુર, ચંદ્રમા સદૃશ

શિશિર (થંડો,) જૂકુરપતિ તુલ્ય નીતિસ, અને રામ જેવો નીતિમાન હોતો પણ એનામાં એક દ્રવ્ય હતું: પરસ્પરી દ્વર રહેતા છતાં, પર (શત્રુની) સન્ન્યસકર્મીને નિઃશંક મને (એમની) ઇચ્છા વિરુદ્ધ સંગ્રહ કરનો! ત્યાં મહામૂર્ખ અને દરિદ્રશિરોમણિ એવો એક સેડુમક નામનો બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. પોતાની સ્ત્રીની માથે સ્થિતિને અનુસરતા ભોગ ભોગવતાં એક પુલિન્દની પેઠે મહા કષ્ટે કરીને એણે કેટલાક સ્વિસ નિર્ગમન કર્યા, એવામાં એની સ્ત્રીને ગર્ભ ગ્યો. ગર્ભવતી એવી તે એકદમ કહેવા લાગી- થી વગેરે તમે લઈ આવો, મુવાવડમાં એ વસ્તુઓ જોઈશે. બ્રાહ્મણે કહ્યું-હે પ્રિયે, હું એ ક્યાંથી લાવું? અમાસના ચંદ્રમાની પેઠે મારામાં પણ એક પણ કળા નથી. કળાહીનપણ્યને હીધે મને કર્મપણ મળતું નથી; લોકોમાં એ કળા જ મૂલ્યવતી ગણાય છે; જાતિ કે કળા કાંઈપણ મૂલ્યવાળા ગણાતાં નથી. એ વખતે બ્રાહ્મણીને છુદ્ધિ ઉત્પન્ન થવાથી કહેવા લાગી-તમે જઈને સજ્જને વળગો-એથી જ તમને લક્ષ્મી મળશે. અર્થાજનોનાં મનવાંછિનને પૂરવામાં શક્તિમાન હોઈને રાજાઓ જ કામકુંભ છે; (બાકી જે) કામકુંભની વાતો છે તે તો અસત્ય છે. પણ આ રાજાઓ સામા માણસના શુભ અવગુણની પરીક્ષા કરતા નથી; દેવોની પેઠે અત્યંત ભક્તિથી જ એમની મહેરબાની મેળવી શકાય છે. બ્રાહ્મણીનાં આવાં વચન અંગીકાર કરીને બ્રાહ્મણ પુષ્પ ફળ-પદ્મ આદિ લઈ જઈને મહા આદરસહિત શત્રુનીકરાજાની નિસ્તર સેવા કરવા લાગ્યો. બુદ્ધિહીન જનો પાસે બુદ્ધિ પ્રમાણે વર્તન કરે તો તે થે મુઠર છે.

એવામાં અન્યદા ચંપાનગરીના રાજા દધિવાહન ભૂપાળે આવ્યાને, પાળા-અશ્વ-હસ્તી આદિથી કૌશાંગી નગરીને ચોતરફ ઘેરી; પરિધિ^૧ ચંદ્રમાને ઘેરી રહ્યું છે તેમ. પણ શત્રુનીક રાજા કે.ઈ.^૧ મહેંદો પ્રપંચ શોધતો અંદર જ રહ્યો. કસરકે જે કાર્ય પરાક્રમથી

૧ ચંદ્ર અને સૂર્યની આસપાસ ધૂમસના ક્રમણા જેવું દેખાય છે, તે 'પરિધિ' કહેવાય છે.

અશક્ય હોય એ ઉપાય વડે કરવું કહ્યું છે. બહુ સમય ત્રીતવાર્થી દધિવાહન રાજના મુભટો વિવાદ પામ્યા અને એણે પણ જાણ્યું કે કૌશાંબીના કિલ્લે લઈ શકાય એવો નથી. પછી એણે વર્ષાકાળને વિષે ઘણો કાળ થવાથી ઘેર જવાને ઉત્કંઠા થઈ હોયની એમ, પાછું ફરવા માંડ્યું. એ વખતે પુષ્પને કારણે પેલો એકુબક વિષ્ર ઉપવને ગયો હતો તેણે પાકી ગયેલા પત્રો વાળા વૃક્ષની જેવું, ખિન્ન થઈ ગયેલું સૈન્ય જોયું. એટલે સત્વર આવીને એણે શતાનીક રાજને કહ્યું-હે સ્વામી, તમારા શત્રુ થાકી પાછો જાય છે; મારે જો તમે પ્રયત્ન કરશો તો એનો પરાજય કરી શકશો; કારણકે પ્રયત્ન રહેતા વૃક્ષની પેઠે સમય આવ્યો ફળે જ છે. આવું પ્રાદ્યણું યુક્ત વચન સાંભળીને અંપાના રાજના સૈન્યની પાછળ પોતાનું સૈન્ય લઈને, શતાનીકરાજ એકદમ ચાલ્યો; અને મેઘ જેમ જળનો વરસાદ વરસાવે તેમ તેણે તીરનો વર્ષાદ વરસાવી મૂક્યો. એનાથી દુઃખી થઈને અંપાધિપતિ દધિવાહન રાજના મુભટો વૃષભો નાસે તેમ નાસવા માંડ્યા. તેથી સૈન્ય તણ દઈ, બહુ અદ્ય નામથી સ્ત્રી હતી તે લઈને અંપાનો રાજ પોતાને નગર પહોંચી ગયો; કારણકે પોતે કુશળ (રથો) હોય તો સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થાય છે. એનાં કૌશ-હસ્તી આદિ (પાછળ રથોં હતાં તે) શતાનીક રાજએ પોતાને સ્વાધીન કર્યાં; અથવા તો સ્વામી નષ્ટ થયે છને એના સેવકોએ પણ શું નષ્ટ થવું ?

હવે શતાનીક રાજએ અત્યંત હર્ષ સહિત નગરોને વિષે પ્રવેશ કર્યો. પછી પ્રાદ્યણને કહ્યું-હે વિષ્ર, તું તને ગમે એ માગ. પણ નિર્ભાવશિરોમણિ એવો એ જોલ્યો-“ હે રાજા, હું મારી સ્ત્રીને પુત્રીને માગીશ; ” કેમકે મૂર્ખજનો હમેશાં બીજનાં મુખ સામું જોનારા હોય છે. પછી પ્રાદ્યમાં જમી આવ્યો હોય એમ અત્યંત હર્ષ પામતો ઘેર જઈને એ પ્રાદ્યણ પોતાની સ્ત્રીને પૂછવા લાગ્યો-હે ભદ્રિની, રાજ (આપણા પર) તુષ્ટમાન થયા છે મારે કહે એની. પાસે હું શું માગું ? બુદ્ધિની નિધાન એવી એ

બ્રાહ્મણીએ વિચાર્યું—એ હું એને ગામ આદિ માગવાનું કહીશ તો એ ઉત્તમ લાવણ્યવાળી અન્ય સ્ત્રી પરથી લાવશે અને મને વાત પણ પૂછશે નહિ; કારણકે ધનવાન લોકોની આવી જ સ્થિતિ હોય છે. મારે એને કંઈ એવું અલ્પ માગવાનું કહું કે જેથી એ મને ત્યજી દે નહિ; કારણકે કયે સમજી માણસ પોતાના જ અશ્વેધી પોતાના ઉપર ધાડ લાવશે. પછી એણે ભટ્ટને કહ્યું—તમારે રાજા પાસે જઈને આટલું માગવું—પ્રતિદિન એમની સાથે સલા વચ્ચે શુભ વાત કરવા દે, વળી સૌથી પહેલું આસન આપે, લોજન આપે અને દક્ષિણમાં એક સુવર્ણ મહોર આપે. આટલાં વાનાં તમારે એની પાસે માગવાં. એટલે બ્રાહ્મણે જઈ રાજા પાસે એ પ્રભાણેની યાચના કરી. રાજાએ કહ્યું—અરે, તેં આમાં મારી પાસે શું માગ્યું? કલ્પક્રમ પાસે એક પાંડાની યાચના શું કરી? બ્રાહ્મણે ઉત્તર આપ્યો—હે રાજા, બ્રાહ્મણીએ કહ્યા ઉપરાંત એક હલકામાં હલકી રીવેટ પણ હું વધારે માગતો નથી. હે મહાપતિ, પાણી પણ મારી બુદ્ધિમતી બ્રાહ્મણી કહે છે તેટલું જ હું પીઉં છું. એજ મારો પરમ મિત્ર છે, એજ પરમ દેવતા છે, એજ મારું સર્વસ્વ છે, અને એજ મારું જીવિત છે. રાજાએ પણ વિચાર્યું—એ મૂર્ખ આટલી જ કૃપાને લાયક છે. પાણીની ડાલ છે તે સમુદ્ર પાસેથી પણ પોતામાં સમાઈ શકે એટલું જ અકુણ્ઠ કરે છે. એવો વિચાર કરીને તથા એનો અજીવ સ્વભાવ જોઈને, એણે જે યાચના કરી હતી તે સર્વે એને આપી. એ (બ્રાહ્મણ) પણ રાજા સાથે વાર્તાવિત કરવાનું મળવાથી તથા અગ્રાસને ઘેસાને લોજન કરતો હોવાથી અને ઉપરાંત એક સુવર્ણ મહોરની દક્ષિણ મેળવતો હોવાથી એની સંભાવના થવા લાગી. રાજાને માનીતો હોવાથી લોકો પણ નિત્ય એને યોલાવવા લાગ્યા. જેનાપર રાજા સંતુષ્ટ થાય છે એને કલ્પવૃક્ષ પણ કહે છે.

દક્ષિણના લોકોથી એ બ્રાહ્મણ તો જાણે પુનઃ પુનઃ વમન કરતા લાગ્યો અને પાછું જમવા લાગ્યો; કારણકે બ્રાહ્મણને કિંમિત

પણ યોગ્ય લોભ નથી હોતો. દક્ષિણમાં ઘણું દ્રવ્ય મળ્યું એથી એને બહુ જ સાડું થયું અને તરુવરમાંથી શાખા નીકળતા માટે એમ એનું કુટુંબ વિસ્તાર પામતા લાગ્યું. પણ અજીણું આહાર અને વખતને લીધે કાચીરસ ઉપર ને ઉપર રહેવાથી એને ત્વચામાં વિકાર થયો કાચીરસ જેવી ક્રિયા હોય છે, તેણે જ રૂબ માપ્ત થાય છે. પ્રતિકાર નહિ કરવાથી એનો વ્યાધિ વધ્યો. વૈર, વ્યાધિ, ઝણ અને અસિ-એ ચારે વાનાં સરખાં છે. એની નાસિકા આગળથી જેસી ગઈ, એના હૃદય અને ચરણ ફાટી ગયા અને એનો દરર તુટી ગયો, નો પણ અનૃપતની પેઠે એણે રાજની સાથે પાંચે ધનિદ્રયોના લોગોપલોગ થઈ રાખ્યા; કાચીરસ એવા ભૂખાળ લોકોને હેથ પણ શરમ હોતી નથી. એ જોઈ મંત્રીઓએ તો રાજને કહ્યું-આ કુષ્ટરોગ છે તે થેપી રોગ છે; માટે ભોજન વગેરેમાં એની સાથે સંબંધ રાખવો એ યુક્ત નથી; એવું હેતુ શા કામનું કે જેથી પોતાને વિનાશ થાય ? માટે હે સ્વામી, આના નીશાંગી પુત્રો છે એમના માંના કોઈને એને સ્થાને રાખો, આદેશીને સ્થાને આદેશ રાખવામાં (મૂકવામાં) આવે છે તેવી રીતે. મહીપતિએ એ વાતની હા કહી એટલે મંત્રીઓએ વિપ્રને કહેવરાવ્યું કે-હવે તારે રાજમહેશમાં પોતે ન આવતાં તારા પુત્રને મોકલવા. તું પરમાં જ સારો છે. એ સાંભળી અત્યંત ખિન્ન થયેલો એવો પ્રાદ્યુ પછી પોતાના પુત્રને રાજમહિરમાં મોકલવા લાગ્યો. વ્યાધિએ તો અતિ ઉચ્ચ પધારણુ કયું એટલે વળી પુત્રોએ પિતાને ઘરની બહાર એક કુટીર (છુંપડી) કરાવીને એમાં રાખ્યો. ત્યાં એ એકલો કેવી રીતે રહી શકશે એમ વિચારીને જ હોયની એમ એની આમપાસ પુકળ માખીઓ જણાવવા લાગી. એક જના પુરાણુ ખાટલામાં પડ્યો પડ્યો તે જળાડતો તેને કોઈ ઉત્તર પણ આપતું નહીં; તો કયું કરવાની તો વાત જ રી ? એના પુત્રો એની આજ્ઞા ન પાળતા એટલું જ નહિ પણ એનાં સામા ઉલ્લુકં કરાવે સુદાં કહેવા લાગ્યા. રાગી પુત્રવધૂઓ પણ કાળના પાવમાં

તુચ્છ આહાર દઈને કુતરાને નાખે એમ અવગાથી એને આપવા લાગી; અને ધિક્કાર છે એમને કે નાક મચકોડતી, મુખ બગાડતી, ખભા મરડતી અને ત્રાંસી આંખે જોતી યુકવા લાગી. એવાં વધુઓનાં આચરિત જોઈ વિષે વિચાર્યું—એઓ ભલે જોવી ચોટાઓ ઠરે; મારે પારકી પુત્રીઓનો શો દોષ કહાડવો ? આ મારા પુત્રોનો જ એમાં દોષ છે કે જેઓ મારી જ સંપત્તિ લઈને મારે જ મસ્તકે પગ સુકવા તૈયાર થયા છે ! અથવાતો તળાવની કૂપાથી એમાં રહેલું જળ વૃદ્ધિ પામે છે ત્યારે એ તળાવના જ કિનારાને તોડી નાખે છે ! વળી સુવણ્ સમાન તેજસ્વો એવો જે અગ્નિ જે કાષ્ટમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે તે કાષ્ટને જ પ્રથમ બાળી નાખે છે, માટે આ કૃતધ્વ પુત્રોને મારા અપમાનનું કળ સત્વર દેખાડું જેથી મારું વેર વળે.

આ પ્રમાણે વિચાર કરીને સર્વ પુત્રોને બોલાવી એણે કહ્યું— આ કુષ્ટ રોગને લીધે હુઃખી થવાથી મને વિરજ્યભાવ ઉત્પન્ન થયો છે. માટે હવે આપણા કુળાચાર કરીને હું પ્રાણત્યાગ કરવા ઇચ્છું છું. એ સાંભળીને પુત્રો તો જાણે અમૃતનું પાન કરતા હોયની એમ હર્ષ પામ્યા. “ બહુ જ સાફ થયું કે એ મરવાને તૈયાર થયા છે; વગર ઔષધે વ્યાધિ જતો હોય તો ભલે જાય. ” એમ વિચારીને કહેવા લાગ્યા—હે તાત, અમને આરા આપો; આપનું કહ્યું કરવાને અમે તૈયાર છીએ. પિતાએ કહ્યું—એક પુષ્ટ અંગવાળા છાગ (બોકડા) ને તમે આડીં લઈ આવો તેને વિવિધ મંત્રાથી પવિત્ર કરીને હું તમને સોંપીશ. યજ્ઞી તમે તેને સો સાથે મળીને ભક્ષણ કરજો કે જેથી આપણા કુળને વિષે શાન્તિ અને આરોગ્ય થશે.

■ હે પ્રિય, આજે બળદને પ્રસવ થયો છે” એમ લોકો કહેતા તો તે વાતને પણ સત્ય માનનારા એવા (લોથા) સેદુબંકે પણ કોણ જાણે કેમ આ વખતે પ્રપંચ રચ્યોઃ અથવા તો લોકોને શિક્ષા વિના પેતાની યાપબુદ્ધિની ખબર પડતી નથી. પેલા પુત્રોએ તો પિતાનો પ્રપંચ નહિં સમજીને એના કહેવા પ્રમાણે

પશુ આણીને એને આપ્યો; અથવાતો યુવાનોને મતિ ક્યાંથી હોય ? સેડુબકે પશુને અજની સાથે પોતાના અંગમાંથી નીકળતું મળ-પર આદિ પશુ આપવા માંડ્યું. એમ કરતાં જ્યારે પશુની સાતે ધાતુઓ મહા કુષ્ટરોગે લેદી નાખી ત્યારે એને મારી નાખીને વિષે પોતાના પુત્રોને સોંપ્યો. એમણે પણ પિતાને અભિપ્રાય નહિ સમજીને એ પશુનું બક્ષણ કર્યું. એટલે પિતા જાણે કૃતાર્થ થયો હોયની એમ આનન્દ પામવા લાગ્યો. એણે પુત્રોને કહ્યું-હું હવે નિશ્ચિંત થયો છું એટલે કોઈ તીર્થસ્થળે જાઉં છું. આ જન્મનો તો આમ અંત આવ્યો માટે હવે અન્ય જન્મ કરવાની મારી ઇચ્છા છે.

પુત્રોને આ પ્રમાણે કહીને સેડુબકે બ્રાહ્મણ સપ્તના રાક્ષસમાંથી ભાગી નીકળતો હોયની એમ ઘર થકી વ્યાક્રી નીકળ્યો. ચાલતા ચાલતાં અસંખ્ય લયનાક જનવરોવાળા એક અરણ્યમાં આવાં પહોંચ્યો. માર્ગના શ્રમથી થાકેલા અને સૂર્યના તાપથી અકળાઈ ગયેલા સેડુબકને, એના કુષ્ટરોગની સાથે સ્પર્ધા કરતી હોયની એવી તૃષાએ સુંઝ્યો. પાણી પાણી કરતો આમ તેમ ભટકતો હતો. એવામાં એના જીવિતવ્યની આશા સમાન એક પાણીનો ધરો એની દૃષ્ટિએ પડ્યો. તીરપર ઉગેલાં હરીતકી-ખદીર-આમળા-લીંબડા-ખાવળ વગેરે વૃક્ષોનાં પુષ્પ અને ફળ એ ધરાના અત્યંત તર્પી ગયેલા જળમાં પડ્યા કરતાં હોવાથી એ જળ જાણે કવાથ [ઉકાળા] જેવું દેખાતું હતું. એવું જળ પણ સેડુબકે અમૃત સમાન મારીને પીધું; પ્રસ્તાવ એટલે અમુક અવસર જ ખરેખર વસ્તુઓને અમુલ્યપણું બને છે. જેમ જેમ એ જળ પુનઃ પુનઃ પીવા લાગ્યો તેમ તેમ એને વિચિત્ર થવા લાગ્યું અને શરીરમાંથી ધૂમિઓ બહાર નીકળવા લાગ્યા. તેણે આ પ્રમાણે નિરંતર કરવું શરૂ રાખ્યું તેથી અલ્પ સમયમાં એની કાયા સુવર્ણની સમાન અત્યંત દેદીપ્યમાન થઈ ગઈ. પોતાના શરીરની એ પ્રકારની કાન્તિ જોઈને તે અન્તઃકરણને વિષે અત્યંત હર્ષ પામવા લાગ્યો કે-મેં સ્વપ્નને વિષે પણ આશ્ચર્યના પ્રાપ્ત થશે એવું ધાર્યું નહોતું. મહા

બળવાન એવો વિધાતા અનુકુળ હોય છે ત્યાં ન ધાર્યું હોય એવું બને છે અને તે પ્રતિકુળ હોય છે ત્યાં ધાર્યા કાર્ય પણ પડ્યાં રહે છે માટે હવે મારા કૌશાભીના લોકોને મારી આ શરીરની ક્ષાન્તિ નજરે પાડું, કારણ કે જ્યાં સુધી લોકો દેખે નહિ ત્યાં સુધી ગમે એવી ઐશ શોભા હોય તેથી પણ શું? વગી મારા કુપાત્ર પુત્રોની શી દશા થઈ છે એ પણ હું જોઉં કારણ કે ભાગ્યશાળી પુરુષો જ પોતાના ઉના પગ-મોને નજરે જુઓ છે! એમ વિચારીને પાછો વગી નગરી ભણી આપ્યો નગરમાં પ્રવેશ કર્યો એટલે નગરવામીઓ એને વિન્નવર નેત્રોથી જોઈ રહ્યા, અને કહેવા લાગ્યા “અહો! આ વિપ્ર ક્યાથી આવો તદ્દન નીરાગી થઈ આવ્યો? તારી સ્ત્રીતિ બદલાઈ ચેવી જોઈને અમને અત્યંત આશ્ચર્ય થાય છે.” બ્રાહ્મણે એમને ઉત્તર આપ્યો-નિરન્તર એકાંત થિત ઉત્તમ તીર્થની સેવા કર્યાથી મને હવે પ્રસન્ન થયા અને એણે મારા વ્યાધિ દૂર કર્યો અથવા તો-દેવતા પ્રસન્ન થાય છે તો આ દેહ જ સ્વર્ગ બનતી રે છે. લોકો કહેવા લાગ્યા-અહો ધન્ય છે આ વિપ્રને કે દેવતાની કૃપા એણે પ્રાપ્ત કરી! આમ પ્રશંસા પામતા સડુમકે પોતાના ઘરમાં પ્રવેશ કર્યો, તો અનેક કીડાઓથી ખવાઈ ગયેલા પત્રવાળા વૃક્ષોની જેમ મહા વ્યાધિમાં પીડાતા એના પુત્રો એની નજરે પડ્યા અત્યંત હર્ષ સહિત પિતાએ પુત્રોને કહ્યું હે કુપુત્રો, તમે મારી અવસાન પુરેપૂરું કરી લોગવો એ સાલજી પુત્રો કહેવા લાગ્યા-હે તાત, તમે આલુ નિર્દય આત્મરણુ તમારા જ પુત્રો પ્રત્યે કેમ કર્યું? તમારી જુદિ ચળી ગઈ છે! તમે આલુ કુકર્મ કરતા પાપથી પણ હયા નહિ અથવા તમારા આ પળીઆથી પણ લગ્ન પામ્યા નહિ? એ સાલજી પિતા પણ ગંદોટ્ટી આક્રોશ કરી ગા-યો-જરે ડુછો! તમારા પોતાનાં કાર્યો તો તમે સભારી કે તમે તમારા પિતાનો પણ કેવી રીતે એક શ્વાનની પેઠે પગલવ કર્યો? તમારા પોતાના જ પાપને લીધે ભય ને લગ્ન મેંડે ગતા જ્યાં છે તેથી જ તમે,

જેના થકી આ ઉચ્ચ પદવીને પામ્યા હો એવા મને બહુ વિડંબના પમાડી છે ! અથવા તો લોકો પારકા અદ્ય દોષને મોટા રૂપમાં વ્યૂજે છે અને પોતાના પર્વત સમાન મહાન દોષો હોય છે તેને ભાગતા જ નથી. વળી તમે પ્રાદ્યુનો કે વણિકનો દંશ જાણતા નથી લાગતા તેથી જ તમે મારા ઉપર એટલી આકૃત ગુમરી છૂટી. તો હવે જાણજો કે મારા જેવા રહે તમારા જેવા ઉચ્ચ પદવાળાની આ સ્થિતિ કરી છે ! અથવાનો એક કાંકરી પણ પડે ફોડે છે.

પુત્રોની સાથે આ પ્રમાણે પિતાને કલહ કરતો જોઇને લોકો કહેવા લાગ્યા—આ તો મુગ્ધ-બાળક હતા એમણે તો ભૂલ કરી, પણ તે જાણતાં છતાં (જાણી જોઇને) કેમ ભૂલ કરી ? એક જણ કુપને વિષે પડે તેથી બીજાએ પણ શું એમ કરવું ? શું ને ? નથી સાંભળ્યું કે પુત્ર કુપુત્ર થાય પણ પિતા કુપિતા ન થાય ? આ પ્રમાણે સર્વ લોકો એકમુખે એ સેકુમકની નિન્દા કરવા લાગ્યા : અથવા તો લોકો તો ક્ષણમાં સ્તુતિ કરે છે અને ક્ષણમાં નિન્દા પણ કરે છે. પછી લોકોના તિરસ્કારને લીધે સેકુમકે કૌશામ્બી નગરી ત્યજી દીધી; કારણ કે જનાપવાહના ભયથી રામે પણ ત્રીતાને ત્યજી દીધી હતી.

(શ્રી વારમણ એણિકસમને કહે છે) હે એણિકરામ, કૌશામ્બી નગરી પડતી મુકીને એ સેકુમક વિમ્ર ચાલી નીકળ્યો તે તારે નગર આવ્યો ને આજીવિકાને અર્થે તારા દ્વારપાળનો આશ્રય લઇને રહ્યો; કારણ કે વિદેશને વિષે ધનહીનની એવી જ વૃત્તિ હોય છે. હે રામ, જિનના વિકારથી જ લોકોપર ઉપકાર થાય છે માટે વિચરતા વિચરતા અમે એકદમ આ નગરમાં પણ આવ્યા હતા. તે સમયે તારો દ્વારપાળ એ સેકુમકને " તારે હું આંબું ત્યાંમુધી આ રથાનેથી જવું નહીં " એમ કહીને મને વંદન કરવા આવ્યો. પણ પાછળ સેકુમક આજ્ઞા જાણે કાળમાંથી આવેલો શંકે ભિક્ષુક હોયની એમ દુર્ગાદેવને શહેરીઓએ અશ્રવણ બળે ખાવા લાગ્યો. અતિલોચુપ હતો તેથી તેણે કંઠપર્યન્ત

ખાધું તેથી અને વળી શ્રીધ્મ ઋતુનો ઉલટ તાપ હોતો તેથી તેને ખહુજ તરસ લાગી. એટલે એને વિચાર થયો કે આ જળચરો જે છે એમને પૂરાં લાગ્યવાન સમજવાં કે એઓ વિશ્વના જીવનભૂત એવા જળને વિષે જ પ્રથમ ઉત્પન્ન થાય છે. વળી રાત્રિદિવસ જળને વિષે જ રહ્યાં છતાં એઓ યથાર્થિ જળ ઉપર તરી આવે છે, અંદર ડુબકી મારે છે અને આડાઅવળા પણ દ્યોક્ષ કરે છે. એટલું જ નહિં પણ આવું અમૃતસમાન થંડું જળ નિરંતર પીએ છે: અથવા તો “અમૃત” તો ફક્ત વાતામાં જ છે; આ જળ છે તેજ અમૃત છે. આમ વિચારતો એ તૃપાતુર છતાં પણ ઠારપાળના લયથી કોઈ જગાણે જળ પીવા ગયો નહીં. અહો! સેવકતું જીવંતર ખરે કપલચક છે. તૃપાથી પીડતો ગરીબ બિચારો જળ, જળ એમ જૂમ પાડવા લાગ્યો; મંદબુધ્ધિ શિષ્ય શ્લોકોદ્ધિ ગોખતો મંડી જાય તેમ. તૃપાને હુ:ખે મૃત્યુ પામીને એ નગરની બહારની વાવમાં એક દેડકો [ઉત્પન્ન] થયો. કારણ-કે જે દેશમાં જન્મ મૃત્યુ પામે છે એજ દેશમાં એ ઉત્પન્ન થાય છે.

“ હે રાજા, (વીરપ્રભુ ઐલ્લિકમહીપતિને સંબોધી કહે છે) અમે પાછા ફરતા ફરતા તારા જ નગરને વિષે આત્મા, મોજે એ દેડકાના કોઈ મહાભાગ્યથી આકર્ષાઈને હોયની એમ. તે વખતે સર્વ લોકો અમને વદન કરવા આવતા હતા ત્યારે વાવમાંથી પાણી ભરવા આવેલી પનહારીઓમાં આવા પ્રકારનો સંભાષ થયો—એક બોલી, અરે બહેન, આજે શું કોઈ મગાનું ઉત્સવ છે કે જેને લીધે સર્વ લોકો એક સાથે હવેમાં જતા જણાય છે? ત્યારે બીજી આભેપ સંહિત કહેવા લાગી—અરે તું તો કોઈ ગર્ભ શ્રીમંતની પુત્રી છો અથવા તો કેવળ મૂર્ખ છો કે એટલું જાણી નથી. ! સુરેન્દ્રો સુધ્ધા સેવકજનની’ ગેઠે જેમના નરણને વિષે સાધ્યંગ દંડવત પ્રણામ કરે છે એવા શ્રીમાન મહાવીર ઉદ્યાનને વિષે પધાર્યો છે એવા એ મહાવીર જિતને તું નથી જાણતી તો એમજ સમજજે કે તું કંઈ પણ

નથી જાણતો; કારણ કે મહા તેજસ્વી સૂર્યમંડળનો ઉદય થાય છે ત્યારે મંદનેત્રવાળાને પણ એની ખબર પડે છે. પનહારીઓના આવા સંલપ સાંભળીને જેને સંજ્ઞા થઈ એવો એ દેડકો વિચારવા લાગ્યો-મેં પૂર્વે ક્યાંય નિશ્ચયે ‘મહાવીર’ એવો શબ્દ સાંભળ્યો છે. ઉઠાપોહ કરતાં એને પોતાનો પૂર્વભવ સ્મરણમાં આવ્યો; તે જાણે એને લવિષ્યમાં યનારા પ્રતિબોધની વાતને નિવેદન કરવાને હોયની ! દારપાળ મને દરવાજો સોંપીને તે વખતે જેમને વંદન કરવા ગયો હતો તેજ આ મહાવીર પધાર્યા છે. માટે આ લોકો એ જિનેશ્વરને વંદન કરવાને ગય છે એમ હું પણ જાણું, કારણ કે તીર્થ તો સૌનું છે. એમ વિચારીને એ દેડકો કહતો કહતો અમને વંદન કરવાને આવવા નીકળ્યો. એવામાં માર્ગને વિષે, હે રાજનું, તારા અશ્વોની ખરી નીચે દબાઈ ગયો; અને મૃત્યુ પામ્યો. મરણસમયે શુભ ધ્યાન રહ્યું એથી એ દેવોનાં વિષે ઉત્પન્ન થયો છે અને દર્દુરાંક એવું એનું સાર્થક નામાભિધાન છે. ભાવ થકી તો એ સૂર્ય સમાન છે; એની ક્રિયા જ એક ખલોત (પતંગીઆ) જેવી છે. આ વખતે દેવતાઓની સલામાં, હે રાજનું, ઇંદ્રે તારી પ્રશંસા કરી કારણ કે ગુણીજનોના પરના ગુણોપર પક્ષપાત હોય છે. ઇંદ્રે એમ કહ્યું કે-આ વખતે ભસ્ત્રાક્ષેત્રને વિષે ઐલિકરાજ જેવો કેલ્લ શ્રાવક નથી; મણિ તો જાહુ છે પરંતુ ચિન્તામણિ તુલ્ય કોઈ મણિ નથી. એ ઐલિકને સુર તેમજ સુરેન્દ્ર-કેલ્લ પણ જેન ધર્મથી ચળાવવાને સમર્થ નથી. જેવી રીતે જિનેશ્વર ભગવાનના વચનને ગુરુકર્મો પ્રાણી સત્ય માનતો નથી, તેવી રીતે એ દર્દુરાંકદેવે ઇંદ્રે કરેલી વાતને સત્ય માની નહિ તેથી એ (દર્દુરાંકદેવ) આ તારી પરીક્ષા કરવાને આવ્યો હતો. એણે અમારા ચરણપર ‘ગોશીર્વચનનનું’ વિલેપન કર્યું છે પરંતુ વારી દષ્ટિને મોહ પમાડીને અન્ય દેખાડ્યું છે ઐલિક રાજાએ પુનઃ કહ્યું-હે ભગવંત, એ વાત તો હું સમજ્યો; પણ ત્યારે એણે જે મંગલિક અને અમંગલિક શબ્દો કહ્યા એનો હેતુ શો સમજવો તે જણાવશે.

ભગવાને કહ્યું-એણે “ મરે ” એમ કહ્યું તે એવા અભિપ્રાયથી કે આ ભવને વિષે રહેતા તો કષ્ટ જ છે અને મૃત્યુ પછી મને મોક્ષ મળવાનો છે તો મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય માટે “ મરે ” એમ કહ્યું છે વળી હે રાજન્, તને આ જન્મમાજ સુખ છે, મૃત્યુ પછી તો નરક મળવાનું છે, માટે જ તને એણે “ જીવો ” એમ કહ્યું છે, અને અભયકુમારને બેઠવાના કહ્યા એ એવા અભિપ્રાયથી કે એ આ જન્મમા ધર્મકાર્યો કરે છે અને મૃત્યુ પછી અન્યજન્મમા પણ એ દેવગતિમા જવાનો છે માટે એ જીવો કે મરે એ બેજી સરખા છે કાળશૌકરિકને એણે બેઠવાનાનો નિષેધ બતાવ્યો એ એવા અભિપ્રાયથી કે આ જન્મમા એ પાપકાર્યો કરે છે અને મૃત્યુ પછી એ સાતમી નરકે જવાનો છે

શ્રી વીરપરમાત્માએ દુર્દશક દેવતા આચરિત વિષે ખુલાસો કરતાં એણે રાજની નરકગતિ ચવાની કહી એ સાંભળાને એને ઠપારી છુટી અથવા તો નરકની વાત સાંભળતાજ લય ઉત્પન્ન થાય છે, તો એ દુઃખ ભોગવવા પડવાનું સાંભળીને થાય એમા શું આશ્ચર્ય ? એણેકુસળએ પૂછ્યું—હે જગન્નાથ, આપ જેવા મારા સ્વામી છતાં મારે નરકગતિ કેમ ? કટપદ્રુમ છતાં દારિદ્ર્ય હોય નહીં પ્રભુએ ઉત્તર આપ્યો—હે મહીપતિ, તે નરકનું જ આયુષ્ય બાક્યું છે, માટે તારે ત્યાં જ જવું પડશે, એ વિષયે અન્યથા સમજવું જ નહિ હે રાજન્, નિકાચિત કર્મ જ છે તેને અન્યથા કન્યાને દેવ, માનવ, અદ્યવર્તી કે અમ્મ પાતે પણ સમર્થ નથી જેમ મુનિની પાસે મહાબાહુ રાજા કે રકને વિષે જરાએ અતર નથી તેમ એ કર્મની પાસે પણ નથી હે નરપતિ તુ ભવિષ્યમા યનારા ચોવીરા જિનેશ્વરમા પ્રથમ પદ્મનાભ નામે જિનેશ્વર થવાનો છું માટે વૃથા જોઈ જાયો રહેવા દે પણ એણેકુલપતિએ પુનઃ વિચારપના કરી કે-હે ભગવત જેમ હું સાધ્ય એવા પણ મન્નિષાતને વિષે ઉત્તમ વધ પુદ્ગિથા વિચાર કરીને આપે છે તેમ નિર્મળ દેવજ્ઞાનરૂપી લૈન્દ્યનવાળા આપ મને દુર્ગતિથી છુટાવનારો બોધ

ઉપાય બતાવે. એ સાંભળીને તીર્થંકર મહારાજ પણ સમાધાનને માટે જોડ્યા-જો કપિલા બ્રાહ્મણી પાસે તું સાધુઓને દાન દેવરાવ અને કાળશૌકરિકને (બ્રાહ્મીઓનો) વધ કરતો અટકાવ તો તારો નરકવાસ મટે. પણ અમને તો નિશ્ચય છે કે ॥ મોમનાથ મરવાનો યે નથી; અને આચાર્ય એને કાઢીની ચિતા પર બેસાડવાના યે નથી. ॥

જિનેશ્વર ભગવાને કહેલી આ વાક્યાવલીને સંજીવિની સમાન સમજી એમને પ્રજ્ઞામ કરીને મગધેશ્વર શ્રેષ્ઠિકરાજ પોતાના નગર ભણી પાછો વળ્યો. એ વખતે એજ દુર્દુર્લભ દેવે એની પરીક્ષા કરવાને એને માયાવડે, જાળ નાંખી મંત્ર્ય પકડતો એક મુનિ દેખાડ્યો. એ મુનિને જોઇ એને જોલાલીને રાજાએ પૂછ્યું-આ શું આશ્ચર્ય? મુનિએ ઉત્તર આપ્યો-આ મંત્ર્યો વેચીને મારે એક ઉત્તમ કાંબળાં લેવી છે. એ કાંબળી હું શરીર પર બોલીને વર્ષોકાળને વિધે બપૂકાય જીવેલી રક્ષા કરીશ. કારણકે દયા એજ ધર્મનું મૂળ છે. રાજાએ વિચાર્યું-આ મુનિ મુગ્ધ બુદ્ધિવાળા એટલે મૂર્ખ જણાય છે કે એકેન્દ્રિયની રક્ષાને અર્થે પેન્દ્રિયનો વિનાશ કરે છે. અદ્ય પાપનો ભય રાખે છે અને પડે છે તો તે બહુ બહુ પાપમાં; હવાડથી ખડીએ છે, ને પડે છે કુવામાં. પછી એ મુનિને રાજાએ કબજા અપાવી; કારણ કે શાસનની હીલજી થતી અટકાવવાને કુપાત્રને પણ (દાન) દેવું પડ્યું છે. આગળ ચાલતાં રાજાને દેવતાએ (માયાવડે) એક ગર્ભવતી સાધ્વી દેખાડી કે જે દુકાને દુકાને કંઈ દ્રવ્ય માગતી હતી. આવી સ્થિતિમાં સાધ્વીને જોઇને રાજાને અત્યંત ખેદ થયો; કારણકે આવું અયોગ્ય જોઇને કયો શ્રાવક ન દુહવાય? આ બીજી શાસનની હીલજી ઉત્પન્ન થઇ એ-એતીમાં જળના દુષ્કાળને શમાવે (૦ તું ગમન કરે) ત્યાં તેમાં તીક આવવા નેવું થયું. આવી સાધ્વીજો બગવતી દીક્ષા ચંદણ કરીને પણ એને કેમ વૃક્ષા ગુમાવે છે એમ જિ-ત્વની રાજાએ એ સાધ્વીને જોલાલીને કર્યું-એક ચકાર્ય કરીને પુનઃ પાછું એને શા માટે

બુદ્ધિ બતાવવું પડે છે ? માંસ ખાઈને પાછાં અસ્થિ કેઈ ગળે
ખાંધે ખરાં ? તાજું સર્વ કાર્ય હું નીવેડી આપીશ એમ કહીને
રાજાએ સામીને ગુપ્ત અચ્છન્નપણે રાણી; કારણકે પોતાની જાંઘ
ઉઘાડતાં માણસ પોતે જ લજવાય છે. પ્રસવકાળ નજીક આવ્યે
સર્વ કળાના જાણી એવા નૃપતિએ પોતે એતું સૂતિકર્મ કર્યું
કારણકે એ સમય એવો હતો. એની એવી દુર્ગન્ધ છૂટી કે
નાસિકા ફાટી જાય; તોપણ શાસનના રક્ષક એવા રાજાને એના
તરફ અભાવ ન થયો. વળી પ્રસવ થતાં જ બાળકે દેવતાની
માયાવડે એટલું ગાઢ રૂઢન કરવા માંડયું કે ત્રણ ત્રણ શેરી સુધી
તે સંભળાવા લાગ્યું. એ જોઈને ગ્રાવકશિરોમણિ નરપતિ અત્યન્ત
દુઃખી થયો. એ કહેવા લાગ્યો-ઉપાય શાલ્યો ત્યાંસુધી તો
અત્યાસુધીનું સર્વ મેં ગુપ્ત રાખ્યું; પણ હવે કાંઈ બુદ્ધિ સુઝતી
નથી તો આ કેમ કરીને હવે ગુપ્ત રહેશે ? અથવા તો
આકાશ ફાટ્યું તે ડોનાથી સાંધી રાકાય ?

(દેવતાએ પોતાની માયાવડે બહુ બહુ પ્રકારે પરીક્ષા
કરી તે સર્વમાં) રાજાની પૂર્ણ દહેતા જાણીને પેલા દેવતાએ
પોતાનું રૂપ પ્રકટ કર્યું અને એ હવે સંહિત બોલ્યો-હું રાજાનું,
દેવતાઓની સભામાં ઇન્દ્રે તને જેવો પ્રશંસ્યો છે તેવો જ તું છે;
અથવા એથી પણ અધિક છે. પ્રકાશ કહિ અન્ધકાર થઈ જાય;
મેરૂ પર્વત કહિ અભાયમાન થાય, જળ કહિ અગ્નિરૂપ થાય,
અમૃત વિષ થઈ જાય, અથવા સૂર્ય કહિ પશ્ચિમ દિશામાં ઉદય
પામે; તોપણ, હું સત્ત્વના ભંડાર, તું કહિ પણ સમ્યક્ત્વથી
ચલિત થવાનો નથી. સમુદ્રના મહિમાનો પાર પામી ચકાય પરંતુ
તારા મહિમાનો પાર સર્વથા અલક્ષ્ય જ છે. મારા જેવા તાજું કયા
પ્રકારનું સન્માન કરી શકે એમ છે ? તોપણ હું કઈક તાજું સન્માન
કરવાને ઇચ્છું છું. તેથી હું તને આ હાર અને આ બે ગોળા આપું
છું તેનો તું સ્વીકાર કર. એમાં આ હાર જે છે તે ગુરુશે તો એને
જે સાંધશે તેણે મૃત્યુ થશે એમ કહીને એ બે ગોળાઓ અને

હવે રાજ્યને આપીને ક્ષણમાં જતો રહ્યો. (એ ત્રણ વસ્તુઓમાં) એકલા એક હારનું જ મૂલ્ય મગધના રાજ્યના મૂલ્ય જેટલું હતું.

પછી રાજ્યએ કપિલાને જોલાવીને ગૌરવ સહિત કહ્યું-હે શુદ્ધમતિ, તું મુનિઓને આઠર સહિત લિલ્લ આપ. તું જે કંઈ માગીશ તે સર્વ હું તને આપીશ. કારણકે મુનિદાન જે છે તે કિંતમ છે. કપિલાએ કહ્યું-હે રાજા, તમે મને કદાચિ સર્વ મુવલ્લભ્ય બનાવી દો તોપણ હું એ કરવાની નથી; કારણકે મેં આટલો બધો કાળ મારા આત્માને મુનિદાનથી કલંકિત કર્યો નથી તો હવે થોડા મઠે કોણ એ દ્રવ્ય જોડારી હે ? રાજ્યએ એને પત્થર સમાન કઠોર બાણીને પડતી મુકી. પછી એ કાળશૌકરિકે કસાઈને કહ્યું-તું તારી પ્રાણીવધ કરવાની વૃત્તિ પડતી મુક. તું દ્રવ્યને અર્થે એવું પાપકર્મ કરે છે તો ચાલ, હું તને એટલું બધું દ્રવ્ય આપું કે તું કુબેરલંકારીની જેવો થઈ જા. પેલાએ કહ્યું-આ મારી વૃત્તિ કેવી રીતે પાપરૂપ કહેવાય ? એનાથી તો નિરંતર પુષ્કળ પ્રાણીઓ હયાતિ ભોગવે છે (જીવે છે). મઠે એને હું કેવી રીતે ત્યજી શકું ? મારી એવી ઇચ્છા છે કે એને એ જ મારી વૃત્તિમાં માફ મૃત્યુ થાય. રાજ્યએ “ એ પાપી આ પાપ કર્યા કરતો કોઈ રીતે અટકવાનો નથી ” એમ વિચારીને એને નરક સમાન કુવામાં નંખાવ્યો. હે પાપી, પ્રાણીઓનો વધ કરે છે એથી તું નરકને વિષે જ જઈશ એમ કહી કહીને એને આખો દિવસ અને રાત્રી ત્યાં રાખ્યો અને જઈને ભગવંતને વાત કરી કે એ કાળશૌકરિક પામે એની વૃત્તિ છેલ્લા આઠ પહોર થયાં તો પડતી મુકાવી છે. પણ જિનેશ્વર ભગવંતે કહ્યું-હે રાજા, એણે તો કુવામાં રહ્યા છતાં પણ માદીના પાંચસો પાડા બનાવીને એમનો વધ કર્યો છે. હે મહાપતિ, આ કાળશૌકરિક અને કપિલા જેકે અભવિ છે. અમેધ્ય (મગ) અને લસણની પેઠે એ જેકે પોતાનો મૂળ સ્વભાવ ત્યજવાના નથી. બનવાની વસ્તુ અવશ્ય બને જ છે, અન્યથા થતી નથી. આ પ્રમાણે પ્રભુને પ્રતિજ્ઞા થામીને રાજા નમન કરીને

સ્વસ્થાનકે ગયો લગવાનું વીજનિનેશ્વર પણ ભયજનોને પ્રતિજોષ
પમાડવા અન્યથા વિકાર કરી ગયા અથવા તો સૂર્યને મર્વ
જગતપર પ્રકાશ કરાવેના હ

હવે કટલેક કાગે પેલા કાળગાડરિકને મૃત્યુ પામે આખું,
કાલકે પ્રાણી માનની એ જ પ્રકૃતિ છે હમેશા પાચમે
પાચમે પાડાનો વધ કરવાથી એણે જે પાપ બાધ્યુ હતું તે હવે
આવીને ઉભું રહ્યું એના પ્રભાવથી એના શરીરમાં મહાન
બ્યાધિઓ ઉત્પન્ન થયા એની એને બ્યથા થવા લાગી અથવા તો
જેવું આપું હોય તેવું જ મળે હે માતા, હે પિતા, હે
આશાકિન સુવમ, હું વગર વશાએ મૃત્યુ પામું છું-એમ એ
વારવાર આર્કટ કરવા લાગ્યો, અને એની પામે જોકેયા બીજાઓ
પણ એના હુએ પી રાઈને આમુ લાવીને રૂદ્ધ કરવા
લાગ્યા એનો પુત્ર સુવમ તો પોતાના પિતાને મુખ વર્તાય એવા
માટે વેલુ-વીળા મૃદગ આદિ વાજીત્રોવડે, અને અત્યંત
નુદન અને લાવણ્યવતી રેરના શ્રીઓના ગાયનવડે, મગીત
કરાવવા લાગ્યો વગી કપર, કમ્તુરી મિશિન ચદનના રમવડે
પિતાના શરીરપર ત્રિવેપન કરવા લાગ્યો અને એની નાનિકા
આગળ ઉત્તમ ધૂપ બાળવા લાગ્યો એને મધુ અને નાના પ્રકારના
ભોજન જમાડવા લાગ્યો અને અત્યંત કેમજ શય્યાને વિષે
સુવરાવવા લાગ્યો પણ એના એવા મનોરૂપ શબ્દાદિ સુદ્ધા અનેક
પાપના ભારવાળાને પ્રતિકૂળ લાગ્યા, પિત્તના બ્યાધિવાળાને
સાકર લાગે તેમ એને ન ભગવુ ગોઠતુ કે ન ઉધવુ ગોઠતુ,
ન જોસવુ ગમતુ કે ન ઉડવુ ગમતુ, નહોતુ એને જમવાનું
ગમતુ કે નહોતુ ભૂખ્યા રહેવુ ગમતુ

પોતાના પિતાની આવી આવી શ્રેષ્ઠાઓ જોઈને પુત્ર સુવસને
ભય લાગ્યો, અથવા તો શ્રેષ્ઠિયથ ઉત્પાન જોઈને ક્યો માણસ
ન જોઈ પામે ? સુવમે જઈને મર્વ હકીકત અમનકુમારને
નિનેદન કરી, અથવા તો નન્નના નન્ન (અવનકુમાર) વિના
અન્ય કોણ શુભ જાતી શકે ? ઉત્પત્તિની આદિ શુદ્ધિઓએ

સંપત્ત એવા એ મંત્રીશ્વરે કહ્યું-અનેક પ્રાણીઓનો વધ કરતાં તારા પિતાએ જે ઘોરપાપ ઉપાજન કર્યું છે તે, ભરેલા કુંડમાં જળ સમાંતું નથી તેમ, સાતમી નારકીમાં પણ સમાયું નથી; અને આજ ભવમાં તારા પિતાની પાસે આવીને ઉભું રહ્યું છે. કારણકે અત્યંત ઉંઝ પુણ્ય કે પાપનું ફળ આજ ભવમાં ત્રણ વર્ષમાં, ત્રણ માસમાં, ત્રણ પક્ષમાં, અથવા ત્રણ દિવસમાં મળે છે. માટે એને હવે અતિ ણીલસ વસ્તુઓનો અતુભવ કરાવે; કારણકે સન્નિપાતવાળાને કદુ ઔષધ જ અપાય છે. એ પરથી એ સુલસે ઘેર જઈ અભયકુમારના વચનપર શ્રદ્ધા રાખી પિતાને અતિ તીક્ષ્ણકંટકની શય્યાને વિષે સુવાડ્યા; અત્યંત દુર્ગંધ મારતા પુરીષવડે એના અંગપર વિલેપન કર્યું; નીરસ, કુત્સિત અને તિષ્ઠુ ભોજન આપ્યું; અત્યંત ખાડું, ઉશ્ચ અને તીષ્ઠુ જળ પીવાને આપ્યું; ઉંટ ખર પ્રમુખના કર્કશ શખ્દો શ્રવણ કરાવ્યા; કાણા-વામન-પંશુ-અન્ધ વગેરેનાં રૂપ દેખાડ્યાં. એ સર્વને એ કાલશૌકરિકે કસાઈ, પાપના ઉદયને લીધે, સુખરૂપ અતુભવવા લાગ્યો. એણે કહ્યું-હો પુત્ર, આ શય્યા અતિ સુંદર અને માખણથી પણ કોમળ છે; આ સુગંધી વિલેપન નાસિકાએ પાન કરવા લાયક છે. આ ભોજન છે તે અતિ સ્વાદિષ્ટ અને દેવતાઓના ભોજનથી પણ ઉત્કૃષ્ટ છે. વગી આ જળ તો કેવળ થંડું અને જાણે માનસ સરોવર થકી આણેલું હોય એમ મનપસંદ છે. આ શખ્દો પણ શ્રવણગોચર થાય છે તે અમૃત સમાન મધુર અને જાણે દેવતાઓના ગાયકો ગાતા હોયની એવા છે. આ રૂપ જે મારી દૃષ્ટિએ પડે છે તે પણ દેવતાઓના રૂપ જ હોયની એવાં છે; એવાં પૂર્વે ન જોયેલાં રૂપનું મૂલ્ય પણ આંકી શકાય એમ નથી. મારા જન્મમાં તો મેં આવું સુખ કદાપિ અતુભવ્યું નથી; ન્યારે ભાગ્યમાં હોય છે ત્યારે જ દશા વળે છે. હો પુત્ર, તારા જેવા સુપુત્રે અને પ્રથમથી જ વિના કારણે શા માટે આવાં સુખથી દૂર રાખ્યો ?

પિતાની આવી ચેષ્ટા તથા વચનો જોઈને સુલસ વૈરાગ્ય

પ્રાપ્ત થયો હોય એમ વિચારવા લાગ્યોઃ આહા ! મારા પિતાને આ જ ભવને વિષે હિસાબ મહા પાપનું કેવું કૃણ મળ્યું ? વળી ભવાન્તરને વિષે પણ કાળ, મહાકાળ આદિ દુર્ગતિને વિષે દુઃખ સહન કરતાં એવું શું થયે ? સુલસ આમ ચિન્તવન કરતો હતો અને અન્ય સ્વર્ગનો આકંઠ કરતા હતા એવામાં તો કાલશોકરિક એકપણ શરણ લીધા વિના પંચત્વ પામ્યો; અને અપ્રતિષ્ઠાન નામની સાતમી નારકીને વિષે તેત્રીશ સાગરોપમને આયુષ્યે ઉત્પન્ન થયો. પછી સર્વ બાન્ધવોએ મળીને સુલસને કહ્યું-હે સુબુદ્ધિ, કેમે કરીને પ્રાપ્ત થયેલ તારા પિતાનું પદ તું હવે સ્વીકાર. તારીજ કૃપાવડે સ્વર્ગનો અને સેવકો આજીવિકા ચલાવે છે; તો પ્રભુત્વ અને લોકોને સતોષ-એ ઉભય જાણતો છતાં તું શામાટે નિરૂધમી રહે છે ? કાલશોકરિકને સ્થાને તું હવે અમારો યા; કારણકે નીતિચાલિ પુરૂષો સ્વામીના પુત્રને સ્વામીની સમાન રાખવાને કહે છે. સુલસે કહ્યું-તમે આ કહ્યું તે મને ગોડતું નથી; કારણકે હું આ પાપકર્મ કોઈ રીતે કરવાને ઉત્સુક નથી. જીવનો ઘાત કરીને પ્રભુત્વ અને બન્ધુઓનું પેલણ કરવું-એ ઉભયથી સધું (એ બેઉ મારે કામના નથી) કારણકે એ બેઉ દુર્ગતિના હેતુભૂત છે. એના બાન્ધવોએ સુલસને કહ્યું-શું તારા પૂર્વજે મૂર્ખ હતા કે જેમણે સ્વર્ગનો અને ઈતર લોકોને આધારભૂત એવું આ કાર્ય અત્યારસુધી કર્યું છે ? પણ તું પડિત થયો; અથવા તો તારું પાંડિત્ય જાણ્યું ! તુંજ અમને ગળે પકડીને તારી પોતાની સાથે અમારો પણ વધ કરવા તૈયાર થયો છે ! યથાસ્થિત કુલાચારને પાળે તેજ પુત્ર કહેવાય છે; કુલાચાર નહિ પાળનારા મનુષ્યો અને તિથિયમાં કંઈ પણ અન્તર નથી. (કુલાચાર નહિ પાળનારા તિથિય જેવા સમજવા.)

એ લોકો આ પ્રમાણે કહેવા લાગ્યા એટલે સુલસે એમને કહ્યું-શું આપણા પૂર્વજે પંચ, વ્યાધિગ્રસ્ત, અન્ધ કે દરિદ્રી હોય તો એમના વંશજોએ પણ એવા થવું ? ગાહરીઓ પ્રવાહ

તો 'મૂર્ખોતિ જ શોભે. નરકને વિષે લઈ જાય એવો કુળા-
ચાર શા કામનો ? સદા પાત્રન ન થાય એવું લોગન ઉત્તમ
હોય તોપણ શા કામનું ? વળી મારા પિતાનું આવું પાપકાર્યોથી
ઉત્પન્ન થયેલું દુઃખ તમે જોયું છે છતાં પણ તમે આમ
મૂર્ખતા લયું કેમ જોડો છો ? અથવા તો બહુ શું કહેવું ! આવું
અતિશય ઘોર અને અશુભ ફળ આપનારું કાર્ય હું કરવાનો જ
નથી. મિથ્યા આશ્રહને વળગી રહીને પુનઃ પણ સુલસના
બન્ધુઓએ એને કહ્યું-તું પાપકાર્યોથી ડરે છે માટે નિશ્ચયે તું
બહીકણ છો. સર્વ પાપ અમે ભોગા મળીને બહેચી લેઈશું. તારે
તો આ બાબતમાં ગગાસ્નાન જ છે. (તારે માથે કંઈ નથી.)
જેવી રીતે વિષ્ણુએ સહુનો શિરચ્છેદ કર્યો હતો તેવી રીતે તારે ફક્ત
એક પાડાનો શિરચ્છેદ કરવાનો છે; પછીનું તો સર્વ અમે કરી
લેશું. આવું સાંભળીને તો એમને પ્રતિજ્ઞાપ પમાડવાને મહાત્મા
સુલસે સદા પોતાના પગ પર એક કુહાડાવતી પ્રકાર કર્યો.
(આવા ઉત્તમ પુરુષોમાં શું સત્ત્વ નથી હોતું ?) એટલે પ્રહારની
વેદનાને લીધે તે પૃથ્વી પર પડી ગયો અને કશ્ચસ્વરે રૂદ્રન
કરવા લાગ્યો-હે બન્ધુઓ, મને આ પગમાં બહુજ પીડા થાય છે;
માટે ગોત્રને વિમુતિ-સુખમાં લાગ પડાવે છે તેમ તમે એ
મારી પીડા ભાગ પાડીને બહેચી લ્યો; કે જેથી હું લલ્યમાત્રમાં
સાને થાઉં. એ સાંભળી પેલાઓએ કહ્યું-પારકી પીડા કોણ લેવાને
સમર્થ છે ? ભરસમુદ્રમાં અગ્નિ લાગે તેને કોણ છુટવી શકે ?
સુલસે કહ્યું-જ્યારે તમે એ મારું દુઃખ લેવાને શક્તિમાન નથી
ત્યારે પ્રાણીના વધથી ઉત્પન્ન થનારું દુઃખ તમે કઈ યુક્તિથી
લઈ લેવા સમર્થ થશો ? નદીના જળમાં ડુબતો છતાં જે પ્રાણી
પ્રહાર નીકળી જઈ શકતો નથી તે સમુદ્રના જળના પુરમાંથી
તો ક્યાંથી જ નીકળી શકશે ? જે કાર્ય જે પ્રાણી કરે છે તે
કાર્યનું ફળ એ પ્રાણીને જ ભોગવવાનું છે; અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે
છે તેજ બળી જાય છે તટસ્થ (બાહ્યે ઉલેસા) હોય છે
એમને કંઈ નથી પ્રાણી એકલો જ આ સંસારમાં આવે છે અને

જય છે પણ એકલો જ. વળી સમુદ્રને વિષે માછલું એકલું કર્યા કરે છે તેમ એ આ સંસારમાં એકલો જ પરિભ્રમણ કર્યા કરે છે. એ પ્રાણીને દુર્ગતિમાં પડતાં માતા, પિતા, ભાતા, મિત્ર કે સ્વામી કેાઈ પણ ધારી રાખી શકતું નથી. ફક્ત એક ધર્મ જ પ્રાણીને (દુર્ગતિમાંથી) ધારણ (રક્ષણ) કરી શકે છે; સમુદ્રમાં પડેલાનું, મહાન પ્રવહણ (વહાણ) રક્ષણ કરે છે તેમ. માટે એવો કસાઈનો વ્યાપાર ત્યજી દઈને ધર્મને વિષે પ્રયત્ન કરો; વિષ્ણો પરિત્યાગ કરીને અમૃતને અહુષ કરો.

આવાં આવાં મનોહર વાક્યો સંલગાવીને સુલસે પોતાનાં બન્ધુઓને પ્રતિબોધ પમાડ્યા: કારણકે અલયકુમાર જેવાથી જેને બોધ થયો તેનામાં અન્યને પ્રતિબોધ પમાડવાનું સામર્થ્ય આવે એમાં કાંઈ આશ્ચર્ય નથી.

પછી સર્વ પાપાચરણને ત્યજી દઈને, ધર્મને જ સારભૂત માન્યો છે જેણે એવા અલયકુમારને પોતાના ગુરૂ માની, ગ્રેફવર્ત સમાન અચળ સમક્તિવાળો સુલસ નિત્ય હર્ષથી વિધિ પ્રમાણે શ્રાદ્ધધર્મ પાળવા લાગ્યો.

પરિચિદ્ધ—ટિપ્પણી.

પૃષ્ઠ. પંક્તિ.

૭—૮. કુશાગ્રપુર ઉત્તર હિન્દુસ્તાનમાં, અત્યારે બુદેલખંડ કહેવાય છે એ દેશમાં પૂર્વે કુશાવતી, કુશસ્થળ-એ નામનાં નગરો હતાં એમ ક્રાઈ સ્થળે લેખ છે. એમાંથી તો આ કુશાગ્રપુર ન હોય ?

૮—૧૦. યુગલોઆ. ત્રીજા આરામાં (શ્રી કલ્પલહેવના વખતમાં) સૂનિ પેટે પુત્રપુત્રીનું યુગલ અવતરતું. તે પરથી તે કાળના મનુષ્યો યુગલિક-યુગલોઆ કહેવાતા.

૬—૨. હરિના ઉદરમાં...ઈત્યાદિ. હરિ-વિષ્ણુ-એ પોતાના ઉદરમાં સ્વર્ગલોક, મૃત્યુલોક અને પાતાળલોક-એમ ત્રણે લોક એટલે બ્રુવેનાં દેખાડ્યાં હતાં. સરખાવે, “માફ”કાશિ વિશ્વસ્થિતિનું અવલોકન કરવાને હરિની કુક્ષિને વિષે પેઠા હતા.” (પૃષ્ઠ ૪૬. પં. ૫).

૧૦—૫. શ્રી પાર્થનાથનું શાસન. કેમકે એ વખતે એમનું શાસન વર્તતું કહેવાય. શ્રી મહાવીરના નિર્વાણ બાદ મહાવીરનું શાસન, ધર્મરાજ્ય પ્રવર્તતું કહેવાય. જુઓ પૃષ્ઠ ૩૩. પં. ૧૬.

૧૦—૭. સમ્યક્ત્વ તીર્થ કરે પ્રજ્ઞેશં તત્ત્વોપર સ્વાભાવિકરીતે અથવા શુદ્ધતા ઉપદેશથી ઉત્પન્ન થયેલી થહા. અલ્પગત માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૧૩૫. પં. ૨.

૧૨—૭. બાળિ. દેવ આદિને ધરવામાં, આપવામાં આવતા લોભ્ય પદાર્થ.

શસત્ર માટીના ખાત્ર.

૧૩. ૨—૩. સરખાવો:—

નિવાતપદ્મસ્થિમિતેન ચન્દ્રુપા ત્વપસ્ય કાન્તં પિવતઃ સુતાનનમ્ !

મહોદયેઃ પૂરં ર્જવેન્દુર્દર્શનત્ ગુરુઃ પ્રહર્યઃ પ્રવથૂવ નાત્મનિ ॥

સ્થુવેશ સર્ગ ૩. શ્લોક ૧૭.

૧૩—૩. ચંદ્રમાના ઉદયથી સાગર...ઈત્યાદિ. આવેા વિચાર પૂર્વના કવિઓએ બહુવાર દર્શાવ્યો છે તેપરથી એમ ચોક્કસ થાય છે કે

પૂર્વે પણ 'ચંદ્રમાના ઉદય પર, ભરતીનો આધાર છે' એ વાત પ્રસિદ્ધ અને લોકમાન્ય હતી.

૧૩—૮. કર્મબંધ આદિ. અમુક કાર્ય કરવાથી, કર્મનો બંધ થશે-કર્મ બંધારો, ઇત્યાદિ

૧૩—૧૭. આદીત્યરના ચરણને યુગળીઆ પ્રદક્ષાલન કરે. શ્રી હીરવિજય આચાર્ય પણ નવ અંગપૂજના હુકામાં લખ્યા છે કે:—જળ ભરી સંપુટપત્રમાં, યુગલિક નર પૂજત; ઋષભચરણ અંગુકે, દાયક ભવજળઅંત 'યુગલીઆ' ના અર્થ માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૮, પં. ૧૭ ઉપરનું ટિપ્પણ.

૧૪—૧. કૌસ્તુભ મણિ. સમુદ્રમંથનથી ચૌદ રત્નો નીકળ્યા કહેવાય છે એ ચૌદમાં આ કૌસ્તુભમણિ પણ એક છે. એને વિશ્વએ પોતાના હૃદયપર ધારણ કર્યું હતું. જુઓ રઘુવંશ સર્ગ ૬. શ્લોક ૪૬. સકૌસ્તુભ દ્વેષયતીય કુષ્ણમ્ ।

૧૪—૬ પદ્મ વજ્રકાવચો. ઢાલ પીટાવચો.
અમારિ ઘોષણા. જીવની બીલકુલ હિંસા ન કરવી એવી ઉદ્ઘોષણા, એવો સાદ પડાવવો.

૧૫—૧૬. પિતાની પત્ની. અર્થાત્ પિતાની માતા.

૧૫—૧૬. વિદૂર પર્વતની ભૂમિ.....ઇત્યાદિ. આવો જ વિચાર કવિકૃત્તમુષ્ણ કાલીદાસે પણ જણાવ્યો છે ચિદૂરભૂમિર્નવમેઘશઃ શ્વાકુન્દ્રિજયા રત્નશાલાકવેષ ॥ કુમારસંભવ, ૧-૨૪.

૧૬—૩ ભંભાસાર જોદ્ધલોકોના ઇતિહાસમાં અશોકરામના પુત્રનું, આને મળતું આવતું 'મિશ્રિસાર' એવું નામ છે લગભગ એકજ સમયે અને દેશમાં થઈ ગયેલા એવા ઐતિહાસિક પુરૂષો, નામના સાદસ્થથી, જૂઠી જૂઠી વ્યક્તિ નહિ પણ એક જ વ્યક્તિ હોય એવું અનુમાન નીકળી શકે ખરું ?

૧૭—૨૩. વિષ કન્યા. જેની સાથે સંયોગ કર્યાથી વિષ વ્યાપીને મૃત્યુ ઉત્પન્ન થાય એવી કન્યા

૧૮—૩. નગરના અધિષ્ઠાયક દેવ. નગરનું પાલન-રક્ષણ કરનાર દેવ.

૧૯—૧ વકરણ સહાય કરે છે આ એક સમૃદ્ધ વ્યા
કરણનો નિયમ છે જેમકે રસ્તો એ પ્રકૃતિ છે, તિ પ્રત્યય છે, અને
વચ્ચે સહાય કરનાર અ આવે ત્યારે વાચ્ય અર્થ નીકળે (રક્ષ+અ+
તિ=રક્ષતિ થયું એ વાચ્ય અર્થ નીકળ્યો).

૧૯—૨૩ પારિજાત એ નામનું, સ્વર્ગમાં એક વૃક્ષ છે
એને, ત્યાથી શ્રી કૃષ્ણે લાવીને પોતાની એક પત્ની કલિમણ્ડીને
આપ્યું હતું.

૨૦—૨૪ સર્વકામગુણવાળું (લોજન) સપૃષ્ઠ સતોષ
કારક, તૃપ્તિ થાય એવું

૨૩—૧૪. શૂન્યલાવને ધારણ કરતો ક્ષય પામતો, ક્ષીણ થતો

૨૪—૭ જૌરી હેમાચળની પુત્રી પાર્વતી

૨૪—૨૧ મરતકંપર કોલો. ઇત્યાદિ અત્યારે હાકતર
લોકો આખની ગરમી ઓછી કરી શીતતા લાવવા માટે લમણા પા
' ઓલસ્ટર ' ઉપસાવે છે ફ્રાન્સે એ આ ' ઓલસ્ટર '

૨૫—૧૫ ગજરાજને... જોયો ઉત્તમ પુરુષનો જન્મ
થવાનો હોય છે ત્યારે પૂર્વેથી સ્વમના રૂપમાં કઈ આભાસ જેવું
જણાય છે તાર્થકર, ચક્રવર્તી આદિ મહાપુરુષોની માતાઓ એવા
સ્વપ્ન ભુએ છે એ સુપ્રસિદ્ધ છે બુદ્ધદેવની માતા તે રાજા શુધ્ધોદનની
પત્નીએ પણ એવું સ્વપ્ન જોયાની હકીકત છે તે આ પ્રમાણે —

“That night the wife of King Buddhodana

“Maya, the Queen, asleep beside her Lord,

“Dreamed a strange dream, dreamed that
a star from heaven—

“Splendid, six-rayed, in colour rose, pearl,

“Shot through the void and shining into her,

“Entered her womb upon the right”

The Light of Asia

૨૫—૨૧ શ્રુતસામ્રાજ્યનો લાભ મળે ચાતુરજ્ઞાન (રૂપી
રાજ્ય)ની પ્રાપ્તિ

૨૫—૨૨. અદ્વૈત. અદ્વિતીય.

૨૫—૨૫. પ્રધુમ્ન. ઋષિમણીની કુક્ષિએ ઉત્પન્ન થયેલ કૃષ્ણનો પુત્ર.

૨૮—૧૧. બન્ને લોક. આ લોક અને પરલોક. બન્ને કુળ. પિતાનું કુળ અને શ્વશુરનું કુળ.

૨૮—૨૨. સંસારી જીવ.....પ્રણામ કરતો. કારણ કે જ્યાંસુધી 'મુક્ત' થઈ ઠરી ઠામ ન બેસે ત્યાંસુધી એને ચાર્યાશીનાદેશ' માં ક્યારેય કરવાનું છે. અખંડ=બીજકુલ વિસામો લીધા વિના,

૨૮—૨૪. લાજ. જવ વગેરેની ધાણી અથવા પલ્લજેલા ચેખા. એ વડે વધાવવાનો પૂર્વે ચાલ હોતો જૂઓ રઘુવંશ સર્ગ ૨-૧૦, (તં) અવાકિરનૂ ધાલલતાઃ પ્રસૂનૈરાચારલાઝૈરિવ પીરકન્યાઃ ॥

૨૬—૧૫. અપ્રમત્ત ગુણરથાન. જૈનશાસ્ત્રમાં ગુણના ઉત્તરોત્તર ચૌદ રથાન કે (મોક્ષ મહેલે ચઢવાના) પગથીયાં કહેવાં છે, તેમાં અપ્રમત્ત આતમું છે. અપ્રમત્ત=પ્રમાદદોષરહિત, નિર્મળ.

૩૦—૧૩ શુદ્ધજનનો પ્રમળ પક્ષપાત. આપસમાન વડીલનો અત્યંત પ્રેમ.

૩૧—૭. ગજદંત. (પર્વતો) મેડ પર્વતની ચાર દિશાએ માલ્યવાન, (વધુત્રણ, સૌમનસ અને ગધમાદન એમ ચાર પર્વતો આવેલા છે તે ગજદંત પર્વતો કહેવાય છે. કેમકે એઓ ગજ-હસ્તીના દાંતના આકારના છે.

૩૩—૧૭-૧૮. પાપની નિંદા.....ઇત્યાદિ મૃત્યુસમયની આ કરણી 'સંલેખના' કહેવાય છે. (જુઓ આ ચરિત્રનો બીજો ભાગ પૃષ્ઠ ૨૪૩)

૩૫—૨૦. રિક્ત હસ્તે. ખાલી હાથે (પુષ્પ ફળ, દ્રવ્ય આદિની કંઈપણ લેટ લાવ્યા વિના).

જૂઓ:—રિક્તહસ્તો ન વૈ પश्येद्राजानं देवतां गुरुम् ।

दैवज्ञं च विशेषेण फलेन फलमादिशेत् ॥

૩૫—૭. દોહદ. અર્જુન ધારણ કર્યા પછી સૌને થતી વિવિધ ઇચ્છા.

૩૭—૨૦. કેન્દ્રસ્થાન. ગ્રહોનાં બાર સ્થાન ક્યાં છે તેમાં પહેલું, ચોથું, છઠું ને દશમું આટલા 'કેન્દ્રસ્થાન' છે. મુખ્યસ્થાનને વિષે= 'લગ્ન' ને વિષે-સ્થિર લગ્ને. ગુરુ=ગૃહસ્થિતિ

૪૦—૧૦. કુન્દ પુષ્પ. આ પુષ્પ ઉચ્છ્વળતા માટે પ્રસિદ્ધ છે; જેવી રીતે ગાયતું દુધ, દાઢમ, ચંદ્રમાના કરણો વગેરે 'નિર્મળતા' ને માટે પ્રસિદ્ધ છે (પૃષ્ઠ ૨૧ પં. ૧૫).

૪૦—૨૦. ઉત્પત્તિકી બુદ્ધિ. કોઈના પ્રશ્ન કે શંકાનો એકદમ તુરત ખુલાસો સુઝી આવવો તે Presence of Mind. ઉત્પત્તિકી, કાર્મણિકી, વૈનયિકી અને પારિણામિકી-એમ ચાર પ્રકારની બુદ્ધિ કહેવાય છે.

૮૦—૪. સમિતિ. બુદ્ધો પૃષ્ઠ ૭ ની કુટનોટ ૬.

૪૦—૨૭. પાદ. (૧) કિરણ (૨) ચરણ.

૪૧—૪. પ્રજ્ઞાવિશાળાવગેરે. આ ત્રણે ઉપમિતભવ-પ્રપંચકથાના પાત્રો છે. જેવી રીતે પ્રજ્ઞા (સમજણ) પુરૂષને આગમ પાસે લઈ જાય, (આગમ એટલે શાસ્ત્રનો પરિચય કરાવે).

૪૨—૬. શિવનો પિતા.....કારણ કે શિવ કોનો પુત્ર છે તે કોઈ જાણતું નથી.

૪૨—૧૦. માતૃપુત્રક. આ એક ગ્રહણું છે. ક્ષણથી બાઈનો આ દીકરો છે એમ કહેવાતું નથી. બાપનું જ નામ લેવાય. એ ક્ષણથી ક્ષણથી ગૃહસ્થનો પુત્ર છે એમ કહેવું ઉચિત છે.

૪૪—૨૮. પુત્રીને શિખામણ દીધી આની સાથે સરખાવો શકુન્તલાને સાસરે મોકલતાં કપવત્કવિએ શિખામણ આપી હતી એ:-

શુશ્રૂપસ્વ ગુરુન્કુરુ મિયસસ્વીદૃષ્ટિં સપત્રીજને
મર્તુર્ત્રિપ્રકૃતાપિ રોષણતયા મા સ્મ પ્રતીર્ષ ગમઃ ।
ભૂયિષ્ઠં મત્ર દક્ષિણા પરિજને ધાર્યેવ્વનુત્સેક્તિની
યાન્ત્યેવં મૃદિણીપદં યુવતયો વામાઃ કુલસ્યાધયઃ ॥

શકુન્તલા નાટક અંક ૪-૧૭.

૪૫—૨૦. ગુણ. (૧) સદ્ગુણ (૨) દોરી.

૪૫ છેલી. ગિવવાસ મોક્ષ, મુક્તિ કવિજનો મોક્ષને મુક્તિનગરી, મુક્તિવધુ, શિવવધુ-એવા એવા અલકારિક નામો આપે છે

૪૬-૫ માકુંડનકપિ એ એક મોટા ઋષિ થઈ ગયા એમણે એક પુરાણ રચ્યું છે જે એમના નામથી ' માકુંડય પુરાણ ' કહેવાય છે

૪૬-૧૧. શુ અહિં ગોળ વહેવાય છે? પૂછનાર બાગક એટલે એને ગોળ કે એવી મિષ્ટ વસ્તુ વડાલી હોય એટલે એ જ થાક આવે

૪૭-૧૨ કળા (૧) સામર્થ્ય, હિંમત (૨) ચદ્રમાની કળા diḡat ' કળા ' નો એક ત્રીજો અર્થ પણ થાય છે તે માટે જુઓ પૃષ્ઠ ૬ ની નોટ ૩

૪૮-૧૮ રાજાએ અભયને પુત્રની જેમ .. ઇત્યાદિ હૃદયન્ત રાજાને પણ પોતાના પુત્ર અરિહમનને યોગબ્યા શિવાય પણ નોતાવેત થાય છે કે-કિંતુ મલ્લુ વાલેડ સ્મિત્તોરસે દય પુત્રે સ્નિહ્યતિ મે મન ॥ શકુન્તલા નટક અક ૭ મે

૪૯-૧૧ ભદ્રકૃન્તી અમુક ભત્તિના હસ્તીઓ 'ભદ્રહસ્તી' કહેવાય છે એ હસ્તી જે રાજ્યમાં હોય એ રાજ્ય સદા કુશળ રહેતું કહેવાય છે

૪૯-૧૪ કમલિની પત્રને જન્મ આપે. કમલિની-તળાવડી કમળને ઉત્પન્ન કરે તેમ

સર્ગ બીજો

૫૧-૨૫ ચાર વિદ્યાઓ (૧) આત્મીશિક્ષી, (૨) તપી, (૩) વાર્તા અને (૪) દહનોતિ, જો કે સાધારણત તો વિદ્યાઓ ચૌદ ગણાય છે પણ આપણે આપણા (૧) દ્રવ્યાનુયોગ, (૨) ચરણકરણાનુયોગ (૩) ગણિતાનુયોગ અને (૪) કથાનુયોગ છે એજ ચાર વિદ્યા લઈએ

૫૧-૬ શુદ્ધ છુટી

૫૧-૧૬ કેશના શુદ્ધને મારણ કરનાર ઉર સ્થળ, વિષ્ણુને ઉર સ્થળ પર એટલે છાતીએ વાળનો શુદ્ધ હતો, જે ' શ્રીવત્સ ' કહેવાય છે આ અભયને પણ એવો જ શુદ્ધ છે એમ કહીને કવિ એને પૂર્ણ

૫૧—૧૮. જાનુપચન્ત દીર્ઘ બાહુ. જાનુ એટલે ગોઠણ સુધી પહોંચતા હાથ હોવા એ મહાપુરુષનું એક લક્ષણ છે.

૫૧—૨૬. બિગ્ગાફળ સદશ યોષ્ઠ. બિગ્ગાફળ=એક જાતના વૃક્ષનું ફળ. એ જ્યારે પરિપક્વ હોય છે ત્યારે એનો વર્ણ લાલ થાય છે. સામારણતઃ સ્ત્રીઓના યોષ્ઠને એની ઉપમા અપાય છે.

૫૨—૮. કીર્તિની યદિ. કીર્તિફી છડી Mace.

૫૨—૨૪ વિમર્શ. વિચાર. પ્રકર્ષ. બુધ્ધિનો ઉત્કર્ષ. બુધ્ધિ એટલે સરસ્વતી તો કુમારિકા હોવાથી એને સંતતિ હોય નહિં, અને આ બેઉ વાનાં એનાં નિકટનાં-સંતતિ જેવાં જ; માટે એમને એના બ્રાતૃસુત-ભત્રિજા કહ્યા હશે.

૫૨—૨૫. જળભયો ભાદ્રપદના મેઘના જેવો ગંભીર સ્વર. સરખાવો—અમ્મહે જલમૃતમેઘસ્તનિતંગમીરમાસલઃ ક્રુતોન્વેપ મારતી-નિર્ઘોષઃ । (ઉત્તરરામ ચરિત્ર અંક ૫).

૫૨—૨૪. મંત્રશક્તિ. રાજાની ત્રણ પ્રકારની શક્તિ કહેવાય છે: (૧) પ્રભુત્વ શક્તિ (પોતાના પ્રભુત્વ-સર્વ શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિફી શક્તિ). (૨) મંત્રશક્તિ, મંત્રજ્ઞાશક્તિ (સાચી સલાહરૂપ, સુવિચારપૂર્વક કાય કરવારૂપ શક્તિ; (૩) ઉત્સાહ શક્તિ.

૫૩—૨. સામુદ્રિક શાસ્ત્ર. શરીરપરના વિશિષ્ટ લક્ષણો-ગ્રિન્હોનો અર્થ-પ્રભાવ સમજાવનારું શાસ્ત્ર.

૫૩—૧૯. સરખાવો:—

ત્રાલાદપિ મૃદીતવ્યં યુક્તયુક્તં મનીષિભિઃ ।

સ્વેત્રિપયે કિં ન પ્રદીપસ્ય પ્રકાશનમ્ ॥ સુભાષિત.

૫૩—૨૨. ઢીલાં પડી ગયેલાં કંકણા. પતિવિરહને લીધે કંકણો નહિ, પણ હસ્ત વગેરે અવયવો ઢીલાં, ફથ, પાતળા થઈ ગયા હતા. એટલે ઢીલા હસ્તપર રહેલાં કંકણો મોટાં પડેલાં.

૫૪—૭ સ્ત્રીઓની વિવિધ ચેષ્ટા. કવિજનો આવી અસંભવિત હાસ્યજનક ચેષ્ટાઓ વર્ણવીને 'નિરંકુશઃ કવયઃ' એ બિરુદની યોગ્યતા સિદ્ધ કરતા હશે ?

૫૪—છેલ્લી. ગૌર્ય=ગોરાપણું, ગોરું રૂપ. કુર્ચ=મુખ્ય.

૧. 'પપ—છેલ્લી.' પોતાની બહેન વિદ્યાધર વેરે પરણાવી. પૂર્વે પૃથ્વીપતિ રામજી અને આકાશગામી વિદ્યાધરે વચ્ચે કન્યા લેવા દેવાનો સ્થાન રાસત્રજી આદિ સ્થળોએ વર્ણવેલો પ્રસિદ્ધ છે.

૬૦-૩. કળશની હારનો આશ્રય લઈને વાંસ રહ્યા. અહિં 'વાંસનો આશ્રય લઈને કળશ રહ્યા' એમ વાંચવું.

૬૦-૪. આશ્રય લે. અહિં 'ન આશ્રય લે' એમ લેઈએ.

૬૦-૮. અહિં લખ સમયે સોચોના સંભાષણ વર્ણવ્યાં છે એવા જ પ્રકરના આલાય-સંભાષણ શ્રી ઋષભદેવના લખસમયે આનંદની રેલમછેલ કરતી રમણીઓના મુખમાં શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યે મૂક્યા છે. જુઓ શ્રી આદિનાથ ચરિત્ર, શ્રી જૈ. ધ. પ્ર. સભાએ પ્રસિદ્ધ કરેલ. આવૃત્તિ પહેલી પૃષ્ઠ ૧૦૧.

૬૭-૮. અભયકુમારની લખ વિધિ. આ બ્યવહાર (સરાવ-સંપૂર્ણ) ચૂરણ, યુગ-તરાક આદિથી પોંખણું વગેરે) શ્રી ઋષભદેવના લખ વખતે સ્વર્ગપતિ ઇન્દ્રે પાસે રહીને બતાવેલો અધાપિપથનંત ચાલતો આવ્યો છે. જુઓ એજ ચરિત્ર પૃષ્ઠ ૧૦૪.

૬૧-૨૬. અદ્ધમીના ચંદ્રમાના બ્રમથી લલાટપર તિલક કરેલું છે તે કવિ કહે છે કે તિલક નથી પણ આદ્રા નક્ષત્ર છે જે (અદ્ધમીના ચંદ્ર અને લલાટ વચ્ચે સાદૃશ્ય હોવાથી) લલાટને ભૂલથી ચંદ્રમા અર્થાત પોતાના પતિ સમજીને એની પાસે આવ્યું છે. ('આદ્રા નક્ષત્ર' એ એકજ તારાનું છે એટલે જ 'તિલક' નું ઉપમાન થઈ શક્યું છે, —એ ધ્યાનમાં રાખવું).

૬૪-૨૨. અનિમેષ તરે ...ઈત્યાદિ. એમ કહીને બાણે બોલ્યા વિના હૃદયના જાહેશો મોકલવા લાગ્યા ! આને અંગ્રેજીમાં 'speechless messages' કહે છે. જુઓ,

"I did receive fair speechless messages"

(*Merchant of Venice.*)

"She speaks, yet she says nothing; what of that?"

"Her eye discourses, I will answer it"

(*Romeo and Juliet.*)

૬૪—૨૩. જન્મભવન. અહિં 'જન્મભવન' આમ જોઈએ.

૬૪—૨૮. જ્યોતિષની. અહિં '૨. જ્યોતિષની' આમ જોઈએ.

૬૫—૩. સંસારીજીવ અને ભવિતવ્યતા. આ બેઉ 'ઉપમિત-ભવપ્રપંચાકથા'માં એના કર્તાએ પ્રપંચેલા પાત્રો છે. નરયોનિ. મનુષ્યભવ.

૬૫—૯. છાયાયુક્ત સૂર્ય. છાયા અને સંશ્લેષ એ સૂર્યની બીજી છે. ('છાયા' થી 'શનિ' નો જન્મ થયો છે.)

૬૫—૧૫ અમાસનો ચંદ્રમા.....ઈત્યાદિ. અમાસનો ચંદ્રમા સૂર્યના કિરણને અટકાવી રાખે છે-અહણ કરતો જ નથી. (અમાસને દિવસે એને લીધેજ એ વરતાતો નથી. ચંદ્રમાને સૂર્યનું તેજ મળે તો જ પ્રકાશિત દેખાય. કારણ કે એને પોતાનું તેજ નથી. ત્યારે અત્યારે અંતેજ લોકોએ શોધેલી કહેવાતી The moon has no light (lustre) of its own' આ વાત પૂર્વે પણ લોકોની જાણ બહાર નહોતી એમ આ પરથી સિદ્ધ થાય છે.

૬૫—૨૩. કીર્તિયુક્ત શાશ્વત ધર્મ. હસ્તમેળાપ છુટે એ વખતે પુષ્કળ જ્ઞાન દેવું એવો રાજનો નિરંતરનો ધર્મ છે અને એમાંજ એમની કીર્તિ છે.

૬૬—૧૭. અહિં કવિએ શત્રુને જીતવા માટેના ચાર ઉપાયો કહેવાય છે તે બતાવ્યા છે: (૧) સામ, એટલે સંધિ અથવા સમાધાની; (૨) દામ, એટલે શત્રુના માણસોને રૂસ્વત આદિ આપવી; (૩) લેદ, એટલે શત્રુના પક્ષના હોય એમનામાં ક્ષત્ક્રુદ કરાવવી; (૪) દંડ, એટલે ખુલ્લી રીતે યુદ્ધમાં ઉતરી પડવું.

૬૭—૩. ધર્મપુત્ર યુધિષ્ઠર. સત્યજ કિયરવું, ન્યાયને પથેજ અનુસરવું આદિ ગ્રેહ મનુષ્યધર્મનું અનુપાલન કરતો હોવાથી યુધિષ્ઠર ધર્મ, ધર્મપુત્ર આદિ નામથી ઓળખાય છે.

૬૭—૪. પર્ણમિત્ર. બાંધવજનોરૂપ 'પથોને' વિકસાવવામાં મિત્ર' એટલે સૂર્ય જેવો.

૬૭—૧૦. હું પુત્રને બોળામાં બેસાડીશ.....ઈત્યાદિ. પુત્ર

સંબંધી આવા મનોરથોવાળું, કવિએ આલેખેલું ચિત્ર જોઈને ખરેખર કોઈ પણ સાહુદયનું ચિત્ત વેધાયા વિના નહિ રહે !

૬૭—૧૫. ત્રિશંકુની । પેઠ.....ઈત્યાદિ. એવી વાર્તા છે કે અયોધ્યાના રાજા ત્રિશંકુને જ્યારે વિશ્વામિત્ર ઋષિએ વસિષ્ઠ ઋષિની મરજી વિરૂદ્ધ, પોતાની શક્તિથી, સ્વર્ગમાં મોકલવા માંડ્યો ત્યારે ઇંદ્રાદિક દેવોએ એને સ્વર્ગમાં પેસવા ન દેતાં પાછો ફેંક્યો. નીચેથી ઋષિનો પ્રયાસ ઉપર મોકલવાનો, ને દેવોનો નિશ્ચય કે એને ન આવવા દેવો એમ વિરોધ થવાથી એ અન્તરીક્ષમાં લટકી રહ્યો. આ ઉપરથી હાલ કહેવત ચાલે છે કે 'ત્રિશંકુરિવ' અન્તરાલે તિથ.

૬૮—૧૭. જળને નિર્મળ કરનાર...ઈત્યાદિ. અહિં 'મલિન-તાનો ખરો ઉપાય જળ છે' એમ જોઈએ.

૭૦—૨૫. અપુણ્યરાશિવાળી. જેની પાસે ગયા લવનો પુણ્યરાશિ-પુણ્યસ્થાય કંઈ નથી એવી. કુંભાંડવલ્લી=તુંબડી. કુંભાંડ-ફળ=તુંબડું.

૭૦—૧૮. એતું નામ સૌથી પ્રથમ લેવાય છે. જુઓ 'ભરહેસર' ની સજ્જાત્ય:—સુલસા ચન્દનવાલા મળોરમા મયળેરેહા દમયન્તી ઇત્યાદિ, (આડમી ગાથા). એમાં સતી સ્ત્રીઓ ગણાવી છે એમાં પહેલી એને ગણાવી.

૭૦--૨૮. ઇન્દ્રે ભરત પાસે.....ઈત્યાદિ. ઇન્દ્રતું મનહર રૂપ જોઈને એકલા ભરત ચક્રવર્તીએ એને પુછેલું કે તમે સ્વર્ગમાં કયે રૂપે રહો છો ? આ પ્રત્યક્ષ છે એ રૂપે કે અન્ય રૂપે ? (કારણ કે દેવો કામરૂપી હોય છે) એ પ્રશ્નનો ઇન્દ્રમહારાજે ઉત્તર આપ્યો હતો કે "અમારું સ્વર્ગમાં જે રૂપ હોય છે તે માનવજાતથી જોઈ શકાય જ નહિ, એટલું અમારું તેજ તીવ્ર હોય છે." એ પછી ચક્રવર્તીની પ્રાર્થના પરથી એણે એને સ્વર્ગના તેજમાં ઝળહળી રહેલી કરીને પોતાની એક આંગળી ખતાવી હતી

૭૧—૪. સૌધર્મકલ્પ. સૌધર્મ દેવલોક.

૭૧—૫. સનતકુમાર. એ એક ચક્રવર્તી રાજા થઈ ગયો. એને આખે શરીરે કોઈ આકરો કુદનો વ્યાધિ થયો હતો. પણ એ પોતાનાં

આગલા લવનાં અશુભ કર્મ ઉદ્ધે આપ્યા છે અને એ લોગવ્યા વિના છુટકોં નથી એમ મત્યપણે સમજી એ વ્યાધિનો પ્રતીકાર કરવા કોઈ વૈદ્યનું ઔષધ કરતો નહિ એ વળતે એના મનની દૃઢતાની પરીક્ષા કરવા કોઈ દેવતા સ્વર્ગમાથી વૈદ્યનું રૂપ લઈને એની પાસે આવ્યા હતા વ્યાધિ જોઈ ઔષધ આપવા માડ્યું પરંતુ ચક્રવર્તીએ ફ્લીલ પૂર્વક ના કહી ઔષધ લીધું નહિ, ને પોતે ધારે તો પોતાનાજ મુખના ધુકથી પોતાની કાયા નિર્મળ કયન જેવી કરી દેવાની પોતાનો શક્તિ જાહેર કરી, અને થોડુક કરી બતાવ્યું પણ ખરૂં

૭૧—૩ દુરભવ્ય (જન) જેનો ઘણું કાળે મોક્ષ થવાનો હોય એવો

અભવ્ય જેનો મોક્ષ થવાનોજ નથી એવો

ભવ્ય આમશીને સદ્ભાવે જેનો તુરંત મોક્ષ થવાનો છે એવો

૭૧--૨૨ દેવીની પઠ પુત્રની ખામી છે દેવદેવીને પુત્ર પુત્ર્યાદિ સતતિ હોતી નથી, તેમ મારે પણ નથી

૭૧—૨૫ નિકાચિત કર્મ, નિશ્ચયકર્મ, અવશ્ય લોગવણુ પડે તે નિકાચિત ન હોય તે તપશ્ચર્યાદિવડે ભોગવાઈ જવાય છે

૭૩—૭ વિદેહભૂમિ મહાવિદેહક્ષેત્ર જમ્બૂદ્વીપના ભરનક્ષેત્ર વગેરે સાત ક્ષેત્રો છે (ભુઓ પૃથ્ઠ ૪ ની નોટ ૪) તેમા એ ચોથું ને મોથી મોટું છે એ નીલવત તથા નિષધ પવતોની વચ્ચે આવેલું છે એના ચાર ભાગ છે—પૂર્વ વિદેહ, પશ્ચિમ વિદેહ, ઉત્તર કુંડ ને દેવ કુંડ એ મેરૂ પર્વતની ચારે દિશાએ આવી રહેલા છે એમાના પ્રત્યેકને આઠ આઠ વિજયો છે એક આઠમા એક ‘પ્રજ્ઞાવતી’ નામનો વિજય છે એમા અત્યારે (વર્તમાન) શ્રીગીમધરજિન વિચરે છે બીજા આઠમા એક ‘વત્સ’ નામનો વિજય છે એમા વર્તમાનકાળે શ્રી બાહુજિન વિચરે છે ત્રીજા આઠમા એક નલિનાવતી’ નામનો વિજય છે તેમા શ્રી સુબાહુજિન અત્યારે વિચરે છે ચોથા આઠમા એક ‘વપ’ નામે છે એમા હાલ શ્રી યુગધરજિન વિચરે છે

૭૩—૧૮ સતતિ હોય એને ધન્યવાદ આપનારો મહા કવિ

કાલીદાસનો નીચેનો સુંદર આકર્ષક શ્લોક ખાસ મનન કરવા લાયક છે:—

આલસ્યદન્તમુકુલાનનિમિત્તહાસ—

રવ્યક્તવર્ણરમણીયવચઃપ્રવૃત્તીન્ ।

અંકાશ્રયપ્રણયિનસ્તનયાન્વહન્તો

ઘન્યાસ્તદંગરજસા મુલિનીભવન્તિ ॥

શકુન્તલા નાટક, અંક ૩. ૧૭.

૭૪—૬. સિત્તસિત્ત પ્રકારના રસ.....ઇત્યાદિ. ખગ્ગરપક્ષે રસ=ધી, તેલ, દુધ આદિ રસ પ્રવાહી પદાર્થો; સૂત્ર=સૂતર; અર્થ=દ્રવ્ય. અન્તઃકરણપક્ષે રસ=સાગળી, ભાવ Sentiments; સૂત્ર=નિયમો, શાસ્ત્રના વાક્યો precepts; અર્થ=શબ્દ કે વાક્યનો અર્થ meaning.

૭૪—૭. અનેક જાતિઓ. નગરપક્ષે પ્રાદાણુ, ક્ષત્રિય આદિ ચાર જાતિ-વર્ણ. તર્કશાસ્ત્રપક્ષે અમુક વર્ગના પદાર્થોને વિશિષ્ટશુભ, જેથી એ વર્ગ ખીજા વર્ગથી ભિન્ન ઓળખી શકાય જેમકે ગોત્વ, અશ્વત્વ આદિથી ગો, અશ્વ આદિ ઓળખાય.

૭૪—૨૨. ખડ્ગમતા ખારા ને ઉંછા જાણથી સિંચાતી છતાં... ઇત્યાદિ. લતા એટલે કોઈપણ વેણા ઉપર આડું કે કોણુ જળ સિંચાય છતાં ફળ આપે એમ કહેવું એ વિરોધ. પણ અહિં લતા એ એ રાજાની ખડ્ગમતા-ખડ્ગ-તલવાર છે. અને એ જળ એ શત્રુઓની સ્ત્રીઓનાં, પતિનો પરાજય થવાથી, નિસરેલાં અશ્રુજળ છે-જે ખારાં ને ઉંછા હોય. સ્વાદિષ્ટ ને શીત ફળ-એ એ ચેદીરાજાએ શત્રુપર મેળવેલા વિજયરૂપ ફળ. આમ વિરોધ શમાવેલો.

૭૪—૨૦. યશ સમસ્ત જગતને શ્વેત બનાવો દેતો હોતો. કારણ કે સંસ્કૃત કવિજનોએ 'યશ' પુણ્ય, હાસ્ય આદિનો શ્વેતવર્ણ કહ્યો છે. જ્યારે શાપ, પાપ વગેરેનો ક્ષામ ગણેલો છે. અંગ્રેજ કવિઓ પણ એમજ ગણે છે. જુઓ:—

“No might nor greatness in mortality

“Can censure’ scape, back-wounding calumny

“The *Whitest* virtue strikes ”

Measure for Measure Act III Sc. II.

“The frequency of crimes has washed them *white*”

Cowper’s Garden. L 71

શત્રુઓના મુખપર કાળાશ પાથરી દેતો હતો

શત્રુઓ યુદ્ધમાં પરાજય પામે એટલે એમના મુખપર રસાનિ આવે-
એ ગાનનરૂપ કાળાશ

૭૪—૬. પછી જાગરણુઈત્યાદિ ઉપર સામાન્ય ઉક્તિ
કહી એને દહ કરનાડ આ દુષાન્ત આપ્યું છે શાસના કહ્યું છે કે
બાળક અવતર્યા પછી છુટ્ટે વામે દેવીની પૂજા કરી જાગરણુ કરવું.

પોતાના ઢોપ અહિં ‘પોતાનાઓના ઢોપ’ એમ
જોઈએ

૭૫—૧ પૃથ્વીભાગે બાણ મારવામાં પરાક્રમ રહેતો. પીઠ
બતાવે નમીપડે, પરાજય પામીને જતા રહે એમને પછી હેરાન
કરતો નહિ.

૭૫—૧૮ સસેપિ તારાઓ સાત ઋષિઓના નામ પરથી
પડેલો આકાશમા દેખાતો સત તારાઓનો જુમળો

૭૫—૧૮ પરમાર્થવેદી મૈત્રી એટલે શુ એ સમજનારો,
ઉત્કૃષ્ટ શાસ્ત્રજ્ઞાનવાળો

૭૫—૩ મહાસાગરે પર્વતોને સોંપી દીધા અહિં
‘મહાસાગરે પર્વતોને સોંપી દીધા નહોતા’ એમ જોઈએ એવી કથા
છે કે પૂર્વના કાળમા પર્વતોને પાળે હતી તેથી એઓ ઉડી ઉડીને
સ્વર્ગમા જઈ ઇન્દ્રાદિ દેવોને પણ હેરાન કરતા એથી કોપાયમાન થઈ
ઇન્દ્રે એમની પાળે કાપી નાખી હતી એમાથી મેનાક વગેરે પર્વત
સમુદ્રમા પેસી જવાથી બચી ગયા હતા એમને સમુદ્રે પોતાના આશ્રિત
ગણીને ઇન્દ્રને સોંપા નહોતા સરખાવે આ ચરિત્રનો બીજો ભાગ
પૃષ્ઠ ૧૭૪ ૨૧

૭૬—૧૩. મર્યામની સલાને વિષે. કેમકે મરદેશ એટલે મારવાડ, ત્યાં જળનો દુઝાળ, એટલે લોકો મલિન જેવાં રહે એમને ‘જળથી નુકાઈ થોઈ પવિત્ર થવાનું’ કહેવા શિવાય બીજો શો ઉપદેશ આપવાનો હોય ?

૭૬—૨૬. તેલીની જેવાં મલિન વસ્ત્ર. આ, હુંક સાધુઓને અપેક્ષીને તો નહિં કહ્યું હોય ?

૭૬—૨૬. નન્ન રહી સંતાતા ફરનારાવગેરે. આ, વળી દિગમ્બરી સાધુઓને અપેક્ષીને કહ્યું હોય એમ નથી લાગતું ?

૭૬—૨૦. શરીરે લક્ષ્મ અને મસ્તકે જટા.....ઈત્યાદિ. આ વાત પણ અન્ય મતના જોગીઓને અપેક્ષીને જ કરી જણાય છે.

૭૬—૨૨. સ્ત્રીઓની જેવું કટિવસ્ત્ર પહેરી.....ઈત્યાદિ. આ વાત પણ ‘કૃષ્ણ ગોવાળીઆ’ ને લક્ષીને કેમ ન કરી હોય ?

૭૮—૧૧. વિરૂપ. કદૂપ.

૭૮—૧૬. અંદ્રમા ભગ્ન થઈ ગયો છે. ભગ્ન=મનભંગ, નિરાશ.

બહુલપક્ષ=(૧) બહોળોપક્ષ, સમ્બન્ધીવર્ગ; (૨) કૃષ્ણપક્ષ, અંધારીયું.

૭૮—૨૩. કોઈ બે લોકની સ્ત્રીઓ ઉપર. સ્વર્ગલોક, મૃત્યુલોક ને પાતાળલોક-એ ત્રણમાંના હરકોઈ બે લોક.

૭૮—૨૬. ઉદરપર ત્રણ દેખાઈત્યાદિ. સ્ત્રીઓને ઉદર પર ત્રિવળિ હોય, ત્રણ દેખા પડેલી દેખાય એ પણ એક સાંપ્રદાય ગણાય છે. ભુઓ:— મધ્યેન સા ચેદિવિલગ્નમધ્યા । વલિત્રયં ચારુ ઘમાર વાલા ॥ કુમારસંભવ ૧. ૩૮.

૭૮—૨૫. અતિકૃશ એવું ઉદર. અહિં ‘અતિકૃશ’ ને બદલે ‘કૃશ’ જોઈએ.

૭૮—૨૭. સ્થૂળતાથી કંઈ મગતું નથી.....ઈત્યાદિ. સ્થૂળતા=(૧) બડાપણું, (૨) બડી ભુદિ, મૌખ્ય.

મધ્યસ્થતા. અથવા મધ્યમતા=(૧) સાધારણત્વ, (૨) નિષ્પક્ષપાત.

૭૬--૪ કદલીવૃક્ષ અહિં 'કદલીસ્થલ' જોઈએ

૭૬--૨. એના નિરન્તર કૃણદાયીઈત્યાદિ એના ઉર અમુક બાબતમાં કદલીસ્થલ કરતા ચઢી જાય છે માટે (સમાનતા નથી તેથી) એને એની ઉપમા શી રીતે આપવી ? જુઓકે કદળી એટલે કેળ એકજ વાર કૃણનારી, અને આ સ્ત્રીજનતિ હુમેશ સતતિ રૂપી કૃણ આપનારી, કેળ સારરહિતમધ્યભાગવાળી (કેમકે એને છેક ટોચે કૃણ આવે છે), અને આ સ્ત્રી સર્વત્ર સાર-સત્વ-વાળી.

૭૬--૫ વિશાળ નેત્રો ઇત્યાદિ સુદર સીઓ સાધારણત મૃગનયની, હરિણાક્ષી-એવા નામથી સજોધાય છે પણ આનાં તો એ બ્રાહ્મણો કરતા પણ વિશાલ નેત્રો છે

૭૬--૮-૧૦ રકતતા અને ક્રાન્તિમાં ડોણ વધે છે એ બાબતમાં નીવેડો લાવવા આના ચરણો કમળો સાથે સુદ્ધ કરવા તૈયાર થયા એમાં કમળો હારી જવાના લયધીજ નાણે જળરૂપી દુર્ગામાં પેસી ગયા છે તે હજુ ત્યાંને ત્યાં છે હજુ એમનો લય ગયો નથી !

૭૬--૨૪ ધુણાક્ષર ન્યાયે ધુણ નામના જીવડા કાઢને કોતરે છે એ કોતરતા વખતે અચાનક અક્ષર પડી જાય છે-એવી રીતે, અજાણતા

૮૦--૬ અમૃતનો જન-ક્ષીર સાગર છે અમૃત ક્ષીરસાગર માથી નીકળ્યું હતું, એટલે ક્ષીરસાગર (સમુદ્ર) એનો પિતા કહેવાય

૮૦--૮ કયા પુરુષોત્તમનો માથે ઇત્યાદિ એક લક્ષ્મી તો પુરુષોત્તમ (વિષ્ણુ) ને વરી હતી પણ આ કયા પુરુષોત્તમ (ઉત્તમ પુરુષ) ને વરશે તે મારથી કહી શકાય નહિ કારણ કે એ વાત વિધિના હાથમાં છે સરખાવો - ન જાને મોક્ષાર્થ કમિત્ત સમુપસ્યાસ્યતિ વિધિ. ૧ શકુન્તલા અક ૨ શ્લો ૧૦

૮૦--૧૦ કંગ્રહણ કરવો (૧) કર-વેરો tax લેવો, (૨) કર-પાણિ ગ્રહણ કરવું-પરણવ

૮૦--૨૪ વૃતની ધારા ધારે વી-પ્રાણજોમા પીરસાય છે એવી રીતનું

૮૧—૬. વાહિક ગોત્ર....ઈત્યાદિ. વાહિક ગોત્ર 'હૈય' કરતાં ઉતરતું હશે.

૮૧—૨૬. સર્વ કળાઓને નિધિ.....ઈત્યાદિ. સંપૂર્ણ કળામાં પ્રકાશતો હોઈને આકાશરૂપી ઉત્કૃષ્ટ રથને દેદીપ્યમાન કરવામાં સૂર્યસદૃશ એવો.

૮૨—૨૨. કાકતાલીય ન્યાયથી. અણુધાર્યા. કાકતું બેસતું (થાય) ને તાડતું પડતું (થાય)—એવી અણુધારી રીતે. સરખાવો 'ધૂણાક્ષર ન્યાય.' (પૃષ્ઠ ૭૬. ૨૪)

૮૨—૨૩. શૌર્યશુભ્ર વડે.....ઈત્યાદિ. શૂરવીરતામાં સિંહ, મહોન્મત્તામાં નાગ—હસ્તિ, ગંભીરતામાં સમુદ્ર અને ધૈર્યશુભ્રમાં હિમાચળ પ્રસિદ્ધ છે; પણ આ મારા સ્વામી તો એ બધાં કરતાં ચઢી જાય છે.

૮૩—૨૬. દષ્ટિને વિષે લીન.....ઈત્યાદિ.....આવોજ વિચાર એક સ્થળે મહાન્ અંગેજ કવિ શેક્સ્પીયરે કર્યો છે:—

"All senses to that sense did make their repair

"To feel only looking on fairest of fair:

"Methought all his senses were locked in his eye,

"As jewels in crystal for some prince to buy."

૮૪—૧. તિલોત્તમા. એ નામની એક સ્વર્ગની અસરા.

૮૫—૬. ચક્રવાક અને ચક્રવાકી. મહાત્માના શાપથી, રાત્રીના સમયમાં વિરહાવસ્થા ભોગવતું કલ્પેલું પક્ષીયુગ્મવિશેષ

૮૫—૨૪. અમૃતવદ્દી. અમરવેલ નામની લતા

૮૫—૧૩. રસજવર. શરીરમાં ઉત્પન્ન થતા રસમાં કંઈક ગોટાગોટા થઈ જાયથી આવતો જવર-તાવ

૮૪—૧૧. રૂકિમણીનો કૃષ્ણ ઉપર રાગ બંધાયો હતો. રૂકિમણી વિદલ્ દેશના રાજા લીમ્બકની પુત્રી હતી. પિતાએ પુત્રીનું વેશવાલ શિશુપાલ સાથે કર્યું હતું. પરંતુ એનો શ્રુત પ્રેમ કૃષ્ણ ઉપર હોવાથી એણે એને પત્રદ્વારા જણાવ્યાથી એ (કૃષ્ણ) આવીને એનું હરણ કરી ગયો હતો.

૮૬—૮. પદ્મદ્રુ. સ્વર્ગમાં એ નામનો એક દ્રુહ (ધરો) છે.

૮૬—૧૯. સારંડપદ્મી. કવિકલ્પિત પદ્મીવિશેષ.

૮૬—૨૪. ચિત્રા અને સ્વાતિ. સત્યાવીશ નક્ષત્રો ગણાવ્યાં છે. એમાં આ ચૈત્રમું અને પદરમું—એમ જૂદાં જૂદાં નક્ષત્રો છે. એટલે એમનો ઉલ્લેખ એક સાથે હોય નહિ. છતાં થાય તો ઇષ્ટ-ઇચ્છવા યોગ્ય જ ગણાય કેમકે એ બેઉ શુભ, માંગલ્યકારિ ગણાય છે. સ્વાતિ નક્ષત્રમાં તો મેઘજળના બિન્દુઓનાં સમુદ્રની છીપમાં મોતી બંધાય છે. સ્વાત્યાં સાગરશુકિતસંપુટગતં તજ્જાયતે મૌકિકમ્ ।

૮૭—૧૬. સમુદ્રમન્થન સમયે.....ઈત્યાદિ. વાત એમ છે કે એકવાર દેવોને અમૃતનો ખપ પડ્યો, પણ તે, સમુદ્રનું મન્થન કરે તો જ ઉપર તરી આવે એમ હતું. એટલે શ્રીકૃષ્ણે મન્થનશયને રવાયો કરી, અને વાસુકિનાગનું દોરડું કરી પોતે જ સમુદ્ર વલોવી અમૃત કાઢ્યું. પણ એ સમયે ત્યાં કૈત્યે પણ હાજર હતા એઓ એ (અમૃત) ઉપાડી ગયા હતા.

૮૬—૧૭. કમગિની=પમિની. આ શબ્દ અહિં 'કમળોની તલાવડી' ના અર્થમાં છે 'કમળને સમૃદ્ધ' એવો પણ એનો અર્થ થાય છે.

૮૬—છેલ્લી. વાડવાગિવાળા સમુદ્રને વિષે લખિય હોય નહિ. વાડવાગિનિ=સમુદ્ર તળે કલ્પેસો અગ્નિ. સમુદ્રમાં નદીઓના પાણી આવે પણ અંદર રહેલા અગ્નિથી શોષાર્ધ ખય એટલે 'લખિય' એટલે લાલ-વધારો થાય જ નહિ.

૯૦—૪. ગાન્ધર્વ વિવાહ આઠ જાતિના વિવાહ હિન્દુ શાસ્ત્રકારોએ ગણાવ્યા છે. પ્રાક્ષ, કૈવ, આર્ષ, માત્રપત્ય, આસુર, ગાન્ધર્વ, રાક્ષસ અને પૈશાચ. એમાં ગાન્ધર્વ વિવાહ કન્યા અને યુવકના પરસ્પરના પ્રેમ કે મનોવૃત્તિથી જ થાય છે. इच्छयान्द्योन्यसंयोगः कन्यायाश्च वरस्य च । मनुस्मृति ૩ ૩૨. એમાં કંઈ વિધિ-વિધાન હોતું નથી તેમ ગાન્ધર્વજનોનાં અનુમતિ પણ લેવાની નથી. કથમપિ જવાન્ધવઠ્ઠતા સ્નેહપ્રવૃત્તિઃ ।

૯૦—૧૦. સુસાનો વિલાપ અને રૂદન. સુલસા જેવી

ધમિષ્ટ અને લાવિની જળવત્તા સમજનારી પ્રથમ પંક્તિની શ્રાવિકાને રૂઢન કે વિલાપ હોય નહિં. પરંતુ અકથ્ય સંતાપજનક હૃદયજ્વાળાને પુષ્કાર વિલાપ રૂપે માર્ગ ન મળે તો હૃદય શતધા ફાટી જાય. જુઓ ઉત્તરરામ ચરિત્ર અંક ત્રીજો:—

પુરોત્પીઠે તદાગસ્ય પરીવાહઃ પ્રતિક્રિયા ।

શોરુક્ષોભે ચ હૃદયં મળાપેરેવ ધાર્યતે ॥

૯૩—૭. અમિશર્મા. દુર્ભાગી બ્રાહ્મણનું નામ, જ્યાં ત્યાં અમિશર્મા જ સંભળાય છે.

૯૫—૫. વીચિતરંગ ન્યાયે જળને વિષે એક મોજું બીજને ધક્કો મારે છે, બીજું ત્રીજને ધક્કેલે છે અને એ પ્રમાણે દૂર દૂર સુધી જળકલ્લોલ પહોંચી જાય છે એમ. હાલના વિજ્ઞાનની-વિદ્યુત્તુની પ્રગતિના જમાનામાં તો સાળીત્ર પણ થયું છે કે જળનાં જ મોજાં કે કલ્લોલોની જેમ હવાનાં અને અવાજના કલ્લોલો (waves of air and sound) ધક્કેલાઈ ધક્કેલાઈને અદ્યપકાળમાં એટલે દૂર દૂર જાય છે કે સાધારણ બુદ્ધિવાળાને એ વાત ગળે જ ન ઉતરે.

૯૫—૧૮. ઋક્ષ (ભકિત) લૂખી; કંઈ લેણું દેણું ન પડે એવી; વશિષ્ઠ મિત્રની તાળી જેવી.

૯૫—૧૯. રાજપિંડ.....ઈત્યાદિ સાધુઓને રાજના ઘરનો પિંડ (આહાર વગેરે) અગ્રાહ્ય છે. એનાં કારણો વિસ્તાર સહિત આચારાંગ સૂત્રના અધ્યાયમાં બતાવ્યાં છે.

૯૫—૨૩. માસક્ષપણુ મહિનાના ઉપવાસ.

૯૫—૨૫. શિરોઆધા. માથાનો દુખાવો

૯૬—૧. અભિગ્રહ નિયમ ગ્રહણ કરવો.

૯૬—૪. આ લોકો ક્રુધા કેવી રીતે.....ઈત્યાદિ અહિં આ (નીચે રહેલા) નારકીના જીવો ક્રુધા કેમ સહન કરતા હશે એ જોવા, જણવા ઈચ્છતો હોયની એમ અધોમુખ મુદ્રિકા ધારણ કરી રહ્યો ” એમ જોઈએ.

૯૭—૨૬. બાળ તપસ્વી અજ્ઞાન તપસ્વી; (લાભાલાભ) ૧ સમજત્યા વિના તપશ્ચર્યા કરનાર.

૯૮—૬. અદ્યર્ધિક. અદ્ય સમૃધ્ધિવાળો

૯૮—૧૧. લેશ્યા. મનોવૃત્તિ.

૯૮—૨૩. પતિરૂપ દેવતા. પતિદેવ, ભર્તાર.

૯૯—૨૧. અપવાદ ઉત્સર્ગ કરતાં બળવાન છે ઉત્સર્ગ= સામાન્ય નિયમ. અપવાદ=વિશિષ્ટ નિયમ.

અપવાદે રિવોત્સર્ગાઃ કૃતવ્યાવૃત્તયઃ પૈરઃ । કુમારમંભવ સર્ગ ૨. ૨૨૦ ક ૨૭.

અપવાદે રિવોત્સર્ગ ય્યાવર્તયિતુમીશ્વરઃ । રઘુવંશ સર્ગ ૧૫ ૨૨૦ ક ૭.

૯૯—૨૫ કાર્ય એવી રીતે કરવું જોઈએ કે.....ઈત્યાદિ. અન્યારે રીતસર કહેવત એવી છે કે સાપ મરે નહિ ને લાકડી ભાંગે નહિ. સર્પ વધ્યો આવતો હોય એને જમીનપર લાકડી ઠપકારી ઠપકારીને દૂર રાખવો. એને લાકડી વની મારી નાખવો નહિ એમ બહુ જોડાઈ ઠપકારીને લાકડી પણ ભાંગી નાખવું નહિ. આપણે ફક્ત કાર્ય સાધી લેવું.

૯૯—૨૦. માંસ મગાવ્યું પૂર્વે લેનોમાં માંસ લોજન થતું હોયું જોઈએ એનું આ એક નહિ, પણ શ્રી નેમનાથના લખ સમયે અનેક અવાચક પશુઓ એકાં કરવામાં આપ્યા હતા, આદિ દેખાતો છે. એમ કેમ હશે ?

૧૦૦—છેલ્લી અશોક વાર્તા એ નામનો શ્રેણિક રાજનો બગીચો.

૧૦૧—૨૫. ઉગ્રસેન રાજાને કંસ થયો હતો એમ. કંસ મથુરાના રાજા ઉગ્રસેનનો પુત્ર અને કૃષ્ણનો કટ્ટો શત્રુ હતો. વેર ઉત્પન્ન થવાનું કારણ એમ કહેવાય છે કે વસુદેવના દેવકી સાથે લગ્ન થયા પછી એકદલ એવી આકાશવાણી એણે સાંભળી કે દેવકીના આડમા ફરજંદથી એનું મૃત્યુ થશે. એ પરથી એણે વસુદેવ અને દેવકી બેઉને બંદિબાને નાખ્યા અને મજબૂત બેંડીઓ પહેરાવી. વળી એમનાપર સખત પહેરા મૂક્યો. દેવકીને જે જે ફરજંદ થયા તેને એણે દેવકી પાસેથી જન્મતાં વેત જ લઈ લીધા અને મરણશરણ કર્યાં. આ પ્રમાણે એણે એના જ ફરજંદોને ઠેકાણે કર્યાં. (પણ એના પાતમા અને આડમા ફરજંદ બળરામ અને કૃષ્ણને એની ગમે એટલી

ચોક્કી છતાં નન્દને ઘેર સલામત પહોંચાડી લીધા. આ બેમાંથી 'કૃષ્ણ' છેવટે દ્વંદ્વયુદ્ધમાં એના પ્રાણ લીધા.)

૧૦૧—૧૭. 'પુત્રપ્રાપ્તિઅર્થે' સ્ત્રીઓ રાત્રીદિવસ.....ઇત્યાદિ. અહિં 'કવિએ જે વિચારો દર્શાવ્યા છે. એનેજ મળત 'કૃતપૂણ્ય' ની માતાના સંબંધમાં દર્શાવ્યા છે. જુઓ આ ચરિત્રનો બીજો ભાગ પૃષ્ઠ ૧૫૬.

૧૦૨—૧૮. પુષ્પદન્ત. સૂર્ય અને ચંદ્રમા. પર્વદિવસે. પૃથ્વીમાને દિવસે.

૧૦૨—૨૪. શ્રી ત્રિકૃતપર્વતની ભૂમિ.....પેઠે. અહિં " શ્રી ત્રિકૃતપર્વતનાં ત્રણ શિખરો પૃથ્વીપર આવ્યાં હોયની એમ " એમ ભેદીએ.

સર્ગ ત્રીજો.

૧૦૩—ગંગાના પુલિન પ્રદેશ જેવી રાધા પુલિન પ્રદેશ એટલે રેતીવાળો કિનારો=Sandy banks એમાં પગ મૂકતાં જેમ અંદર ઉતરી જાય તેમ, રાધા પણ એવી નરમ કે શરીર અંદર પેસી જાય.

૧૦૫—૨૧ સુધર્મા. એ ઇન્દ્રની સલાતું નામ છે.

૧૦૫—૨૬. મેરૂની સન્મુખ કુલાયલો શોભે તેમ. આડં કુલાયલો-કુલપવતો કહ્યા છે:-પશ્ચીતર, નીલવાન, સુહસ્તી, અંજનગિરિ, ક્રમુદ, પલાશ, વતંસ અને રાયન કે રોહણગિરિ. જુઓ લોકપ્રકાશ સર્ગ ૧૮. ૬૧. ધ્યાનમાં રાખવું કે આ આઠે મેરૂની સન્મુખ, મેરૂની અકેક વિદિશાએ બળે આવેલા છે. સાત વર્ષધર પર્વતો કહેવાય છે એ જુદા. જુઓ પૃષ્ઠ ૪, ટીકા ૩.

૧૦૬—૨૦. મેરૂપર્વતની ભૂમિની પેઠે. મેરૂપર્વતને ચાર વન છે તેમાં એક 'નન્દન' વન છે. બીજાં ત્રણ 'લદ્રશાળ,' 'સૌમનસ' અને 'પંડક' છે.

૧૦૭—૭ અશોક વૃક્ષની જેમ ટાહડ.....ઇત્યાદિ. જુઓ પૃષ્ઠ ૩૫ ની કુટનોટ.

૧૦૭—૧૨. લૈલાગિરિ. સગૃહીની સમીપ આવેલો પર્વત.

૧૦૭—છેલ્લી. તક્ષકનાગ. આ એક જાતના મહા ભયંકર નાગ છે એના મસ્તકેથી 'મણિ' લઈ લેવા જેવો મરકેલ જેવો એવા

મોટા ભયંકર નાગને મસ્તકે મણિ હોય છે અને એ, એઓ રાત્રીને સમયે લક્ષ શોધવા નીકળે છે ત્યારે ચોદિશ પ્રકાશ પાડે છે એમ કહેવાય છે.

૧૦૪—૮. મેઘવૃષ્ટિથી કદમ્બ વૃક્ષ.....ઇત્યાદિ મેઘની ગજના થાય ત્યારે કદમ્બવૃક્ષને આંકુરો કુટે છે એમ કહેવાય છે.

૧૦૬—૧૭. બાર બાર સૂર્યોપર વિજય... ..ઇત્યાદિ. એના દેહની કાન્તિ બાર સૂર્યોની એકત્ર કાન્તિ-તેજ-થી પણ અધિક હતી. હિન્દુ શાસ્ત્રકારોએ બાર સૂર્ય કહ્યા છે. એ બારે સામંતા જગતના લય વખતે જ પ્રકાશતા કહેવાય છે.

૧૦૬—૧૮-૧૯. ચરણુ.....નેત્ર.....ઇત્યાદિ. દેવનાં આ ખાસ લક્ષણો છે. એનાથી એઓ ઓળખાઈ આવે છે કે એઓ દેવતા છે, મનુષ્ય નથી. (જુઓ પૃષ્ઠ ૧૦૪-૧૬.) દમયન્તીને સ્વયંવરમાં વરવા માટે જે વરણુ આદિ દેવો નળનું જ રૂપ ધારણ કરીને આવેલા હતા એમને દમયન્તીએ એ જ લક્ષણોથી ઓળખી કાઢ્યા હતા. જુઓ નળાખ્યાન:—

સાઽપશદ્વિબુધાન્ સર્વાનસ્વેદાન્ સ્તબ્ધલોચનાન્ ।

× × × × × × ×

ભૂમિદો નૈપથ્યેવ નિમેષેણ ચ સૂચિતઃ ॥

૧૧૦—૧૫. પૂર્વ તરફનો વાયુ.....ઇત્યાદિ. બીજાં કારણોની સાથે પૂર્વના વાયુનો સદ્ભાવ હોય ત્યારે જ મેઘવૃષ્ટિ થાય છે.

૧૧૦. જ્યાં જ્યાં પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો છે ત્યાં ત્યાં ઋતુઆદિનાં વર્ણનોરૂપ વિષયો, જે કાવ્યનાં અલંકાર ગણાય છે તે આ કાવ્યકાર આપવા શુક્રા નથી. અહિં જેમ વર્ષાઋતુનું તેમ અન્યત્ર (પૃષ્ઠ ૧૬૦) શિશિરઋતુનું, અને (પૃષ્ઠ ૧૪૯) શ્રીષ્ઠઋતુનું—એમ તાદશ વર્ણન આપ્યા છે. સી-પુરુષોના સુંદર સ્વરૂપ પણ ઉત્તમ ચિત્રકારની પીછીથી ચીતર્યા છે. (જે કે મારા નમ્ર મત પ્રમાણે તો યોગીઓ-સાધુઓ અને તેમાં પણ શ્રી અર્હતના પંચમકાન્ત આચાર્યોએ આવા કાવ્યોમાં અને અન્યત્ર (‘ અન્નિત શાન્તિ સ્તવન ’ જેવામાં) પણ હૃદને ઉદ્દેશીને સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ-હાવભાવ આદિનાં કામોત્તેજ્ય વર્ણન ન કર્યા હોત તો શી જોઈ જત !)

૧૧૧—૧૫. મલિન મેઘ. કૃષ્ણવર્ણ-કાળા મેઘ; (કાશ્વ કે પાણીથી ભરેલા).

૧૧૧—૧૬. હંસ પક્ષીઓ.....ચાલી નીકળ્યાં. કાશ્વ કે વર્ષાઋતુ એમને પ્રતિકૂળ છે. (વર્ષાઋતુમાં હંસ સંતાઈ જાય છે અને મયૂરોનું ખજ વધે છે. શરદમાં એથી ઉલટું જાને છે).

૧૧૨ -૮. વને વને કદ્યદ્રુમ હોય ? સરખાવો:—

શૈલે શૈલે ન માણિક્યં મૌક્તિકં ન ગજે ગજે ।

સાધવો નહિ સર્વત્ર ચન્દનં ન વને વને ॥ સુભાષિત.

૧૧૩. અજગળ સ્તન જેવાં. નકામાં. (અજાને ગળે સ્તન જેવા આકારનાં લટકતાં હોય છે એ કંઈ દુધ દેતાં નથી તેથી નકામાં છે).

૧૧૨—૮. તિથિએ તિથિએ... ધર્ત્યાદિ. હમેશાં પુનેમ હોય ?

૧૧૪—૧૬. સૂર્ય ચંદ્રનાં દર્શન કરાવ્યાં. શાસ્ત્રકારોએ (શુદ્ધિ અર્થે) ' સોળ સંસ્કાર ' કરવાના કહ્યા છે. એમાંના આ એક સંસ્કાર છે. ખીજા પાંડીજાગરણ, નામકરણ, ચૂડાકરણ, ઉપવીત.....વગેરે છે.

૧૧૫. મેઘકુમારનો સમસ્યા વિનોદ. હાલની સ્ત્રીઓની વિદ્વત્તા, અરે ! ખરી કેળવણીના અભાવના જમાનામાં તો આપણે આવા વિનોદ આદિ પુસ્તકમાંથી લાંચીને જ સન્તોષ માની બેસી રહેવાનું છે. ક્યો રાજપુત કે કહેવાતો ગૃહસ્થ પણ પોતાની પત્ની સાથે આવું ગોઠીસુખ અનુભવતો હશે ? પૂર્વના આચાર્યોએ રાસ વગેરે કથાનુયોગના ગ્રંથોમાં અનેક અનેક સ્થળોએ નાયકનાયિકાના લગ્નની પ્રથમ રાત્રી વગેરે અવસરોએ આવા આનન્દજનક પ્રસંગો ચીનર્યા છે તે અત્યારની લક્ષાધિપતિઓની સંતતિ સુદ્ધાં વિકટ નિશાના ઘોર સ્વપ્ન જ સમજશે ? હા લક્ષ્મી ! તારે સસ્વતીની સાથે કયા લવનું વૈર હશે ! સસ્વતી ! તારે પણ શું લક્ષ્મીની સપત્ની તરીકે જ જન્મારો કાઢવો છે ?

૧૨૦—૧૪. ગુરૂજન. વડીલ; માતાપિતા, (અહિં) બેપેટખન્ધુ નન્દિવર્ધન આદિ.

૧૨૦—૧૭. નિઃસંગ. ત્યાગી. પ્રભુતો ત્યાગી હતા પરંતુ ઇન્દ્રમહારાજએ વ્યવહારાનુસાર, એક દેવદૂત, જે એક લક્ષમૂલ્યનું હતું, તે પ્રભુને ખભે મૂક્યું હતું. એ મેળવવાની લાલસામાં એક બ્રાહ્મણ પ્રભુના વિહારમાં એમની પાછળ પાછળ લામતો હતો. એ વાતની પ્રભુને ખબર પડી એટલે એમાંથી અરધું એ બ્રાહ્મણને આપી દીધું હતું. (બાકીનું અરધું પણ એના ભાગ્યે એને જ મળી ગયું હતું.)

૧૨૦—૧૮. અનન્ત વીર્યવાળા. શ્રી જિનભગવાનનાં ચાર વાનાં અનન્ત હોય છે. (૧) અનન્ત વીર્ય, (૨) અનન્ત જ્ઞાન, (૩) અનન્ત ચારિત્ર અને (૪) અનન્ત દર્શન.

૧૨૦—૧૯. ઉપસર્ગો. તિથિ-અસુર આદિ કૃત કાયકલેશ.

૧૨૦—૨૦. ઘાતકર્મ. આઠ પ્રકારનાં કર્મમાં જ્ઞાનાવરણી, દર્શનાવરણી મોહનીય અને અન્તરાય-એ ચાર 'ઘાતિ' કહેવાય છે કેમકે એ આત્માના જ્ઞાન, દર્શન આદિ શુદ્ધિને 'ઘાત' કરનારા છે (કેવળજ્ઞાન થવા દેતા નથી).

૧૨૦—૨૩. શરીર સુગન્ધમય.....ઇત્યાદિ. અહિંથી શરૂ કરીને શ્રી જિન પ્રભુના જે ચોત્રીશ 'અતિશય' (એશ્વર્ય) Extraordinary Superhuman Qualifications કહેવાય છે તે વર્ણવ્યા છે.

૧૨૧—૧૦. વિરૂપપણું. (૧) અરૂપીતા, (૨) કદૂપતા.

૧૨૧—૧૧ પૃષ્ઠભાગે. કારણ કે સામેનો પવન નહિ સારો; પીકનો-પાછળનો સારો.

૧૨૧—૧૪. ભાવકંઠે. ક્રમ, ક્રોધ, લોભ, મોહ આદિ અભયન્તર શત્રુઓ.

૧૨૨—૨૧. સૂત્રાનુયોગને વિષે ગુણે પ્રવેશ કરવાને....ઇત્યાદિ. સૂત્રત્રયી સહેલાઈથી સમજી શકાય માટે. પૂર્વાચાર્યોએ ચાર 'દાર' રચ્યા છે. જેનો પ્રથમ અભ્યાસ થયો હોય તો સૂત્રો ગુણે-સહેલાઈથી સમજી શકાય છે દ્રવ્ય-અનુયોગ, ચરણકરણ-અનુયોગ, ગણિત-અનુયોગ અને ધર્મકથા-અનુયોગ-એ ચાર અનુયોગરૂપી ચાર દાર સમજવાં.

૧૨૨—૨૬. કેવચ્છંદ. સમવસરણને વિષે, પાછળ, તીર્થંકર

મહારાજને 'દેશનાને અન્તે વિશ્રામ લેવાને માટે દેવતાઓએ સ્થેલું
સ્થાનવિશેષ—Chamber.'

૧૨૩—૨૦. ભામંડળ. ભા-ક્રાન્તિ-મંડળ. પ્રભુનું સર્વ તેજ
કોઠા સહન ન કરી શકે, એની સામુ જોઈ જ ન શકે, માટે, એવું
ભામંડળ હોય તો એને વિષે એ તેજ ચંક્રમણ થાય ને ત્યાં પણ
રહે. એમ ભાગ પડી જાય એટલે પછી જોનારને મુઝવણ ન રહે.
(અત્યાષે જે જે સ્થળે વીજળીની ઇત્તીનાં કારખાનાં છે ત્યાંથી એનો
પ્રવાહ current નેસખંધ આવે, અને જેટલો આવે તેટલો વપરાય
નહિં તો સામટો એકત્ર થયેલો તુકસાન કરી બેસે, યન્ત્રકામ ફાડી
નાખે, માટે વધારાનો ઝીલવાને-સંઘરવાને વચ્ચે વચ્ચે સ્ટેશનો કર્યાં
છે ત્યાં એનો સંગ્રહ થાય છે. આ વાત સમજવાથી ભા-મંડળના
ઉપયોગની વાત ધ્યાનમાં ઉતરશે.)

૧૨૩—૨૨. મોહરાજ શોક સહિત.....ઇત્યાદિ (સરખાવો
આ ચરિત્રનો બીજો ભાગ પૃષ્ઠ ૧૬૬. પંક્તિ ૧.)

૧૨૪—૧૩. અન્યોઅન્ય મતસરભાવને ધારણ કરતા પ્રાણીઓ
.....ઇત્યાદિ. આવા મહાત્માની હાજરીમાં એવાનું સ્વાભાવિક વેર
જતું રહે છે. અન્યત્ર પણ કહ્યું છે કે:—

વિરોધિસત્ત્વોઞ્જિતપૂર્વમત્સરમ્

x x x x

તપોવનં તથ યમૂવ પાવનમ્ ॥

કુમારસંલવ કાવ્ય સર્ગપદ્યોક ૧૭

૧૨૪—૧૫. ત્રીજા પ્રાકારને વિષે સર્વ વાહનો રહ્યાં વળી.
અહિં "વળી ત્રીજા પ્રાકાર-ગઢને વિષે સર્વ વાહનો રહ્યાં." એમ વાચ્યું.

૧૨૪—૧૬. અભિયોગી. (સભામાં આવેલાઓની સેવામાં
આવેલાં) 'સેવકો' અર્થાત વાહનો.

૧૨૫—૧૦. સુલુશીલ ચૈત્ય શ્રેણિકરાગના ઉદાનમાં
આવેલું એ નામનું-ચૈત્ય-બિનમદિર.

૧૨૬—૬. સેયનક હસ્તી. આ 'સેયનક' નામના હસ્તીની
ઉત્પત્તિ વગેરે માટે જુઓ આ ચરિત્રનો બીજો ભાગ પૃષ્ઠ ૧૭૪-૧૭૫.

ભવ્ય પુરુષ અહંકારથી ઉતરે. આ એક 'ઉપમિતભવપ્રપંચા' કથામાંથી દૃષ્ટાન્ત છે. જ્ઞાન આદિ પ્રાપ્ત થાય એટલે અહંકાર ટળે એ સ્વાભાવિક છે.

૧૨૬—૨૩ છત્ર.....નો ત્યાગ કર્યો. દેવગુરુ 'સન્મુખ ગમન' કરતાં આ વસ્તુઓનો ત્યાગ કરવો, એ 'અભિગમન' કેમ કરવું—કેમ પાળવું—કેમ સાચવવું—એમ સમજાવનાં છેવટ એ વિધિ જ 'અભિગમન સાચવવાં' કહેવાય છે. જુઓ આ ચરિત્રનો ખીંતે ભાગ પૃષ્ઠ ૧૬૫ ની સવિસ્તર ટીકા.

૧૨૬—૨૭. એકસાદી ઉત્તરાસંગ. એક પડો ખેસ રાખવો. આ પણ એક 'અભિગમન સાચવવા' નું છે.

૧૨૭—૧૨. મેરૂ પર્વતને 'અલિત' કરીને મુરપતિને 'નિશ્ચળ' કર્યો હતો. મેરૂને ધણુધણવીને ઇન્દ્રના મનનો સંદેહ ભાંગ્યો હતો. વાત એમ છે કે પ્રભુના જન્મોત્તમવરખને ઇન્દ્રને સંદેહ થયો હતો કે જે પુષ્કળ જળ દેવો તરફથી અભિષેક અર્થે એકઠું કરવામાં આવ્યું હતું તેનો એક સામટો અભિષેક પ્રભુ સદ્ગુણ કરી શક્યે કે નહિ. પ્રભુને જન્મતાંની સાથેજ 'અવધિજ્ઞાન' તો હોય છે એટલે ઇન્દ્રનો એ સંદેહ જાણી ગયા, અને પોતામા ફેટલી શક્તિ છે એ બતાવવા એમણે ફક્ત પોતાના એક અંશુકાના ભષે મેરૂને કમ્પાયમાન કર્યો હતો.

૧૨૭—૨૫ જનવર્ગથી જનક્ષેત્રની પેઠે મનુષ્ય દોઢ જેમ મનુષ્યોથી ભરપૂર છે, શૂન્ય નથી, એમ આપના ચરણકમળ શૂન્ય રહેતા નથી દેવોના વૃન્દ એની મમીપે બેઠાને બેઠા જ રહે છે.

૧૨૭—૧૫ અન્દ્ર વ્યાકગ્ણુ. પ્રભુને નિશાળે મોકલવામા આવ્યા ત્યારે ત્યા, પ્રભુમા તો અર્વ વિગ્રહો વિગ્રમાન છે—એમ એના વિદ્યાગુરૂને બતાવવા માટે, ઇન્દ્ર દરગંથકી જાદુશુનુ રૂપ લઈને આવ્યા હતા, અને ગુરૂના દેખતા કેટલાક પ્રશ્ન પ્રભુને પૂછ્યા હતા એ પ્રશ્નોના ઉત્તર ગુરૂ પોતે પલ્લુ ન આપી શક્યો અને પ્રભુએ તો સર્વ શકાઓનું સદ્ય સમાધાન કર્યું (પછી ઇન્દ્રે પોતાનું રૂપ પ્રકટ કર્યું હતું). એ વખતે જે પ્રશ્નોત્તરી થઈ હતી તેનો એક અથ થયો, જેને 'ઇન્દ્ર' ના નામ પરથી ઐન્દ્ર વ્યાકરણ કહેવામાં આવ્યું.

૧૨૭—૨૨. શ્રીમન્નકતુમાં જળાશયોમાં જળ વૃદ્ધિ પામે છે એમ. 'વાવ, કુવા' વગેરેમાં ઉન્હાળામાં જળ ઉંચા આવે છે એ સુપ્રસિદ્ધ છે.

૧૨૭—૨૬. જઘન્ય પદ. સૌથી ઉતરતું-સંસારી તરીકેનું-પદ. કહેવાની મતલબ એ છે કે આપનો જન્મ થયો ત્યારથી, અને સંસારમાં હતા તે વખતે પણ, દેવતાઓ આપની સેવામાં હાજર ને હાજર હતા. (સંસાર ત્યજી સાધુ થયા એ એ કરતાં ચઢતું પદ. અને હવે દેવળજ્ઞાનના ધણી થયા છે એ એથી પણ ઉંચું-ઉત્કૃષ્ટ પદ).

૧૨૭—૨. સંગમક દેવ. આ સંગમક દેવે શ્રી વીરને અનેક પ્રાણ્તાં ઉપસર્ગો કર્યા હતા.

૧૨૮-૧૪. સર્વ કોઇની ભાષાને અનુસરતી વાણી. પ્રભુ દેશના આપે એ સૌ કોઇ-દેવ મનુષ્ય અને તિર્થંચ સુદ્ધાં પોતપોતાની ભાષામાં સમજી જાય એવી ભાષા પ્રભુની હોય. આ પણ પ્રભુનો એક 'અતિશય' અર્થાત્ એન્ધર્થ છે.

૧૨૯—૧૫. યોગન પર્યંત પ્રસરતી વાણી. એક યોગન સુધીમાં સંભળાય એવી વાણી પ્રભુની હોય. આ પણ એક 'અતિશય'

૧૨૯—૧૭. કંસે સુલસાના પુત્રોને...ઇત્યાદિ. અહિં આ અંથ કર્તાની કંઈ ભૂલ કે સ્મૃતિદોષ થયો જણાય છે. કારણ કે ખરી હકીકત કંસે સુલસાના પુત્રોને નહિ પણ દેવકીના પુત્રોને મારી નાખ્યા હતા એમ છે, જૂઓ પૃષ્ઠ ૧૦૧ પં. ૨૫ ઉપરનું દિપ્પણ.

૧૨૯-૨૪ રાજ ગાયોનાં ટોળાં.....ઇત્યાદિ. પૂર્વે એમ બનતું કે એક રાજને બીજા પકોશના રાજની સાથે શત્રુતા હોય તો એ રાજના ગામની ગાયો સૌમમાં ચરવા ગઇ હોય ત્યાંથી એને સ્થાને ન જવા દેતાં, રાજસેવકો મોકલી રૂંધોને-અટકાવીને વાળી લઈ જતા. એને 'ધણુ' વાળી જવું કહેતા. (વાળી જનાર રાજ બળવાન ગણાતો, અને સામાવળો એમાં પોતાનું અપમાન-અપકીર્તિ યથા સમજતો. ગાયો જેવા નિદોષ અને વળી પવિત્ર પ્રાણીને મારે રાજાઓ પોતાનું શીર પણ આપવા તૈયાર થતા).

૧૩૨—૫ રસકૃષિકાનો પ્રયોગ. અહિં 'રસકૃષિકાને વિષે પ્રવેશ' એમ જોઇએ. રસકૃષિકા=જેના સ્પર્શથી લોક આદિ હલકો ધાતુઓ 'સુવર્ણ' થઈ જતી કહેવાય છે એવા રસની કૃષ.

૧૩૨—૪. રોહણાચળની ભૂમિનું ખોદણું. રોહણગિરિ નામનો પર્વત છે એમાંથી રત્નો મળી આવે છે.

૧૩૨—૬. નિમિત્ત-આદેશ. કોઈનું શુભ થવાનું છે કે અશુભ થવાનું છે એ પોતાના જ્ઞાનબળથી કહેવું. (નિમિત્તિક-એવું જ્ઞાન ધરાવનાર)

૧૩૧—૧૫. અદ્વિવાન પુત્ર ગામથકી નગરમાંવગેરે (ગામકામાં) માણસ પાસે પેસો થાય એટલે ગામકું મૂકી ગઢેરમાં રહેવા આવે છે એમ

૧૩૨—મનુષ્ય ભવનાં દુઃખ. બુદ્ધદેવ પણ સંસારમાં સર્વત્ર કલેશ જ જુએ છે —

“Birth is sorrow, old age is sorrow, disease is sorrow, union with one whom we do not love is sorrow, separation from one whom we do love is sorrow, in short, our five bonds with the things of the earth are sorrow”.

૧૩૨—૨૦. જાણે ઉપર અહિં “ખાટલા ઉપર” એમ લેખ્યું.

૧૩૩—૬. તલથકી વ્યામ મરી વગેરે. તલ પણ કાળા અને મરી પણ કાળા કહેવાનો ભાવાર્થ એવો છે કે સર્વત્ર મરણુ જ છે, સ્વર્ગમાંએ એકાન્ત સુખ નથી આપણામાં અત્યારે કહેવત છે કે ‘ કાણ કાણું ને કાણ ગોરું ? ’

૧૩૩—૧૬ અન્યતઃશા. કનિષ્ઠ દશા

૧૩૩—૧૬ અહિં આ પૃથ્વી પર

૧૩૩—૨૪ માળાની ઝાણી..... ઇત્યાદિ. માળા કરમાંઇ જાય છે ... વગેરે ગણાવ્યા એ સ્વર્ગના દેવોને અવન એટલે મૃત્યુ સમયના ચિન્હો છે

૧૩૪—૨~ અશુચિની ખાણ એવી માનવીની કુદ્ધિને ત્રિષે અશુચિમય એવી માનવી-મનુષ્યણી-ત્રી-ના ઉદરમાંથી મનુષ્ય જન્મે છે પણ દેવોના સબધમાં એવું કંઈ નથી-એઓ તો પુષ્પની શાખામાંથી નેકા થાય છે-ઉત્પન્ન થાય છે

૧૩૪—૭ (રાસભોનો) આરવ શબ્દ, જુકવું.

૧૩૪—૨—૧૭ આ આખા પાત્રીઆક્રમા દિવ્ય જીવન અને મનુષ્યજીવન વચ્ચેનો ભેદ દર્શાવ્યો છે

૧૩૪—૨૭ દ્રવ્યવિવર્જન પરિશ્રદ્ધનો ત્યાગ

૧૩૫—૪ 'દેશ' થી ત્યાગ એછોવત્તો-થોડો ત્યાગ

૧૩૫—૬ અતિચાર ઉત્તલધન Transgression મત નિયમના અનુપાલનમાં કંઈ દોષ, સહેજ ભૂલ કરવી તે (મત નિયમનો એકદમ ભંગ એ 'અનાચાર')

૧૩૫—૫ ઇવિછેદ જાળદ આદિ પશુઓના નાક કાન વગેરે છેડવા, વીંધવા એ (ઇવિ=આમડી)

૧૩૫—૫ ભક્તપાનનો વ્યવસ્થેદ. પશુ આદિને ખોરાક પાણી આદિમાં અતરાય પાડવો, અટકાયત કરવી, વખતસર 'નીરણુ' ન કરવી વગેરે

૧૩૫—૧૨ વેરિના રાજ્યમાં જન્મ અહિં "વેરિના રાજ્ય ઉપર અઢાઇ લઇ જવી" એમ જોઇએ પાશ્વ રાજ્ય લઇ લેવું એ 'અદત્ત-આદાત' નો એક પ્રકાર જ કહેવાય (વહિના સૂત્રમાં 'વિરૂદ્ધ ગમન'—એમ 'અતિચાર' કહ્યો છે અન્ય 'રાજ્ય વિરૂદ્ધ ગુન્હો' એમ કહ્યું છે)

૧૩૫—૧૬ નરજી અહિં 'વાસ્તુ' જોઇએ વાસ્તુ=ઘર, હુકાન વગેરે

૧૩૫—૨૨ અનુક્રમે અખગેનુ અન્ધન પહેલાં જોનું પાધન ધનનું અન્ધન અને ધાન્યનું અધન એમાં ધનનું અન્ધન એવી રીતે કે દશ કોથળી દ્રવ્યનું 'પરિશ્રદ્ધ પ્રમાણ રાખ્યું હોય ને એથી વધી જાય તો બે કોથળી રી એક કુરી નાખવી ધાન્યનું અન્ધન એવી રીતે કે દશ માપ અનુનુ પ્રમાણ' કર્યું હોય અને તે કરતા વધી જાય તો બે માપનું એ રી ન ખવું (મોગ માગ બાધવા)

અનુનુ વાજન ધીમ નુ યોજન ફો નુ યોજન અને વાસ્તુનુ મોત્ત એમાં ધનનુ ચે નચોને બે દોનનુ એક કરી નાખવું (વચ્ચે વાડ હોય તે કાઢી નાખવી) વાસ્તુનુ યોજન એટલે બે ઘર કે હાલ હોય એની વચ્ચેનો કરો કાઢી નાખીને એક કરી નાખવું

બખ્ખેનું દાન. ત્રીજાં બેનું દાન: સોનાનું દાન અને રૂપાનું દાન. દાન એટલે (સ્ત્રી પુત્રાદિને) આપી દેવું, અગર ચોપડામાં એમને નામ ચકાવી દેવું.

બખ્ખેનું ગર્ભાધાન. ચોથાં બેનું ગર્ભાધાન: દ્વિ:પદ એટલે બેપગાં દાસ દાસીઓ વગેરે, અને ચતુ:પદ એટલે ચોપગાં-દોર ઢાંખર. આ બેઉ ધારેલા 'પ્રમાણ' થી વધી જતાં હોય તો બર્ભાધાન એટલે ગર્ભાનું અધાન-ગર્ભાનું ન ધારણ કરવાપણું, થાય એમ કરવું; અથવા મોઢો ગર્ભધારણ કરાવવો.

કુપ્યની 'ભાવથી' વૃદ્ધિ. કુપ્ય એટલે સોનારૂપા શિવાયની (હલકી) ધાતુ. એનાં વાસણકુસણ વગેરે ધારેલી સંખ્યાથી વધી જાય તો (ભાંગી નાખી) ' ભાવથી ' વૃદ્ધિ, એટલે ' કદમાં ' વૃદ્ધિ કરાવવી-મોટાં કરાવવાં (અને એમ કરીને ધારેલી સંખ્યા ન ' ને એમ કરવું.)

૧૭૫-૨૫ ગૃહસ્થ એટલે સંસારી, શ્રાવકને તપાવેલા લોહના ગોળા જેવા કદા-એનું કારણ એ કે, જેમ એ તપાવેલો લોહનો ગોળો એક જગ્યાએ અટકાયો રાખ્યો સારો અથવા ઝાઝું ન કરવા દેતાં થોડું ક્યો સારો (કેમકે જ્યાં જ્યાં એ ફરશે-જશે ત્યાં ત્યાં એનાથી અનેક ભવજન્તુની હાનિ થશે); તેમ શ્રાવક પણ લીલ, ફુલ, વનસ્પતિ આદિથી પૂણું એવી ચોમાસાની ઋતુમાં અને અન્ય ઋતુઓમાં પણ જ્યાં જ્યાં ગમનાગમન કરે ત્યાં ત્યાં એનાથી ભવોની વિરાધના જ થવાની. માટે ગૃહસ્થ-શ્રાવક જવા આવવાના અન્તરનો નિયમ ધારે, અમુક પ્રમાણ બાંધે એ એને બહુ હિતમ એટલે હિતકારક છે.

૧૭૬-૭ સચિત્ત. ચૂલે (અગ્નિપર) ચકાયા બિનાનું બધું 'સચિત્ત' કહેવાય.

તુચ્છ ઝોપથી. ખાવાનું થોડું ને ફેંકી દેવાનું ઝાઝું-એવી વસ્તુઓ; જેવીકે ખોર (જેમાં ઠળીયો મોટો ને ખાવાનું તો ફક્ત ઉપલી છાલ જ); ચોરડી (જેમાં રસ થોડો, ને છોતાં ઝાઝાં) વગેરે.

૧૭૬-૧૬. વન રાપીને. અહિં ' તથા વન રાપીને ' એમ ભેદએ.

૧૩૬—૩૦. જંગમ તથા સ્થાવર વિષ. આર્થ વગેરે પ્રાણી જંગમ વિષ કહેવાય; બ્યારે અક્રીણ, સોમત્ત, વચ્છનાગ વગેરે પદાર્થો સ્થાવર વિષ કહેવાય.

૧૩૭—૧૪. અપધ્યાન. ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન, આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાન—એ ચાર પ્રકારનાં ધ્યાનમાં છેલ્લાં બે અપધ્યાન—દુષ્ટ-ધ્યાન કહેવાય.

૧૩૭—૪. ગળકંબળ. બળદ વગેરે પશુઓને ગળા નીચે જાડી ચામડી લટકતી હોય છે તે.

૧૩૭—૮. જળ કાઢીને. અહિં ‘જળ ઉલ્લેચાવી નાખીને’ એમ વાંચવું.

૧૩૭—૧૬. કન્દર્પ. કામોદીપક વચન બોલવાં.
મુખરતા. અધાંટલ લવારે કર્યા કરવો.
કુચિતપણું. શરીરના અંગોપાંગવડે હાસ્યજનક કુચેષ્ટા કરવી, ચાળા પાડવા.

ભોગાતિરિક્તતા. ભોગ-ઉપભોગ—ની વસ્તુઓ ખપ કરતાં વિશેષ રાખવી.

સંયુક્તાધિકરણતા. શસ્ત્ર, ઘંટી, મુશળ વગેરે અધિકરણો તૈયાર સજ્જ કરી રાખવાં, કોઈ માગવા આવે એને આપવાં; વગેરે.

૧૩૭—૧૩. અનર્થ દંડ. જે થકી આત્માને નિર્ધર્ક હંડાવું પડે, ચાપ વહોરવું પડે એ.

૧૩૭—૧૪. કૃપાણુ આદિનું દાન. શત્રો માગ્યાં આપવાં.

૧૩૭—૧૭. સર્વ સાવધ યોગ ત્યજીને સંસારનાં કાર્યો ત્યજીને.

૧૩૭—૧૯. મન, વચન અને કાયાનો સાવધ વ્યાપાર (૧) સંસારનાં કાર્યોની ચિન્તા કરવી; (૨) કર્કશ લાખા બોલવી; (૩) ભૂમિ પ્રમાણ્યા વિના બેસવું વગેરે.

૧૩૭—૨૦. અનવસ્થાન અસ્થિરતા, નિરાદર.
પ્રેષણ. નિયમ ધાર્યો હોય એથી બહાર કંઈ મોકલવું કરવું.

આનયન ધારેલી ભૂમિની બહારથી કંઈ મળાવવું વગેરે.

શબ્દાનુપાત. શબ્દ, ખોખારા વગેરે પડે પોતાની હાજરી જણાવવી.

પાનુપાત. (ઉચ્ચાર્ય) શરીર દેખાડી, સામા વાળાની દૃષ્ટિએ પડવું.

પુદ્ગલક્ષેપ આપણી ધારેલી ભૂમિની બહાર કોઈના તરફ કાંકરા આદિ નાખવો.

આદાન. કંઈ લેવું કરવું.

ઉત્સર્ગ. મળમૂત્ર આદિ પરકવર્ત્ત.

સંસ્તાર. સંચારી, ખીછાનું. દેહને અસત્કાર=

સ્નાન, ભૂષા વગેરેનો ત્યાગ.

૧૩૮—૨. સ્મૃતિનો અભાવ (વિધિ કરવાનું) વીસરી જવું.

૧૩૮—૧. ઉપસ્થાપનાનો અભાવ. સ્મરણશક્તિ અગત્ય ન હોવી તે

૧૩૮—૪. સચિત્તક્ષેપ સચિત્ત-દોષવાળી આહાર પાણીની વસ્તુ ઉપર પ્રાશ્નક-નિર્દોષ વસ્તુ સુકવી વિહિતક્ષેપ=નિર્દોષ લોભ્ય પદાર્થોને દોષિત વસ્તુ વડે બાકવા

૧૩૮—૪. પારકાનો વ્યપદેશ. વસ્તુ પોતાની હોય છતાં પારકી છે એમ બહાનું કાઢવું

કાલાતિક્રમશઃ ભિક્ષાનો સમય વોતી ગયા પછી, સાધુને અન્નપાનાદિ માટે બોલાવવા

૧૩૮—૭ પૃષ્ઠ ૧૩૫ થી આરભીને અહિં સુધી શ્રાદ્ધધર્મના આચાર અને અતિચાર ગણાવ્યા છે ભીમસિંહ માણેકવાળા 'સાર્થ પંચપ્રાતક્રમણ' ના મ્હેટાં પુસ્તકમાં શ્રાદ્ધધર્મના અતિચાર સંવિસ્તર વર્ણવ્યા છે તે વાચવાની જિજ્ઞાસુઓને મારી લલામણુ છે

૧૩૮—૧૮ શંકા જિનેશ્વર લાખિત વચન પર શંકા.

કાંક્ષા પરદર્શન પર અભિલાષા.

વિચિકિત્સા સત્કર્મના ફળને વિષે સંદેહ.

સંસ્તવના અહિં 'પ્રશંસા તથા પરિચય' એમ

બોધાયે.

|| ઉત્સર્પણા. ધર્મનું મહાત્મ્ય વધારવું; શાસન દીપાવવું.

|| ૧૩૬—૧૧. આટકપ્રમાણ. આટક એક જાતનું માપ છે. (ચાર 'અસ્થ').

|| ૧૩૭—૧૨. અંદર આબ્યો. અંદર લાવવામાં આબ્યો. સિદ્ધકરેલો=તૈયાર કરેલો, રાંધેલો.

|| ૧૩૮—૧૪. યોગ્યચારુ. અહિં 'યોગચારુ' વાંચવું.
 ૧૪૦—૨૨. દેવચંદ. જુઓ પૃષ્ઠ ૧૨૨, પં. ૨૬નું ટિપ્પણ.
 ૧૪૦—૨૫. જોતમ ગણધરે દેશના આપી. શ્રી જિન ભગવંતની દેશના પૂરી થયા પછી બીજી પોરૂષીને વિષે ગણધર દેશના આપવા બેસે છે—એના ગણ ગુણ બતાવ્યા છે:—એક તો પ્રભુને ખેદાપનોદ એટલે વિશ્રાન્તિ મળે છે, બીજું શિષ્યનું સામર્થ્ય પ્રકાશમાં આવે છે. અને ત્રીજું, બન્ને બાજુએ (શુદ્ધરાજ તથા શ્રોતૃવર્ગને) મતીત થાય છે.

૧૪૧—૧૨. ઉત્તરસાધક. સહાયક.

૧૪૧—૨૩. ઇન્દુલેખાની પેઠે.....ઇત્યાદિ. ઇન્દુલેખા એટલે અંદ્રમા પરલોક પામે-અસ્ત થાય ત્યાંસુધી યોગીજનો આસન-બદ્ધ રહે છે. પછીજ એઓનું આસનબંધન છૂટે છે અને એઓ સિદ્ધિ-મનોવાંછિત પ્રાપ્ત કરે છે—એ પ્રમાણે બન્યારે હું પરલોક પામું (મૃત્યુ પામું) ત્યાંસુધી તું સંસારબદ્ધ રહે. પછી છૂટીને તારું મનોવાંછિત પૂર્ણ કરજે.

૧૪૨—૧ સંધ્યાસમયના મેઘના રંગ.....અપજા જલિત મનુષ્યની જીંદગીને સર્વ ધર્મબાળાઓએ આવાજ શબ્દોમાં વર્ણવી છે:—

“Like the dew on the mountain,

“Like the foam on the river,

“Like the bubble on the fountain,

“Thou art gone, and for ever.” (*English poet*).

“Life is like a dream, a sleep, a shadow, ■

vapour, water spilt on the ground, a tale that is told, not only short but contemptible.”

(*The Bible*)

૧૪૨. સમુદ્રતરંગવત ચંચળ..... ઇત્યાદિ. લક્ષ્મી, યૌવન આદિ, સંભારીની પ્રત્યેક વસ્તુની ચંચળતા દર્શાવનારો, પ્રભુ પાસે રક્ષણ માગતા ભક્તજનના મુખમાથી નીકળેલો એક સુદર શ્લોક જેમાં આ મેઘકુમારની સર્વ ક્ષીણોનો સમાવેશ થઈ જાય છે, તે મને યાદ આવનાથી અહિં ટાકી બતાવવાની અભિલાષા રોકા શકતો નથી

આયુર્નશ્યતિ પશ્યતાં પ્રતિદિનં યાતિ ક્ષયં યૌવનમ્
પ્રત્યાયાન્તિ ગતાઃ પુનર્ન દિવસાઃ કાલો જગદ્વશકઃ ।

લક્ષ્મીસ્તોયતરંગભંગચપલા વિદ્યુચ્ચલં જીવિતમ્

તસ્માન્માં શરણાગતં શરણદ ત્વં રક્ષ રક્ષાધુના ॥

૧૪૩—૨૭. ઉગ્રમશુદ્ધ.....ઇત્યાદિ આ અને બીજા પ્રકારે મળીને ૪૭ પ્રકારે શુદ્ધ-એવો આહાર જ સાધુને ઉપયોગમાં આવી શકે છે

ત્રણ ગુપ્તિ અને પાંચ સમિતિ જુઓ પૃષ્ઠ ૭ ની કુટનોટ ૫-૬.

૧૪૩—૩૦. માસ-આદિ પડિમા એક માસ આદિ પર્યન્ત કરાતી એક જાતની તપશ્ચર્યા આવક આવી અગ્યાર ‘પડિમા’ વહન કરે, જ્યારે સાધુને એવી જાગૃતિ વહેવાની કહી છે જુઓ. જ્યારેસહિં ઉવાસગપડિમાહિં ચારસહિં મિલ્લુપડિમાહિં ।

૧૪૪ પરીપેક્ષ હુધા, તૃષા આદિ નહન કરવા રૂપ બાવીશ પરીપેક્ષા

ઉપસર્ગ જુઓ પૃષ્ઠ ૧૨૦ પકિત ૧૬ ઉપરનું ટિપ્પણ.

૧૪૩—૧૬ જીવિતને વિષે ત્યા પ્રતિમધ છે? જીવિતની સાથે કયા આત્મન્ટિક ગયોગ છે?

૧૪૪—૨ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર આદિ અભિગ્રહ અમુક જ દ્રવ્ય-પદાર્થ વાપરવાનો, તથા અમુક જ ક્ષેત્ર અન્તર પર્યન્ત જવા આવવાનો નિયમ

૧૪૪—૫ ગુરુકુળ ગુરુનો આશ્રમ-ઉપાશ્રય

૧૪૪—૧૭. દુઃખેથી ઉઘેડી રાકાય. ..છંદવા એ સહેલું છે.

અહિં “વાંસને છેદવા-કાપી લેવા એ અહેતુ છે પરંતુ જમીનની અંદરથી કોપેડી કાઢવા દુષ્કર છે” એમ જોઈએ

૧૪૫—૨૩. અઘાન્નિક. આઠ દિવસ પયન્ત.

૧૪૫ અમારિ ઘોષણા વજડાવી. જુઓ પૃષ્ઠ ૧૪ પંક્તિ ૬ ઉપરનું ટિપ્પણ.

૧૪૬—૬. લૂણ ઉતારતી હતી. અવતરણ-ઉતારણ માથે ઉતારવાનો પ્રસિદ્ધ દેશાચાર છે.

૧૪૬—૨૭. સચિત્ત ભિક્ષા. કારણ કે ભિક્ષામાં ‘જીવન્ત જીવવાળી’ વસ્તુ અર્થાત્ મેઘકુમારને આપવાનો છે.

૧૪૬—૨૮. સંપ્રદાન યોગ્યપાત્ર. એના બીજો અર્થ ‘યોગ્ય વસ્તુ’ પણ થાય છે.

૧૪૭—૫. ચતનાપૂર્વક. જીવજન્તુની વિરાધના ન થાય એવી રીતે-સાવધાનતાપૂર્વક.

૧૪૭—૧૬. આવશ્યક ‘આવશ્યક’ એટલે અવશ્ય કરવાની વિધિ-પ્રતિક્રમણ. સામાન્યતઃ તે આવશ્યક છ છે:—સામાયિક, ચઉ-વિસત્થો (ચોવીસ જિનની સ્તુતિ), વાંદણા (વંદનક), પ્રતિક્રમણ, કાયોત્સર્ગ અને પચ્ચખખાણ (પ્રત્યાખ્યાન). પણ અહિં એ શબ્દ એના ફક્ત અર્થમાં વાપર્યો છે. અર્થાત્ અહિં આવશ્યક એટલે ‘પ્રતિક્રમણ’ લેવું. ‘પ્રતિક્રમણ’ નો અર્થ ‘પાપનું અણકરવું’—undo, remove, destroy sins પાપ દાળવું-પાપ દૂર થાય એવું ક્રિયાવિધાન કરવું—એમ મૂળ સૂત્રમાં અર્થ કયો છે:

‘મૂળ સૂત્રે પટિક્રમણું (પ્રતિક્રમણ) ભાખ્ખું પાપનણું અણકરવું’. અથવા ‘પ્રતિક્રમણું’ નો એમ પણ અર્થ થાય કે ‘શુભયોગ થકી અશુભ યોગને (વિષે ગમત ગઈ ગયું હોય એમાંથી) પાણું શુભ યોગને (વિષે કમણું કરવું) (પ્રતિ કમણું કરવું)’.
સ્વાધ્યાય લણવું-લણેવું વિચારવું.
વાચના. શુર પામેથી નવો પાક લેવો.

૧૪૭—૧૬. એક કાષ્ઠ લાધને લખ્ય છે... ઇત્યાદિ જેમ કાષ્ઠ ઉચકવામાં-ઉપાકવામાં ‘લાય’ નું કામ પડે છે, ‘અપટ્ટી’ કામ આવતી નથી: તેમ ઃ ધને રાત્રીના સંવાસ માટે જગ્યા નિર્માણ કરી

આપવામાં એનો દીક્ષાપર્યાય એવાનો હોય છે; નહિં કે એની પૂર્વની સંસારી પદવી.

૧૪૭—૨૪. કુમુદપુષ્પોના સમૂહની પેઠે નિદ્રા આવી નહિં. કુમુદ પુષ્પોની જેમ ઉન્નિદ્ર રહ્યો મેઘકુમાર, ઉન્નિદ્ર-નિદ્રા આગ્યા વિનાનો. કુમુદો (અંદ્રવિકામી કમળો), (સત્રીઓ) ઉન્નિદ્ર-અણુ બીઠાયલા-વિકસિત

૧૪૮—૩ જિનમુદ્રા. ધ્યાન ધરતી વખતે જિનમુદ્રા ઉભા રહે એમ ઉમા રહેલું. જે ચરણ વચ્ચેનું અન્તર આગળ ચાર આંગળતું હોય, અને પાછળ એથ કંઈક ન્યૂન હોય એવી રીતે.

૧૪૮—૪. પાંચ ગઠસ્તવાદિ શકે એટલે ઈન્દ્રગહારાજ -એમણે કરેલી પ્રભુની સ્તવના, જે 'નમુંથુણુ' નામથી ઓળખાય છે, એ, અર્થાત્ પાંચ 'નમુંથુણુ' વગેરે કહેવા પૂર્વક.

૧૪૮—૫. ક્ષેત્ર મમાસ પૃથ્વી-પૃથ્વીપરના દેશો આદિ ભૂગોળ મખંધી, હકાકાતું વર્ણન જેમા કરેલું છે એવો ગ્રન્થ છે.

૧૪૮—૧૧. વિભવ વૈભવ-૪૮ પુત્ર તરીકેનું મહત્વ.

૧૪૮—૨૫. નૂતન શુભને વિષે .ઈત્યાદિ નવા જ ઘરમાં, ઘર ખંધાઈ તૈયાર થયું ત્યાં જ એમા આગ ત્રાગે-એમ .. થયું.

૧૪૯—૨૫ સૂર્યના અર્ધો આપણા કવિઓ જેમ, મૃત્યુને અશ્વો જોડેલા રથમા બેસી બાકારામા સચાર-પ્રયાણ કરતો કદ્યે છે (અને એમની ધીમી કે ઉતાવળી ચાલને લગીને દિવસો લાંબા કે ટુંકા થાય છે એવાં પશુ અલકારિક કદપના કરનામાં આવે છે) એમ પાશ્વિમાત્ય કવિઓ પશુ સૂર્યને એવા જ કાદપનિક લેખાસમાં વર્ણવે છે ગુણો:—

“ Gallop apace, you fierv-footed steeds

“ ‘Towards Phoebus’ lodging, such a waggoner

“ As Phaeton would whip you to the west”

“ And bring in night immediately”.

(*Romeo and Juliet*).

૧૫૦—૧૮. જવાસાને લીસો જ રાખ્યો. ‘જવાસો’

નામની વનસ્પતિ આવે છે એ ગ્રીષ્મઋતુમાં લીલીછમ રહે છે અને ચોમાસામાં સૂકાઈ જાય છે.

૧૫૨—૨૩. જિનકલ્પી સ્થવિરકલ્પી અને જિનકલ્પી-એમ બે પ્રકારના મુનિ કહ્યા છે. જેનામાં, શ્રી જિનમણુ પાળતા એવો કડિન કલ્પ એટલે આચાર પાળવાની શક્તિ વિદ્યમાન હોય એ ‘ જિનકલ્પી ’. (એ આચાર તપ, શ્રુત, સત્ત્વ, ગાઝ અને વિહાર એ પાંચ વાનાં પરત્વે છે).

૧૫૨—૨૭. ભયલીત લિલ્લ જેમ. અહિં “ લિલ્લ લોકાધી ભય પામીને માણસ જેમ ” એમ ભેદાયે.

૧૫૩—૧૬. ત્રેતાયુગ. (૧) કૃતયુગ અથવા સત્યયુગ, (૨) ત્રેતાયુગ, (૩) દ્વાપરયુગ અને (૪) કલિયુગ—આમ ચાર યુગ ગણાવ્યા છે. એમાં ધર્મ અનુક્રમે ઘટતો ઘટતો પળાતો આવ્યો છે. કૃતયુગમાં પૂર્ણપૂર્ણ, સોએ સો ટકા પળાતો ધર્મ ચાર પગે ઉભેલો કલ્પ્યો છે. ત્રેતાયુગમાં એથી ઓછો, પોણાસો ટકા પળાતો, એટલે ત્રણ પગે ઉભેલો કલ્પ્યો છે એજ પ્રમાણે ‘ દ્વાપર ’ માં બે પગે ઉભેલો કલ્પ્યો છે. અને વર્તમાન ‘ કલિયુગ ’ માં એક પગે ઉભેલો કલ્પ્યો છે, કારણ કે બહુ જ જુજ પાળવામાં આવે છે .

૧૫૩—૨૨. કુતીર્ધિઓ. કુચુરના અનુયાયીઓ; અધર્મીઓ.

૧૫૪—છેલ્લી. અમૃતમય કળા નથી ઉત્પન્ન કરતો ? અર્માં નથી લાવતો ?

૧૫૫—૪. વિરૂપ. અયોગ્ય, અઘટિત.

૧૫૫—૧૨. એકાદશ અંગ. આચારાંગ, મૂલકૃતાંગ, સ્થાનાંગ, સમવાયાંગ, ભગવતી, જ્ઞાતાધર્મકથા, ઉપાસકદશાંગ, અતકૃતદશાંગ, અનુત્તરોપપાતિક, પ્રશ્નવ્યાકરણ, અને ત્રિપાક—એમ શાસના અગીઆર અંગ કે સૂત્રો કહ્યા છે.

૨૦. ઉત્કટિક. અહિં ‘ ઉત્કટિક ’ વાંચવું. ઉત્કટિક= ઉભડક.

વીરસન. ચોળી લોકો ધ્યાનનિમગ્ન અવસ્થાને વિષે શરીરને અમુક અમુક સ્થિતિમાં રાખે છે, તેસે છે એ સ્થિતિ posture ને ‘ આસન ’ કહે છે. (આસ=બેસવું. એ ઉપરથી).

એવા ઘણી જાતના આસન છે એમાનુ એક 'વીરાસન' છે પ્રભુની પ્રતિમાનુ જે પ્રમાણેનુ આસન દેવાલયમા હોય છે તે 'વીરાસન' છે પર્યાકામન કહેવાય છે બીજા આસનો 'લદ્રાસન,' 'પદ્માસન' વગેરે છે

૧૫૫—૨૬ અસ્થિ અને ચર્મ ..ઇત્યાદિ માત્ર હાડ અને આમડી બાકી રહે ત્યા સુધી તપશ્ચર્યા કરી કરીને શરીર ગાળી નાખવુ.

૧૫૬—૨. અનશન મૃત્યુ નશ્વક આગ્રુ જાણી ચારે પ્રકારના આહારનો ત્યાગ કરવો તે (અન્ ૧ અશન)

૧૫૬—૧૭ સિ હુની પેડે અને વળી કનચધારીની પેડે નિહુ જેટલું બળ, અને વળી શરીરે બખાર-એમ એવડા બળથી, '૧૫૬—૨૧ નિષેધ. મહાવિદેહ ક્ષેત્ર જુઓ પૃથ્ ૭૩ પક્ષિ ૭ તુ ટિપ્પણ

૧૫૬—૨૩ પંચપરમેષ્ઠી અસ્થિત, સિદ્ધ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય અને સાધુ

૧૫૬—૨૨ બ્રાહ્મ મુહૂર્ત સત્રીનો છેલ્લો પહોર 'બ્રાહ્મ મુહૂર્ત' કહેવાય છે.

૧૫૬—૨૮ ની શુદ્ધચૈત્ય ઘરદેરાસર

૧૫૭—૧ પ્રભુની પ્રતિમા સમક્ષ પ્રત્યાખ્યાન પ્રત્યાખ્યાન એટલે નિરાદર, અમુક જાતનો ત્યાગ-પચ્ચખ્યાણુ એ પચ્ચખ્યાણુ આદિ દેવશુરની સમક્ષ કરવાનુ કહ્યુ છે, એટલા માટે કે સાક્ષી પડતુ કહ્યુ હોય તો પત્રી એમા દંઠ રહેવાય, અસ્થિર ન થઈ જવાય

૧૫૭—૨ ત્રણ નિરસિહી ત્રણ નૈષેધિકી-અમુક અમુક વ્યાપારનો નિષેધ-ત્યાગ કરે છુ એમ કહેવા રૂપ (૧) ઘરસ મધી વ્યાપાર-કાર્યોનો ત્યાગ કરે છુ એમ દેરાસરના મુખ્ય દ્વારે પ્રવેશના જ બોલે (૨) રંગ મઠપમા પ્રવેશ કરતા દેરાસર સળધી કાર્યોના વિચારનો ત્યાગ કરે છુ એમ બોલે (૩) પ્રભુ સન્મુખ રહી દર્શન કરે, તે પહેલા જિનપૂજ સળધો સર્વ વિચારોનો ત્યાગ કરે છુ એમ બોલે એમ ત્રણ સ્થળે ત્રણ નિરસિહી કહે

૧૫૭—૧૪ જિનમુદ્રા જુઓ પૃથ્ ૧૪૮ ૩ ઉપરનુ ટિપ્પણ

૧૫૭—૧૫ સ્થાપના સ્તવન પાંચ પ્રકારના સ્તવન કહ્યા

છે (૧) 'નમુચ્ચુણુ' કે શકેસ્તવ, (૨) 'અરિહત ચેધ્યાણુ' કે ત્રેત્ય-સ્તવ અથવા સ્થાપનાસ્તવ, (૩) 'ચક્રવિસથો' કે લોગસ્સ' અથવા નામસ્તવ, (૪) 'પુષ્પસ્વદ્ધિ' કે શ્રુતનાવ અને (૫) નિદ્ધાણુ બુદ્ધાણુ' કે સિદ્ધસ્તવ આ ચાચ સ્તવનો પાત્ર 'હકક' કહેવાય છે

સ્તુતિગણ. જેમા (આર) સ્તુતિ આવે છે એવું

૧૫૭—૧૭. મુકતાશુક્તિ મુદ્દા મોતીની એ છીપ જાડાયલી હોય એની ગીતે એક હાથ પોદ્ધા ગળીને જોડવા એ

૧૫૭—૧૯. વર્ણપ્રતિભાત્રિક ગણુ=શુદ્ધ અચાર કરવો. અર્થ=ખોલસું તે અમરતા જવું, પ્રતિભા=પ્રત્યુની પ્રતિભા સમક્ષ દષ્ટિ રાખવી, —એ ત્રણવાના આ ત્રિકને વર્ણોદિ ત્રિક અથવા આવગમન ત્રિક પણ કહે છે આવા દશ ત્રિક કહ્યા છે નિમ્મિદિત્રિક, પ્રદક્ષિણાત્રિક, પ્રણામત્રિક, પૂજાત્રિક, અવધ્યાનત્રિક, દિશાત્રિક (ત્રણ દિશાએથી દષ્ટિ સહુરી લઈ પ્રભુપ્રતિમા મમીપર ગળવી), પ્રમાજનત્રિક, આવગમનત્રિક, પ્રણિધાનત્રિક અને મુદ્રાત્રિક

૧૫૭—૨૩ દાશાવર્ત વદન જેમા બાર આવર્ત આવે છે એવું વદન એ વખત 'વાદણા' બોલવાને વદન કરીએ છીએ એમા અઢેક 'વાદણા' મા ત્રણ ને ત્રણ છે આવર્ત આવે છે એટલે એ 'વાદણા' મા બાર 'આવર્ત' આવ્યા

વદનના ત્રણ પ્રકાર કહ્યા છે —(૧) એ હાથ જોડીને, (૨) એ ખમાસમણા દર્શને, (૩) એ વાદણા બોલીને આ ત્રીણુ—તે દાશાવર્ત વદન બુદ્ધે 'શુદ્ધવદનમાધ્ય' ની ગાથા પહેલી

૧૫૭—૨૫ સંયમ તથા શરીરની નિરાખાધતા શરીર બાધારહિત-સ્વસ્થ છે કે? સંયમ પણ નિર્બાધિતપણે પગાય છે કે?

૧૫૭—૨૮ માધ્યાન્હિક જિનપૂજન ત્રણ વખત પૂજન-અર્ચન કરવાનું કહ્યું છે—પ્રાત કાળે, મધ્યાહ્ને અને સંધ્યાકાળે

૧૫૭—૩૦ અન્નપાનથી .. પ્રતિવાળી મુનિઓને અન્નપાન વહેરાવી

૧૫૮—૧૩ (ચઠને ચઠતે) હાઈ સહિત 'હુઈ અહિત' ની જગ્યાએ 'હુઈ' વાચવું

૧૫૮—૧૬ પદરાણી મુએનાગજ અહિં 'મુએનાગજ વગેરે

પત્નીઓ ' એમ વાંચવું. એણે રાજાની બહેન સુસેનાની અંગમ-
પુત્રી-ને અલયકુમાર પરણ્યો હતો. (કેઈની પુત્રીને પરણવાનો નિષેધ
નહિ હોય.)

૧૫૬—૨૦. ઉત્સાહગતિ વગેરે. બુઓ પૃષ્ઠ પર પકિત
૨૪ નું ટિપ્પણ.

૧૫૬—૨૧. પરસ્પર શત્રુભાવરહિત.....ઈત્યાદિ. ધર્મ,
અર્થ અને કામને, પરસ્પર-માંહોમાંહે વિરોધ ન આવે એવી રીતે.

સર્ગ ચોથો

૧૬૧—૪. દંતવીણા વગાડવી. અતિશય થંડીને લીધે દાંત
ધુળે અને હેઠલા ઉપલાની સાથે અથડાય તેથી વીણાની જેવો અવાજ
થાય એને ' દંતવીણા વગાડવી ' કહે છે.

૧૬૧—૫ પરિરક્ષ. આશ્લેષ. શીતાપનાદ=શીત-થંડીને ધ્રુવ
કરવી તે; હુંક.

૧૬૧—૧૬. સમય આવ્યો.....લાગે છે. સરખાવો પૃષ્ઠ ૨૫૦
પકિત ૧૨. વળી બુઓ ' શિશુખાળવધ ' સર્ગ ૬ શ્લોક ૪૪.

સમય एव करोति बलाबलं प्रणिगदन्त इतीव शरीरिणाम् ।

शरदि हंसरवा परुषाकृतस्वरमयूरमयूरमणीयताम् ॥

૧૬૨—૧૦. કાચોતસર્ગ કાચાની સર્વ ચેષ્ટાઓ રૂંધી, ઉભા
રહી ધ્યાન ધરવું. કર્મ ખ્યાવનાં કર્મનો ક્ષેપ કરવો, કર્મનો
ક્ષય કરવો.

૧૬૨—૧૬. પુર (૧) નગર, (૨) શરીર.

૧૬૨—૧૬ જીવ કર્મપ્રકૃતિમહિત. ઈત્યાદિ. પોતાની
સમગ્ર ૧૫૮ પ્રકૃતિસંકિત આડે કર્મ જીવની સાથે લાગેલા જ છે માટે
જ્યાં જ્યાં એ જીવ સંચાર કરે ત્યાં ત્યાં કર્મપ્રકૃતિ સાથે જ હોય-
સાથે જ સંચાર કરે

૧૬૮—૧. પ્રજ્ઞદપટ. ઓહવાનું વચ્ચ.

આસજન સમન્ધી જન.

મલીમસ (૧) કૃષ્ણવર્ણ, શ્યામ. (૨) દુષ્ટ.

૧૬૪—૧૮. એક બાજુએ સિંહ ને બીજી બાજુએ નદી.

આ " વ્યાવતટી ન્યાય " કહેવાય.

૧૬૬—૬. દિવ્ય. શાસ્ત્રમાં અપરાધીની પરીક્ષા કરવા માટે અમુક શિક્ષાઓ (ordeals) કહેલી છે તે ‘ દિવ્ય ’ કહેવાય છે. આવા ‘ દિવ્ય ’ વખતે પાંચમ લોકપાળ એટલે રાજા હુમેશાં સાક્ષી રહે છે- રાજાની હાજરી એવે વખતે હોય છે. સોમ, યમ, વરુણ અને કુબેર એ ચાર લોકપાળ તો કહેવાય છે. રાજાને પાંચમો લોકપાળ (લોકોના પાલન કરનાર) ગણાયો.

૧૬૭—૭. સૌ પાતપોતાને અદ્વિતીય માને છે. અહિં “ મા. ઘુસ બીજે જ થઈ જાય છે-બદલાઈ જાય છે. ” એમ જોઈએ.

૧૬૭—૨૧. અરિષ્ટ. અશુભ.

૧૬૮—૪. રસચુકત. (૧) કર્ણ, હાસ્ય વગેરે રસચુકત-રસિક (કાવ્ય); (૨) બીનાશવાળું (વૃક્ષ). પ્રસન્ન=સહેલાઈથી સમજી શકાય એવું (કાવ્ય); મંગળમય (વૃક્ષ).

૧૬૮—૧૦. પ્રવાસ. (૧) સમુદ્રમાં ઉત્પન્ન થાય છે તે ‘ પ્રવાણ ’; (૨) વૃક્ષના કુપેળીઆ.

૧૬૮. મિશ્રણ. જિનમિશ્રણ, જિનેશ્વરની પ્રતિમા.

૧૬૮—૧૭ ‘ વિધાન ’ ની જગ્યાએ ‘ મંગળવિધાન ’ જોઈએ. ‘ ત્રણ મંગળો કરીને સહિત ’ ની જગ્યાએ ‘ સિદ્ધ ’ જોઈએ.

૧૭૦—૨. માતંગ=ચંડાળ.

૧૭૦—૧૧. અવનાભિની વિદ્યાને બળે ઉંચી વસ્તુ નીચી નમે છે, અને ઉનાભિની વિદ્યાને બળે, નીચી નમેલી પાછી ઉંચી જાય છે.

૧૭૧—૪. ત્રણ રસ્તા ભેગા મળે તે સ્થાન ત્રિક; ચાર ભેગા મળે તે ચતુષ્ક, ચોક કહેવાય છે. ચત્વર=ઘણા રસ્તા ભેગા મળે તે સ્થાન.

૧૭૩—૨૧ અરત પામતો સૂર્ય. આપણા સંસ્કૃત કવિવરો જેમ ‘ સૂર્યાસ્ત ’ ને માટે નવનવીન અલકારિક કલ્પનાઓ ઉડાવે છે તેમ અન્ય પ્રમુખ કવિવરો પણ એવી કલ્પનાઓ સ્વવામાં પાછા પડતા નથી જુઓ:—

“ Now deep in ocean sunk the lamp of light ”
(Homer's Iliad VIII, 605.)

વળી સરખાવો:—આ જ ચરિત્રના બીજા ભાગમાં પૃષ્ઠ ૭૩ પકિત ૧૧ મી, જ્યાં કવિ કહે છે:—સૂર્ય પશ્ચિમ સમુદ્રમાં ડુબવા લાગ્યો વગેરે.

૧૭૪—૧૩. સત્યને વિષે નિસ્ત પોતાની પ્રતિજ્ઞા પાળવાવાળા. નિસ્ત=અનુરક્ત.

૧૭૭—૨૩. પોતામાંથી (કમળમાંથી) મહાર નીકળતા ભ્રમર. સંધ્યાકાળે ભ્રમર કમળમાં પેસે છે તે સત્રી પડે છે તેથી અંદર ને અંદર ઘેસી રહે છે એટલામાંતે એ કમળ પુષ્પો બીકાઈ જાય છે એટલે એ અંદર રહી જાય છે અને વળતા દિવસની પ્રભાતે બહાર નીકળવા પામે છે (અંદર રહી ગયેલા અને પ્રભાત થવાની વાટ જતા એક ભ્રમરની થયેલી દશા વિષે ‘ભ્રમરાણક’ માંનો એક કવચોત્પાદક શ્લોક સંકટે મનોરથો કરતા સંસારી માનવીને વિચારવા જેવો છે:—

રાત્રિર્ગમિષ્યતિ ભવિષ્યતિ સુપ્રભાતમ્

ભાસ્વાનુદેષ્યતિ હસિષ્યતિ પંકજશ્રીઃ ।

इत्थं विचिन्तयति कोशगते द्विरेफे

हन्त हन्त नलिनीं गज उज्जहार ॥

૧૭૬—૧૭. ભયંકર રસકૃપિકા જુઓ પૃષ્ઠ ૧૩૨ પકિત ૫ ઉપરતું દિપિકા

૧૭૮—૧૫ અનન્ત બુદ્ધિના નિધાન એના અર્થિ “ હે અનન્ત બુદ્ધિનિધાન (કુમાર), એના ” એમ વાચવું

૧૮૧—૧૫ અસ્થૂલ મુખવાળા કુશ-પાતળા મોંવાળા આ બધાં ઉત્તમ જાતિના અશ્વના લક્ષણો છે.

૧૮૨ જુગુપ્સા. ઘૃખા, વિસ્ફાર

૧૮૨—૬ ગદ્ય હસ્તી ઉત્કટ મદગધવાળો હાથી.

यस्य गन्धं समाधाय न तिष्ठन्ति प्रातर्दिपाः ।

तं गन्धहास्तिनं प्राहुः वृषतेर्विजयावहम् ॥

૧૮૨—૧૭ પર્યન્ત દેશ. છેવાડે આવેલો, ખુણે પડી ગયેલો દેશ.

૧૮૨—૧૭. શાલિગ્રામ નામના ગામડામાં ધનાઢ્ય વણિક.
 ‘ઈત્યાદિ. ‘ગામડા ગામમાં વળી ધનવાન કેવો ?’ એવી કોઈ શંકા
 કરે તે દૂર કરવા માટે કાવ્યકર્તા દધાન્ત આપે છે કે કમળ જેમ
 ‘જળમાંથી હોય ને સ્થળને વિષે પાણી હોય એમ ધનવાન શહેરમાંથી
 હોય તેમ ગામડામાં પણ હોય. (સિદ્ધાન્તને દધાન્તવડે સિદ્ધ કર્યું છે).

૧૮૨—૨૧. યુગ. ધોંસફ.

૧૮૨—૨૮. સત્યાનુરક્ત. સત્યા-સત્યભામાને વિષે અનુરક્ત
 છતાં ‘જનાર્દન’-કૃષ્ણ નહિં એમ કહેવું એ વિરોધ. એ (વિરોધ),
 સત્યને વિષે અનુરક્ત છતાં ‘જનાર્દન’-કૃષ્ણ દેનારા નહિં-એમ
 અર્થ કરીને સમાવવો. (વિરોધભાસ અલંકાર).

૧૮૩—૮. એપણીય અન્નપાન.....ઈત્યાદિ એમને વિશુદ્ધ
 અન્નપાન વહોરાવ.

૧૮૩—૧૫. (શ્રંગારને વિષે) મુઠ. મોહવાળી.

૧૮. અચિત્ત જળ. અમિથી પાકું કરેલું-ઉઝળેલું
 જળ.

૨૦. ચાકિક. કુંભાર તેલી. જેઉના શરીર એમના
 એવા ધંધાને લીધે ચીકણા હોય છે.

૨૫. આલોચના. પોતાથી કંઈ પાપાચરણ થઈ ગયું
 હોય એ શુદ્ધ સમક્ષ પ્રકાશિત કરી એને માટે પશ્ચાત્તાપ કરવો.
 ‘આલોચના’ નો શબ્દાર્થ “વિચારી જવું” છે.

૨૬. નિકાચિત આયુધ્ય. જુઓ પૃષ્ઠ ૭૧ પં. ૨૫
 નું દિપણ.

૧૮૪—૧૪. અતીત, અનાગત અને વર્તમાનના ગણનારા.
 આવું જ્ઞાનજનિ ધરાવનારા મહાત્માઓની વાત, કુરુક્ષેત્રના યુદ્ધને
 વર્ણવતા ‘મહાભારત’ ના સહોદર જેવા Iliad માં મહાત્મા ઓક કવિ
 હોમરે પણ કરી છે. જુઓ:—

“That sacred seer whose comprehensive view
 “The past, the present and the future knew”
 (Iliad Bk. I. L. 93-91.

ઈન્દ્ર. (નવ ' ઝેવેયક ' તથા પાંચ ' અનુત્તર વિગ્ધાન ' ના ઈન્દ્ર અહિમિન્દ્ર છે.)

૨૬. સૂર્યની મૂર્તિના કિરણો. સૂર્યના કિરણો. સૂર્ય અહિં કુમારિકાનું ઉપમાન છે તે એની ' મતિ ' નું જોઈએ માટે ' સૂર્ય ' શબ્દની જગ્યાએ ' સૂર્યની મૂર્તિ ' એ શબ્દ વાપર્યો છે.

૧૮૬—૧૭ પૂર્વે દ્વારકામાં કરવામાં આયું હતું એમ. શ્રી કૃષ્ણના શાંભ અને પ્રદ્યુમ્ન નામના પુત્રોએ, મદિરાના નિશામાં કરેલા પ્રાણાંતક પ્રકારથી કોપાયમાન થયેલા દ્વિપાયન ઋષિએ મૃત્યુ પામ્યા બાદ અમુરના અવતારમાં દ્વારિકા નગરીને અગ્નિનો વર્ષાદ વરસાવી ભરમસાત કરી તે વખતે જેમણે જેમણે ' ચારિત્ર ' લેવાની ઇચ્છા જણાવી હતી તેમને ખાત્રી કરી કરીને અંદરથી બહાર કાઢ્યા હતા—એમ વાત છે.

૧૮૮—૧૮. કાશ્યપ મુનિની પેઠે. પોતાની પુત્રી નહોતી એવી શકુન્તલાને આપીને કાશ્યપ ઋષિ દુષ્યન્ત ગમનના ચશૂર થયા હતા એમ.

૧૮૮—૭ નવે નિધાન ..વગેરે અત્યારે પ્રચલિત કહેવત આમ છે.—નવે નિધિ અને અષ્ટ મહાસિદ્ધિ.

૧૮૮—૨૦. પાંચ પ્રકારના વિષયો પાંચે ઈન્દ્રયોના વિષયો.

૧૮૮—૧૨. રાજ્યલક્ષ્મીની સાથે રહે સમ્યક્લવ લોગવે

૧૮૯—૧૬ કીડીના અણુ શરીરપર કીડીનું વળગવું—ચોંટવું તે.

૧૮૯—છેલ્લી હીલના કરવી. અપનાદ બોલવા.

૧૮૯. ચાતના. નરકમાં લોગવવી પડતી થોર શિક્ષા.

૧૯૦—૨૩. વિષ્ણુની પેઠેઈત્યાદિ જેને જેને ચારિત્ર લેવાનું મન થતું એ સર્વને, પોતાના પુત્ર પુત્રીઓને સુદ્ધાં, શ્રીકૃષ્ણ પાસે રહીને દીક્ષા અપાવી હતી.

૧૯૧—૨. ભાગ્ય અને બળ... ..ઈત્યાદિ. ભાગ્ય અને બળ બેઉને પોતામાં એકત્ર સખતો એવો (એ લોહપુર). કહેવાનો ભાવાર્થ એવો છે કે એ બળવાન હતો તેમ ભાગ્યશાળી પણ હતો.

૧૯૧—૧૯. ચંદ્રમા કરતાં અહિં "ચંદ્રમાના પુત્ર—રૌહિણ્ય અર્થાત્ બુધના અહુ કરતાં" એમ જોઈએ.

૧૯૧ -૧૮. અમિત્રમંડળની દૃષ્ટિએ ...ઈત્યાદિ. બુધનો

અહીં જ્યાં જ્યાં સંચાર કરે છે ત્યાં ત્યાં એ અમિત્રમંડળનું લક્ષ્ય બને છે; અને આ ચોર જ્યાં જ્યાં સંચાર કરે છે ત્યાં ત્યાં અમિત્ર-મંડળનું લક્ષ્ય બનતો નથી. માટે ચોર એ અહીં કરતાં અધિક. અહીં-પછે અમિત્રમંડળ=સૂર્યમંડળ નહિ. અર્થાત્ એ સૂર્યમંડળની દૃષ્ટિએ પડતો નથી. સૂર્યમંડળમાં બહુ દૂર છે. ચોરપછે અમિત્રમંડળ=શત્રુમંડળ. એનું લક્ષ્ય એ ચોર બનતો નહિ-શત્રુઓની પકડાતો નહિ. 'મિત્ર' શબ્દના (૧) દોસ્તદાર, અને (૨) સૂર્ય-એ બે અર્થ પર અહિં કવિએ અલંકાર રચ્યો છે.

૧૬૨—૧૪. તુંડને તેમજ મુંડને મુંડનારું. તુંડ=મુખ, મોં. મુંડ=માથું. એ વીર મુંડને તો મુંડે છે-પણ સાથે તુંડને-મોંડાને પણ મુંડે છે (મોંડાને મુંડાય નહિ છતાં એમ કરે છે). આંખો મીચીને બધાને મુંડે છે-દીકા આપે છે.

૧૬૪—૧૦. ઉત્તર કાળને વિષે. ભવિષ્યમાં જે વેદનાતું દુઃખ.... ઇત્યાદિ માટે સરખાવો અંગ્રેજી કહેવત All's well that ends well.

૧૬૪—૨૩. કાન બંધ કરી દીકા તે જાણે.....ઇત્યાદિ. સરખાવો:—

"And so locks her in embracing, as if she would pin her to her heart that she might no more be in danger of losing."

(Shakespeare's Winter's Tale Act IV. 2.)

૧૬૫—૧૬. શ્રેણિકતું કહેવું એમ છે કે પિત્રાઇ, ભાણેજ કે જમાઇને વૃદ્ધા પગાર આપવો પડે. પણ તને શી આજ્ઞાત આપવો.

૧૬૫—૨૬. બપોર પછીની છાયાની પેડે. આપણી બપોર પછીની છાયા લાંબી લાંબી થતી જાય છે અને આગળને આગળ જ આસ્યા કરે છે એથી પકડાતી નથી, તેમ એ ચોર પણ પકડાતો નથી.

૧૬૭—૧૬. આરક્ષક. પોલીસના માણસો.

૧૬૭—૧૭. અપ્રુથ્વરાશિ. જેની પાસે પૂર્વભવની પુણ્યરૂપી કમાણી કાંઈ ન હોય એવા; પુણ્યહીન.

૧૯૬—૧. વરને સ્ત્રોત્કાન્તિ ઉત્તમ કાવ્યો પૂછનામાં આવે છે અત્યારે ગુજરાતમાં આ રિવાજ પ્રચલિત છે

૧૯૬—૩૦ મુગ્ધરૂપ પ્રતિપાદન કરનારી દેવતાને એળખાવનારી

૨૦૦—૨૬. જાત (ઉચ્ચક્રમવાળા શિવાયના) બીજા, નિરૂપિત ક્રમવાળા

૨૦૩—૧૦ વિષમ્બુ વિષમ-અસહ્ય ઇંદુ-માણુ જેના છે એવો

૨૦૩—૪ વિગતને યોગ્ય થાઉં તત-દીક્ષા લેવાની યોગ્યતા માનમાં આવે ત્યારે

૨૦૪—૬ નિષ્ક્રમણોત્તમવ. નિષ્ક્રમણ-સંસારમાંથી નીકળી જવું એ વખતે અર્થાત્ દીક્ષા લેતી વખતે કરવામાં આવતો ઉત્સવ

૦૪—૧૭ દ્રવ્યથી કૃષ્ણ અત્યંત તપશ્ચર્યાને લીધે શરીરે દુશ-દુર્બળ

‘લાન’ થી કૃષ્ણ. જેની સર્વ ઇચ્છાઓ તૃપ્તિ આપી દુશ એટલે પાળળી પડી ગઈ છે, ઘટી ગઈ છે એવો

૨૦૪—૨૮. ઉચ્ચ અલેખના મરણ સમયે મોક્ષની આરંભના કરવી તે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાની કરણી કરવી તે (જુઓ આ ચરિત્રનો બીજો ભાગ પૃષ્ઠ ૨૪૩)

૨૦૪—૨૧ પાપપાદોપગમન કરી પડી ગયેલા વૃક્ષ આદિ જેમ એકજ સ્થિતિમાં પડ્યા ગ્હે છે તેમ પડ્યા રહી (પાપ-વ્રમ આદિનો જેમ ઉપગમન કરી)

સર્ગ પાંચમો

૨૦૫—૫ નિમાળાથી યુક્ત અહિં નિમાળાથી ભરપૂર વાચવું

૨૦૫—૧૫ નિન્ના મૂર્ખ જનોની ઇત્યાદિ અહિં ‘કુટુંબ’ મુઠાઓને વિષે જુલુ” એમ વાચવું મુઠા એટલે વૃક્ષના લીમચા એઓને જ કુટવા કાપવા પડતા (લોકોને વિષે છેદન, બન્ધન, કુટુંબ કે નિર્પીડન-એમાં કંઈ પણ હુ ખ નહોતું)

૨૦૫ ૨૨ મહાપતિઓ નારી જતા હતા અહિં ‘મહી

ભૂતો પથ નહ થતા હતા” એમ વાચ્યુ મહીભૂત=(૧) રાગ, (૨) પર્વત નહ થતા હતા=(૧) નાશી જતા હતા, (૨) નાશ પામતા હતા

૨૦૬—૧૭ રાવણને અને શિવને ભૂતો તેવી મૈત્રી જૈન માન્યતા અનુસાર રાવણ દેહ શ્રદ્ધાવાન સમકિની આવક હતો એવાને શિવની સાથે મૈત્રી કે પરિચય હોવાની વાત આ કાચગથના કર્તા શા માટે અને કયા જૈનગ્રંથમાથી લાગ્યા હશે ?

૨૦૬—૧૦ પદ પડેલ, ચક

૨૦૬—૨૨ કૃષ્ણસવણ, નિમ્ગપત્ર આ બે વસ્તુને એના સ્ફુટ અર્થમા લખ્યે તો તે કંઈ નવાઈની વસ્તુ તરીકે દૂર દેશાવર ભેદ મોઠલવા જેવી કહેવાય નહિ માટે એ બે કંઈ નવાઈની અમૂલ્ય વસ્તુઓ હોવી જોઈએ

૨૦૭—૧ ચક (૧) ચક્રવાક પક્ષી (જેને, મૂર્ધા હોય ત્યારે સ યોગરૂપ આનન્દ થાય), (૨) માડળિક રાગ્યોતુ મડળ

૨૦૭—૨ પૂત. (૧) અન્ધકાર, (૨) વિરોધીઓ

૨૦૬—૧૨. કાર્તિકેયની જેમ અપ્રતિહત શક્તિનાળો. શક્તિ=(૧) સામર્થ્ય, (૨) કાર્તિકેયનુ એ નામનુ રાસ અપ્રતિહત=જેને કંઈ હાવી ન શકે એવુ બુદ્ધિ —

■ આસીલ... . ચાર્તિકેય દ્વ અપ્રતિહતશક્તિ રાસકો નામ રાજા ” શ્રીમદ્ બાણભટ્ટની કાદમ્બરી પૃષ્ઠ ૧

૨૦૭—૧૦ ચદ્રમાને જેમ છુપા ...ઇત્યાદિ બુદ્ધિઓ પૃષ્ઠ ૪૨ પકિત ૧૪

૨૦૭—૧૩ શાન્વતી કાચમની, હુમ્મેશને માટે

૧૬. ઉત્પત્તિની શુદ્ધ બુદ્ધિનો એક પ્રકાર છે Presence of mind બુદ્ધિઓ પૃષ્ઠ ૪૦ પ ૨૦ ઉપરનુ દિપણુ

૨૦૮—૨ ઉત્ક્રિષ્ઠ ઉચ્ચ કઠ-ટોકવાળો (મથૂર), ગિરાસા વાળો (રાગપુત્ર)

સ લાપ દુહુકાર-ઝેકા (મથૂરના), રાખેલો (રાગના)

૨૦૮—૨૪ માસદાપક ચડકોશિકા મહિનાના ઉપવાસ કર

નાર ચંડકોશિક નાગ. એવી કથા છે કે એ નાગ લોકોને ખુબ હેરાન કરતો હતો, પણ પાછળથી શ્રી વીરના પ્રતિબોધથી વૈરાગ્ય પામી માસકપલ કરી મૃત્યુ બાદ જ્યોતિષક દેવતા થયો હતો. (જે એણે તત વિરાધ્યું ન હોત તો એ એ કરતાં ચઢીયાતો વૈમાનિક દેવ થયો હોત).

૨૦૮—૨૭. સિદ્ધિ હાથને વિષે જ છે. સિદ્ધિ-મોક્ષ નજીક જ છે-એ આર્દ્રક 'ભવિ' જીવ છે.

૨૦૮—૨૭. અભવિ. જુઓ પૃષ્ઠ ૭૧. પં. ૩ ઉપરનું ટિપ્પણ.

૨૦૬—૩. અર્ધભાગ અર્ધભાગોની સાથે.....ઇત્યાદિ.

અર્ધા અર્ધાઓની સાથે અને ખવલી પાવલીઓની સાથેજ બળે છે.

૨૧૧—૧૬. કુમુદિની. કુમુદપુષ્પો. ચન્દ્રમા અને આ જાતિનાં કમળોને અત્યંત રાગ છે. ચંદ્રોદય થયે એ કમળો પ્રકુલિત થાય છે.

૨૧૨—દેહલી. ચંદ્રાર (જેમ ચન્દ્રમાના દર્શન થયે છે). ચન્દ્રમાના જ કિરણોનું પાન કરીને રહેતું કહેવાતું પક્ષીવિશેષ. ચન્દ્ર-ચંદ્રારની પ્રીતિ સુખસિદ્ધ છે.

૨૧૪—૪. કર્મપ્રકૃતિ જેમ.....ઇત્યાદિ સરખાવે 'જીવ કર્મપ્રકૃતિ સહિત દેહને વિષે પ્રવેશ કરે છે' (પૃષ્ઠ ૧૬૨ પં. ૧૬).

૨૧૪—૧૫. ધર્મને અર્થે કપટ કરવું સુંદર છે ! કોણ જાણે ક્યારે અપેક્ષાએ ગ્રંથકર્તાએ આ વાત કહી હશે-એ કંઈ સમજાતું નથી. શિષ્યપરંપરા વધારવાના મોહમાં કસેલા અત્યારના સાધુનામ-ધારી મહાત્માઓ અને એમને સહાય કરનારા ઉપાસક શ્રાવકો રજો આ વાક્યના બળપર એમની દલીલોનો પાયો ચળુતા ! ધર્મને નામે અને ધર્મને માટે કહીને વર્તમાનમાં કોઈ કેઈ અયોગ્ય કાર્યો થતાં જોવામાં આવે છે એ કાર્યો તે સર્વથા વર્જ્ય જ સમજવાં. એને આ વાક્યનું 'જેર' મળી શકે નહિ.

૨૧૪—૨૬. દર્શન. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર-એ ત્રિકમાનું, એક.

૨૧૪—૨૬. ઉત્તમ ગુણસ્થાન, ઉચ્ચ ગુણસ્થાન. જુઓ પૃષ્ઠ ૨૯ પં. ૧૫ નું ટિપ્પણ. ચઢતે ચઢતે ગુણસ્થાને અવનતિનો અવકર્ષ થતો જાય છે અને ઉત્તતિનો ઉત્કર્ષ થતો જાય છે.

૨૧૫—૧૯. પ્રતિબંધ. નકલર.

ભોગાવળી કર્મ. સંસાર ભોગવવા રૂપ કર્મ.
નિકાચિત. જુઓ પૃષ્ઠ ૭૧. પં. ૨૫ તું

ટિપ્પણ.

૨૧૬—૧૭. મુદ્રાચક્રી પર એતું ભોજન.....ઇત્યાદિ. અહિં
“હુધા (ભૂખ), અને ભાવના ભોજનની પ્રાપ્તિ-એ એ એકસાથે
કેઇ ભાગ્યશાળીને જ થાય છે.” એમ એઈએ. (ભૂખ લાગી હોય
અને ભાવતું ભોજન મળી જાય-એતું કોકને જ થાય છે).

૨૧૭—૧. જેના કોઇ સ્વામી ન હોય એતું ધન રાજાનું
છે. પૂર્વે નિષ્પુત્ર શુઝરી જતા ધનિકેતું ધન રાજાના ભંડારમાં
જતું. જુઓ:—

નૌવ્યસને વિપત્રસ્ય સાર્થવાહસ્ય ધનમિત્રસ્ય રાજગામી અર્થસંચયઃ
(શકુન્તલા નાટક અંક ૬ ક્રો.) વળી પુત્ર નાગકેતુના મૃત્યુથી નિષ્પુત્ર
થયેલા એઈતું દ્રવ્ય હસ્તગત કરવા આવેલા રાજાની વાત કલ્પસૂત્રમાં
પણ છે

૨૧૫—૨૧. શુર આદિના ઉપદેશ ત્રિના, કેઇ વસ્તુના નિમિત્તે
કરીને બોધ પામેલા પ્રત્યેકજુદ કહેવાય છે. એમની સંખ્યા ચોદ્ધજાર
કહેવાય છે. એમાં વિશેષ પ્રસિદ્ધ ચાર છે. વળી પાતાની મેળે જ,
ભતિશ્મશ્વ વગેરેથી પ્રજુદ થાય એઓ ‘સ્વયંજુદ’ કહેવાય છે.

૨૧૬—૧. એની સાથે પ્રકલ્પ.....ઇત્યાદિ. એને દેવાનો
સકલ્પ કર્યા પછી.

૨૧૬—૩ સત્પુરુષોના વચનની પેઠે કન્યા...ઇત્યાદિ. જુઓ:—

સકૃત્ જલ્પન્તિ રાજાનઃ સકૃત્ જલ્પન્તિ સજ્જનાઃ ।

સકૃત્ કન્યાઃ પ્રદીયન્તે વ્રીણ્યેતાનિ સકૃત્સકૃત્ ॥

૨૧૬—૨૪. લક્ષણ વિશિષ્ટલિંગ characteristic. (‘લોકનું’);
શિનાની (ચરણ ઉપરની).

૨૧૬—૧૬ તક્ષક નાગ... ઇત્યાદિ. જુઓ પૃષ્ઠ ૧૦૭.
પંક્તિ છેલ્લી ઉપરનું ટિપ્પણ.

૨૧૬—૨૭ પંચધારાએ વહેતી.....ઇત્યાદિ અહિં “તૃપ્તિ

પર્યંત જમી કંભા થયેલાને જેમ પાંચધારી લાપચી પણ અરૂચિકર છે તેમ' એમ જોઈએ. '

૨૨૦—૧૨. માધુકરી વૃત્તિ. મધુકર-બ્રમર પુષ્પમાંથી રસ ચુસે છે પણ પુષ્પને ઇચ્છા આવવા દેતો નથી તેમ સાધુ-યોગીજન ગૃહસ્થને ત્યાંથી લિક્ષા લે છે તે એને અડચણ ન આવે, પાછળ જ-મનારાને અગવડ ન આવે એમ લે છે એટલે એ 'માધુકરી વૃત્તિ' કહેવાય. એને 'ગોચરી' લિક્ષાવૃત્તિ પણ કહે છે; ગાય જેમ ભૂમિપર ઉગેલું ઉપર ઉપરથી ચરે છે અને પાછળ રહેવા દે છે એમ ગૃહસ્થને ત્યાં પાછળ રહેવા ઇછ સાધુ થોડું થોડું જોડારે-લે. 'એમ ગોચરી, માધુકરી આદિ શબ્દો સમાનાર્થવાચી છે.

૨૨૨—ઉદ્દલી. સાળો વરના ચરણ ખાંચે છે તેમ. સરખાવો:- સાળો વરના પગનો અંશુકો થોભો રાખે છે. (પૃષ્ઠ ૬૫ પં. ૧૫).

૨૨૫-૪ સ્થાનબ્રજ નખ, કેશ આદિ. ભુઓ:-

રાજા કુલવધુઃ વિમાઃ મંત્રિણથ પયોધરાઃ ।

સ્થાનભ્રષ્ટા ન શોભન્તે દન્તાઃ કેશા નલા નરાઃ ॥

(સુભાષિત ભાંડાગર).

૨૨૫—૭. યુગશભિલા ન્યાય. મનુષ્યભવની દુર્લભતાના દશ દૃષ્ટાન્ત કહ્યાં છે એમાં એક આ દૃષ્ટાન્ત પણ છે.

૨૨૫—૧૮. ત્રસ ચલનસ્વભાવી, ડાલી ચાલી શકે એ 'ત્રસ' શબ્દ કહેવાય છે. વનસ્પતિ અદિ હાલા ચાલી ન શકે એ 'સ્પાવર' કહેવાય છે.

૨૨૫—૨૮ મૂર્છા લોભ, અસંતોષ.

૨૨૬—૧૮. ગ્રાશાળ. એ શ્રીવીરનો એક ક્ષુદ્ર શિષ્ય હતો; તે રક્તે રક્તે ગુરૂથી વિરૂદ્ધ પ્રશ્નછા કરતો કરતો.

૨૩૦—૧૬. શૈલેશીકરણ. યોદ્ધા 'અયોગી' ગુણસ્થાનકે મુનિજનો શૈલેશ-મેરૂની જેમ સર્વ આત્મપ્રદેશ સ્થિર કરી રહે છે એ 'શૈલેશીકરણ' કહેવાય છે.

અયોગી (મુનીશ્રી). 'અયોગી' નામના યોદ્ધા

ગુણસ્થાનકે રહેલા. અહિં મન, વચન અને કાયાનો 'અયોગ' એટલે 'યોજનો ત્યાગ' થાય છે એ પરથી 'અયોગી' કહેવાય છે.

૨૩૦—છેલ્લી. અનેક સત્વોથી સંપૂર્ણ. અનેક આશ્રયકારી બનાવોથી ભરપૂર.

૨૩૧—૨૬. ઘાતિકર્મ. જુઓ પૃ. ૧૨૦ પં. ૨૦ ઉપરનું ટિપ્પણ.

૨૩૨—૧૭. વક્તૃત્વ ગુણને લીધે...ઇત્યાદિ. વક્તૃત્વશક્તિમાં 'બૃહસ્પતિ' અને દાનેશ્વરીમાં 'બળિશભ' દૃષ્ટાન્તરૂપક છે. પણ આ રાજ તે એ બેઉથી અહીં જતો.

૨૩૨—૨૨. આશ્રવ. સમયે સમયે નવાં નવાં કર્મો સવે એવું વર્તન.

સંવર. સર્વ આસવોના દ્વારનો નિરોધ કરવો. નવાં કર્મ ન બંધાય એવું વર્તન રાખવું.

નિર્જરા. આત્માને લાગેલાં કર્મો 'જરી' નાથ એમ કહવું.

૨૩૨—૨૫. ભાવના 'અનિત્ય' આદિ બાર ભાવના. (આ બાર ભાવનાનું બહુ સુંદર સ્વરૂપ આ ચરિત્રના બીજા ભાગમાં અંતર્ગત એ સમગ્રગ્રંથ છે. જુઓ પૃષ્ઠ ૨૦૭. અથવા બીજી રીતે 'ચાર' ભાવના પણ કહેવાય છે:—મૈત્રીભાવના, પ્રમેદભાવના મધ્યસ્થ ભાવના અને કષ્ટભાવના.

૨૩૩—૨૧. ત્રણ સંધ્યા. પ્રાતઃ, મધ્યાહ્ન, અને સાંજ.

૨૨. અઠ્ઠાધ. આઠ દિવસ. પાપારંભ ત્યજીને ધર્મકાર્યો જ કરવાના અમુક અમુક આઠ આઠ દિવસો કેટલા તે અઠ્ઠાધ કહેવાય છે. વરસમાં એવા છ અઠ્ઠાધ આવે છે કૃગણ માસમાં, અશાઠ માસમાં અને કાર્તિક માસમાં—એમ ત્રણ ચાતુર્માસને અન્તે ત્રણ; એ ત્રણ માસ અને આસો માસમાં નવપદ્મહિમાની બે; અને પશુસણ પર્વની એક.

કલ્યાણક. જિન ભગવાનના પાંચ 'કલ્યાણક'

૨૪૨—૨૪ સાત દેવ-જિનાલય, જિનપ્રતિમા જ્ઞાન, સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા—એ સાત

૨૪૩—૨૨ કાગરૌકરિક એ નામનો એક કન્ધાઈ હતો, જે હુમેશા પાયસો પાડાનો વધ કરતો કહેવાય છે

૨૪૪—૧૭ યક્ષકર્મ જુઓ પૃષ્ઠ ૧૪ પુટ નો ૨

૧૮ કર્મ કયરો, ગારો

૨૦ બધ અને પાત ઇત્યાદિ શુભ એન્દ્રે અનાજ, કરિયાણા વગેરેથી ભરેના કોથળાઓને જ ખાનના પડતા (બધ), અને એમની ધપો કરવી હોય એ જ વખતે પડી જતી (પાત)

૨૨ કર્મઐશ જેમા કર્મનુ સ્વરૂપ વણાયેલું છે એ ઐશ્ય એમા જ આ માયા લોભ આદિ (વર્ણન રૂપે) છે

નિમ્મલ ન ટકી શકે એવા દલીન

નિત ડાના જોડે વિવાહ

અધ્યક્ષમાધત પ્રતિજ્ઞા પ્રત્યક્ષપત્રો દેખીતી રીતે અમબદ્ધ-વિરોધી એવું સિદ્ધાન્ત હવ હેત્વાભાસ-જોડે હેતુ, કપ

૨૪૫—૬ પુલિન્દ એન્દ્ર-શૂદ્ર જન

૧૧ ડગા (૧) અન્દમાની કળા લાલક, (૨) હુમર

૨૪૮—૧૭ આદેશીને સ્થાને આદેશ ઇત્યાદિ સમ્પત્તિમાં એક ધાતુના રૂપાખ્યાન ઢરતી વખતે ડોઈ વખતે એને સ્થાને બીજો આવે ઉભે રહે છે જેમરે ગમ્ ધાતુના રૂપાખ્યાન વખતે ગમ્ ને મદને ગચ્છ આવે છે આંકિ ગચ્છ એ ગમ્ નો 'અદેશ' કહેવાય છે

૨૪૯—૨૫ હે પ્રથમ અદ્વિ "હે વિપ્ર" એમ વાચ્ય

માત ધાતુઓ શરીરની અદ્વ એની હયાતિ માટે આવત્યક એવી-સાત સ્વરૂપ ધાતુઓ ગહેતી છે રસ ચક્ર, મામ મેદ, અસ્થિ, મજ્જા અને શુક્ર (વીર્ય)

૨૫૦—૨૨ પ્રસ્તાન એન્દ્રે અમુક અન્યત્ર ઇત્યાદિ ન ખાતો પૃષ્ઠ ૧૬૨ પ ૧૬ અને એનાપરનું દિગ્વર્ણ

૨૫૧—૧-૨ નિમિત્તાનુકુળ હોય છે વગેરે અરખાનો -

Man proposes, God disposes

૨૫૨—૨-૨. પારકા અલ્પ દોષને.....ઇત્યાદિ. સરખાવો:-

પરગુણપરમાણૂં પર્વતીકૃત્ય નિત્યમ્ ।

નિજદ્દિ વિકસન્તઃ સન્તિ સન્તઃ કિયન્તઃ ॥

ભર્તૃહરિનું નીતિશતક.

૨૫૩—૭. અમૃત. દેવોનું સોજન. દેવો અત્યંત શીતળ અને સ્નાહિત એવા અમૃતનો આહાર કરનારા કહેવાય છે.

અમૃત તો ફક્ત વાર્તામાં જ છે.....ઇત્યાદિ સરખાવો “કામ કુંલ” ની વા. કહેવાય છે તે અસત્ય છે; ખરા કામકુંલ તો આ રાજ્યો જ છે. (પૃષ્ઠ ૨૪૫ પં. ૧૬-૧૭)

૨૫૪—૧૦. તીર્થ તો સ્નાનું છે. ‘તીર્થ’ શબ્દનો અર્થ ‘તાડનાર’ થાય છે. સરખાવો:- “જે તારે તે તીર્થ રે”. (પ્રાર્થના પૂજા).

૨૫૪—૧૪. દુર્દુરાંક. દુર્દુર=દેડકો.

૨૫૪—૨૩. ગુરુકર્મી. ભારકર્મી; અનેક કર્મના ભારનાળો. સરખાવો: લઘુકર્મી (બહુ ઓછાં કર્મ લેગરવાનાં રહેલાં હોય અર્થાત્ જેને કર્મનો ભાર ઘટી ગયો હોય એવો જીવ).

૨૫૬—૨. કપિલા બ્રાહ્મણી. એ ઐષ્વિકના રાજ્યમાં એક બ્રાહ્મણી-દાસી હતી, જેને ઐષ્વિકના ગમે તેટલા આચકૃપૂર્વકનાં વચનો છતાં પોતાને હાથે દાન દેવું ગમ્યું નહોતું.

૨૫૬—૪ સોમનાથ મરનાનાં યે નથી.....ઇત્યાદિ. કોઈ બ્રાહ્મણ ગુરૂની અને એના સોમનાથ નામના શિષ્યની આ વાત છે. જેમાં બે જણને પરસ્પર વાદ થયો હતો. અહિં શ્રીવૌરપ્રભુ ઐષ્વિકને આ દૃષ્ટાન્ત આપીને એમ કહેવા ઇચ્છે છે કે-એ કસાર્થ અને એ દાસી તારું કહ્યું માનવાના નથી, અને તારી નરકગતિ ટળવાની નથી.

૨૫૬—૭. સંજીવની. મરેલાંને જીવતાં કરનારી કહેવાતી ઔષધીવિશેષ.

૨૫૭—૨૬. હાર અને ગોળા. મોતીનો હાર અને દડા આ

હાર વિષે અતિ ચમત્કારી હકીકત છે તે આ અગ્નિના બીજા ભાગમાં વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવી છે

૨૫૮ છેલ્લી ઉત્પત્તિદી આદિ બુદ્ધિઓ બુદ્ધો પૃષ્ઠ ૪૦
૫ ૨૦ ઉપરનું ટિપ્પણ

૨૬૦—૭ બીભત્સ (વરતુઓ) એતા ઘણા-ઉદ્દેગ થાય એની

૨૬૧—૮ કાળ મહા-નાળ આદિ દુર્ગતિ સાતમી નરકમાં કાળ, મહાકાળ, રોડ અને મહારોડ નામના ચાર નરકાવાસ હતા છે તે

૭ અપ્રતિષ્ઠાન સાતમી નરકનો છેલ્લો પ્રતર

૬ એક પાલ ગરણુ લીલા વિના બુદ્ધો પૃષ્ઠ ૩૩ ની કુટનો ૪

પચાન પામ્યો મૃત્યુ પામ્યો (૨) પાચ તત્ત્વો એકત્ર થઈને આ દેહ બનેલો તે પાચે છૂટા પડી જઈ પોત પોતામાં ભળી જાય એ મૃત્યુ)

૨૬૨—૧૧ વિષ્ણુએ રાહુનું શીર છેડું હાથે એવી ક્ષમા છે કે મમુદ્રમાંથી નીકળેનું અમૃત દેવોને બહેચના કુતા તે વખતે આ અમુર-રાહુ દેવના વેપમાં એ અમૃત લઈ ગયો ત્યાં સૂર્ય અને ચંદ્રમાં એ એનું કપડું વિષ્ણુને જગાવા દીધું તેની વિષ્ણુએ એનો શિર-ઉદ્ધ કર્યો હતો (એક અમૃત તે ચાખવા પામ્યો હતો તે ૧ તેનું શીપ અમર રહ્યું છે પણ ત્યારથી એ સૂર્ય અને ચંદ્રમાને પોતાના શનુ ગણી એમના પર રેર થે છે અને એમનું નફલ કરતો કહેવાય છે)

૨૬૩—૪ ધર્મ જ પ્રાણીને ઈત્યાદિ વાસ્તવતાતિ ધર્મ ।

અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું જીવન ચરિત્ર.

આ પુસ્તક વિષે

આચાર્ય મહારાજ શ્રીમદ્ બુદ્ધિસાગરજીનો અભિપ્રાય.

શ્રી લાવનગર મધ્યે સુશ્રાવક શા. ચોતીચંદ્ર ઓધવજી યોગ્ય ધર્મલાલ
વિ. તમારો પત્ર તથા અભયકુમાર ચરિત્ર મળ્યું. પુસ્તક વાંચ્યું-
તમોએ અસરકારક વિવેચનસહ લાપાન્તર કર્યું છે-જમાનાને અતુસરી
જેવી ઢબમાં જોઈએ તેવી ઢબમાં પુસ્તક રચાયું છે.

આવી મુંઢર રહસ્યભરપૂર રચના માટે તમને ધર્મલાલપૂર્વક
ધન્યવાદ ઘટે છે. જૈનના ગુર્જર સાહિત્યમાં ઉચ્ચ પુસ્તકની શૈલીનું
આ પ્રથમ પુસ્તક દેખી અત્યાનન્દ થાય છે. આ પુસ્તક વાંચતાં
આનન્દ સાથે જ્ઞાન મળે તેમ છે અને કંટાળો તો આવતો નથી.
જનસમૂહ આ પુસ્તકને દેખી વાંચી સાર ગ્રહી પ્રસન્ન થશે અને તે
પ્રમાણે થાશે. આ પુસ્તક સંખંધી જોડણી વર્ણન કરવું તેટલું
જોણું છે. સમયના અભાવે આટલું લખી વિરમું છું. ધર્મસાધન
કરશે. ધર્મકાર્ય લખશે. ઓ શાન્તિ:

અમદાવાદ
મહેતી વાડો

}

શ્રી. મુનિ બુદ્ધિસાગર.

રા. બ. કમળાશંકર પ્રાણશંકર બી. એ.

અમદાવાદ પ્રેમચંદ્ર સચચંદ્ર દેવનાંજી કોલેજના પ્રીન્સીપાલ; અને
લાવનગર કોલેજ, ડેકન કોલેજ તથા એન્ડ્રીન્સ્ટન કોલેજના સંસ્કૃતના
પ્રોફેસર-એમણે આપેલો અભિપ્રાય:—

શ્રી અભયકુમાર મંત્રીશ્વરનું

જીવન ચરિત્ર ભા. ૨ જો.

આ લાપાન્તર વાંચી મને ઘણો આનંદ થયો છે મૂળ સાથે મેં
કેટલાંક ભાગ મેળવી જોયો છે. લાપાન્તર શુદ્ધ અને સરળ છે એ
જોની વખ્યાણવા લાયક જુગી છે આ મહાકાવ્યમાંથી વાચકને

આનન્દની સાથે ઘણો નીતિબોધ મળે એમ છે ભાષાન્તરકાર રા. મોતીચંદ એરધવજીએ ભાષાન્તર એવી પ્રાસાદિક ભાષામાં કર્યું છે કે સાધારણ રીતે ભાષાન્તર કિલ્લ હોય છે તેવું આ નથી એ એનો સ્તુત્ય ગુણ છે. પૃષ્ઠ દિપ્તિમાં તેમજ પરિધિમાં ભાષાન્તરકારે સાધારણ વાચકવર્ગને માટે ઉપયોગી નોંધ આપી છે. મૂળ ગ્રંથકાર શ્રીમાન ચંદ્રતિલકનું મહાકાવ્ય સુંદર છે, તે સરળ છે અને તેમાં ઉપમા અને અર્થાન્તરન્યાસ ઘણે સ્થળે જોવામાં આવે છે. આવા સુંદર મહાકાવ્યને સરળ ગુજરાતી ભાષામાં વાચક ગમદ્દ મૂકી રા. મોતીચંદે ગુર્જર સાહિત્યની સારી સેવા બજાવી છે. પુસ્તક ઉત્તેજનને પાત્ર છે.

મુસ્ત તા, ૨૩-૧-૨૪.

કમળાશંકર પ્રાણશંકર ત્રિવેદી

રા. રા. કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરી. એમ. એ., એલ એલ બી. મુંબઈની રમ્બલકોર્પોરેશ કોર્પોરેશન લીમિટેડ ૪૩૪-એમએ આપેલો અભિપ્રાય:-

A very readable production. One of the best Gujarati renderings of Sanskrit Mahakavyas yet published.

“સુદ્ધિપ્રકાશ” ના માર્ગના અંકમાં

કાવ્ય સાહિત્યનું આ એક કિર્તી પુસ્તક છે * * * * * સાહિત્ય અને ચારિત્રની દ્રષ્ટિએ તેનું વાચન દિનાવડ અને ઉપયોગી માલમ પડશે અને એક વાર્તાની જેમ તે રસદાયક જણાશે.

